

OBRÁZKOVÉ DĚJINY NÁRODU ČESKÉHO

Obrázkové
Dějiny Národu Českého.

VY, ČEŠTÍ SYNOVÉ A DCERY, POVŽDY MĚJTE
PŘED OČIMA MINULOST NÁRODU ČESKÉHO ..

OBRÁZKOVÉ

DĚJINY NÁRODU ČESKÉHO.

POMOCÍ PROF. DRA A. REZKA

NAPSAL

JAN DOLENSKÝ.

ŠESTÉ, ROZŠÍŘENÉ VYDÁNÍ

ZA SPOLUPŮSOBENÍ

PROF. DRA JAR. KOSINY.

S OBRAZY UMĚLCŮ:

VÁCL. šl. BROŽÍKA, VĚNC. ČERNÉHO, J. DMYCHA, F. ENGEI MÜLLERA, JOS. ryt. FÜHRICHA, ANT. HÄUSLERA, FERD. HETTEŠE, STAN. HUDEČKA, VOJT. ryt. KRÁLE Z DOBRÉ VODY, B. KUTINY, EM. LAUFERA, ANT. LHOTY, L. MAROLDA, B. ROUBALÍKA, JILJÍ SADELERA, ALFREDA SEIFERTA, H. SCHÜLLINGERA, KARLA SVOBODY, JANA THILETA, JOS. TRENKWALDA, JANA VILÍMKA, E. ZILLICHA.

S 28 PŘÍLOHAMI, 279 PŮVODNÍMI VYOBRAZENÍMI V TEXTU, 6 MAPAMI A PLÁNY A 12 SNÍMKY RUKOPISŮ.

V PRAZE.
NAKLADATEL JOS. R. VILÍMEK.
SPÁLENÁ ULICE ČÍSLO 13 N.

B. Lanka & Co., 3846 W. 26th St., Chicago

OBSAH.

KNIHA PRVNÍ.

NEJSTARŠÍ DĚJINY ČECH AŽ DO VYMŘENÍ RODU PŘEMYSLOVSKÉHO.

(Do roku 1306.)

	Strana
Vlast naše v pravěku	1
Bojové	2
Markomani	3
Slované. Příchod Čechů. Zalidnění Čech Slovany	4
Způsob života a náboženství našich praotců	9
Říše Samova	11
Krok a jeho dcery. Přemysl knížetem. Založení Prahy	12
První Přemyslovci	16
Boj Franků s Čechy a Moravany	20
Slovanští apoštolové	22
Říše velkomoravská a její pád	24
Vratislav I. Svatá Ludmila	31
Svatý Václav	33
Rozkvět říše České za Boleslavů I. a II.	38
Změny ve starém zřízení českém	43
Říše České úpadek a počátkové nového zmohutnění	46
Obnovitel velikosti a slávy říše české	53
Spytihněv II. a Vratislav II.	55
Doba prvních rozepří o trůn	61
Soběslav I.	70
Vladislav II. (král Vladislav I.)	72
Doba úpadku. Změny vnitřní odtud pošlé	78
Přemysl Otakar I.	85
Král Václav I. Tataři v Evropě	88
Přemysl Otakar II.	96
Braniboři v Čechách	107
Václav II.	110
Václav III.	115

KNIHA DRUHÁ.

OD VYMŘENÍ RODU PŘEMYSLOVCŮV AŽ DO SMRTI KRÁLE VÁCLAVA IV.

(1306.—1419.)

Král Rudolf I. a Jindřich Korutanský	119
Král Jan Lucemburský	127
Vladařství Karlovo	134
Karel I. (IV.)	138
Václav IV.	160
Kaple Betlémská. Poměry v universitě	171
Spory Jana Husa s arcibiskupem a papežem	179
Mistr Jan Hus před církevním soudem v Kostnici — jeho smrt	186
Čechové proti církevnímu sněmu Kostnickému	196
Upálení mistra Jeronyma	198
Ostatní činnost Kostnického sněmu církevního	200
Poměry v Čechách až do smrti krále Václava IV.	201

OBSAH.

KNIHA TŘETÍ.

OD POČÁTKU VÁLEK HUSITSKÝCH AŽ DO SMRTI KRÁLE LUDVÍKA.

(1419.—1526.)

Strana

Vzbouření proti králi Sigmundovi . . . 211
Jan Žižka z Trocnova 216
První křižové tažení proti Čechům . . . 222
Bitva pod Vyšehradem 232
Boje v Čechách až do sněmu Čáslavského 238
Sněm Čáslavský. Oslepnutí Jana Žižky . . 244
Druhá výprava krále Sigmunda do Čech 248
Válka domácí 251
Slavná vítězství u Ústí a Tachova. Výboje Čechů za hranicemi 259
Bitva u Domažlic. Koncil Basilejský . . . 268
Čechové u moře Baltského 274
Bitva u Lipan 275

Strana

Dojednání kompaktat a přijetí Sigmunda za krále v Čechách 280
Panování císaře Sigmunda 285
Král Albrecht. Doba bezvládí až do smrti Ptáčkovy 292
Jiří Poděbradský správcem zemským . . . 299
Král Ladislav 307
Král Jiří Poděbradský.
První šťastná doba jeho panování 309
Boje krále Jiříka s mocí papežskou a s králem Matiašem 315
Král Vladislav II. 326
Král Ludvík 337

KNIHA ČTVRTÁ.

ČECHY ZA VLÁDY RODU HABSBURSKÉHO.

(1526.—1740.)

Ferdinand I.
První doba jeho panování 345
Vzbouření r. 1547 a smrt krále Ferdinanda I. 352
Maxmilian I. (jako císař II.) 363
Rudolf II. 365
Král Matiáš 380
Válka česká a falcká 385

Potrestání Čechů 397
Válka dánská a její následky pro Čechy . 402
Válka švédská 410
Válka švédsko-francouzská. Ferdinand III. 421
Po třicetileté válce 434
Veřejné události za králů Leopolda I., Josefa I. a Karla II. (VI.) 442

KNIHA PÁTÁ.

ČECHY ZA VLÁDY RODU HABSBURSKO-LOTHRINSKÉHO.

(Od r. 1740.)

Boj o dědictví rakouské a vojny pruské za Marie Terezie 451
Opravy a proměny v Českém království za Marie Terezie 460
Selské povstání r. 1775 467
Císař Josef II. 471
Císař a král Leopold II. 480
Doba válek francouzských 482

Ostatní panování císaře a krále Františka I. 492
Vývoj české řeči a literatury za Františka I. a Ferdinanda V. 494
Císař a král Ferdinand V. (I.) 503
Rok 1848 a jeho následky 508
Doba nejnovější.
Příběhy politické 521
Kulturní stav českého národu 539

Přehled letopisný 593
Pořad českých panovníků 611

Rejstřík jmen osobních 613
Seznam vyobrazení 626

Obsah 633

SEZNAM VYOBRAZENÍ,

MAP, PLÁNŮ A RŮZNÝCH TEXTOVÝCH VLOŽEK.

I. MAPY A PLÁNY:

	Strana
Osídlení Čech Slovany	8
Krajina, kde stával hrad Libický	64
Země koruny české za časů Karla I.	156—157
Mapa měst a míst, význačných ve válkách husitských	276—277
Plán bojů a bojiště u Lipan, 30. května 1434	279
Plán bitvy na Bílé Hoře	395

II. PŘÍLOHY:

		Ku straně
Příchod sv. věrozvěstů Cyrilla a Metoděje na Moravu r. 863	*Věnc. Černý*	22
Převezení ostatků sv. Vojtěcha z Hnězdna do Prahy	*Jos. Trenkwald*	42
Korunovační průvod Vratislava a jeho choti Svatavy	*Karel Svoboda*	59
Vítězství Soběslava I. nad Němci v bitvě u Chlumce r. 1126	*Věnc. Černý*	72
Čechové před Milánem	*Josef ryt. Führich*	77
Vladislav zříká se trůnu ve prospěch bratra svého Přemysla Otakara I. r. 1197	*Jos. Trenkwald*	80
Přemysl Otakar II. vítězí nad Uhry v bitvě u Kressenbrunnu r. 1260	*Věnc. Černý*	102
Rudolf Habsburský u mrtvoly Přemysla Otakara II.	*Josef rytíř Führich*	107
Smrt krále Jana Lucemburského v bitvě u Kresčaku, dne 26. srpna roku 1346	*St. Hudeček*	136
Přepadení Karla IV. v Pise v noci na den 21. května r. 1355	*Josef rytíř Führich*	143
Karel IV. zakládá vysoké učení pražské r. 1348	*Jos. Trenkwald*	148
Mistr Jan Hus souzen na sněmu Kostnickém r. 1415	*Václ. Brožík*	188
Bitva na hoře Vítkově dne 14. července 1420	*St. Hudeček*	224
Prokop Veliký před Naumburkem	*Jaroslav Čermák*	267
Bitva u Lipan dne 30. května r. 1434	*Lud. Marold*	280
Poselství krále Ladislava při dvoře francouzském r. 1457	*St. Hudeček*	308
Jiří z Poděbrad zvolen za krále českého, dne 2. března r. 1458	*Václ. Brožík*	316
Jiří z Poděbrad nad obklíčenými voji krále Matiáše u Vilémova r. 1469	*St. Hudeček*	324
Filipina Welserova návštěvou u Jana Augusty na Křivoklátě	*Alfred Seifert*	358
Ferdinand I. mezi svými umělci v letohrádku královny Anny	*Václav Brožík*	362
Sál Vladislavský na Hradčanech a život v něm počátkem XVII. století	*Jiljí Sadeler*	364
Rudolf II. u svého alchymisty	*Václav Brožík*	366
Hradčany a Malá Strana L. P. 1606	*Jiljí Sadeler*	376
Pražské Staré i Nové město a Vyšehrad L. P. 1606	» »	376

		Ke straně
Bitva na Bílé Hoře, dne 8. listopadu 1620	*St. Hudeček*	396
Popravy na náměstí staroměstském v Praze, dne 21. června 1621	» »	400
Jiří Plachý se studenty hájí Prahu proti Švédům r. 1648	*Em. Lauffer*	432

III. VYOBRAZENÍ V TEXTU:

Kniha první.

		Strana
Vigneta ku knize prvé	*Věnc. Černý*	1
Příchod Čechů na horu Říp	» »	5
Starožitnosti z hrobů v Čechách. (Dle fotografie)		9
Nádoby z hrobů. (Dle fotografie)		10
Bitva u Vogastisburku r. 630	*Věnc. Černý*	13
Poselství Libušino u Přemysla	» »	16
Libuše věští slávu Prahy	» »	17
Kříž cyrillomethodějský	*Ant. Häusler*	22
Ukázka písma hlaholského		23
Pokřtění knížete Bořivoje při dvoře Svatoplukově	*Ant. Lhota*	25
Kostelík sv. Klimenta na Levém Hradci. (Dle fotografie)		28
Svatopluk a jeho synové	*Věnc. Černý*	30
Starobylý kostelík na Budči. (Dle fotografie)		31
Zavraždění sv. Ludmily	*Věnc. Černý*	32
Smrt sv. Václava	*Karel Svoboda*	35
Památky svatováclavské. (Meč a přilba. Dle fotografie)		37
Kaple sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi. (Dle fotografie)		38
Chrám sv. Jiří na Hradčanech		40
Mitra sv. Vojtěcha. (Dle fotografie)		40
Zavraždění sv. Vojtěcha	*Věnc. Černý*	41
Starodávná tvrz Krchleby	*H. Schüllinger*	44
Břetislav unáší Jitku	*Věnc. Černý*	47
Břetislav truchlí na zříceninách slovanského chrámu na Vele-hradě	» »	49
Kníže Oldřich setkává se se sv. Prokopem v lesích sázavských	» »	51
Zbytky slovanského kláštera na Sázavě. (Dle fotografie)		52
Kostelík sv. Václava na Brodku. (Dle fotografie)		53
Čechové dobyli Říma	*Věnc. Černý*	57
Opat Božetěch koná cestu do Říma	» »	60
Bořivoj II. jako zločinec odváděn do Němec	» »	65
Bitva u Trutiny	» »	67
Kosmas		70
Boj před Milánem	*Věnc. Černý*	75
Soběslav II. vězněm na hradě Přimdě	» »	79
Znaky starých rodů českých	*Vojt. ryt. Král z Dobré Vody*	81
Jízda k turnajům	*Karel Svoboda*	88
Výstup mezi králem Václavem I. a císařem Fridrichem II.	*Věnc. Černý*	89
Oděvy z doby poněmčilé		91
Řádění Tatarů na Moravě	*Věnc Černý*	93
Dvůr Králův u Berouna	*Ferd. Engelmüller*	95
Prusové, Přemyslem Otakarem II. přemožení, přijímají křesťanství.	*Ant Lhota*	97
Týnský dvůr v Praze. (Dle fotografie)		100
Zlatá Koruna	*Vojt. ryt. Král z Dobré Vody*	101
Přemysl Otakar II. v předvečer bitvy na Moravském poli	*St. Hudeček*	105
Pečeť krále Přemysla Otakara II.		106
Zříceniny Zbraslavského kláštera		110

		Strana
Pražské groše Václava II.		111
Kapitolní děkanství v Olomouci. (Dle fotografie)		116

Kniha druhá.

Vigneta ku knize druhé	*Věnc. Černý*	119
Skon krále Rudolfa u Horažďovic	*E. Zillich*	121
Zajetí pánů českých v klášteře Sedleckém	» »	123
Eliška Přemyslovna prchá v přestrojení z Prahy	*Věnc. Černý*	125
Křest Karla I.	*St. Hudeček*	128
Hrad Loket. (Dle fotografie)		130
Hrad Mělník. (Dle fotografie)		130
Pečeť krále Jana Lucemburského		133
Karel IV. u hrobu své matky v klášteře Zbraslavském	*St. Hudeček*	134
Arnošt z Pardubic		136
Karel I.		137
Koruna svatováclavská		139
Zlatá bulla Karla IV.		140
Ukázka staroslovanského písma cyrillského		140
Emauzy v Praze		141
Karlov v Praze. (Dle fotografie)		142
Slavný vjezd krále Karla I. do Říma r. 1355	*St. Hudeček*	145
Matyáš z Arrasu		147
Petr Parléř		147
Karlštejn		148
Pohled na Karlův most a okolí		149
Hladová zeď na Petříně v Praze		151
Karel IV. se svým synem Václavem		152
Zámek Roudnice		158
Facsimille rukopisu Karla I.		160
Václav IV.		161
Král Václav chodí v přestrojení mezi lid	*H. Schüllinger*	162
Tomáš ze Štítného učí své dítky		163
Smrt generálního vikáře Jana z Pomuka	*H. Schüllinger*	165
Hrady Žebrák a Točník. (Dle fotografie)		167
Král Václav IV. prchá z vězení vídeňského	*St. Hudeček*	169
Husův rodný domek v Husinci. (Dle fotografie)		172
Mistr Jan Hus káže v kapli Betlémské	*Věnc. Černý*	173
Kaple Betlémská	*J. Dmych*	176
Mistr Jan Hus	*Jan Vilímek*	177
Facsimille rukopisu M. J. Husi		183
Hrad Krakovec		184
Budova v Kostnici, v níž konán sněm církevní. (Dle fotografie)		187
Tvrz Gottlieben. (Dle fotografie)		189
Upálení Mistra Jana Husi	*Věnc. Černý*	191
Hus na hranici		197
Vzbouřený lid shazuje konšely s oken novoměstské radnice v Praze r. 1419	*St. Hudeček*	204—205
Smrt krále Václava IV. na Novém Hradě u Kunratic	» »	208

Kniha třetí.

Vigneta ku knize třetí	*Věnc. Černý*	211
Jan Žižka z Trocnova	*Jan Vilímek*	213
Utok Pražanů na Malou Stranu r. 1419	*H. Schüllinger*	215

		Strana
Porážka železných pánů u Sudoměře 25. března 1420	*Ferd. Hetteš*	217
Vozová hradba		221
Královský Vyšehrad před válkami husitskými		228–229
Po bitvě pod Vyšehradem	*St. Hudeček*	233
Slavný vjezd Jana Žižky z Trocnova do Prahy r. 1421	*Věnc. Černý*	239
List Jana Žižky z Trocnova. (Dle fotografie)		243
Hrad Rábí		245
Zapálení Kutné Hory a útěk vojů Zikmundových	*H. Schüllinger*	251
Smrt Jana Žižky z Trocnova	*Věnc. Černý*	255
Papežský legát odvrací křižáky od útěku před bitvou u Tachova r. 1427	*St. Hudeček*	261
Zbraně a zbroj husitská		265
Prokop Veliký jedná s kardinálem Cesarinim v době koncilu Basilejského	*St. Hudeček*	272
Čechové u moře Baltického	*H. Schüllinger*	274
Mohyla Prokopa Velikého na bojišti lipanském. (Dle fotografie)		280
Kaple Božího Těla		284
Kompaktatní deska z r. 1437		285
Poslední zápas Jana Roháče z Dubé na Sioně	*St. Hudeček*	289
Korunovace Albrechta za krále Českého r. 1438	*Karel Svoboda*	295
Jiří z Poděbrad a z Kunštátu	*Jan Vilímek*	299
Dobytí Prahy Jiříkem z Poděbrad r. 1448	*H. Schüllinger*	305
Jiří z Poděbrad u smrtelného lože Ladislava Pohrobka	*St. Hudeček*	309
Titulní list Postilly Petra Chelčického. (Dle fotografie)		315
Mince krále Jiříka z Poděbrad		319
Facsimile podpisu Jiříka z Poděbrad		320
Pečeť krále Jiříka z Poděbrad		325
Králová Johanna mluví na sněmě v Benešově r. 1473	*St. Hudeček*	327
Viktorin Kornel ze Všehrd	*Jan Vilímek*	330
Bohuslav z Lobkovic	» »	331
Staroměstská věž mostecká v Praze. (Dle fotografie)		332
Prašná brána v Praze. (Dle fotografie)		333
Chrám sv. Barbory v Hoře Kutné. (Dle fotografie)		334
Kamenný dům v Hoře Kutné		335
Lis tiskařský z r. 1520.		336
Pečeť krále Vladislava		337
Smrt krále Ludvíka u Mohače	*St. Hudeček*	339
Podpis krále Ludvíka		342

Kniha čtvrtá.

Vigneta ke čtvrté knize	*Věnc. Černý*	345
Ferdinand I. přísahá na hranicích království Českého	*St. Hudeček*	347
Sezení konšelů z r. 1536.		351
Požár na královském hradě pražském r. 1541.	*Karel Štapfer*	353
Pražané poddávají se Ferdinandu I.	*E. Zillich*	355
Zasedání sněmu českého v XVI. století		357
Zajetí Jana Augusty	*E. Zillich*	359
Hrádek Křivoklát		360
Podpis Ferdinanda I.		362
Letohrádek královské Anny na hradě pražském. (Dle fotografie)		363
Daniel Adam z Veleslavína	*Jan Vilímek*	366
Rudolf II. přihlíží ku postavení slavné antické sochy	*E. Lauffer*	367

		Strana
Bronzové poprsí cís. Rudolfa II.		369
Alchymista	*Dav. Tenier*	371
Císař Rudolf II. podpisuje majestát	*Věnc. Černý*	373
Václav Budovec z Budova		376
Pasovští plení klášter sv. Anežky v Praze		377
Podpis Rudolfa II.		379
Podpis krále Matiáše		382
Čeští stavové svrhují královské místodržící z oken hradu pražského r. 1618.	*St. Hudeček*	383
Vjezd Fridricha Falckého do Prahy	»	389
Fridrich Falcký		329
Verbování vojínů a zbraně za války třicetileté		393
Krištof Harant z Polžic		399
Odsouzení čeští páni ve vězení	*St. Hudeček*	401
Albrecht Václav Euseb z Valdštejna		404
Odchod vystěhovalců ze země České		407
Jan Amos Komenský		408
Logie Valdštýnského paláce v Praze. (Dle fotografie)		409
Návrat emigrantů do vlasti r. 1631.	*Věnc. Černý*	411
Krvavý kvas na zámku chebském	»	416
Smrt Albrechta z Valdštýna	»	418
Násilnosti Švédů při vpádu do Čech	*H. Schüllinger*	423
Porážka císařských v bitvě u Jankova	»	425
Otovalský se Švédy na hradbách hradčanských	»	429
Obležení Prahy od Švédů r. 1648.		431
Švédové drancují a odvážejí sbírky Rudolfovské	*H. Schüllinger*	434
Bohuslav Balbín	*Jan Vilímek*	436
Tomáš Pešina z Čechorodu	»	437
Jan Beckovský	»	437
Chrám sv. Mikuláše v Praze na Malé Straně. (Dle fotografie)		439
Refektář v bývalém klášteře sv. Mikuláše na Starém Městě v Praze. (Dle fotografie)		440
Václav Hollar	*Jan Vilímek*	441
Karel Škréta	» »	441
Rukopis Balbínův		442
Výjev ze selské vzpoury r. 1680	*St. Hudeček*	445

Kniha pátá.

Vigneta ke knize páté	*Věnc. Černý*	451
Prusové pod velením Fridricha II. obléhají Prahu r. 1757.	*St. Hudeček*	455
Bitva u Kolína r. 1757.	» »	460
Antonín Václav Kounic		464
František hrabě Kinský	*Jan Vilímek*	465
Snímek robotního patentu z roku 1775. (Dle fotografie)		468
Císař Josef za hladu roku 1772. návštěvou v pražské nemocnici	*Karel Svoboda*	469
Císař Josef II.	*Jan Vilímek*	472
Snímek tolerančního patentu. (Dle fotografie)		473
Josef Dobrovský	*Jan Vilímek*	477
Podpis Leopolda II.		482
Uvítání Leopolda II. na hradě pražském r. 1791. ozbrojenými měšťanskými sbory		483
Bankocetle z r. 1806. (Dle fotografie)		488

Císař Leopold II. na schůzi královské české společnosti nauk r. 1790 *Jan Thilet* 489
Ruští kozáci v Čechách 493
Kašpar hr. ze Šternberka 495
František hr. ze Šternberka 496
První železnice mezi Č. Budějovicemi a Lincem *Ant. Brázda* 497
Josef Jungmann *Jan Vilímek* 498
Pavel Josef Šafařík » » 499
Jan Kollár » » 499
Fr. Lad. Čelakovský » » 499
Boleslav Jablonský » » 500
Jan Erazim Vocel » » 500
Vítání a svěcení prvního do Prahy přibylého vlaku r. 1845 501
Ferdinand V., král český 504
Ferdinand V. na krále českého korunován v chrámě sv. Víta na hradě pražském r. 1836 505
Korunovační hostina krále Ferdinanda ve Vladislavském sále na hradě pražském dne 7. září 1836 507
Svatováclavské lázně u večer památné schůze 11. března 1848 509
Slovanská mše na Koňském trhu v Praze dne 12. června 1848 511
Smrt majora Mühlena před barrikádou u Šlikova paláce 513
Odvádění odzbrojených granátníků 514
Boj na barrikádě 515
Vojsko odklízí barrikády na Kolovratské třídě 517
Národní gardy a studentské legie pražské r. 1848 519
Karel Havlíček Borovský 522
Bitva u Hradce Králové dne 3. července 1866 525
Dr. Fr. L. Rieger a dr. Fr. Palacký. (Dle fotografie) 528
Karel hrabě Hohenwart. (Dle fotografie) 529
Dr. Julius Grégr. (Dle fotografie) 530
Dr. Eduard Grégr. (Dle fotografie) 530
Dr. Karel Sladkovský. (Dle fotografie) 530
Dr. Alois Pražák 531
Dr. Antonín Rezek. (Dle fotografie) 534
Dr. Antonín Randa (Dle fotografie) 535
Dr. Josef Kaizl. (Dle fotografie) 535
Dr. Josef Fořt. (Dle fotografie) 536
Dr. Bedřich Pacák. (Dle fotografie) 536
Dr. Fr. Fiedler. (Dle fotografie) 537
Dr. Albín Bráf. (Dle fotografie) 537
Karel Prášek. (Dle fotografie) 537
Dr. Jan Žáček. (Dle fotografie) 538
Dr. Josef Herold. (Dle fotografie) 538
Museum království Českého. (Dle fotografie) 543
Vítězslav Hálek *Jan Vilímek* 545
Jan Neruda. (Dle fotografie) 545
Eliška Krásnohorská. (Dle fotografie) 546
Svatopluk Čech. (Dle fotografie) 546
Jaroslav Vrchlický. (Dle fotografie) 547
Julius Zeyer 547
Václav Beneš Třebízský 548
Božena Němcová 548
Alois Jirásek. (Dle fotografie) 548
Karolina Světlá. (Dle fotografie) 550
Žofie Podlipská. (Dle fotografie) 550

Karel Klostermann. (Dle fotografie) 550
K. V. Rais. (Dle fotografie) 550
Alois Vojtěch Šmilovský 552
Slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu v Praze r. 1868 *B. Roubalík* 557
Národní divadlo v Praze. (Dle fotografie) 560
Svetozar Hurban Vajanský *Jan Vilímek* 562
František Škroup 563
Bedřich Smetana. (Dle fotografie) 564
Antonín Dvořák. (Dle fotografie) 565
Zdeněk Fibich. (Dle fotografie) 565
Karel Bendl. (Dle fotografie) 566
Karel Kovařovic. (Dle fotografie) 567
Oskar Nedbal. (Dle fotografie) 568
Vítězslav Novák. (Dle fotografie) 568
J. Mocker. (Dle fotografie) 571
Zemská banka v Praze. (Dle fotografie) 572
Pantheon v Museu království Českého v Praze. (Dle fotografie) 573
Josef Hlávka. (Dle fotografie) 576
Rudolfinum v Praze. (Dle fotografie) 577
J. Mánes. (Dle fotografie) 579
K. Javůrek. (Dle fotografie) 579
Fr. Ženíšek. (Dle fotografie) 579
Mikuláš Aleš. (Dle fotografie) 579
Václav Brožík. (Dle fotografie) 580
Jaroslav Čermák *Jan Vilímek* 580
V. Hynais. (Dle fotografie) 581
Julius Mařák. (Dle fotografie) 581
Arkýřová kaple na Staroměstské radnici v Praze. (Dle fotogr.) 582
Městské museum v Praze. (Dle fotografie) 583
Luděk Marold. (Dle fotografie) 584
Joža Úprka. (Dle fotografie) 584
Alfons Mucha. (Dle fotografie) 585
František Josef I. (Dle fotografie) 586
Václav Levý *Jan Vilímek* 587
Mausoleum v chrámě sv. Víta na hradě pražském. (Dle fotogr.) 588
Josef Myslbek. (Dle fotografie) 589
Sousoší na Palackého mostě v Praze. (Dle fotografie) 590
Pomník bratranců Veverků v Pardubicích. (Dle fotografie) 591
Závěrečná vigneta *St. Hudeček* 592

KNIHA PRVNÍ.

NEJSTARŠÍ DĚJINY ČECH AŽ DO VYMŘENÍ RODU PŘEMYSLOVSKÉHO.

(DO ROKU 1306.)

Vlast naše v pravěku.

Spanilá jest země Česká, domov náš! Uprostřed Evropy rozloženy jsou luhy a nivy naše dědičné. Obklučují je vysoké hory jako valy hradové. Větry zhoubné zadržují na temenech svých a cestu nepřátelům zadržují. Jen na jihovýchod není tak mohutných hradeb přirozených. A není jich tam potřebí, tamť je sesterská Morava, tam zůstávají bratří naši rodní.

Utěšený jest pohled na útulné dědinky ovinuté zelení bujnou, vábné jest podívání na údolí malebná a čarokrásné krajiny horské. V četných městech, jimž vévodí stověžatá Praha, čilý život se proudí, umění, průmysl zkvétají. Země naše jest nad jiné požehnána krásami nevšedními, obdařena poklady vzácnými, nadána úrodností hojnou — jest naší zlatou, přepečlivou mateří.

Však ne vždy bývala vlasť naše tak utěšeným rájem.

Byl věk, kdy nebývalo tu ani jezer, ani rostlin, ani živočichů, kdy v základech půdy tvořily se tvrdé skály, jež považujeme za nejstarší horniny. Nalézáme v nich *rulu, žulu* i *svor.*

Nadešly pak utěšenější doby. Vlny mořské vedraly se do nynějších krajin našich. Rozmanitá zvířata přepodivná oživovala hlubiny jejich. Na miliony jich hynulo, na miliony jich zase rodilo se. Mrtvá těla jejich ukládala se na dně mořském. Když je později hlinité vrstvy zakryly, zkameněly zbytky jejich.

Leč i ta doba minula, kdy tady vlny mořské hučely. Moře vyschlo, a dno jeho i se všemi zbytky po bývalém živočišstvu a naplaveninách ocitlo se na suchu.

A opět nastala doba nová. V nynějších krajích našich nadešlo podnebí horké. Obrovské kapradiny, přesličky a plavuně bujely v bařinách, rostly a hynuly a novým a novým ustupovaly. Zbytky jejich ukládaly se na dně houštin neproniknutelných. Na hrobech jejich vyrůstalo a bujelo rostlinstvo nové, svěže zelené. Z pochovaných rostlin vytvořily se časem vrstvy uhelné. V oněch vrstvách nalézá se hojně zbytků těchto rostlin.

A tak střídalo se podnebí horké se studeným, vystřídala se i rozličná moře, a nynější naše krajiny byly tu ostrovem, tu zase pod mořem. Vystřídalo se i rozličné rostlinstvo i zvířectvo. Tvořily se břidlice, vápence, naplaveniny a j.

Zeměžpytci pojmenovali rozličné doby ty *útvary*. Za nejstarší útvar pokládají *prahorní*. Útvary, jež po něm v různých dobách povstávaly, různě jmenují. Tak rozeznávají útvar *kamenouhelný, křidový, kamenosolný, hnědouhelný, útvar naplavenin* a j.

Jak dlouho rozmanité doby ty trvaly, než se objevil nynější utěšený obraz vlasti naší, zůstane navždy tajemstvím. Zůstane i tajemstvím, kdy poslední moře prolomilo si hradby vysoké, kde nyní stojí hrad Děčín. Podnes cestou tou do moře širého odvádí mohutné Labe vody z Čech. Samo pije potoky a řeky na severu a východě, od jihu přivádí mu je stříbropěnná Vltava, od západu hbitá Oharka.

Půda po odtoku vod osychajíc zarůstala pak rostlinstvem bujným. Zazelenaly se lesy, a zvěř mnohá nacházela v nich útulku.

I připravena byla země naše pro pobyt člověku.

Bojové.

V dobách pradávných nemíval každý národ stálého bydliště jako nyní. Také nebývalo přední výživou mnohých národů vzdělávati role.

Někteří z nich lovili zvěř, jiní vypásali stáda. Národové ti z krajiny do krajiny putovali, se sousedy boje podnikali a silnější hubívali slabší, bydliště těchto zabírajíce. Když jim pak lesy, vody a země neposkytovaly s dostatek obživy, jinam se stěhovali. Kdo byli první vlastí našich osadníci, neznámo.

Dějepisci zmiňují se teprv o *Bojích*.

V nynější Francii již několik set let př. Kr. žili *národové gallští*.

Gallové byli těla hřmotného a odívali se v sukně strakaté. Vlasy své barvili na žluto, až podobny byly hřívě koňské. Sedávali a jídávali na kožešinách po zemi rozestřených.

Do boje nosívali kovové přílby a krunýře z drátu pletené. Důležitou zbraní byly jim oštěpy, na dlouhých dřevcích. Bohům svým i lidi obětovali. Věřili, že duše lidská po smrti nezahyne. Nad hroby přátel nasypávali vysoké mo-

hyly. Co kdo za živa miloval, to po smrti s tělem jeho spalovali. I otroci a sluhové věrní takto pány své provázívali až za hrob.

Když se Gallové rozmnožili tak, že země nemohla všech uživiti, vybídl tehdejší král jejich dva synovce své, aby vyvedli ze země část lidu do sídel nových. Dva obrovské zástupy vystěhovalců vyšly pak z Gallie. Jeden k východu, druhý k jihu. Mezi prvními nejmocnějším byl kmen *Bojů.* Těm zalíbily se krajiny mezi nynějšími Krkonošemi, Šumavou a Rudohořím. Proto se tam usadili na několik století. Po nich také pojmenována byla vlast naše cizím jménem *Bojhemum,* kteréž jméno latiníci přetvořili na název *Bohemia,* Němci na *Böhmen.*

Jak Bojové žili a které byly jejich příhody pamětihodné, nevíme. Známo jen, že bylo jim podnikati časté a kruté boje s národy okolními.

V prvním století př. Kr. povstal proti Gallům nepřítel mocný, ovládající rozsáhlé končiny v jižní Evropě. Vůdce jejich byl slavný válečník Julius Caesar. Bojové pomáhali rodákům svým proti Římanům. Byli však poraženi, oslabeni a na pokraj záhuby přivedeni. Zatím však již i jiný nepřítel chystal se na ně.

Markomani.

Na sever a severovýchod od nynějších Čech žili germánští Markomani, kteří vydavše se na vyhledání nových sídel, opanovali dnešní Moravu a sousední končiny Uher. Tak stali se Markomani sousedy mocné říše římské. Císařský dvůr římský skvěl se slávou neslýchanou a nádherou nevídanou. Ke dvoru tomu vypraven byl mladistvý kněžic markomanský, *Marobud,* aby nabyl vzdělání. Vtipný tento jinoch záhy seznal nejen vzdělanost, ale i římské zařízení vojenské.

Když se vrátil mezi své, počal zaváděti způsoby římské. Ujav se vlády zatoužil státi se také tak mocným a slavným jako císařové římští. Aby rozšířil panství své, shromáždil branný lid, s nímž vyřítil se nejprve proti zbytkům Bojů. Bojové byli přemoženi, většinou vyhubeni a země jejich zalidněna vítězi. Stalo se tak krátce před narozením Krista Pána.

Marobud shledav, že nová jeho země od přírody výborné má opevnění ve svých horách a hvozdech a nad míru krásná jest, učinil ji středem veliké říše své. Kázal tam vystavěti také pro dvůr svůj pevnou tvrz, již *Marobudum* nazval. Veliké vojsko pěší i jízdní po způsobu římském si zařídil. Podmaniv si pak všecky okolní národy stal se vladařem mocným. Rozsáhlé bylo království jeho, slávou i dvůr jeho skvěl se ve tvrzi Marobudu. Římští kupci se zbožím svým nebývali tam řídkými hostmi.

Sláva Marobudova však netrvala dlouho. Naučil sice Markomany vládnouti zbraní ale nikoli milovati práci klidnou. Války a lovy byly jim nejmilejším zaměstnáním, orba pak jen nejnutnější potřebou. V chatrčích bídných ba i jamách

*

podzemních přebývali. Chválí se, že byli udatní a že milovali pohostinství. Ale byli také nestřídmí, hašteřiví a loupež za slušnou měli. Mužové nehrubě starali se o domácnost. Tu ženám svým na péči přenechávali. Výrobky řemeslné a jiné potřeby od Římanů kupovali. Často i rádi stěhovali se z krajiny do krajiny.

Kdo mečem zachází, mečem i schází, říkává se. Osvědčilo se to i na Markomanech.

Marobud záhy se znepřátelil se sousedy německými. Z těch pak největšími nepřátely Markomanů stali se *Cheruskové,* udatní válečníci. Tehdejší kníže jejich *Armin* s vojskem statečným utkal se konečně s pluky Marobudovými někde v nynějším Sasku. Bitva byla sice nerozhodná, ale mnozí bývalí spojenci Marobudovi přece raději poddali se statečnému Arminovi roku 17. po Kr. Tím byla moc Marobudova nemálo seslabena.

Odtud neštěstí za neštěstím stíhalo Markomany. Když pak po dvou letech kníže gotský *Katvald* úplně potřel vojska markomanská, uchýlil se Marobud jako vyhnanec k Římanům. Tak skončila jeho moc i sláva.

Minula léta, plynulo prvé, plynulo i druhé století po Kr. Nové a nové bouře nepřátelství mezi národy vznikaly. Ze země do země stěhovali se národové mnozí, silnější slabší utiskujíce a podmaňujíce. Z ruky do ruky přecházelo i panství nad krajinami, které tvoří nyní království naše, a nad Markomany.

Nejmocnější hnutí mezi národy způsobili však v 5. století Hunové, jimž tehdy panoval mocný král Attila, pro krutost svou zvaný bičem božím. Neboje se ani Římanů odhodlal se podstoupiti s nimi boj. K veliké bitvě došlo mezi Huny a Římany někde v nynější Francii. I Markomani se jí súčastnili. Pyšný Attila byl poražen, vojska jeho zahubena, říše rozkotána. Zdá se, že i Markomani většinou v boji tom vyhynuli. Země naše stala se pak po delší dobu liduprázdnou.

Slované. Příchod Čechů. Zalidnění Čech Slovany.

Na sever a na východ od malebných Karpat rozkládají se široké roviny. Mohutné řeky je svlažují. Veliká říše Ruská a kraje Poláky obydlené jsou nyní po nich rozloženy. Roviny ty jsou původní vlastí *národu slovanského, jehož větví jsme i my Čechové a Moravané.*

O starých Slovanech, předcích našich pradávných, vypravuje se, že milovali tichou domácnost a vzdělávání rolí. Příbytky stavěli si prý nejraději u řek, jezer, v lesích a na podobných místech nesnadno přístupných. Válek nemilovali, byli pohostinní, bezelstní, milovali zpěv, hudbu a tanec. Nikdy netoužili panovati nad jinými národy. Proto také jen v době nejvyššího nebezpečí volívali si vůdce, který je pak proti nepřátelům vedl. Bylo-li po válce a nepřítel ze země vypuzen, složili zbraně a vrátili se i s vůdcem svým zase ke krbům rodným.

PŘÍCHOD ČECHŮ NA HORU ŘÍP.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnceslava Černého.)

Sami různě se zvali. Dějepisci zmiňují se o Srbech, Charvátech, Drevanech a jiných kmenech. Jednotliví kmenové slovanští později přijímali i jména dle bydliště svého, jako Pomořané, Polabané, Polané a j. Všichni pak milovali svobodu, neznajíce rozdílů stavů.

Velmi záhy začali se Slované z pravlasti své šířiti na západ. Krajinu za krajinou, zemi po zemi zalidňovali. Tak ponenáhlu zaujali všecky země, kde rozložena jest nynější severní část Německa. Až k Labi a Sále hlaholila pak řeč slovanská. I nynější Čechy, Morava a veliká část severních Uher byly kmeny slovanskými zalidněny, a sice v té době, kdy ještě Markomani sídlili v Čechách. Slované ponenáhlu rozsadili se mezi nimi, a když Markomani vyhynuli, opanovali zemi.

Na úrodné rovině rozlehlé mezi Labem, Vltavou a Ohří vypíná se hora *Říp*, podobná zvonu. Praotcové naši, stěhujíce se na západ z původní vlasti své, zastavili se u hory té. Statečný vůdce jejich, *Čech*, vystoupil se zástupy mnohými na horu, aby ohlédl zemi. A tu naskytl se mu a lidu jeho pohled utěšený. Od paty hory uzřeli rozkládati se malebné krajiny na všecky strany. Bujná zeleň protkaná třpytnými pásy četných řek a potoků pokrývala luhy ty. A kde zrakům jejich na krajích obzoru splývala s tímto rájem obloha, spatřili vysoké hory. Zaradovali se vůdce statečný i zástupové jeho. Čech, stoje na místě povýšeném, jal se dle vypravování Kosmy, praotce dějepisců českých, takto mluviti k zástupům:

»Ó, druhové moji, kteří jste se mnou těžké cesty vykonali krajinami neschůdnými a lesy hustými, zastavte kroky své a libou oběť bohům svým dejte! Pomocí jejich zázračnou přišli jsme konečně do této překrásné země, osudem nám předurčené. To je ta země, již jsem vám často sliboval. Nikomu nenáleží, zvěře a ptactva je plna, mlékem a medem sladkým oplývá; vody má hojné a rybné. Zde nebude vám nic scházeti, nikdo nebude vám v ničem překážeti. Jak však nazveme krásnou a velikou zemi tu, již nám bohové dávají?«

Jedním hlasem zvolal lid četný: »Není jména lepšího a příhodnějšího zemi této než tvého, vůdce náš! Sloveš Čech, nechť i země sluje *Čechy!*«

Tu vůdce Čech, pohnut výrokem druhů svých, počal radostně líbati zemi raduje se, že nazvána jménem jeho. Povstav pozdvihl ruce k nebesům a počal takto mluviti: »*Vítej, země nám souzená, tisícerými sliby vyhledávaná, která jsi v čas potopy prázdna učiněna byla lidu, nyní jako památky lidstva nás zachovej bez úrazu a rozmnožuj potomstvo naše od pokolení k pokolení.*«

Složiv pak radostně s beder svých obrazy dědův na zemi zasvěcenou první obětoval oběť bohům svým a s ním všechen lid. Sešedše pak s hory osady počali zakládati a zemi brázditi pluhem.

Zástupové, které přivedl praotec Čech, dělili se na různé kmeny. Každý z nich zvolil si jinou krajinu k obývání.

Kmen Čechův usadil se ve středu země okolo Řípu a dále k jihu po březích Vltavy a dolejší Berounky. Jeho jménem slul za nedlouho všechen

OSIDLENÍ ČECH SLOVANY.

(Kreslil Jan E. Wagner.)

národ. Na východ od nich, zejména v nynějším Kouřimsku, usadili se *Zličané* a v nynějším Litoměřicku *Lemúzi.* V krajinách překrásných na pohled a přeužitečných, jež svlažuje hbitá Oharka, usadili se hrdí a stateční *Lučané.* Úrodné Žatecko bylo středem sídel jejich a slulo Luka nebo Lucko. Lesnaté krajiny od Lučanů dále na západ podél Oharky až k pomezí země zalíbili si *Sedličané.* Jméno Sedlce u Karlových Varů upomíná na ně. V území na severovýchod od Čechů a na východ od Lemúzů až do krajiny kolem nynějšího hradu Bezdězu usadili se *Pšované.* Dnešní Mělník stojí na místě jejich hradu Pšova. Malebné Pojizeří až k pomezí zemskému zaujali *Charváti,* břehy Ploučnice až k Labi pak *Děčané.* Hrad Děčín podnes připomíná jméno jejich. Nejjižnější část země, kde jest nynější Táborsko a Budějovicko, osadili *Netolici* a *Dúdlebi.*

To byli asi hlavní kmenové slovanští, kteří spolu s Čechy usadili se v nynější vlasti naší. Kdy přišli, nevíme. Ale dle vzácných nálezů různých starožitností soudíme, že Čechové některý čas společně s Markomany naši vlast obývali. Jsou tedy Čechové mnohem déle ve vlasti své, nežli se za to dříve mělo. Nepřišli *po* Markomanech, nýbrž žili zde s nimi.

Způsob života a náboženství našich praotců.

S praotci našimi přistěhoval se do vlasti naší klid a mír. Místo zbraní třesku zahlaholil zpěv, místo nepřátelství zaujala láska. Pluh slovanský kypřil zemi, a ta odměňovala se novým pánům svým úrodou hojnou.

Základem života našich praotců byla *rodina*. V té viděli blaho, ta byla jim nejmilejším útulkem. V rodinném životě těšili se po práci lopotné, v něm nabývali posily i útěchy. Členové rodiny se neopouštěli a majetku mezi sebe nedělili. Rozmnožila-li se rodina tak, že jí jeden příbytek nestačoval, stavěli okolo něho příbytky nové. Tak vznikaly vesnice, jichž obyvatelé tvořili veliké rodiny neboli *rody*. Několik rodů tvořilo *kmen*, kmenové *národ*.

Hlavou rodiny byl otec. Když pak později rodina rozmnožila se v rod, a nebylo-li již otce, zvolili si členové rodu náčelníka, jemuž říkali *vladyka* nebo-li *starosta*. Ten jim byl za otce, ten spravoval jmění rodu a nařizoval vše, čeho bylo třeba. Jako rodiny spravovali starostové, tak každý kmen měl nad sebou *vojvodu* neboli *lecha*. Vojvoda hlavního kmene Čechů byl spolu náčelníkem všeho národu. Říkalo se mu *kněz*, jinak *kníže*. Na základě tom spočívalo všecko zařízení našich praotců v míru i v době válek.

Když později rozmnožily se některé kmeny značněji, byly rozděleny na několik žup neboli krajin. V každé župě zbudován byl hrad. V župních hradech konaly se trhy, v nich pěstována i řemesla. Ve hradech těch hledávali útulku i ochrany obyvatelé župy, když nepřítel do krajiny se vetřel. Proto také stavěny bývaly na místech nesnadno přístupných, jako při vodách, v lesích a podobně; proto také bývaly i dosti prostranné, aby v nich možno bylo v dobách zlých shromážditi se všem obyvatelům župy. Župní hrady staly se tak zárodkem příštích měst. Praotcové naši neříkali: to *mé* jest, nýbrž: to *naše* jest. U dveří nebývalo závor. Ne-

STAROŽITNOSTI Z HROBŮ V ČECHÁCH. (Bronzové náramky a spona.)
(Ze sbírek Musea království Českého.)

bylo zlodějův ani loupežníků, nebylo ni nuzných. Za zločin nejtěžší považovali krádež a loupež. Tak svědčí o nich dějepisec Kosmas.

V dobách těch byli naši předkové ještě pohany. Věřili sice, že nebem i zemí vládne jeden Bůh, jehož nelze viděti, leč vedle něho klaněli se i jiným vyšším bytostem, o nichž se domnívali, že vládnou silami přírodními. Bytosti ty byly některé dobré, jiné zlé. Dobrým říkali *bozi*, zlým *běsi*. Cokoliv událo se v přírodě, bylo dílem bohů, dobré i zlé bylo jejich darem; ale z jmen božstev, která uctívali naši předkové, dochovala se nám jen málo která. *Vesna* byla bohyní svěžího mládí, a kam kročila *Morana* neboli *Mořena*, tam bylo smutno. Ta byla bohyně smrti.

NÁDOBY Z HROBŮ.
(Z nálezu u Korunky-Jelení ve sbírkách Musea král. Českého.)

Jako síly přírodní, tak i každá hora, každá skála, každý potůček i háj měl své bohy, měly své *víly* a *rusalky*. I každá rodina měla své bůžky domácí. Ty zvali *skřítky* a *dědky*. V dědcích ctili mrtvé předky, a kdykoli se stěhovali, brávali je s sebou do nového domova. Bohy a bůžky ty vzývali v hájích posvátných a na horách. Činívali tak obyčejně za večerního soumraku. Klanějíce se bohům zapalovali i k poctě jejich přiměřené oběti.

O duši lidské věřili, že nikdy neumře. Těla zemřelých spalovali nebo pochovávali a popel zakopávali v hliněných nádobách. *Popelnice* takové podnes vykopávají se na mnohých místech ve vlasti naší na bývalých pohřebištích pohanských. Kdo zavítá do Českého musea v Praze, spatří množství památných těch nádob posvátných. Čí asi popel přechovávaly nádoby ty po věky dlouhé? Spatří tam i mnohé jiné památky po praotcích našich i předešlých obyvatelích ve vlasti naší, jako zbraně, nástroje, ozdoby a j., jež byly různě vykopány.

Modloslužbu obstarával: za rodinu otec, za národ kníže. Mnoho víry docházeli také i kouzelníci a hadači, kteří praotcům našim předpovídali osudy jejich a věštili jim z různých úkazů přírodních.

Říše Samova.

(627—658.)

Praotcové naši, když se do nynější vlasti přistěhovali, byli zajisté počtem nehojní. I bylo jim podnikati těžké a kruté boje se sousedy, kteří je brzy počali sužovati.

Ku straně půlnoční a východní měli za sousedy své krajany, Slovany. Kde nyní jsou Rakousy, tam zůstávali kmenové němečtí. Také i krajiny na západ ležící byly osazeny Němci *Durynky*. O kmeni tom mnoho nevíme; jen v pověstech se vypravuje, že s praotci našimi nebyli za dobře. Sami měli na západě za sousedy mocné *Franky*, kteří k mohutné říši své, rozložené po obou březích Rýnu, připojili většinu kmenů německých a na konec si podrobili i Durynky. Tak praotcové naši stali se sousedy Franků. Často bylo jim s nimi zápasiti.

Za nedlouho však vyskytl se v Evropě nový nepřítel pokojného života, *Avarové*, lidé velmi zlí. Z Asie, kde před tím sídlili, vypudili je Turci. Jako hejna kobylek pustošili krajiny, do kterých vpadli. Rozlehlé nížiny v nynějších Uhrách se jim konečně zalíbily. Tam zbudovali si sídla, jež ohradili náspy a vodou. Odtud vyjížděli pak na západ i na polední stranu na loupeže. Kam vpadli, tam bylo zle, odkud odešli, zbyla pouš.

Také předkové naši upadli v poddanství jejich. Dosud ukazují v Bydžovsku u Kopidlna vysoké a rozlehlé valy, jimiž prý ležení jejich v Čechách bylo obehnáno. Předkům našim mnoho bylo od divochů těch snášeti.

Když jim však bylo nejhůře, přišel z říše Franské do Čech statečný muž záhadného původu, jménem *Samo*. Když Čechové poznali jeho statečnost, zvolili si ho za vůdce proti zlým Avarům. Samo byl znamenitý válečník a vůdce. V několika bitvách potřel loupeživé Avary a vyhnal je ze země. Pak měli Čechové od nich již pokoj. A nejen Čechové, ale i Moravané a jiní Slované, kteří v době té sídlili v nynějších Rakousích, Štýrsku a Korutanech. Z vděčnosti zvolili si ho praotcové naši a tito Slované za krále. Stalo se tak r. 627.

V říši Franské vládl tehdy král Dagobert. Mezi ním a Samem záhy vznikly spory, jejichž příčinou prý byla násilí, činěná kupcům z obou říší. I poslal Dagobert k Samovi posla žádaje, aby nahradil kupcům franským, co bylo jim zlého učiněno. Samo byl hotov k náhradě, ale když zpupný posel žádal, aby Samo poddal se Dagobertovi, dal ho vyhnati ze země. Dagobert sebrav vojsko veliké, táhl potrestat Sama. Se zlou však se potázal. U Vogastisburku, který byl snad někde u nynější Kadaně, byl od statečného Sama r. 630. zle poražen. Frankové utekli zanechavše mnoho kořisti vítězům. To když viděli slovanští *Srbové* neboli *Lužičané*, kteří na straně půlnoční od Čech sídlili, žádali Sama, aby jim byl také králem. Tím značně rozšířena byla jeho říše.

Samo pak šťastně vládl nad nejstarší velikou říší slovanskou, jejíž středem byly Čechy, až do své smrti r. 658. Zůstavil 22 syny a 15 dcer. Co se s nimi stalo po smrti otcově, neví se. Veliká říše Samova se nepochybně rozpadla. Každý z kmenů slovanských volil si zase svého vůdce a žil pro sebe. Skoro po půl druhého století nevíme, co se v Čechách dálo.

Krok a jeho dcery. Přemysl knížetem. Založení Prahy.

(Druhá polovice 7. a první polovice 8. století.)

Ve druhé polovici 7. století byl vůdcem kmene z plemene Čechova *Krok.* Znamenitý muž ten oplýval statky zemskými a v uvažování soudů byl tak rozšafný, že nejen z vlastního jeho kmene, ale z kmenů celé země všichni jako včely k úlům pro rozhodnutí v rozepřích se sbírávali. Tak svědčí o něm starý letopisec Kosmas.

Krok měl tři dcery. Všecky byly ducha výtečného, všechny slynuly moudrostí. Nejstarší z nich byla *Kazi.* Ta znala léčivou moc bylin a dovedla předpovídati budoucí věci. Mladší sestra *Tetka* zase učila lidi, jak mají vzývati bohy, aby se jim zalíbili. Ještě po staletích, když již byli Čechové křesťany, byl venkovský lid věren zvykům z doby pohanské, jimž prý od Tetky byl vyučen. Třetí a nejmladší z dcer Krokových byla *Libuše.* Ta byla ženského pohlaví ozdoba i sláva. V radách byla prozřetelná, v řeči jistá, ke každému vlídná a mravů ušlechtilých. Rozuměla dobře starodávným právům, zákonům i obyčejům. Proto Čechové po smrti Krokově ustanovili ji nad sebou soudcem.

Kronikář Kosmas a po něm Hájek i jiní vypravují, že za doby, kdy byla Libuše soudcem, vznikl prý spor mezi dvěma obyvateli o meze a dědiny, kteréž vedle sebe měli. Obyvatelé ti vynikali bohatstvím i rodem. Pohádavše se spolu více než slušno bylo, předstoupili před kněžnu žádajíce, aby spor jejich rozhodla. Ta dle starodávných zvyklostí učinila nález. Ten, v jehož neprospěch pře skončila, nemálo se rozhněval a jal se Libuši hrubě a neslušně haněti. Za křivdu mužům vyhlásil, že pře jejich rozhoduje žena. Všecky prý ženské mají dlouhé vlasy, ale krátké rozumy, a že lépe jest všem umříti, než aby mužové snášeli ženskou vládu nad sebou. Libuše prý na pohanu tu odpověděla: »Proto zdám se vám málo rozuměti, že vás nesoudím metlou železnou. Protože žijete bez bázně, málo si mne vážíte. A kde není bázně, tam není kázně. Jest velice potřebí, abyste měli správce krutějšího než jest ženská. Tak také kdysi holubi pohrdli bělavou kání a zvolili si za knížete jestřába, který je pohubil.« A dále pravila: »Jděte nyní domů a koho zítra zvolíte za pána, toho i já přijmu za manžela.« —

BITVA U VOGASTISBURKU ROKU 630.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnceslava Černého.)

Nazejtří kázala kněžna svolati sněm a shromážditi národ na posvátném Vyšehradě, sídle svém. Sedíc na vysokém stolci otcově takto hovořila k lidu: »Ó, lide politování hodný velice, který svobodně žíti neumíš! Svobodu, již stateční mužové neztrácejí leč se životy, dobrovolně zamítáš, skláněje šíji svou v služebnost.« A hovoříc dále vykládala lidu, že vláda knížete bude mnohem přísnější než byla její. Když naposledy tázala se, zdali přece chtějí míti knížete, zvolal všechen shromážděný lid: »Dej nám knížete!«

Povstala kněžna na otcově stolci a ukazujíc ku straně půlnoční pravila: »Jděte tam, a naleznete dědinu, jež sluje Stadice. Tam kníže váš oře dvěma voly strakatými: jeden má hlavu bílou a takovou i pásku kolem, druhý jest od čela po zádech bílý a i zadní nohy má bílé. Vezměte roucho knížecí a jděte! Oznamte muži tomu, jehož jméno Přemysl, vůli národa i moji. Sobě pak přiveďte knížete a mně manžela. Ten bude panovati nad vámi, a pokolení jeho v této zemi panovati bude na věky!«

I vybráno bylo z lidu poselstvo slavné. Když přišlo do krajiny, jež osedlá byla Lemúzi, nalezlo u Stadic Přemysla, an oře. I vyřídili mu poslové vůli národa i kněžny. Přemysl lánu nedooral. Zaraziv otku do země kypré, obrátil pluh a s posly pojedl chléb a sýr, jež měl v kabele lýčené. Pak oděn byl v roucho knížecí a ve slavném průvodu ubíral se na posvátný Vyšehrad. Tu pojav Libuši za manželku zasedl na knížecí stolec, aby panoval nad lidem českým. Byl pak stolec ten kamenný. Kdykoli nový kníže ujímal se vlády, býval k němu přiveden v oděvu selském na znamení, že i knížata pocházejí z lidu prostého. Pak teprv oděn byl v roucho knížecí. Dlouho chovány v knížecí komoře na Vyšehradě lýčené střevíce Přemysla oráče na památku.

Takto stal se dle pověsti Přemysl oráč knížetem českým. Jest ovšem podobno pravdě, že nebyl prostým oráčem, nýbrž vojvodou kmene Lemúzů.

Libuše umínila si založiti nad stříbropěnnou Vltavou ještě jeden hrad.

Stojíc jednou s Přemyslem uprostřed kmetů, lechův a vladyk na posvátném Vyšehradě rozhlížela se roztouženě po milé zemi. I upřela zraků svých ku protějšímu břehu hustým a tmavým lesem zarostlému. V tom naplněna jsouc duchem prorockým pozvedla ruku a zvolala v nadšení: „*Aj, město vidím veliké, jeho sláva hvězd se dotýká!*« A ještě dále mluvila Libuše předpovídajíc osudy nového města i milého národa.

Pak kázala dělnému lidu jíti třicet honův ku straně půlnoční a na lesnaté stráni nad potokem Brusnicí položiti základ k novému hradu. Libuše pak hrad ten nazvala *Prahou*, jelikož prý dělný lid vykonávaje vůli její našel v lese na místě tom člověka přitesávajícího práh k domu. Tak vysvětluje pověst původ jména hlavního města našeho. Více však je podobno pravdě, že jméno to odtud pochodí, že lesy, pokrývající prostor, na němž nyní stojí Praha, byly vypraženy t. j. vypáleny.

POSELSTVÍ LIBUŠINO U PŘEMYSLA.
(Kreslil Věnc. Černý.)

Tak založen byl hrad Pražský, do něhož později přenesli knížata čeští sídlo své z Vyšehradu. Pod hradem začalo vznikati na obou březích Vltavy město. Byl to počátek nynější Malé Strany a Starého Města Pražského. Právem tedy bývá naše matička Praha, klenot země, zvána městem Libušiným.

I bylo pak vystavěno v Čechách ještě hradů více. Z těch zejména připomíná se *Děvín*, k němuž víže se pověst o *dívčím boji* po smrti Libušině.

Za vlády Libušiny některé dívky prý totiž velmi zpyšněly. Když Libuše zemřela, nechtěly poslouchati mužů, ale chtěly jim i poroučeti. I jmenovaný hrad si vystavěly naproti Vyšehradu. Nejsměleji z dívek těch dle pověsti počínala si *Vlasta*. Proto prý zvolily si ji za kněžnu. Ta vládla na Děvíně i nad velkou částí krajiny, ta poroučela pannám a ženám, které se do dívčího hradu utekly. Konečně byly však přemoženy a hrad jejich v ssutiny rozvalen.

První Přemyslovci.

(8. a 9. století.)

O prvních knížatech z rodu Přemyslova zachovaly se zprávy nemnohé. Praví se, že po Přemyslovi jimi byli *Nezamysl, Mnata, Vojen, Unislav, Křesomysl, Neklan a Hostivít.* Jak dlouho který z knížat těch panoval a co se dělo za panování kterého, jest neznámo. Jisto však jest, že bylo jim podnikati časté a těžké boje s Franky.

LIBUŠE VĚŠTÍ SLÁVU PRAHY.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

Nejslavnější a nejmocnější byla říše Franská za *Karla Velikého*, který nastoupil panství r. 768. Nynější Francie, veliká část Německa mezi Rýnem a Labem jakož i značná část Italie tvořily říši tu. Později zmocnil se veliký panovník ten i panství nad Bavory, sousedy Čechů, a nad Slovany Korutanskými i nad Slovany obývajícími v nynějším Brandenbursku a Sasku. Byla to pak říše ohromná. Frankové té doby vyznávali už křesťanství. Které země dobyl, v té zaváděl Karel Veliký křesťanství. Chtěl si tak upevniti v nově nabyté zemi panství. Kdyby byl rozšiřoval učení křesťanské toliko z lásky k jeho zakladateli a pro dobro lidu, byla by bývala zásluha jeho větší.

Cechové sousedili s říší Karla Velikého na straně půlnoční, západní a jižní. Z počátku byli s Franky za dobře. Když Karel Veliký bojoval s Avary, pomohli mu, ba dovolili, aby jedno vojsko franské táhlo zemí jejich. Panství Avarské bylo vyvráceno a hlavní jejich sídlo mezi Dunajem a Tisou rozvaleno. Pak již navždy měla Evropa od Avarů pokoj. Čechové měli o to také zásluhu.

Tehdy byl papežem Lev III. Ten maje Karla Velikého v lásce, že rozšiřoval křesťanství, korunoval ho r. 800 v Římě na císaře. Karel Veliký pokládal se od té doby za obnovitele starého císařství Římského a za ochránce církve. Mínil, že on i jeho potomci mají jedině právo panovati nade vším světem křesťanským.

Přátelství mezi Čechy a Franky netrvalo však dlouho, záhy došlo k válkám. Karel Veliký chtěl si Čechy podmaniti. O bojích těch však nedochovalo se nám bezpečných zpráv. Dle starých letopisů však lze souditi, že Čechové udatně se bránili. Nepřátelé byli zajisté velmi mocni, přes to však nevypravují souvěcí chvalořečníci Karla Velikého nic o jeho vítězstvích nad Čechy. Právem tedy můžeme souditi, že se předkové naši dobyvateli šťastně ubránili.

Když pak r. 814. císař Karel Veliký zemřel, vznikly v říši Franské domácí bouře a nepokoje. Tím pominulo pro Čechy nebezpečenství hrozící od říše Franské na delší dobu.

Dosud ještě měli jednotliví kmenové v Čechách své vojvody. Vojvoda kmene Čechů byl spolu knížetem zemským. Proto ho měli ostatní vojvodové poslouchati, což se však některým nelíbilo. Chtěli býti samostatnými a svrchovanými pány nad svými krajinami. Z toho vznikly mnohé spory domácí. Někteří vojvodové zapomněli se při tom tak, že hledali i pomoci v říši Franské proti svým knížatům.

O podobném vzbouření Vlastislava, vojvody Lučanů, proti knížeti Neklanovi vypravuje kronikář Kosmas.

Vlastislav prý nemálo sužoval sousedy své z kmene Lemúzů. Konečně usmyslil si, že zmocní se vlády nad kmenem Čechů. Shromáždil branný lid a vpadl do území Čechů. Kníže Neklan vyšel mu s vojskem v ústrety. Nemaje však dosti odvahy a statečnosti, aby utkal se s ním v boji, zavřel se s lidem

*

svým na malém hrádku nad Vltavou, jehož jméno bylo Levý Hradec. Vlastislav se již radoval, že zvítězí. Proto hrdě vybízel lid svůj k boji. Ale pýcha předchází pád.

Ve vojště Neklanově byl junák nad jiné chrabrý, jménem Cestmír. Neklan svěřil mu vůdcovství nad lidem svým. Vyřítil se Čestmír jako lev proti odbojnému vojvodovi. Na poli, Tursko zvaném, srazila se vojska. Lučané byli strašlivě poraženi. Mezi padlými byli však i Vlastislav i Čestmír. České vojsko vpadlo pak do území Lučanů, bořilo hrady, spalovalo vesnice a jinak se mstilo. Tak nesvornost se tresce. Pro svár a neshodu tratí lidé svobodu. Ztratili ji i Lučané.

Po Vlastislavovi zůstalo nevinné pachole, které Neklan kázal zachovati. Ano, tak byl Neklan sirotkovi nakloněn, že dal pro něj zbudovati hrad Drahouš nedaleko nynějších Postoloprt. Na hradě tom kázal pachole chovati a opatrovati. Jakéhosi Srbína, jménem Durynka, ustanovil mu za vychovatele nevěda, že jest to člověk zlý a nešlechetný. Ten zabil nevinné pachole sobě svěřené. Domníval se, že se tím knížeti Neklanovi zavděčí. Proto s hlavou zavražděného pacholete spěchal na hrad Pražský. Po cestě těšil se již na odměnu, že zbavil Neklana budoucího nepřítele. A dostalo se mu odměny, jaké zasloužil za bídný skutek svůj.

Kníže Neklan seděl právě v radě s kmety, lechy a vojvodami, když nešlechetný Durynk přišel do hradu. Nemoha se dočekati odměny, vstoupil ihned do rady. Všickni se poděsili, když ukázal hlavu nemluvněte. Kníže Neklan pravil: »Mně bylo dovoleno zabiti nepřítele, ale tobě pána nikoli. Jelikož za ukrutný zločin ten žádáš odměny, máš ji míti. Velikým darem budiž tobě, že dovolím ti zvoliti si jednu z trojí smrti: buď střemhlav skočíš s vysoké skály, buď se oběsíš, buď utratíš život svůj nešlechetný vlastním mečem!«

Smuten odešel bídník z hradu a oběsil se na nejbližší olši. Dlouho lidé ukazovali si strom ten, na němž došel nešlechetný Durynk náležité odměny.

Boj Franků s Čechy a Moravany.

(9. století.)

Aby domácími nesváry a rozbroji nebyla hubena říše Franská, shodli se Frankové na tom, aby ohromnou říši jejich syn Karla Velikého Ludvík Pobožný rozdělil mezi své tři syny. Stalo se tak r. 843. smlouvou Verdunskou. I byl Lothar ustanoven císařem římským a vladařem ve Vlaších a na Rýně, Karel panovníkem v nynější Francii, Ludvík pak králem německým.

Tak stali se Čechové sousedy říše Ludvíkovy.

Ludvík nebyl spokojen říší, jíž se mu dostalo. Chtěl panovati také nad kmeny slovanskými jako děd jeho Karel Veliký. Proto byly mu vhod spory, které v Čechách vznikaly mezi knížetem a vojvodami jednotlivých kmenů. Nad to

pak byli praotcové naši ještě pohané, Němci již křesťané. I toho dovedl král Ludvík využiti ku provedení svých záměrů, k čemuž záhy se mu naskytla vhodná příležitost.

Asi r. 845. vydalo se 14 členů vojvodských rodin českých do říše Ludvíkovy, aby přijali tam křest. Ti nepochybně, byvše i s lidem svým pokřestěni, dali se v poddanství Němců, neboť takto chtěli si sjednati pomoci Ludvíkovy proti knížeti.

Již příštího roku vypravil se Ludvík s vojskem proti Slovanům. Na Moravě tehdy zemřel kníže Mojmír. Nejbližší příbuzní jeho svářili se, — Ludvíkovi vhod, — kdo z nich má býti knížetem. Vmísil se do sporů těch a dopomohl vojskem *Rostislavovi* k panství. Ten, aby se mu odměnil, uvolil se dle všeho k nějakému poplatku. Tak zavedla jej touha po panství, že snad stal se až Ludvíkovým poddaným.

Ludvík, potěšen jsa zdárným výsledkem výpravy té, usmyslil si podobně hospodařiti i v Čechách. Domníval se, že i tu podaří se mu knížete dostati v moc svoji. Spoléhal při tom nepochybně i na věrnost vojvodů, před rokem v Němcích pokřestěných. Ale přepočítal se. Čechové vidouce, kam nesvornost přivedla Moravany, postavili se proti Ludvíkovi jako jeden muž. Němci byli poraženi a s hanbou ze země vyhnáni. Všecka kořist, již odváželi z Moravy, zůstala Čechům. Sám Ludvík byl rád, že zdráv unikl. Tak svornost zbavila Čechy chystané poroby.

Ludvík chtěl se však Čechům za to hrozně pomstiti. Ale nemohl, ač skoro po 30 let je sužoval. Tak zvláště r. 849. vypravil do Čech veliké vojsko, které mělo naše milé předky úplně zahubiti. Jelikož byl sám nemocen, vypravil za sebe vojvodu Arnošta a markraběte Thakulfa. Čechové ohradili se proti Němcům náspy a zásekami. I bylo bojováno zoufale, až Němci odraženi.

Aby nebylo déle krve proléváno, poslali Čechové několik předních mužů k vyjednávání o mír. Když s nimi Thakulf jednal, vyřítili se Němci znovu na Čechy. Věrolomnost ta je nemálo rozhněvala. Jako lvové udeřili na Němce a pobili je strašlivě. Kdo nepadli v boji, uvízli v zajetí, neboť Čechové je na všech stranách obklíčili. Na to Němci sami prosili za mír a přijali i kruté výminky, jež jim Čechové uložili.

Porážka a pokoření to způsobily v Německu zmatek a žalost nemalou. Ale Ludvíkova lačnost pomsty zůstala na ten čas neukojena; bylať tehdy říše jeho s několika stran válkami ohrožena. I Slované Polabští, vidouce statečné Čechy udatně se brániti proti Němcům, vysvobodili se také z poddanství Ludvíkova.

Moravské kníže Rostislav také byl již poroby syt. I ten zbavil se nadvlády německé.

Ludvík vypravil se s velikým vojskem na Moravu, aby Rostislava pokořil, nic však nepořídil.

Slovanští apoštolové.

(863—885.)

Ludvík po příkladu děda svého snažil se upevniti svoji moc nejen mečem, nýbrž i šířením víry křesťanské. Tak i Moravu chtěl připojiti k biskupství Pasovskému. Byl pak biskup pasovský a kněží jeho Němci. Slovy cizími učili zákonu lásky, slovy nesrozumitelnými lidu moravskému hlásali o pravém Bohu. Lid jim nerozuměl a nenaučil se věřiti v Krista. Kníže Rostislav i předchůdce jeho Mojmír byli však již křesťané. I svolal Rostislav přední z lidu svého a všel s nimi v radu. Pak posly vypravil k řeckému císaři Michalovi do Cařihradu a těm kázal mluviti: »Nemáme učitele, který by nám naším jazykem pravou víru křesťanskou vyložil. Pošli nám, pane, biskupa i učitele takového. Neboť od vás na všechny strany vždy dobrý zákon vychází.« Byliť Řekové národ vzdělaný a v říši jejich obývali přemnozí Slované. Proto Moravané s důvěrou obrátili se k nim a nebyli sklamáni.

Císař Michal vyslechnuv posly požádal druha let svých mladistvých, *Konstantina*, missionáře již zkušeného, aby úkolu toho se podjal. Jelikož však až do té doby neměli Moravané vlastních písmen k sepisování kněh, užívajíce toliko jakýchsi črt, počal Konstantin nejprve přemýšleti, jak by měl psáti knihy slovanské. I sestavil azbuku neboli abecedu, v níž každé písmě má své jméno, pro písmo slovanské.

KŘÍŽ CYRILLOMETODĚJSKÝ.

(Z okolí Bernardic.)

Na věrozvěstných svých poutích stavěli apoštolové slovanští při cestách a jiných vhodných místech hrubé, z pískovce neuměle tesané kříže. V tom jich následovali potom i jejich učenníci a žáci. Křížů takových hojně se dochovalo na rozličných místech.

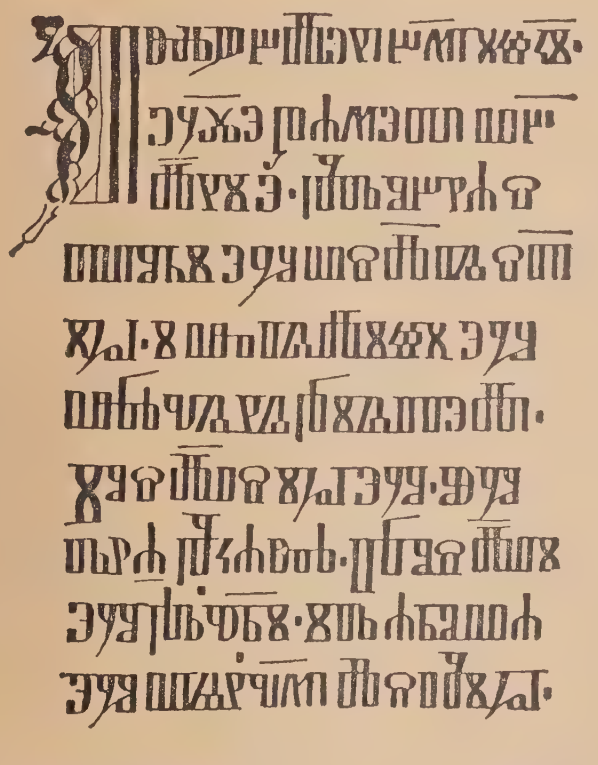
Abecedu tuto nazýváme dle názvu čtvrtého písmene (glagol, hlahol = hlas) *hlaholskou.*

A hned počal přepisovati písmo sv. jazykem slovanským. Záslužnou touto činností stal se Konstantin zakladatelem písemnictví staroslovanského a zjednal si nárok na vděčnost veškerých Slovanů.

A pak teprv šel na Moravu vzav s sebou bratra svého *Metoděje* a mnohé pomocníky.

S velikou ctí přijal kníže Rostislav a lid jeho slovanské učitele slovutné učeností i proslulé horlivostí kazatelskou. Památným povždy bude rok 863., kdy apoštolové tito zavítali na luhy sesterské Moravy

Ihned počali spolu s mnohými pomocníky svými vyučovati lid v posvátném učení Kristově a sepisovati slovanské knihy. Moravané přilnuli k nim s horoucí duší a s nadšením nevšedním přijímali učení svaté. Čeho dosud nepodařilo se kněžím vyučujícím jazykem cizím, to záhy dovedlo učení v jazyce mateřském. Blažení apoštolové mluvili k srdcím lidu, a ten jim je otevřel. I bohoslužby vykonávali tito učitelé většinou v jazyce slovanském, všem srozumitelném, a nikoli po latinsku jako předchůdcové jejich.

Vzljublen bogem i čelovjeki
jegože pameť v blagoslov ·
leni jesť, podobna s ·
tvori jego v slavje svet·
ich, i vzvjeliči jego
v zracje ňeprijetel.
I o slovesich jego ugodna pokaza. Proslavi
jego preď cari i darova
jego vjencem ljudij
svoich.

Překlad: Milý Bohu i lidem, jehož památka v požehnání jest: blažena stvořil jej ve slávě svatých i zveličil jej v očích nepřátel. I ke slovům jeho přívětivým se ukázal. Postavil jej před krále i obdaroval jej kruhem lidí svých.

UKÁZKA PÍSMA HLAHOLSKÉHO. (Z hlaholského evangelia Remešského.)

Krajinám, kde rozloženy jsou dnes jihozápadní Uhry, říkalo se v době té *Pannonie*. Tam zůstávali také Slované. Kníže jejich *Kocel*, vida úspěšné blahočinění moravských věrozvěstův, prosil jich, aby i lid jeho oblažili. Rád šel Metoděj do Pannonie, rád i tam dobře činil hlásaje slovo Boží, křtě a křesťanské řády zaváděje.

R. 867. vypravili se Konstantin a Metoděj do Říma, aby tam u papeže Hadriana II., jakožto u nejvyšší hlavy církevní, vyžádali si zřízení biskupství pro země slovanské. Bavorští biskupové obávajíce se, že země slovanské vymaní se

tím z jejich okresů církevních, osočili oba bratry u papeže z kacířství. Po dvě léta byto slovanským věrozvěstům jak papeže tak i mnohé biskupy na dvoře jeho přesvědčovati o pravověrnosti svého učení a působení apoštolském. Dobrá věc však vždy zvítězí. Papež přesvědčiv se o lichosti obžaloby a seznav, že učení jejich jest pravé, jmenoval Metoděje arcibiskupem moravským a pannonským.

Konstantin se však již nevrátil do milé Moravy. Ochuravěl, vstoupil do kláštera, z něhož se jménem *Cyrill* odešel do života věčného. Umíraje napomínal bratra svého: »Hle, bratře, dosud v jednom zápřeží jsme byli, jednu brázdu táhnouce, a já na léše padám konče věk svůj. Ty však setrvej v díle spasitelném a nedej se láskou k domovu zavésti, abys počatou práci opustil.«

Byl pak slavně a čestně pochován.

Říše Velkomoravská a její pád.

(9. století a počátek 10.)

Působení slovanských apoštolů na Moravě stopoval Ludvík Němec okem nedůvěřivým. Netajil sobě toho, že se Morava takto vymaňuje z církevního područí německého, jako dříve se již vyvětila z jeho panství světského. Proto ještě téhož roku (867), kdy Konstantin a Metoděj odešli do Říma, vtrhl s vojskem na Moravu. Rostislav byl na hradě Děvíně obležen. Jelikož viděl, že by tentokrát Němce sotva přemohl, snažil se raději s Ludvíkem se dohodnouti po dobrém. Ludvík radoval se již úplnému pokoření Moravanův, ale nikoli na dlouho. Rostislav záhy odřekl mu poslušenství. I došlo k nové válce hned již r. 869. Ludvík vypravil na Moravu veliké vojsko, jež vedli synové jeho Karloman a Karel. Ač způsobilo na Moravě veliké škody, přece Rostislava nepřemohlo. Konečně došlo k míru, jehož podmínek sice neznáme, který však sotva pro Němce byl přízniv.

Čeho nemohl dokázati nepřítel, vykonala však zrada domácí.

Rostislav měl synovce Svatopluka, muže sic udatného, ale z míry ctižádostivého. Aby spíše došel trůnu, přátelil se za zády Rostislavovými s Němci. Když Rostislav o tom zvěděl, dal neupřímného synovce zajmouti. Ale Svatoplukovi podařilo se ujíti zaslouženému trestu. Sám zajal Rostislava a na dovršenou zrady své vydal ho v moc úhlavních jeho nepřátel, Němců (r. 870.). Nešťastný panovník v okovech byl přiveden do Řezna a postaven před soud svých nepřátel. Ti odsoudili ho k smrti. Král Ludvík však daroval mu život a to za cenu ukrutnou. Dal ho oslepiti a zavříti do kteréhosi kláštera.

Svatopluka však záhy za nešlechetný skutek jeho stihl trest.

Sotva byl Rostislav odvezen do Němec, vtrhl Karloman, syn Ludvíkův, s vojskem do Moravy. Bez nesnází a bez krveprolití obsadil hrady lidem svým

VĚNCESLA

PŘÍCHOD SV. VĚROZVĚSTŮ CYRILL

ERNÝ:

. METODĚJE NA MORAVU R. 863.

POKŘTĚNÍ KNÍŽETE BOŘIVOJE PŘI DVOŘE SVATOPLUKA.

(Obřad vykonává sv. Metoděj. Svatopluk jest kmotrem.)

Nástěnná malba Ant. Lhoty v královském letohrádku „Belvederu“ v Praze.

a podrobil si všecku zemi. Engelšalka a Viléma, hrabata německá, ustanovil Moravanům za pány.

I arcibiskup Metoděj trpce pocítil následky zrady Svatoplukovy. Jsa pozván k arcibiskupovi solnohradskému odešel ze země ničeho zlého netuše aniž jsa si jaké viny vědom. Sotva však přišel do Solnohrad, byl jat a půl třetího roku nevinně vězněn. Biskupové němečtí majíce ho v moci své neštítili se ani osobně trestati ho na těle. Nebohý Metoděj trpělivě snášel všecka ta příkoří věda, že dobré a záslužné skutky mnohdy na světě bývají zneuznány.

Zrada však vždy nejvíc vlastního pána tepe. Tak se stalo i Svatoplukovi. Ač prospěl Němcům, přece pohlíželi na něho nedůvěřivě, soudíce, kdo byl schopen takové nešlechetnosti na vlastním strýci, ten že ani jim přítelem nebude spolehlivým. Proto byl pozván ku Karlomanovi. Sotva však k němu přišel, byl r. 871. jat a uvržen do žaláře. Co připravil strýci, připravil i sobě. Tak zrada tresce se i těmi, jimž prospěla.

Zatím na Moravě krutě hospodařila hrabata Vilém a Engelšalk. Proto Moravané tajně a opatrně umlouvali se, jak by se jich zbavili. V čele spiknutí byl kněz Slavomír. Když objevilo se povstání povážlivým pro německé panství na Moravě, vzpomněl si Karloman na Svatopluka. Snažil se ho zase udobřiti a nakloniti k pokoření odbojných Moravanů. Svatopluk nelenil uchopiti se příležitosti vhodné. Na oko tvářil se Karlomanovým věrným, ale v srdci plála mu pomsta. Tvrdý žalář poučil jej, jaké odměny dochází zrada spáchaná na vlastní krvi. Proto již po druhé nechtěl pokusiti se zase o podobnou odměnu. Karloman netuše, že jest již Svatopluk vyléčen z chyby své, vypravil ho s vojskem na Moravu na pomoc Vilémovi a Engelšalkovi. Sotva však Svatopluk přivedl do rodné země vojsko německé, sobě svěřené, smluvil se tajně se Slavomírem, přešel k němu a Němce vydal záhubě. Z neslýchané porážky jen málo kterým Němcům podařilo se kvapným spasiti se útěkem; obě hrabata zůstala mezi mrtvými na bojišti. Svatopluk stal se pak knížetem moravským.

Předvídal, že Němci budou se mu mstíti za utrpenou porážku. A neklamal se.

Již r. 872. vypravil Ludvík dvě vojska na pokoření Čechův a Moravanův. Ti však byli připraveni na vpád ten a vyhnali německá vojska ze země. Po roce Svatopluk sám vypravil se s vojskem za Dunaj do území Karlomana, syna Ludvíkova. Nyní Němci sami prosili Svatopluka, aby uzavřel s nimi mír. Ten prosbě jejich vyhověl. Roku 874. ve *Forchheimě* učiněn byl mír mezi Němci a Svatoplukem a to pro Moravany úplně příznivý.

Jako po noci bouřné nastává osvěžující jitro, tak i nyní Moravanům po mnohých utrpeních zazářila doba utěšenější.

Svatopluk připojil k Moravě především i slovanské knížectví v Pannonii. Tyto spojené země, jež zveme *říší Velkomoravskou*, za nedlouho Svatopluk značně rozšířil.

Na půlnoční straně od Moravy zůstávali slovanští Vislané, Slezané a Milčané. Podmaněním jich rozšířil Svatopluk panství své až ku břehům Labe v Sasku.

Od Němců měli pak drahně let Moravané pokoj. R. 875. zemřel král Ludvík. Říše jeho byla po mnohých bojích o trůn rozdělena konečně ve tři části mezi syny jeho, kteří se stále mezi sebou hašteřili. Svatopluk také zasahoval do rozbrojů těch vyhledávaje v nich mnohých prospěchů pro sebe.

Nejvíce potěšilo Moravany, že se k nim vrátil i milovaný jejich arcibiskup Metoděj. Biskupové němečtí nebyli by ho sice tak snadno propustili, ale papež Jan VIII. je vyhrůžkou klatby k tomu přiměl. Po mnohých utrpeních postavil se nyní Metoděj v čelo duchovní správy v říši Velkomoravské.

V Čechách stal se tou dobou po Hostivítovi r. 870. knížetem Bořivoj. Za manželku měl Ludmilu, dceru Slavibora, vévody Pšovanův. Kníže Bořivoj věrně pomáhal Moravanům proti Němcům. Dle zachovaných zpráv dal se i s manželkou a družinou svojí pokřtiti od Metoděje hned po návratu jeho ze zajetí německého. Tím byla křesťanství otevřena cesta i do Čech. Právem tedy bývá Bořivoj zván *prvním křesťanským knížetem českým.*

A opět i tu objevilo se, že učení v jazyce mateřském jest klíčem k srdci. Čechové, následujíce příkladu knížete a manželky jeho, rádi dali se křtíti od žáků Metodějových. Zejména kněžna Ludmila skvěla se záhy jako vzor ctností křesťanských. V době té byly v Čechách stavěny i první kostely. Nejstarší svatyně křesťanská zbudována a sv. Klimentu zasvěcena byla na Levém Hradci. Druhý kostel byl prý vystavěn na hradě Pražském a zasvěcen Panně Marii. Po svatyni té není však již nyní památky. Kostelík sv. Klimenta na Vyšehradě a v Hradci Králové zdají se býti také památkami z první doby křesťanské v Čechách.

Se Svatoplukem žil Bořivoj v dobré shodě. Když však později bojovný Svatopluk značně rozšířil říši Velkomoravskou, podrobil se mu i Bořivoj. V poměru tom ku Svatoplukovi byli pak i synové a nástupci Bořivojovi Spytihněv a Vratislav. Nebyli dosazeni v panství nad celou zemí, ale ustanoveni toliko vévodami nad kmenem Čechů. I jim bylo poslouchati Svatopluka.

STARODÁVNÝ KOSTELÍK SV. KLIMENTA NA LEVÉM HRADCI.

Veliká byla a slavná říše Velkomoravská, veliký a slavný byl i její panovník. Z památného

Velehradu, který stával nepochybně naproti nynějšímu Uherskému Hradišti v jihovýchodní Moravě, poroučel Svatopluk veliké části střední Evropy. Že Slovany osvobodil z područí německého, bylo jeho předním činem záslužným. Kdyby byl i podobně pečoval o duševní snahy svého národu, bývala by říše Velkomoravská upevněna ještě více, zvláště ve příčině církevní.

Než Svatopluk neměl porozumění snahám šlechetného arcibiskupa Metoděje, neměl smyslu pro samostatnou církev slovanskou, která by byla podřízena toliko římskému papeži a nikoliv také biskupům německým. Naopak ještě pronásledoval Metoděje řídě se radou Wichinga, biskupa nitranského, rodilého Němce. Nejen nepřátelil Svatopluka s Metodějem, ale odvážil se i slovanského arcibiskupa viniti u papeže z kacířství. Nepřátelství Wichingovo hlavně v tom své mělo zřídlo, že Metoděj užíval při službách Božích jazyka slovanského.

Pronásledovanému apoštolu nezbývalo, než znova roku 880. putovati do Říma. Papež Jan VIII., jenž jednou již zachoval se k Metodějovi šlechetně, vyslechl ho i nyní otcovsky. Nenaleznuv na něm žádné viny, propustil ho k domovu. Po vůli papežově bylo nyní všecko duchovenstvo říše Svatoplukovy podrobeno vrchní správě Metodějově. Také schválil papež opět, že možno užívati při službách Božích jazyka slovanského; který však duchovní si přál, mohl užívati jazyka latinského.

Leč ani tím nebylo udušeno nepřátelství proti Metodějovi. Když pak r. 885. vysoce šlechetný a svatý ten muž zemřel, dostal se k nejvyšší moci jmenovaný Wiching. Ten jal se krutě pronásledovati oddané žáky velikého apoštola tak, že nezbývalo většině z nich než opustiti milovaný lid a odstěhovati se do Bulhar, kde je pohostinnu přijal mocný tamní cář Symeon. Také přemnohé památky církevního písemnictví slovanského z Moravy s sebou vzali do Bulharska. Nešťastné zmatky ty byly osudny a k nemalé škodě nejen ve příčině církevní ale i národní pro Moravany a říši Velkomoravskou vůbec. Arcibiskupský stolec moravský nebyl také obsazen, a počátky prvních řádů křesťanských na Moravě byly ve zmatek uvedeny.

Pokud byl Svatopluk živ, utěšeně rozkvétala říše Velkomoravská. Když však r. 894. zemřel, nastaly pro říši tu časy velmi zlé. Ukázalo se i tu, že budoucnost velikých říší nezáleží toliko na hmotné moci, ale mnohem více v lidu samém a jeho duševním životě. Sám Svatopluk tušil na sklonku svého života, že snad s ním zanikne i sláva veliké říše jeho. Vypravuje se, že zavolal ke smrtelnému lůžku svému tři syny své. I podal prvorozenému z nich svazek tří prutův, aby je zlomil. S to když nebyl, dal svazek ten synu druhému a pak i třetímu. Žádný z nich však toho nedokázal. Svatopluk rozvázav pruty dal každému po jednom, i nebylo jim nesnadno po vůli otcově přelomiti pruty rozvázané. Tu Svatopluk, použiv příkladu toho, poučil syny své řka: »*Zůstanete-li v lásce a svornosti, nepřátelé vaši vás nikdy nepřemohou* aniž do zajetí odvedou. Budete-li se však svářiti a říši rozdělíte, budete potřeni od nepřátel a moc vaše zlomena.«

SVATOPLUK A JEHO SYNOVÉ
(Kreslil Věnceslav Černý.)

Prorocká slova ta, ať byla opravdu pronesena, ať jsou pouhou pověstí, tajila v sobě hlubokou pravdu. Žel, že synové Svatoplukovi, z nichž známe dle jména toliko Mojmíra a Svatopluka, jich nedbali. Již po smrti otcově roku 894. počali se mezi sebou svářiti. A následky nesvornosti té záhy se objevily.

První, kdo ze svazku říše Velkomoravské vystoupil, byl Spytihněv, syn Bořivoje, knížete českého. Zmocniv se celé země České odebral se do Řezna, aby tam na německém králi Arnulfovi vyžádal si ochrany. A to byl nešťastný krok, neboť Čechové i ve příčině církevní odloučili se od Moravy a byli připojeni k diecesi Řezenské. Liturgie slovanská ponenáhlu ustupovala pak liturgii latinské.

Mojmír, nejstarší ze synů Svatoplukových, ujímal se vlády dosti statečně. Zanášel se i záměrem, že obsadí znovu arcibiskupský stolec na Velehradě, uprázdněný od smrti sv. Metoděje. Přes odpor biskupů německých dosáhl k tomu i souhlasu papežova. Než nenadále snesla se záhubná bouře na říši Velkomoravskou.

V době té na rozložitých nížinách uherských mezi Dunajem a Tisou usadil se podivný zase národ. Byli to *Maďaři*, kteří před nedávnem prodrali se do Evropy. Války a loupeže byly jejich zaměstnáním. Na rychlých koních projížděli

téměř půl Evropy. Kam vpadli, tam vraždili, příbytky pálili a co mohli, odnášeli. Těžko bylo se jim brániti, neboť způsob jejich válčení byl nový, nezvyklý.

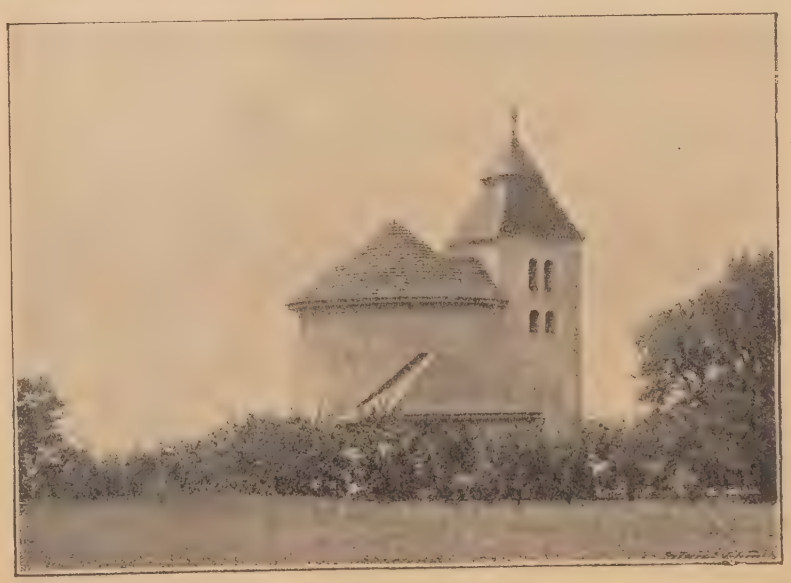
Zajeli také do Němec a přinutili Němce částečně k poslušnosti, částečně k poplatkům. Vpadli i do Moravy a zemi obrátili v poušť. Velehrad obrácen od divokých Maďarů, kteří se takto stali bezprostředními sousedy Čechů, v popel a rum. Podrobných zpráv o nešťastném vpádu tom se nám však nedochovalo. Tím byly i počátky křesťanské vzdělanosti zahubeny; nad zbylými obyvateli pak krutě vládli po dlouhý čas chaganové maďarští. Stalo se to někdy na počátku desátého století, snad r. 907.

Vratislav I. Svatá Ludmila.

(Asi od r. 905—921.)

Po smrti Spytihněvově panoval v Čechách bratr jeho *Vratislav I.*, o němž nedochovalo se nám podrobnějších zpráv. Lze však bezpečně souditi, že to byl panovník statečný. Že předkové naši neupadli v ruce nebezpečných sousedů Maďarův, a země nebyla jim vydána na pospas, bylo zajisté jen zásluhou statečného Vratislava. Ba, kníže, jak se zdá, chtěl se vymaniti i ze závislosti německé.

Jest to mimo jiné zřejmo i z toho, že dal syna svého Václava návodem hodné babičky jeho Ludmily vyučovati prve znalosti kněh slovanských a teprv později latinských v Budči. Ale šlechetnému Vratislavovi nepodařilo se Čechy odloučiti od biskupství Řezenského. Příčinou toho byly zase nesváry domácí. Vévodové zličtí všelijak mu totiž ve vladaření překáželi. Spoléhali při tom na značnou moc svoji a na přátelství cizích panovníků, s nimiž byli za dobré. Proto bylo Vratislavovi s nimi těžce zápasiti. Znova se ukázalo, že kletbou je každé zemi nesvornost.

STAROBYLÝ KOSTELÍK NA BUDČI.

Kníže Vratislav zemřel okolo r. 920. a pochován ve chrámě sv. Jiří na hradě Pražském, jejž založil. Zůstavil tři syny: Václava, Boleslava a Spytihněva.

Václav, jemuž bylo při smrti otcově 18 let, ustanoven byl nástupcem na stolci knížecím, mladší Boleslav dostal podíl neboli úděl v území Pšovanův, a nejmladší Spytihněv záhy zemřel.

Než by Václav dospěl, ustanovena byla matka jeho Drahoměř za vladařku. Ta byla ze Stodoran ze země slovanských Luticů, té doby ještě pohanů.

ZAVRAZDĚNÍ SV. LUDMILY R. 921.
(Kreslil Věnceslav Černý)

Když pak po čase došlo k nějakým, nám neznámým, rozbrojům při dvore knížecím, počala se Drahoměř obávati, aby ji někdo nepřipravil o vládu. Zvláště zdála se jí býti nebezpečnou ve příčině té hodná babička Václavova, Ludmila. Nerada viděla, že lidumilnou a nábožnou paní tu Čechové velice milují. Ctižádost Drahoměř tak zavedla, že odhodlala se i dáti zavražditi tchýni svoji, která té doby zůstávala na vdovském sídle svém Tetíně. Dva nešlechetní mužové, Tůňa a Homoň jménem, dali se ke zlému skutku tomu přemluviti. Se zástupem branného lidu vešli za večerního soumraku dne 15. září r. 921. do hradu Tetína, obstoupili palác a pak hanebně hodnou paní zardousili.

Drahoměř sice zbavila se nenáviděné Ludmily, ale lásky lidu nezískala. Čechové od doby té až dosud váží si sv. Ludmily, spoluzakladatelky křesťanství v Čechách, jako trpitelky, světice a máteře českého národu. Tělo její bylo později přeneseno do Prahy a uloženo k věčnému odpočinku v chrámu sv. Jiří. Dosud tam odpočívá.

Bídné vrahy stihl záhy zasloužený trest. Čechové počali se bouřiti proti nim i proti Drahoměři. Kněžna, aby vinu se sebe smyla, rozkázala postaviti se jim před soud. Jeden z nich i se svými příbuznými uprchl a nikdy již se nesměl vrátiti do vlasti, druhý pak propadl hrdlo.

Nejmocnějším vévodou v Čechách byl té doby Radslav, vévoda zlický. Panství jeho rozkládalo se od Krkonoš po východních krajinách Čech až k Šumavě na nejjižnější hranici s Bavory.

Téměř dvě pětiny České země mu náležely. Sídlil na hradě Libici nad ústím Cidliny. Zdá se, že vévoda ten pozval si na pomoc proti Přemyslovcům bavorského vévodu Arnulfa s vojskem. Ač Němci mnoho v Čechách nepořídili, moc Radslavova se přece značně rozšířila. Hned na to r. 925. ujal se vlády Václav.

Svatý Václav.

(925—929)

V těžké době zasedl Václav na stolec svých otců. Němci za záminkou, že rozšiřují křesťanství, hubili Polabské Slovany; i bylo se právem obávati, že by týž osud stihl Čechy. Předkové naši byli tehdy ještě jen povrchně obráceni od pohanství a nad to i závisli byli ve věcech církevních na Němcích. Václav, aby Němcům odňal záminku mečem a výboji siriti a upevňovati křesťanství v Čechách, všemožně staral se o povznesení křesťanství mezi svým lidem. Dal stavěti kostely, přivolával kněze z jiných křesťanských zemí, zřizoval školy k vychování domácího kněžstva, opatřoval církevní ústavy potřebnými důchody. Také snažil se uvésti zákony a obyčeje zemské i pohanské mravy lidu ve srovnalost s předpisy církve. Zřízením českého arcibiskupství neb aspoň biskupství zamýšlel pak vymaniti národ český ze závislosti německé.

Z toho všeho jest zřejmo, že Václav rozuměl povolání svému vladařskému velmi dobře a že nad míru starostlivě pečoval o samostatnost a nezávislost milého národu svého. Stále měl na péči povinnosti knížete zbožného a řádného. Vše, co se o něm vypravuje, jakoby pro stálou pobožnost byl zanedbával povinnosti vladařské, zakládá se na pozdějších legendách nesprávných.

Žel, že pro krátkost času, po který vládl, nepodařilo se mu provésti všech šlechetných úmyslů. Však i za to, co vykonal pro český lid, zasloužil si právem

vděčné paměti, jíž se mu dostalo a dostává. Zejména dal uměle vystavěti podle vzoru římského kostel sv. Víta na hradě Pražském. Utvrzováním křesťanství pak dobyl si zvláště velikých zásluh o český národ jako předchůdcové jeho Bořivojem počínaje, neboť jinak byl by národ český zajisté propadl nešťastnému osudu Polabanů, po kterých dnes už není ani památky.

Václav však byl též panovník nemálo statečný. Bylo-li potřebí podniknouti boj na ochranu vlasti proti nepřátelům, nemeškal postaviti se v čelo vojska. Tak zejména pokořil hrdého Radslava, vévodu zlického, u Žitomíře. I s Němci se srazil. Byl toho času německým králem Jindřich I. Ten nepochybně jako pomocník odbojného Radslava přitáhl s vojskem r. 928. do Čech. Václav nejsa s přesilu nepřátelskou, jal se jednati o mír. Uvolil se raději odváděti Němcům poplatek 500 hřiven stříbra a 120 volů, jen aby vlast nebyla hubena dalšími válkami.

Avšak ani ten, kdo dobře činí, nebývá nepřátel prost. Toho zakusil plnou měrou také kníže Václav.

Mladší bratr jeho Boleslav, jenž dostal za podíl krajinu Pšovskou, byl zcela jiný. Rázná a prudká povaha jeho nikterak neshodovala se s Václavovou milostí a něžností. To zejména ukázal, když dal sobě stavěti nový hrad u stoku Jizery s Labem. Nechtěl jej míti již po staroslovansku dřevěný, nýbrž po římsku zděný. S tím nesouhlasili přední mužové z kmene Pšovanů. Tu Boleslav plný hněvu sťal hlavu nejspurnějšímu ze shromáždění. I vystavěl hrad po vůli své a nazval jej jménem svým. (Nyní Boleslav Stará.) Právem tedy získal si již jako správce údělu Pšovského příjmí Ukrutného.

Nepěkná povaha Boleslavova byla však vhod některým velmožům, kteří na útraty knížecí rádi se obohacovali, ale Václavova statečnost tomu nedopustila. Proto zanevřeli na Václava a přidrželi se raději Boleslava, jehož popuzovali proti staršímu bratrovi. Konečně mu i namluvili, že mu hrozí od Václava nebezpečí. Tím přiměli ho ke skutku nejohavnějšímu.

Boleslav dle úmluvy s nešlechetnými velmoži pozval Václava na posvícenskou slavnost v neděli dne 27. září r. 929. Václav přijel s družinou do Boleslavě. Když bylo po službách Božích, chtěl se vrátiti do Prahy, ale Boleslav ho žádal, aby zůstal ještě na hody a přes noc. Při veselí kdosi varoval Václava, že prý mu bratr ukládá o život. Avšak Václav nedbal výstrahy, byl dále vesel a bez starostí.

Nazejtří pak, když Václav ubíral se dle zvyku svého na jitřní, potkal ve vratech paláce bratra. Pozdraviv ho dobrým dnem chválil včerejší veselý večer. »Dnes tě chci lépe častovati,« odpověděl Boleslav a tal po něm mečem. Václav, silnější bratra, povalil ho k zemi řka: »To ti Bůh odpusť, bratře!« V tom však již přiskočil jeden ze spiklenců a sekl Václava do ruky. Ten vida přesilu, pustil bratra, hledaje ochrany ve chrámě. Však již u dveří chrámových pře-

SMRT SV. VÁCLAVA.

(Nástěnná malba Karla Svobody v letohrádku Belvederu.)

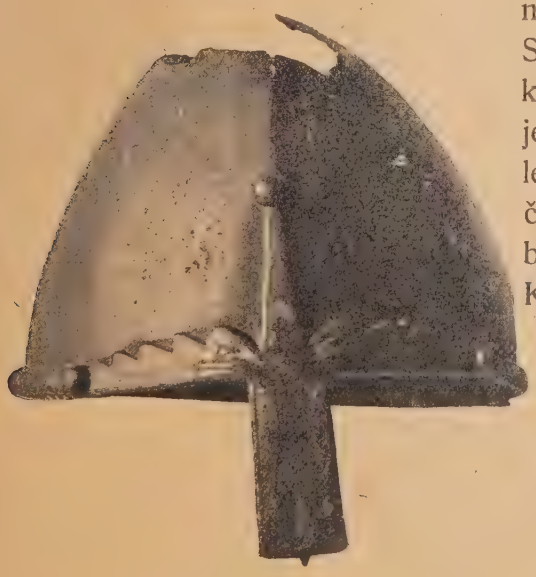
*

padli jej Tista a Týra. Mnohými ranami porazili ho k zemi, a jiný ze spiklenců, Hněvsa jménem, dokonal se sprostými zbroj noši dílo ukrutné.

Družina Václavova se rozprchla. Kdo se z nich nespasil útěkem, byl zabit.

Spiklenci však chtěli, aby dal Boleslav zahubiti i matku Drahoměř. K tomu však již nepřipustil. Drahoměř uslyševši, co se stalo, přiběhla ke kostelu a hořce plačíc jala se celovati mrtvolu syna svého. Pohřbu však se nedočkala. Aby ochránila života svého, spěšně utekla z Boleslavě. Obrátila se ke kmeni Charvátskému, kdež zůstala až do smrti.

Po smrti Václavově ukázalo se teprv, jak lid jej miloval. Za neštěstí pro národ pokládali smrt jeho a svatým ho zvali. Vzývali ho jako dědice České země a jako předního přímluvce a orodovníka za všecky věrné Čechy. Slavná úcta k památce jeho nejlépe svědčila, čím byl národu. Knížata a králové čeští dávali obraz jeho vyrážeti na peníze, na pečeti rýti a na korouhve malovati.

PAMÁTKY SVATOVÁCLAVSKÉ.
Přilba sv. Václava, uložená v kapli Svatováclavské na hradě Pražském.

PAMÁTKY SVATOVÁCLAVSKÉ.
Meč sv. Václava, uložený v kapli Svatováclavské na hradě Pražském.

Prapor jeho jako svátost chovali, pod ním i srdnatě jako lvové bojovali.

Kdykoli těžké doby doléhaly na zemi Českou, vždy povznášeli mysli své k památce svatého knížete toho a velebným zpěvem dožadovali se jeho přímluvy a ochrany:

KAPLE SV. KOSMY A DAMIANA VE ST. BOLESLAVI.
Románská krypta tato je nejstarší částí chrámu sv. Václava, zbudovaného v II. stol. na základech bývalého kostela staršího.

Svatý Václave!
vojvodo České
země!
kníže náš!
Pros za nás Boha,
svatého ducha!
Kyrie elejson!

Ty jsi dědic České
země,
rozpomeň se na své
plémě;
Nedej zahynouti
nám ni budoucím!
svatý Václave!
Kyrie elejson!

Píseň tato, vzniklá záhy po smrti milovaného panovníka, bývala předkům našim také písní válečnou. Život Václavův vypsal v latinské legendě jeho synovec Strachkvas, mladší syn Boleslavův, jemuž se dostalo jména, že se narodil v noci osudného kvasu. Stav se v Italii mnichem, přijal řeholní jméno Křišťan.

Tělo svatého Václava odpočívá v posvátném dómu Svatovítském na hradě Pražském ve zvláštní kapli, řečené Svatováclavské.

Rozkvět říše České za Boleslavů I. a II.

(929.—967, 967.—999.)

Zločin, kterým Boleslav došel stolce knížecího, zavdal příčinu k nové válce s Němci. Pokládalť německý král Jindřich I. násilnou smrt sv. Václava, s nímž od své výpravy do Čech žil ve shodě, za urážku sebe. Poněvadž mu však smrt zabránila provedení jeho úmyslu, přešla válka s Čechy dědictvím na mocného jeho syna a nástupce Otu I. Po čtrnácte let vlekla se válka nerozhodně. Boleslavovi stížena byla tím, že s nepřítelem zahraničním spojila se domácí zrada některých odbojných velmožů. Naproti tomu však byl také král německý zaměstnán současnými boji na stranách jiných, i nemohl dosti důrazně válčiti s Čechy.

Teprv r. 950. vtrhlo mocné vojsko německé do Čech. Přese všechen hrdinný odpor Čechů proniklo přece až ku Praze, které hrozilo záhubou. Toho dopustiti nechtěje dal se Boleslav s Otou do jednání o mír, kterým přejal zase povinnost

předešlého poplatku. Byl tedy odtud stav věcí zase týž jako za sv. Václava. Jako tento s Jindřichem, žil potom i Boleslav s Otou v dobrém přátelství, ano pomáhával mu i v jeho bojích. Nad jiné proslavili se Čechové chrabrostí a udatenstvím v bitvě u Augsburka.

Sveřepí Maďaři až po tu chvíli trvali v Uhřích ve stavu původní své nezkrocené divokosti, sužujíce nájezdy loupežnými okolní země. Roku 955. odvážili se v počtu 100.000 jezdců vpádu nad jiné smělejšího do jižních Němec, kořistíce z tehdejších domácích rozepří v královské rodině německé. Bez překážky pronikli až k Augsburku, ale tam postavil se jim na odpor statečný Ota v čele dobře zřízeného vojska, při němž byl také pomocný sbor český, vyslaný knížetem Boleslavem. A Čechům prvním bylo odraziti útok divochů, neboť Maďaři po způsobu svém na rychlých koních obejeli postavení nepřítelovo a udeřili na zadní voj, chránící zavazadla. A tam právě sešikováni stáli junáci čeští, jichž na 1000 položilo tu životy své. Ale nebyla prolita hrdinná krev marně, neboť bitva skončila dokonalou Maďarů porážkou. Maďary, v divokém zmatku z boje prchající, očekával kdesi na západních hranicích Čech Boleslav a porazil je po druhé, načež jim odňal Moravu i se Slovenskem, nyní uherským, kteréž obě země připojil k říši České.

Ne za dlouho stal se chrabrý Boleslav za okolností nám neznámých také pánem veliké části Slezska a horního Povislí, v nichž obýval polský kmen Vislanův. I stali se takto Čechové sousedy říše Polské, té doby právě vznikající, jejímž zakladatelem byl Mečislav z rodu Piastova. Obě slovanská knížata lnula k sobě upřímným přátelstvím, jehož zdroj prýštil se z pevného přesvědčení, že jen svornost říše České a Polské může býti hrází proti rozpínavosti Německa, od něhož jim nebylo lze nadíti se pokoje trvalého. Přátelství to bylo pak r. 965. utuženo i sňatkem *Doubravky*, dcery Boleslavovy, s Mečislavem. Působením této knížecí dcery české byl kníže polský i většina lidu jeho obrácena od pohanství na víru křesťanskou. Co se nepodařilo u slovanských národů vykonati vojskům německým, to provedla při bratrském národě polském vlídným slovem knížecí dcera naše.

Boleslav I., rozšířiv tak značnou měrou knížectví své, stal se zakladatelem nové, veliké říše České. Přes Moravu až na Slovensko, přes Poodří až do okolí Krakova sáhala moc jeho. Vévodové domácích kmenův obávajíce se ho neodvažovali se působiti mu nesnáze jako jeho předchůdcům. Proto mohl také Boleslav vládnouti rozhodněji, rázněji i spořádaněji upevňovati moc knížecí než tito.

Boleslav skutky těmi jakož i lítostí, již jevil nad zločinem spáchaným na svém bratru, smyl částečně vinu svoji. Tělo Václavovo dal přenésti do Prahy a pochovati ve chrámu sv. Víta.

Po 32letém panování r. 967. zemřel.

CHRÁM SV. JIŘÍ NA HRADČANECH.
(Dle staré litografie z poloviny 19 století.)

Po Boleslavovi I. stal se českým knížetem nejstarší syn jeho *Boleslav II.*, z nejslavnějších panovníků rodu Přemyslova. Nejen říši Českou znamenitě rozšířil, ale snažil se také ji upevniti. Zmocnil se na čas také širých a rozlehlých krajin ruských v nynější Haliči. Nabyl takové moci, že mohl i proti říši Německé jinak vystupovati než jeho předchůdcové.

Až do té doby byly Čechy ve věcech církevních podřízeny biskupství Řezenskému. Proto Boleslav II. počal pracovati k tomu, aby pro říši jeho zřízeno bylo zvláštní české biskupství. Bylo potřebí k tomu především svolení císaře německého, jehož nabyl Boleslav od Oty I. krátce před jeho smrtí r. 973. Bylo dále potřebí i svolení biskupa Řezenského. Tím byl tehdy Wolfgang, muž vysoce šlechetný, křesťan vzorný, kterému vždy šlo jen o spásu duší, nikoliv o časný zisk. Podnes jest památka jeho křesťanskému světu svata. Rád a ochotně vyhověl přání českého knížete. Konečně i papež svolil, aby nové biskupství to bylo zřízeno.

Tak bylo r. 973. zřízeno biskupství v Čechách. Sídlem biskupovým stal se chrám sv. Víta na hradě Pražském.

Bohužel však, že nebylo nové biskupství to obnovením bývalého arcibiskupství Velkomoravského se slovanskými obřady. Byloť novému biskupovi přímo rozkázáno, aby užíval v diecesi své při obřadech jazyka latinského. Také nebylo biskupství to hned od počátku samostatné. Kníže a národ český sice biskupy volili na obecném sněmě, ale potvrzovati je vymínil si

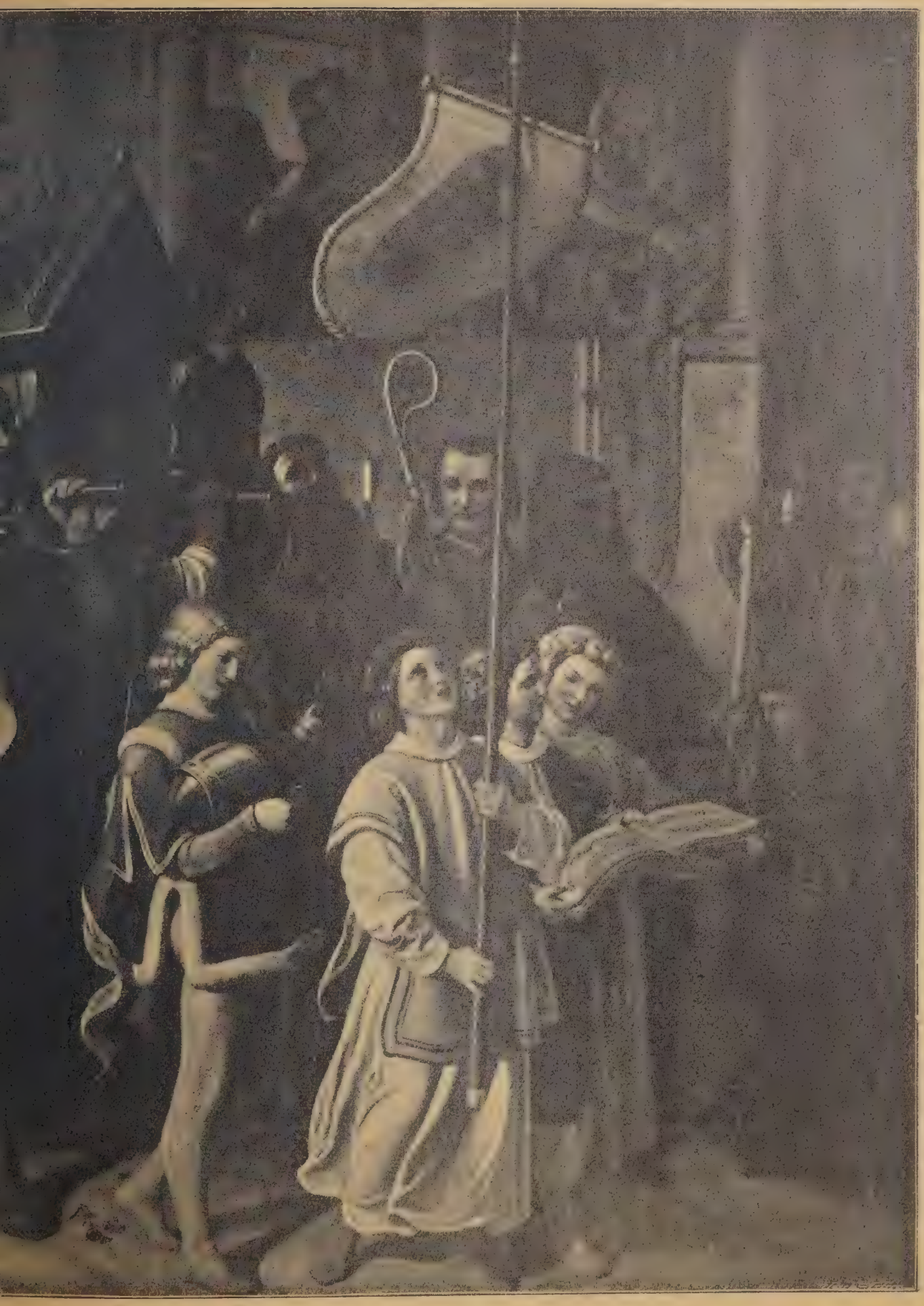
MITRA SV. VOJTĚCHA
ve Svatovítském pokladu na hradě Pražském.

PROF.

PŘEVEZENÍ OSTATKŮ SV. VOJTĚCHA

OSTATKY NESOU KNÍŽE BŘETISLAV I. AB

TRENKWALD:

NĚZDNA DO PRAHY DNE 25. SRPNA 1039.

KLÁŠTERA SV. JIŘÍ, MILADA, A BISKUP PRAŽSKÝ,

ZAVRAŽDĚNÍ SV. VOJTĚCHA.
(Původní reprodukce dle kresby Věnceslava Černého.)

císař německý. Jakožto biskupství podřízeno bylo pak arcibiskupství Mohučskému.

Prvním biskupem českým stal se *Dětmar*, muž vysoce výmluvný a učený. Ač byl rodem Sas, uměl dokonale česky, neboť již před tím delší dobu žil v Čechách. Biskupoval 9 let. Čechové počali stavěti mnohé kostely a přemnozí, kdo dosud byli pohany, dali se křtíti. Za biskupování Dětmarova byl založen také první klášter, panenský to dle řehole sv. Benedikta při kostele sv. Jiří na hradě Pražském zřízený. Kněžice Mlada, sestra Boleslava II., ho založila a první opatkou se v něm stala.

Po smrti Dětmarově svolal Boleslav II. na Levý Hradec sněm k volbě nového biskupa. I byl zvolen *Vojtěch*, syn Slavníka, vévody zlického.

Prvního vychování a vzdělání dostalo se mu na rodné Libici. Na kněžství se připravoval a byl vysvěcen v Magdeburce. Pak odebral se do Prahy. Vynikal nejen vědomostmi, ale i příkladnými ctnostmi křesťanskými. Proto Čechové zvolili ho za biskupa.

Nový biskup ujal se úřadu svého velmi horlivě. Avšak cesta, po které se mu bylo bráti, byla trnitá. Vojtěch však nedbal nesnází ani protivenství, ale všemožně se snažil, aby zásady učení křesťanského vštěpovány byly v srdce

lidu, a aby zemské zákonodárství a všecka správa říše České byla uvedena ve srovnalost se zásadami těmi. To však nebylo možno tak snadno provésti. Sluší jen na paměti míti, že Čechy bývaly pod správou biskupů řezenských, kteří asi mnoho nestarali se o zemi tuto. Vždyť byli i jiného jazyka. Proto asi také mnozí Čechové setrvávali v pohanství. Dětmar ve příčině té učinil počátek, na Vojtěcha zbyla hlavní práce. A Vojtěch úkol ten snažil se úsilovně vykonati. Záhy byla příkladná horlivost jeho pastýřská široko daleko známa. I maďarský chagan Geyza pozval ho do země své. Z ruky jeho přijímaly zástupy lidu uherského křest. I kněžic uherský, pozdější slavný král Štěpán Svatý, byl jím pokřtěn.

Ale mezi Čechy docházely snahy Vojtěchovy ohlasu jen dosti skrovného. Mnozí nechtěli upustiti od zděděných zvyklostí z dob pohanských, nechtěli zachovávati posty a světiti svátky. Podobně i v jiných příčinách nemohl získati žádoucí nápravy. Velmi želel, že se mu dílo nedaří. Konečně odhodlal se raději pastýřského úřadu se vzdáti. R. 989. vyšel z Čech a odebral se do Říma, hodlaje tam vstoupiti do zátiší klášterního.

Kníže Boleslav velmi těžce snášel Vojtěchovu nepřítomnost. Proto počal vyjednávati o jeho návrat. I bylo slíbeno Vojtěchovi všestranné poslušenství, a na sněmu zemském byly vydány zákony, jimiž se křesťanství ve mnohém značně podporovalo. Také o dostatečné důchody pro kněžstvo, biskupy a kostely postaráno měrou náležitou.

I navrátil se Vojtěch do Čech a přivedl s sebou z Italie mnichy dle řehole sv. Benedikta, kterou byl přijal v Italii sám, pro něž založen první mužský klášter v Břevnově u Prahy r. 993. Ale ne na dlouho bylo druhého pobytu Vojtěchova v Čechách; opustil vlast svou záhy znovu, aby jí nespatřil v životě už nikdy. Příčinou toho byly spory, vypuklé mezi Boleslavem II. a Vojtěchovými bratry. Slavník žil s Boleslavem I. i II. ve shodě dobré, o čemž svědčí jednomyslná volba Vojtěcha za biskupa od knížete i národu. Však po smrti Slavníkově r. 981. zkalily se poměry tyto. Zanechalť Slavník sedm synů, z nichž kromě Vojtěcha stavu kněžskému se oddal také nejmladší Radim. Ten byl bratru svému nejvydatnější oporou v díle jeho apoštolském, věrným průvodčím po všech cestách missionářských, s ním také oděl se v roucho mnišské. Ostatních pět bratří, jimž čelil nejstarší Soběbor, uvázalo se v dědictví otecké rukou společnou a nerozdílnou.

Slavníkovcům nepřítelem odpovědným byl rod mocných Vršovců, těšících se přízni dvora knížecího. Nezdar snah Vojtěchových z velké části byl dílem jejich, neboť popuzovali velmože k nezachovávání příkazů biskupových. Jejich působením vypukla r. 995. z příčin jinak nedosti známých válka mezi knížetem zemským a Slavníkovci. Ta sice záhy přerušena příměřím, ale za něho vydal se Soběbor do Němec k císaři Otovi III. Mladistvý tento, náboženské blouznivosti nakloněný císař vysoce si vážil Vojtěcha, s nímž se byl seznámil v Italii. Tehdy

právě bojoval proti slovanským Polabanům a v táboře jeho nalézal se jako spojenec také polský kníže Boleslav Chrabrý, po matce Doubravce pocházející z krve Přemyslovy. Zdá se, že si asi Soběbor při obou panovnících vedl stížnost do knížete svého, což Boleslava II., tehdy právě těžce nemocného, rozlítilo do té míry, že nařídil příměří přerušiti a na Libici udeřiti útokem. V den sv. Václava r. 996. jí dobyto i odevzdán hrad památný plamenům. Čtyři Slavníkovci na Libici přítomní, Spytimír, Pobraslav, Porej a Čáslav, vylákáni z chrámu, do kterého se utekli, a pobiti i s ženami a dětmi svými.

Po události této nevrátil se již Vojtěch do Čech, nýbrž zdržovav se po některou dobu v Němcích a Polsku, odešel v průvodu věrného bratra Radima mezi pohanské Prusy, aby jim hlásal kříž. Ale když se odvážil vstoupiti na posvátné jejich pole Romové, jest od pohanův ubit a došel takto koruny mučennické. Také Radim tehdy zajat, ale podařilo se mu šťastně uniknouti, načež ušel do Polska, kde se r. 1000. stal prvním arcibiskupem. Polský kníže Boleslav Chrabrý vykoupil za veliký peníz tělo českého mučenníka a pochoval je slavně v sídle svém Hnězdně. Měl-li svatý Vojtěch úctu obecnou po všem křesťanstvu již za živa, tím více vzrostla po mučennické jeho smrti. Roku 1000. sám císař Ota III. vykonal pout k jeho hrobu do Hnězdna.

Změny ve starém zřízení českém.

Za panování obou Boleslavů staly se mnohé změny ve zřízení zemském. Bývalí vévodové jednotlivých kmenů buď vymřeli, buď byli rodové jejich zaliubeni. I jména kmenů došla zapomenutí. Tím stalo se, že již oba Boleslavové nebyli toliko přední mezi knížaty, ale stali se skutečnými panovníky po vší zemi.

Obyvatelstva přibývalo. Nestačovala již orná půda k výživě všeho lidu. Proto byly lesy mýceny, nové vesnice zakládány.

Jako dříve byla země rozdělena na území jednotlivých kmenů, tak nyní byla rozdělena na kraje. Přesný počet a podrobné hranice jednotlivých krajů z doby té nám ovšem nejsou známy, ale nepochybno je, že zřízením krajským úplně se proměnil všechen způsob správy zemské.

Všecko, co dříve bývalo jměním obecným a vévodským, všecka půda v zemi, která nebyla zdělána a majetkem soukromým, stala se majetkem knížecím. Zejména patřil k němu všecek les neboli hvozd pohraničný, jakož i veliké lesy uvnitř země, jako Zvíkovské, Křivoklátské a j. Tím bylo jmění knížecí značně rozmnoženo.

Dříve spravovali území kmenová neodvislí vévodové, nyní kraje knížecí úředníci. Panovník sám je dosazoval a sesazoval. Nejvyššímu úředníku v každém kraji říkalo se *župan*, později *purkrabí*. Jemu podřízen byl *cudař* neboli *sudí*,

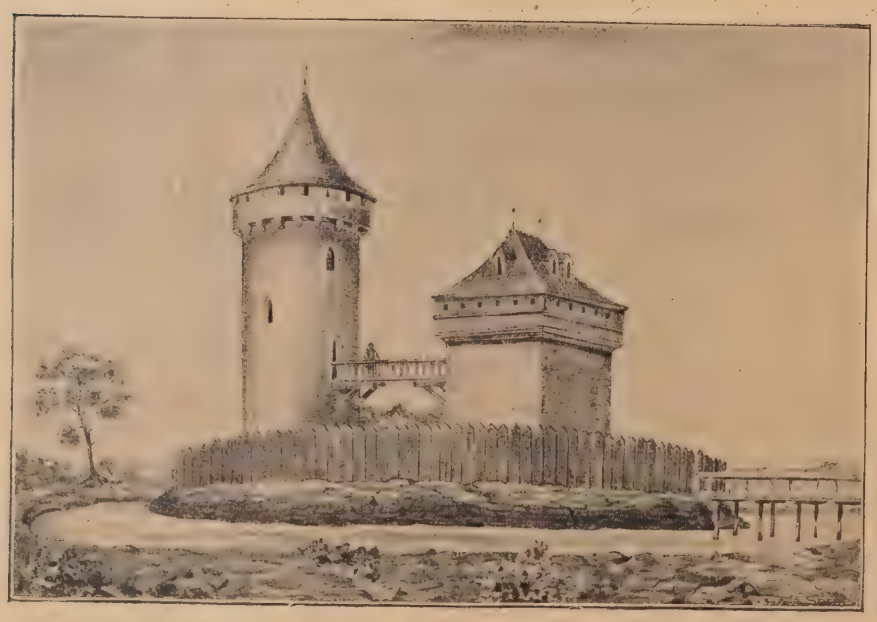
který předsedal krajským soudům. Jiný úředník byl *komorník,* jehož péčí bylo spravovati knížecí důchody v kraji. Správci knížecích statků byli *vladařové,* knížecích lesů *lovčí.* Mimo ně bývali ustanovováni ještě i jiní nižší úředníci knížecí jako písaři a j.

Ti všichni i s rodinami svými bydleli v krajském hradě, kde chována i branná posádka.

Nad krajskými byli úředníci při dvoře knížecím, zejména: *nádvorní župan,* jemuž později říkalo se *nejvyšší purkrabí, nejvyšší sudí, nejvyšší komorník, nejvyšší lovčí, nejvyšší písař* a j.

Těmto krajským a dvorním úředníkům nedával kníže peněžitých odměn, ale poskytoval jim za věrné služby jejich jednotlivé dědiny nebo statky k užívání, tak řečené *výsluhy.* Těch dle vůle knížete užívali do smrti, později i dědičně až do vymření přímého potomstva. Po úmrtí majitelově, po případě jeho dědiců, staly se výsluhy zase majetkem knížecím.

Úřadu každého nabývalo se toliko milostí knížete, pozbývalo jeho hněvem. Byli tedy majitelé výsluh ve všem odvisli na knížeti. Nicméně přece všickni toužili po hodnostech těch, nabývajíce tak jmění i moci. Bývali pak za úředníky ustanovováni nejen synové ze starých rodin vladyckých, ale i z tříd a stavů nejnižších. Tím nastaly veliké proměny ve všech poměrech společenských. Stávalo se, že mnohým rodům bývali vnuceni také dědiční vladaři původu cizího. Tím nejedno veliké příbuzenstvo, které mívalo vladyku voleného, dostalo se v poddanství dědičné vrchnosti a stalo se lidem *robotným,* který byl povinen na statku vrchnostenském konati mnohé těžké práce. Dědiční tito vladaři a vysocí úředníci, kteří obdrželi výsluhy, začali se považovati za šlechtu vyšší. Majitelé menších dědin tvořili pak stav šlechty nižší a sluli *dědinníci* neboli *svobodníci.*

STARODÁVNÁ TVRZ KRCHLEBY.
(Způsob, jak vypadaly nejstarší tvrze.)

Zemské sněmy sice nepřestaly, ale při no-

vém zřízení tom měly moc malou. Bývaly svolávány, jen aby vyslechly rozkazy panovníkovy. Úředníci měli na nich první slovo, a ti nikdy neodporovali vůli knížete, neboť byli od něho závislí.

Za těch okolností byla moc knížecí neobmezená. Kníže vládl také velikým majetkem a požíval značných příjmů. Byla vybírána cla a mýta na hranicích, na vodách i na březích; také i mnohé příjmy plynuly z panství a z pokut soudních. Nad to pak bývala každoročně sbírána obecná daň, jíž se říkalo *mír.*

Ač vším tím zařízením svobody lidu byly ve mnohém omezeny, přece obecný blahobyt za vlády moudrého knížete mohl zkvétati značnější měrou než dříve. Byl-li kníže mnohem mocnější, mohl lépe odporovati nepřátelům a tím opatrovati mír domácí. A v míru dobro zkvétá.

Důležitými v dobách těch staly se krajské hrady. V nich soustřeďoval se život všeho kraje, při nich usazovali se řemeslníci i obchodníci, kteří si příbytky stavěli kolem hradů. Tak vznikala podhradí. Největší a nejživější podhradí utvořilo se pod Pražským hradem knížecím. Jest to nynější Malá Strana a Staré Město. Tu konávaly se také veliké trhy na prostranství, kde nyní jest Karlovo náměstí na Novém Městě. Pro cizí kupce byl zřízen Týnský dvůr. V tom skládali zboží své, tu odváděli clo z něho. Také Židé počali se usazovati v podhradích župních, zejména pak v podhradí Pražském. Ti záhy slynuli velikým bohatstvím.

Přes Vltavu, která dělila podhradí Pražské, zřízen byl dřevěný most. První zmínka o něm činí se již r. 1115. Podhradí župních hradů, která byla tu menší, tam větší, stala se pak základem příštích měst.

Od založení biskupství Pražského počalo také duchovenstvo docházeti vynikajícího postavení v zemi. Vzdělání svého nabývalo zejména ve Vlaších a v Němcích. Při biskupském kostele na hradě Pražském, jakož i při jiných kostelích, kde bylo více kněží, povstaly kapitoly. Také při nich zřizovány školy, v nichž vyučováno bylo jazyku latinskému a jiným věcem k duchovní správě potřebným. I kláštery, zejména benediktinské, jichž několik založeno už od Boleslava II., byly sídly učenosti a vzdělanosti. Také hospodářství polní a lesní bývalo při nich vzorné. Duchovenstvo i kláštery dostaly jmění i statky od knížete. Jmenovitě biskupství Pražské nadáno bylo rozsáhlým zbožím tak, že biskup nejen svým postavením, vzděláním a církevní mocí, ale i majetkem byl prvním po knížeti v zemi a měl na všechny záležitosti veřejné veliký vliv. —

Jelikož duchovenstvo v té době jediné vyznalo se pořádněji v umění písařském, obstarávalo v knížecích kancelářích práce, k nimž bylo potřebí větších vědomostí. Zvláště tak zv. knížecí kaplanové obstarávali i dopisování ve věcech zahraničních. Tím nabyli značného vlivu na záležitosti ty a styky s cizími mocnáři a okolními panovníky.

Říše České úpadek a počátkové nového zmohutnění.

(999.—1037.)

Smrtí Boleslava II. r. 999. na dlouho pobledla sláva knížat českých a to vinou prvorozence jeho Boleslava III., jejž lid po barvě jeho brady vůbec nazýval Ryšavým. Jakkoliv o něm dějepisci málo dochovali zpráv, činy jeho ukazují, že to byl krvelačný ukrutník, člověk podezíravý, mstivý a zvrhlý. Také duševní jeho schopnosti byly nevalné Bylo to tím nebezpečnější pro říši Českou, čím mohutnějšího panovníka mělo sousední Polsko v bratranci knížete českého, v Boleslavu Chrabrém. Ten nic nedbaje toho, že styky obou slovanských sousedův až potud vždycky bývaly přátelské, jal se z neschopnosti Ryšavcovy těžiti ve prospěch svůj. Dobyl hradu Krakova, zmocnil se Slezska, opanoval i Moravu se Slovenskem, nyní uherským. R. 1000. vymohl si při stolici papežské zřízení zvláštního arcibiskupství pro Polsko se sídlem v Hnězdně, kterému podřídil také tyto země všechny a vyvětil je takto i z církevního příslušenství k Čechám. Tak zůstaly Boleslavovi Ryšavému z veliké říše toliko Čechy.

Ukrutník na knížecím stolci českém, zle rozzuřený ztrátami tolikerých bohatých zemí, hleděl zjednati průchod své pomstě třebas i na nevinných. V srdci jeho nebylo lásky bratrské a bratři jeho měli býti zbaveni údělů, vykázaných jim otcem. Jaromíra dal Boleslav Ryšavý zmrzačiti, Oldřich měl býti utracen, ale oběma podařilo se ujíti úkladům nešlechetného bratra útěkem do Bavor, jejichž vévoda Jindřich brzy potom roku 1002 stal se císařem římsko-německým. Také tehdejší biskup Pražský a mnozí velmožové světští unikli do ciziny před úklady Ryšavcovými.

Když dovršena byla míra nepravostí Boleslava Ryšavého, shodli se přední velmožové čeští na tom, aby do země za panovníka povolán byl Vladivoj. Byl to nepochybně mladší bratr Boleslava Chrabrého a syn české kněžny Doubravky. Vladivoj vskutku přišel do Čech a ujal se vlády, ale nadějí, které v něj kladeny, nesplnil. Nezadalť neschopností vladařskou mnoho svému předchůdci, nad to pak zmítán byl neustálými přístrachy o svůj trůn, věda, že Jaromír a Oldřich mají naň právo lepší. Aby se proti nim zajistil, dal se s Čechami dobrovolně v poddanství císaře německého. Tak byla země Česká bez vědomí a svolení lidu prodána vrchnosti cizí. Panovníkům německým bylo to arci vhod. Dlouho ještě i potom tvrdili, že jsou oni vlastně vrchními pány nad Čechy. Nešlechetného kroku Vladivojova následovali později i jiní čeští panovníci, zaprodávajíce samostatnost vlasti své cizině pro svůj prospěch. Tam vedou ctižádost a sváry.

Když Vladivoj už po několika měsících zemřel roku 1003., povolali Čechové na stolec Přemyslův Jaromíra a Oldřicha. Toho však nemínil dopustiti Boleslav

BŘETISLAV UNÁŠÍ JITKU.
(Původní reprodukce dle obrazu Věnceslava Černého.)

BŘETISLAV TRUCHLÍ NA ZŘÍCENINÁCH SLOVANSKÉHO CHRÁMU NA VELEHRADĚ.
(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

Chrabrý, jenž brannou mocí do Čech uvedl Boleslava Ryšavého poznovu — nepochybně v tom úmyslu, aby se Čech tím jistěji zmocnil sám, až se Ryšavec obyvatelstvu znechutí znova. Podruhé bylo Jaromíru a Oldřichovi podniknouti trpkou pouť do vyhnanství. Boleslav Ryšavý skutečně záhy ukázal, že si z posavadního osudu poučení nevzal žádného. Když roku 1003. hověli si Pražané u večer masopustní v obyčejných té doby veselostech, pozval i Boleslav Ryšavý přední velmože české, zvláště Vršovce, k sobě na hody. Ti nic zlého netušíce, přišli a počali se veseliti. Když nejlépe se bavili, dal je kníže všechny povražditi, ba sám vlastní ruku zprznil krví nevinnou. To však byl poslední jeho skutek zlý.

Když nazítří roznesla se o tom zvěst, ustrašili se Čechové nemálo. I prosili Boleslava Chrabrého, aby jim pomohl od nehodného knížete. Král polský přišel do Čech s vojskem, zajal Boleslava Ryšavého, dal jej oslepiti a zavříti do žaláře, načež zmocniv se celých Čech, připojil je ku své říši Polské. Tak povstala nová veliká říše slovanská, jejíž sídlem měla býti Praha.

Ale říše takové zalekl se německý král Jindřich II., který zdvihl proti Boleslavovi Chrabrému válku, když se mu nechtěl poddati. Vojsko německé, při němž se nalézali Jaromír a Oldřich, proniklo až k Praze. Přátelé Přemyslovců, dorozuměvše se tajně s oběma kněžici, dopomohli jim k tomu, že se zmocnili podhradí i hradu. Polákům nezbývalo než ze země vyjíti. V bojích o Prahu padl bratr sv. Vojtěcha, Soběbor, poslední Slavníkovec, který se byl před rokem pod ochranou Boleslava Chrabrého do Čech vrátil.

Tak navrácen roku 1004. knížecí stolec v Čechách Přemyslovcům, ale panství jejich vztahovalo se jen na Čechy samotny. Knížetem stal se starší z obou bratří *Jaromír.* Když však mezi ním a mladším Oldřichem vznikaly stále nové a nové různice, byl roku 1012. zbaven vlády a na trůn povolán *Oldřich.*

Kronikář Kosmas zachoval nám o něm známé vypravování o sňatku jeho s Boženou, dcerou Křesinovou. Když prý jednou Oldřich vracel se z lovu, spatřil u studánky dívku postavy krásné, sněhu bělejší, labutě jemnější, slonoviny stkvělejší. Nedbaje prostého rodu jejího učinil ji kněžnou, pojav ji za manželku.

Jelikož Oldřich dostal se na trůn násilím, necítil se na něm dosti bezpečen. Že potřeboval i ochrany, byl v dosti značné závislosti od králů německých. Teprve když v Polsku zemřel r. 1025. Boleslav Chrabrý, naskytla se vhodná příležitost povznésti Čechy z úpadku, do něhož dostaly se po smrti Boleslava II.

Nepořádků a rozbrojů, které vznikly mezi uchazeči o trůn polský, snažili se využiti všichni sousedé ve svůj prospěch. Byl to zejména Štěpán, král uherský, jenž chtěl zmocniti se Moravy. Oldřich měl statečného syna Břetislava, jenž pro chrabrost svou nazýván českým Achillem. Břetislav statečně a znamenitě počal válčiti s Uhry, maje za pomocníka krále německého, Konráda II. Po tříletém válčení došlo r. 1031. k míru. Morava byla rozdělena. Část západní, obsahující nynější Moravu s Opavskem, byla připojena k Čechám, část východní, nynější Slovensko, k Uhrám. Rozdělení to bylo osudným po všechny věky až na naše dny.

Oldřich ustanovil syna svého Břetislava správcem Moravy. Ten především zřídil správu země podobně jaká byla v Čechách. Založil i mnoho nových hradů a staré dal opraviti. Také opatřil náležitě pomezí. Všechnu kořist, jíž nabyl ve válce s Uhry, věnoval na opravu kostelů a klášterů. Sám o sobě vypravuje, jak v nejhlubším srdci byl až k slzám pohnut, když přišel na ona svatá místa, kde někdy křesťanství tak utěšeně prokvetlo, když uzřel zříceniny někdy slavného Velehradu a zpustlý v něm chrám Páně. Blahodárně působil Břetislav na Moravě a právem nazván byl prvním vévodou moravským.

O jeho zmužilosti svědčí i hrdinný způsob, kterým dobyl si manželky, spanilé Jitky, sestry knížete Otty. Ta byla chovankou v klášteře Svinobrodském. Nechtěje snížiti se ku prosbám za ni u pyšných Němců, umínil si, že se jí zmocní smělým činem. Kdysi u večer vloudil se s družinou svojí do kláštera. Když vycházela Jitka z kostelních dveří, uchopil ji a odnesl na kůň v náruči

své. V tom již stal se pokřik, brány klášterní byly zavřeny a řetězy zataženy. Břetislav směle mečem přeťal řetěz jako stéblo a šťastně ujel. Přivezl Jitku do Prahy, dal se s ní oddati a pak se odebrali oba do Olomouce. Tu bylo Jitce holdováno jako vévodkyni země moravské.

Památnou událostí z panování Oldřichova je také založení slovanského kláštera na Sázavě. V místech, kde klášter ten zřízen, byly před tím husté hvozdy, do nichž jen zřídka kdy zabloudila noha lidská. Právě tato místa, vzdálena hluku

KNÍŽE OLDŘICH SETKÁVÁ SE SE SV. PROKOPEM V LESÍCH SÁZAVSKÝCH.
(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

světského, oblíbil si k životu poustevnickému svatý Prokop, rodilý ze vsi Chotouně u Českého Brodu. Dle starobylého podání učil se za mladých let na Vyšehradě, kde posud kvetlo staré učení jazykem slovanským. Stav se knězem prchl před hlukem světským do hvozdů při Sázavě, kde si stesal poustevnu a neumělý chrámec ku cti Marie Panny. O setkání jeho s knížetem Oldřichem vypravuje pověst takto:

Asi r. 1031. přijel Oldřich do lesů na Sázavě s družinou na lov. Pronásleduje krásného jelena prodral se houštinami až ke skále, na níž vztyčen byl

ZBYTKY SLOVANSKÉHO KLÁŠTERA NA SÁZAVĚ.
(Nynější stav. Dle fotografie.)

kříž. Jelen skryl se tam za muže oděného v žíněné roucho poustevničí a otesávajícího trám. Kníže sklonil se před svatým Prokopem a vyzpovídav se mu vyptal se ho na poměry v okolí. Již roku následujícího založen v týchž místech z rozkazu Oldřichova klášter, jehož prvním opatem stal se svatý Prokop, s chrámem zasvěceným sv. Janu Křtiteli. Místo latiny užíváno v klášteře tom při bohoslužbách jazyka slovanského. Byla to té doby v Čechách svatyně jediná, v níž ctěn a veleben byl Bůh hlaholem slovanským. Z kláštera Sázavského dochovala se nám také vzácná památka církevního písemnictví staroslovanského, překlad totiž některých částí evangelií, jehož několik stran vlastní rukou psal sv. Prokop sám. Evangelium to dostalo se později po přerozmanitých osudech do francouzského města Remeše, kde bývali francouzští králové korunováni, při čemž přísahávali na českou tuto knihu.

Žel, že rodinné rozbroje mezi Přemyslovci nebraly konce a německému králi tím opět a opět že zavdávala se příčina ku vměšování se do věcí českých. Nemoha v sobě potlačiti záští k bratru Jaromírovi, dal jej Oldřich oslepiti, a když Břetislav i potom zachovával s oslepeným strýcem styky přátelské a ve správě Moravy často k němu se obracel o radu, dospěly věci tak daleko, že se na konci svého života Oldřich znesnadil s vlastním synem a vypudil jej z Moravy. Ale smrt otcova r. 1037 připravila hrdinnému Břetislavovi cestu na stolec knížecí.

Obnovitel velikosti a slávy říše České.

(1037.—1055.)

Břetislav byl statečný panovník a neohrožený válečník. Umínil si, že zase povznese slávu říše České. Všecky země, které někdy Boleslav Chrabrý Čechám odňal, chtěl opanovati, ba i Polsko k říši své připojiti. Tím obnovena měla býti říše Boleslava Chrabrého, ale tak, aby tato nová veliká říše slovanská spravována byla Přemyslovci. Břetislav umínil si dále pojistiti samostatnost nové říše té zřízením vlastního arcibiskupství českého. Byl to záměr sice odvážný, ale Břetislav odhodlaně přistoupil k jeho uskutečnění.

Doba k podniku tomu byla velmi vhodna. Jelikož v Polsku byly zmatky a nesváry, podařilo se Břetislavovi r. 1038. dobyti Krakova již prvním útokem. Hned následujícího roku opanoval Slezsko a také i Velkopolsko s hlavním městem Hnězdnem. Vítězným vojům Břetislavovým dostalo se za kořist mnoho pokladů a skvostů vzácných. Nejvíce však toužili po ostatcích sv. Vojtěcha ve Hnězdně pohřbených. Ty chtěli si Čechové odnésti do vlasti.

Byl s Břetislavem na výpravě té také pražský biskup Šebíř. Ten nedovolil vyzvednouti svaté ostatky dříve, pokud by vojsko třídenním postem a konáním pobožnosti k úkolu tomu se nepřipravilo. Břetislav pak uchopil se příležitosti té, aby zjednal platnosti některým nařízením a zákonům, jimiž měly býti vykořeněny zbytky pohanství ze srdcí Čechů. Teprv potom byly ostatky sv. Vojtěcha vyzvednuty a s velikou slávou a ctí odvezeny do Čech. Dne 25. srpna r. 1039. vyšlo slavné procesí z polí mezi Libní a Vysočany, kde průvod přenocoval, do Prahy. Kníže a biskup sami nesli kosti svatého mučenníka do kostela sv. Víta, kde byly uloženy a podnes jsou chovány.

KOSTELÍK SV. VÁCLAVA NA BRODKU.

Kdykoli však rozkvetla sláva říše České, vždy předkům našim hrozilo nebezpečí se strany německé. Tak i nyní. Postačila císaři Jindřichovi III. záminka, že mu bylo na Břetislava z Polska žalováno, aby vystoupil nepřátelsky proti Če-

chům. Břetislav byl ochoten smířiti se s Němci, chtěl i odváděti jim poplatek 120 volů a 500 hřiven stříbra, leč vše nadarmo. Císař Jindřich III. žádal, aby Břetislav odřekl se všech výbojů v Polsku a vydal mu všechny poklady v Polsku nakořistěné. K tomu ovšem nemohl přistoupiti Břetislav. Bylo tedy strojeno k válce.

V srpnu r. 1040. přestoupila dvě vojska německá hranice české. Jedno táhlo Šumavou, druhé Krušnými horami. Rozdělil tedy i Břetislav voje své, sám s jedním oddělením spěchaje přivítat Němců přes Šumavu se valících. Po dva dny bylo tu krutě bojováno, po dva dny prolévána krev. I byli Němci poraženi a ze země vyhnáni. Na památku vítězství toho byla na bojišti vystavěna kaple ku cti sv. Václava. Jest to dle všeho kaple u vsi Brodku, která podnes jest památkou na statečnost českou. Když byli Němci vyhnáni ze Šumavy, spěchal Břetislav na pomoc i druhému oddílu svého vojska, bojujícímu u Krušných hor. I tu byli Němci nyní poraženi a ze země vyhnáni.

Dlouho však se stateční Čechové netěšili z míru. Jindřich III. se na ně velmi rozhněval, že tak pokořili Němce. Nechtěl zůstati poražen. Vypravil tedy již r. 1041. zase dvoje vojsko do Čech. Co nepodařilo se dříve přesile, to nyní vykonala lest a zrada. Německý poustevník Vintíř, který už mnoho let se zdržoval v Šumavě, znaje všechny cesty a cestičky, ukázal Němcům cestu do nitra země. Podobně i druhé vojsko německé zradou bilinského župana Prkoše dostalo se do rovin českých. Obě vojska po 24 dny vypalovala dědiny a plenila krajiny, jimiž táhla ku Praze. Tu postavila se na nynějším Žižkově. Břetislav, vida nezbytí, poddal se. Zřekl se výbojů svých v Polsku a podržel si toliko Slezsko s Vratislaví. Zemi tu r. 1054. postoupil za roční plat polskému knížeti Kazimírovi.

Ač Čechy byly ušetřeny tím ode všech břemen mimo starodávný poplatek, přece mír ten byl osudným pro smělé a nadějné plány Břetislavovy. Ani k založení samostatného arcibiskupství Pražského nedošlo. Zrádného župana Prkoše neminul však zasloužený trest. Byly mu osekány ruce a nohy a pak uvržen jest do řeky Biliny.

Mimo nepřátelství s Němci měl Břetislav pro výpravu svoji do Polska i spor s papežem Benediktem IX. Byl u něho obžalován, že prý znesvětil chrám hnězdenský. Břetislav, uvoliv se v náhradu za škody, vojskem jeho v Polsku církvi způsobené, vystavěti nový klášter v Čechách, udobřil papeže. I byl r. 1046. zřízen klášter ten ve Staré Boleslavi. Jest to nynější slavný kollegiátní chrám tamější.

I byl nyní zase mír a klid v zemi České. Břetislav moudrými zákony i jinak pečoval o zvelebení blahobytu lidu svého. Aby zemi ochránil před vpády nepřátel, postaral se k účelu tomu o vhodné zřízení na hranicích zemských. Také Pražský hrad opevnil novými zdmi.

Břetislav měl syny: Spytihněva, Vratislava, Kunrata, Jaromíra a Otu. Obávaje se, aby po smrti jeho nevznikly mezi nimi rozepře o trůn jako kdysi za jeho předchůdců, postaral se o nález sněmovní, jímž ustanoveno, *aby vždy nejstarší člen rodu Přemyslova byl knížetem;* ostatní mužští potomci měli dostati toliko úděly a býti poddáni knížeti.

Břetislav zemřel dne 16. ledna r. 1055. v Chrudimi, ubíraje se do Moravy.

Spytihněv II. a Vratislav II.

(1055.—1092.)

Po Břetislavovi stal se knížetem dle nového zákona *Spytihněv*, nejstarší ze synů jeho. Byla mu 24 léta. Mladší tři bratři jeho dostali úděly na Moravě, Jaromír pak zůstal při dvoře knížecím, neboť připravoval se tu ku stavu kněžskému.

Spytihněv II. nepřál Němcům. Vypravuje se, že hned, jakmile se ujal panství, nařídil, aby se všickni Němci do tří dnů vystěhovali z Čech. I Jitka, matka jeho vlastní, rodem Němkyně, byla nucena opustiti Čechy. Tak byl přísný rozkaz ten. Vypověděl i pyšnou abatyši svatojirskou, která ho pohaněla. Pro neznámé nám příčiny vypověděl však pohříchu také za nedlouho i slovanské mnichy z kláštera Sázavského a usadil tam mnichy řádu latinského.

Umínil si též, že přestaví kostel sv. Víta na hradě Pražském. Chtěl, aby rozlehlejší a velkolepější chrám zdobil sídlo biskupské i milou zemi naši. Sotva však počal stavěti, zemřel r. 1061. v jaře svého života po šestiletém panování.

Na trůn nastoupil zase nejstarší z bratří *Vratislav*. Tak stanovil Břetislavův zákon. Mír a pokoj v zemi chtěl Břetislav zákonem svým zabezpečiti, ale pravý opak stal se skutkem. Již za nebožtíka bratra Spytihněva byli mladší bratři jeho nesvorni. Nechtěli-li poslouchati Spytihněva, tím méně chtěli po vůli býti Vratislavovi II.

Kníže Vratislav II. přičinil se, aby bylo v Olomouci zařízeno biskupství. Stalo se tak r. 1062., čímž Morava ve věcech církevních oddělena od Čech. Po pěti letech na to zemřel Šebíř, biskup pražský. Čechové přáli si, aby nástupcem na stolci biskupském byl Jaromír, nejmladší bratr knížete. Vratislav však tvrdil, že o volbě biskupa musí rozhodnouti sněm, který tudíž svolán, an se kníže právě nalézal na vojenském tažení proti Polákům, pod širým nebem na Dobeníně u Náchoda. Tam v těch dnech bylo právě ležení vojenské. Tu před tváří sněmu kázal kníže, aby před něho předstoupil Němec Lanz, probošt litoměřický. Lanz předstoupil a kníže podal mu prsten a berlu biskupskou, dávaje takto na jevo, že chce, aby byl biskupem českým. Čechové počali reptati. Bývalo zvykem

že po volbě biskupa blahopřáli přední mužové novému biskupovi. Lanzovi však nikdo nepřál k volbě. Mezi zástupy byl též nádvorní župan Kojata, syn Všeborův. Ten byl člověk pravdomluvný, v řeči prostý. I šťouchl do boku Otu, bratra Vratislavova, řka: »Co tu stojíš jako špalek a nezastáváš se bratra? Což nevidíš, že bratr tvůj, syn knížete, jest odstrkován a příchozí cizozemec, jenž otrhaný přišel do této země, sází se na stolec biskupský? Anebo jestliže se ti nelíbí bratr tvůj, proč zdají se ti býti sprostými četní domácí duchovní, rovněž tak učení jako tento Němec? Či domníváš se, že by nás cizozemec více miloval a lépe této zemi přál, než biskup zvolený z našich? Taková zajisté jest přirozenost lidská, že každý více miluje národ svůj než cizí. A proto nechceme Lanze míti biskupem!«

Podobně i jiní Čechové mluvili a seskupivše se konečně, vyšli z tábora a položili se u Opočna. Mladší tři bratry knížete vzali s sebou. Toho ulekl se Vratislav. Spěšně vrátiv se do Prahy svolil, aby Jaromír byl biskupem. Kojata Všeborův a jiní, kteří ujali se Jaromíra, rychle vyšli ze země. Tušili, že by se jim dobře nevedlo.

Nový biskup ujal se velmi vřele duchovní správy v Čechách. Chudým hojně uděloval almužny, o duchovenstvo, zvláště mladší, horlivě pečoval a o služby Boží příkladně se staral. Když však počal se příti s biskupem olomouckým o některé statky, ukázal, že nezná hněvu svého mírniti. Přijel do Olomouce a tam v domě biskupově počínal si nenáležitě. Byl proto obžalován u papeže. Papež nařídil, aby přišel ospravedlnit se do Říma. Pokud tak neučiní, že nemá býti biskupem. Spor o statky ty trval velmi dlouho. Teprv r. 1075. byl ukončen.

Než to bylo ukončeno, došlo již zase k důležitějším událostem.

Byl tehdy papežem Řehoř VII., jeden z nejznamenitějších svatých otců. Snažil se zejména povznésti církev a vybaviti ji z područí světského. S tím však nesouhlasil mladý král německý, Jindřich IV. Došlo ke sporu. Všecka knížata německá přidala se k papeži proti svému králi. Kníže Vratislav zůstal mu však věren, i v bitvách mu pomáhal. Tak zejména dopomohl mu r. 1075. k vítězství slavnému nad vzbouřenými Sasy na řece Unstrutě v Durynsku. Proto mu král německý z vděčnosti hory doly sliboval, ano i dával — čeho ovšem Vratislav sám si dobyl. Tak zejména připojena byla k Čechám nynější Hořejší Lužice, v níž bydlili zbytkové obyvatelstva slovanského. Vratislav snažil se použiti přátelství s Jindřichem IV. i k tomu, aby vlasti své zabezpečil samostatnost a úplnou neodvislost od říše Německé.

R. 1081. vypravil se Jindřich IV. válečně proti papeži do Italie. Kníže Vratislav poslal mu na cestu hojně peněz a nad to 300 oděnců, statných to junáků. Viprecht Grojský, nejznamenitější válečník tehdejší doby, je vedl. Dlouho oblehala vojska Řím. Omrzevše se hrdinové čeští z dlouhého obléhání, dobyli útokem

ČECHOVÉ DOBYLI ŘÍMA.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnceslava Černého.)

hradeb římských a uvedli vojska německá do města. Za udatenství to zasnoubil Vratislav Viprechta Grojského se svojí dcerou a dal mu Lužici v léno.

Když Jindřich IV. bojoval ve Vlaších, bděl nad zeměmi jeho kníže Vratislav. Povstal Leopold II., markrabě Rakouské, proti králi německému. Se zlou však se potázal. Vratislav porazil ho v jedné z nejkrvavějších bitev toho století u Meilberku dne 12. května r. 1082.

Jindřich IV. z vděčnosti za služby ty znamenité poctil Vratislava II. *titulem královským.* V den slavného hodu sv. Víta, dne 15. června roku 1086., byli kníže Vratislav a jeho choť Svatava oblečeni v roucho královské a v hlavním chrámu sv. Víta na hradě pražském pomazáni a korunováni od biskupa trevirského. Byla to slavnost v Čechách dosud nevídaná. Mnoho knížat, biskupů i všeho panstva bylo slavnosti té přítomno. Zástupové lidu byli nesčetní. Srdce Čechů a Moravanů plesala a všecken národ nadšeně volal: »Požehnání, vítězství a sláva Vratislavovi, králi českému, od Boha korunovanému, velkomocnému a milostivému!«

Vratislav od těch časů jako král zván byl *Vratislavem I.* Královské důstojenství to bylo ovšem propůjčeno toliko pro Vratislava a nikoli pro jeho nástupce. Byl to tedy zisk dosti chatrný, a to tím více, že důstojenství to bylo závislé toliko na zdání mocnáře cizozemského a nikoli na vůli a svolení národu. Nicméně s povýšením tím byly spojeny přece některé výhody. Upuštěno bylo odváděti zejména starodávný poplatek do Němec. Místo toho bylo za čestnou povinnost ustanoveno, aby německého krále vždy při cestě do Říma provázelo 300 českých oděnců. Povinnost ta mohla však vyplacena býti také i zlatem.

Tím vším byla nemálo oslavena vlast naše. Žel, že ještě dále trpěla nesvorností v rodě Přemyslovců. I se synem Břetislavem žil král Vratislav ve vůli zlé. Nesváry ty nejvíce působil milec králův Zderad. Nikdo v Čechách mimo krále neměl muže toho rád, ale král byl mu bezpochyby proto nakloněn, že mu dovedl lichotiti. Kdysi pohaněl Zderad Břetislava, jehož sluhové pak ho pro pohanu tu zavraždili. Král se proto na syna velmi rozhněval. Ač všickni velmožové přimlouvali se za Břetislava, přece dlouho nechtěl se dáti rozhněvaný král obměkčiti a synovi odpustiti.

Břetislav, žije ve společnosti nehodných mladých synů panských, naučil se hýřiti. Ti mu také namluvili, že se s ním otec upřímně nesmířil. I počal Břetislav obávati se, aby ho otec snad přece nepotrestal za smrt Zderadovu. Proto nešel s otcem ani do Prahy, ale jel do Hradce nad Labem. Tu shromáždil kolem sebe něco přátel a odvážil se s nimi táhnouti proti vlastnímu otci. Zlí společníci dovedli ho sice ponuknouti až k činu tak hanebnému, ale nic nepořídil. Když mu později namluvili zase lehkovážní druhové, že král stojí o jeho život, odejel do Uher. Tu usadil přátele své v okolí Trenčína, sám pak zdržoval se na dvoře uherského krále, Ladislava Svatého.

Než byl nepěkný spor ten skončen, zemřel král Vratislav I. dne 14. ledna r. 1092. Nešťastně spadl na lovu s koně a tím způsobil si smrt. Za všeobecného

OPAT BOŽETĚCH KONÁ CESTU DO ŘÍMA.
(Původní reprodukce obrazu Věnc. Černého.)

zármutku byl pochován na Vyšehradě v nádherném chrámě kollegiatním, který sám založil a bohatě nadal.

KAREL

KORUNOVAČNÍ PRŮVOD VRATISLAVA, PRVNÍHO KRÁLE

ЗОДА:

КÉНО, A JEHO CHOTI SVATAVY DNE 15. ČERVNA 1086.

Čechové ztratili v králi Vratislavovi I. panovníka chrabrého a moudrého. Všickni rodem, věkem i zkušenostmi vynikající Čechové byli mu věrně oddáni, všechen národ ho ctil a miloval. Dovedlť Vratislav I. v době největších sporů mezi mocí papežskou a císařskou čest českého národu zachovati a vlast svoji oslaviti.

Avšak i hospodářství státní dobře a obezřele bylo za něho spravováno. Ač přemnoho skvostných darův a peněz rozdal na zřízení a zvelebení kostelův a klášterů, přece vždy míval dosti peněz pro potřeby své i jiné. Také křivdu bratra svého, učiněnou mnichům slovanským na Sázavě, napravil, povolav je zpět do kláštera toho.

Nový opat slovanských mnichů jmenoval se *Božetěch*. Ten vynikal duchem neobyčejným, výmluvností nevšední i uměním vzácným. Byl nejen malířem dovedným, ale i řezbářem a sochařem mistrným. Král Vratislav byl mu proto nad jiné přízniv. Kdysi u veliký svátek použil Božetěch přízně té a vstavil králi korunu na hlavu, což bylo výhradně právem biskupovým. I rozhněval se naň tehdejší biskup pražský Kosmas velice, až jej chtěl zbaviti opatství. Když však se za něho mnozí čeští páni přimlouvali, uložil mu za pokutu vyřezati ze dřeva obraz Ukřižovaného s výšku svou a donésti jej na vlastních ramenech do kostela sv. Petra v Římě. Božetěch vykonal pokorně, co mu biskup uložil.

Králi Vratislavovi zalíbily se slovanské obřady mnichů sázavských tak, že žádal papeže Řehoře VII., aby svolil konati služby Boží v jazyce slovanském po vší České zemi. Když se však Vratislav zatím postavil na stranu Jindřicha IV. proti papeži, bylo ve příčině té po vyjednávání.

Doba prvních rozepří o trůn.

(1092.—1125.)

Nejstarším členem rodu Přemyslova byl po smrti Vratislavově jeho bratr Kunrat, který tedy nastoupil na trůn, zemřel však již po několika měsících. Po něm stolec knížecí připadl po zákonu Břetislavovi, synu krále Vratislava, jenž nedávno byl utekl do Uher. Vrátil se tedy do vlasti a stal se knížetem.

Ač od zavedení křesťanství do Čech uplynulo již přes tři sta let, přece ještě dosud tu a tam zachovával lid mnohé obyčeje pohanské. Jelikož se zapovídalo ctíti pohanské bohy a konati modloslužby v posvátných hájích, putovali mnozí Čechové na daleký sever do Arkony a Retry k tamějším Slovanům, kteří byli posud pohané. Nařídil proto Břetislav II., aby byly všechny háje pohanským bohům zasvěcené spáleny a všickni hadači a čarodějové ze země vyhnáni. Tím vyhubeny byly mnohé pohanské zvyky a obyčeje, jakož i mnohé

pověry. Tak zejména nebylo dovoleno přinášeti dárků ke studánkám, zabíjeti obětí zlým duchům darovaných, pohřbívati mrtvých těl na křižovatkách a j.

Břetislav II. nebyl však také přítelem slovanských obřadů při službách Božích. Použiv jakýchsi různic mezi mnichy v klášteře Sázavském, vyhnal je r. 1096. opět ze země. Na místo jejich usadil pak mnichy řádu latinského.

Za Břetislava II. počala tažení křížová k vysvobození Svaté země a Jeruzaléma z moci Mahomedánů. Všecken křesťanský svět byl tehdy zaujat výpravami těmi. První výprava křížová, podniknutá r. 1096., ubírala se také Čechami. Kde křižáci našli Židy, nutili je násilně přijmouti křest. Tak činili i v Praze. Ač tehdejší biskup pražský, Kosmas, všemožně se přičiňoval, aby nelidským způsobem tím rozšiřováno křesťanství nebylo, přece bylo mnoho Židů, kteří se vzpouzeli přijetí křtu, pobito.

Když Poláci Břetislavovi odepírali povinný poplatek za Slezsko, skrušil je kníže tento vítěznou polní výpravou.

Nepěknou však památku zůstavil po sobě Břetislav II. tím, že porušil nástupnický zákon dědem svým vydaný. Chtěl totiž pojistiti trůn bratru svému Bořivoji, ač byli jiní členové rodu Přemyslova nad tohoto starší. Aby úmysl ten mohl jistěji uskutečniti, neostýchal se hledati opory i u dvora císaře Jindřicha IV. R. 1099. vypravil se s Bořivojem za tím účelem do Němec. Vzali s sebou veliké dary, aby si mohli jimi nakloniti císaře. Ten jim rád byl po vůli, zvláště když český kníže sám nabízel Čechy v léno říše Německé. To bylo veliké právo, neboť mohl císař dáti Čechy komu chtěl. Břetislav II. nepěkným činem tím nejen zase vyvolal bývalou nesvornost v rodě knížecím, ale pokořil nemálo i vlastní svůj národ.

Brzy na to zemřel Břetislav II. smrtí násilnou. Když totiž jednou r. 1100. vracel se z lesů Zbečenských u Rakovníka z lovu, vyřítil se na něho nenadále jakýsi jezdec a proklál ho oštěpem. Mělo se za to, že vrah ten, jehož jméno bylo Lorek, byl najat Vršovci; dost možno, že příčina pomsty té byla soukromá. Kníže za několik dní na to zemřel. Byl pak slavně pochován v kostele sv. Víta. Při pohřbu jeho plakali prý kněží i lid, plakali bohatí i chudí. Dobrota jeho získala mu mnoho přátel i lásky v národě.

Osudný byl krok, který učinil Břetislav II. ve prospěch bratra svého Bořivoje. Vlast naše byla jím přivedena na pokraj záhuby a vydána na pospas různým sporům mezi uchazeči o trůn knížecí. Hned po smrti jeho objevily se následky neutěšené.

Jak Břetislav II. ujednal s císařem, nastoupil již o Vánocích na trůn knížecí bratr jeho *Bořivoj II.* zvaný. Dle zákona o posloupnosti v rodě knížecím měl býti však knížetem Oldřich, údělný kníže na Moravě. Ten nemínil od práva svého ustoupiti. Jelikož pozbyl zákon starešinský v Čechách, hrubě byv porušen, úcty, spěchal Oldřich do Němec, aby si vymohl u císaře Jindřicha V. uznání. Císař za veliké peníze schválil, aby byl knížetem v Čechách, ale vzal

peníze a dále se o něho nestaral. Vešel tedy Oldřich s vojskem do Čech, než nepochodil. Vrátiv se pak na Moravu, vládl tam až do smrti své, zůstávaje poslušen knížete českého.

Bořivoj II. jednoho soupeře přemohl, jiný se vyskytl. Byl to kníže olomoucký Svatopluk, horší prvního.

Nastala pro Čechy doba zlá, velmi smutná, až trudno jest o ní i vypravovati. Čechové, spustivše se lehkomyslně zákona, na němž stát jejich jako na pevných základech spočíval, dožili se nejhlubšího pokoření. Nastaly vzájemné úklady a války, Čech stál proti Čechu a cizí mocnáři rozhodovali, kdo má panovati v Čechách. Byla vlast naše zmítána ctižádostí jednotlivců, kteří ne dobro její, ale prospěch svůj na zřeteli měli. Domácí šlechta pak nejednou i pro zisk svůj ráda viděla sváry ty, ano mnohdy i popuzovala knížete proti knížeti. Tak i Svatopluk zbudoval si naději na trůn. Nejdříve popudil Bořivoje II. proti nejvěrnějším sluhům jeho, a když byli tito knížetem pronásledováni a odpadli od něho, sám pro sebe je získal. Pak na jaře r. 1107. vtrhl do Čech, vyhnal Bořivoje a sám dne 14. května téhož roku ujal se vlády. Bořivoj utekl k císaři Jindřichovi V. a slíbil mu mnoho peněz, dopomůže-li mu k trůnu. Jindřich V. rozkázal Svatoplukovi, aby přišel k soudu. Ten obávaje se následků horších šel. Sotva však dostal se do Němec, byl jat a uvězněn. Bořivoj pak byl s vojskem poslán do Čech, aby si dobyl stolce. Byl však zahnán, tak že v Čechách nebylo panovníka vůbec.

Konečně dostal se Svatopluk ze zajetí. Slíbil císaři Jindřichovi 10.000 hřiven stříbra a ten ho propustil na svobodu. Jelikož však Svatopluk značný peníz ten nemohl hned zaplatiti, dal do zástavy bratra svého Otu. Bylo však krušno sehnati mu tolik peněz. I počal sháněti po celé zemi. Sebral poklady chrámové sebral i ozdoby ženské, dal snésti vše, co jen mělo cenu a bylo možno zpeněžiti. Biskup Heřman musil půjčiti mu z pokladu kostela Svatovítského 70 hřiven ryzího zlata. I pláště kostelní byly zastavovány. Nebylo kláštera, nebylo kostela nebylo zámožnějšího člověka, aby nebyl býval nucen přispěti k zaplacení tak veliké sumy. Za nesvornost svou platili Čechové lakotné cizině majetkem ochuzené otčiny. Německý král kořistil, Čechové naříkali.

Sotva se Svatopluk usadil, již účastnil se války proti Kolomanovi, králi uherskému, která však nepřinesla mnoho dobrého Čechům. Byl Koloman za dobře s Boleslavem, knížetem polským. I požádal ho, aby vpadl do Čech, zpustošil zemi a tím přinutil Svatopluka vrátiti se z Uher. Boleslav nedal se pobízeti. Vtrhl s vojskem do Čech, a než se Svatopluk vrátil, zvítězil nad Čechy a zemi zpustošil. Mělo se za to, že porážku tu zavinil Mutina, rodem Vršovec. Domněnka ta donesena byla též Svatoplukovi, jenž náruživě počal mysliti na pomstu.

Na zpáteční cestě z Uher setkal se u Litomyšle dne 26. října r. 1108. s velmoži českými, mezi nimiž byl i Mutina. Přátelé varovali Mutinu před

KRAJINA, KDE STÁVAL HRAD LIBICKÝ.

A. Ves Libice (podhradí). — *B*. Hradiště. — *a*. Most. — *b*. Staré koryto Cidliny, které se u *C*. s jižním ramenem zase spojovalo. — Valy horní ohrady *B*. (o 6 metrů vyšší než dolní ohrada) jsou 3—5 metrů vysoké.

hněvem knížete. Ten však nedbal výstrahy pravě, že není udatný, kdo se bojí smrti. I táhli všickni se Svatoplukem dále do země. Na hradě Vratislavi, který stával tam, kde nyní jest dědina Vraclav u Vysokého Mýta, přenocovali. Nazejtří pozval Svatopluk všecky přítomné, zejména členy rodu Vršovického, do hlavní síně hradové. Když se všickni shromáždili, jal se k nim mluviti hroznými slovy: »Ó plémě nenáviděné a pokolení bohům protivné, ó zlosynové Vršovici, našeho rodu nepřátelé domácí!« A nyní vytýkal jim vše zlé, jež kdy proti Přemyslovcům podnikli. Mísil ovšem pravdu s pověstmi. Když domluvil, kázal katanům, aby Vršovice skláli. Byl tu zavražděn Mutina i oba jeho synové. Hned na to vyjeli jezdci Svatoplukovi z Vratislavě do Libice, hlavního sídla Vršoviců. Když jim byl hrad otevřen, jali se vraždit každého na potkání. Vršoviců bylo však v Čechách mnoho. Někteří postavili se na odpor. Byli však ponenáhlu zjímáni a schytáni a pak dílem na tržištích, dílem na hoře Petříně, ano i ve příbytcích a na ulicích stínáni. Nejvíce dojímala smrt synáčků Mutinových. Byla to — jak praví očitý svědek jejich popravy, Kosmas — pacholátka dobrá, obličeje milého, pohledu líbezného. Na popravišti volala neustále: »Máti má, máti má!« I rozutíkal se všecken lid bije se v prsa svá, aby neviděl kata, ukrutný skutek vykonávajícího. Před 112 léty byli Slavníkovci povražděni působením Vršoviců a nyní byl rod Vršoviců zase utracen tak, že jméno jeho od této doby tratí se v českých dějinách úplně. Jen jediný Vršovec ještě objevil se později, aby pomstil smrt svých příbuzných.

V době, kdy Svatopluk Vršovice krvavě trestal, vpadl uherský král Koloman na Moravu, pustoše všecku zemi. Svatopluk pospíšil hájit této země. Tu jednou v temné noci spěšně jel lesem tmavým. Nepřítele chtěl zaskočiti. V tom vrazil na ostrou větev tak prudce, že si probodl oko. Polomrtev spadl s koně těžce zraněn přivezen byl do Prahy, kde se dlouho léčil.

Sotva se pozdravil, do Uher spěchal do války již zase. Když se vrátil, vydal se na pomoc císaři Jindřichovi V., válčícímu s Poláky. U města Hlohova sešli se. I radili se oba panovníci, jak vésti válku. Když večer dne 21. září r. 1109. ubíral se Svatopluk ze stanu králova do českého ležení, přidružil se do průvodu jeho jakýsi jezdec neznámý. Ten z nenadání proklál knížete oštěpem. Bezduch

BOŘIVOJ II. JAKO ZLOČINEC ODVÁDĚN DO NĚMEC.
(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

skácel se Svatopluk s koně, rychle uháněl bídný vrah. Nedostihli ho. Praví se, že poslal ho Jan, syn Tistův, z rodu Vršovického, aby pomstil záhubu rodu toho.

V českém táboře nastal poplach nemalý. Jedni druhé obviňovali z vraždy knížete, hádali se, přeli. Sám Jindřich V. chlácholil rozhněvané a nepokojné vojíny. Nastala pak i hádka, kdo má býti knížetem v Čechách. Jedni chtěli, aby jím byl Bořivoj II., jenž byl r. 1107. z Čech vyhnán, druzí stranili Otovi Černému, knížeti olomouckému, třetí pak přáli zase Vladislavovi, bratru Bořivojovu. Ti i oni prosili Jindřicha V. o pomoc. Ten bral peníze ode všech, sliboval všem a konečně uznal Vladislava.

Vladislav pospíšil od Hlohova do Prahy. Sotva však se vrátil, byl volán na dvůr císaře Jindřicha, kam se tedy odebral v prosinci r. 1109. V nepřítomnosti jeho vrátil se neočekávaně kníže Bořivoj II. s vojskem k Praze. Pomocí přátel zmocnil se nepřipravené Prahy i Vyšehradu. Nastal zmatek. Jedni přáli vítězi, jiní před ním utíkali, opouštějíce domy i rodiny své. Mnozí zase podrobili se novému panovníkovi ucházejíce se o jeho přízeň. Paběn, starý hradník vyšehradský, vida řádění to, pronesl známá slova: »Ó, běda tobě, ubohá vlasti! Jsi tak neveliká, a přece máš asi dvacatero mladých pánů, z nichž každý chce panovati nad tebou!«

Vladislav dověděl se o tom všem v Plzni. Nedošel tedy do Němec, ale rychle se vrátil. Sebral vojsko a počal bojovati o trůn s Bořivojem. Před hradbami Pražskými bylo válčeno mezi nejbližšími příbuznými. Kosmas, pamětník událostí těch, nechtěl ani popisovati, co se tehdy kolem Prahy dálo. Synové stáli proti otcům, otcové proti synům, bratři i strýcové se potýkali, krev se valila proudem. S bolestí napsal Kosmas do své kroniky: »O Ježíši, dobrý Hospodine, co necháš díti se v lidské rodině!« Vladislav dychtiv jsa brzkého vítězství žádal císaře Jindřicha V. za pomoc — proti příbuzným a rodákům svým. Ten přišed pozval rozvaděné příbuzné do Rokycan, aby je soudil. Tak daleko přivedla nesvornost v rodě knížecím národ český, že knížata jeho jako zločincové byli voláni před soud mocnáře cizího. Vladislav i Bořivoj přijeli tedy do Rokycan.

Císař ustanovil, aby knížetem byl Vladislav; Bořivoje dal zatknouti a tak hrubě s ním naložiti, jakoby nebyl ani synem knížecím. Řetězy byl spoután a jako zločinec odvezen na tvrz Hammerstein do Porýní (r. 1110.).

Vladislav vrátil se do Prahy jako kníže i jako soudce nad bývalými svými nepřáteli. Netrestal jich sice smrtí, ale mnohé dal oslepiti, mnohým pak pobrat majetek. Mnozí byli zvláště ohyzdnými pokutami trestáni. Tak Přivitanovi, jednomu z předních úředníků v posádce pražské, byl na záda přivázán prašivý pes, načež nebohého kmeta vodil biřic po Pražském tržišti provolávaje: »Tak děje se tomu, kdo knížeti Vladislavovi věrnosti nezachoval!« Naposled byly mu vousy uřezány a vyhnán jest ze země. Ubožák uchýlil se do Polska.

Tím půtky o český trůn však nebyly skončeny. Ti, kteří před hněvem knížete uprchli z vlasti, utekli se do Polska. Mezi nimi byl i Soběslav, nejmladší syn knížete a krále Vratislava I. Čeští uprchlíci zvolili si ho za vůdce. Soběslav pohnul polského knížete Boleslava Křivoústého, aby s Čechy podnikl válku, vysvobodil Bořivoje ze žaláře a pomohl mu ke stolci knížecímu.

V měsíci říjnu r. 1110. stálo již polské vojsko i s českými vystěhovalci v Čechách. Až k řece Cidlině u Chlumce se dostalo. Mladistvý kněžic Soběslav pečoval, aby vojsko to nevypalovalo dědin a neloupilo, jak bývalo obyčejem v dobách tehdejších. Vladislav I. dosti pozdě dověděl se v Praze o vpádu nepřátel. Rychle sebral nečetné vojsko. Již dne 4. října čelil s ním Polákům. Po čtyři dny stála vojska proti sobě, aniž došlo k rozhodné bitvě. Bylo více vyjednáváno než bojováno. Když jednání nevedlo k cíli, chtěl Boleslav Křivoústý vrátiti se krajinou Trutnovskou do Polska.

České vojsko táhlo za Poláky. Při malém potoku Trutině blíže Miletína srazila se konečně vojska. I bylo krutě bojováno. Čechové byli úplně poraženi. Ve vojsku českém nejvíce vyznamenal se župan Dětřišek, syn Buzův. Ten jen asi se sto bojovníky volil raději zemříti než z bitvy utéci. Chrabrý hlouček jeho v hrdinném boji za vlast raději se obětoval, než by jako jiní zbaběle z bojiště byl utekl. Ač byl Boleslav Křivoústý vítězem, přece nedbal zisku z bitvy té, ale

BITVA U TRUTINY.

Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.

*

vrátil se do vlasti své. Byliť knížecí rodové český i polský velmi zpříbuzněni a spřáteleni. Bylo tedy možno i v pokoji a bez boje docíliti smíru, což se také brzy stalo. I vrátil se pak Soběslav do Čech, a Vladislav I. dal mu úděl v Žatecku.

Mír mezi Přemyslovci však dlouho netrval. Mnozí velmožové namlouvali Soběslavovi, že Vladislav stojí o jeho záhubu. Vypravovali mu zejména, že má býti pozván do Prahy a tam popraven. Když pak opravdu na to pozval kníže Soběslava do Prahy, zdály se býti zprávy ty pravdivy. I dal Soběslav Vacka, rádce knížete Vladislava, z úkrytu zabiti a pak uprchl zase do Polska. Boleslav Křivoústý snažil se však zase smířiti rozvaděné Přemyslovce. To se mu také podařilo r. 1115. Ač Vladislav byl často přísný, nicméně rád zapomínal na hněv, rád i odpouštěl. Byl smířlivý a dobrotivý. Přemyslovci ostatně mnoholetými boji byli dosti poučeni, kam přivádí nesvornost. Proto se smířili v pokoji. Soběslav vrátiv se do Čech dostal za podíl bohatou část země v pozdějším kraji Hradeckém, potom na Moravě. Avšak i nešťastný Bořivoj, starší bratr knížete, byl z vazby na zámku Hammersteině propuštěn. V prosinci r. 1117. byl zase již v Praze.

Vladislav vřele uvítal útrapami sestárlého bratra. Na důkaz bratrské lásky a šlechetnosti dobrovolně sestoupil s trůnu a posadil na místo své Bořivoje. Vzácný případ ten svědčí, že srdce Přemyslovců nezatvrdila se úplně dlouholetými boji. Bořivoj přijal nabídnutý sobě bratrem trůn. Šlechetnému a ústupnému bratrovi však ponechal téměř půl země České k výživě. Bez rady jeho také nic nekonal, ale ve všem se s ním dorozumíval. Byl to opravdu vzácný případ svornosti a lásky bratrské. Žel, že však dlouho nepotrval. Již po půl třetím roce nastaly zase mezi oběma neshody. Kdo jich zavinil, nevíme. Vladislav vypudil zase Bořivoje ze země, a sám r. 1120. ujal se vlády. Nebohý Bořivoj uchýlil se nyní do Uher, kde později zemřel. Po třech letech nepohodl se Vladislav také i se Soběslavem. I ten byl nucen vyjíti ze země. Utekl k Jindřichovi V., pak se toulal po Německu, a konečně našel útulek u saského vévody Lothara, jenž se stal později císařem.

R. 1124. sklíčen byl Vladislav I. nemocí zlou. A tu počal rozjímati o budoucnosti vlasti své. Uvažoval, kdo by měl býti jeho nástupcem, aby země vhodnou volbou jeho byla uchráněna od rozbrojů, krveprolévání a úpadku. Zdálo se, že ustanoví za nástupce svého Otu Černého, jenž dlel u lůžka jeho na Vyšehradě po čas nemoci. Tu však nenadále vrátil se Soběslav a počal ucházeti se o přízeň umírajícího bratra. Stařičké královně Svatavě, matce obou, podařilo se je smířiti. Slzami a prosbami pohnula ctihodná stařena ta umírajícího syna, aby odpustil bratrovi.

Dal tedy Vladislav vyhlásiti Soběslava za svého nástupce. Brzy potom dne 12. dubna 1125. zemřel. Kníže Ota Černý byl nemálo pohněván, že se jemu

KOSMAS.
(Z budyšínského rukopisu jeho kroniky.)

nedostalo trůnu. Umínil si, že půjde do Němec a tam koupí si přízeň. Penězi chtěl zase dokázati, čeho odepřela mu láska národu.

Jak patrno, bylo panování Vladislava I. bohato převraty přerozmanitými. Jakkoli vlast naše hluboce ponížena domácími rozbroji Přemyslovcův o trůn, které zavdávaly závistné cizině často podnět k zakročování, ba i rozhodování ve věcech českých, nabyli panovníci naši tehdy také práva velmi důležitého. R. 1114. vidíme Vladislava I., kterak ponejprv vykonává čestný úřad číšníka říše Německé. Jak čestného úřadu toho nabyl, není známo, a také není vyloučeno, že snad jej zastávali už někteří jeho předchůdcové, ale byl to úřad velmi důležitý, neboť s ním bylo i spojeno právo účastenství při volbách panovníků německých.

Téhož roku, kterého kníže Vladislav I. vykročil ze života vezdejšího, odešel k otcům také nejstarší po Křišťanovi náš zpravodaj o dějinách českých, stařičký letopisec Kosmas. Byl to muž na svůj věk neobyčejně vzdělaný, který nechtěje, aby příběhy otcův upadly v zapomenutí, vypsal dějiny české od příchodu Čechova až na dny své. Píše po latinsku slohem prostým a v pevném přesvědčení, cokoli se událo, že stalo se z vůle Boží. Také syn jeho a manželky jeho Božetěchy Jindřich Zdík, později biskup olomoucký, vysoko vynikal vzděláním nad své vrstevníky. V pokročilém už věku mužném přijal Kosmas svěcení na kněžství a v posledních letech svého života byl kanovníkem, na konec i děkanem kapitoly u sv. Víta na hradě Pražském.

SOBĚSLAV I.

(1125.—1140.)

Dne 16. dubna r. 1125. byl Soběslav slavně dosazen na knížecí stolec. Panovník ten vynikal nevšedními dary ducha, neboť dosavadní život jeho byl trpkou sice, ale na zkušenosti bohatou školou. Naučil se nebýti pyšným ve štěstí a malomyslným v neštěstí, nabyl i velikého rozhledu ve světě. Také chválí se, že byl střídmý. Láskou nevšední, moudře řízenou lnul ke svému národu. Bylo-li však potřebí, byl i přísným soudcem, neohlédaje se na stav obviněného. Dobrého tedy měli Čechové knížete, avšak těžce bylo mu zápasiti,

aby se na trůnu udržel. Udělný kníže Ota Černý nepřestal za hranicemi kouti plány, jak by se trůnu zmocnil. Vévoda saský Lothar stal se v době té císařem v Němcích. Tomu Ota Černý žaloval na Soběslava. Lothar nařídil, aby Soběslav přišel do Němec, že ho chce souditi, čímž chtěl ukázati, že má moc nad Čechy. Ano, neostýchal se vyhlásiti, že prý nikdo nesmí býti dříve českým knížetem, dokud mu Čechy nebudou uděleny v léno od německého císaře.

Když poslové císařovi Soběslavovi vyřídili, co mu vzkázal Lothar, rozhněval se nad opovážlivostí takovou. Že do Němec k soudu nepůjde, odpověděl. A dodal: »Doufám v milosrdenství Boží a v pomoc sv. Václava a Vojtěcha, svatých našich, že země naše nebude dána v moc cizinců.« Tušil, že nastane válka, neposlechne-li císaře.

Poslové odešli. Soběslav jal se shromažďovati vojsko a činiti přípravy k boji. Prapor sv. Vojtěcha dal upevniti na kopí sv. Václava. To měl býti první prapor český v boji nastávajícím.

Soběslav se neklamal, neboť ještě v zimě vypravil se Lothar s vojskem do Čech, chtěje českého knížete překvapiti. Přes Krušné hory převalilo se vojsko německé a v krajině okolo Teplice se rozložilo. Soběslav však nebyl vpádem tím překvapen, očekával již Němce i mnoho zásek dal nadělati v Krušných horách. Když pak vojsko německé sestupovalo do údolí u Chlumce, obklíčilo je vojsko Soběslavovo. Strhla se bitva strašlivá. Nad hlavami Čechů vlál prapor sv. Václava, knížecí kaplan Vít volal hlasem velikým: »Oj, milí bratří, tovaryši! Buďte statečni, udatni! Hle, tam vidím sv. Václava. Sedí na bílém koni, bílým rouchem oděn jest. Nad svatým praporem vznáší se již, s vámi bojuje!« A Čechové jako rozdrážděni lvové vrhali se na nepřátely. Ti padali pod ranami jejich, smrt kosila tu řady mnohé. Padlo i mnoho šlechticů saských a durynských, padl i Ota Černý, jenž byl mezi Němci. Sám císař se zbytkem vojska sotva vyvázl z krvavé seči. Na nedaleký pahorek uprchl. Ale Čechové jako krupobití hnali se za Němci. Oblehli pahorek, obklíčili císaře i s vojskem jeho zbylým. O mír byl nucen prositi císař knížete českého, nechtěl-li se dáti zahubiti. K žádosti Lotharově šel Soběslav do ležení jeho. To pak mu pověděl: »Ne proto bojovali jsme, vzácný pane, abychom ubližovali důstojenství tvému nebo prolévali krve tvých milých, ale my bojovali proto, že nechtěli jsme poddati šíji svých pod jho zákonů nových, otcům našim neznámých. Nyní spravedlnost naše jest potvrzena soudem Božím, pročež není příčiny k dalším sporům. Cokoli otcové naši činívali královským předkům tvým, i my jsme hotovi činiti. Něčím novým však zavazovati sebe nemíníme!« Lothar rád slyšel slova ta, rád uzavřel i slavnou smlouvu o mír se statečnými Čechy. Spokojil se vším a slíbil, že nebude ničeho více od Čechů chtíti, než co bylo smluveno mezi králem Vratislavem I. a Jindřichem IV. Pak propuštěn byl bez nesnází domů. Přesvědčil se, že se statečnými Čechy ničeho nesvede. Na památku svého velikého vítězství u Chlumce dal Soběslav I. na vrcholu Řípu zbudovati

a od Jindřicha Zdíka vysvětiti kapli sv. Jiří. Stojí tam podnes, ač dlouhými věky valně již schátrala. Soběslav nemstil se na Lotharovi, ale později i nejednou pomáhal mu proti jeho protivníkům v říši.

Když Lothar zemřel, svářil se rod Bavorský s Hohenštaufským o trůn. Soběslav přál Hohenštaufovcům. Nicméně však dle možnosti stranil se sporů těch, snaže se raději povznésti rodné své knížectví.

Dosud ještě byli mezi Přemyslovci mnozí, kteří toužili po trůnu na úkor knížete svého. Spiknutí za spiknutím vznikalo, úklady strojeny byly mnohé. Tak zejména r. 1128. dva synové mocného župana jednoho spolčili se s kněžicem Břetislavem, aby knížete Soběslava připravili o život. Zlý úmysl ten odhodlali se provésti, když r. 1130. vracel se Soběslav z Kladska do Moravy. Avšak byla mu v čas dána výstraha, spiklenci byli zatčeni a dne 22. června r. 1130. před soud postaveni. K soudu tomu sešlo se prý asi 3000 lidí na Vyšehrad. Spiklenci přiznali se a byli popraveni. Životem zaplatili úklady proti milovanému otci vlasti. Také i kněžic Břetislav byl přísně potrestán.

Události ty svědčily, že nelze Břetislavova zákona staršinského neboli seniorátního, dle něhož měl býti knížetem vždy nejstarší člen rodu Přemyslovců, bez neshod prováděti. Bylo zřejmo, že nutno jej pozměniti, mají-li nastati utěšenější doby v rodě Přemyslovském a i v národě. Proto umínil Soběslav o to se pokusiti, aby přijat byl zákon, dle něhož by vždy prvorozený syn panujícího knížete byl nástupcem. Na sněmu zemském, konaném v Sadské r. 1138., žádal, aby podle prvorozenství zvolen byl za budoucího knížete nejstarší syn jeho Vladislav. Velmožové nemohli toho odepříti knížeti, ač s krokem tím nesouhlasili. Jim líbil se více nepořádek než jakýkoli zákon ve příčině té. Chtěli trůn vždy po vůli své zadávati, aby spíše mohli se tak obohacovati. Proto, když brzy potom onemocněl Soběslav, počali se raditi, komu by po jeho smrti trůn dali Z počátku činili tak tajně, později veřejně. Chtěli míti knížete, který by se řídil dle vůle jejich a nikoli oni dle vůle jeho. Sotva Soběslav dne 14. února r. 1140. zemřel, upustili od Vladislava, ale jiného Přemyslovce za knížete si zvolili. Jmenoval se rovněž Vladislav a byl to nejstarší syn někdy knížete Vladislava I. I byl také jakožto *Vladislav II.* již dne 17. února dosazen na starodávný stolec knížecí v Praze.

Vladislav II. (Král Vladislav I.)

(1140.—1173.)

Vladislav před nastoupením na knížecí stolec žil v ústraní na pohled si veřejných záležitostí ani nevšímaje. Proto těšili se čeští velmožové, kteří ho na trůn povolali, že i dále bude nečinný a oni že budou moci dle své vůle vládnouti. Avšak zklamali se.

VĚNCES

VÍTĚZSTVÍ SOBĚSLAVA I. NAD N

ČERNÝ:
CI V BITVĚ U CHLUMCE R. 1126.

Vladislav sotva se zabezpečil na trůně, objevil se zcela jiným. Ukázal, že dovede nejen panovati bez rady a pomoci velmožů, ale že má i tolik ráznosti, že i předchůdce svého Soběslava ve příčině té předčí. Velmožům, kteří ho zvolili, ponechal sice úřady jejich, ale dovedl jim poroučeti a vládnouti nad nimi samostatně. Dal na jevo též brzy, že v konání spravedlnosti nedá se omezovati nikým. Toho ovšem velmožové neočekávali, ale pro český národ bylo to štěstím. Kdyby byl na knížecí stolec zasedl panovník slabý, nesamostatný, kdož ví, zdali by říše Česká nebyla se rozpadla a zanikla. Bylo ještě tehdy mnoho těch, kdož ve svůj prospěch byli ochotni domácí bouře rozdmychovati.

Když velmožové viděli, že se ve volbě nového knížete zmýlili, tajně se shromáždili k úradě. Tu tvrdili, že jest Vladislav k vládě neschopen, a že jest proto nutno pomýšleti na změnu. Vyhlédli si tedy nového knížete, jímž měl býti Kunrat, údělný kníže znojemský. Byla to zrada velmi ošklivá. Téměř všickni přednější velmožové však se jí účastnili a jen několik z nich zůstalo Vladislavovi věrno, tak jmenovitě Jindřich Zdík, biskup olomoucký, syn letopisce Kosmy. Bídné jednání to záhy přineslo ovoce — válku domácí. Přišel Kunrat Znojemský s vojskem do Čech, aby po vůli zrádných velmožů opanoval zemi. Vladislav odhodlaně postavil se s vojskem proti němu. Blíže Malešova v Čechách svedena byla bitva krutá. Již klonilo se vítězství na stranu Vladislavovu. V rozhodné chvíli však vyskytli se v samém vojště jeho ohavní zrádcové, kteří počali křičeti: »Spas se, kdo můžeš!« Sami první pak buď utíkali, buď přeběhli k nepřátelům. Nastal zmatek ve vojště Vladislavově, který byl nucen ustoupiti. Avšak i protivníci jeho doznali velikých ztrát. Sám náčelník odboje proti Vladislavovi, velmož Načerad, došel tu zasloužené odměny. Přišel o život.

Vladislav pospíšil do Prahy, opatřil hrad dle možnosti a jel do Němec pro pomoc. Byl tehdy německým císařem Konrád III. z rodu Hohenštaufského. Ten hned poskytl Vladislavovi pomoci. Spěšně vracel se kníže zase ku Praze, která byla vojskem Kunratovým již obležena. Vladislav udeřil na nepřátely, porazil je a vyhnal ze země. Pak vypravil se válečně za nimi na Moravu a Kunrata Znojemského podle zásluhy pokořil.

V době té zaplálo v Evropě znova nadšení po vymanění zaslíbené země z rukou nevěřících. První křížové tažení do svaté země zdařilo se sice, ale zánovní království Jerusalemské vlastní vinou křesťanů záhy počalo se rozpadávati. K upevnění jeho zamýšlel německý císař Konrád III. spolu s francouzským králem, Ludvíkem VII., podniknouti druhé tažení křížové. K vojsku císaře Konráda připojil se r. 1147. i kníže Vladislav se svým vojskem, avšak nedospěl ani cíle výpravy, Svaté země. V nepřítomnosti Vladislavově počali se mnozí Přemyslovci pokoušeti o trůn knížecí. Proto Vladislav byl nucen vojsko své opustiti a domů se vrátiti. Tu pak po delší dobu bylo Vladislavovi napínati všechny síly své, aby zemi Českou přivedl zase do pořádku. České

vojsko ve Svaté zemi, jež svěřil Vladislav pod ochranu krále francouzského, většinou pohynulo.

Tažení křížová roznítila v saském vévodovi, Jindřichu Lvu, snahu obrátiti dosud pohanské Slovany na víru křesťanskou. Byli to Bodrci, Lutici, Pomořané a mnozí jiní Polabané, kteří dosud klaněli se modlám. Nešlo ovšem při tom saskému vévodovi jen o rozšíření křesťanství, nýbrž také o podmanění si jejich zemí. Byliť pak skutečně tito slovanští národové ponenáhlu zbaveni i své národnosti a konečně i vyhubeni. Bohužel, že i mnohá moravská knížata pomáhala saskému vévodovi hubiti bratry své slovanské. Sám Jindřich Zdík, který v diecesi své horlivě pracoval o vyhubení posledních zbytků pohanství, súčastnil se výpravy té r. 1147., maje na zřeteli ovšem jenom její stránku náboženskou.

Záhy na to stala se změna na trůně německém. Císař Konrád III. r. 1152. zemřel a císařem německým stal se Fridrich, řečený Barbarossa, t. j. Rudovous, jeden z nejznamenitějších císařů německých. Vladislav II. však již na počátku měl s ním spor. Zmocnil se totiž císař bezprávně Hořejší Lužice, která patřila k Čechám, což nemohlo býti knížeti českému vhod. Spor ten však byl uklizen bez boje. Roku 1156. strojil se Fridrich Barbarossa podniknouti válečnou výpravu do Italie na pokoření hrdého Milánu. Potřeboval tu pomoci. Proto Vladislavovi nejen vrátil Hořejší Lužici, ale slíbil mu i titul královský a to nejen pro osobu jeho, nýbrž dědičně, bude-li mu pomáhati ve válce. Vladislav byl ochoten vypraviti se s ním do Italie. Aby však mohl svolati vojsko na výpravu tu, bylo potřebí souhlasu českého sněmu. Sněmy české, nabyvše veliké moci ve předešlých sporech v rodě knížecím, měly právo buď povolovati i zakazovati válečné výpravy do ciziny. Sněm nevida prospěchu pro Čechy ve výpravě té ve prospěch cizího mocnáře podnikané, nepovolil peněz na vojsko. Vladislavovi nezbývalo než na vlastní útraty najmouti bojovníky. Okolo 10.000 bojovníků shromáždil a vytáhl s nimi do Italie na pomoc německému císaři. Za tuto ochotu byla mu dne 11. ledna 1158. slavně propůjčena slíbená koruna královská. V listině na to dne 18. ledna téhož roku vydané přiznal se císař Fridrich, *že slavné pocty té královské dostává se nejen Vladislavovi, ale i všem jeho nástupcům budoucím na věky* za věrné a důležité služby, jež Vladislav a všecken národ říši činili.

Na počátku měsíce června vypravil se král Vladislav s vojskem svým Tyrolskem do Italie. Byl tam dříve nežli sám císař. Čechové na tomto tažení udatenstvím a hrdinností nejen oslavili jméno české, ale rozhodli i válku ve prospěch císařův. Tak zejména neváhali dne 23. července r. 1158. vrhnouti se v dravý proud rozvodněné řeky Addy a přeplaviti se na protější břeh. Statečný rytíř český Odolen, syn Střížův, provázen jsa dvěma soudruhy, směle se vrhl v rozkacené vlny. Chvílemi jižjiž se zdálo, že zaplatí odvahu svou životem, ale na konec přece stanul na břehu protějším. To vida Vladislav král kázal udeřiti v bubny a prohlásiv: »Co ti dovedli, všem dokázati sluší,« dal všemu

BOJ PŘED MILÁNEM.

Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.

JOSEF
ČECHOVI

. FÜHRICH:
ED MILÁNEM.

vojsku rozkaz, by následovalo příkladu Odolenova. Ač mnozí bojovníci čeští zahynuli ve vlnách dravých, přece tím učiněn byl rozhodný, prospěšný krok k vítězství. Toho se Milánští nenadáli. Němci, vidouce hrdinné Čechy, divili se odvážnému činu jejich. Však i před Milánem ukázali Čechové, co zmůže jejich paže. Sám král Vladislav kopím probodl vůdce milánského Dacia a také zprostředkoval Milaňanům mír u císaře.

Když mír ten oslavován slavnými bohoslužbami, tu císař Fridrich za přítomnosti všech knížat světských i duchovních sám vstavil králi Vladislavovi na hlavu drahocennou korunu, již před tím nedávno obdržel darem od anglického krále. Mnohou kořisť, i hojné a vzácné dary odnášeli čeští hrdinové, vracejíce se na podzim r. 1158. do své vlasti. Ještě několikrát potom Vladislav pomáhal císaři Fridrichovi v bojích jeho v Italii.

Za nedlouho naskytla se králi českému nová příležitost oslaviti jméno české. Dva uherští královici, z nichž jeden zval se Štěpánem III. a druhý Štěpánem IV., svářili se o trůn uherský. Štěpánovi IV. pomáhal císař řecký, soupeři jeho chtěl pomoci král český. Avšak sněm český nepovolil zase králi svému ani peněz ani hotovosti vojenské. Nezbývalo tedy Vladislavovi než opět na svůj peníz najati bojovníky a táhnouti do Uher. Sotva však Řekové slyšeli, že Čechové se blíží, prchli a všecko velkolepé ležení zůstavili Čechům v plen. I byl Štěpán III. dosazen na trůn uherský jen z vůle a moci krále českého.

Ač slavnými skutky těmi válečnými oslaveno bylo jméno české i daleko za hranicemi, přece červ dávných svárů domácích neustával hlodati v samém rodě knížecím. Zejména kněžic Soběslav stál o trůn. R. 1161. podařilo se mu zmocniti Olomouce a odtud chtěl opanovati celé království. Vladislav však zbavil se ho ne sice tak vojenskou mocí jako lstí.

Aby konečně vzpourám a rozbrojům těm domácím učiněna byla přítrž, snažil se i král Vladislav založiti nástupnictví na trůn dle prvorozenství. To ovšem nebylo vhod ani Přemyslovcům četně rozvětveným, ani šlechtě, která chtěla i dále voliti panovníka dle vůle své a nepřála si míti ve příčině té pevného řádu.

Ku konci života znepřátelil se král Vladislav s Fridrichem Barbarossou. Ten zapomenul se ve hněvu tak, že přestal i pamětliv býti vzácných a velikých služeb od českého krále prokázaných a podporoval proti němu i jeho protivníky. Všecko to nemálo rmoutilo krále Vladislava. I umínil si, že vzdá se vladaření a na trůn dosadí nejstaršího syna svého Fridricha. A také tak učinil r. 1173. po 33letém kralování. Stavové čeští před Vladislavem slibovali novému králi poslušnost a oddanost.

Ostatek života svého chtěl Vladislav stráviti v zátiší Strahovského kláštera, který založil pro zánovní řád premonstrátský. Řádu tohoto horlivým šiřitelem byl zvláště Vladislavův důvěrník, Jindřich Zdík, jenž seznav řeholi tu v cizině, sám do ní vstoupil. Po čase některém odebral se však Vladislav král do ciziny,

kde po několika měsících zemřel. Kosti jeho později převezeny do Prahy a uloženy v klášteře Strahovském.

* * *

Za kralování Vladislava přijel do Čech papežský vyslanec neboli legát, kardinál Guido. Měl za úkol přesvědčiti se o stavu církevním v Čechách a nařídíti, aby předpisy, jež vydal slavný papež Řehoř VII., byly zachovávány. Bylo tehdy zejména nařízeno, aby území, jež spravoval Pražský biskup, neboli diecese Pražská, bylo náležitě rozděleno na farnosti. I jiná prospěšná nařízení ve příčině církevní tu zavedl a uskutečniti se snažil. Přísná kázeň měla býti nejpřednějším zákonem ve věcech církevních.

Doba úpadku. Změny vnitřní odtud pošlé.

(1173.—1197.)

Po době slávy a rozkvětu přesmutný nadešel říši České úpadek. Sobectví, pýcha, lest i zrada vlastních synů z rodu knížecího rozbujely tak, že český trůn ve 24 letech desetkrát měnil svého pána. Nejsmutnější při tom bylo, že cizina, kořistíc ze sporů bratrovražedných, do věcí českých samovolně se vkládala, ba dokonce o nich i rozhodovala. Nikdy před tím — ani v dobách nejhorších — neoctla se vlast naše v ponížení tak bídném jako tehdy. Jak poklesla vážnost říše České, toho svědectvím, že není zjištěno, užíval-li kdy Fridrich, syn Vladislavův, vstoupivší na trůn český r. 1173., titulu královského, ač otci jeho udělen byl dědičně. Jeho vstoupení na trůn stalo se heslem k divokým zmatkům, jež horlivě živil císař Fridrich Barbarossa, nesvornosti mezi Přemyslovci dobře znalý. Tak rozepře domácí poskytly Barbarossovi toho, co zmařila statečnost česká Lotharovi III.: aby rozhodoval, kdo má býti knížetem českým. Sotva Vladislav II. zesnul, dosadil císař proti Fridrichovi za panovníka Čechům Soběslava II., ne však již s titulem královským, nýbrž jen knížecím. Soběslav II., syn Soběslava I., již proti králi Vladislavovi několikeré nastrojil povstání, ale byl přemožen a po dvakráte vězněn na tvrdém hradu Přimdě. Za druhé vazby své chován tam po 11 let jako sprostý zločinec u vězení nejtužším. Teprv když se král Vladislav odhodlal zříci se trůnu, byl na přímluvy císařovy propuštěn a povolán do Prahy. Nesmírný byl jásot obecného lidu, mezi nímž Soběslav velice byl oblíben, když se bos ubíral ke chrámu sv. Víta, aby poctu vzdal ostatkům svatých patronů českých. Ale zvěděv, že jej Fridrich Přemyslovec zamýšlí oslepiti, prchl do Němec k císaři, jehož pomoc uvedla jej na knížecí stolec český proti nenáviděnému soku. Za to však musil Barbarossovi pomáhati v neúspěšných jeho bojích v Italii. Ale když se boje ty skon-

čily v neprospěch císařův, vrátil se opět Fridrich Přemyslovec a ujal se vlády podruhé. I nezbývalo, než prchnouti Soběslavovi, »selskému knížeti«, jak nazýván byl od šlechty za to, že nedovoloval jí utiskovati sedláků. V ústech šlechty bylo to jméno potupné, ale před soudem dějin je nositeli svému ke cti. Učinil sice nešťastník ještě jeden pokus, aby se domohl ztraceného trůnu, ale když poražen byl u samé Prahy na místě, kterému doposud říkají »na Bojišti«, prchl poznovu.

SOBĚSLAV II. VĚZNĚM NA HRADĚ PŘIMDĚ.
(Původní reprodukce dle obrazu Věnceslava Černého.)

Ale ani druhé panování Fridrichovo v Čechách nebylo požehnáno. Aby se udržel, musil mnoho peněz odváděti do Němec, a poněvadž jich neměl, vydíral je způsobem všemožným, až se znechutil velmožům, kteří proti němu povolali na trůn Kunrata Otu, údělníka moravského. Když pak Fridrich útulku i ochrany proti němu hledal u císaře Rudovousa, zavolal tento rozvaděné Přemyslovce i s četným průvodem panstva k sobě do Řezna. Do sněmovní síně dal nanositi seker, jakých v době té katové užívali při popravách, na znamení, aby každý, kdo by se nepodrobil vůli jeho, věděl napřed, co jej očekává. A po té rozkázal: Fridrich bude knížetem v Čechách, Kunrat Ota markrabětem na Moravě. Markrabství to podával císař německý Kunratovi tak, že bylo zřejmo, kterak je odděluje od Čech a závislým činí na říši Německé. Tím nejsmutněji

ukázal se úpadek moci a slávy české. Cizí mocnář tu prostě rozkazoval, a čeští velmožové byli nuceni mlčeti.

Císař Rudovous dal sice Čechům knížete, ale lásky národu mu dáti nemohl. Již za kratký čas byl proti němu na trůn povolán Václav, bratr Soběslava II. Avšak i jeho vypudil Fridrich zase vojskem na kvap sehnaným, načež vytáhl na Moravu, aby přiměl k poslušenství Kunrata Otu. U Loděnic došlo r. 1185. mezi Čechy a Moravany k bratrovražedné bitvě, v níž na 4000 mrtvol pokrylo bojiště. Čechové zvítězili a Kunrat Ota, aby nebyl dále příčinou prolévání krve vlastní, vzdal se názvu markrabského a dobrovolně poddal se českému knížeti. Tím bylo nebezpečí, že Čechy a Morava budou roztrženy, zažehnáno.

Ale míra smutných rozepří domácích ještě nebyla dovršena. Záhy se totiž octl kníže Fridrich v tuhých sporech s jiným Přemyslovcem, biskupem pražským Břetislavem Jindřichem, který po neblahém příkladu jiných členů svého rodu šel žalovat císaři do Němec. Tento hned prohlásil, že pražský biskup není poddán knížeti českému, ale že jest sám jako biskup knížetem říše Německé, tudíž poslušen že má býti toliko císaře. Zřejmý byl úmysl Barbarossův: chtěl rozděliti Čechy v knížectví dvě, jedno světské, jedno duchovní, obě jednostejně závislá na říši Německé.

Veliké hrozilo nebezpečenství samostatnosti české, ale na štěstí zažehnáno sběhem různých okolností. Když totiž r. 1190. zemřel nehodný kníže Fridrich, stal se nástupcem jeho Kunrat Ota, ale panování jeho bylo jen na krátce, neboť pomáhaje synu a nástupci Barbarossovu císaři Jindřichovi VI. v jeho bojích v Italii, složil v daleké cizí zemi svoje kosti. O uprázdněný trůn nadešla znovu svára. Jedna strana přála Václavovi, synu Soběslavovu, druhá chtěla míti knížetem Přemysla, bratra zemřelého knížete Fridricha. Ten také si vymohl ihned za veliký peníz schválení německého císaře, který při té příležitosti znova prohlásil Moravu samostatným markrabstvím, neodvislým od Čech, a udělil je Přemyslovci jinému.

Přemysl však slíbil císaři peněz více, než mohl sehnati. Když nebyl s to, aby zaplatil, zbavil ho císař trůnu, na který dosadil pražského biskupa Jindřicha. Tím nejvyšší hodnost církevní i světská v Čechách byla v jedněch rukou spojena. Císař tu počínal si již tak, jakoby byl opravdu pánem trůnu českého, Dával jej, komu chtěl. Přemysl zrádně ode všech opuštěný uprchl před knížetem-biskupem. Nehodný panovník ten však již po třech letech zemřel. Roku 1197. velmožové čeští povolali na trůn kněžice Vladislava. Přemysl ihned shromáždil proti němu vojsko. A nyní po dlouhé době smutné zjevuje se nám utěšenější obrázek. Vladislav, aby nebyla dále prolévána krev mezi členy rodu Přemyslova a aby moc česká nehynula ještě více než dosud, dobrovolně Přemyslovi ustoupil, spokojiv se s zemí Moravskou. Přijal ji pod názvem markrabství a to tak, aby byla s Čechami spojena a od říše Německé neodvislá. Panování Vladislava III.,

PROF. JOS

VLADISLAV ZŘÍKÁ SE TRŮNU VE PROSPĚCH

NKWALD :

TRA SVÉHO PŘEMYSLA OTAKARA I. R. 1197.

ZNAKY STARÝCH RODŮ ČESKÝCH.
(Kreslil Vojtěch rytíř Král z Dobré Vody.)

jakkoli kratičké, jedním proslulo skutkem slavným. Když se uprázdnil stolec biskupský v Praze, dosazen naň probošt Daniel, jehož Vladislav sám uvedl v úřad podáním prstenu a berly. Toto právo náleželo až potud císaři římsko-německému, i byl by skutek Vladislavův za okolností jiných sotva prošel bez nové války s Německem. Ale tam nastaly právě téhož času spory o trůn ne nepodobné oněm, jakých jevištěm do nedávna byly Čechy. Sporů těch velmi chytře dovedl využitkovati Vladislavův nástupce Přemysl Otakar I., jehož nastoupením na trůn r. 1197. vlasti naší počíná doba nového uklidnění. — —

Za těchto smutných dob mnohé se změnilo v Čechách. Poklesla moc knížete, poklesla i jeho vážnost. Minuly doby, kdy panovník rázně vystupoval doma i proti cizině, minuly doby, kdy velmožové čeští i lid s úctou a bázní patřili ke stolci knížecímu. V posledních letech Přemyslovci hašteříce se o trůn kupovali si nejen přízeň ciziny, ale i přízeň domácích velmožů.

Nejsmutnějším následkem těchto poměrů bylo, že šlechta úřednická dělala si, co chtěla. Nebylo kázně, nebylo bázně. Úřadů bylo nečestně zneužíváno, prospěch a ziskuchtivost byla přemnohým nad dobro vlasti. Při soudech nebylo spravedlnosti, obecný lid byl obtěžován, ano i týrán nesmírnými robotami a všelikými dávkami. Svobodní majetníci menších statků a řemeslníci

hynuli. Proto přemnozí z nich, aby ušli bezpráví a násilnostem úřednictva žádali přednější velmože za ochranu. Tak dobrovolně podstupovali jho poddanské. Tím téměř všechen méně zámožný lid svobodný vymizel. Úředníci vydírali na lidech, velmožové pak bránili a hájili svých poddaných ne z lásky, ale aby užitek z nich měli. Nastal boj všech proti všem. Blahobyt země klesal a střední třída mizela. Klesala však i moc knížecí, neboť šlechta značně kořistila ve sporech mezi Přemyslovci. Služby své dala si platiti velikými penězi a dary značnými, čímž nemálo bohatla. Nad to pak zmocnila se v době zmatků ledačeho i nesprávně. Majetek knížecí byl ztenčován a stával se majetkem soukromým. Moc rodů panských nespočívala již jen v hodnostech, ale i na jmění. Nicméně však, byť i velmožové byli zbohatli, nepřestávali státi o úřady zemské, nýbrž naopak počali považovati je jen za své právo. Konečně došlo tak daleko, že nikdo nemohl se státi zemským úředníkem, kdo nebyl šlechticem.

Velmožové vládnouce velikými statky, počali poddaný lid na nich sami souditi a spravovati. Žoldnéře své vodili do války pod vlastní korouhví. Proto zváni byli také *pány korouhevními* neboli vysokou šlechtou. Staré zřízení krajské stalo se pro ně zbytečným.

Když tito páni soudili a spravovali poddaný lid, pak ovšem také i ve svých sporech nechtěli se říditi soudy krajskými, ale považovali nad sebou za rozhodčího jen nejvyšší soud zemský. Na tom zasedali nejvyšší úředníci a soudci zemští, ten sám řídil panovník. Jen chudší šlechta zůstala v područí kraje. Poddaní takových méně bohatých pánů ovšem pak také nebyli vymaněni z moci krajské, ale bylo jim vykonávati vše, co dříve konali i poddaní pánů korouhevních. Tím uvalena byla na ně břemena větší, a proto vlastně jim při tom se vedlo nejhůře. Byla-li válka, šli menší tito páni s lidem svým pod praporem kraje, kdežto páni korouhevní vedli lid svůj pod korouhví vlastní. Těmto zvyklo pak říkati vůbec jen »páni«, oněm pak »zemani« nebo »rytíři«.

V dobách těch se jmenují již z pánů mnozí, kteří stali se zakladateli velikých a slavných rodů šlechtických v Čechách. Tak Vítek, jenž byl seděním na Prčicích, jest zakladatelem rodu *Vítkoviců*, jehož statky byly v jižních Čechách. Rod *Hronoviců*, jehož zakladatelem jest Hron, měl statky zase v severních Čechách a v Lužici. Ve středních Čechách a v krajině kolem nynějšího Berouna vynikal mnohými statky rod *Buziců*, jehož zakladatelem jmenuje se Dětřišek, syn Buzův. Od Markvarta vznikl rod *Markvarticů*, jemuž patřily veliké statky v pozdějších krajích Boleslavském, Litoměřickém a Jičínském, od Držislava zase rod *Držislaviců* čili *Drslaviců*, z nichž jeden jmenoval se *Černín*, proslulý přítel a pomocník Přemysla Otakara I. Rod *Černínů* kvete dosud.

Rodové ti a jiní dávali znaky své neboli *erby* malovati na korouhve, štíty a j. Tak Hronovici měli za znak *ostrev*, Buzici *sviní hlavu*, Markvartici *lva*. Drslavici *poloutrojřičí* atd.

Zemské sněmy také valně za posledních dob se změnily. Zbohatlá, od kraje neodvislá šlechta počala rázně na nich vystupovati. Když pak knížata byla nucena nejednou zakupovati si přízeň její, tu ovšem panovník nemohl již prostě oznamovati sněmům vůli svoji, ale byl nucen domáhati se, čeho žádal. Tím staly se sněmy velmi důležitými. Bez svolení sněmů nesměla se již od 12. století uložiti v zemi žádná berně, nesmělo se vydati žádného zákonu, nesměl kníže podniknouti válečných výprav za hranice zemské. Šlo-li o obranu země, mohl kníže ovšem bez svolení sněmovního svolati vojsko. Jinak však byl nucen žádati za to sněm. S příjmy, které plynuly ze statků, jež knížatům dosud zbyly, mohli panovníci po vůli své naložiti. Mohl si kníže z nich vydržovati vlastní vojsko, mohl důchodů těch i jinak užívati. Mnozí čeští panovníci, jimž šlo opravdu o povznesení moci knížecí, hledali moudrým a rozumným chováním v lidu oporu proti šlechtě. Ujímali se slabých proti silným zejména při soudech, a lid je miloval. Než počet svobodníků nemálo se omezil a to zvláště tím, že lid sám dával se vyšším v poddanství, hledaje tak ochrany proti násilnostem úředníků.

Obyvatelstva v Čechách stále přibývalo. Orná půda nestačovala všech vyživiti, bylo potřebí nové získati. Vzdělávána byla země ladem ležící, káceny byly hvozdy a lesy pohraničné. Nové a nové osady byly zakládány, staré rozšiřovány. Již ku konci 12. století způsobem tím vykácena byla část pohraničního hvozdu. Panovníkům i jednotlivým velmožům šlo o to, aby pozemky jejich neboli *zboží* bylo pokud jen možno nejvíce zalidněno a vzděláváno. Proto volávali na panství své i cizí osadníky, dali jim určitý majetek a řády. Tím stalo se, že ponenáhlu vznikaly vedle starých dědin nové, zcela jinak zřízené.

Ve vesnicích staršího původu náležel všecken majetek všem; jednotlivý rolník nemohl tedy říci: to neb ono jest mé. Říkal ale: to jest naše. Když pak místo voleného vladyky nastoupila dědičná vrchnost, počala považovati se za *majetníka půdy* od vesničanů vzdělávané. Ti byli toliko lidé poddaní, závislí na vůli vrchnosti. Všeliké platy byli nuceni vrchnosti odváděti a konati pro ni mnohé práce neboli *roboty*.

Jinak bylo ve vesnicích původu nového Tam každý otec rodiny dostal pro sebe určitý pozemek, jenž patřil jemu a rodině jeho dědičně. Ovšem nebyli ani tito vesničané prosti všech povinností k vrchnosti, ale byli rovněž nuceni — byť i ne hned — nějaké dávky jí odváděti. Byli tedy celkem lépe postaveni než vesničané v dědinách starších.

Nejen však zřízením, ale i zevnějškem lišily se vesnice nové od starých. Ve starých vesnicích žili obyvatelé v nedílnosti, a proto byli také vzájemně na sebe odkázáni. Vesnice ty byly okrouhlé a v prostředu bývalo návsí. Jinak byly stavěny vesnice nové, v nichž měl každý rolník svůj lán. Tu ne kolem návsí, ale u lánů byly stavěny domy a hospodářská stavení. Tím staly se vesnice takové tím rozložitými, obyčejně podélnými. Ještě dnes možno rozdíly ty v zařízení

*

vesnic u nás pozorovati. Je-li vesnice okrouhlá, seskupená kolem návsí, jest původu staršího; je-li podélná, jest původu novějšího.

Obyvatelé starých vesnic vidouce, že sousedům jejich v nových vesnicích vede se lépe, počali zhusta opouštěti příbytky své a raději vzdělávali půdu novou, aby tím také lepšího bytu dosáhli. — Ti, kteří tak učinili a založili nové vesnice, byli po některý čas osvobozeni od všech dávek. Tomu říkalo se *lhůta*. Ze jména toho vznikly pak názvy samých vesnic. Proto jest v Čechách několik set vesnic nazváno po »lhůtě« *Lhotami*.

Následky zmohutnění moci velmožů jevily se však i v průmyslu a obchodě a to ne příznivě. Obchod a průmysl dařil se jen v krajských podhradích. Obchodníci a průmyslníci nemohli však v nich míti vlastní půdy, neboť všecko zde patřilo knížeti. Byli tedy jen jaksi v podruží. Nad to pak krajští úředníci hleděli z nich kořistiti všelijak je vydírajíce. Za těch okolností nemohl ani průmysl, ani obchod domácí zkvétati. Mnohem lépe vedlo se řemeslníkům a obchodníkům, kteří se do Čech přistěhovali, a to zejména z Francie, Vlach a zvláště z Němec. Ti přinesli si peníze a mohli si vykupovati rozličné svobody, ano i zřizovati osady. Nad to pak bývali i znalejší řemesla a obchodu, neboť mohli se v povolání svém lépe vycvičiti. Osady jejich záhy kvetly blahobytem. Tak vznikla na konci 11. století i osada Němců v Praze na Poříčí kolem kostela sv. Petra. Obyvatelé její měli svobodné domy dědičné; byli též prosti všech povinností ke krajským hradům. Také svého zvláštního soudce neboli rychtáře měli. Ten byl ze středu jejich ustanovován a vedl správu obce. Ve druhé polovici 12. století dostala obec ta již také výsadu neboli privilegium na svobody své a to zejména tak, aby každý, kdo by se v ní usadil, byl účasten všech prav a zařízení obce té. Jest zřejmo, že podobné osady svobodné mnohem lépe zkvétaly než řemeslnické a obchodnické osady v podhradích krajských, odírané neslýchaným způsobem od úřednictva.

Svobodné osady ty však začaly býti počátkem značného usazování cizinců v naší vlasti. Skoro všecka knížata rodu Přemyslova podporovala osazování jejich. Mimo to bývalo nechvalným zvykem, že Přemyslovci nebrali si za manželky dcery domácích šlechticův a velmožů, ale že zasnubovali se s cizinkami. Zejména chodívali pro manželky do Uher, do Polska a zvláště do Němec. Kněžny cizinky přiváděly si obyčejně mnoho světských i duchovních služebníků z rodných svých zemí, jimž v Čechách zaopatřovaly pak úřady a jiná výhodná postavení. Žel, že příkladu Přemyslovců následovali i jiní velmožové. Matky Němkyně učily pak děti své ovšem milovati více jazyk německý než český. Tím knížata z rodu Přemyslova podkopávala si sama půdu ve vlasti, uvádějíce a povyšujíce obyvatelstvo cizí nad obyvatelstvo domácí. — —

Rok k roku přibývalo v Čechách ústavů církevních měrou velikou. Knížata zakládala kostely a kláštery, přála také i řádům duchovním, jež se v Čechách usazovaly. U četných kostelů zřizovány byly sbory kněžské, jež řídili předsta-

vení, nazvaní *proboštové*. Při těchto *kapitolách* odchováváni a vyučováni byli také žáci pro stav duchovní. Řádů duchovních rovněž přibývalo. Tak koncem 12. století bylo v Čechách již 9 klášterů *benediktinských* mužských a 2 kláštery řehole té pro mnišky. Podobně později zaváděny byly v Čechách i řády *premonstrátský* a *cistercienský*, pro něž stavěny byly četné kláštery mužské i ženské. Také i *rytířský řád johanitů* usadiv se v Čechách nabyl tu majetku. Farních kostelů po Čechách také přibývalo. Ten, kdo kostel stavěl a zřizoval, pokládán byl potom za ochránce neboli *patrona* jeho a měl právo dosazovati k němu kněze.

Od času papeže Řehoře VII. polepšovaly se i zřízení církevní i kázeň duchovní v Čechách. Papežští vyslanci přicházívali do země, aby ustanovili, co a jak má býti. V dobách těch vzniklo i nové rozdělení církevní. Nad jistým počtem far ustanoven byl vždy *děkan*. Těmto duchovním hodnostářům bylo bdíti nad podřízeným kněžstvem, pečovati o řádné konání bohoslužeb a kázeň v něm. Vyšší dohled nad děkany měli *arcijáhnové*. Těch bylo 13. Sídla jejich byla v Praze, Kouřimi, Bechyni, Horšově Týně, Plzni, Rokycanech, Žatci, Bílině, Litoměřicích, Roudnici, Boleslavi, Hradci n. L. a Žerčiněvsi (nynější ves Žerčice v Boleslavsku).

Kláštery a kapitoly byly sídly tehdejší vzdělanosti. Obecný lid a většinou i šlechta málo o vzdělávání ducha pečovali a pečovati mohli. Kněží, zejména pak mnichové, byli písma znalí, umění i vědy nacházely útulku v klášteřích Prvni kronikář český, Kosmas, děkan kapitoly Pražské, i jeho následovníci v dějepisectví byli kněží. Avšak vzdělanost pěstována a hlásána byla v dobách těch toliko v jazyku latinském. Učenci po všem křesťanském světě tak činili; byl jazyk latinský považován jaksi za jejich společnou řeč. Pro národní písemnictví bylo by blahodějnějším bývalo, kdyby byla v Čechách zachovala se liturgie slovanská. Pak byl by se záhy také vzdělával i jazyk náš.

Přemysl Otakar I.

(1197.—1230.)

Novým zakladatelem státu Českého stal se po divých bouřích *Přemysl I.* Bývá zván i Přemyslem Otakarem I., protože ke jménu jeho připojeno německé pojmenování Otakar. Přemysl I. byl ve mnohé příčině panovník znamenitý. Především staral se, aby odstranil nároky, jež si němečtí císařové začali osobovati na České království. Chtěl býti úplně samostatným. Zejména bylo důležito, aby Pražské biskupství vzdalo se nároku na samostatné duchovní knížectví, od království Českého neodvislé, jak tomu chtěli němečtí panovníci na úkor státu Českého. Čin bratra a předchůdce Přemyslova Vladislava při dosazení biskupa Daniela snahy takové zmařil.

Poměry, které nastaly v říši Německé, nemálo byly na prospěch úmyslům Přemysla I. Zemřel tam císař Jindřich VI. a vznikly hádky o trůn. Jedni chtěli míti císařem Otu IV. Brunšvického, druzí Filipa Švábského. Jindřich VI. zůstavil však syna Fridricha, který měl také mocné přátele. Přemysl I. maje na paměti, jak císařové němečtí druhdy těžívali pro sebe z rozbrojů o trůn český mezi Přemyslovci, splácel jim rovnou měrou. Přidal se z počátku ke straně Filipa Švábského, který po přání jeho musil roku 1198. uznati všecka práva země České, panovníkům českým navrátiti název královský na všecky časy a přiznati, že se nesluší německým císařům míchati se do voleb knížat v Čechách. Když však Filip nepohodl se s papežem Innocencem III., Přemysl ku přání papežovu odpadl od něho a přidal se k Otovi Brunšvickému, jeho soupeři. Musil však Oto potvrditi Přemyslovi všecko, čeho nabyl od Filipa. A rád tak učinil, jen když získal statečného spojence. Ale důležitost největší v dobách tehdejších mělo, že i papež zvláštní listinou neboli bullou, vydanou roku 1204., propůjčil panovníkům českým titul královský na věčné časy. Přemysl snažil se příznivé doby té užiti ku splnění dávné tužby svých předchůdců: povýšiti totiž biskupství Pražské na arcibiskupství a tím Čechy učiniti úplně neodvislými od arcibiskupství Mohučského. Záměr ten se však nezdařil.

Přemysl I. účastnil se i potom všech dalších sporův o trůn v říši Německé. Jako král český byl mocnější a samostatnější než knížata říšská a proto komu přál on, ten měl převahu. Tím poměr Čech k Německu nabyl zcela jiného rázu než dosud. Český král měl vhodnou příležitost nabýti tak mnohých prospěchů, práv a výhod. — Přemysl I. nezůstal dlouho spojencem Oty Brunšvického. Shledav dobu příznivou, odvrátil se od něho a byl zase přítelem Filipovi. Konečně přidal se však r. 1212. ke straně Fridricha, syna zemřelého císaře Jindřicha, který jakožto Fridrich II. hlásil se také o trůn.

Když Fridrich II. skutečně zvolen byl za krále německého od přívržencův svých, nemeškal vděčen býti králi českému. První veřejné listiny, které jako nový panovník vydal v září r. 1212., týkají se království Českého. Potvrzuje v nich výsady neboli privilegia daná Filipem i Otou a připojuje k nim ještě jiná práva veliká. Zejména vyhlásil, že čeští králové nejsou povinni choditi na sněmy do říše Německé, leč by se konaly ve blízkých městech při českých hranicích. Také i poslední povinnost, aby čeští králové vypravovali k jízdám císařů do Říma 300 zbrojenců, zrušil a to tak, aby pokaždé při té příležitosti vyplaceno bylo místo toho 300 hřiven. Konečně obdržel Přemysl I. četné a bohaté statky v nynějším Sasku a ve Falci, jež staly se základem pozdějšího velikého majetku králů českých v říši Německé.

Přemysl užil doby té, aby konečně odstranil starý Břetislavův řád ve příčině nastupování knížat a zavedl místo něho nástupnictví na trůn dle prvorozenství. Nemálo mu v tom byla nápomocna okolnost, že kmen Přemyslovců, do nedávna ještě široce rozložitý, od počátku stotetí 13. ku podivu rychle vadl

a schnul. Dle nového řádu toho dal Přemysl Václava, jedenáctiletého syna svého prvorozeného, r. 1216. na zemském sněmu prohlásiti za budoucího nástupce svého. Když r. 1222. zemřel údělný kníže moravský Vladislav, podržel Přemysl pro sebe i Moravu, již později dal synům svým. Tím vším snažil se zameziti další spory v rodě Přemyslovců a získati jednotu.

Úmysly ty Přemyslovi zdařilo se provésti. Dal tedy i nejstaršího syna svého Václava, jehož ustanovil za svého nástupce, i s mladistvou choti jeho Kunhutou korunovati na království. Stalo se tak r. 1228. ve hlavním chrámě sv. Víta. Korunovační obřady vykonal arcibiskup mohučský. Při korunovaci té však bylo opominuto dle starodávného obyčeje posaditi knížete na kamennou stolici na hradě Pražském a ukázati lidu střevíce a mošnu Přemyslovu. Lid cítil, že stalo se tak z hrdosti a nešetření národního práva a obyčeje. Pohrdání domácími řády a obyčeji národními jevilo se již za Přemysla I. způsobem neutěšeným.

Přemysl I. zemřel r. 1230. po 33letém kralování. Nelze upříti, že panování jeho bylo pro Čechy blahodějné. Když nastoupil na trůn otcovský, byly Čechy v úpadku nejhlubším, podryty od nepřátel domácích i zahraničních, když však umíraje opouštěl národ svůj, zanechával synu svému říši velikou, mocnou a svornou, požívající v Evropě veliké vážnosti. Bylo to dílo jeho, jehož docílil nikoliv mečem a ohněm, ale vhodně volenými prostředky a využitím slabostí svých nepřátel. Ve příčině zvelebení moci a slávy české zůstává památka jeho požehnána. Žel, že ji zatemňuje i stín neutěšený. Příklad si bral mnohý z chytrého kořistění bývalých císařů německých ku zvelebení království svého, ale v jednom jich nenásledoval. Vypravovali jsme, jak německá knížata hubila a pronásledovala kmeny slovanské. Aby je dohubila, rozsazovala v územích jejich osadníky německé. U nás dělo se naopak. Chudé obyvatelstvo české v podhradích, stísněné násilnostmi krajských úředníků, bylo vyháněno, místa po něm vhodná ku provozování řemesel a obchodu prodávána, ano i rozdávána osadníkům cizím. Tak domácí obyvatelstvo bylo hubeno dobrovolně, ano i z vůle panovníků.

Německá osada na Poříčí v Praze rozšířila moc svou i nad obyvatelstvem českým. Též do četných jiných podhradí usazeni byli němečtí měšťané jimž dávány byly veliké svobody, t. zv. *svobody městské*. Tím stalo se, že uvnitř země a zvláště na pomezí českém hojně usazovalo se obyvatelstva německého. Lokétsko a Žatecko v době té již skoro zcela se poněmčila. Z nejdůležitějších práv městských bylo tak řečené právo mílové. Dle toho nesměl mimo kováře žadný jiný řemeslník na míli cesty okolo města řemeslo své provozovati, aby měšťanům výživy neubíral.

Král Václav I. Tataři v Evropě.

(1230.—1253.)

Nehynou národové jen mečem, ale někdy i zbraní duchovní. Svaté dědictví, jež nám naši předkové zachovali, krví posvětili, není toliko půda, která nás živí, jest jím i libozvučný jazyk náš mateřský, jsou jím i mravy, obyčeje,

JÍZDA K TURNAJŮM.

(Původní reprodukce dle malby Karla Svobody v král. letohrádku Belvederu v Praze.)

práva a zvyky národní. Jako by hříchem bylo nehájiti otecké půdy zděděné do posledního výdechu, tak i hříchem rovněž jest velikým zadávati dědictví tato. Žel, že i další výstražný příklad druhu toho jest nám zaznamenati ve vypravování našem.

VÝSTUP MEZI KRÁLEM VÁCLAVEM I. A CÍSAŘEM FRIDRICHEM II.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnceslava Černého.)

Král Václav byl panovníkem rázným a schopným. Vyznal se ve ctnostech rytířských, měl i zálibu ve vzdělanosti a v uměních. Náruživě miloval honbu, při níž také přišel o jedno oko. Avšak bývalá prostota česká se mu nelíbila. Zavedl tedy na dvoře svém nádheru a skvostnost, zavedl i veliký přepych v šatstvu a zbroji. Také nemeškal zavésti do Čech rytířské hry, tak zv. *kolby* neboli *turnaje*, jež kvetly té doby v zemích západních. Král Václav I. byl vychován po německu, a tím naprosto odcizen svému národu. Ký tedy div, že národnost německá zmáhala se u nás za jeho času měrou mnohem větší než za jeho předchůdců.

Německé obyvatelstvo v Praze se den ode dne množilo, a všecka obec byla obehnána zdmi a příkopy. Tak vlastně teprve vzniklo nynější Staré Město. Podle vzoru Pražského počali Němci i venkovská podhradí, která jim byla k obývání vykázána, ohrazovati. Činili tak nejen pro případ obrany proti nepřátelům cizím, ale že byli nadáni novými svobodami, cítili se jistější v ohradě svých zdí pro případ jakýchkoli bouří domácích. Stalo se pak skoro pravidlem, že osady hrazené považovány byly za města svobodná, osady nehrazené, ať již města, ať vesnice, za poddanské.

Po příkladu měst a vzoru cizím začali i velmožové se hraditi. Místo bývalých tvrzí dali na vysokých, příkrých kopcích neb jinak nesnadno dostupných místech stavěti si hrady po způsobu vlašském návodem stavitelů německých.

Jako na dvoře krále Václava byl německý jazyk oblíben, tak i čeští pánové začali si libovati v užívání jazyka cizího. Nově vystavěným hradům dávali jména německá a dle toho i sami sebe jmenovali. Z Vítkoviců stali se páni *z Rosenberka*, *z Landšteina* a *z Falkenšteina*, z Hronoviců páni *z Lichtenburka* a *Klingenšteina*, z Buziců páni z *Hasenburka* a *Schellenberka*, z Markvarticů páni *z Lemberka* (dle hradu Löwenberka), *Vartenberka* a *Valdšteina*, z Drslaviců páni *z Potenšteina* a *Riesenburka* a j. Pak vznikly hrady a dle nich jména pánů *ze Šternberka*, pánů *ze Švamberka*, pánů *z Gutenšteina* a j.

I noví duchovní řádové, kteří byli do země uváděni, přinášeli zvyky, mravy a jazyk cizí. Byli to zejména řádové mnichů žebravých, Dominikánů a Františkánů, jichž členové byli Němci a jenom z Němců přijímali členy nové. Jen jediný řád z doby té jest domácího původu, a to řád *Křižovníků* s červenou hvězdou. Řád ten rozšířil se potom z Čech na Moravu, do Polska i do Uher. Sídlo velikého mistra však bývalo vždy v Praze, a to zpočátku u sv. Petra

ODĚVY Z DOBY PONĚMČILÉ.
Z bible Velislavovy (Lobkovické).

na Poříčí, potom u Pražského mostu, kdež jest až dosud. Při zakládání tohoto řádu vydatně pomáhala sestra Václavova, blahoslavená Anežka. Ta vystavěla v nynějším Starém Městě při Vltavě kostel sv. Františka a při něm klášter pro Menší bratry a jiný pro jeptišky řádu sv. Kláry, do něhož sama vstoupila a po 46 let abatyší tu byla. Zemřela u vysokém věku přečkavši nejen svého bratra, nýbrž i slávu a pád jeho syna. Pražský lid záhy zval ji světicí a klášter její »klášterem sv. Anežky«.

Ohromný převrat stal se sice za krále Václava I., avšak přípravy k němu děly se již dříve, jakož svrchu bylo pověděno. — Na místě prostoty nastala bujnost, na místě ušlechtilých zábav veliká zhýralost, na místě šatu tvrdého oblíbeny byly ozdobné pancíře a sukně aksamítové, šaty stkvoucí s perlami a drahým kamením. Král Václav I. byl českým pánům ve příčině té vzorem. Jelikož přepych a nádhera vyžadovaly značných vydání, zastavoval král plnýma rukama jmění korunní. Předním miláčkem dvora byl německý rytíř Ojíř z Friedberka, jenž dle všeho měl lovy, turnaje a jiné dvorní zábavy na starosti. Nezapomínal ovšem na sebe, ale hojně se obohacoval. Letopisec Dalemil, který se jal o dějinách našich první psáti jazykem českým, trpce mu vytýká, že zavedením turnajů vnesl do země bídu.

V nynějších Rakousích panoval v době té rod Babenberský. S tím král Václav I. vedl válku, která pro Čechy šťastně skončila. R. 1237. znepřátelil se při říšském sněmu v Řezně s císařem Fridrichem II. O nepřátelství tom se vypravuje: Císař odňal králi Václavovi některé hrady, které byly otci jeho Přemyslovi darovány. Král Václav žádal císaře na sněmu, aby mu je vrátil. Císař však ho hrdě odbyl. Václav se rozhněval a vyšel ze shromáždění. Odcházeje zaslechl slova: »Já býti sousedem tvým, naučil bych tě poslouchati císaře a učinil bych z tebe krotkého králíka!« Pravil tak opat fuldský. Ojíř z Friedberka, který blízko stál, udeřil za to opata řka: »Neměl jsi, mnichu, mistra, který by tě byl učil míti krále a pána v uctivosti!« Když zaslechl císař, co se stalo, zavolal krále Václava i Ojíře a chtěl je dáti uvězniti. Ale Václav chopiv se ramene císařova pravil: »Nejsme, pane, ještě v moci tvé; buď přísahati budeš, že odejdeme v pokoji, buď zanecháš zde život svůj!« Tak rozešel se český král s císařem Fridrichem. I bylo potřebí delšího prostředkování dvora papežského, než se zase smířili.

V krátké době na to měl Václav zase spor s Fridrichem II., vévodou rakouským. Došlo z toho r. 1240. k nové válce. Avšak v tom zaburácela od východu vichřice divá. Jako větry mrazivé ničí slibné květy, tak vichřice ta hrozila zničiti všechen květ křesťanské vzdělanosti, všechny dosavadní pokroky i náboženství, národnost, osvětu — slovem chtěla Evropu uvrhnouti ve vír barbarství jako za doby Hunův aAvarů. *Mongolové* neboli *Tataři* hrnuli se do Evropy.

Daleko od nás na východ v Asii žil ve 12. stol. divoký kočující národ Tatarů. Na počátku 13. století byl panovníkem nad nimi hrdý džingischán. Ten

ŘÁDĚNÍ TATARŮ NA MORAVĚ.
(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

ve své pýše umínil si panovati nade vším světem. A brzy také opravdu Asii si podmanil. S tím nebyl však ještě spokojen. Proto r. 1224. vypravil se s lidem svým do Evropy, udeřil především na Rusy, porazil je strašlivě na řece Kalce a po druhém vpádu podmanil si krajiny jejich. Rusko, jež bylo rozděleno na mnoho knížectví nesvorných a stále se potírajících, nemohlo vzchopiti se ku společné obraně proti uchvatitelům. Do r. 1240. bylo úplně podmaněno a po několik set let úpělo pode jhem tatarským. Na to umínili si Tataři, že ve výbojích v Evropě budou pokračovati.

Ačkoliv strašlivé zvěsti je předcházely, přece nebylo v Evropě podnikáno nic, aby odražen byl nájezd jejich. Císař v době té svářil se s papežem v Italii, a v Německu zuřily domácí boje. Půl milionu lítých Tatarů na hbitých koních jako krupobití vyřítilo se roku 1241. z rovin ruských na západ. Vnuk džingischánův, Batu, je vedl. Bez boje poddávala se jim města, krajiny i země.

První padlo Polsko. Tu vojsko tatarské rozdělilo se ve tři proudy: jeden obrátil se do království Uherského, druhý k severu do t. zv. Velko-Polska, třetí pak Slezskem ke hranicím českým. Evropa strnula, zachvěla se. Bylo hned hlásáno proti Tatarům křížové tažení, bylo na rychlo zbrojeno a chystán odpor. Kníže polský, Jindřich Pobožný, strojil se k boji ve Slezsku. Král Václav I. asi s 50.000 bojovníky pospíchal mu tam k pomoci, přišel však pozdě. Jindřich

pustil se příliš záhy v nerozvážný boj s Tatary na tak zvaném Dobrém poli u Lehnice dne 9. dubna 1241. Zahynul tu nejen sám, ale i četná jiná knížata vzácných rodů, zahynulo i okolo 10.000 křesťanského vojska. Byla to strašná porážka. A Tataři valili se dále.

Václavovi nezbývalo, než hájiti nyní hranic českých a moravských. A dobře se mu při tom dařilo. Darmo snažili se Tataři prodrati se Kladskem do Čech. Všude tu v horách naděláno velikých zásek, na Moravu však se dostali. Všude ji zloupili, kláštery zažehli, měst dobývali. Nejdéle ztrávili u Olomouce. O vítězné bitvě českého vojska vedeného Jarošem ze Slivna neboli ze Šternberka s Tatary, ve které prý také padl jeden jejich kralevic, vypravují však vesměs teprv nespolehliví zpravodajové dob pozdějších. Nepochybno zdá se býti, že teprv když sám král Václav táhl proti Tatarům na Moravu, opustili zemi a proudy jejich převalily se do Uher. Tam bylo velmi zle. Všecka země byla obrácena v poušť, král Bela utekl, a obyvatelstvo rozprášeno velikou porážkou na řece Slané. Batu protáhl Uhrami, vrhl se na Chorvátsko a zamířil pak ku břehům Dalmatským. Do Rakous se neodvážil, neboť tam očekávali Tatary u hranic král Václav, vévoda rakouský Fridrich a vévoda korutanský.

Neočekávaně však vichřice ta lítá z Evropy se odehnala. Batu z neznámých nám příčin nenadále vrátil se z Uher do Ruska a odtud zase do Asie. Obyvatelé evropští si oddechli. —

Sotva zažehnán byl vpád tatarský, vznikl spor mezi králem českým a Fridrichem Babenberským. Konečně bylo učiněno narovnání, kteréž po smrti vévody rakouského vedlo k tomu, že český královic Vladislav jakožto manžel Gertrudy, neteře a dědičky po Fridrichovi, posledním mužském Babenberkovci, stal se panovníkem nad zeměmi Rakouskými. Jelikož však Vladislav brzy zemřel, bylo i po shodě. Německý císař Fridrich II. poukazoval k tomu, že země Rakouské náleží k Německu jako léno říšské. Byl však císař v době té dán od papeže do klatby, a proto Václav přerušil s ním všecky styky. Němci volili nového panovníka, a Václav se volby té účastnil. I byl zvolen za protikrále hrabě Vilém Hollandský.

Sotva to bylo skončeno, nová bouře se roznítila. Čeští pánové zvláště v poslední době těžce nesli, že Václav rozhazoval korunní jmění. Způsob, jakým pořádal honby a lovy s marnotratnými cizinci, způsob, kterým hrady zastavoval, začínal buditi u všech rozvážlivých Čechů odpor. Bylo se i obávati, že král promarní všecko jmění korunní a uvalí na zemi nové berně, aby živa mohla býti rodina královská. Hospodářství takové však nelíbilo se ani budoucímu nástupci, synu Václavovu Přemyslovi. Ten i osobně od otce snášel mnoho těžkých protivenství.

R. 1248. chtěl se král Václav vydati na tažení vojenské proti císaři Fridrichovi. Velmožové však nejen odepřeli mu poslušnost, ale sešli se na hradě Pražském a zvolili Přemysla za pána země dne 31. července r. 1248. I sám

biskup pražský přidal se ku Přemyslovi. Král Václav byl v době té na hrádku svém Zvíkově. Když přišli tam poslové žádat ho, aby vládu svěřil synu svému Přemyslovi jakožto »mladšímu králi«, rozhněval se Václav a kázal posly zajmouti. Když se toho Čechové dověděli, počali se bouřiti. Václav pospíšil do ciziny sehnat vojska proti domácím velmožům i vlastnímu synovi.

Tak došlo k nepěknému boji mezi otcem a synem. Přemysl sevřel v únoru r. 1249. Václava v okolí Pražském tak, že tento sám žádal za mír. I byl nucen postoupiti synovi vládu v Čechách i na Moravě a spokojiti se toliko hrady Mostem, Loktem a Zvíkovem. Avšak papež Innocenc se ho ujal. Bullami, vydanými v dubnu r. 1249., prohlásil smlouvu tu za násilně vynucenou a tedy neplatnou. Biskupa pražského spolu dal do klatby, že stranil Přemyslovi. Jiným hodnostářům církevním ze strany této kázal odejmouti všechna důstojenství. Ulekli se mnozí hrozeb těch a odpadli od mladého krále. I chtěl se Přemysl smířiti s otcem v ten rozum, aby vláda nad Čechami a Moravou byla rozdělena mezi oba. K úmluvě té došlo dne 10. června roku 1249.

Václav však nebyl s tím spokojen, ale tajně připravoval se k velikému boji. Nenadále oznámil, aby všichni věrní přišli k němu do Litoměřic, nechtějí-li býti pokutováni a upadnouti v nemilost. Prohlášení to účinkovalo. Přišlo jich více, než sám Václav očekával, přišli i mnozí z příznivců Přemyslových. I vytáhl s nimi král ku Praze, které se zmocnil zradou. Přemysl byl nucen uprchnouti. Konečně poddal se otci a bylo slíbeno obecné odpuštění. Přemysl dostal ku správě markrabství Moravské, ale slibu, že bude všem odpuštěno, nedostál král, neboť byli mnozí věrní Přemyslovi přece popraveni. Za nedlouho žil Václav zase po bývalém způsobu rozkošnickém.

DVŮR KRÁLŮV U BEROUNA.
(Původní reprodukce dle kresby Ferd. Engelmüllera.)

Pro domácí spory a bouře zapomenuto bylo na Rakousy. Tam o vládu ucházeli se zatím jiní. O trůn bylo bojo-

váno, země byla hubena. Konečně vzchopili se domácí velmožové, aby postarali se o pána země. Přemysl zdál se jim býti k tomu nejzpůsobilejším. Proto ho roku 1251. zvolili za svého vladaře. Přemysl usadil se ve Vídni, aby odtud vládl nad zeměmi Rakouskými i Moravou od otce sobě svěřenou.

Avšak přece ještě neměli Rakušané pokoje. Uherský král Bela totiž tvrdil, že prý některé části zemí Rakouských náleží jemu. Přemysl nechtěl mu jich vydati. Došlo tedy k válce. Obrovské zástupy divokých Kumánů, kočovníků to, kteří nedávno před Tatary byli se uchýlili do Uher, vyřítily se na rozkaz Belův do Rakous i do Moravy. Kam vpadli, tam tekla krev, tam oheň ničil dědiny klidné. Mnoho škod nadělali, ale Přemysla přece nepřemohli. Působením papežovým učiněn byl r. 1254. mír. Rakousy zůstaly Přemyslovi a jen část Štýrska dána Štěpánovi, synu krále Bely.

Přemysl byl rád, že skončen byl spor ten, neboť mezi bojem došla ho smutná zpráva, že otec jeho Václav zemřel dne 22. září 1253. ve Dvoře Králově za Berounem, oblíbeném sídle svém uprostřed lesů Křivoklátských.

Přemysl Otakar II.

(1253.—1278.)

1. VNITŘNÍ JEHO VLÁDA.

Čestné místo v řadě vysoce vynikajících panovníků českých přísluší králi Přemyslovi II., jenž také připojil ku jménu svému příjmí Otakar. Sami nepřátelé svědčili o něm, že obdařen byl vzácnými dary těla i ducha. Postavy byl ušlechtilé, ducha srdnatého, moudrý, výmluvný, velký přítel spravedlivosti, ochránce slabých proti silným a muž nad obyčej zbožný. Ač také miloval nádheru a lesk, přece při tom nezapomínal na dobrou a pořádnou správu státní, nezapomínal ani na moudré zákony, které by zvelebily říši jeho uvnitř a rozmnožovaly důchody panovnické. Ne neprávem zván byl *králem zlatým*, neboť dvůr jeho stkvěl se bohatstvím, ne bez příčiny zván byl také *králem železným*, neboť ve všem konání byl přísný a vážný.

Nikdo však na světě není bez chyby. Nebyl bez ní ani Přemysl II. Tím, že byl oddán německým obyčejům a německým mravům měrou mnohem větší než předkové jeho, těžce se prohřešil na národu svém. Usazovali se sice Němci v Čechách již před ním velmi houfně, avšak on učinil je teprve skutečnými spoluobyvateli země České. Tím založil dvojí národnost v Čechách, čehož následky jevily se po všecku budoucnost. Zdá se ovšem, že chtěl míti v hromadném usazování Němců v Čechách pevnou oporu proti zhýřilým velmožům, ale svedla ho k tomu i touha po nových pramenech důchodů. Že tak přílišně

PRUSOVÉ, PŘEMYSLEM OTAKAREM II. PŘEMOŽENÍ, PŘIJÍMAJÍ KŘESŤANSTVÍ.

(Nástěnná malba Ant. Lhoty v královském letohrádku „Belvederu“ v Praze.)

hověl Němcům, zasadil národu Českému ránu velikou, snad i osudnou. Avšak i sám pocítil následky toho, sám stal se obětí těch, jimž v životě nejvíce přál.

První snahou jeho bylo, aby všechny důchody a statky, jež otec jeho buď rozdal, buď kterých milcové jeho nabyli nepoctivě, zase ke koruně vrátil. Proto počal rozhodně nastupovati proti všem, kdo korunní statky měli v zástavě. Byly-li zástavy spravedlivy, vyplácel je, uchvatitelům však bez výplaty je odnímal. Nejvyšší komoří královský, Boreš z Riesenburka, jenž zle byl hospodařil, sesazen z úřadu a uvržen do žaláře. Počínání to ovšem nebylo vhod pánům, kteří buď darem, buď za levný peníz statků korunních nabyli a nejraději byli by je podrželi dědičně. To byl zdroj jejich nevole proti králi. Ten však hněvu jejich nedbal a pokročil ještě dále. Jakmile získal zase statky korunní, počal na nich stavěti nové hrady, a to nejen proti nepřátelům zahraničním ale i proti domácím, jimiž byli mocní pánové, kteří měli sto chutí ke vzdoru velmi rozhodnému. Aby byl od panstva úplně neodvislý a sjednal si veliké důchody vlastní, rozdával německým měšťanům všecka místa pro obchod a průmysl důležitá. Tak známe ze starších dob města Němci osazená: Hradec na Labi, Litoměřice, Žatec, Klatovy a Beroun. Přemysl sám založil: Plzeň, Chrudim, Kladsko, Stříbro, Poličku, Ústí nad Labem, Kouřim, Čáslav, Most, Budějovice, Kolín, Vysoké Mýto, snad i město Kutnou Horu; mimo to vysadil za město Malou Stranu Pražskou.

Při osazování německého obyvatelstva bylo počínáno mnohdy i násilně. Obyvatelstvo české bylo vyháněno, a domy i polnosti dávány novým přistěhovalcům. Města takto osazená nazývána byla *královskými* a dostala veliké svobody a nadání. Jen v nich směly býti provozovány živnosti. Nad to měla královská města i výsady na trhy týdenní i výroční, *jarmarky* nazývané. Kdo z ciziny vezl některým městem královským zboží, musil je v něm na určitý čas vyložiti na prodej. Ze zboží toho cizího vybíráno bylo pro krále clo zvané *ungeld*. Dosud dle toho jest tak zván v Praze Týnský dvůr.

Jako již při prvním zakládání měst dostala i nyní všechna nová města své vlastní, od kraje neodvislé zřízení. Správu a soudnictví vykonávali rychtář s konšely. Konšelé byli dosazováni od krále po návrhu sousedův a spravovali všecku obec. Každé 4 neděle střídavě jeden byl z nich purkmistrem. Rychtář měl na péči soudnictví. Rychtářství náleželo králi, který je buď pronajímal za určitý plat, buď dával je některé rodině dědičně.

Nad královskými městy ustanoven byl zvláštní úředník královský, řečený podkomoří, jenž měl nad nimi dozor. Jménem krále obnovoval konšelské sbory, pronajímal rychty, vybíral důchody atd.

Soudy v královských městech nekonaly se dle práva zemského, nýbrž dle práv německých, cizích, jež si měšťané přinesli ze svých původních vlastí. Nemohlo-li býti docíleno shody při soudech v menších městech, bývala pře vznášena k soudům větších měst, nejvíce Starého Města Pražského a Litomě-

TÝNSKÝ DVŮR neboli UNGELD V PRAZE.
(Nynější stav. Dle fotografie.)

řic. Tím vzniklo v královských městech právo cizí, a to švábské a saské. Nejvyšší odvolání v soudech městských dělo se ku králi.

Avšak nebylo dosti, že všechna města a podhradí byla rozdána německému obyvatelstvu, ale i pomezní hvozd, pokud byl ještě zachován, rozdán jest osadníkům přišedším z ciziny. Tím zalidněn byl pohraničný pás země České obyvatelstvem německým.

Příkladu králova následovali velmožové i kláštery. Vysazovali také četné vesnice po způsobu novém, aby rozhojnili důchody své, a značnou měrou podporovali obyvatelstvo cizí na ujmu obyvatelstva domácího.

2. PŘEMYSL OTAKAR II. JAKO VLADAŘ VE VĚCECH ZAHRANIČNÍCH.

Král Přemysl rozšířil panství své způsobem velkolepým. Čechy, Moravu Horní Lužici, Horní a Dolní Rakousy spojil hned po smrti otce svého v rukou svých. Každá ze zemí těch však podržela své zřízení vlastní.

Té doby ještě litevští Prusové setrvávali v pohanství. Ani mnohým knížatům německým, ani řádu německých rytířů, ani křesťanským věrozvěstům nepodařilo se je obrátiti na víru křesťanskou. I požádal papež Innocenc IV. Přemysla Otakara II., aby se o to pokusil. Ten shromáždil kolem 60.000 bojovníkův a vytáhl do krajin Prusy obývaných, kde někdy sv. Vojtěch byl umučen. Výprava se zdařila dokonale. Prusové byli na všech stranách poraženi a poddali se na milost a nemilost krále českého. Svatyně pohanské byly obráceny v prach, a Prusové přijali křesťanství. Na památku svého pobytu v zemi Pruské založil v ní Přemysl Otakar II. město *Královec*, kteréž jest dosud jejím městem hlavním.

Navrátiv se ze země Pruské účastnil se mnohých menších bojův a politických jednání skoro se všemi mocnáři evropskými.

Největší boj bylo mu podniknouti roku 1260. s Uhry. Čechové a Uhři, jak známo z předešlého vypravování, rozdělili se o země někdy Babenberské tak, že při Čechách zůstaly obojí Rakousy a při Uhrách Štýrsko. Avšak Štýřané byli s vládou mladého krále uherského, Štěpána, nespokojeni, neboť vojsko jeho v zemi jejich dopouštělo se mnohých násilností. Proto požádali krále Přemysla za ochranu proti Uhrům poddávajíce se mu v poslušnost. Přemysl ujal se utiskovaných Štýřanů, a tak došlo k veliké válce. Králi uherskému pomáhali Poláci, Rusové, Chorvaté, Srbové, Bulhaři a Řekové. 140.000 bojovníků, vojsko to na dobu tehdejší neobyčejně veliké, shromáždil Štěpán pod svými prapory. Přemyslovo vojsko bylo mnohem menší. Jen nepatrné pomoci dostalo se mu z Míšně, Branibor a ze Slezska. Celkem shromáždil asi 100.000 bojovníků. Jádrem vojska jeho byl sbor, t. zv. železných rytířů, jezdců to ozbrojených zbrojí železnou od hlavy až k patě. 7000 jich bylo na počet.

Všecka Evropa pohlížela s účastenstvím nemalým k válce té. Až i na dalekém západě v Porýní byly konány modlitby za zdar zbraní Přemyslových, jemuž více přálo se než Uhrům. Oba králové osobně účastnili se války.

Na pomezí mezi Moravou a Uhrami při vtoku řeky Moravy do Dunaje sešla se vojska. Jen rozvodněná řeka dělila je od sebe. To ni ono nechtělo odhodlati se ji překročiti. Nepatrné jen potyčky byly podnikány. S dychtivostí nemalou přihlíželi Maďaři na levém břehu Moravy divadlu jim dosud neznámému, turnajům, kterými si pánové čeští před zraky nepřátel krátili dlouhou chvíli. Král Přemysl byl uprostřed ryku válečného pilně zaměstnán vyřizováním běžných záleži-

ZLATÁ KORUNA.
(Kreslil Vojtěch rytíř Král z Dobré Vody.)

tostí státních: o svízelné stravování jeho vojska pečovali mu hlavně horlivě oddaní Vídeňané. Netěšilo Přemysla, že dlouho k bitvě nedochází. I nabídl Uhrům, aby buď sami pokojně přešli řeku, buď aby nechali v pokoji české vojsko překročiti na protější břeh a pak že svedou bitvu dle způsobův a mravů rytířských. Uherský král Bela zvolil způsob prvý. Dva dni byly ustanoveny, aby mohla vojska uherská pokojně přepraviti se za řeku, třetího dne měl začíti boj. Ustoupila česká vojska od řeky, aby Uhři měli místa ku přechodu. Avšak Štěpán, mladší král uherský, porušil úmluvu; 12. července r. 1260. přešel řeku a vida, že české vojsko bezstarostně si hoví, kázal Uhrům udeřiti hned na jeho střed. Domníval se, že snadno tak dobude vítězství.

Král český však se nezalekl. Rychle svolal rozptýlené zástupy své, kázal rozvinouti korouhev sv. Václava a udeřiti na nepřítele. Zahlaholila velebná píseň: »Hospodine, pomiluj ny«, zazněl třeskot zbraní, lom oštěpů, zavířil ryk bitevní. Jako vlny mořské na skalách tvrdých se rozrážejí a klesají, tak Uhři padali před královskou jízdou železnou. Jaroš z Poděhus, nejvyšší purkrabí, velel železným rytířům těm. První nájezd vojska uherského byl odražen. Zatím shromáždilo se ostatní rozptýlené vojsko české na bojišti. I byl královic Štěpán těžce raněn, musili ho z bojiště odnésti.

Ulekli se toho Uhři a nastal mezi nimi zmatek. Se zdvojenou silou udeřili Čechové na ně a obrátili je na útěk. Bylo to jedno z nejslavnějších vítězství, kterého kdy Čechové dobyli. 18.000 nepřátel pokrývalo bojiště, 14.000 utonulo jich na útěku ve vlnách řeky, která se zatarasila mrtvolami lidskými a padlými koňmi na několika místech tak, že vítězové po nich jako po mostech prý se hrnuli na protější břeh do ležení uherského. Mnohých kořistí stkvělých nabyli tu Čechové po slavném tomto vítězství, neboť Uhři před nimi utíkali zanechávajíce vše. Mnozí radili Přemyslovi, aby se zmocnil království Uherského. Avšak český král neuposlechl rady té, ale ku prosbě přemoženého soka smířil se s ním a spokojil se toliko Štýrskem. Na památku slavného vítězství, jež proslavilo krále Přemysla po vší Evropě, založen byl v jižních Čechách při rakouských hranicích velikolepý klášter cisterciensky, *Korunou Trnovou*, později *Korunou Zlatou* nazvaný.

Po vítězství tom pojal král Přemysl r. 1261. za manželku spanilou Kunhutu, dceru ruského knížete Rostislava, příbuznou uherského krále Bely. Sňatek ten vykonán byl způsobem velmi slavným. Spolu dal se Otakar korunovati na království České. Dosud psával se dědicem a pánem království Českého, od této doby však již králem. Ještě okázaleji byl r. 1264. oslaven sňatek mladého královice Bely s Kunhutou, dcerou markraběte braniborského a příbuznou krále Přemysla Otakara. Svatební veselí to konáno bylo na poli Moravském. Až do nejzazších krajin Evropy roznesla se tehdy pověst o nádheře nevídané a neslýchané při sňatku tom. Všude bylo vypravováno o nejbohatším, nejštědřejším a nejokázalejším králi tehdejším v Evropě, Přemyslu Otakaru II.

Přemysl Otakar II. měl mnohé nesnáze se svými sousedy bavorskými, s nimiž mu bylo skoro neustále válčiti. Následkem válek těch a okolností, jež s nimi souvisely, bylo, že Přemysl nabyl dědictvím po svém příbuzném Oldřichovi, vévodě Korutanském, také Korutan a Kraňska. Později opanoval za okolností nám neznámých také krajinu Portenavskou (Pordenone) v severní Italii, čímž se říše jeho rozšířila až po břehy Adrijské. Většina alpských zemí dnešního Rakousko-Uherska tím spojena s říší Českou v celek jediný a všechny tyto země bez rozdílu kvetly pod moudrou správou Přemyslovou blahobytem hmotným i duchovním.

Té doby bylo v Němcích velmi neutěšeně. Německá knížata neboli *kurfirstové*, kteří měli právo voliti panovníka, volili zpravidla za krále muže slabé, a to proto, aby mohli dělati, co sami chtěli. Tím však říše Německá octla se na pokraji záhuby a zdálo se, že se rozpadne. Knížata rozvážnější chtějíce tomu zabrániti, obrátili zřetel svůj k mocnému králi českému a již r. 1256. vypravil se arcibiskup Kolínský s poselstvem od nich k Přemyslovi, aby mu nabídl korunu císařskou. Nejsou známy důvody, pro které ji znamenitý tento panovník nepřijal. Ale když na to nastalo v Německu na několik let skutečné bezvládí, tu teprve některá vlastenecky smýšlející knížata německá přiměla kurfirsty, aby zvolili si za krále pána mocnějšího, který by rozhárané poměry v říši trochu uspořádal. Dne 29. září r. 1273. zvolen byl tedy za krále v Němcích Rudolf Habsburský. Přemysl Otakar II. byl také jako český král kurfirstem neboli voličem krále německého, ale k volbě této připuštěn nebyl; proto nechtěl uznati Rudolfa Habsburského za panovníka německého. Stěžoval si na nešetrnost tu v Římě u dvora papežského. Jelikož sloužil papeži po dlouhá léta velice upřímně doufal, že se mu dostane zde ochrany v právu jeho. Avšak papež Řehoř zapomenuv na věrné služby českého krále, dohodl se mezitím úplně s Rudolfem Habsburským.

Vlivem Přemyslových nepřátel, zejména knížat bavorských, prohlásil Rudolf Habsburský, že český král není oprávněn panovati v zemích alpských. Rozkázal, aby český král k soudu k němu přišel, obyvatelům pak v Rakousích, Štýrsku a Korutanech oznámeno, aby neposlouchali Přemysla, ale aby proti němu povstali. Příležitosti té chopili se také i čeští pánové, kteří dávno již nepřáli Přemyslovi, a počali mnohé pikle proti němu strojiti. Zejména starý nejvyšší komoří, Boreš z Riesenburka, který pro šantročení s korunními statky býval ve vězení, slíbil, že proti Přemyslovi pobouří také obyvatelstvo domácí.

Přemysl arci k soudu do Němec nešel. Proto r. 1275. dán byl do říšské klatby a prohlášeno, že zbaven jest všech důstojenství, nepokoří-li se do roka. Z toho bylo zřejmo, že nutně dojde k válce, neboť, aby se český král pokořil, nebylo možno ani mysliti. Avšak dávné jeho štěstí válečné ho opouštělo.

R. 1276. rozestavil Přemysl vojska svá na pomezí bavorském. Rudolf stál s vojsky svými u Norimberka, chtěje odtud vtrhnouti do Čech. Když však

jeden bavorský vévoda, dosud spojenec Přemyslův, přidal se k němu, obrátil se do Rakous hodlaje od jihu útočiti na země Přemyslovy. Většina Rakušanů odpadla od Přemysla; jen hlavní město rakouské, Vídeň, z vděčnosti za veliké svobody od něho získané, velmi statečně se bránilo a hájilo svého pána a krále proti útokům Rudolfa Habsburského.

Přemyslovi nezbývalo než obrátiti se s vojsky na hranice rakouské. Sotva však vpadl do Rakous, vypuklo v Čechách veliké vzbouření. Panstvo, které již dávno bylo nespokojeno s králem, majíc v čele mocné Vítkovice, povstání to způsobilo. Byl tedy Přemysl se dvou stran ve velikém nebezpečí. Nemaje ani pětinu moci, již měli jeho nepřátelé, odhodlal se jednati o mír a příměří. I bylo mu 21. listopadu r. 1276. přijmouti podmínky kruté. Tak odřekl se Rakous Štýrska a Korutan, vzdal se Chebu a království České i markrabství Moravské přijal v léno od Rudolfa. Mimo to bylo umluveno, aby jediný syn Přemyslův Václav pojal za manželku některou dceru Rudolfovu, a syn Rudolfův dceru Přemyslovu. Rudolf chtěl si tak zabezpečiti naději na dědictví rodu Přemyslova.

Ač český král byl neštěstím tím v životní síle podlomen, zachoval přece až ku podivu mysl klidnou a odhodlanou. Královně Kunhutě psal list, který jest pro obsah svůj památen. Čte se: »Když vinou snad naší událo se, že přišli jsme o země s nemalou obětí krve nabyté, potřebí nám neoddávati se zármutku, ale pevnou myslí snášeti rány osudu, aby zřejmo bylo, že velebnost královská nedala se pokořiti, a nepřátelé aby neplesali nad škodou nám způsobenou. Moudrá opatrnost a nezvratná síla ducha jsou podpory trůnu, jichžto nikdy vzdáti se nesluší. Velice se mýlí, kdokoliv příkrost osudu pláčem a naříkáním zmírniti se snaží. Moudrý pohrdá nehodami a staví se jim mužně na odpor.«

Mír uzavřený r. 1276. byl nezbytně příčinou válek nových. Rudolf pojímal vliv svůj na království České jinak, než král Přemysl mohl připustiti. V listině míru pravilo se, že do něho pojímají se všickni služebníci obou králů. Král Rudolf Habsburský chtěl tomu rozuměti tak, že mír vztahuje se i na zpronevěřilé a zrádné pány české, a tedy že jest jeho právem ujímati se jich proti Přemyslovi, ano že český král nesmí ani poddaných svých trestati. Toho ovšem nemohl a nesměl český král dopustiti. Rudolf však stál na svém, že jest ochráncem zrádných pánů českých. Chtěl míti tak příležitost mísiti se do vnitřních záležitostí Českého království. Také byl mezi panovníky spor o to, kterak rozuměti lénu, jež byl Přemysl po míru přijal od Rudolfa na Čechy a Moravu. Přemysl vykládal si je tak, že se tím jen znovu přiznává ke všem povinnostem, jež předkové jeho mívali k říši Německé, jak naposledy byly smluveny mezi králem Přemyslem Otakarem I. a císařem Fridrichem II. Rudolf naproti tomu vymáhal od krále českého všechny ty služby, kterými mu byla povinna jiná knížata poddaná.

VENCES

PŘEMYSL OTAKAR II. VÍTĚZÍ NAD U

ČERNÝ:

BITVĚ U KRESSENBRUNNU R. 1260.

Přemyslovi Otakarovi II. tedy nezbývalo než odhodlati se k poslednímu, snad zoufalému boji. Na všech stranách vyhledával k němu pomoci. Zajímavo jest, že obrátil se také do Polska. Povždy usazoval v Čechách cizozemce Němce a nyní teprve si vzpomněl, že jest Slovan a že u rodných bratří slovanských sluší mu hledati pomoci. Vřelými slovy vypisoval v listu svém, do Polska zaslaném, blízké příbuzenství národu českého a polského. Nejen prý bezprostřední sousedství je spojuje, ale i společný původ a jazyk i společná

PŘEMYSL OTAKAR II. V PŘEDVEČER BITVY NA MORAVSKÉM POLI.
(Původní reprodukce dle kresby St. Hudečka.)

krev. Proto měla by býti mezi nimi i vzájemná láska. Psal jim též, nepřispějí-li mu ku pomoci a zahyne-li v nastávajícím boji, pak že nenasytná Němců lakota a odvěká jich ke Slovanům nenávist sáhne ještě dále, a že bude po svobodné Polsce veta. Ale ani způsobem tím český král se nedovolal pomoci z Polska. Také naděje ve všelikou pomoc jinou Přemyslovi selhala, neboť papež vyřkl klatbu církevní na každého panovníka, který by sáhl k meči proti Rudolfovi Habsburskému, a toho se zalekli i nejoddanější přátelé krále českého.

V létě r. 1278. vydal se Přemysl Otakar II. asi s 30.000 bojovníky do posledního boje. Vojsko to bylo proti předešlým výpravám chatrně vypraveno

PEČEŤ KRÁLE PŘEMYSLA OTAKARA II.

a nad to neměl český král nikde přítele, nikde pomocníka. Král Rudolf však měl mnoho spojenců.

Na pravém břehu řeky Moravy u osady Dürrenkruta srazila se obě vojska na den sv. Rufa dne 26. srpna r. 1278.

Den před bitvou doneslo se českému králi, že ve vojště jeho jsou zrádcové. Svolal tedy v předvečer bitvy náčelníky vojsk svých a bezbranný všed mezi ně, takto promluvil: »Jsem varován, že i mezi vámi jest zrádce. Nemohu tomu uvěřiti; je-li však kdo mezi vámi, jenž neupřímně o mně smýšlí, nechť předstoupí a pomstí se na mně na tomto místě. Lépe bude, zahynu-li já dnes, než aby nazejtří tisícové se mnou stali se obětí zrady.« Nikdo ze shromážděných nevystoupil, nikdo nepřiznal se ke skutku ohavnému. Naopak všickni přísahali, přísahali i Jidášové, že chtějí za krále svého nasaditi hrdel i statků svých.

Svitlo ráno. Nastal boj krutý, lítý, rozhodný. Český král odhodlaně vrhal se, kde byla nejlítější seč. Očití svědci potvrdili, že počínal si s myslí neohroženou rozdávaje hromové rány na všecky strany. Čechové počali vítěziti. Kdyby byla nadlidská chrabrost postačila k pojištění vítězství, pak by bylo toto dle zpráv očitých svědků českého krále neminulo. Avšak šeredná zrada nenadále rozhodla zoufalý boj. Milota z Dědic, šlechtic moravský, jemuž svěřeno bylo vedení zadního voje, byl volán v nejlítější seči ku pomoci. Mohl s vojskem svým snadno rozhodnouti boj, avšak obrátil se s lidem svým na útěk. Boj byl tím rozhodnut. Ač byl český král nepřáteli obklopen, přece nepomyslil spasiti se útěkem, ale bránil se až do posledního okamžení, kdy přepaden byl několika surovými vojáky a nelidsky zmučen. Surovci ti hodivše mu na krk provaz, vlékli ho dále, toužíce po jeho drahé přilbici. Na hlavě mu ji roztloukli a všecko odění s těla jeho strhali. Přikvapili někteří šlechtici němečtí a povalili bezbranného krále. Berchtold Schenk z Emmerberka, jeden z nich, surově proklál ubohého oštěpem, ostatní pak 17 ranami ho domučili. Ještě i bezduchému tělu se rouhali a příšerné posměchy tropili si nad obnaženým tělem krále hrdiny, před nímž ještě nedávno strachy a bázní se třásli.

Porážka Čechů byla úplná. Asi 12.000 mužů dílem zůstalo na bojišti, dílem zahynulo na útěku, a několik tisíc jiných pak bylo zajato. Všecken tábor český stal se kořistí nepřátel.

Když král Rudolf uslyšel, že Přemysl Otakar II. jest jat, nařídil, aby šetřilo se jeho života. Sám pospíšil na místo, kde padl, bylo však již pozdě. Spatřil tu toliko nahou, ode všech opuštěnou, všeho na světě zbavenou, prachem a vlastní krví potřísněnou mrtvolu panovníka, jemuž nebylo rovného ve příčině moci, nádhery, moudrosti, chrabrosti a ctností rytířských. Poručil, aby mrtvola králova byla naložena na vůz a dovezena do Vídně. Tam ji oděnu ve stkvělé roucho královské dal po několik neděl veřejně vystaviti na odiv, načež odvezena do Znojma a po letech teprv, když s krále mrtvého dodatečně sňata byla klatba papežská, do Prahy, kde s velikou poctivostí uložena k odpočinku věčnému ve velechrámu sv. Víta. —

Zpráva o smrti krále a porážce vojsk jeho působila v Čechách, zvláště v Praze, jako hromová rána. Od královského paláce až k chýši nejchudší rozlehl se pláč a nářek. Se všech věží pražských truchlivě hlaholily zvony po celé dny, a lid hrnul se ku dveřím chrámovým, aby pomodlil se za spásu svého krále železného a zlatého. Teprv po smrti jeho bylo nejlépe viděti, jak obecný lid miloval a ctil svého panovníka, jenž povždy pečoval o blaho obecné a o spravedlnost.

Po smrti Přemysla Otakara II. nastaly v Čechách zlé, přesmutné časy. — —

Braniboři v Čechách.

(1278.—1283.)

Přemysl Otakar II. zůstavil sedmiletého synáčka Václava. Mladistvý dědic ten nemohl ovšem ujmouti se vlády. Bylo tedy nutno ustanoviti vládu prozatímní a nedospělému královici poručníka. O to však ke všemu neštěstí, jež stihlo národ, nastal spor. Nad to pak ještě stále hrozily svízele válečné, neboť Rudolf Habsburský vešel s vojskem do Moravy, odkudž chtěl vtrhnouti do Čech. Království České, na které až do nedávna závistivě pohlíželi sousedé pro jeho slávu a blahobyt, pokleslo tak značně, že sami nepřátelé začali ho litovati.

Moravy bylo dobyto. Král Rudolf strojil se do Čech, než tam však přišel zavolala ovdovělá královna Kunhuta Otu, markraběte braniborského. Byl ť její příbuzným, a proto ho prosila, aby se ujal Čechů. Ota přišel hned do Čech. Kdo se však domnívali, že bude ochráncem království, velmi se sklamali.

Někteří páni čeští si přáli, aby Rudolf Habsburský byl v Čechách vladařem, jiní však tomu odporovali. Rudolf vida, že mu od Oty Braniborského hrozí nebezpečí, vpadl s vojskem do Čech a rozložil se jmenovitě v krajině Čáslavské, kde žoldnéři zle loupili. Nad jiné trpělo okolí Kutné Hory. Otovi Braniborskému nezbývalo, než rychle sebrati vojsko a táhnouti s ním v ústrety vojům Rudolfovým. Nová válka snášela se nad ubohými Čechami, osud jejich

měl býti zase rozhodnut mečem. Nedošlo však k tomu, protože Rudolf a Ota dohodli se po dobrém a to ku konci listopadu v Čáslavi.

Mírem tím bylo zejména ustanoveno:

Ota Braniborský bude po pět let poručníkem královice Václava a po tolik též let bude hospodařiti v království Českém. Po tu dobu zůstane Morava náhradou za útraty válečné králi Rudolfovi. Český královic Václav zasnouben budiž s Jitkou, dcerou krále Rudolfa, a Rudolf, syn jeho, s Anežkou, sestrou Václavovou.

Po smlouvě té vojska v pokoji odtáhla domů. Brzy potom r. 1279. slaveno bylo svatební veselí mezi nedospělými dětmi královskými. Král Rudolf upřímně se přičinil, aby svatební slavnost ta stala se opravdu smířením mezi panovnickým rodem českým a rodem jeho. Nicméně však nevrátila se národu našemu doba míru.

Moravu hubilo vojsko Rudolfovo, jež tam bylo posádkou, v Čechách pak zle si počínali Braniboři. Ota nevedl si jako pečlivý, o dobro mladého krále dbalý poručník, ale řádil jako nepřítel. Žoldnéři jeho loupili po vší zemi, hrady a města drancovali, z klášterův a kostelů odnášeli vše, co bylo cenného. Nad to pak mnozí šlechticové domácí užili bezvládí toho, aby znovu zmocnili se korunních statků, jež jim byly někdy od Přemysla Otakara II. odňaty.

Nejvíce zakusila královna Kunhuta a mladistvý král Václav. Ota dal je zajmouti a ve tmavé noci a kruté zimě odvézti na hrad Bezděz. Lidé nad osudem ubohé rodiny královské plakali a naříkali tak, že prý ani v Betlémě při vraždě nemluvňátek nebylo slyšeti pláče a nářku většího.

Na Bezděze uvržena byla vdova králova se synáčkem ve kruté vězení. Hlad a jiné útrapy bylo jim tu snášeti. Čeští páni žádali Otu, aby jim vydal královice, což on sice sliboval, ale slibu svému nedostál. Stále odkládal propustiti Václava, až konečně odešel ze země. Na místě svém ustanovil Eberharda, biskupa braniborského, dada mu plnou moc. Královně Kunhutě podařilo se zatím z vězení uprchnouti. Nyní teprve dověděli se Rudolf Habsburský a páni čeští, jak zle vedlo se rodině královské v zajetí. Nastalo veliké hnutí mezi českými pány, aby vysvobozen byl mladý král český ze zajetí. Hnutí tohoto však nevalně se účastnila králová Kunhuta, jež uniknuvši na Moravu nestarala se o osud ubohého svého synáčka; ještě větší pohoršení vzbudilo v národě, že se obklopila dvorem, v němž vynikající místo zaujali někteří zrádcové jejího zesnulého manžela. Ale Václav nejen nebyl z vězení propuštěn, než naopak odvezen do Žitavy, pak do Berlína a konečně uvězněn v pevnosti Špandavské. Tam bylo mu trpěti ještě větší nouzi a krutější bídu.

Nezřídka bylo mu snášeti hlad a nouzi i ve věcech nejpotřebnějších; rovněž o duševní vzdělání příštího českého krále nebylo postaráno nijak. Ký tedy div, když zvěsti o hroznýchtěchto věcech docházely do Čech, že v národě českém vznikalo vření a že chystalo se povstání nové.

JOSEF R

RUDOLF HABSBURSKÝ U M

ÜHRICH:
O.Y PŘEMYSLA OTAKARA II.

Biskup Eberhard sehnal v Němcích zástupy chátry a poběhlíků a těm dal všecku zemi Českou na pospas. Co nyní dělo se v Čechách, teskno a smutno vypravovati. Němečtí poběhlíci loupili, kde mohli. Nikoho nešetřili, domy vybíjeli, všecko, co se jim hodilo, odnášeli. V násilnostech a loupežích těch podporovali je němečtí měšťané v královských městech. Po vší zemi byl pláč a nářek, všecka země trpěla a byla hubena. Dosud připomíná řádění Braniborů známá píseň:

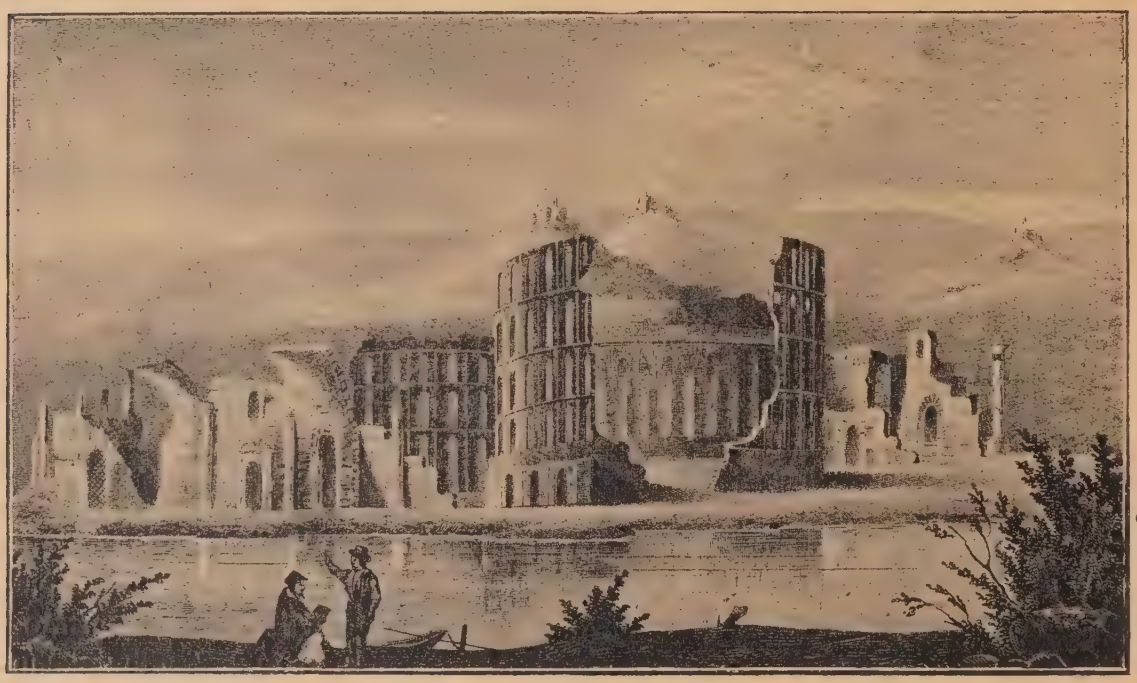
Zle, matičko, zle,
Brandeburci zde — — —

Zdálo se již, že český národ stihne osud Slovanů Polabských, že vyhuben bude i jazyk jeho. Avšak právě veliký úpadek ten povzbudil některé pány české, v jichž srdcích dosud neutuchla láska k vlasti, k tuhému odporu a k ochraně ubohého lidu.

Než ani králi Rudolfovi nemohlo býti lhostejno, že Ota Braniborský mořil a snad umořiti chtěl budoucího krále českého, aby tak sám státi se mohl panovníkem v Čechách. Proto v měsíci říjnu r. 1280. vypravil se s vojskem Moravou do Čech. Tu sjednal mezi českými pány a stranou Oty Braniborského mír v ten rozum, aby Ota sice byl ještě dále poručníkem Václavovým, avšak aby někteří mužové ze šlechty domácí byli ustanoveni za správce země. Těmi stali se: pražský biskup Tobiáš z Bechyně a Děpold z Riesenberka. Dále pak bylo ustanoveno, aby všickni v Čechách neusedlí Němci a žoldnéři pod ztrátou hrdla vyšli ze země. Ota Braniborský konečně slíbil, že za náhradu 1500 hřiven stříbra vydá Václava stavům českým a vrátí jej do Prahy. Stavové čeští dali lakotnému Otovi ihned peníze, kteréž on přijal, ale nebohého sirotka nevydal a z vězení nepropustil. Novou náhradu žádal hrabivý Ota na stavech českých, chtějí-li, aby Václava propustil. Dalších 20.000 hřiven stříbra slíbili mu dáti pánové čeští za svého královice. Konečně po pětiletém žalařování propuštěn byl královský sirotek ze zajetí. Roku 1283. vraceje se do vlasti vítán byl v Praze velmi nadšeně.

Smutno v době té bylo v Čechách. Obyvatelstvo bylo nuceno v předešlých letech před loupežnými houfci německými ochrany hledati v lesích a horách, pole zůstávala ležeti ladem, bída a nouze počala tu domácněti. Nad to pak ještě r. 1281. byla neúroda, která dovršila kalich utrpení nebohého lidu. Nastal veliký hlad a z hladu mor. Chudí lidé zoufající hladem vybíjeli domy bohatých, pojídali trávu, kořeny i kůru stromů. Vypravuje se, že prý neštítili se ani masa lidského. Na sta tisíc lidí pomřelo a nákažlivou nemocí zahynulo. Až do nové úrody, v létě 1282. potrval hrozný ten stav v zemi České.

Za takových poměrů smutných, neutěšených nastoupil královic jako král *Václav II.* na stolec otců svých. Od Rudolfa přijal též Moravu, zemi to kvetoucí, ušetřenou běd, jimiž trpěly sousední Čechy, neboť Rudolf spravoval ji vzorně.

ZŘÍCENINY ZBRASLAVSKÉHO KLÁŠTERA (z r. 1639).

VÁCLAV II.

(1283.—1305.)

Na počátku roku 1283. sklenula se nad Prahou od jihu k severu překrásná duha. Neobyčejný úkaz ten považovali lidé za znamení příchodu vysoce žádoucího štěstí a požehnání po dobách strasti a hoře plných. Předtucha jejich se vyplnila. Na stolec Přemyslovců zasedl konečně vytoužený král mladistvý, naděje všech věrných Čechů. Následkové zanedbané výchovy v útlých letech dětských vinou necitelného, ukrutného a nesvědomitého poručníka jevili se při Václavovi II. po všechen čas života jeho, neboť byl stále sláb a neduživ. Avšak v chorém tom těle sídlel duch znamenitý; dospěv do let stal se jedním z nejlepších panovníků českých; ale než se tak stalo, bylo mu překonati ještě nesnázi nejednu.

Bylo přirozeno, že nemohl Václav II. hned sám vládnouti, neboť byl teprv dvanáctiletý. Mnoho měl sice zkušeností, trpkou školu života odbyl v zajetí svém, ale k vládě bylo potřebí mužů zkušených. Proto ustanovena byla mu rada ze středu pánů českých. Dobrým rádcem byl mu též král Rudolf, jeho tchán. Matka Václavova, královna Kunhuta, vrátila se nyní také do Prahy. Po svém útěku z Bezdězu provdala se po druhé za pana Záviše z Falkenšteina, jenž byl rodem Vítkovec a patříval ke zrádným nepřátelům krále Přemysla Otakara II. I on přišel do Prahy a záhy dovedl si zjednati lásku a přízeň mla-

dého krále tou měrou, že téměř všecku moc dostal do svých rukou, ač tomu ostatní šlechta všemožně odporovala. Byl nejenom nevlastním otcem královým, ale jmenován byl také nejvyšším hofmistrem. Když pak po některém čase zemřela jeho manželka, královna Kunhuta, dovedl Záviše udržeti se v moci té dále a míti vliv na mladého krále a na správu země. Hájil sice práva panovníkova proti šlechticům, kteří ochuzovali jmění královo a olupovali hrady a zámky, avšak nezapomínal také na sebe a své příbuzné. Dal si za služby své přehojně platiti. Že pak mladého krále klamal předstíráním, jako by mohl časem získati jako kdysi otec jeho panství v Rakousích, nebylo šlechetné. Chtěl jej tím znepřáteliti s králem Rudolfem.

Šlechta, které počínání Závišovo nebylo lhostejno, hledala pomoci proti němu u dvoru krále Rudolfa. A to pomohlo. Král Rudolf prohlásil, že Jitky, dcery své, snoubenky českého krále Václava, nevydá, pokud Záviše bude při dvoru královském. Skutečně pak, když královna Jitka r. 1287. byla přivezena do Prahy, byl Záviše nucen opustiti hlavní město a uchýliti se do soukromí. Než i potom nesly se záměry Závišovy vysoko. Pojalť za druhou manželku sestru krále uherského, s níž klidně žil na svém hradě Svojanově nedaleko hranice moravské; ale sňatky svými s dcerami rodů královských patrně vyvyšoval se nad svůj stav a tím budil podezření, že pomýšlí snad i na korunu královskou v Čechách, kdyby se uprázdnila smrtí Václavovou; a možnost taková při chatrném zdraví královu bohužel vyloučena nebyla.

Král Václav jako byl dříve Závišovi nakloněn, tak nyní působením pánů, kteří byli kolem něho, utvrzen byl v podezření proti němu. Ti konečně toho docílili, že král přistoupil ku kroku sice lstivému, ale rozhodnému. Záviše byl pozván na hrad Pražský. Nic zlého netuše, přijel. Tu byl zatčen a v Bílé věži na hradě Pražském uvězněn. Vypravuje se, že prý ve vězení skládal na svůj osud truchlivé písně, jež se pak v lidu dlouho pamatovaly.

Jak již bylo řečeno, byl Záviše z Falkenštejna z bohatého a mocného rodu Vítkovců. Zajetí a uvěznění jeho považováno bylo za projev nepřátelství ke všemu tomu rodu. Opověděli tedy Vítkovci králi válku a se všemi jeho zahraničnými nepřáteli se spolčili. Králi Václavovi pomáhal tchán jeho král Rudolf. Krutou dal mu radu: aby Záviše voděn byl s vojskem královým hrad od hradu, kde byli odbojníci, a všude, aby bylo pohrozeno, že bude sťat, nevzdají-li se. Stalo se. Když výprava došla před hrad Hlubokou,

PRAŽSKÉ GROŠE VÁCLAVA II.

v němž velel bratr Závišův Vítek, nezdařila se hrozba. Vítek nechtěl ani za život bratrův hradu vydati. Byla tedy slíbená poprava dne 24. srpna r. 1290. na louce pod hradem před očima Závišových bratří vykonána. Všecko značné jmění jeho připadlo koruně. A ostatní Vítkovci hledali nyní smíření s králem. — Král Václav v těchto bojích slíbil, že po šťastném jich skončení postaví klášter. Slibu tomu dostál. Dal vystavěti nádherný klášter ve Zbraslavi, kterýž také i bohatě nadal, v němž i hrobku pro sebe dal zbudovati.

Po události té nastal v zemi České mír a klid. Mohutně a velkolepě počalo České království zase zkvétati. Václav dospěl zatím v muže dvacítiletého, a ač byl po mnohých a četných utrpeních tělesně sláb, vyšinul se na čestné místo mezi nejznamenitějšími panovníky tehdejšího věku. Za několik roků povznesl zemi z úpadku doby braniborské ke značnému blahobytu. Živnosti počaly zase zkvétati, obyvatelstvo bohatlo, bohatl i král a rozmnoženy byly jeho důchody. Za vlády jeho byly zejména otevřeny velikolepé doly stříbrné v Kutné Hoře. Město to záhy stalo se v Čechách prvním po Praze. Bohatství, jež vyneseno bylo z dolů Kutnohorských, užil král na prospěch národu. Nové, dobré peníze dal raziti ze stříbra kutnohorského. Byli to pražské *groše*, jichž raženo bylo z jedné hřivny stříbra 60, to jest *kopa*. Peněz těch vážili si nejen Čechové, ale hledány byly i v cizině. Téměř v půl Evropě, kde většinou byly dosud špatné mince, počítáno bylo napotom na české groše a na kopy.

Ač král v mládí svém neměl příležitosti se vzdělati, přece povždy velice miloval vědy a umění. Proto také zveleboval kláštery a chrámy, v nichž byla sídla tehdejší vzdělanosti. Ano chtěl založiti v Praze i vysoké učení neboli *universitu* dle podobných vysokých škol v Italii a ve Francii. Žel, že nepodařilo se mu úmyslu toho uskutečniti. České panstvo si totiž toho nepřálo, domnívajíc se, že by duchovenstvo dostalo universitu do správy a tím že by nabylo ještě větší moci a vlivu, než mělo dosud. Nebyla tedy universita založena, a zůstalo toliko při *školách klášterních a kapitolních*. Nejslavnější a nejproslulejší mezi nimi byla škola při biskupském chrámu sv. Víta v Praze. I cizinci hojně do ní chodili.

Nejskvěleji objevilo se bohatství krále Václava při jeho korunovaci r. 1297. Bylo tehdy Václavovi 26 let. Nebylo vídáno ani slýcháno o podobné nádheře a stkvostnosti, jakými vynikly korunovační slavnosti. Ze všech zemí sjelo se takové nesčíslné množství pozvaných hostí, že bylo okolo 200.000 jízdních koní vydržováno v Praze na útraty královské. Přijeli přední arcibiskupové a biskupové z říše Německé, přijela přední knížata, mezi nimiž i Albrecht Rakouský. Komonstvo jejich naplnilo Prahu. Nebylo v Praze tak prostranné budovy, v níž by korunovační hody mohly býti konány. Před branou Malostranskou na Újezdě zbudován byl proto veliký dřevěný palác, v němž hodováno bylo nejvzácněji. Dne 2. června r. 1297. korunoval mohučský arcibiskup v kostele sv. Víta Václava na krále českého. Korunovační klenoty a roucha zářily zlatem a drahými kameny.

Koruna, která zdobila hlavu královu, ceněna byla na 2.000 hřiven stříbra, meč a štít, jež před ním neseny, na 3.000 hřiven. Na zlaté půdě na štítu vyložen byl lev perlami a 4 veliké rubíny tvořily drápy jeho. Korunovační roucha pokryta byla zlatými šupinami a ozdobena drahými kameny. Na 4.000 hřiven byla roucha ta ceněna. Avšak nejen cizí hosté ale i lid domácí poznal velikost a bohatství královo a častován byl na řád jeho. Po 4 dny všecko obyvatelstvo pražské i každý, kdo přišel, hodoval na útraty královské. Na náměstí u sv. Havla byla studnice, z níž místo vody prýštilo se víno. Kdo přišel, mohl si nabrati dle libosti. Mezi lid rozdávány byly peníze, roznášena byla jídla. Ve všech ulicích, ze všech domů hlaholil jásot, zpěv a hudba. Tance a jiné radovánky byly pořádány. Za nocí osvětleno bylo město velikými pochodněmi a Praha stala se ve dnech těch nevídaným divadlem nádhery a slávy.

Král Václav II. byl však panovník, jehož bohatství rovnalo se i jeho moci. Ve značné části Evropy řídily se záležitosti politické po vůli jeho.

Především obráceny byly k němu oči Poláků, nejbližších slovanských sousedů národu českého. Polsko bylo již po delší dobu v stavu nepříznivém. Spory v panovničím rodě Piastovců byly velice záhubny pro všecku zemi, která byla na několik dílů rozdělena; nikde nebylo klidu ani blahobytu. O jednotlivé části Polska, zejména o vládu nad knížectvím Krakovským byly spory. Když nemohly se sporné strany dohodnouti, povolán byl r. 1291. český král Václav, aby se ujal roztříštěného Polska. I zmocnil se ještě téhož roku Krakova a opanoval všecku krajinu kolem Krakova, řečenou *Malopolsko*. Také některá knížata slezská uznala jej za svého vrchního pána. Odtud zval se též knížetem krakovským a sandoměřským. R. 1292. vypravil se znovu do Polska. I tenkrát dobyl tam značných úspěchů.

Současně měl král Václav II. také rozhodný hlas v událostech říše Německé. I tam byly spory o trůn. Roku 1291. zemřel král Rudolf I. Habsburský. Poměr jeho k zeti Václavovi vždycky býval přátelský. R. 1289. Rudolf sám přiznal Václavovi znovu důstojenství číšnické v říši Německé a právo účastniti se ve volbách králů německých s ním spojené, což právě při volbě Rudolfově otci Václavovu bylo upíráno. Rudolf doznal tehdy, že důstojenství a právo toto náleží panovníkům českým ode dávna. Po smrti jeho ucházel se o uprázdněný trůn německý syn jeho Albrecht, muž statečný a udatný, avšak hrdý a násilný. Kurfiřtové němečtí mu proto nepřáli. Král Václav se k nim přidal a způsobil, že r. 1292. byl za krále německého zvolen Adolf, hrabě nasavský. Když však si nový panovník ten nepočínal dosti moudře, byl vlivem krále českého trůnu zbaven a na místo jeho ustanoven jest Albrecht, jemuž se podařilo zatím udobřiti krále Václava. Z vděčnosti dal za to králi Václavovi v zástavu kraj Chebský.

Sotva byl zaveden pořádek v říši Německé, již zase volán byl český král do Polska sjednat pokoje. V tak zvaném Velkopolsku (nynějším Poznaňsku) byly totiž zase nepokoje a bouře domácí. Šlechta tamější prosila proto Václava

aby se ujal panství nad nimi. Král Václav II. přišel do území toho r. 1300., zavedl pořádek a dal se ve Hnězdně korunovati korunou polskou. Tím byli oba slovanští národové, Čechové a Poláci spojeni pod žezlem Přemyslovců.

Když král Václav II. vrátil se do Prahy od korunovace z Hnězdna, přišlo zase poselstvo z Uher nabízet mu trůnu. Zemřel totiž v Uhrách roku 1301. král Ondřej III., poslední potomek královského rodu Arpádovců. Jelikož nebylo po něm dědiců, jednalo se o to, kdo by měl býti králem uherským. Papež Bonifác VIII. tvrdil, že má právo ustanoviti Uhrům krále, neboť r. 1000. udělil papež uherským panovníkům titul *králův apoštolských.* Nabízel jim proto za panovníka neapolského královice Karla Roberta. Ten však se většině uherské šlechty nelíbil. Za to však líbil se jim český král, jehož byli by rádi měli panovníkem. Proto ho přišli prosit, aby přijal jejich korunu a byl jim pánem. Byla by to bývala ohromná říše, nad níž by panoval Václav II. — Čechy, Polsko a Uhry by ji byly tvořily. Ale král Václav II. obával se, že by ke vládě nad tak rozlehlými zeměmi nestačil. Nabídl však uherským pánům za krále svého syna Václava. Uherská šlechta ráda odvezla si syna českého krále, ač mu bylo teprv 12 let. Dovezli jej do Budína a pak ve Královském Bělehradě r. 1301. na krále uherského korunovali. Při té příležitosti nazvali ho *Ladislavem,* oblíbeným to v Uhersku jménem.

Mohutnost a sláva říše České vzbudily králi Václavovi II. mnohé nepřátele Tak německý král Albrecht a papež spolčili se proti němu. Chtěli nejenom království Polské ale i Uherské odděliti zase od Čech. V Uhrách popudili proti mladistvému a nezkušenému Václavovi všechny jeho protivníky. Nezbývalo, než aby uchýlil se zase z Uher do Čech. Podobně i v Polsku pokoušeli se roznítiti povstání proti rodu Přemyslovu. Král Albrecht žádal spolu na Václavovi II. věci neslýchané, jakoby království České bylo pouhým lénem říše Německé. Tak na příklad chtěl, aby odvedl do Němec desátek ze všech drahých kovů, jež byly vytěženy v dolech Kutnohorských. Bylo zřejmo, že jen nenasytná lakota vedla jej ku kroku tomu. Král Václav II. nikterak nemohl na podmínky ty a podobné přistoupiti. Nezbývalo, než sebrati vojsko a podstoupiti boj. Albrecht vtrhl do Čech až ke Kutné Hoře. Vyhýbal se však bitvě s Čechy a konečně, když měla býti přece svedena, rychle s nemalou škodou prchl ze země r. 1304.

Aby král Václav II. přiměl nepřátele své k úplnému pokoji, umínil si, že ve příštím roce vypraví se do Rakous. Avšak dříve než byly přípravy k tažení tomu vykonány, zemřel po krátké nemoci roku 1305. k nemalému neštěstí českého národu. Bylo mu teprv 34 roky. Všecken národ oplakával a želel ztráty jeho. Král Václav II. zachoval si v národě památku nehynoucí a vděčnou. Byl moudrým hospodářem, spravedlivým zákonodárcem, vzorným panovníkem. Pražské neboli české groše dlouho připamatovávaly jeho péči o zlepšení peněžnictví a blahobytu v zemi.

VÁCLAV III.

(1305.—1306.

Po Václavovi II. stal se králem v Čechách 16letý syn jeho Václav, toho jména III. Ten počal se psáti: z Boží milosti král český, uherský a polský. Byl to jinoch zdravého těla, ztepilé postavy, dobrého srdce a výtečných darů ducha. Avšak již při prvním kroku jako vladař příliš se ukvapil.

Německý král Albrecht při předešlé výpravě do Čech se přesvědčil, že tak snadno nepokoří království Českého. Jelikož nedůvěřoval příliš vojenské moci své, odhodlal se jednati o mír s novým českým králem a vypravil za tou příčinou do Prahy posly ke dvoru královskému. Václav III. naklonil se k žádostem německého krále nedbaje prospěchu své vlasti. V míru, který byl uzavřen, postoupil králi Albrechtovi Chebský kraj a Míšensko (část nynějšího Saska). Za to německý král slíbil, že se nebude míchati do záležitostí uherských a polských a vystupovati v těchto zemích proti králi Václavovi III.

Nezůstalo však při jediném lehkovážném skutku. Za krátko postoupil příteli svému, Otovi Bavorskému, všechno své právo na korunu uherskou a přívržencům svým v Uhrách nařídil, aby od doby té poslušni byli Oty Bavorského.

Dne 5. října r. 1305. pojal Václav III. za manželku Violu, dceru chudého knížete Měška Těšínského.

Zlá společnost kazí dobré mravy, říkává se. Propovědění to potvrdilo se i na Václavovi III. Záhy přidružili se k mladistvému králi prostopášní synkové bohatých šlechticů, kteří ho svedli s cesty pravé. Zapomněl král Václav III. na důstojnost svoji, zapomněl na všecka napomínání svého otce, zapomněl i na dobrá předsevzetí svá a přidržel se zhýralé společnosti. Hry v kostky, nestřídmé pití a toulky se mu zalíbily. Často rozmařilí společníci vylákali na něm mnohé sliby na veliké statky a zboží, jež dávali si též hned potvrzovati.

Minul první rok jeho vlády a nadešel výroční den úmrtí otcova. Král Václav III. v ten den odebral se na Zbraslav, kde v klášterní svatyni odpočíval otec jeho, chtěje se pomodliti u hrobu jeho. Šlechetný opat tamějšího kláštera, Konrád, užil příležitosti té, aby napomenul mladistvého krále. Důrazně mu vytýkal, že nechová se náležitě a důstojně na českého krále, ukazoval mu slovy přesvědčivými, kam zavede ho dosavadní způsob života, kam přivede i království České. Slova šlechetného opata účinkovala. Václav uznal, že chyboval, a slíbil nastoupiti zase cestu ctnosti. Skutečně také byl od doby té vážnější. Bylo zřejmo, že měl dosud srdce nezkažené a že byl by pevnou vůlí zvítězil nad zlými návyky.

Po napomenutí opata Konráda nehodlal se již zbaviti Polska tak lehkovážně, jako zbavil se Uher. Aspoň to mělo zůstati spojeno s královstvím Českým. Jelikož však dosavadní lehkomyslnosti Václavovy využili mnozí páni polští, ze-

*

KAPITOLNÍ DĚKANSTVÍ V OLOMOUCI.
(Nynější stav.)

jména Vladislav Lokietek, odhodlal se Václav III. k válečnému tažení do země Polské. Požádal sněm, aby za tou příčinou nařídil všeobecnou hotovost brannou. Sněm svolil. Vojsko pak shromažďovalo se v Olomouci, kamž i král na počátku měsíce srpna r. 1306. zavítal. V domě tamějšího kapitolního děkana se zatím ubytoval, než by se vojsko shromáždilo a k tažení do Polska vypravilo. Dne 4. srpna ve velkém poledním vedru po krátkém spánku vyšel do síně, aby se ochladil. V tom přiskočil k němu neznámý vrah a náhle po třikráte ho protknul dýkou. Král Václav III. sklesl bezduch. Bídným vrahem tím byl jakýsi rytíř Konrád z Botenštejna, rodem Durynk. Zdá se, že již po delší dobu tajně sledoval českého krále, hledaje příhodné doby ku provedení hanebného skutku. Kým byl najat, nevyšlo na jevo.

Jako když smrtící blesk z čista jasna udeří a stráví nenadále dům, dvory a všecko sídlo hospodáře v bezpečí si hovícího, tak překvapila událost ta všecken národ v Čechách i na Moravě. Český trůn byl náhle uprázdněn. *Poněvadž byl Václav III. poslední mužský potomek z rodu Přemyslova, vymřel jím rod ten po meči roku 1306.*

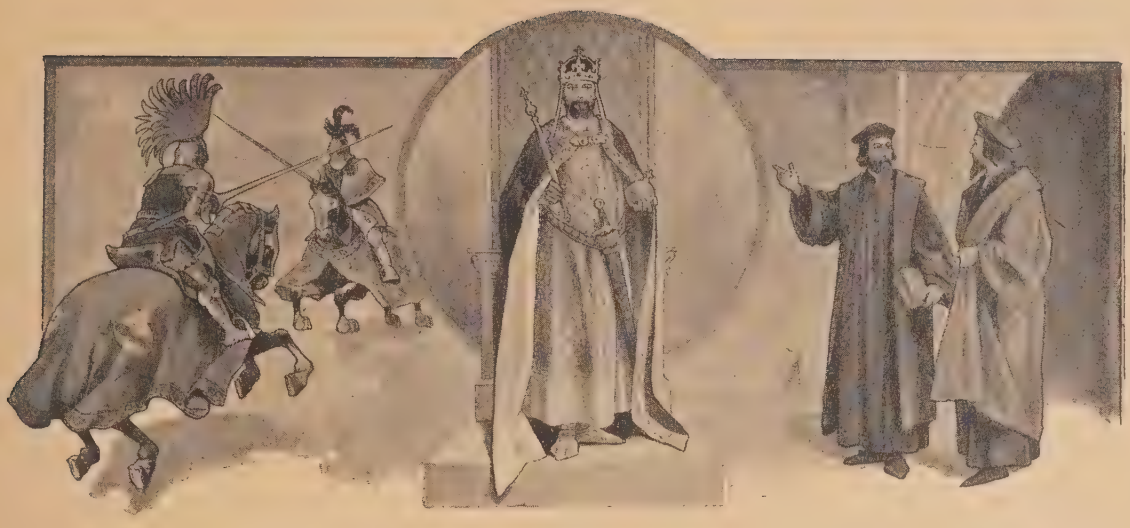
Po šest století řídil rod Přemyslův osudy v naší vlasti. Ač mnohdy prohřešil a odcizil se svému národu, zůstane nám přece vždycky v milé a vděčné paměti. Byl to od pravěku *první panující náš rod.*

Český národ ocitl se pojednou v postavení, v jakém až dosud nebyl. Měl voliti si nového krále, měl zvoliti si nový rod panující.

KNIHA DRUHÁ.

OD VYMŘENÍ RODU PŘEMYSLOVCŮV AŽ DO SMRTI KRÁLE VÁCLAVA IV.

(1306.—1419.)

Král Rudolf I. a Jindřich Korutanský.

(1306.—1310.)

Z královské rodiny Přemyslovců zůstalo jen několik paní: z pozůstalých dcer Václava II. byla Anna provdána za vévodu korutansko-tyrolského Jindřicha, mladší Elišce bylo tehdy teprve čtrnáct let. Také vdovy po obou posledních králích z rodu Přemyslova byly na živu. Alžběta, druhá manželka Václava II., rodem kněžna polská, a Viola Těšínská, manželka někdy Václava III.

Někteří měli za to, že by se mělo při volbě nového panovníka pamatovati na pozůstalé ženy z rodu Přemyslova; nejvíce přívrženců měl manžel Anny Přemyslovny Jindřich Korutanský. Tím měl český trůn zachován býti rodu Přemyslovu aspoň *po přeslici*. Jiní však tvrdili, že není potřebí těchto ohledův a že může býti zvolen za panovníka kdokoli.

Těchto sporů dovedl král Albrecht vhodně užiti ve prospěch svůj. Měl syna Rudolfa a toho nabízel stavům českým za krále. Ano, tvrdil dokonce, že není ani volby potřebí, neboť prý Čechy jsou lénem Německé říše, a německý král může ustanoviti v Čechách za panovníka, koho chce. Avšak ve příčině té byl na omylu. Proto s ním nesrovnávali se čeští stavové a byli odhodláni brániti se mu, kdyby snad chtěl úmysl ten uskutečniti vojensky. Aby však předešlo se krveprolití, byli ochotni přijati Rudolfa za krále, ale nikoli tímto způsobem, nuceně, ale ze svobodné vůle své. Proto zvolili ho většinou hlasů za krále na sněmu, který konán byl v říjnu r. 1306. Vymínili si však, aby Rudolf pojal za manželku některou z pozůstalých Přemysloven.

Brzy potom přijel Rudolf s otcem svým Albrechtem do Prahy, kdež byli nadšeně uvítáni. Rudolf přijal volbu a zvolil si za manželku Alžbětu Polskou, vdovu po Václavu II. Za několik dní potom byl s ní oddán. Vypravuje se, že byli všickni spokojeni s výsledkem volby, jen Eliška Přemyslovna hořce prý plakala vidouc v domě otcovském panovati knížete původu cizího. S Eliškou souhlasilo několik šlechticů, kteří Rudolfa nevolili a nechtěli ho také uznati za svého pána. Avšak král Albrecht neměl na tom dosti, že synovi svému zabezpečil trůn, vymohl ještě na českých stavech slib, aby ve případu, že by Rudolf nepozůstavil dědiců, dopřáli Českého království jeho bratřím.

Král Rudolf skutky svými i vůlí upřímnou sliboval státi se panovníkem výborným. Byl laskavý a dobromyslný, rozumný a statečný, zvláště však šetrný. Hospodářství státní za Václava III. upadlo poněkud v nepořádek. Král Rudolf všemožně šetřil, aby je přivedl zase do dobrého stavu, a proto upuštěno bylo od všeho přepychu při dvoře královském. Mnohým pánům to nebylo ovšem vhod. Zvláště ti, kteří se těšili, že nový král bude rozdávati statky a udělovati mnohé jiné milosti, byli trpce sklamáni. Místo aby nového krále chválili pro jeho šetrnost a péči o dobro státní, potupně o něm mluvili, posměšně o něm říkajíce, že krmí se jen kašemi. Tehdejší kronikář Dalemil, jeden z jeho nepřátel napsal o něm známé verše:

Knězsky sě u stola jmieše,
za obyčej *kašu* vařieše,
to pro lékařstvie činieše,
že mdlého života bieše.

Nebylo Rudolfovi souzeno dlouho panovati. Jelikož dosud mnozí čeští pánové neuznávali ho za krále a nechtěli ho poslouchati, dobýval hradův a zámků jejich. Za tou příčinou vypravil se v létě r. 1307. k Horažďovicům, k městu to nejpřednějšího odpůrce svého, pana Bavora ze Strakonic. Tam však náhle a nebezpečně onemocněl a po několika dnech 4. července r. 1307. zemřel v jaře svého života, teprv 26letý. Panoval v Čechách toliko 9 měsíců a nebyl ani za krále korunován.

Dle úmluvy s králem Albrechtem učiněné měl nyní v Čechách býti králem bratr Rudolfův, Fridrich Krásný, vévoda rakouský. Moravané také hned uznali ho za panovníka, avšak v Čechách zdvihl se proti němu odpor. Stavové čeští rozhodně odvraceli se od rodu Habsburského a chtěli uznati nároky ženského příbuzenstva z rodu Přemyslova. Z té příčiny zdál se některým býti nejzpůsobilejším manžel Anny Přemyslovny, *Jindřich Korutanský*. Zavolali ho tedy do Čech a Rakušany, kteří prve přišli s Rudolfem do království, vypudili. Z toho došlo ke prudkým sporům ve schůzi panstva, která konána byla v domě biskupa Jana z Dražic. Pan Tobiáš z Bechyně velmi vřele hájil právo vévody Fridricha Rakouského. Chtěl, aby zasnouben byl s Eliškou Přemyslovnou, dosud svobodnou, a aby tak zachován byl český trůn rodu Habsburskému po meči a rodu Přemyslovu po přeslici. Protivníci jeho však nechtěli o jiném slyšeti

než o Jindřichovi Korutanském. Domlouvali, ano i hrozili panu Tobiáši z Bechyně pro řeč jeho. Tu hněvivě pravil pan Tobiáš: »Chcete-li naprosto míti za krále někoho domácího, jděte do Stadic, a tam mezi sedláky najdete snad některého starého strýce rodu Přemyslova. Toho si tedy přiveďte a usaďte na stolec královský!« Posměšná slova ta pohněvala pana Oldřicha z Lichtenburka tou měrou, že na místě proklál mečem Tobiáše z Bechyně. Pak pronásledováni byli všickni přívrženci Fridricha Rakouského a dne 15. srpna r. 1307. zvolen za krále *Jindřich Korutanský.*

SKON KRÁLE RUDOLFA II. U HORAŽĎOVIC.
(Původní reprodukce dle kresby E. Zillicha.)

Nově zvolený král přijel ihned s manželkou do Čech a počal panovati. Brzy ukázalo se, že Čechové nedobře volili, neboť Jindřich Korutanský byl panovník úplně neschopný a nehodný dobré své choti z rodu Přemyslova i trůnu českého.

Že Čechové nepovolali za krále Fridricha Rakouského, pohněvali si nemálo otce jeho Albrechta, německého krále. Považoval za pohanu, že nebyl zvolen jeho syn. Bylo lze předvídati, že dojde z toho k válce. Král Albrecht hned pilně strojil se k tažení do Čech a Jindřich Korutanský — si hověl. Král Albrecht přitáhl až ke Kolínu a ke Kutné Hoře. Nebýti některých statečných pánů českých, jako pana Jindřicha z Lipé a pana Jana z Vartenberka, byla by

snad Kutná Hora dostala se v moc nepřátel; ale tito pánové hrdinně uhájili nejen města toho, ale i všeho království, a král Albrecht byl nucen s nepořízenou odtáhnouti. Jen ve městech, která patřila Alžbětě, vdově po Rudolfovi Rakouském, zanechal posádky. Města ta byla: Hradec nad Labem, Jaroměř, Chrudim a Polička. Jelikož patřila královně, zvána byla *věnnými městy české královny.*

Německé posádky ve věnných městech byly postrachem dalekému okolí. Kam vpadly, tam loupily a krajiny pustošily. Avšak ani král Albrecht nepřestal pomýšleti na pomstu a sbíral vojsko připravuje se k tažení novému. Úmyslu svého však neuskutečnil. Byl z jara roku 1308. zavražděn synovcem svým Janem. Fridrich Krásný, vévoda rakouský, dohodl se pak s Jindřichem Korutanským po dobrém a v Čechách zavládl mír.

Král Jindřich Korutanský — jak již řečeno — nikterak nehodil se za panovníka. Měl sice některé dobré vlastnosti osobní, ale ty nestačily na dobrého panovníka. Práce se vzdaloval a jen choutkám svým hověl. Aby se všemi byl za dobře, dával každému, co kdo chtěl. Ačkoliv v Kutné Hoře nesmírně mnoho stříbra bylo těženo, zadlužoval se král víc a více. Pozbýval tím úcty a lásky v národě; nikdo se ho nebál, nikdo ho nemiloval, a bývalí jeho nejlepší přátelé ho opouštěli. V zemi nastávaly veliké zmatky, jež zejména působeny byly bohatými měšťany německými ve městech královských.

Měšťané ti domáhali se ve veřejných záležitostech týchž práv jako šlechta. Proto se proti velmožům spikli a snažili se toho dosáhnouti násilím. Tak jednou roku 1309. byli přední úředníci královští a čeští páni shromážděni v Sedleckém klášteře u Kutné Hory. Byl mezi nimi i pan Jindřich z Lipé. Němečtí měšťané z Prahy a Kutné Hory je přepadli, zajali a z násilné vazby té nepropustili jich dříve, pokud jim neslíbili, že v obecných potřebách a záležitostech zemských nic se nestane a uzavřeno nebude bez rady a svolení stavu městského. Zajatí pánové měšťanům všecko to slíbili, jen aby dostali se z vězení. Sotva však byli na svobodě, šli hned žalovat králi na měšťany. Král nevěděl si rady, má-li šlechtě či měšťanům dáti za pravdu. Neučinil raději nic. Jindřich z Lipé a jeho přátelé sebrali tedy vojsko a zmocnili se měst Pražských. Měšťané byli nesvorní a mnozí z nich sami šlechtě pomáhali. Jindřich z Lipé vymstil se na nich tím, že nejpřednější z nich vyhnal z Prahy. Pak přinutil i krále, aby se odstěhoval na Staré Město Pražské a sám ve jménu jeho ujal se vlády. Z podružného stavu toho vysvobodili však krále přátelé jeho zahraniční, vévoda bavorský a hrabě virtemberský. Sotva však byl král Jindřich na svobodě, povolal na hrad Pražský žoldnéře saské, kteří sužovali pak měšťany i šlechtu.

Konečně došlo k tomu, že počala šlechta pomýšleti, jak by přinutila Jindřicha Korutanského, aby opustil trůn a novému panovníku ustoupil. Zda se, že nabádala je k tomu i *Eliška*, švekruše Jindřicha Korutanského, nejmladší z pozůstalých Přemysloven. Sedmnáctiletá dívka ta nesmírně milovala národ svůj

ZAJETÍ PÁNŮ ČESKÝCH V KLÁŠTEŘE SEDLECKÉM.
(Původní reprodukce dle kresby E. Zillicha.)

i rodnou zemi. Bylo ji líto, že národ stále trpí a že země jest hubena nesvorností a neshodami, jichž příčinou jest neschopný panovník. Sama napomínala Konráda, opata zbraslavského a otcovského přítele, aby staral se o nějakého nového panovníka. Ten poslechnuv Elišky dohodl se se šlechtou domácí. Jindřich VII., král německý, měl býti dožádán, aby syna svého Jana dal Čechům za krále a Elišce Přemyslovně za manžela. Sám opat Konrád vypravil se do Němec, aby přednesl žádost Čechů německému králi. Jindřich VII. zpočátku se zdráhal býti po vůli opatově. Avšak Konrád slovy výmluvnými líčil mu neutěšený stav země a Elišku Přemyslovnu jako miláčka národu, jako kněžnu spanilomyslnou a nejvýše hodnou, jíž rovné není na širém světě. I stala se tedy jakási předchozí úmluva, by Jan, syn králův, dán byl do Čech. Jelikož král Jindřich VII. byl z rodu Lucemburského, zván byl syn jeho *Janem Lucemburským.*

Jindřichovi Korutanskému nezůstalo tajno, co se děje za jeho zády. Ze strachu, aby nebyl zbaven trůnu, povolal ještě více cizích žoldnéřů z Korutan a z Bavor do Čech. Ti pak pod velením pánů z Aufenštejna loupili a velmi krutě trýznili lid v okolí Pražském. Je přirozeno, že nevole proti Jindřichu Korutanskému v národě českém tím jen ještě se vzmáhala.

Ale přesmutní, v pravdě strastiplní dnové nadešli z toho také ubohé Elišce Přemyslovně, neboť sestře své Anně vypadla z lásky a svak její Jindřich

Korutanský dal se nenávistí k ní zavésti tak, že strojil proti ní všeliké úklady. Čím byla Eliška spanilejší, čím mysli vyšší, něžnější a mravův ušlechtilejších, čím vůle pevnější, rozhodnější, tím více ji lid miloval, což králi bylo proti mysli. Aby ji konečně odstranil, chtěl ji provdati za jakéhosi pána z Bergova. Eliška však se zpečovala a k sňatku nepřivolila. Bylo proto ještě hůře, ano neslušně s ní nakládáno. Chována byla jako v podruží a konečně měla býti i uvězněna. Avšak dověděl se o tom v čas pan Jan z Vartenberka. Ten spěšně dne 28. května r. 1310. vyvedl Elišku, přestrojenou za chudou ženu, z Prahy. Dovezl ji pak do Nymburka, kde tamější měšťané laskavě uvítali nejmladšího a posledního potomka rodu Přemyslova a opatrovali pronásledovanou kněžici jak jen mohli pečlivě, neboť měli na paměti veliká dobrodiní, jež jim prokázal kdysi otec její, Václav II.

Čeští páni zmocnili se hned potom opět Pražských měst a vyhnali odtud všecky žoldnéře královy. Hradu však zmocniti se nemohli. Pod hradem strhla se krvavá bitva, v níž zajat byl Jindřich z Aufenštejna, náčelník cizího vojska. Čeští páni svolali pak do Prahy sněm a také Elišku přivedli sem z Nymburka dne 29. června 1310. Na to již veřejně a slavně vypravili veliké poselství jménem vší země, duchovenstva, šlechty i stavu městského do Frankfurtu nad Mohanem, kdež se té doby německý král Jindřich VII. zdržoval. Poslové ti měli žádati krále, aby splnil, co soukromě slíbil již Konrádovi, opatu zbraslavskému, a dal syna svého Jana Čechům za krále a Elišce Přemyslovně za manžela.

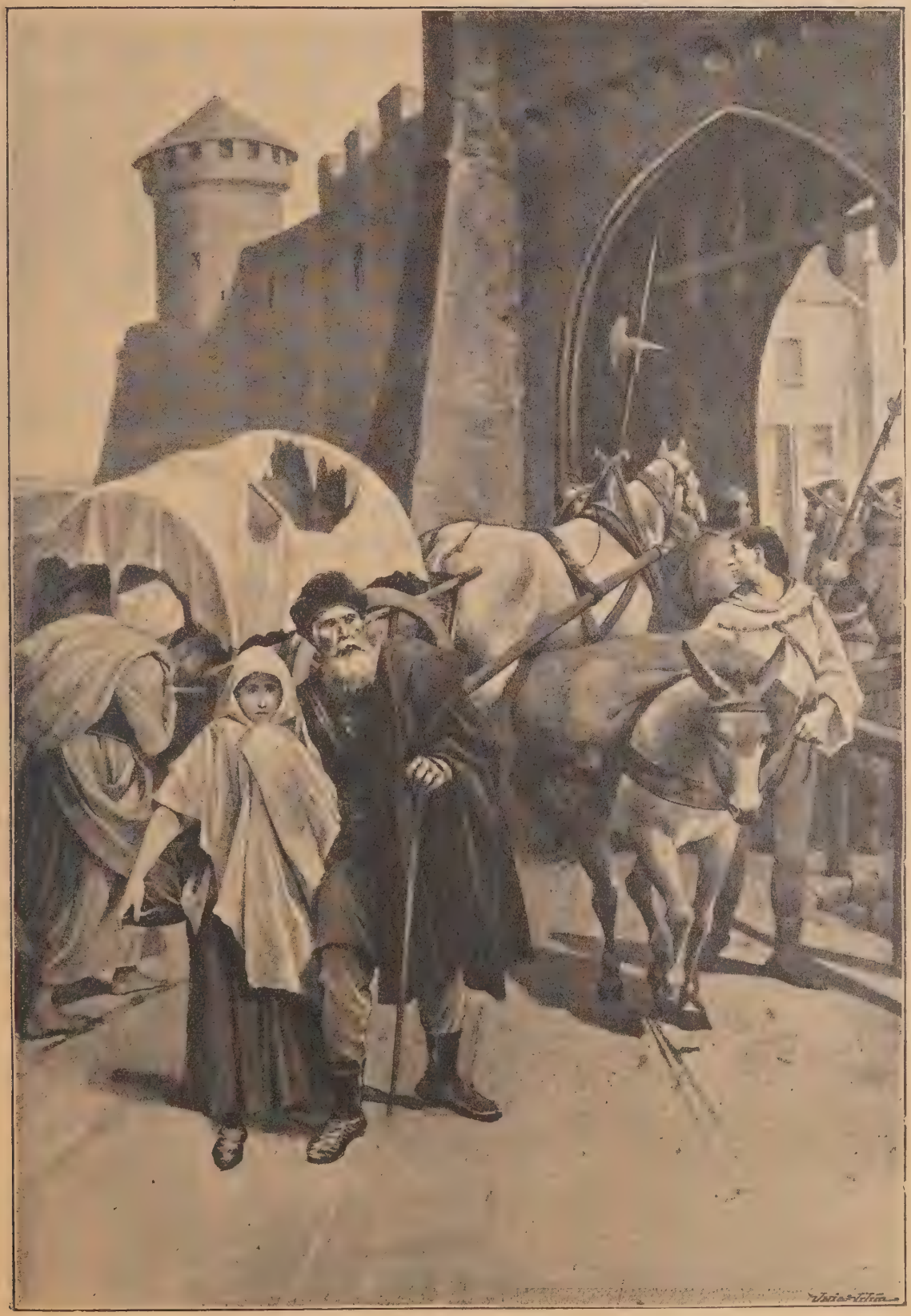
Stalo se tak. Poslové s radostí vrátili se do Čech. Hned v několika dnech pak Pražané Elišku nádherně a stkvostně vypravili a ve slavném průvodu četná šlechta česká ji doprovodila do Špýru. Tu německý král Jindřich VII. uvítal ji slovy: »Vítej nám, královské dítě, z Čech! Dosud jsi byla sirotkem, nyní jsi mou dcerou a já tvým otcem. Tu, hle, jest jediný můj syn, Jan, budoucí tvůj manžel. Zapomeň již na všecka příkoří, jež jsi trpěla doma, a vesel se s námi!« Královna německá hlasitě a veřejně chválila, jak jest Eliška spanilá.

Dne 31. srpna 1310. králův syn Jan, jenž byl nad věk svůj urostlý a statný, za přítomnosti knížat a jiných vzácných osob stavu světského i duchovního kleče přijal z ruky otcovy Čechy s příslušnými zeměmi v léno. Na korouhvích v průvodu Janově viděti bylo bílého lva českého. Ještě téhož dne posvěcen byl též církevně sňatek nového krále českého a Elišky Přemyslovny.

Po slavnostech těch vydal se Jindřich VII. do Italie, aby se dal korunovati na císaře římského, a syna svého Jana vypravil s vojskem do Čech, aby dobyl sobě trůnu na Jindřichovi Korutanském.

Král Jindřich zatím zle hospodařil žoldnéřstvem svým, jehož řádění namnoze docházelo i následování od německého měšťanstva v Čechách.

Král Jan však sotva do země přišel, po krátkém obležení zmocnil se Prahy pomocí přátel ve městě dne 3. prosince r. 1310. Vojsko nového krále neloupilo

ELIŠKA PŘEMYSLOVNA PRCHÁ V PŘESTROJENÍ Z PRAHY.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

a nedrancovalo; jen některé domy horlivých přívrženců Jindřicha Korutanského byly vojsku dány na pospas. Do Čech — tak se zdálo — zavítal zase klid a mír.

Jindřich Korutanský s manželkou svou Annou a svými věrnými v několika dnech tajně opustil Prahu i Čechy na vždy.

Král Jan Lucemburský

(1310.—1346.)

Král Jan brzy po příchodu svém do Prahy svolal české stavy k sněmování. Tu přijal od nich přísahu věrnosti a vydal jim i všem Čechům list, jímž stvrzoval jim všecka práva. Tak zejména slíbil nesvolávati vojska, leč bude-li ho potřebí k obraně hranic zemských, nevybírati berní bez svolení sněmovního a nedávati cizincům ani úřadů zemských ani hradů a statkův korunních. Také sliboval, že nedopustí, aby cizinci měli neb kupovali neb jinak nabývali v zemi statků. Dne 7. února r. 1311. byl s manželkou svou Eliškou slavně korunován. Bylo všude veselí, byl ples a jásot, hlaholily zpěvy, zvučela hudba. Po dlouhém čase oddal se lid zase radovánkám. Pak vypravil se král Jan na Moravu, aby podobně ujal se tam panství. Též nazval se králem polským, čímž ukázal, že nehodlá vzdáti se nároků na království to, jež kdysi otci manželky jeho, Václavovi II. náleželo.

Jelikož král Jan byl příliš mlád, nemohl vládnouti zcela samostatně. Arcibiskup Mohučský Petr jakož i několik pánů z Němec byli mu při vládě napomocni. Proti tomu čeští páni té doby ničeho nenamítali. Když však náhle zemřel v Italii roku 1313. otec Janův, Jindřich VII., král německý, a Jan z Lucemburka odjel do Němec k volbě nového vladaře, nelíbilo se českým pánům, že nad nimi panují cizí rádcové královi. Proto když se roku 1315. Jan Lucemburský vrátil z Němec, vynutili na něm čeští a moravští páni, aby cizí rádce propustil. Král Jan byl nucen nejen tak učiniti, ale i ustanoviti vedle sebe dva muže ze šlechty domácí za plnomocné vladaře. Byli to: v Čechách pan Jindřich z Lipé a na Moravě pan Jan z Vartenberka. Bylo by bývalo tak dobře, avšak pan Jindřich z Lipé zneužíval postavení svého. Z korunních důchodů počal se obohacovati a žil v přepychu a nádheře, kdežto dvůr královský počal na všem trpěti nouzi.

Králi Janovi se to nelíbilo, těžce snášela i chování Jindřicha z Lipé královna Eliška, již urážel nedůstojným způsobem. Libovůle Jindřicha z Lipé dostoupila takového stupně, že králi Janovi nezbývalo, než ho zajmouti a uvězniti r. 1315. Jelikož však Jindřich z Lipé jako správce důchodů královských nezapomínával také na ostatní panstvo, vypukla v zemi válka, která za rok (1316.) skončila

se smírem. Králi měly býti vráceny korunní statky, jež šlechta neprávem si osvojila, a Jindřich z Lipé byl propustěn ze zajetí.

Zatím v Němcích vypukly značné spory a schylovalo se k válce. Byli tam totiž r. 1314. zvoleni dva králové: Ludvík Bavorský a Fridrich Rakouský. Ten i onen měl mocné přátele. Král Jan přál prvnímu, a proto ho Ludvík když mu bylo nejhůře, volal na pomoc. Král Jan žádosti té vyhověl. Dříve

KŘEST KARLA I. (IV.)
(Původní reprodukce dle obrazu Stanislava Hudečka.)

však, než se do Němec vypravil, obdařena byla dne 16. máje r. 1316. rodina královská synem, který byl dne 30. máje za přítomnosti královského dvora a nesčíslného lidu pokřtěn v kostele sv. Víta na jméno *Václav*. Byl to týž Václav, jenž později při biřmování přijal jméno *Karel* a jako *Karel IV.* proslavil se po všecky věky.

Pak král Jan odevzdav vládu manželce své Elišce vydal se do Němec. V nepřítomnosti královně vzbouřil se proti Elišce Jindřich z Lipé se svými

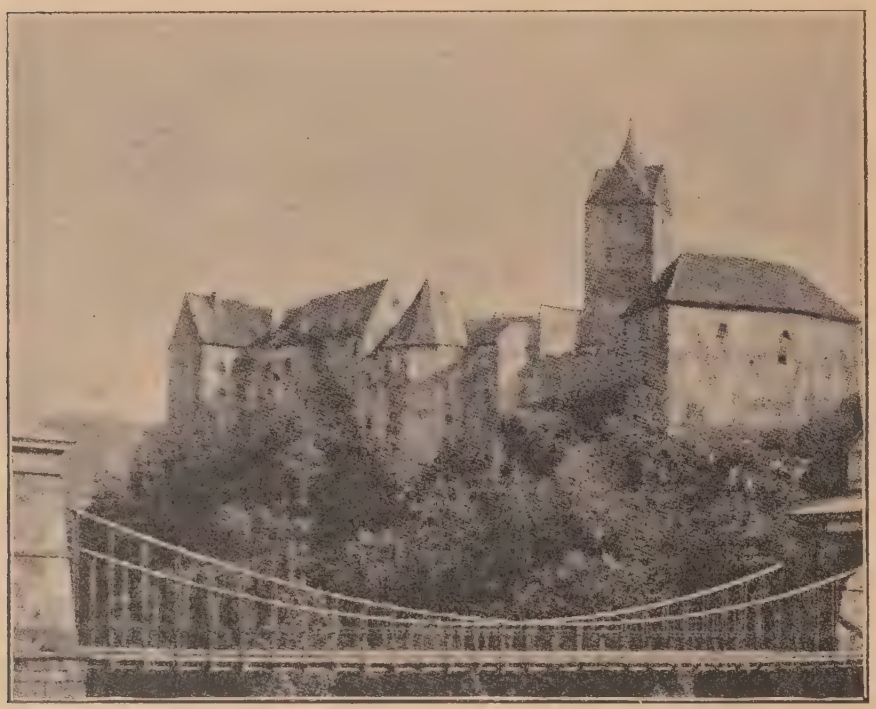
přáteli a královna s dětmi svými byla nucena prchnouti na hrad Loketský. Odtud poslala posly k svému manželovi do Němec prosíc ho, aby přijel do Čech a učinil pořádek. Král Jan přišel s vojskem sebraným v cizině. Mnozí pánové čeští radili mu, aby cizí žoldnéře propustil, že mu raději pomohou sami. Král však neuposlechl rady té, ale počal pleniti v zemi statky svých protivníků mezi panstvem. Cizí žoldnéři tak necitelně si počínali, že podobalo se, jakoby měla býti všecka země vyhubena, a jakoby vracely se nešťastné doby, kdy v Čechách řádili Braniboři.

Nebylo na tom dosti, že válčeno bylo za příčinou vnitřních poměrů v zemi České, ale záhy nabyla válka ta rázu zcela jiného. Poněvadž král Jan ve sporech v říši Německé stranil Ludvíkovi Bavorskému, česká šlechta, proti panovníkovi svému povstalá, hledala spojiti se zase s Fridrichem Rakouským. Tím vlastně bylo v Čechách bojováno o císařství římské, a země byla pleněna, lid ochuzován pro spory cizí.

Konečně došlo r. 1318. na sněmě v Domažlicích ke smíru. Odbojným pánům ponechány byly korunní statky a hrady, a král slíbil, že nebude do země voditi již vojska cizího a že za nejvyšší úředníky a rádce své bude voliti jen pány ze šlechty domácí. Pan Jindřich z Lipé ustanoven byl opět správcem královských měst neboli podkomořím.

Čechové se v králi Janovi velice sklamali. Domnívali se, že časem, ač rodem cizinec, přivykne nové vlasti a zamiluje si utěšenou zemi Českou. Avšak nestalo se tak. Jan Lucemburský ukázal se nad to býti náchylen i k marnotratnému životu rytířskému. Šlechta, která s ním prve bojovala, počala hověti této nepěkné vlastnosti jeho a to proto, že krále tak odvracela od povinností jeho vladařských a mohla z toho kořistiti sama. Ano, pánové ti snažili se i odvrátiti ho od manželky Elišky, namlouvajíce mu, že jest nehodno muže říditi se radou ženskou. Bývalí tito nepřátelé Janovi stali se mu nejdůvěrnějšími přáteli. Král s nimi hodoval, hýřil a záhy oblíbil si způsob života, který se stal obecným pohoršením. Všecken ten nespořádaný život ve zlé společnosti vyžadoval ovšem také i značného nákladu. Král Jan rozhazoval jmění a statky korunní s lehkomyslností neslýchanou. Praví se, že prý chtěl i všecku zemi Českou prodati aneb aspoň vyměniti za úrodné nivy Porýnské, jež se mu mnohem lépe líbily než Čechy.

Královně Elišce ovšem nikterak nelíbil se způsob života jejího manžela. Všemožně bránila se všelikému kupčení se zemí Českou, již po vždy tak vřele milovala. Zlí společníci namluvili králi, že ho chce manželka jeho zbaviti trůnu a prohlásiti na místě něho tříletého Václava (později Karla) za krále. Jan klevetám těm uvěřil a hned jel s družinou na hrad Loketský, kde dosud královna s dětmi přebývala. Tu zmocnil se hradu a dal královnu odvézti na Mělník, děti pak ponechal na hradě Loketském. Při tom tak krutě si počínal, že Václava, nejstaršího synáčka svého, pachole teprv tříleté, dal chovati s chůvami po dva měsíce v jakési temné komůrce, v níž téměř ani světla nebylo.

HRAD LOKET. (Nynější stav.)

Počínání královo způsobilo značnou nevoli v zemi, zvláště mezi měšťany. Staroměstští spojili a smluvili se s těmi pány, kteří nesouhlasili s nehodným způsobem života královna a v nichž dosud neutuchla poslední jiskra lásky k vlasti a národu. Ti pozvali královnu Elišku do Prahy jsouce odhodláni chrániti jí před dalším pronásledováním. Král, sotva že o tom se dověděl, hned pospíšil do Prahy. Nepřišel jako panovník, ale jako nepřítel s vojskem a zahájil domácí válku. Prahy hájil statečný pan Vilém Zajíc z Valdeka, »zajíc se lvím srdcem«, jak o něm říkáno. Konečně domácí válka ta skončena mírem, uzavřeným dne 18. července r. 1319., a král s královnou se smířili.

HRAD MĚLNÍK. (Nynější stav.)

Bohužel, že brzy potom zemřel nejvěrnější přítel královny Elišky a největší nepřítel vyděračného Jindřicha z Lipé, pan

Vilém z Valdeka. Mír mezi královskými manžely dlouho netrval, neboť král Jan neustal ve svém hýřivém a dobrodružném životě. Nejraději zdržoval se pak mimo království, nestaraje se o povinnosti své panovnické. Na návrat jeho do Prahy se však Čechové nikdy netěšívali. Přijíždíval, jen když potřeboval peněz na své radovánky. Země Česká tím nemálo trpěla, třeba i král její za hranicemi výboji a rytířským, nádherným živobytím stával se proslulým. —

Přes hluboký tento úpadek vnitřní, zaviněný zhýralostí dobrodružného krále, rozšířily se však meze říše České za panování Janova znamenitě. Byl z nejznamenitějších válečníků své doby a miloval kruté řemeslo válečné náruživě. Tázával se vždy jen, kde se bojuje, nikoli proč se bojuje. Válka byla mu ne prostředkem, nýbrž účelem. Nešťastná ta náklonnost svedla krále Jana i do bojů v zemích namnoze odlehlých a vzdálených, ale z pravidla provázelo zbraně jeho štěstí hodné podivu, až se po tehdejší Evropě ujalo pořekadlo, že bez Boha a krále českého nesvede se ničeho.

První jeho výboj byl v Horní Lužici, někdejší državě české, v níž tehdy panovali markrabata braniborští. Král Jan užil smrti markraběte Valdemara k tomu, aby se zmocnil alespoň oné její části, v níž leží město Budišín. Jiný zisk kynul králi Janovi z tehdejších domácích rozepří v Německu. Hlavně pomoci Janově děkoval Ludvík Bavorský za veliké své vítězství u Mühldorfu v Bavořích, kde sok jeho Fridrich Rakouský upadl v zajetí. Z vděčnosti za pomoc tak vydatnou dal Ludvík králi Janovi zástavou Chebsko, které odtud až na naše dny trvá při království Českém.

Jak už pověděno výše, psal se Jan Lucemburský hned od svého na trůnu vstoupení nejen králem českým, ale i polským. Než drahná uplynula řada let, nežli se dostal král Jan k tomu, aby se pokusil ve skutek uvésti nároky svoje na Polsko, v němž od vymření Přemyslovců panoval Piastovec Vladislav, řečený Lokietek, nejmocnější druhdy protivník Václava II. Roku 1327. vypravil se vojensky král Jan na Polsko; vrtkavost a nestálost jeho byla sice příčinou, že výpravy té nedokončil a tudíž také celé Polské říše nedobyl, přece však nezůstalo tažení to bez prospěchu, neboť některá knížata slezská uznala Jana za svého vrchního lenního pána. Takový byl počátek panství českého nad Slezskem, jehož i zbytek přivtělen ke koruně České za Janova syna a nástupce Karla. — Za nedlouho potom (r. 1329.) nabyl král Jan ostatku Horní Lužice s městem Zhořelcem, a to u příležitosti válečné výpravy, kterou po příkladě Přemysla Otakara II. podnikl na pokřestění Litvanů, dosud z velké části pohanských.

Za ne celá dvě léta zavedla touha po dobrodružstvích zhýralého, ale hrdinného krále českého až do slunné Italie. V Lombardii bohatá a hrdá města v nepřetržitých mezi sebou trvala rozepřích a svádách, až konečně jedna strana pozvala si krále Jana za svého signora, to jest pána, by přišel mezi nimi zavést pořádek. Král český ochotně uposlechl tohoto pozvání a, překonav své protivníky, zřídil si dosti značné panství v hořejší Italii, jehož jádrem byla Lombardie. Ale

*

lehce nabyl, lehce i pozbyl. Panství Janovo v těchto končinách bylo by se mohlo udržeti jen značnou mocí vojenskou a za stálé jeho osobní přítomnosti. Toho však nebylo, a panství české záhy vrtkavé Vlachy omrzelo, Jana v brzce opouštěli i mnozí z těch, kdož ho do Italie volali, a tak se také panství krále českého rozpadlo již velice záhy.

Kdo stojí o cizí, přichází o své, říkává se. Král Jan nepřišel sice o Čechy, ale pozbyl úplně lásky národu. Jeho výboje a hlučné radovánky při dvoře pařížském stály Čechy mnoho peněz. Konečně král Jan, aby mohl sehnati ještě více prostředků hmotných, neváhal kupčiti i se správou země. Za své nepřítomnosti dával totiž Čechy spravovati tomu, kdo mohl mu najednou dáti největší sumu peněz. Nájemce takový jakožto králův náměstek vydíral pak peníze ty na obyvatelstvu domácím. Zpravidla býval jím pan Jindřich z Lipé nebo některý syn jeho, po případě aspoň někdo z jeho přátel. Podobně bývalo též na Moravě jakož i zemích v nově nabytých.

Když král vydal se z peněz takto získaných, přijel do Čech pro jiné. A tu teprv nastalo nové vydírání na obyvatelstvu. Kde bylo mu jen možno, všude hleděl naplniti měšec svůj. Korunní statky zastavoval, jmění církevní zabavoval, prodával — slovem, neváhal uchopiti se ve příčině té prostředku žádného.

Ani na Židy při tom nezapomínal. Za odměnu dovolil jim zase lichvařiti. Nejhorší bylo, že také často měníval minci. Nová mince bývala ovšem vždy menší hodnoty než za kterou bývala vydávána, čímž obyvatelstvo nemálo bylo ochuzováno.

Královna Eliška, která povždy milovala národ svůj, s bolestí patřila na hospodářství to a na počínání královo. Všemožně se snažila odvrátiti ho od živobytí takového a roznítiti v něm lásku k milované zemi a lidu. Avšak všecko úsilí její bylo marno. Zejména ti páni, kteří z nehospodářství králova těžili a se obohacovali, zanevřeli na hodnou Elišku. Před králem pak všelijak ji pomlouvali, aby hněv jeho proti ní vznítili, což se jim podařilo. Král zanevřel na manželku tak, že nebyla jista ani životem. Konečně byla nucena i prchnouti do Bavor. Královic Václav byl tehdy sedmiletý. Král dal ho odvézti do Paříže, aby tam byl vychován. Daleko od vlasti, daleko od matky měl prožiti jaro života svého. Ve Francouzích nabyl Václav, později Karel řečený, znamenitého vzdělání, ale jazyk český, jazyk, v němž matka jeho učila jej prvním modlitbám, zapomněl téměř docela, nemaje při dvoře pařížském, s kým by v něm mluvil. Proto po letech, když se zase do Čech vrátil, byl nucen učiti se mu znovu jako kterémukoli cizímu.

Král nemaje naposled odkud již peněz bráti, vyhledal si nový pramen. Svatá země zas už úpěla v moci nevěřících. Král Jan, jehož hrdinství bylo všude známo, slíbil papeži Janovi XXII., že ji osvobodí, což papeže potěšilo. Jelikož však král Jan neměl na výpravu tu peněz, svolil papež, aby po tři léta k účelu tomu vybíral desátek ze všech příjmů duchovenstva ve svých zemích. A to bylo králi vhod. Nevybíral však desátek ten po tři léta, ale všecken najednou dal si složiti.

PEČEŤ KRÁLE JANA LUCEMBURSKÉHO.

Avšak peníze ty utratil a do sv. země se nevypravil. To bylo špatné jednání, papežský dvůr však nestíhal ho za svatokrádežné sáhnutí na jmění církevní, neboť sám byl tehdy ve značném úpadku.

Konečně nebylo odkud bráti, všecko bylo již zastaveno, tak že králi Janovi nenáleželo v Čechách již nic. I Pražský hrad byl zastaven. Nad to pak ještě shořel a zůstal v ssutinách. V zástavu dána byla i koruna a všecky korunovační klenoty. Památná stará koruna česká byla způsobem tím bohužel zašantročena na vždy. Když král přišel do Čech pro peníze, neměl ani vlastního domu, v němž by bydlel. Na Starém Městě Pražském, v ulici Štupartské, dosud stojí dům, v němž bydlíval. »U Štupartů« se tam říká.

Nehospodářství královo mělo ještě smutnější následky. Jelikož bylo všecko zabaveno i nad krajskými hrady vládli věřitelé, nemělo také úřednictvo výživy. Proto zanedbávalo své povinnosti. Nebylo pak pořádku, nebylo spravedlnosti. Dobře se vedlo mocným, slabí, chudí a opuštění byli však utiskováni. Nebylo kázně, nebylo bázně. Po požehnané vlasti naší prohánějí se roty loupežnické a obracely ji v poušť. Smutno bylo v Čechách, ve všem jevil se úpadek. Královna Eliška hořem a žalem sklíčená zemřela r. 1330. jsouc od manžela svého úplně opuštěna. Bída, nouze a úpadek neskonalý rozhostil se po žírné jindy vlasti naší. V temnotě té však nenadále zjevila se hvězda slibující dny lepší, utěšenější. Král Jan, aby po vůli mohl toulati se po cizině, vypravil totiž r. 1333. do Čech nejstaršího syna svého Václava, jehož Francouzové nazvali *Karlem.* Ustanovil ho svým zástupcem v Čechách a na Moravě s titulem markraběte moravského. Byl již svrchovaný čas.

Vladařství Karlovo.

(1333.—1346.)

Dne 30. října r. 1333. přišel do kláštera Zbraslavského jinoch, vyhledávaje hrob nešťastné královny Elišky. Byl to sedmnáctiletý královic Václav neboli Karel. Přišel tam pomodlit se u hrobu matky své po desítiletém pobytu

KAREL IV. U HROBU SVÉ MATKY V KLÁŠTEŘE ZBRASLAVSKÉM.
(Původní reprodukce dle kresby St. Hudečka.)

za hranicemi. Pak teprv jel do Prahy, aby na místě otce svého vladařil v zemi rodné. Všecken lid vítal ho radostně, všecken národ těšil se, že s ním zavítaly lepší dny do zubožené vlasti.

Smutné, přesmutné poměry nalezl královic v Čechách. Sám o tom slovy bolnými, dojímavými vypravuje: »Přišel jsem do Čech, nenašel jsem ani otce ni matky, ani bratří a sester, aniž koho známého. I česky mluviti jsem za-

pomněl, a teprv později přiučil jsem se zase jazyku mateřskému. Království našel jsem tak zubožené, že nebylo v něm ani hradu ani statku nezabaveného. Většina českých pánů dopouštěla se násilí z hrabivosti a pychu, neznala ani bázně ani kázně před králem. Statky královské byly pobrány a rozdány. Slavný někdy Otakarův hrad v Praze byl v ssutinách a mně bylo přebývati ve městě jako měšťanu.«

Markrabí Karel byl jinoch, jehož nadšeným srdcem hýbaly zcela jiné touhy a přání než bylo při otci jeho. Láska k vlasti a péče o dobro lidu, toto vzácné dědictví po milované matce, byly mu vůdčí hvězdou. Obnoviti moc a vážnost království, vyplatiti hrady zastavené, zlepšiti soudnictví a postarati se o lepší spravedlnost v zemi, odstraniti zlořády veřejného lupičství — to měl především na zřeteli, o to usiloval. Hned první jeho pokusy v tomto směru setkávaly se se zdarem podivuhodným. Snahy ty nebyly ovšem vhod pánům, kteří libovali si v bezvládí a z něho kořistili. Avšak lid radostně vzhlédal k mladému markraběti, propůjčuje se mu ochotně ke všemu dobrému.

Upřímné snahy nadšeného Karla nedošly však přece splnění žádoucího. Ti pánové čeští, jimž vydírati a ochuzovati lid královic zabránil, vyhledali si cestu, aby byl odstraněn. Namluvili králi Janovi, že prý ho chce vypuditi a sám na trůn dosednouti. Lehkověrný král více věřil řečem lichotníků nežli svému synovi. Zbavil Karla vladařství a ponechal mu jen titul markrabský. Karel trpce a mlčky snášeje tuto křivdu, odešel z Čech do Tyrol. Král Jan v době té toulal se po daleké Litvě, aby prý obracel tam pohany na víru. Na výpravě té onemocněl na oči, načež nedostatečným léčením oslepl. V Čechách však prý ho žádný nelitoval. Lid obecný docela viděl v příhodě té trestající prst Boží za to, že král vydíral v zemi peníze, olupoval poklady církevní a kostelní a že zbavil syna svého správy zemské.

Krále Jana velice mrzelo, že si ho lid neváží. Proto vrátil se z potulek svých na čas do Čech. Dlouho se však v zemi nezdržel, ale odjel zase do Lucemburska. Správu země pronajal synovi někdy pana Jindřicha z Lipé.

Když lid se počal bouřiti, přijel r. 1338. do Čech markrabí Karel a znovu najal království od otce sám. Byl však zcela jiným nájemcem než páni z Lipé nebo kdo jiný. Nevydíral lidu a nehospodařil pro sebe, ale z přebytků zveleboval znuzelou a zbědovanou vlast. Král Jan konečně uznal dobré vlastnosti syna svého. Když se r. 1341. vrátil do Čech, ujednáno bylo na sněmu, aby Karel byl ustanoven budoucím nástupcem v království Českém po Janovi.

Karel podporoval sice otce svého v záležitostech zahraničních jako upřímný syn, avšak povždy býval při tom pečliv blaha království Českého. Když r. 1344. dlel s otcem svým u dvoru papežského, užil příležitosti té ke znamenitému prospěchu vlasti své. Po čem toužili nejznamenitější z knížat českého národu po staletí marně, toho podařilo se mu dosáhnouti. Pokusil se totiž vymaniti Čechy z područí arcibiskupství Mohučského tím, aby bylo

ARNOŠT Z PARDUBIC.
(V kameni tesané poprsí v chrámě Svatovítském.)

Pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství. O čem s neúspěchem pracovali jeho předchůdcové, povedlo se mu nad očekávání rychle. Papežem byl tehdy někdejší Karlův vychovatel v Paříži Petr Roger, jenž povolán byv na stolec sv. Petra, přijal jméno Klimenta VI. Dávných svých přátelských s ním svazků dovedl Karel vhodně využitkovati ve prospěch církevní samostatnosti království Českého.

Dne 30. dubna 1344. vydal papež slavný veřejný list t. zv. bullu, jíž Pražské biskupství vyjímá z područí arcibiskupství Mohučského a povyšuje je na *arcibiskupství.* Spolu bylo tu ustanoveno, aby novému arcibiskupství Pražskému bylo podřízeno biskupství Olomoucké a Litomyšlské, které se mělo teprv zříditi. Až do té doby měl právo českého krále korunovati arcibiskup mohučský. I to bylo přeneseno na arcibiskupa pražského a to jinou bullou, vydanou dne 5. května téhož roku.

V Čechách byl v době té biskupem nezapomenutelný *Arnošt z Pardubic,* který se tudíž stal prvním českým arcibiskupem. Byl to muž vysokého vzrostu, krásné postavy a ušlechtilých obyčejů. Znamenitými vlastnostmi ducha a vědomostmi rovnal se nejpřednějším mužům věku svého, mravy, povahou a mnohostrannou způsobilostí nad jiné pak vynikal. Povýšení to oslaveno bylo v Praze velikou slavností. Tím památnější byla oslava ta, že téhož dne, 21. listopadu r. 1344., položen byl základní kámen ku stavbě arcibiskupského kostela sv. Víta. V nádheře oslňující jal se Karel památný velechrám přestavovati ve slohu gotickém v jakém zbudovány toho času mnohé velkolepé kostely v severní Francii. K vyvedení stavby té povolal Karel z Francie znamenitého mistra ve stavitelství, Matyáše z Arrasu. Tomuto nepodařilo se však stavby dokončiti, neboť po 8 letech zemřel. Jiní mistři pokračovali po jeho smrti v památné té stavbě; nad jiné vynikl mezi nimi Petr Parléř, jenž byl po matce rodu polského.

Král Jan, ač byl slep, neměl ještě stání. Když r. 1346. roznítila se mezi králi francouzským a anglickým válka, spěchal na bojiště ku pomoci příbuznému svému, králi francouzskému. Hrdinně bojoval, hrdinně i skonal v bitvě u Kresčaku (Crescy). Ač byla bitva ztracena, neutíkal z bojiště, ale s památnými

STANISLAV

SMRT KRÁLE JANA LUCEMBURSKÉHO V

JEČEK:

M. U KRESČAKU, DNE 26. SRPNA R. 1346.

slovy: »Toho bohdá nebude, aby český král z boje utíkal!«, vrhl se raději smrti v náruč. Stalo se to dne 26. srpna r. 1346. Korunní princ anglický Eduard, jehož hlavní zásluhou bylo vítězství, uctil hrdinství padlého slepého protivníka tím, že za svůj přijal jeho znak (tři pštrosí péra) i heslo. Také Karel bojoval mezi rytířstvem francouzským hrdinně u Kresčak, kde byl i raněn. Ještě

KAREL I. (IV.)
(Dle kamenného poprsí v chrámu Svatovítském v Praze.)

před smrtí však dočkal se král Jan toho, že byl markrabí Karel zvolen za panovníka německého. Většina kurfirstů německých nasycena jsouc svárův o korunu císařskou, sešla se roku 1346. ve městě Rense a tam volbu tu provedla. Byl tedy po smrti Janově Karel nejen králem českým, ale i německým. Jako český král byl zván Karlem I., jako císař Karlem IV. Je to první král český který byl spolu králem, později i císařem římsko-německým.

KAREL I. (IV.)

(1346.—1378.)

Nejkrásnější a nejpožehnanější dobou v dějinách českých jest panování Karla I. Od dvou set let nezasedl již na staroslavný stolec Přemyslovců panovník, který by tak vroucně byl miloval zemi Českou a rodný náš jazyk jako on. Hrd byl povždy na to, že jest potomkem starého rodu Přemyslova, a vyšší touhy neznal, než prospěti vlasti své a zvelebiti ji.

Dne 2. září r. 1347. oděla se Praha v roucho slavnostní. Vzácní hosté z dálných končin se do ni sjeli a veliké hody připravovány byly na velikém tržišti blíže sv. Havla. S úsvitem dne všecken lid hrnul se ke chrámu sv. Víta na hrad Pražský. Každý chtěl býti přítomen slavné korunovaci Karla I. a jeho manželky, královny Blanky. Jelikož král Jan korunu královskou někde zastavil, dal Karel zhotoviti korunu novou i žezlo a prsten ze zlata a vše to drahými kameny ozdobiti. Aby snad v budoucnosti někdy nemohly býti korunovační klenoty ty zase zašantročeny, věnoval je sv. Václavu. Koruna královská měla stále býti na hlavě sv. Václava v kostele sv. Víta a vzata odtud jen v den korunování aneb při jiné slavnosti. Odtud nazvána byla ***korunou svatováclavskou.*** První byl jí korunován Karel a po něm králové čeští.

Památná slavnost korunovační byla konána dle nového řádu korunovačního, kterýž řád, až na některé změny, byl zachováván i v časech potomních. Nejvýznamnější část korunovace byla ta, když arcibiskup, obrácen jsa ku králi, se tázal: »Chceš-li svatou víru držeti a skutky spravedlivými chovati?« Odpověděl král: »Chci!« Arcibiskup tázal se dále: »Chceš-li království to, od Boha tobě propůjčené, podle spravedlnosti otců tvých chrániti a brániti?» Povýšeným hlasem odpověděl král: »Slibuji slavně, že tak učiním, jako že mne Bůh silou svojí posilňovati a moji věrní svou pomocí přispívati budou!« Na to obrátil se arcibiskup k lidu, řka: «Chcete-li knížete Karla za hlavu svou a za krále svého uznati a jeho poslušni býti?« Zvolal všechen lid i šlechta: »Rádi, rádi, rádi!« Pak byl král korunován a po něm i královna.

Hned po korunovaci vydal král českým i moravským stavům potvrzení na svobody a práva země.

Královna Blanka dlouho netěšila se po boku Karlově, neboť dne 1. srpna r. 1348. zemřela. Král po některém čase pojal za manželku Annu Falckou.

Ač hned na počátku své samostatnosti byl Karel na mnohých stranách zaměstnán záležitostmi panovnickými, přece všecko zření obrátil ku povznesení království Českého. Sám o sobě pravil, že obzvláštní láskou lne ku království Českému a že nepokládá za práci, ale za odpočinek, může-li přemýšleti o okrášlení a povýšení království tohoto. Nejvíce pak pamatoval na Prahu, již nazval *sídlem a hlavou království,* jak nazývá se podnes.

R. 1348. svolal do Prahy společný sněm ze všech zemí koruny České neboli sněm generální. Sněmování to přineslo národu našemu mnoho dobrého a prospěšného. Tak působením sněmu toho vydal Karel dne 7. dubna r. 1348. čtrnáct listin vysoce důležitých. Ve třinácti z nich urovnávají se poměry království Českého k říši Německé a poměry mezi Čechami, Moravou a ostatními korunními zeměmi. Nejpamátnější jest listina čtrnáctá. Tou založeny jsou

KORUNA SVATOVÁCLAVSKÁ.

vysoké školy neboli universita Pražská. Byl‘ Karel nevšedním přítelem věd i umění, neboť za pobytu svého v Paříži naučil se je milovati. Jakmile se vrátil do Čech, umínil si, že zřídí v Praze podobné školy vysoké, jaké měla Paříž. Požádal o svolení k tomu papeže Klimenta VI., který vyhověl přání Karlovu a vydal dne 26. ledna roku 1347. bullu, jíž svoluje, že může býti v Praze založeno vysoké učení o čtyřech učebních odděleních neboli fakultách. Když Karel dostal bullu tu, vydal jmenovanou zakládací listinu university. Praví v ní, že vysoké školy v Praze zakládá *především na prospěch království Českého* tak, aby obyvatelé jeho, kteří po ovoci dobrých umění lační, *nemusili o cizí almužnu žebrati, ale*

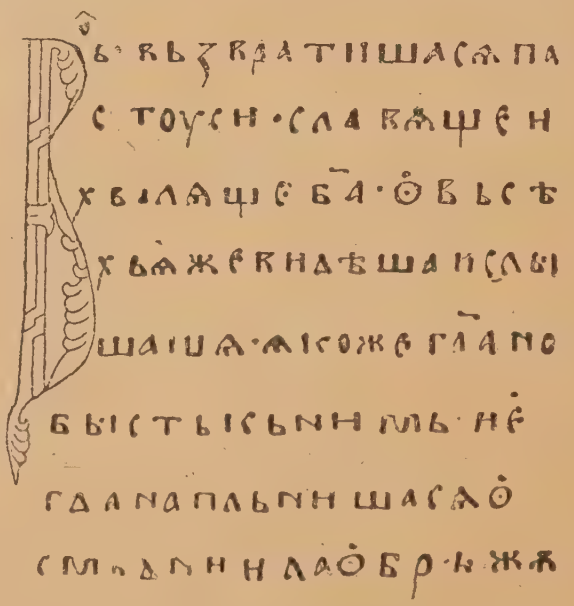

ZLATÁ BULLA KARLA IV.

kládaly se až do té doby ponejvíce zahrady a vinice. Dne 8. března 1348. vydal Karel pak k tomu konci zakládací listinu. Byli ustanoveni zvláštní úředníci, kteří určené pozemky rozměřili, budoucí ulice a náměstí naznačili a pak prodávali místa ku stavbě. Kdo místo koupil, byl povinen do půldruhého léta postaviti dům.

Základní kámen k Novému Městu Pražskému byl Karlem slavnostně položen dne 26. března *aby v království svem měli stůl připraveny.* Za první professory na vysoké školy ty byli povoláni především vynikající učenci domácí a, pokud těch nebylo, slovutní mužové z národů jiných.

V Praze nastal čilý ruch. Nejen z Čech a Moravy, ale z celé střední Evropy hrnuli se mladí i dospělí, ba i nejeden stařec, aby tu na vysokých školách se vzdělali. Byla universita pražská jediná toho druhu ve střední Evropě. Nad to i přítomnost krále a jeho dvořanstva v Praze byla příčinou, že obyvatelstva i hostí stále přibývalo. Dosavadní Praha nestačovala pojmouti všech. Nebylo zbytí, než aby byla rozšířena. Tak došlo *k založení Nového Města Pražského.* Již r. 1347. vyměřeny byly pozemky pro tuto novou část Prahy i pro hradební zdi. V místech těch roz-

UKÁZKA STAROSLOVANSKÉHO PÍSMA CYRILLSKÉHO
z evangelia Remešského.

Čti: V ono, vremja, vzvratʲšasja pa|stusi slavjašče i | chvaljašče boga o vsje|ch jaže viděša i sly|šasa, jakože glagolano | byst k nim; i je|gda naplnišasja o|sm dni i da obrježu . . . t. j.: Za onoho času navrátili se pastýři, slavíce i chválíce Boha ze všech (věcí), jež viděli a slyšeli, jakož povědíno bylo jim; i když naplnilo se osm dní, aby obřezán . . .

r. 1348., a to ku hradební zdi městské od Vyšehradu k Poříčí. Ve dvou letech byla zeď ta dostavena. Naproti Starému Městu Pražskému nebylo Nové Město obezděno, ale obě města ta odděloval příkop. Podnes ulice zvaná »Příkopy« naznačuje místo, kde příkop ten byl. Měšťané v té nové části Prahy tvořili zvláštní obec, měli své rychtáře i konšely a byli osvobozeni na čas od všech daní.

EMAUSY V PRAZE
jak vypadaly před dostavčním. (Dle staré rytiny).

Za krátko zdvihlo se toto nové město nad očekávání. Nejen nádherné domy byly vystavěny, ale i mnohé farní kostely. Ještě r. 1348. položen byl tu též naproti Vyšehradu základní kámen ku stavbě velikolepého kostela a kláštera slovanského, jenž zasvěcen byl pak památce patronů národu českého, sv. Cyrilla a Metoděje, Vojtěcha a Prokopa. Bylo ustanoveno, aby v něm bohoslužby konány byly v jazyce slovanském. Dosud v klášteře tom říká se »na Slovanech«. Také mu říkají v »Emauzích«, a to proto, že byl po dostavění r. 1372. vysvěcen na pondělí velkonoční, kdy se čte evangelium o dvou učenících, putujících do Emauz. Do kláštera, jejž zakladatel bohatě nadal a také mnohými vzácnými obdařil dary (na příklad evangeliem, jež později nazváno Remešským), uvedeni z Chorvat slovanští mniši řehole sv. Benedikta, kteří po více než po třech stoletích zase počali v Čechách konati bohoslužby obřadem cyrillomethodějským. Ale liturgie latinská byla se již dlouhověkým užíváním v Čechách vžila tak, že příklad benediktinův emauzských nedošel už následování na místech jiných. Obnovení liturgie slovanské ostatně mělo trvání jen krátké. Když se mniši slovanští na počátku bouří husitských (r. 1419.) rozprchli, zanikl obřad slovanský v Čechách již nadobro.

Ještě roku 1348. položil Karel základy k jiné památné stavbě. Aby v době nebezpečí nemohli se nepřátelé zmocniti nejdražších věcí národu českého, jako královských klenotů, ostatků svatých a nejdůležitějších listin, umínil si Karel vystavěti nedobytnou pevnost nedaleko Prahy. Nejpříhodnějším místem k tomu zdála se mu býti rozkošná krajina nad Berounkou. Tam tedy kázal vystavěti hrad, jenž nazván byl *Karlštejn*, a Karlovi samémn zhusta milým býval útulkem k oddechu po námahách panovnických i k tichému, zbožnému rozjímání, v němž mnoho sobě liboval. Nejslavnější umělci přiložili tu ruce k vyvedení a okrášlení stavby té. Podnes vysoce památný hrad ten hlásá potomkům, že Karel nešetřil nižádných obětí na okrasu a zvelebení milované vlasti své.

Avšak Karel otcovsky pečoval i o sesterskou Moravu. Správu země svěřil tam dne 26. prosince roku 1349. bratrovi Janu Jindřichovi. Oba ti bratři milovali se opravdovou láskou bratrskou po všecky dny života svého. Jako Čechové vděčně vzpomínají na šťastné a požehnané panování Karlovo, tak i Moravané mají v blahé a milé paměti vladařství bratra jeho Jana Jindřicha.

Dne 21. března r. 1351. byla opět veliká slavnost v Praze. Karel jakožto císař německý dal přivézti do Prahy odznaky císařské své hodnosti, a to zejména: zlatou korunu Karla Velikého, stříbrné žezlo, prsten, říšské jablko a mimo to mnoho svatých ostatků. Arcibiskup a s ním všecko duchovenstvo, hodnostáři světští a nesčetné davy lidu vyšli v nádherném průvodu naproti poselstvu nesoucímu říšské svátosti ty do Prahy. Když dostavěn byl hrad Karlštejn, byly vzácné ty klenoty tam uloženy. Každoročně však v pátek po neděli provodní byly v Praze vystaveny k veřejnému nahlédnutí všemu lidu. Papež svolil, aby den ten, jenž zván byl »dnem svátostí«, byl zasvěcen. Všickni věřící, kteří účastnili se ve svátek ten pobožnosti, dosáhli odpustků. Svátosti ty ukazovány byly lidu ve zvláštní budově, uprostřed nynějšího Karlova náměstí, kdež později vystavěn byl i kostelík, řečený »u Božího Těla«. Na tisíce lidu venkovského hrnulo se vždy v »den svátostí« do Prahy, až se Pražané z počátku obávali návalu takového. Následkem toho vznikly na Novém Městě rozmanité živnosti, čímž v nejedné příčině se zvelebovalo. Karel založil tu též r. 1350. další kostel, a to ku cti Karla Velikého spolu s klášterem kanovníků svatého Augustina. Jest to památný a až podnes proslulý kostel, řečený »na Karlově«.

KARLOV V PRAZE.
(Nynější stav. Dle fotografie J. Eckerta v Praze.)

R. 1353. stihla Karla bolestná rána. Královna Anna, druhá jeho manželka, zemřela. Karel po nějakém čase pojal za manželku Annu, kněžnu svídnickou, s níž nabyl některých částí Slezska, které dosud ke koruně České nepatřily.

Na podzim r. 1354. vypravil se Karel ve slavném průvodu do Říma, aby se tam dal korunovati za římského císaře. Byla to hlučná a slavná jízda korunovační, jaké zřídka kdy vídala Italie. Na cestě té ukázalo se nejlépe, jak proslulým i v cizině váženým byl panovníkem Karel. Nejpřednější vlastenci italští totiž usmyslili si požádati ho, aby ujal se panství nad Italií a upravil tam takové poměry jako v zemích svých. Byl to zejména nadšený Vlach Cola di Rienzo, byl to i nejslavnější vlastenec a největší básník italský Petrarka, kteří měli za to, že jediný Karel dovede sjednotiti Italii a obnoviti světovládu římskou. Plánů těch nebylo možno však uskutečniti. Měl Karel nejlepší doklad na svém otci i některých předcích, že pravdivo jest pověděnί: Kdo stojí o cizí, přichází o své. Kdo chce všem vyhověti, nevyhoví nikomu. Jsou však přání a tužby italských vlastenců nejlepším dokladem, jak vážen byl Karel i daleko za hranicemi a jak důvěřováno bylo v jeho panovnické vlastnosti. A to zajisté ne nadarmo. Karel však byl panovníkem Čechův a zůstal jím. Ani pro krásnou Italii nechtěl vlast svoji opustiti. Budiž za to povždy veleben!

Karel s průvodem svým přišel do Milána dne 5. ledna r. 1355. V tamějším chrámu sv. Ambrože dal se korunovati železnou korunou za krále lombardského. Všecka šlechta, všickni páni italští holdovali mu, uznávajíce ho rádi za svého pána. Pak vypravil se na další cestu k Římu za velkolepého průvodu nejen družiny své, ale i nadšených Italů. Asi 4.000 českých jezdců a rytířů provázelo ho tam již z Němec, v Italii připojilo se dobrovolně k průvodu jeho přes 10.000 jezdců domácích.

Dne 1. dubna r. 1355. stanul průvod císařův před branami věčného města, rozloživ se tu táborem. V neděli pak o hodu Velikonočním v největší nádheře a okázalosti vjel císař s manželkou svou do Říma. Nebylo pamětníka slavnějšího a nadšenějšího uvítání, než jakého dostalo se tu králi českému a spolu císaři římskému. Všecken Řím byl na nohou. Pak byl Karel ve vatikánském velechrámu sv. Petra korunován od plnomocníka papežova, kardinála Petra z Ostie. Nazejtří korunována byla též na císařovnu manželka jeho Anna Svídnická.

Jako po blankytné obloze přelétne někdy nenadále mráček, tak i vyskytli se zlí lidé, kteří pokaziti chtěli mír a klid, jenž se snesl nad hlavou korunovaného císaře a krále. Když totiž Karel vracel se z Říma, zastavil se k žádosti měšťanů pisánských v obci jejich. Všecko obyvatelstvo již při jízdě do Říma se mu úplně poddalo a za pána svého ho uznalo. Ale když se císař z Říma vracel, roztroušeny byly v Pise řeči zlé a pověsti nepravé, že prý s obyvateli pisánskými nesmýšlí upřímně. Tak tajně připravováno bylo vzbouření, ano i úklady strojeny o život Karlův. V noci na den 21. května r. 1355. zažehnuta byla pisánská radnice, v níž císař s císařovnou byli ubytováni. Sotva životy své zachránili. Na tom však nebylo dosti. Spiklenci s úsvitem dne chtěli dokonati hanebný úmysl, volajíce: »Smrt císaři!« Ač Karel částečně před tím rozpustil průvod svůj,

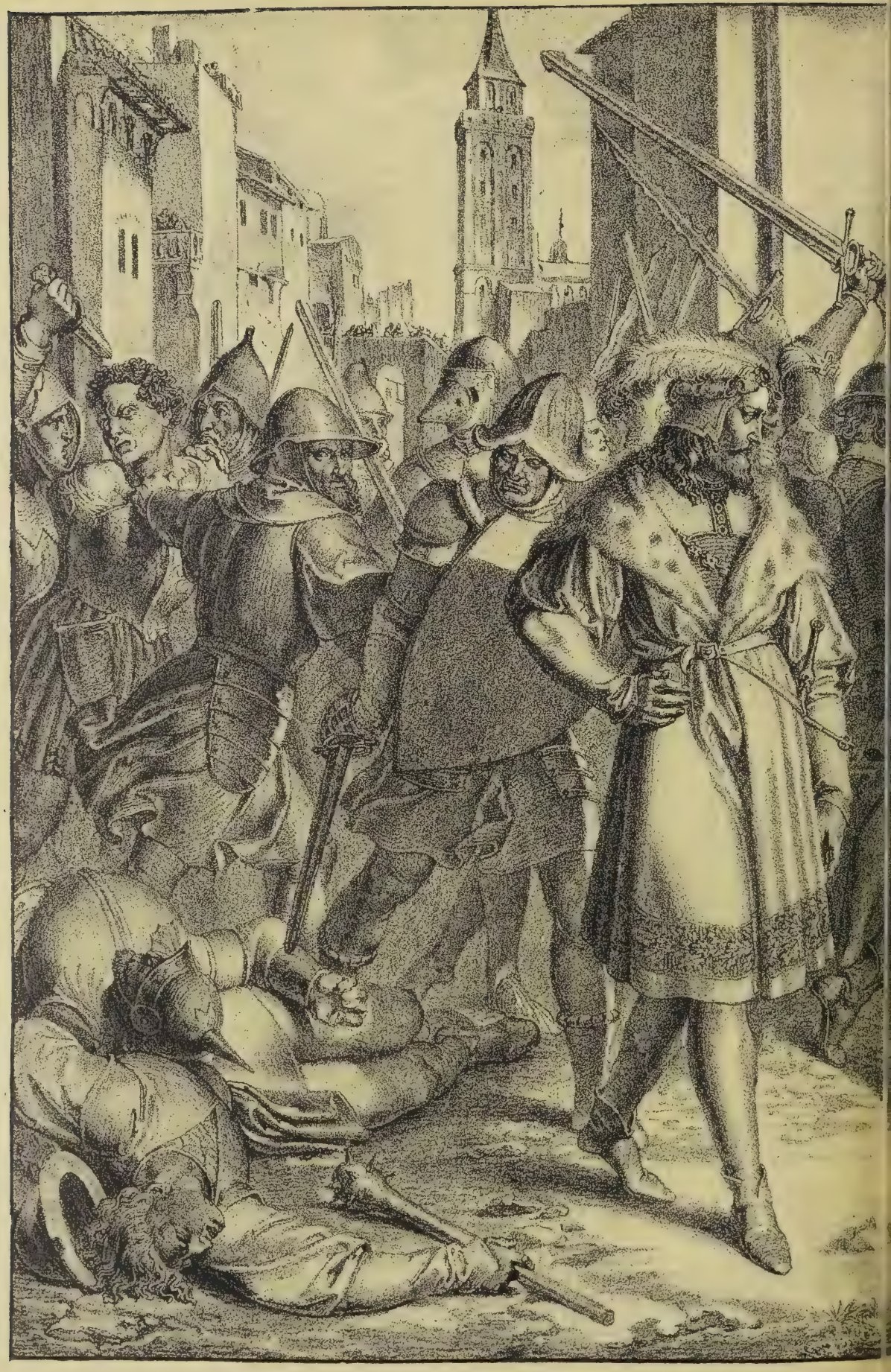
přece i zbylí věrní jeho postačili potříti bouři. Náčelníci povstání byli zajati a popraveni. Karel ztratil při tom asi 150 jezdců.

Bez meškání opustil Karel s průvodem svým zrádné to město spěchaje do milovaného království svého. Dne 15. srpna r. 1355. přijel přes Bílou Horu a Břevnov do hlavního města svého království. Čechové s radostí, plesáním a všemožnou okázalostí uvítali svého krále. Radovali se a byli hrdi na to, že český král jest císařem římským a dle tehdejšího domnění a víry pánem nad vším světem.

Všecka ta sláva, všecko to nadšení však Karla nesvedlo od záměrův a úmyslů jeho. Jako pečlivý a starostlivý otec o vlast svou se staral, aby upravil poměr Českého království k říši Německé. O sv. Václavě r. 1355. svolal valný sněm zemí koruny České do Prahy. Přišel markrabě moravský, přišla knížata slezská, přišlo i veliké množství velmožů ze všech zemí koruny České. Na sněmu tom vydán byl mimo jiné zákon, jímž ustanoveno, kdo má býti nástupcem na královském trůnu v Čechách. Toho bylo nutně potřebí, jelikož Karel neměl dosud dědiců. Dále vydán byl i zákon, jímž ***celistvost a nerozdílnost všech zemí koruny České potvrzena byla na věčné časy. Čechy, Morava a Slezsko s Lužicí spojeny tu byly v jednotu nedílnou a nerozlučnou pod korunou sv. Václava.*** *Zákony ty spolu s listinami vydanými tvoří základ státního práva českého až na časy naše.* Zejména pak chtěl Karel, aby sněm přijal všeobecný zákon, jímž mimo jiné ustanoven byl by řád o soudech zemských. Zákonník ten, latinsky nazvaný *Majestas Carolina,* nebyl však přijat a uznán všechen, jen některé části z něho sněmovníci schválili. Karel neodporoval tomu, ale spokojil se tím, co uznal sněm za dobré. Byl panovník povolný a ve vůli národu viděl vůli svou.

Za krátko po slavném sněmování českém jel Karel do říše Německé, aby i tam na říšském sněmu, jejž svolal r. 1355. do Norimberka, zavedl mnohá prospěšná nařízení. Tak zejména bylo potřebí, aby vydána byla pravidla o volbě německého císaře, jakož i ustanoveny byly zákony o mnohých sporných záležitostech říše. Všecko to shrnuto bylo ve zvláštní listinu, řečenou *Zlatá bulla,* již Karel pak vydal. Zlatá bulla ta byla základním zákonem říše Německé po všecku dobu jejího trvání. Listina ta jest však i dokladem nevšední lásky Karlovy k českému jazyku, neboť ustanovil tu vznešený mocnář ten, aby synové knížat a kurfirstů německých učili se jazyku českému.

V dobách před nastoupením Karla na český trůn vzniklo v Čechách mnoho nepořádků. Tak zejména po lesích potulovaly se roty lupičské; ano i na hradech rytířských se uhnízdily. Ty pak přepadávaly pokojné lidi, zvláště kupce na cestách a silnicích. Nebylo bezpečno ani cestovati. Avšak Karel nepořádkům těm a podobným učinil záhy konec. Na svatováclavském sněmu, o němž jsme vypravovali, vydal velmi přísné zákony, dle nichž nejpřísnějšími tresty a pokutami měli odbojníci ti, jakož i šlechtici, kteří se s nimi spolčili,

JOSEF R

PŘEPADENÍ KARLA IV. V PISE

FÜHRICH:

OI NA DEN 21. KVĚTNA R. 1355.

SLAVNÝ VJEZD KRÁLE KARLA I. DO ŘÍMA R. 1355.

(Původní reprodukce dle obrazu Stanislava Hudečka.)

býti trestáni. A to pomohlo. Karel nešetřil ve příčině té nikoho. Známé vypravování o Janovi ze Smojna, jenž zván byl též Pancéřem, jest toho nejlepším dokladem. Rytíř ten byl pánem na hradě Žampachu a býval kdysi slavným mužem. Sám Karel I. pasoval ho na rytířství za statečnost a zásluhy jeho a ozdobil zlatým řetězem. Později však lupičství a bujný život zalíbily se mu tou měrou, že ani po zákazech králových nechtěl od nekalého života upustiti. Vypravil se tedy sám Karel s vojskem proti němu v červnu r. 1356. Hradu Žampacha bylo dobyto a Jan Pancíř odsouzen k potupné smrti. Žádal, aby s ním bylo jednáno jako s rytířem. Císař však odvětil: »Lépe se ti líbilo zlodějství než rytířství a proto budeš souzen jako zloděj!« A jako kdysi sám ozdobil hrdlo jeho zlatým řetězem, tak nyní vložil mu na krk provaz na znamení, aby byl oběšen. Výstražný trest ten účinkoval i na ostatní zbojníky a loupežníky. Nastal pokoj nejen v Čechách ale i ve všech zemích, nad nimiž panoval Karel I. Nebylo pamětníka aniž prý bylo ve starých kronikách poznamenáno, že by kdy bylo bývalo v Čechách tak bezpečno jako za Karla I.

MATYÁŠ Z ARRASU.

Po devítiletém úsilí byla stavba památného Karlštejnu dokončena r. 1357. Ku konci měsíce března téhož roku byl nádherný hrad ten vysvěcen způsobem nejvýše slavnostním. Karel nelitoval nižádných obětí na vyzdobení hradu, v němž uloženo bylo vše, co draho a svato bylo českému národu. Tak zejména uschovány v něm byly všecky stkvosty Českého království, veliké množství klenotův a ostatky svatých, jež Karel buď za drahé peníze, buď jako vzácné dary získal v nejrůznějších krajinách Evropy. Také tam chovány i všechny svátosti říšské. Avšak i životem hradským vynikal tento posvátný stánek nad všecky hrady doby tehdejší i pozdější. Karel ustanovil tu zvláštní nadání pro 4 kanovníky a děkana, jimž předepsal přísný řád života i bohoslužeb. K ochraně hradu pak ustanovil dvacetdva rytíře a dvacet manů, nad nimiž bděl zvláštní úředník, purkrabí řečený. Úřad karlštejnského purkrabí byl pln zodpovědnosti a náležel k nejvyšším a nejvzácnějším úřadům v zemi. Karlštejn stal se Karlovi odtud útulkem nejmilejším a podnes hlásá slávu jeho.

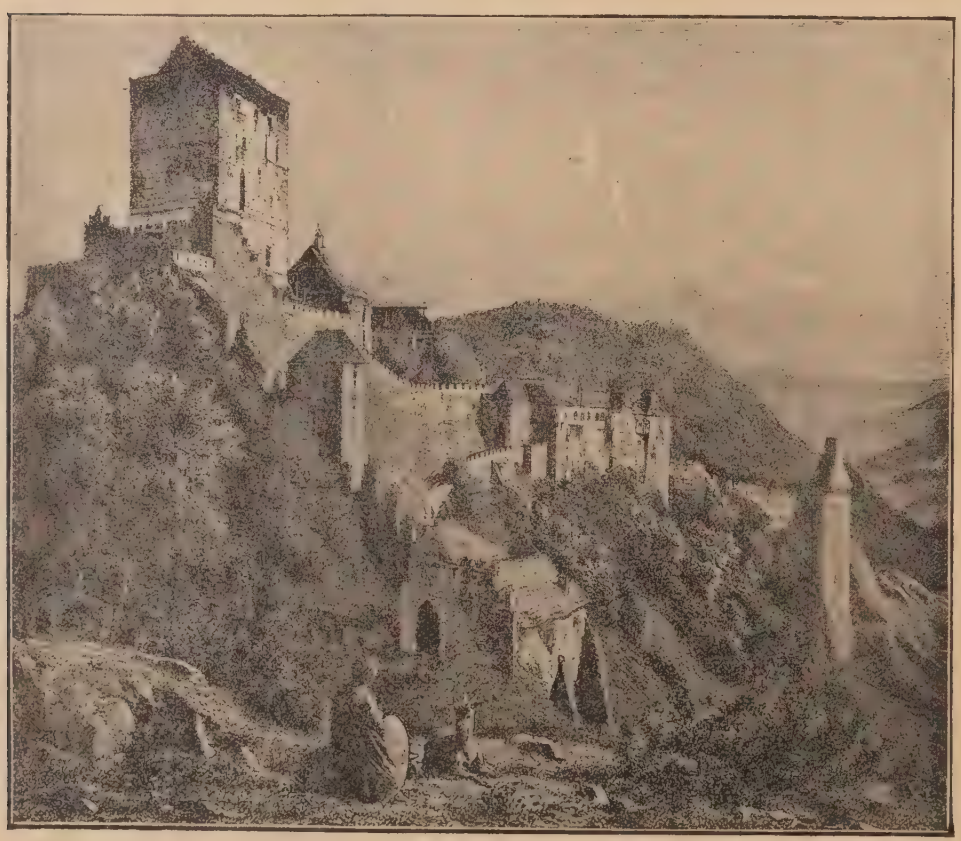
PETR PARLÉŘ.

Téhož roku, kterého dokončena stavba Karlštejna, položil Karel základní kámen ku stavbě jiné, vynikající stejně cenou uměleckou, jako výborně hovící potřebě obecné, k mostu totiž kamennému, jenž doposud je chloubou Prahy a pyšní se jménem svého zakladatele. Již v dobách Kosmových byly oba břehy

vltavské spojeny dlouhým mostem dřevěným. Místo něho zbudován za Vladislava II. pevnější most kamenný, který k poctě královy manželky nazýván Judytiným. Veliká povodeň r. 1342. pobořila valnou část tohoto mostu, i jal se Karel stavěti nový. Provádění této stavby, která však dokončena až za Karlova nástupce, svěřeno slavnému Petru Parléři z Gmünda.

Spanilý, o blaho národů vysoce pečlivý duch Karlův jevil se nejlépe i při sporech se sousedy. A bylo mu mnoho nevolí i zápletek zahraničních skoncovati a uvésti v mír. Při všech však neshodách považoval meč za poslední prostředek k rozhodnutí. Ne snad, že by byl býval nestatečný nebo bojácný, ale že znal blahost a mocnost míru. Kde mohl, nedopustil, aby pro malicherné spory lidé snad se vraždili a vylévali krev. A mírné jednání všude se mu dařilo.

Největší těžkosti působil mu Rudolf IV., vévoda rakouský, ač byl to jeho zeť, neboť Kateřinu, dceru jeho, měl za manželku. Byl jinak velmi schopný panovník, zejména velmi si zakládal na tom, aby země své zvelebil. Měl před sebou ve příčině té nedostižný vzor ve svém velikém a slavném tchánu, jehož se tudíž snažil také všemožně napodobiti ve všem. Když Karel založil universitu v Praze, zařídil i on vysoké učení ve Vídni; když tchán stavěl chrám Svatovítský, on založil ve Vídni chrám sv. Štěpána. Když zřízeno bylo v Praze arcibiskupství, přičinil se, by ve Vídni bylo aspoň biskupství. Tak Vídeň ve všem kráčela za Prahou. Avšak i jinak velmi pečlivě staral se Rudolf IV. o zvelebení svých zemí, upadl však do chyby velmi nepěkné. Byl nadmíru ctižádostiv a chtěl býti

KARLŠTEJN.
(Dle obrazu z poloviny XIX. století.)

PROF. JOS

KAREL IV. ZAKLÁDÁ VY

ARCIBISKUP ARNOŠT Z PARDUBIC PŘEČITÁ ZAKLADACÍ LISTINU. NA LAVICÍCH ZÁST

EIKWALD:

I UČENÍ PRAŽSKÉ R. 1348.

V ČTYŘ FAKULT, PROFESSOŘI A PRELÁTI, KOLEM TRŮNU PANOVNIKOVA KOMONSTVO.

vždy nad knížata jiná. Neštítil se ve příčině té ani prostředku nekalého. Dal si napsati práva, po nichž toužil, tak, jakoby je měl již dávno potvrzena. Když byly výsady ty neboli privilegia napsány, žádal svého tchána, aby mu je jako císař římsko-německý potvrdil. Karel IV. přesvědčiv se, že jsou podvržena, odepřel mu svého podpisu, což Rudolfa IV. nemálo pohněvalo. Kde mohl, působil pak tchánu svému nepříjemnosti a všelijak nepřátelsky proti němu vystupoval, z čehož i vznikaly války. Avšak Karel IV. nedal se svésti mstivosti, nechtěl rovnou mincí spláceti svému zeti, nýbrž přičinil se obrátiti nepřátelství v přátelství, války v mír. Konečně uzavřel r. 1364. s Rudolfem smlouvu jíž ustanoveno, aby po vymření mužských i ženských členů rodu Lucemburského připadly země koruny České jako dědictví vévodům rakouským; kdyby však se stalo, že by dříve vymřel rakouský rod, ustanoveno, aby zase země jeho připadly dědičně králům českým.

POHLED NA KARLŮV MOST A OKOLÍ.
(Dle rytiny ze XVII. století.)

V době, kdy smlouva ta byla uzavřena, měl již Karel IV. dědice. Na jaře r. 1361., kdy byla královská rodina nucena prodlévati za říšskými záležitostmi v Norimberce, obdařena tu byla dne 26. února synáčkem. Radost otcova byla neskonalá. Dal především psáti svým věrným Čechům do království o svém štěstí, aby s ním těšili se chudí i bohatí, dal psáti též na všecky strany, že královna povila synáčka. V Norimberce konáno bylo slavné procesí, měšťané norimberští osvobozeni jsou na čas ode všech daní, všichni vězňové pak ze žalářů norimberských puštěni byli na svobodu. Sám arcibiskup pražský, Arnošt, jel do Norimberka, aby pokřtil královského prince. Stalo se tak dne 11. dubna způsobem nemálo slavnostním za přítomnosti ještě jiných dvou arcibiskupů, několika biskupův, opatův a četného množství pánů světských. Křtiny ty oslavovány byly zábavami a radovánkami po osm dnů. Novokřtěnec nazván byl *Václav.*

Jak pečliv byl Karel o zemi Českou, toho nejlepším dokladem i to, že požádal všecky světské i duchovní stavy, aby pusté vrchy i holé stráně daly vzdělati a zakládati na nich vinice. Kolem Prahy na 6 hodin cesty rovněž založeny byly vinice. Sám pak dal přivézti sazenice révové z Rakous a z Burgundu. Nad správou vinic zřízen byl zvláštní úředník, řečený »perkmistr hor viničných«. Býval to asi rozkošný pohled na okolí Pražské! Kde nyní rozloženy jsou Vinohrady, Vysočany, Troja, všude kolem a kolem bujelo zelené révoví po stráních a úbočích až ku Mělníku na sever a ku Karlštejnu. Rozlehlé vinice ty byly však nejen okrasou země, ale poskytovaly i značného užitku.

Zamilované sídlo své královské, matičku Prahu, nepřestával zvelebovati a okrašlovati. Tak zase r. 1360. počal Prahu rozšiřovati i na levém břehu vltavském Pražský hrad byl nádherně rozšířen, městečko Hradčany u něho rovněž zvelebeno, Malá Strana u paty jeho se rozkládající novými stavbami a zahradami okrášlena. Slavné chtěl míti císař sídlo, Prahu pak prvním městem v rozlehlé říši své.

Rok 1361. i následující byl velmi zlý. Následkem neúrody nastala drahota, hlad i mor. Veliká byla bída v Čechách, a lid neměl výdělku. I tu ukázala se dobrotivost a moudrost velikého našeho mocnáře. Aby pracujícímu lidu poskytl výdělku, kázal stavěti hradební zeď okolo Hradčan, Strahova a po vrchu Petříně. Nesčetné množství chudých lidí došlo tak práce a obživy a zachráněno od hladu. Dosud lid jmenuje zeď tu na Petříně »zdí hladovou«.

Ve příčině církevního zřízení v Čechách učiněn byl rovněž za Karla znamenitý pokrok. Výtečný spolupracovník a rádce Karlův, první arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic, velmi horlivě přičiňoval se po všecku dobu svého dvacetiletého arcibiskupování, aby království České i ve příčině církevní vyniklo nad jiné země. Proto zavedl mnohá, prospěšná ustanovení, jichž nikde jinde nebylo. Sám pak povždy předcházel všemu kněžstvu stkvělým vzorem a příkladem ve všem konání a jednání. O vědy a umění získal si Arnošt rovněž zásluh velikých Nejen sám skládal nábožné spisy, ale dal přepisovati také knihy se vzácnými drobnomalbami neboli miniaturami. Jakožto první kancléř university, to jest nejvyšší dozorce její, všemožně pečoval o rozvoj a zvelebení vysokého učení toho. Dne 30. června r. 1364. opustil Arnošt z Pardubic své milé Čechy navždy. Zemřel v Roudnici a pochován byl po vlastním přání v Kladsku, kde ostatky jeho chovají podnes. Kanovníci u sv. Víta neboli kapitola pražská zvolila za arcibiskupa dosavadního biskupa v Olomouci, *Jana Očka z Vlašimě.* Na jeho místo do Olomouce ustanoven byl biskup litomyšlský, *Jan ze Středy*, litomyšlským biskupem stal se pak *Jan ze Šternberka.* Nový arcibiskup i oba jmenovaní biskupové byli důvěrnými přáteli a rádci Karla I., všichni vynikali velikými dary ducha, slynuli učeností a příkladným životem a všemožně zvelebovali vlast.

Mezi řekami Rodanem a Saonou s jedné a mořem Středozemním a Lombardskem s druhé strany bylo království Burgundské, jež po hlavním městě zváno bylo též *královstvím Arelatským.* Burgundsko náležívalo před věky k říši

Německé. Na obnovení památky toho vypravil se Karel r. 1365., aby se dal korunovati za krále Arelatského, při čemž získal v jednom kláštěře v zemi té ostatky sv. Sigmunda, bývalého krále burgundského, jež přivezl pak do Prahy.

V době té papež sídlil v Avignonu ve Francii, neboť v Italii byly nepořádky a zmatky. Císař Karel velmi těžce nesl, že stolice papežská přenesena byla z Říma; toužil aby se tam zase vrátila. Proto nepořádky v Italii urovnal a papeže sám do Říma uvedl. Když Karel r. 1368. dlel návštěvou v Římě, založil tam dům pro poutníky z Čech. Český ten dům neboli *český hospic* stojí posud.

HLADOVÁ ZEĎ NA PETŘÍNĚ V PRAZE.
(Dle rytiny z konce XVIII. století.)

Když r. 1362. zemřela Karlovi IV. třetí manželka, pojal za čtvrtou *Alžbětu Pomořanskou*, která byla r. 1368. v Římě za císařovnu korunována. Byla pravou matičkou a dobrodějkou českému lidu, paní výtečnou. Slynula prý neobyčejnou silou, tak že i železná pouta lámala pouhýma rukama.

Roku 1373. rozhojněny byly země koruny České o Braniborsko, jež získal Karel bez prolití krve mírnými úmluvami s tamějšími markrabaty, jejichž rod schyloval se ku svému vymření. Poslední markrabě postoupil Karlovi ještě za svého života Braniborsko, jemuž nový jeho pán odtud věnoval touž péči otcovskou, kterou dařil starší svoje země. Stavové i obyvatelé tamější tak si

KAREL IV. SE SVÝM SYNEM VÁCLAVEM.
(Miniatura ze »Zlaté bully«.)

nového vladaře oblíbili, že ho až prosili, aby nikdy země Braniborská nebyla oddělena od Českého království. Karel IV. vyhověl přání jejich potvrdiv je r. 1374. zvláštní listinou. Mohutná byla říše v srdci Evropy, nad níž stkvěla se koruna česká. Mimo jmenované země patřily k ní rozsáhlé statky v nynějším Sasku, v nynějším Falcku a Francku.

Měly-li se udržeti země ty pohromadě, měly-li zdárně i dále se vyvíjeti a zvelebovati, bylo nutno, aby císařství Římské zůstalo v rukou rodu Lucemburského. I o to se pečlivý náš Karel IV. postaral tím, že dne 10. června r. 1376. dal patnáctiletého syna svého Václava ve Frankfurtě zvoliti za krále římského a hned také korunovati.

Život Karlův spěl k jeseni. Ještě jednou odhodlal se navštíviti Paříž, v níž prožil jaro svého života. Pokochav se tu upomínkami na své mládí, vrátil se do milované vlasti, mezi český lid, aby připravil se na odchod z tohoto světa.

Především opatřil vládu v zemích svých, ustanoviv, aby nejstarší syn jeho, Václav, byl nástupcem jeho v zemích koruny České; ostatní bratří a příbuzní dostali úděly, avšak tak, aby vždy byli podřízeni Václavovi a uznávali ho za svého pána. Tak markrabství Moravské dostal syn Jana Jindřicha, bratra Karlova a markraběte moravského, *Jošt,* jenž postoupil pak některé části Moravy mladším bratřím svým. Druhorozený syn Karlův, *Sigmund,* dostal Braniborsko a nejmladší syn, *Jan,* část Lužice se sídlem ve Zhořelci. Ostatní část zemí koruny České a to Čechy, všecko Slezsko a ostatní Lužici měl bezprostředně spravovati *Václav.* I z toho rozdělení zřejma jest veliká obezřelost a moudrost Karlova. Václavovi zajisté ne bez úmyslu svěřil tak velikou a znamenitou moc nad ostatní bratry, aby tito stále viděli v něm hlavu a vůdce rodu svého.

Dne 29. listopadu r. 1378. vypustil Karel I. svou vysoce ušlechtilou duši, opustil milovanou vlast i dobrý český lid. *Umřel největší Čechů král, největší dobroděj národa našeho, umřel pravý* ***otec vlasti.*** Plakala Praha, naříkal a kvílel všecken národ nad ztrátou jeho nenahraditelnou — —

Václav miloval spravedlnost a pravdu, ke každému se měl upřímně a milostivě. Byl panovník srdce dobrého, povahy přímé, rozumu bystrého. Jelikož za mládí bylo mu nepochybně hověno, nenaučil se však vášní svých v uzdu pojímati. Pokud nebyl podrážděn, býval dobromyslný; avšak rozhněval-li se, býval prchlivý. Pak se zapomínával a dával se unášeti hněvem. Ve příčině té neměl povahy otce svého, který dovedl zachovati klid v dobách zlých i dobrých; tato chladná a důstojná rozvaha činívala Karla velikým. Král Václav liboval si také v různých radovánkách a rozkošech, zvláště v lovu, při čemž však marnotratným nebyl. Hospodářství zemské i dvoru královského bylo dobré a lid nebyl obtěžován velikými daněmi.

Velmi rád obcoval Václav s lidem obecným. Aby měl k tomu více příležitosti, bydlíval častěji v Praze ve městě. K účelu tomu dal si tu vystavěti několik domů, z nichž zvláště vynikal dům na Zderaze, z něhož později zřízena byla veliká trestnice, a dvůr ve Starém Městě Pražském, nazvaný Králův dvůr. Buď v těchto dvorech anebo v domě zvaném »U černého orla«, nyní v Dlouhé třídě č. p. 910. a 922., bydlíval. Odtud vycházíval v přestrojení do města, aby nepoznán jsa dohlížel, zdali lidu při koupích a prodejích se nekřivdí. Tak vypravuje starý letopisec, že přestrojen chodíval mezi pekařky chleba kupovat. Byl-li chléb dobré váhy, zaplatil a odešel. Shledal-li však, že váží méně, dal se poznati, načež pekařce pobrán všecken chléb a rozdán chudým; ten, kdo ho pekl, byl potrestán. A jako pekařům, tak činíval i řezníkům, šenkýřům a jiným živnostníkům. Ke každému z nich chodíval jinak jsa pře-

VÁCLAV IV.
(Dle poprsí na mostecké věži Pražské.)

strojen, aby ho zkoušel, zdali spravedlivě činí. Kdysi šel také i na vinici a tu nepoznán jsa dal se najmouti za dělníka. Kopal a pracoval s dělníky po celý den, aby zkusil, jak těžká jest to práce. Dle vlastní zkušenosti té ustanovil, že viniční dělníci mají v poledne hodinu odpočívati, jakož i ustanovil, do které hodiny večerní mají pracovati.

KRÁL VÁCLAV CHODÍ V PŘESTROJENÍ MEZI LID.
(Původní reprodukce dle obrazu H. Schüllingera.)

Že král Václav tak a podobně činíval, líbilo se obecnému lidu nemálo. Zejména chudina měla v něm mocného ochránce. Za společníky při těchto obchůzkách mezi lidem nevolíval si nejvyšší a nejpřednější úředníky zemské, ale některé mladší rytíře a zemany, kteří pro povahu svoji králi se lépe líbili. Ti uměli hověti náruživostem jeho, upozorňovali ho také na křivdy mezi lidem páchané. Těmto přátelům a druhům královým říkalo se *milci*.

Král Václav zpočátku velmi horlivě následoval otce svého. V zemi byly

TOMÁŠ ZE ŠTÍTNÉHO UČÍ SVÉ DÍTKY.

Initialka ze spisu »Naučení pravdy křesťanské« z počátku XIV. století.

i dále bezpečnost a pokoj jako za Karla I. Na stavbě chrámu Svatovítského bylo pokračováno, most Karlův dokončen. Vysokému učení vykázal pak Václav IV. prostrannější dům tam, kde nyní jest Karolinum. Měl velikou radost z toho, že vysoké učení to zkvétá a velice blahodárně působí v rozvoj vzdělanosti v Čechách. Bylo sice na universitě vyučováno jazykem latinským jako v dobách těch vůbec na vysokých školách všude, avšak mnozí horliví mužové začali vědomosti na universitě získané rozšiřovati mezi lidem v jazyku mateřském. Tak pan *Ondřej z Dubé* proslul jako znatel práv sepsav dílo »O řádu práva zemského«, mistr *Křišťan z Prachatic* byl zase vynikajícím lékařem a v oboru vědy té knihy sepisoval, *Smil Flaška z Pardubic*, příbuzný někdy Arnošta, prvního pražského arcibiskupa, proslul jako básník mravokárný a hluboký učenec, rytíř *Tomáš ze Štítného* sepisoval krásná rozjímání a vysoce cenná naučení křesťanská v jazyku českém. Snah těch účastnil se později i mistr *Jan Hus*, jenž stal se zakladatelem nového pravopisu českého, pro nějž stanovil základní pravidlo velmi jasné, aby každá hláska měla značku svou vlastní. Doposud pravopisem tím, později málo jen pozměněným píšeme.

Působení university a rozšiřování vědomostí mezi lidem mělo blahodárný vliv na veřejný život v Čechách vůbec. Ve městech královských začalo se úřadovati částečně po česku, do zemských desk zapisovány byly důležité nálezy rovněž jazykem českým, ve školách i kostelích zahlaholil také libý zvuk milého jazyka našeho mateřského. Ve příčině povznesení mravnosti pokračovali mnozí kazatelé v díle započatém Konrádem Waldhausrem a Janem Miličem z Kroměříže. Již i mezi měšťany a velmoži bylo dosti mužů, kteří poučování takovému přáli a všemožně je podporovali. Aby lidu kázáno bylo o nápravě mravův a aby poučován byl o zbožném životě, založena byla r. 1391. *kaple Betlémská*. Měšťan Kříž dal zdarma pro ni stavební místo, Jan z Mühlheimu pak založil při ní nadaci, aby z ni vydržován byl kněz, který by v kapli té kázal výhradně jazykem českým. Záhy shromažďovali se v kapli Betlémské všichni, kdo přáli snahám opravným v církvi. Velice účinně ve příčině té působil zejména *Matěj z Janova*. Ten slovem i písmem bojoval proti vadám a nedostatkům v životě lidu obecného i duchovních. Káral ledabylé vykonávání povinností náboženských poukazuje k tomu, že pravá zbožnost nezáleží toliko ve slovech, ale ve skutcích a přesvědčení.

Mužové ti, horlící pro nápravu ve příčině duchovní, nebyli však tak váženi na dvoře královském, jako za doby Karlovy, neboť milci Václavovi neměli jich rádi, ale snažili se popouzeti krále k nenávisti proti nim i hodnostářům církevním. Že ovšem nešlo jim o nápravu při tom, jest zřejmo. Arcibiskupem byl tehdy *Jan z Jenštejna*, jenž nastoupil na stolec arcibiskupský r. 1379. po Janu Očkovi z Vlašimě. Jan z Jenštejna, proživ jako mnoho jiných vysokých hodnostářů církevních doby tehdejší, mládí bujné, stal se později mužem velmi přísných mravů, avšak s Václavem IV. se shodnouti nemohl.

Nesnáze ty byly čím dále horší. Milci královi, zejména podkomoří královský, Sigmund Huller, chovali se ke kněžím nenáležitě, ano i zpupně. A zlé spláceno bylo zase zlým. Mnohdy i ti, kteří měli jen nižší svěcení, spoléhajíce na výsady stavu duchovního, rovněž výtržně se chovali proti dvořanům. Poměr mezi arcibiskupem a králem den ode dne se horšil. Neshody ty dostoupily vrcholu, když král Václav chtěl založiti ještě jedno biskupství v Čechách. Plzeň měla se státi sídlem nové dioecese, která měla obsáhnouti všechen západ Čech. K výživě nového biskupa měly býti věnovány statky benediktinského kláštera v Kladrubech, což se mělo státi, jakmile stařičký opat tamějšího kláštera zemře. Úmyslu tomu odporoval arcibiskup a hned po smrti opatově dal voliti jeho nástupce.

Než král Václav mohl rozhodnouti o uprázdněném opatství, již Jan z Pomuka neboli z Nepomuka, generální vikář arcibiskupův, jménem tohoto volbu nového opata potvrdil. Jednání to nemálo popudilo krále. Aby arcibiskup a kněžstvo ušli hněvu jeho, uprchli do Roudnice. Rozhněvaný král poslal za nimi list obsahu velmi urážlivého. Psal arcibiskupovi: »Ty, arcibiskupe, vrať mi můj hrad Roudnici a jiné moje hrady a vyjdi ze země České. Jestliže ještě proti mně a lidem mým něčeho počneš, utopím tě a bude hádkám učiněn konec. Přijeď do Prahy!« To byl příliš příkrý list a nevěstil nic dobrého. Nicméně vrátil se arcibiskup do Prahy i s Janem z Nepomuka, generálním vikářem svým, a Mikulášem Puchníkem, zástupcem svým u věcech světských neboli officiálem. I bylo jednáno o smíření, neboť přemnohým rozvážným a předním mužům v zemi nebylo lhostejno, že král a arcibiskup se znepřátelili. Bylo již i umluveno, kde mají se král a arcibiskup sejíti, aby osobně spor svůj urovnali a se smířili. Sotva však král spatřil arcibiskupa a jeho kněze, velice se rozhněval. Místo jednání dal zajmouti Jana z Nepomuka, Puchníka, kanovníka Václava a ještě jiné osoby z družiny arcibiskupovy. Arcibiskup zachránil se útěkem. Zajatí kněží byli na staroměstské radnici mučeni, neboť král Václav chtěl na nich vyzvěděti, kdo arcibiskupovi ve sporech těch radil, chtěl i přinutiti je k tomu, aby odřekli se svého církevního představeného. Měli dále podepsati list, v němž by dosvědčovali, že jim král neublížil a že budou při něm státi proti arcibiskupovi. Tři z kněží list ten podepsali, jen Jan z Nepomuku neučinil toho. Byl mučením na skřipci a pálením v kyčlích tak ztrýzněn, že již pozbyl smyslů a nemohl ani odpovídati. Tak nemohl býti ani propuštěn, ani při životu za-

chován. Rozhněvaný král poručil, aby ho svázaného shodili s mostu do Vltavy, což se stalo dne 20. března r. 1393. okolo 9. hod. večerní.

SMRT GENERÁLNÍHO VIKÁŘE JANA Z POMUKA.
(Původní reprodukce dle obrazu H. Schüllingera.)

Král Václav po činu tom nabyl rozvahy klidnější. Počal přemýšleti o skutcích svých a litovati, čeho se dopustil. Chtěl se smířiti s arcibiskupem. Jelikož však

kladl mu podmínky příliš obtížné, nedošlo k tomu. Králi bylo se však obávati církevních trestů proto, že mučil a trýznil duchovní. Avšak trestům těm dovedl se vyhnouti. Vyžádal si na papeži Bonifácovi IX., aby v Praze bylo milostivé léto. A tu putoval po chrámech, kál se z provinění svých a zvláště na Vyšehradě oddal se mnohým pobožnostem. Na poutech těch provázela krále *Žofie*, druhá manželka jeho, paní spanilomyslná, zbožná i dobrá. První manželka Václavova Johanna zemřela r. 1389., pokousána prý byvši jedním z loveckých psů svého manžela. Obě manželky krále Václava byly rodem kněžny bavorské.

SPORY KRÁLE VÁCLAVA.

Čeští pánové nemilovali Václava, žehrajíce na něho, že prý se jen toulá s milci a sobě oddanými přáteli mezi lidem a jich si nehledí. Sami však obávali se proti němu vystoupiti. Proto rádi uchopili se sporů, jež měl s arcibiskupem a duchovními, spolčivše se s těmito. Dovedli také na svou stranu získati Sigmunda, bratra Václavova a markraběte brandeburského, jakož i markraběte Jošta Moravského, rovněž z rodu Lucemburského. Sigmund byl té doby nejen markrabětem braniborským, nýbrž také již i králem v Uhřích, kteréhož panství nabyl sňatkem s Marií, dědickou tohoto království. Všichni ti a někteří ještě zahraniční mocnáři spojili se r. 1394. v jednotu panskou a slíbili si zvláštním úpisem, že si budou proti králi Václavovi pomáhati. Zejména chtěli obnoviti řád a zřízení zemské, které prý král Václav porušoval. Skutečně však šlo pánům o to, aby na králi Václavovi vynutili závazek, že bez jejich vůle nic nepodnikne a že nejvyššími úředníky a soudci mohou býti toliko členové rodů panských. Z toho jest zřejmo, že odpor panstva směřoval vlastně proti milcům královým a pak že chtěli čeští pánové zase nabýti moci a vlivu v zemi.

O spolku tom neměl král Václav ani tušení. Ano, král i v době té pozval bratra svého Sigmunda k sobě do Prahy, kde ho bratrsky pohostil. Pak odejel na hrad Žebrák a do okolí jeho. Když dlel ve Dvoře Králově u Berouna, byl nenadále překvapen návštěvou českého panstva, které vedl markrabí Jošt. Zástup ozbrojenců, který je následoval, nevěstil nic dobrého. Pánové počali králi vykládati, jak země Česká trpí a hyne, jak nářky vdov a sirotků do nebe volají, a dovozovali, že nutno, aby neutěšené poměry ty byly napraveny. Král Václav nechtěl uznati pravdy výtek těch. Tu pánové obklíčili králův příbytek a dne 8. května r. 1394. Václava zajali a odvezli na hrad Pražský, kdež podrželi ho ve své moci, a vlády v zemi ujali se sami. Jošta, markraběte moravského, ustanovili správcem země, nazývajíce ho zemským starostou.

Králi Václavovi nevedlo se v zajetí zle. Pánové chovali se k němu velmi uctivě i povolně, avšak svobodně nedali mu vycházeti. Král velmi trpce snášel, že jest tak pokořen, a hořel pomstou proti svým věznitelům. Konečně podařilo

se mu tajně dorozuměti se s věrným bratrem svým Janem Zhořeleckým, jenž neváhal poskytnouti mu pomoci. Přišel do Čech a vydal k národu veřejné provolání, v němž vykládal, že Václav jest vlastně zajat a pokořen. To pomohlo. Lid obecný i měšťané měli krále rádi, ačkoli měl i vlastnosti některé nechvalné. Také i purkrabí a úředníci na hradech královských zůstali králi věrni. Nebylo tedy Janu Zhořeleckému příliš se namáhati, aby se dostal do Prahy, což bez boje a krve prolévání také učinil. Bratra však nevysvobodil ze zajetí. Čeští pánové, kteří ho věznili, opustili hrad Pražský a krále vzali s sebou. Pak věznili ho na hradech pana Jindřicha z Rosenberka, náčelníka panské jednoty. Domnívajíce se, že by neměli tu krále dosti v bezpečí, zavezli ho do Rakous a v pevnosti, řečené Vildberg, ho uvěznili. Jan Zhořelecký neustal v boji proti nepřátelům svého bratra. Konečně došlo ku smíru. Strany si odpustily a král Václav byl z vězení propuštěn. Listina, jíž tento smír byl potvrzen, vydána byla dne 25. srpna r. 1394. v Písku a jest památná zvláště tím, že jest to první královská listina, která sepsána byla v jazyce českém. Až dosud bývaly podobné listiny sepisovány na větším díle po latinsku.

HRADY ŽEBRÁK A TOČNÍK.
(Nynější stav. Dle fotografie.)

Král Václav vrátiv se ze zajetí do Prahy, nechtěl o smíru s českými pány ani slyšeti. Ač dříve býval náruživ, byl přece při tom mysli veselé; od té doby však stal se nedůvěřivým, bázlivým a nerozhodným. Časem oddával se i nemírnému pití. Na hradě Pražském nechtěl již bydleti, ale ve městě buď ve Dvoře Králově buď na Zderaze zůstával. Mimo to dal si i na venkově stavěti hrady, z nichž zvláště Točník vynikal nad ostatní.

Čeští pánové, když se přesvědčili, že Václav neníní dostáti převzatým závazkům, vzbouřili se r. 1395. opět. Jelikož Jan Zhořelecký brzy na to zemřel, nezbylo Václavovi, než po dobrém dohodnouti se s panstvem. Smír ten sprostředkovali bratr jeho Sigmund a markrabí Jošt. Král byl nucen předním z panské jednoty postoupiti všecky úřady v zemi a všecku moc. Náčelník této jednoty, pan Jindřich z Rosenberka, stal se nejvyšším purkrabím. Také i markrabí Jošt zůstal v Praze a účastnil se vladaření. Král Václav byl tím zbaven vší moci. Čeští pánové vinili královy milce ze zrady a konečně přední čtyry z nich dali r. 1397. na Karlštejně popraviti. Jindy byl by se král dozajista za to pomstil, v okolnostech tehdejších však nemohl, nemaje moci.

Nezůstalo však jen při nepokojích v Čechách. Václav byl také panovníkem říše Německé. Jelikož měl v Čechách stále zápasy a neshody mnohé, nemohl se valně starati o Německo. To zase nelíbilo se některým pánům německým, a proto počali proti němu brojiti. Nad jiné vynikal ve příčině té Ruprecht Falcký, řečený Klem. Nejraději byli by ho svrhli s trůnu německého a sami se vlády ujali. Když Václav viděl, že dochází na nejhorší, odhodlal se k rozhodnému kroku. Ustanoviv za správce v Čechách markraběte Prokopa, bratra Joštova, pospíšil do Němec, kde velmi horlivě počal dohánětí, co dříve zanedbal. Také i do Remeše ku králi francouzskému zajel, aby se s ním zejména dorozuměl, jak narovnati spory v církvi. Dohodli se, aby oba papežové složili svá důstojenství a aby kardinalové svorně zvolili nového papeže, čímž mělo býti rozdvojení v církvi zase odstraněno.

Římský papež Bonifác, kterého až dotud král Václav podporoval, rozhněval se na tuto úmluvu i na krále Václava. Očekávaje, že mu bude sok jeho, Ruprecht Falcký, přáti, podporoval tohoto. Ruprecht Falcký pak spojil se s knížaty německými i s jednotou panskou v Čechách, dorozuměl se se Sigmundem, bratrem Václavovým, dohodl se také i s Joštem, markrabětem moravským.

R. 1399. vypukla proti Václavovi bouře na všech stranách. První následek její byl, že němečtí pánové, kteří Václavovi nepřáli, sesadili ho s trůnu a zvolili si za krále Ruprechta Falckého. Stalo se tak r. 1400. Jako Ruprecht Falcký po koruně německé, tak toužil Sigmund po koruně české. I ten, ač vlastní bratr Václavův, domníval se, že ho také donutí, aby vzdal se i vlády v Čechách. K tomu však přece nedošlo. R. 1401. byla konečně po dlouhém, smutném válčení a po velikých sporech učiněna úmluva. Král Václav slíbil, že bude příště vládnouti za pomoci rady některých pánů, v jichž čele byl pan Jindřich z Rosenberka a nový arcibiskup pražský Olbram ze Škvorce. Čeští pánové odřekli se za to spolku s cizími knížaty a Ruprecht Falcký, který téměř již byl s vojskem ve středu Českého království, byl nucen ze země vyjíti.

Král Václav při všech těch zmatcích a nepokojích ukázal, že jest smířliv a že v srdci jeho neutuchla láska bratrská, kdežto bratr jeho Sigmund vždy

a všude choval se neupřímně; pomáhalť všechny ty bouře proti Václavovi osnovati. A za to všechno nesplácel mu Václav rovnou měrou, ale naopak lnul k němu láskou bratrskou i dále. Když po posledním narovnání byl Sigmund, jehož panování v Uhřích bylo neméně bouřlivo než Václavovo v Čechách, od pánů uherských zajat v Budíně, král Václav se za něho přimlouval a také ho i vysvobodil z těžkého postavení. Pak zval ho do Čech s nelíčenou radostí, neboť prý, jak pravil, nemohl se dočkati chvíle, aby mohl obejmouti svého

KRÁL VÁCLAV IV. PRCHÁ Z VĚZENÍ VÍDEŇSKÉHO.
(Původní reprodukce obrazu St. Hudečka.)

bratra. Co se mezi nimi přihodilo, to prý způsobili zlí lidé. Proto tak touženě ho očekával, aby se s ním mohl dohodnouti, aby mohl lásku bratrskou utužiti.

Sigmund přijel a chytře opanoval bratra tak, že učinil ho Václav i svým spoluvladařem. Hanebně splatil však Sigmund důvěru tu a lásku bratrskou. Když totiž měl všecku moc ve svých rukou, zajal dne 6. března r. 1402. Václava v jeho domě na Starém Městě, dal ho odvézti na hrad Pražský a tam přísně opatrovati. Aby Čechové nedověděli se, co se stalo, vládl i dále jménem krále Václava. Avšak na dlouho nepodařilo se mu utajiti nešlechetného skutku svého. Lid brzy poznal, že přihodilo se něco nepravého, neboť byly mu ukládány nesnesitelné daně a i jinak byl soužen. Velmožové, kteří Sigmunda do Čech po-

volali, i všecken národ poznali, že se v Sigmundovi sklamali. A sotva poznání to proniklo, došlo velmi rychle ku změně. Všickni zatoužili zase po Václavovi. V čelo odboje proti Sigmundovi postavil se markrabí Prokop, jehož však Sigmund přelstil. Vypravil se proti němu k Bezdězu, kde žádal ho za rozmluvu, zavazuje se čestným slovem, že mu nebude ublíženo. Prokop přišel. Věrolomný Sigmund však nedbaje mravu rytířského zajal ho, načež se vrátil do Prahy. Aby mohl krále Václava odstraniti z Čech, namluvil lidu, že pojede s ním ke korunovaci císařské do Říma. Rozhlašoval, že Václav jede dobrovolně, an zatím odvážel ho z Čech jako vězně. Také Prokopa při té příležitosti odstranil z Čech. Nejel s nimi však do Říma, ale jen do Rakous, kde odevzdal bratra Václava vévodům rakouským ve Vídni do vězení a Prokopa zavezl do Prešpurka. Pak vrátil se zase do Čech. Avšak Čechové zatím povstali proti Sigmundovi jako jeden muž. Jelikož však nedovedli býti tak úskočni jako Sigmund a neměli ani řádného náčelníka, neodolali mu. Kutná Hora byla první r. 1403. nucena vzdáti se mu na milost i nemilost a po ní všecka ostatní země. Bylo-li dříve zle, bylo nyní hůře. Sigmund sháněl na všech stranách peníze. Když neměl již odkud bráti, odejel do Uher, svěřiv vládu v Čechách několika pánům, kteří mu byli věrni a jako on dovedli vydírati na lidech peníze.

Český král v době té chován byl ve vězení vídeňském. Minul rok, plynulo i druhé léto. Král Václav choval se tak, jakoby již smířen byl s nešťastným osudem svým. Proto také nebyl již dále tak pečlivě hlídán jako dříve. Konečně kněz z řádu johanitů, Bohuslav zvaný, pomohl mu ze žaláře. Pak utekli z Vídně k řece Dunaji, kde dle úmluvy již je očekával rybář. Ten převezl krále do městečka Štadlavy, kde věrnější milci královi již čekali na jejich příchod. Pak rychle ujeli s králem do Moravy na hrad Mikulov. Lidé, když se dověděli, že se král vrací do země, radovali se nemálo. Sigmund a jeho důvěrníci sebrali již vše, co kde sehnati mohli. Královské pokladnice byly prázdny, lid ochuzován, utiskován.

Král Václav vrátiv se propustil nejvyššího purkrabí, Jindřicha z Rosenberka, a smířil se s Joštem, markrabětem moravským. Byl již dosti přesvědčen, že bratr jeho Sigmund jest mu nevěren, a proto neváhal uzavříti proti němu spolek s králem polským.

Za zmatků těch rozmohlo se v Čechách zase lupičství. Král Václav počal tedy především pečovati, aby podobné zlořády byly vyhubeny a aby nastala v zemi zase bezpečnost. Nad jiné loupežníky zvláště vynikal pověstný rytíř Mikeš Zůl z Ostředka, jenž měl několik hradů nad Sázavou. Král Václav umíniv si především toho nejpřísněji pro výstrahu potrestati, svěřil válečnou výpravu proti němu novému arcibiskupovi pražskému, *Zbyňku Zajíci z Hasenburka*, jenž umění válečnému rozuměl výborně. Zůl byl zajat, popraven a hrady jeho rozváleny. A jako Mikeš Zůl tak i jiní loupežníci byli přísně potrestáni. Aby za-

bezpečena byla spravedlnost v zemi, ustanovil král Václav v každém ze dvanácti krajů v zemi zvláštní popravce neboli hejtmany krajské, jimž uložil bdíti nad pořádkem v zemi.

Kaple Betlémská. Poměry v universitě.

Na Starém Městě Pražském jest nedaleko břehu vltavského neveliké náměstí nazvané Betlémské. Tam v dobách, o nichž právě vypravujeme, stávala kaple, určená, jak už řečeno, k tomu, aby v ní bylo kázáno výhradně jazykem českým. Kaple Betlémská stala se za krále Václava, zvláště za posledních dob bouřlivých, střediskem činnosti kazatelské ve prospěch pozdvižení mravnosti a zlepšení společnosti lidské na základě křesťanském. Kazateli v kapli té byli tehdy přední mužové své doby. Tak zejména *Štěpán z Kolína*, mistr a slavný člen vysokého učení záhy nabyl chvalné pověsti pro své horlení proti pokleslé mravnosti jisté části duchovenstva i světských lidí, jakož i pro své vzorné smýšlení vlastenecké. Podobně proslul tu jako výtečný kazatel i *Jan Štěkna*.

Že i v universitě schvalovány a podporovány byly snahy kazatelů v kapli Betlémské, toho jest dokladem zřízení nadačního domu při této kapli, řečeného *Nazaret*, pro chudé studenty. Ustanovovati, který ze studentů má býti dobrodiní toho účasten, bylo právem mistrů na vysokém učení.

Na vysokých školách samých však v době té rovněž se schylovalo k bouřím. Jak již bylo pověděno, tvořili žáci i professoři universitní čtyři národy: český, bavorský, saský a polský. Každý z těchto čtyř hlavních národů měl právo rozhodovati o důležitých věcech, týkajících se university a to tak, že každý z nich měl ve příčině té jeden hlas.

Tak na příklad, jednalo-li se o něco důležitého, bylo potřebí, aby s tím souhlasila většina těchto národů. Kdyby byli s tím souhlasili jen Čechové a nikoli národové ostatní, byly proti jednomu hlasu tři ostatní hlasy, kdyby byli Čechové něco zamítli a ostatní národové to schvalovali, byl zase jeden hlas potlačen ostatními třemi. Tím měli cizinci proti Čechům převahu ve všech důležitých otázkách. To však nesrovnávalo se se skutečnými poměry na universitě. V Evropě zřízeny byly totiž v posledních dobách ještě i jiné university, čímž příslušníků národů jiných, zejména žáků z národu saského a bavorského, na universitě v Praze značně ubylo. Všichni ti šli na bližších sobě universitách hledat vzdělání. Jelikož Čechové pak nad to stále pokračovali ve vzdělání, bylo zcela přirozeno, že počali se i domáhati svých práv. Zvláště se snažili, aby Pražská universita věnovala pozornost prospěchu vlastní země a aby učiteli na vysokém učení tom stávali se Čechové. Zřídili proto při vysokém učení zvláštní učiliště neboli kollej pro sebe, kde čeští mistři vyučovali žáky české.

HUSŮV RODNÝ DOMEK V HUSINCI.
(Nynější stav. Dle fotografie.)

Vlastenečtí mužové toužili tudíž nejen po opravách ve věcech světských a církevních, ale i po přirozeném právu na vysokém učení. Zejména těžce nesli, že v Čechách bývali za duchovní správce ustanovováni kněží, neznající ani řeči lidu, jenž jim byl ke správě svěřen. Proto také i upřímní Čechové rádi podporovali snahy horlivých kazatelů, kteří toužili po opravách. Jinak ovšem chovali se k nim Němci, neboť obávali se, že by tak ztratili výnosné úřady jak při vysokém učení, tak i ve správě duchovní v Čechách. Tím nabylo hnutí po žádoucích opravách rázu národnostního.

Horlivým oprávcům šlo především o to, aby povznesen byl mravný i hmotný stav českého lidu a aby Čechové nabyli zase přirozených práv svých proti cizincům.

V době té vyskytl se mezi Čechy muž, který neohroženě počal práva jejich hájiti a bezohledně tepati nepořádky v životě lidu světského i duchovního. Byl to mistr *Jan Hus.*

V jižních Čechách, při říčce Blanici jest neveliké městečko *Husinec.* Tam dne 6. července r. 1369. spatřil světlo světa Jan Hus.

Rodiče Janovi nebyli zámožni. Jelikož však hošík jevil touhu po vyšším vzdělání, posýlali ho přece do škol a to, jak se zdá, do Prachatic; později vypravili ho i na studie do Prahy. S nouzí bylo mu tu zápasiti. Nicméně horlivě se učil, aby mohl úmyslů svých uskutečniti. Chtěl býti knězem. Ač byl jinoch veselý, ač liboval si v pěkném šatě a rád účastnil se radovánek mnohých, přece byl zbožný. Tak v milostivém létě roku 1393. obětoval poslední čtyři groše, aby dosáhl odpustků. Raději pak snášel nouzi. Konečně podařilo se mu státi se bakalářem svobodných umění. To byl nejnižší čestný titul na universitě, jehož posluchači dosahovali po přísných zkouškách. Bakaláři bývali ustanovováni učiteli při školách farních. Po roce se odhodlal Jan Hus již zase k novým zkouškám v koleji bohoslovecké neboli theologické. I tu dosáhl hod-

MISTR JAN HUS KÁŽE V KAPLI BETLÉMSKÉ.

(Původní reprodukce dle Věnceslava Černého.)

nosti bakalářské. Po dvou létech (r. 1396.) stal se mistrem svobodných umění. My bychom řekli, že stal se doktorem filosofie. Mistři mohli učiti již na vysokém učení. I mistr Jan Hus stal se tu professorem. Roku 1400. byl vysvěcen na kněze a mohl již také veřejně kázati.

Připravuje se ke vznešenému úřadu kazatelskému, počal žíti nový život. Přestal již libovati si v pěkném šatě i radovánkách, vzdaloval se pýchy i všech jiných marností světských. Všecka jeho touha se nesla po tom, aby prospěl křesťanskému vzdělání lidu a aby povzbudil posluchače k životu ctnostnému. Konrád Waldhauser, Milič i Matěj z Janova podobně snažili se prospěti lidu. Mistr Jan Hus stal se jejich následovníkem. Nejdříve kázával po různých kostelích v Praze a konečně stal se kazatelem v kapli Betlémské. Téhož roku 1402. zvolen byl také za správce neboli rektora vysokých škol.

Kázání jeho líbila se nejen lidu obecnému, ale i pánům a dvořanům královým. Ano i král Václav si Husa zamiloval. Také královna Žofie ho chválívala, a jak se zdá, zvolila si ho za zpovědníka.

Husovi a jeho přátelům nelíbily se mnohé nepořádky, jež v době té vznikaly mezi duchovenstvem. Byli totiž tenkrát dva papežové. Jeden sídlel v Římě, druhý v Avignoně, a chovali se k sobě velice nepřátelsky. Při volbách pak arcibiskupů, biskupů, opatův a jiných hodnostářů církevních nerozhodovala namnoze schopnost k úřadu církevnímu, ale kdo z uchazečů mohl více dáti, ten byl zvolen nebo ustanoven. Tím stávalo se, že za hodnostáře církevní bývali jmenováni mnohdy i lidé, kteří hodností těch nezasluhovali. Koupili si úřad jen proto, aby požívali výhod s ním spojených, což nijak nebylo na prospěch církve a stavu duchovního. V tehdejší době přemnozí lidé bohatší dávali stavěti buď kaple, buď oltáře, jiní zase věnovali peníze, aby po smrti za duše jejich byly obětovány mše. Na zbožná *nadání* ta zejména pamatováno bývalo v posledních vůlích neboli kšaftech. Počet kněží se tím nemálo rozmnožil, ale rozmnožily se i nepořádky, o nichž jsme vypravovali. To však nijak se neshodovalo se zbožnými úmysly zakladatelů. K tomu též poukázal Hus a jeho přátelé, toužíce po nápravě.

Těm, kdož nehodným způsobem nabyli hodnosti církevních, neb jinak znesvěcovali povolání své, nelíbilo se, že Hus tak jedná. Nenáviděli ho a jali se ho podezřívati, že prý nesmýšlí dobře o ustanoveních církevních. Vinili ho z kacířství, k čemuž příčinu poskytly jim spisy Wiklefovy, jichž se Hus zastal.

Jan Wiklef byl anglický kněz a přednášel o bohosloví na starobylém vysokém učení v Oxfordě. Žil asi právě v té době, kdy Jan Milič z Kroměříže v Praze kázával. Jako Milič v Čechách, tak on zase v Anglicku nadšeně horlil slovem i písmem ve prospěch povznesení života mravního. Nepřestal však jen na tom, ale počal také uvažovati o učení církevním. Tu pak vytýkal duchovenstvu tehdejšímu, že se odchyluje od pravého učení Kristova, v čemž domníval se shledávati příčinu nepořádků v životě duchovním. Měl za to, že jen s prospěchem

bude, navrátí-li se církev k původnímu učení Kristovu. Za tou příčinou počal sám různá zřízení církevní opravovati. Ale jeho snahy a učení byly v Anglicku uznány a odsouzeny jako kacířské. I byl sice Wiklef zbaven své stolice professorské, ale jinak nebyl osobně pronásledován. Jelikož však spisy jeho byly zavrženy, docházely právě tím veliké pozornosti. Nejen v Anglicku, ale také v jiných zemích byly čítány. I do Prahy byly přineseny, a to velmi záhy. Na vysokém učení bylo pak o nich také vykládáno. Zdá se, že přinesli je do Prahy Čechové, kteří s dcerou Karla IV., Annou, provdanou za krále anglického Richarda, vlast Wiklefovu navštívili a tam také i jeho učení seznali. Ostatně bývalo také zvykem, že mnozí Čechové, dokončivše studia svá na universitě domácí, odcházeli ještě doplnit vzdělání svého na učení cizí. Nejeden z nich putoval za tou příčinou i do Oxfordu, a tak jmenovitě byl Husův důvěrný osobní přítel, mistr Jeroným Pražský, přímo Wiklefovým žákem.

V Čechách byly spisy ty různě posuzovány. Sbor kanovníků na hradě Pražském neboli kapitola Pražská počala vystupovati proti nim. 45 článků neboli vyňatků z nich vybrali a předložili je roku 1403. universitě k posouzení Mezi mistry nastal spor. Hus s přáteli svými je zastávali namítajíce, že články ty byly z knih Wiklefových vyňaty a že v souvislosti v knihách jeho mají smysl jiný. Mnohem horlivěji než Hus hájili učení Wiklefovo *Štěpán Páleč* a *Stanislav ze Znojma*, oba mistři. Němečtí professoři však většinou shodovali se zase s míněním kapitoly a chtěli, aby žádosti její universita vyhověla a spisy Wiklefovy odsoudila. Konečně bylo rozhodnuto, aby nikdo článkům těm neučil. Nikdo však nebyl stíhán. Stalo se tak snad proto, že v době té nastoupil po smrti Olbrama ze Škvorce nový arcibiskup *Zbyněk Zajíc z Hasenburka*.

KAPLE BETLÉMSKÁ.
(Dle starého obrazu.)

Nový arcibiskup pražský, ač dosud mlád, byl rozšafný a dobrý. Nescházelo mu ani upřímné vůle k dobrému a řádnému vedení pa-

stýřského úřadu. Jelikož však do té doby, než byl povolán na stolec arcibiskupský, věnoval více pozornosti vojenství než věcem duchovním, měl málo vzdělání literárního, ano vypravovalo se, že prý počal se učiti čísti teprve, když se stal arcibiskupem. Odtud vznikla mu převzdívka »Abeceda«. Husa sobě záhy

MISTR JAN HUS.
(Kresliл Jan Vilímek.)

velmi oblíbil. Žádal ho, aby žádné vady, kterou by shledal ve zřízeních církevních, před ním netajil. Hus pečliv jsa o povznesení stavu duchovního v Čechách, rád vyhověl přání arcibiskupovu, kterýž si ho tak zamiloval, že při schůzích duchovenstva neboli při synodách ustanovoval ho i kazatelem. Hus v kázáních těch otevřeně líčil způsob života duchovenstva, vytýkal i vady, jež shledával. Při tom nedbal, že snad nemile dotkne se také osob vysoce postavených. Ano neváhal pravdu říci ani přítomnému arcibiskupovi. Byl člověk, jak říkáme,

otevřený. Co na srdci, to na jazyku. Posluchači se na něho však také nehněvali, neboť nahlédli, že jedině tak může býti nepořádkům učiněn konec a nápravy se dosíci.

Vedle toho byla Husovi hlavním působištěm kaple Betlémská, v níž denně kázával. Záhy proslavil se tak, že vždy na sta posluchačů spěchalo na jeho kázání. Nejen lid obecný, ale i panstvo jakož i mnozí duchovní byli dychtivi slyšeti slovo Boží z úst jeho.

Snahou mistra Jana Husa nebylo však hlásati něco nového v učení křesťanském. Chtěl vzdělávati lid, chtěl mu vštěpovati pravé pojmy o životě křesťansky spořádaném. Zejména snažil se vykořeniti bludy, které s učením křesťanským nikdy se nesrovnávaly. Náprava mravnosti byla účelem jeho kázání. Sám pak vždy snažil se spořádaným životem svým býti příkladem posluchačům. Ani nejmenší vady nemohli mu i největší nepřátelé jeho ve příčině té vytknouti. Nikdy nebažil ani po jmění, ani po úřadech, s nimiž by spojeny byly hojné příjmy. Mnozí z duchovenstva, kteří nepojímali vznešený svůj úřad pastýřský tak, jako Hus, nenáviděli ho a stěžovali si na něho u arcibiskupa. Když však nic nepořídili, obrátili se do Říma k papeži Innocentovi VII. Ten konečně k žádosti kapitoly Pražské arcibiskupovi nařídil, aby byl bedliv vymýcení bludů, zejména pak těch článků ze spisů Wiklefových, jež byly universitou odsouzeny.

Mnozí duchovní poslechli; kteří neuposlechli, byli trestáni. To popudilo Husa a jeho přátele, zejména Stanislava ze Znojma, nemálo. Nevole ta čím dále tím více se šířila. Avšak Hus i potom zachoval se velmi šlechetně, neboť ve schůzi českých příslušníkův university přičinil se, aby bylo uzavřeno, že nikdo nemá učiti zmíněným článkům ze spisů Wiklefových, pokud by smysl jejich byl kacířský nebo bludný. Arcibiskup Zbyněk v době té již odvrátil se od Husa, byl rozmrzen, že má pro něj nepříjemnosti s papežem, a tak podařilo se těm, kdož okolo něho byli, betlémského kazatele náležitě osočiti. Rozkázal, aby všechny spisy Wiklefovy, které by kdo měl, byly jemu předloženy ku prohlédnutí, což nemálo potěšilo nepřátele mistra Jana. Vidouce, že arcibiskup nepřeje již Husovi, žalovali na něho u papeže. Zejména uváděli, že jeho kázání v kapli Betlémské působí výtržnost.

V době té připravována byla také změna v nejvyšším úřadě církevním. Dosud byli totiž dva papežové. Kardinálové římští i avignonští shodli se na tom, že nebudou poslouchati toho ni onoho, nýbrž chtěli, aby svolán byl do italského města Pisy církevní sněm neboli koncil, na němž by rozepře v příčině dvojice papežské byly urovnány a nový papež byl zvolen. Za tou příčinou žádali všecky panovníky, aby dosavadních papežů nebyli poslušni a byli nápomocni koncilu. Král Václav neváhal býti jim po vůli, neboť o co se přičiňovali, po tom toužili také i čeští horlitelé: odstraniti záhubný spor o stolec papežský a povznésti církevní život. Ti z kněží, jimž líbily se dosa-

vadní nepořádky, rádi by byli zmařili koncil Pisanský. Král Václav však jich nedbal, ale chtěl, aby Čechové vyhověli kardinálům a prozatím nebyli poslušni žádného z obou papežů, až jak koncil rozhodne. Jelikož arcibiskup Zbyněk a jiní vyšší duchovní byli proti tomu, požádal král universitu, aby rozhodla, co počíti. Jak již bylo vypravováno, rozhodovali tu o důležitých otázkách čtyři národové. Národ český v této otázce byl pro to, aby bylo vyhověno králi; ostatní tři národové, mezi nimiž bylo nejvíce Němců, s Čechy nesouhlasili, nepřejíce si míti oprav v církvi. Tak došlo k roztržce.

Při příležitosti té ukázalo se nejlépe, že na universitě nemohou *Čechové* rozhodovati po vůli své, ale že cizinci tu mají převahu. Těžce to nesli čeští mistři i všechen národ. Nyní zdála se jim býti nejpříhodnější doba k opravě této křivdy. Hus pomocí pana Mikuláše Augustinova z Prahy, královského rady, zvláště se o ni přičiňoval. Král Václav vyhověl přáním českých mistrů. Dne 18. ledna r. 1409. vydal v Kutné Hoře list, v němž prohlásil, že jest neslušno, aby národ německý, jenž nemá domácího práva v této zemi, přisvojoval si tři hlasy ve všech volbách a jednáních v universitě, a národ český, spravedlivý dědic tohoto království, měl toliko hlas jeden. Proto nařídil, aby od této doby národ český ve všech radách, soudech, zkouškách, volbách i jakémkoli veřejném řízení měl hlasy tři, ostatní národové pak dohromady hlas jeden.

Ten jest obsah památného *dekretu Kutnohorského.* Čechové se radovali, Němci, kteří ztratili nadvládu, hrozili, že odejdou z university Pražské. Avšak nic jim to nebylo platno. Odešli tedy z Prahy a s nimi také i ti, kteří hlásili se k tak zvanému národu polskému. Byli to také Němci, většinou poněmčilí Slezané. Hus v kapli Betlémské mluvě o tomto radostném vítězství Čechů, vyzýval posluchače, aby vděčně vzpomínali pana Mikuláše z Prahy, který zvlášť měl zásluhu o to, že král uznal žádost Čechů za spravedlivou.

Že cizinci odstěhovali se z university Pražské, přestala tato býti sice ústavem světovým, ale stala se za to ústavem zemským, v němž Čechové mohli po vůli své rozhodovati a nebyli ve vlastním domově závislí na vůli cizozemců. Ostatně v posledních dobách byly zřízeny také university již i v jiných zemích, a, ač cizinců na universitě Pražské tím ubývalo, přece osvojovali si dosud právo, jakoby Pražská universita byla zřízena jen pro ně.

Čechové majíce odtud na universitě většinu, vyhověli žádosti krále Václava a slíbili, že nebudou poslouchati papeže Řehoře. Koncil v Pise prohlásiv, že oba dosavadní papežové jsou nehodni, aby byli v čele církve, zvolil za nového papeže Alexandra V.

SPORY MISTRA JANA HUSA S ARCIBISKUPEM A PAPEŽEM.

Ti, kdo toužili po nápravě v církvi, těšili se, že koncil Pisanský učiní ve příčině té žádoucí krok, leč bohužel sklamali se. Neboť jednoty v církvi nebylo dosaženo, protože dosavadní papežové, Benedikt XIII. a Řehoř XII., neuznali

za správný církevní sněm Pisanský a důstojenství svých nevzdali se. Jelikož koncil zvolil nového papeže, byli pak místo dvou papežů tři. Po smrti Alexandra V., jenž byl od Pisanského koncilu zvolen, stal se nástupcem jeho Jan XXIII., který vším právem byl za nejnehodnějšího ze všech těchto tří papežů považován, neboť jeho způsob života byl pohoršením všemu křesťanstvu. V církvi nastala doba nejhlubšího úpadku. Nepořádků těch bylo užito v Čechách zejména k rozhodnějšímu vystoupení proti těm, kdo snažili se o nápravu v životě duchovním.

Arcibiskup pražský Zbyněk stranil již úplně těm kněžím, kteří libovali si ve svatokupectví. Znova rozkázal, aby nikdo neučil naukám Wiklefovým, zapověděl i všecka kázání v kaplích, což namířeno bylo zejména proti Husovi, jako kazateli v kapli Betlémské. Konečně nařídil, aby knihy Wiklefovy byly spáleny. Avšak Hus kázal dále, považuje zápověď za nespravedlivou, ano i proti duchu církevnímu. Arcibiskup Zbyněk popuzován jsa od nepřátel oprav, nedbal již ani přání královna, ani veřejného dobrozdání Pražské university, ale dal knihy Wiklefovy dne 16. července roku 1410. spáliti v domě arcibiskupském na Malé Straně. Když knihy hořely, bylo hlučně zpíváno »Tě Boha chválíme« a zvoněno na věžích jako za mrtvé. Domníval se arcibiskup, že tím skončeny budou všecky rozepře, ztráví-li oheň spisy Wiklefovy. Ale naopak učiněn byl tím počátek k novým bouřím, neboť lid poznav již upřímné snahy Husa a jeho přátel, velice se rozhněval na arcibiskupa a jeho kněze, posměšně o nich mluvil, hanlivě zpíval. »Zajíc, biskup Abeceda, spálil knihy nic nevěda, co je v nich napsáno«, bylo po ulicích veřejně prozpěvováno.

Arcibiskup hned po spálení knih Wiklefových odejel do Roudnice. Dne 18. července r. 1410. vyloučil pak Husa z církve neboli, jak se říká, vydal na něho klatbu, čímž ještě více popudil lid. Nejvíce hněval se na arcibiskupa král Václav. V době té měl však již arcibiskup a kněží jemu oddaní u dvora papeže Jana XXIII., kde i dále hověno bylo svatokupectví, nemalou přízeň. I bylo odtud Husovi nařízeno, aby přišel do Říma k soudu. Arcibiskup Zbyněk pak dne 24. září r. 1410. vydal na Husa novou, stíženou klatbu. Král Václav i královna Žofie ujavše se Husa psali papeži, žádajíce za mírné narovnání toho sporu. Zejména královna výslovně připomínala, že sama slyšela Husa v kapli Betlémské kázati a dosvědčovala, že Hus žádného bludu se nedopustil. A jako král a královna, tak i mnozí přední pánové čeští žádali papeže za totéž. Hus pak prosil, aby nebyl nucen sám jíti do Říma, ale aby směl za sebe poslati plnomocníky. Tušil asi, že by nebyl souzen po právu a že by se tak vydal na nebezpečnou cestu.

Papež Jan XXIII. nedbal však těchto žádostí. Nenáviděl Husa, protože byl horlivým bojovníkem proti nepořádkům v církvi, jimž on sám nad míru hověl.

Když se král Václav přesvědčil, že po dobrém nic nepořídí, počal stíhati arcibiskupa jako původce sporů těch a všecky statky mu zabavil. To ovšem

arcibiskupa velmi pohněvalo. Hned zakázal konati v Praze služby Boží a přisluhovati svátostmi. Zákazu takovému říká se po latinsku interdikt.

Arcibiskup domnívaje se, že přísnost, s níž nastoupil, pomůže, mýlil se. Král Václav rozhněval se ještě více a počal pronásledovati i duchovní, kteří byli poslušni arcibiskupa. Kněží, kteří hlásili se ke straně Husově, považovali rozkazy arcibiskupovy za nezákonné a proto se jim podrobiti nechtěli. Král Václav brzo na to, dne 5. června roku 1411., předsedaje na soudě zemském, dal prohlásiti zákon, dle něhož nikdo neměl býti poháněn před soud duchovní, jednalo-li se o věc světskou. Domníval se, že soudy duchovní vyvyšují se na úkor soudů zemských a světských.

Arcibiskup Zbyněk poznal, že tak nepořídí nic. Také přátelé jeho mu radili, aby se s králem smířil po dobrém. Dne 3. července r. 1411. byla sespsána listina, dle níž měl o všech různicích jeho s Husem a přáteli jeho rozhodnouti král Václav, s čímž Hus byl srozuměn. Po třech dnech na to svolal král Václav některé rádce své, aby s nimi o sporných věcech rozhodl. Po úradě s nimi vydal nález v ten rozum, aby arcibiskup pokořil se králi jako pánu svému, aby dále psal papeži, že neví o bludech v zemi České, a aby vyžádal na papeži rozhřešení těm, kteří byli v klatbě papežské, jakož i aby rozhřešil ty, jež sám klatbou stížil, a konečně aby odvolal interdikt.

Úmluva ta mohla býti základem smíru mezi arcibiskupem a Husem s jeho přáteli; mohla i přispěti k provedení oprav, jichž se Hus s přáteli svými dožadoval. *Škoda, že k tomu nedošlo.* Král Václav i arcibiskup Zbyněk byli prudké mysli a povahy ctižádostivé, kteráž nikdy nemůže rozvaděné smířiti trvale. Král Václav vida, že se mu arcibiskup podvoluje, domníval se, že jest sláb a proto rozhodněji chtěl mu ukázati svou moc. Arcibiskup zase brzy počal litovati, že k úmluvě se podával. Domníval se, že příliš jest jí zavázán. Proto dohodnutí nebylo uskutečněno. Arcibiskup nejen se zdráhal odvolati klatbu i interdikt, ale hledal i pomoci, aby vybavil se z moci krále Václava. Nad jiné zdál se mu býti ve příčině té prospěšným král Sigmund. Proto odhodlal se ho navštíviti v Uhrách, chtěje zvlášť stěžovati si u něho do královského jeho bratra. Jest jisto, že by tím byly spory jen rozmnoženy bývaly a nápravy nebylo docíleno. Avšak arcibiskup ubíraje se do Uher roznemohl se v Prešpurku, kde dne 28. září r. 1411. zemřel.

O uprázdněný stolec arcibiskupský nastal po smrti Zbyňka Zajíce z Hasenburka veliký boj. Asi 24 uchazečů hlásilo se k úřadu tomu. Ten penězi, onen zase jinak snažil se získati stolce arcibiskupského aspojené s ním veliké důchody. Král Václav však donutil kapitolu u sv. Víta, že zvolila za nástupce Zbyňkova mistra Albika z Uničova, životního lékaře královského. Ten sice proslul jako mistr v lékařství a jako osobní lékař krále Václava i jako boháč, avšak mezi duchovenstvem byl málo znám, neboť nebyl ani knězem. Teprv, zvolen byv za

arcibiskupa, dal se vysvětiti. Že se k tak posvátnému úřadu nehodil, jest zřejmo. Nad jiné pečoval, aby nabyl hojně jmění.

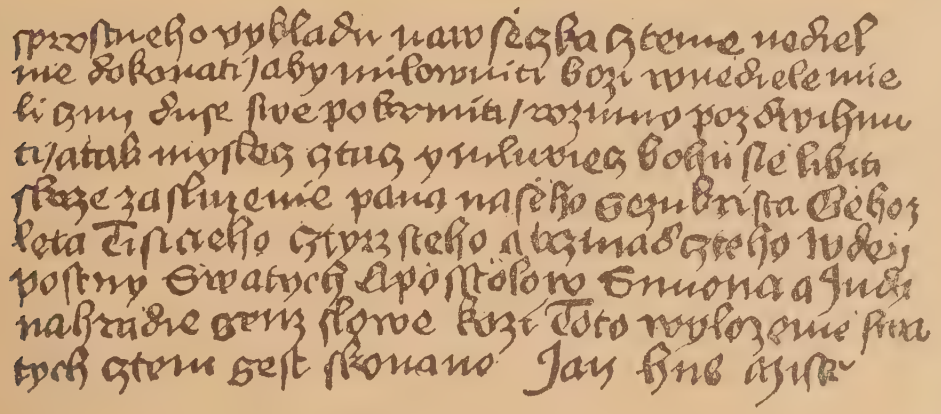
V době té přijeli do Prahy papežští komisaři shledávat pomoci papeži Janovi XXIII. k nastávající válce s Ladislavem, králem neapolským. Král ten totiž byl předním ochráncem sesazeného papeže Řehoře XII., kterého papež Jan XXIII. vyhlásil za kacíře. Papež Jan XXIII. dal oznamovati, že ten, kdo mu k válce té přispěje ať osobní pomocí ať penězi, dosáhne plnomocných odpustků. Papežští komisaři počali v Praze a v Čechách hlásati odpustky způsobem ne dosti správným, líčíce obecnému lidu věci tak, jakoby při odpustcích záleželo jen na složení nějakého obnosu peněžitého a vše ostatní bylo věcí vedlejší. Zvláště jednomu z nich, passovskému děkanovi, šlo o to, aby hodně mnoho peněz sebral. Obchodoval s odpustky způsobem, který příčil se ustanovením Krista Pána. Již dávno zbožní spisovatelé církevní horlili proti zneužívání odpustků. Hus byl také přesvědčen, že pravý křesťan ve příčině té nemá slepě poslouchati, ano, že smí i protiviti se vůli papežově. Přátelé Husovi, Štěpán z Pálče a Stanislav ze Znojma, kteří ve předešlých sporech o nápravy v církvi nad Husa vynikli, zůstali co odpustků se týkalo, poslušni papeže. Nejen tím oddělili se od Husa, ale později i znepřátelili se s ním. Při veřejném hádání neboli disputaci o *bulle odpustkové* dne 7. června r. 1412. ve velké síni Karlovy kolleje bylo rozhodně zavrženo, aby kdo za odpustky dával peníze na křížové tažení proti Ladislavovi, králi neapolskému. Při disputaci té zvláště nadšeně mluvil přítel Husův, mistr *Jeronym Pražský*. Řeč jeho tak mocně dojala posluchače, že ho studenti po disputaci hlučně doprovázeli domů. Hus pak i při kázáních v kapli Betlémské rozhodně vystupoval proti prodávání odpustků a vybízel posluchače, aby za ně peněz nedávali.

Lid poslechl Husa a přátele jeho. Ti, kteří odpustky nabízeli, netržili tak, jak očekávali, ale naopak šířili jen mezi lidem odpor proti papeži. Konečně docházelo i k veřejným pohoršením. Tak někteří jinoši majíce v čele svém šlechtice Voksu z Valdštejna, pořádali po Praze veřejné průvody posmívajíce se těm, kdož odpustky prodávali, i tomu, kdo je prodávati nařídil.

Král Václav byl v době té na hradě Žebráce. Když se dověděl, co se v Praze děje, dal zavolati k sobě mistry, kteří byli proti prodeji odpustků, i ty, kteří prodej ten schvalovali. Když přišli, žádal, aby se nějak shodli. Než však k tomu došlo, staly se v Praze výtržnosti nové. Tři jinoši stavu řemeslnického byli jati, protože veřejně v kostele odpírali kazatelům, kteří odpustky schvalovali. Pak byli odvedeni do žaláře a na rozkaz staroměstských konšelů sťati. Toho se lid zděsil. Těla odpravených jinochů byla za velikého účastenství lidu prostého i vznešeného odnesena do kaple Betlémské, kdež byla pochována.

Poprava ta nejen podnítila odpor proti papeži ještě více, ale popudila lid i proti národnosti německé, jelikož staroměstští konšelé, kteří dali jinochy popraviti, byli Němci.

U papežského dvora v Římě způsobil Husův odpor proti odpustkům velikou nevoli. Hus nejen veřejně a odhodlaně bičoval tehdejší svatokupectví, ale poškozoval tím i hmotné zájmy nehodného papeže Jana XXIII., což jemu ovšem vhod býti nemohlo. Nepřátelství proti Husovi podněcoval pak zvláště kněz, Michal de Causis řečený, rodák německobrodský, muž pověsti nechvalné. Býval druhdy farářem v Praze, načež pro jakési nesprávnosli uprchl do Říma, kdež u dvora papežského živil se právnictvím. Nepřátelé Husovi užili ho nyní za nástroj svůj proti nenáviděnému mistru způsobem nejnehodnějším. Michal de Causis sepsal obsáhlou žalobu na Husa, míchaje pravdu se lží. Tak zejména vinil ho z kacířského učení, z neposlušnosti k církevním hodnostářům, jakož

FACSIMILE RUKOPISU M. JANA HUSI.

(. . . sprostného výkladu na všecka čtení nedělní dokonati, aby milovníci boží v neděli ineli čím duše své pokrmiti, vzhůru pozdvihnouti, a tak myslíce, čtouce i mluvíce Bohu se líbili skrze zásluhy Pána našeho Jezukrista, jehož léta tisícího čtyřstého a třináctého v den postní svatých apoštolův Šimona a Judy na hradě, jenž slove Kozí, toto vyložení svatých čtení jest skonáno. Jan Hus, mistr.)

i dovozoval, že pobuřuje lid. Konečně žádal, aby byl prohlášen za kacíře, zbaven úřadu pastýřského a přinucen odpřísáhnouti bludy. Až by se tak stalo, pak prý nechť jest trestán dle zákonů církevních. Žalobu tu předložil papeži.

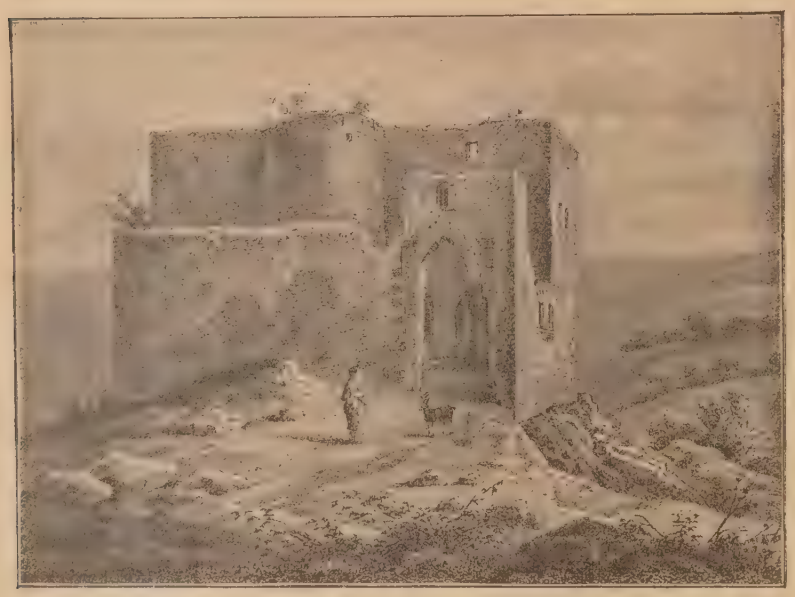
V době té došly do Říma zprávy, jak zle vedlo se v Čechách prodavačům odpustků. Vina hlavně svalována byla na Husa. Zprávy ty roznítily u papežského dvora odpor proti českému kazateli v mohutný žár. Ještě v měsíci červenci r. 1412. vydán byl rozsudek, jímž vyslovena byla klatba na Husa. Bylo nařízeno, aby s ním nikdo neobcoval ani v jídle ani v pití, aby s ním nikdo nemluvil, ani od něho co kupoval nebo mu prodával, ani ohně a vody mu nepodal a aby z čeledi jeho nikdo nebyl připuštěn ke službám Božím. Kdyby pak Hus 20 dní setrval v této stížené klatbě, aniž se poddal, pak měl stížen býti ještě hroznějším trestem. Každý, kdo by s ním pak obcoval, měl býti rovněž postižen klatbou, a v místech, kde Hus prodléval, měly byti za-

staveny služby Boží na tak dlouho, dokud by se tam zdržoval. Mimo to vysloveny byly v této druhé klatbě ještě jiné hrozné tresty. Tak na příklad mělo býti na příbytek jeho uhozeno třemi kameny na znamení věčného prokletí.

Rozsudek ten dodán byl do Prahy v měsíci srpnu r. 1412.

Hus sepsal proti němu veřejné osvědčení, v němž dovolával se Ježíše Krista, soudce nejspravedlivějšího, že jest nevinen a že se mu děje křivda. Z té příčiny prohlásil, že klatba na něho vznesená jest nedůvodna a nesprávna.

Následky klatby, zejména zastavení služeb Božích, počaly býti v Praze příčinou nepokojů a velikého jitření.

HRAD KRAKOVEC (ve zříceninách).
(Dle rytiny z poloviny XIX. stol.)

Pražští Němci vystupovali proti Husovi, jakožto původci interdiktu, nepřátelsky, Čechové pak zase Husa zastávali a mnozí z nich, nedbajíce klatby, nezastavili ani služeb Božích.

Aby jitření tomu a nepokojům byl učiněn konec, odhodlal se Hus Prahu opustiti.

V měsíci říjnu r. 1412. uchýlil se do jižních Čech ke svému příteli a ctiteli panu Janu staršímu z Oustí. Ten poskytl mu útočiště na tvrzi, Kozí zvané, jež byla nedaleko městečka Ústí nad Lužnicí (blíže nynějšího Tábora). Tu po některý čas žil v ústraní a jenom v dopisech, zasýlaných do Prahy, napomínal posluchačů svých Betlémských ke stálosti ve víře.

Mezi tím došlo zase ku změně na stolci arcibiskupském v Praze. Mistr Albik jednak nehodil se k důstojenství takovému, jednak nebyl snad spokojen s příjmy s ním spojenými, a proto podle tehdejšího svatokupeckého obyčeje postoupil stolec arcibiskupský prostě na základě smlouvy Konrádovi z Wechty, biskupu olomouckému, a sám za vděk vzal proboštstvím Vyšehradským. Za peníze docílili také, že papež smlouvu tu potvrdil.

Nový arcibiskup Pražský byl Němec, rodem z Westfálska. Ani on nikterak se nehodil k důstojenství tak vznešenému. Nicméně hned po svém nastoupení r. 1413. svolal sněm duchovenstva neboli synodu do Českého Brodu, na níž

mělo býti učiněno opatření proti bouřím a nepokojům, které v církvi v poslední době vzplanuly.

Ke smíření mezi spornými stranami v Čechách nemohlo však dojíti. Nepřátelé Husovi chtěli se smířiti jen, podrobí-li se Hus s přáteli svými úplně. Přívrženci Husovi naproti tomu byli přesvědčeni, že jen tehdy jest smír možný, bude-li v církvi provedena náprava. Protivníci Husovi mluvili stále o šíření kacířského učení, přátelé Husovi naopak zase ukazovali k tomu, že jim dosud kacířství dokázáno nebylo. Za hlavní příčinu různic považovali kázání, jimiž káralo se svatokupectví, lakomství, nadutost a v nichž vytýkáno bylo mnohým ze stavu duchovního, že hříšně a světsky si počínají. Papež ovšem stranil nepřátelům Husovým a vyhověl jim zejména tím, že dne 2. února roku 1413. odsoudil všecky knihy Wiklefovy bez výminky a nařídil, aby byly spáleny, což bylo dne 6. února téhož roku před chrámem sv. Petra v Římě uskutečněno.

Král Václav těžce nesl, že nedochází ke smíření mezi spornými stranami. Odhodlav se zase sám o to pokusiti, dal povolati k sobě přední muže z obou stran. Jelikož při té příležitosti přívrženci Husovi trvali na svém, pohněvali si krále tak, že byli nuceni i Prahu opustiti.

Mistr Jan Hus byl by považoval za hřích, kdyby byl zůstal nečinným. Domníval se, že nikdo nemá práva překážeti mu ve hlásání slova Božího. Proto počal horlivě kázati po venkově, kde se zdržoval. Za tou příčinou vyjížděl z hrádku Kozího do okolí, kdež ve smyslu písma svatého kázával tu v širém poli, tam zase v lese nebo na cestách i mezi ploty dovolávaje se příkladu Ježíše Krista. Zvláště pak vyhledával míst a příležitostí, kdy lidé houfněji se shromažďovali, jako o posvíceních, poutích, svatbách a pod. Tu pak kázával zástupům, které s nadšením ho poslouchaly. Mimo to zabýval se také sepisováním kněh, v nichž zásady své obhajoval. V těchto spisech odsuzoval tehdejší neřesti otevřeně, aniž při tom dotýkal se některého článku víry, nebo svátosti, obřadův a obyčejů v církvi obvyklých. Bojoval toliko proti tomu, aby jich nebylo zneužíváno. Snaha jeho nesměřovala k tomu, aby se odchýlil od učení církve, snažil se pouze, aby stav církevní správy byl napraven. K nápravě té měl především přispěti papež, jenž měl býti předním oprávcem všeho křesťanstva. Jelikož však od papeže Jana XXIII. nebylo možno toho se nadíti, měl Hus za to, že každý křesťan jest povinen poslouchati více Boha nežli lidí a proti nepořádkům věku tehdejšího bojovati. Hus, čím déle pobýval na venkově, čím déle přemýšlel o těchto otázkách, tím více nabýval přesvědčení, že náhledy jeho jsou správny. I život svůj byl odhodlán za ně obětovati.

Za nedlouho zemřel Jan starší z Oustí, ochránce Husův. Proto byl Hus nucen asi v červnu roku 1414. vyhledati si jiného útulku. Toho mu rád poskytl jiný příznivec jeho, Jindřich Lefl z Lažan, pán na hradě Krakovci za Rakovníkem.

V době té snášelo se nad Husem již protivenství nové.

MISTR JAN HUS PŘED CÍRKEVNÍM SNĚMEM V KOSTNICI A JEHO SMRT.

Hnutí v Čechách, způsobené Husem, stávalo se známým téměř již po vší Evropě. Snahy Husa a jeho přátel byly všelijak překrucovány a špatně vykládány. Byl to zejména Jan Gerson, francouzský bohoslovec a kancléř university Pařížské, který veřejně proti Husovi vystoupil, žádaje za jeho potrestání. Papež Jan XXIII. pak ve zvláštním listu vytýkal králi Václavovi, že trpí kacířství a neposlušnost proti stolici papežské ve svém království. V době té král Sigmund pohnul papeže, že svolal církevní sněm neboli koncil do *Kostnice*, města německého na Bodamském jezeře. O svolání koncilu toho přičinil se Sigmund jakožto král německý, jímž stal se roku 1411. Když totiž zemřel Ruprecht Falcký, někdy vzdorokrál Václavův v Německu, strana jeho přistoupila k volbě nové, při čemž však došlo k rozdvojení, ač oba zvolenci byli z rodu Lucemburského. Jedni volili Sigmunda, krále uherského, druzí Jošta Moravského. A tak touž dobou, co církev měla tři papeže, v Německu byli tři králové současně. Ale když Jošt roku 1411. zemřel, došlo mezi Sigmundem a Václavem o Německo k přátelské úmluvě. Václav uznal Sigmunda za svého spoluvladaře v Německu s titulem »mladšího krále« a svěřil mu odtud řízení téměř všech záležitostí německých.

Koncil Kostnický svolán byl na den 1. listopadu 1414. Měl za účel mimo jiné pojednati také i o rozepři Husově. Aby se tak stalo, přičinil se zejména král Sigmund, jenž uvažoval: nechce-li mistr Jan Hus do Říma, snad půjde do Kostnice složit počet ze své víry. Ovšem bylo potřebí dříve o tom s Husem soukromě promluviti. Proto Sigmund požádal některé pány české, aby tak učinili. Sám pak slíbil, že postará se jakožto král německý o to, aby Husovi nebylo ublíženo na cestě do Kostnice, slíbil i, že zjedná mu veřejné slyšení na církevním sněmu jakož i svobodný a bezpečný návrat do vlasti. Mnozí, slyšíce to, nedůvěřovali již tehdy slibům Sigmundovým a varovali Husa. Ten však věřil králi a konečně již byl odhodlán na všecko. Jsa sobě vědom neviny, doufal, že sněm přesvědčí o pravosti svých zásad. Nepodaří-li se mu to, nebál se již ani vydati život svůj v nebezpečí za své přesvědčení. Psal tedy Sigmundovi, že do Kostnice půjde. Spolu žádal ho, aby mu opatřil bezpečný průvod na cestu, poněvadž územím říše Německé se ubírati měl.

Dříve než vydal se Hus do Kostnice, dal si od duchovního soudce neboli inkvisitora, pro diecezi Pražskou ustanoveného, písemně dosvědčiti, že nikdy ničemu bludnému neučil ani nic bludného nekázal. Ve všem jednal otevřeně, přímo. Jinak počínali si jeho nepřátelé. Ti tajně shledávali proti němu svědky, vyzvídali, kde a o čem mluvil i soukromě, všecko si zapisovali a z kázání jeho vynímali i jednotlivá slova, která by mohla svědčiti proti němu. Zejména vinili ho, že jest původcem různic mezi Čechy a Němci a, ač byli to Čechové, ne-

ostýchali se mu i za vinu klásti, že ujal se národu českého na universitě a vymohl mu tam tři hlasy. Tak se zapomněli. Když se Hus o tom dověděl, sepsal na nařknutí ta případnou odpověď, žádaje, aby po jeho odjezdu byla veřejně čtena všem věrným bratrům a sestrám v Pánu Ježíši, kteří slovo Boží z úst jeho slýchali. Konečně vyžádal si ještě některé opisy ze spisů universitních jakož i od arcibiskupa Konráda, že ani on neví o nějakém jeho kacířství nebo bludu.

Dne 11. října roku 1414. vydal se mistr Jan Hus na cestu do Kostnice. Doprovázel ho pan Václav z Dubé a pan Jan z Chlumu, k nimž později při-

BUDOVA V KOSTNICI, V NÍŽ KONÁN SNĚM CÍRKEVNÍ.
(Dle fotografie.)

pojil se též pan Jindřich z Chlumu, Lacenbok zvaný. Mimo to šli s ním mistr Jan z Renštejna, Kardinál řečený, Petr z Mladenovic, mladistvý bakalář a písař pana Jana z Chlumu, jenž o mistru Husovi a pobytu jeho v Kostnici sepsal zvláštní vypravování. Ač na mnohých místech, kudy se Německem ubíral, bylo smýšlení obyvatelstva Husovi nevalně příznivé, leckde byl také od lidu pozdravován velmi příznivě, ano i nadšeně. Dne 3. listopadu šťastně a bez nehod přijel Hus s průvodci svými do Kostnice. List krále Sigmunda, v němž zaručeno bylo Husovi bezpečí, byl tu již přichystán.

Církevní sněm Kostnický byl z nejslavnějších v celém středním věku. Snad ještě nikdy nesešlo se na jednom místě tolik církevních hodnostářů a zástupců moci světské jako v malebném tomto městě porýnském. Vypravuje

se, že prý tu bylo přítomno mimo krále Sigmunda a papeže Jana XXIII. 30 kardinálů, 4 patriarchové, 34 arcibiskupové, 150 biskupů, několik set opatů, proboštů, děkanů, kanovníků a jiného duchovenstva, tak že odhadován byl počet účastníků koncilu a jich dvořanstva a služebnictva na 50.000 osob.

Církevní sněm v Kostnici měl trojí úkol. Především měl odstraniti spory mezi papeži a přičiniti se, aby církev řídil zase toliko jeden papež, jakožto vrchní její hlava. Dále pak měl odstraniti z církve všeliké nepořádky, jež se časem v ní rozmohly, a postarati se, aby duchovní věnovali se stavu svému upřímněji, než jak mnozí z nich dosud činili. Konečně měla býti vyřízena rozepře mistra Jana Husi, jakož se i mělo státi rozhodnutí o naukách Wiklefových. Mistr Jan Hus spoléhaje na sliby krále Sigmunda, těšil se, že mu bude dovoleno svobodně mluviti a zastávati, ano snad i obhájiti svého přesvědčení. Avšak velice se sklamal.

Nepřátelé Husovi znamenitě připravili se na jeho při. Největšími protivníky jeho byli z nich nepřátelé domácí, jelikož ti nejvíce byli hmotně poškozeni Husovým odporem proti svatokupectví. V čelo jich postavili se litomyšlský biskup Jan, jakož i svrchu jmenovaný kněz Michal de Causis a konečně Štěpán z Pálče, bývalý důvěrný přítel Husův. Ti již při příchodu Husově do Kostnice lepili na domy veřejné vyhlášky, v nichž velmi pohoršlivě mluvili o Husovi. Pak předložili žalobný spis na Husa nejen papeži, ale i kardinálům, arcibiskupům a biskupům. Ve spise tom vinili ho zvláště z toho, že prý německé mistry roku 1409. z Prahy vyhnal, čímž chtěli německé účastníky církevního sněmu popuditi proti Husovi. To také nešlechetným žalobníkům těm se podařilo.

První následek žalob byl, že bylo usneseno mistra Jana Husa uvězniti. Dne 28. listopadu roku 1414. byl Hus ze svého příbytku vyveden pod záminkou, že bude slyšen od církevních otců. Byl však uvězněn, a to nejdřív vazbou lehkou, z níž dne 6. prosince odveden byl do dominikánského kláštera, v němž uvržen byl do temného, nehostinného a smrdutého žaláře. V nezdravém vězení tom tak povážlivě se roznemohl, že věznitelé jeho byli nuceni dáti ho do jiné místnosti klášterní, nechtěli-li, aby zemřel. Čeští pánové, kteří Husa provázeli, marně dovolávali se bezpečného listu krále Sigmunda. Již ho nebylo dbáno. Papež Jan XXIII. tvrdil, že za to nemůže a že mistr Jan Hus byl uvězněn proti jeho vůli k naléhání kardinálů.

Nepřátelé Husovi měli pak už práci značně usnadněnu. Michal de Causis a přátelé jeho sepsali řadu článků, v nichž směle opakovali staré nepravdy, jež sám Hus dávno odmítal. Tak zejména ho vinili, že prý dokazoval lidu potřebu přijímati tělo Páně pod způsobou obojí. Ani výčitka ta neshodovala se s pravdou. Pravda jest ovšem, že záhy po odchodu Husově z Prahy mistr *Jakoubek ze Stříbra*, jeden z přátel jeho, poukazuje na slova evangelisty svatého Jana: »Nebudete-li jísti těla syna člověka a píti krve jeho, nemáte života v sobě«, dovozoval, že nejenom kněží ale i všechen lid má svátost těla a krve Kristovy

VÁCLA

MISTR JAN HUS SOUZEN N.

ÍK:
MU KOSTNICKÉM R. 1415.

přijímati pod způsobou jak chleba, tak i vína. Ve příčině té ohlásil též zvláštní hádání neboli disputaci. Mnozí odporovali novotě té, ba i z úřadu arcibiskupského byla zakázána, čehož však nebylo dbáno. Mistr Jakoubek počal přisluhovati svátostmi těla a krve Kristovy obecnému lidu pod obojí způsobou, kteréhož příkladu i mnozí jiní následovali. Když dotazovali se mistra Jana Husa, co o novotě té soudí, nenamítal proti ní ničeho. Tvrditi však, že by byl Hus tu novotu začal, bylo nesprávno. Brzy pak v Čechách rozšířilo se přijímání pod obojí způsobou mezi obecným lidem a kalich Páně stal se znakem neboli symbolem všech přátel Husových i všeho pozdějšího husitství.

Četní svědkové, kteří byli přivedeni nepřáteli Husovými, svědčili v žaláři u Dominikánů před Husem těžce a na smrt nemocným. Hus nemohl pro těžkou nemoc na obviňování jejich odpovídati a jen trpělivě snášel všecky urážky, jež mu zejména Štěpán z Pálče při té příležitosti činil.

Když se Čechové dověděli, že Hus jest v Kostnici uvězněn, nastalo v Praze i po venkově nemalé rozhořčení. Druhové Husovi na universitě pražské poslali kostnickým konšelům jménem vší university dopis, v němž je žádali, aby ve městě svém nedopouštěli jaké křivdy činiti mistru Janu Husovi, v mravech a učení chvalitebně zachovalému. Nad to pak i někteří mistři odhodlali se jeti do Kostnice, aby tam byli Husovi napomocni. Soustrast těchto přátel Husových byla veliká, citupIná. Tak Jindřich Škopek z Dubé, přední ctitel Husův, psal mu do Kostnice, že těší se z toho, že dosáhl pronásledování pro pravdu. Také i Jan z Chlumu neustával povzbuzovati Husa, aby neodstupoval od pravdy snad ze strachu nebo pro zachování života. Stejně smýšlel i mistr Jan Hus.

TVRZ GOTTLIEBEN,
kde ve věži uvězněn byl mistr Jan Hus.

Když se poněkud pozdravil, počal býti vy-

slýchán. Především měl vyložiti mínění své o spisech Wiklefových a hájiti se proti 44 článkům, které Štěpán z Pálče vyňal z jeho spisů a které byly podezřívány z kacířství. Hus dokazoval, že jsou to pouhé věty, jež v souvislosti s jinými mají jiný význam, než se jim tuto dává. Ostatně byl ochoten chyby své, dokážou-li se mu jaké, uznati a opraviti se, jakož i naučení přijmouti Pak bylo žádáno, aby poddal se výroku několika mistrů, které by koncil k účelu tomu zvolil. Tomu však Hus rozhodně se opřel, neboť chtěl před vším sněmem dokázati nevinu svoji a složiti počet z víry své.

Spor Husův nad očekávání nedocházel k vyřízení. Příčinou toho bylo, že jednak koncil nemohl se na ničem ve příčině té ustanoviti, jednak, že měl ještě jiné starosti, jež mu způsobil zejména papež Jan XXIII. Ten totiž v březnu roku 1415. z Kostnice utekl z obavy, aby proti němu pro nehodný jeho život nebylo zakročeno, a chtěl jednání koncilu zmařiti. K tomu však nedošlo, neboť papež byl nucen vrátiti se do Kostnice, kde pak byl odsouzen a zbaven své hodnosti. Teprv když to bylo vyřízeno, pokračoval koncil v projednávání sporu Husova.

Mezitím uvězněn byl mistr Jan Hus na tvrzi u jezera Bodamského, řečené Gottlieben. Tam dán byl do vysoké věže osamělé, v níž byl i na nohou a na rukou spoután. Hlad a žízeň bylo mu tam snášeti, nikdo ho nesměl navštíviti, nikomu také nesměl psáti. Čeští pánové, kteří Husa do Kostnice provázeli, žádali, aby s ním nebylo nakládáno tak nelidsky. Žádali za to také Poláci, žádali za to i pánové z Čech a Moravy, kde nařčení Husa a neslušné s ním zacházení pokládáno bylo za pohanu všeho národu i vší České koruny. Brzy potom zajat a rovněž v Gottliebenu uvězněn byl též i Jeroným Pražský, který pln horlivosti a nadšení pro uvězněného mistra přijel do Kostnice, aby mu pomohl. Nemaje však listu bezpečného a vida na vlastní oči neutěšené poměry v Kostnici, chtěl vrátiti se do vlasti. Na zpáteční cestě byl však jat, do Kostnice v těžkých poutech zase přiveden a do žaláře uvržen. Bylo s ním rovněž krutým způsobem nakládáno.

Dne 5. června dovolal se konečně mistr Jan Hus, že předveden byl k veřejnému výslechu. Při té příležitosti ukázalo se, že si zcela jinak představoval jednání v církevním sněmu Kostnickém. Koncil považoval za veřejné slyšení to, že bude přečtena žaloba na Husa, načež on že se poddá a vše odvolá. Avšak Hus naproti tomu mínil, že mu popřáno bude, aby se hájil a před sborem vyložil své učení, načež že mu budou chyby, jsou-li jaké, ukázány a dokázány, aby je mohl odvolati, což ve případě tom byl ochoten učiniti. Když však byly čteny jednotlivé články ze žaloby, a Hus chtěl k nim odpovídati, bylo na něho se všech stran voláno, pokřikováno, a to tak náruživě, že sám král Sigmund byl nucen zjednati ticho. Tu mistr Jan Hus pravil: »Domníval jsem se, že ve sboru tomto jest více slušnosti, dobroty a kázně.«

Marně Hus v tomto i v dalších slyšeních dokazoval, že vyňatky ze spisů jeho byly nesprávně učiněny, marně dosvědčoval, že nechce býti zatvrzelým,

UPÁLENÍ MISTRA JANA HUSI.
(Dle obrazu Věnceslava Černého.)

marně prosil, aby mu popřáno bylo mínění své veřejně vyložiti. Bylo mu odpověděno, aby toliko bludy, jichž se přidržoval, vyznal a se zapřisáhl, že jich na příště držeti nebude, jakož i aby veřejně odvolal články v žalobě obsažené a pak dále vyznával a učil vše naopak. Mistr Jan Hus ovšem tak učiniti nemohl, neboť nesrovnávalo se s jeho svědomím, aby odpřisáhl věci, o nichž tvrdil, že jim neučil; nemohl také odpřisáhnouti věci, jimž sice učil, ale o jichž nesprávnosti nebyl přesvědčen a od sněmu poučen.

Nejbídněji zachoval se král Sigmund, neboť sám radil kardinálům, aby Husovi nevěřili, ale aby ho upálili, neboť by prý, kdyby i odvolal a poddal se, v Čechách pak rozséval ještě horší bludy. Bídnou tu řeč slyšeli na vlastní uši pan Václav z Dubé, Jan z Chlumu i Petr z Mladenovic. Od těch dověděl se o tom mistr Jan Hus a věděl již, zač má považovati sliby Sigmundovy. Čeští pánové byli pak tím poučeni, co jest jim očekávati od budoucího krále českého. Od té chvíle se také skutečně postavení Husovo zhoršilo.

Mezi účastníky církevního sněmu Kostnického byli mnozí mužové učení, šlechetní, jimž šlo opravdu o to, aby pokleslý stav církve byl povznesen. Mnozí však, snad většina účastníků, viděli v Husovi, jenž vždy bičoval svatokupectví, osobního nepřítele, neboť nabyli hodností svých buď za peníze nebo jinak nehodně. Největší nespravedlností však bylo, že k výslechu byli připuštěni za svědky toliko ti, kteří vypovídali v Husův neprospěch a jimiž byli namnoze osobní jeho nepřátelé, kteří ze zášti proti němu svědčili. Naopak nebyl za svědka připuštěn nikdo, kdo by jen jediného slova byl mohl pronésti ve prospěch obviněného.

Nejen lidskost ale i spravedlnost toho žádala, aby v tak důležitém a pro všechen národ náš rozhodném sporu vyslechnuti byli i ti, kteří znali život Husův, jeho učení, a kteří nebyli proti němu zaujati. K tomu však nebylo připuštěno. Šloť většině jen o to, aby Hus byl usvědčen z kacířství, neboť jen tak mohl býti odstraněn: šlo tu o jeho život nebo smrt.

Nicméně však a přes to přese všecko Hus nesetrvával zatvrzele v bludech, což jest přední známkou kacířství, neboť byl povždy ochoten přijmouti naučení, byl hotov podrobiti se rozhodnutí koncilu. Naučení a rozhodnutí však ve příčině té bylo možno jen tehdy, kdyby byla bývala pře náležitě vyšetřena a důkladně uvážena. Snad byl by spor ten dobře se skončil, neboť ani koncil neschvaloval mnohé nepořádky v církvi podobně jako Hus. Toho důkazem, že sesadil i nehodného papeže Jana XXIII. Nepřátelé Husovi však neústupně stáli na tom, že mínění, která hlásal, jsou bludná. Těch měl jednoduše a bez vysvětlení odvolati. To však Husovi bylo nemožno učiniti, neboť v ten rozum, v jaký vykládáno tu bylo jeho působení, nikdy neučil.

Koncil nedbaje proseb Husových za veřejné vyslyšení počal také již vyjednávati s ním o tom, jak sestaveno má býti veřejné odvolání, neboli formule

odvolací. Spolu však také připravoval se sněm na jeho odsouzení. Michal de Causis chodil před dvéře žaláře Husova a necitelně mluvil: »Již z milosti boží brzo toho kacíře upálíme. Však mě stál již mnoho zlatých!« Slova ta nejlépe sama dosvědčují, jaké srdce měl ten, jenž pomáhal sestavovati žalobu na svého rodáka.

Formule odvolací byla sestavena a Husovi předložena. Ten však, ač věděl, že rozhoduje mezi životem a smrtí, zůstal věren svému svědomí, pravě, že by se dopustil křivé přísahy, kdyby odvolal, jelikož všecka svědectví proti němu přednesená jsou nepravá, a že, kdyby odpřisáhl dle předložené formule odvolací, potupil by pravdu. Nad vlastní život cenil mistr Jan Hus pravdu, pro ni bojoval, pro ni byl i odhodlán život svůj položiti. Vzdal se již všech nadějí, s nimiž tak ochotně spěchal do Kostnice.

Dne 10. června loučil se také v otevřeném listu se svými drahými Čechy, pro které žil, které vším srdcem svým miloval. Na rozloučenou napomínal rodáků svých, aby při *poznané pravdě setrvali, aby chovali se křesťansky každý dle svého povolání;* Pražany pak zvláště žádal, aby nezapomínali na kapli Betlémskou.

Dne 5. července vešli do vězení Husova čtyři biskupové spolu s českými pány. Chtěli naposledy přiměti Husa, aby odvolal a raději volil býti živ.

Mistr Jan Hus maje oči slzami zarosené dovozoval, že není mu možno odvolati, čemu neučil a z čeho jest viněn křivě. Pan Jan z Chlumu, jeden z jeho průvodčích, domlouval mu, aby odvolal, cítí-li se čím vinen, ne-li však, aby nezapíral pravdy a jednal dle hlasu svého svědomí. Nezbývalo Husovi, než voliti buď smrt buď zapříti své přesvědčení, své svědomí. Hus volil raději smrt.

Návštěvníci odcházeli z vězení s nepořízenou. Biskup, který poslední vstupoval na práh, volal: »Chceš býti moudřejší než všecken sbor?« Mistr Jan Hus odvětil: »Nechci býti moudřejším než jest sbor, prosím jen, aby sbor mne poučil a rád odvolám.«

»Jak urputný jest muž ten ve svém kacířství!« dáno mu v odpověď.

Nazejtří, dne 6. července roku 1415. sešel se církevní sbor k veliké schůzi. Král Sigmund i všecka knížata duchovní i světská se k ní dostavila. Mistr Jan Hus vyveden byl ze žaláře, a po slavných službách Božích čteno bylo před ním všecko, z čeho byl viněn. Příležitosti, aby se mohl hájiti, nebylo mu však popřáno, ačkoli neslýchané obžaloby byly tu na něho sneseny. Tak i byl viněn, že prý se považoval za čtvrtou osobu v nejsvětější Trojici. Na těžké obžaloby ty mohl tu a tam jen několika slovy se hájiti.

Biskup konkordienský, šedivý již kmet, na konec přečetl odsouzení spisů Husových jakož i mistra Jana Husa sama. Za důvod uvedl, že jest zjevný kacíř, protože hlásal učení bludná, pohoršlivá a odbojná, protože lid zaváděl, čest

a moc stolice apoštolské tupil a konečně v zlosti své naprosto se zarputil. Proto prý odsuzuje ho sbor, aby byl zbaven úřadu kněžského, zbaven i svěcení a odevzdán světské moci ku potrestání.

Mistr Jan Hus slyše odsouzení to, sklesl na kolena a pozdvihna oči k nebi, zvolal hlasem velikým: »Pane Ježíši Kriste, odpusť nepřátelům mým! Pro veliké milosrdenství Tvé prosím! Ty nejlépe víš, že mě křivě obvinili, že křivé svědky proti mně postavili, křivé žaloby na mne snesli. Odpusť jim, Pane, pro neskonalé milosrdenství Své!«

Pak byl mistr Jan Hus odsvěcen a odevzdán králi Sigmundovi. Na hlavu jeho vstavena byla posměšná koruna s nápisem: »Totoť jest arcikacíř!«

Král Sigmund pokynul falckraběti Ludvíkovi, aby odsouzeného mistra ve svou moc přijal. Ten ujav se mistra Jana Husa odevzdal ho konšelům kostnickým řka: »Vezměte Jana Husa, jenž dle rozhodnutí krále, pána našeho nejmilostivějšího a z rozkazu našeho jako kacíř má býti upálen.«

Ortel ten přeukrutný byl bez odkladu vykonán. Žoldnéři vztáhli ruce své na odsouzeného mistra českého a vyvedli ho z chrámu. Na tisíce diváků i lidu všelikého tísnilo se za ním. Pevným krokem šel mistr Jan Hus na místo popravní žalmy zpívaje a modle se. Nebylo strachu ani lítosti ve tváři jeho. Byl veden za město mezi zahrady a luka, kde připravena byla již hranice, z níž hrubý, neotesaný kůl trčel. Hus spatřiv hranici i kůl modlil se: »Pane, smiluj se nade mnou! V Tebe, Pane, doufám, ve Tvé ruce poroučím duši svou!« Průvod zastavil se u hranice. Mistr Jan Hus byl svlečen, na hranici postaven, provazy svázán a ke kolu připoután. Pak byla hranice zažehnuta. Mistr Jan Hus pohlížeje k nebi žalmy zpíval, v kouři a dýmu smrt očekával. Vyšlehly plameny, vítr se zdvihl. Poznovu zadul vítr, a plameny zahalily odsouzence. Počátek třetího žalmu hlaholil ve chvíli té z plamenů — — —

Umlkl zpěv, mistra našeho nebylo již mezi živými. Pro přesvědčení své život obětoval.

Umdlely plameny, pohasla hranice. Pochopové ujali se těla spáleného, vše smetli a do řeky Rýnu uvrhli. Nikdo nesměl z místa toho hrozného památky si odnésti.

Smrt mistra Jana Husa jest věčné paměti hodna a v srdcích potomků vždy vzbudí úctu. Mistr Jan Hus nade všecko miloval vlast, rodný jazyk svůj, a šel smrti v náruč pro své přesvědčení, které výše cenil než blahobyt a statky světa tohoto!

Čechové proti církevnímu sněmu Kostnickému.

Mezi účastníky Kostnického sněmu církevního nebylo zajisté nikoho, kdo by byl věřil, že plameny, jež strávily mistra Jana Husa, vyhladí i v srdcích Čechů snahu po opravách v církvi. Již v době, kdy byl mistr Jan Hus vyšetřován a souzen, dovídal se koncil, že má Hus v Čechách mnoho přátel, a že téměř všecko království České i všecko markrabství Moravské, pokud se v nich jazykem českým mluví, jest téhož smýšlení jako byl Hus. Proto koncil nemínil zůstati jen při rozsudku vyneseném nad Husem, ale chtěl pokořiti i všechny jeho přívržence. Za tou příčinou dal koncil rozeslati četné listy českému panstvu, jakož i purkmistrům a konšelům obcí Pražských, oznamuje jim, že bude přísně trestati každého, kdo by se ještě dále Husa a jeho učení přidržel. Listy podobné zaslány byly též králi Václavovi i arcibiskupu pražskému. Jelikož však spolu s listy těmi došly z Kostnice zprávy o osudu mistra Jana Husa, působil obsah jejich na mysli lidu opáčně.

Král Václav velice se rozhněval na koncil, že odsoudil českého příslušníka daleko za hranicemi, rozhněval se i na domácí kněžstvo, které v Kostnici proti Husovi nejvíce vystupovalo.

Čeští a moravští pánové, kteří darmo přimlouvali se za mistra, odhodlali se k odporu. Dne 1. září r. 1415. sešli se v Praze ve velikém počtu. Nejznamenitější pánové z Čech a Moravy byli tu přítomni. Hned nazejtří bylo jednomyslně sneseno upřímně pověděti církevnímu sněmu Kostnickému ve zvláštním listu mínění českého národu.

Památný list ten se čte:

»Poněvadž zákonem přirozeným i božským přikázáno jest činiti každému, co kdo chce sám sobě, a nečiniti ničeho, čeho sám sobě nechce činiti, protož my k zákonu božímu a k milování bližního prohlédajíce, poslali jsme Vám, ctihodní otcové, jakož i králi Sigmundovi několikero psaní o milém kazateli a učiteli našem, mistru Janu Husovi, kteráž ve schůzkách Vašich čtena jsou. Vy pak, jakož slyšíme, psaní ta do ohně jste uvrhli, a ctihodného mistra, nevíme jakým duchem jsouce vedeni, an se nepřiznal aniž z bludu překonán byl, ale toliko k nezbednému osočování nepřátel a zrádcův jeho i našich, odsoudili a ukrutnou smrtí usmrtili jste, vše k naší i koruny České věčné křivdě a potupě. Nad to dali jste poctivého mistra Jeronyma z Prahy, muže veliké výmluvnosti a filosofa osvíceného, neviděvše ani neslyševše ho, k samému jeho i našich zrádců nabádání, zajmouti a nemilosrdně spoutati, ba již snad také jako Husa ukrutnou smrtí zavraždili jste. Konečně došlo nás také, jak naše království a markrabství osočují se u Vás, že mezi námi těžcí bludové vznikše nakazili prý srdce mnohých věrných v té míře, že potřebí jest rychlé pomoci. Takové ukrutné křivdy jak snášeti můžeme? Ano, známo jest všemu světu, že

národ náš od té doby, jakž víru křesťanskou přijal, *ve všech bouřích a roztržkách pevný a nepohnutý stál při svaté římské církvi, přinášeje vždy největší oběti ke cti a ozdobě její.* Ohražujíce tedy čest a svědomí své, osvědčujeme

HUS NA HRANICI.

Dřevoryt z Husovy Postilly, tištěné v Praze r. 1563.

Překlad hořejšího nadpisu latinského: »Toť obraz nebožtíka Husi, jak pro Krista vydal tělo své plamenům.« — Z obrazu vysvítá, že si čeští utrakvisté až do století XVI. představovali Husa bez vousů, což odpovídá také zprávám novověkým. Jsou tedy všechny známé obrazy, představující mistra s černou bradou, pouze idealisované výtvory dob pozdějších.

Vám i všemu světu, že mistr Jan Hus byl muž spravedlivý, od mnohých let v našem království životem, ctnostmi a pověstí chvalitebně zachovalý, jenž zákonu Božímu podle výkladu svatých otců a církve věrně učiv, všeliké bludy a kacířství stále hyzdil, a nás i všecky Kristovy věrné ku pokoji a k milování

bližních svých nejen slovem, písmem a skutkem snažně napomínal, ale i příkladem svým tiše a milostivě sám naváděl. Osvědčujeme dále, že kdokoliv z lidí kteréhokoli stavu a povýšení pravil by, že jest v Čechách kacířství, všeliký a každý takový lže ve svou hlavu, jako zrádce a nepřítel království a národu našeho, sám jsa ovšem kacíř plný nepravosti, nýbrž i syn ďáblův, otec lži. Avšak takové křivdy pánu Bohu nyní poroučejíce, položíme stížnosti své u budoucího papeže, jemužto i bohdá, jakožto věrní synové poslušenství povinné učiníme. Ale kazatelů zákona pána našeho Ježíše Krista nábožných, pokorných a stálých až do krveprolití chceme brániti a obhajovati.«

Z listu toho je zřejmo, že čeští pánové tehdy velmi rázně hájili proti nejvyššímu zastupitelstvu křesťanství národní cti, kteráž upálením mistra Jana Husa byla zlehčena. Dne 5. září téhož roku sestoupili se tito pánové ve spolek neboli *jednotu.* Slíbili si především, že na panstvích a statcích svých dovolí svobodně kázati každému knězi, který by je za to požádal. Kdyby pak někdo byl obviněn, že se přidržuje bludu, toho měl veřejně souditi biskup. V tom případě, kdyby biskup nechtěl obviněného souditi, měl takový člověk pohnán býti před mistry vysokého učení Pražského. Dále shodli se na tom, že každý z nich na statcích svých přikáže duchovenstvu, aby nepřijímalo žádných klateb ať jsou od kohokoliv, ale jen od domácího biskupa. Konečně si také slíbili, že k papeži, jakmile bude zvolen, vypraví poselstvo se stížností na pohanu a nařčení království, kteráž sbor Kostnický učinil. Poselstvo to mělo spolu pak ujistiti papeže, že Čechové hodlají ho poslouchati ve všem, co by nebylo proti Bohu a Jeho zákonům.

List zaslaný ke sněmu církevnímu do Kostnice, podepsali 452 čeští pánové a rytířové a opatřili svými pečetmi. Když dodán byl na místo svého určení, způsobil mezi shromážděnými hrozné zděšení. Když však koncil dověděl se, že nepatrná část českého panstva nepřistoupila k tomuto usnesení, ale projevila ochotu zůstati poslušna koncilu, počal proti Čechům ostřeji vystupovati. Především obeslal všechny 452 pány a rytíře, kteří list podepsali, k soudu do Kostnice. Podobné obsílky dostalo se také Jakoubkovi ze Stříbra, jenž první začal svátost podávati pod obojí způsobou, a to i se všemi jeho přáteli stavu duchovního. Tím také byl již i osud mistra Jeronyma Pražského rozhodnut.

Upálení mistra Jeronyma.

Mistr Jeronym byl již od 23. května r. 1415. chován v tuhém vězení. Teprv dne 19. července téhož roku byl poprve vyslýchán. Jelikož za tu dobu poznal žalářní muka a nad to obával se smrti, dal se mnohými přímluvami a vlídným zacházením mnoha nejvážnějších a ctihodných členů koncilu pohnouti

k tomu, že veřejně odvolal a zřekl se jak učení Wiklefova tak i Husova. Stalo se tak dne 11. a 23. září r. 1415. ve veřejném sezení sněmu církevního v Kostnickém chrámu. Jeronym tu odpřisáhl, že učení Wiklefovo i Husovo, jest kacířské, pohoršlivé a bludné; také uznal, že Hus byl spravedlivě upálen a konečně poddal se ve všem výroku sněmu a slíbil, že bude psáti do Čech králi, královně, universitě i jiným osobám, aby Husa na dále se nepřidržovali. Slib ten pak částečně také splnil.

Od té doby bylo mu vězení poněkud polehčeno, zejména netrpěl dále nouze a nedostatku, ale na svobodu propuštěn nebyl, ačkoliv se za to někteří kardinalové přimlouvali. Tomu rozhodně však odporovali tiže lidé, kteří nejvíce na Husa sočili — vlastní krajané Jeronymovi, Michal de Causis a Štěpán z Pálče. Ti horlivě dokazovali, že pokoření a odpřisáhnutí Jeronymovo není upřímné. Měli za to, že prý kacíře lépe jest stíhati zbraní nežli důvody. A tak zůstal Jeronym ve vězení. Mezitím neúnavný Michal de Causis sháněl na obvinění jeho na všech stranách doklady. Tentokrát však měl práci nesnadnou, protože Jeronym sám ani nic nesepsal, ani samostatně v bohosloví nebádal, ale toliko přidržoval se jiných. Nezbývalo tedy jiného, než sebrati svědectví o jeho předešlém chování a zprávy, kde, jak a co mluvil, v soukromí i veřejně. Způsobem tím podařilo se Michalu de Causis a Štěpánu z Pálče sestaviti 107 článků žalobných, načež naléhali na to, aby Jeronym byl poznovu pohnán před soud. Někteří kardinalové byli velmi rozhodně proti tomu, zůstali však v menšině, kdežto většina se rozhodla pro nový soud. Žaloba Michala de Causis a Štěpána z Pálče byla základem nového vyšetřování. Byly v ní sneseny většinou nezaručené pověsti a klepy, k nimž zavdal podnět sám Jeronym tím, že ve předešlých dobách rozhodně, bez bázně, ale také bez rozvahy jednával i mluvíval.

Když byla Jeronymovi žaloba přečtena a počal výslech, nechtěl obžalovaný odpovídati žádaje, aby veřejně byl slyšen před vším církevním sněmem. K tomu došlo ve dnech 23. a 26. května r. 1416. O výslechu zachovaly se dvě znamenité zprávy; jednu českou sepsal zúčastněný svědek Petr z Mladenovic, a druhou papežský tajemník, Jan František Poggio. Tato druhá zpráva zjednala Jeronymovi slávu ve vší Evropě, jelikož v ní, ač sepsána byla od jeho protivníka, velice nadšeně líčena byla výmluvnost a obratnost Jeronymova při veřejném výslechu. Všichni prý se podivovali Jeronymovi, jak výmluvně zamítal křivá svědectví a osvědčoval víru svou, jak mluvil o mudrcích pohanských, židovských i křesťanských, z nichž přemnozí také pro pravdu obětovali život. Konečně mluvil i o mistru Janu Husovi, kterého chválil jako muže čistých mravův i jako výborného hlasatele evangelia. Za hřích svůj nejtěžší považoval, že ve svém předešlém odvolání smýšlel o dobrém a svatém muži tom a jeho učení neprávě. Řeč ta pobouřila všecko shromáždění a rozhodla také i o jeho osudu.

Dne 30. května r. 1416. vynesl koncil rozsudek nad mistrem Jeronymem v ten rozum, že má býti jako kacíř vyloučen z církve a odevzdán moci světské k potrestání. Ač mnozí účastníci sněmu církevního s rozsudkem tím nesouhlasili, byl přece bez odkladu vykonán. Podobně jako Husovi postavena byla Jeronymovi na hlavu vysoká čepice papírová, na níž byli namalováni červení ďáblové. Pak byl vyveden z města na popraviště, na němž byl i mistr Jan Hus loni utracen. Zástupy lidu hrnuly se za průvodem jeho. I on, jako Hus, kráčel smrti v náruč s jasným čelem a veselou tváří, nejevě obavy ani před ohněm, ani před mukami. Když průvod stanul na místě popravním, sám se svlekl a klesnuv na kolena, modlil se před kolem, k němuž pak byl přivázán mokrými provazy a řetězem. Když byla hranice zažehnuta, zpíval hlasem velikým: »V ruce Tvé, Pane Bože, poroučím duši svoji.« Když plameny vyšlehly a obvinuly tělo jeho, volal: »Pane Bože všemohoucí, smiluj se nade mnou, rač mi odpustiti hříchy mé, neboť Ty víš, že jsem Tvou svatou pravdu miloval.« V tom dokonal.

Pak byly do ohně vmetány všechny šaty jeho i věci jiné, aby po něm nezbylo nic. Popel vhozen pak do řeky Rýna.

Ostatní činnost Kostnického sněmu církevního.

Církevní sněm Kostnický domnívaje se, že úkol jeho ve příčině vyhlazení kacířství Husova jest skončen, věnoval pozornost ostatnímu svému poslání, zejména volbě papeže a provedení potřebných oprav v církvi. Ku vyřízení poslední otázky zvolil zvláštní komisi. Výsledkem úrad komise té byla práce obsáhlá, důkladná a svědčila o veliké svědomitosti mužů, kteří o otázce té uvažovali. Podivuhodno jest, že návrhy, které komise činila, téměř doslovně se shodovaly se vším, co ve příčině té žádali Čechové. Všecko, co někdy arcibiskup Arnošt nařizoval, čeho si Waldhauser, Milič i Matěj z Janova přáli, po čem mistr Jan Hus a přátelé jeho toužili, co zřízení církevnímu vytýkali: — všecko to bylo obsaženo v návrzích komise.

Jako čeští oprávcové, tak i kardinálové a hodnostáři církevní horlili na nepořádky, jež se mezi duchovenstvem rozmohly. Nad jiné pak uznávali, že pramen všeho toho zla byl při tehdejším dvoře papežském, který osoboval si právo rozhodovati o obsazování všech úřadů ve správě duchovní, prodávaje je těm, kdo více za ně nabízeli. Tržby té nikterak otcové na koncilu shromáždění neschvalovali, nýbrž za záhubnou ji považovali. Také vytýkali dvoru papežskému, že zasahoval v práva a moc biskupů, že znesvěcoval svátost pokání tím, že za peníze uděloval rozhřešení a prodával odpustky, jakož i že vynášel klatby, kde jich nebylo potřebí. Vytýkali tedy dvoru papežskému svatokupectví právě tak, jako činili čeští oprávcové. Shoda ta jest nemálo pozoru-

hodna a svědčí o tom, že snadno byl by se koncil dohodl s mistrem Janem Husem a jeho přáteli, kdyby bylo jen bývalo dosti dobré vůle a že nebylo potřebí, aby spor byl skončil na škodu církve a k záhubě Českého království.

Mnozí kardinálové byli rozhodně pro to, aby opravy v církvi provedly se tak, jak komise navrhovala. Chtěli, aby ve příčině té byly vydány zákony a pak teprv aby zvolen byl nový papež, který byl již jimi vázán. Jiní účastníci koncilu však chtěli, aby nejdříve zvolen byl papež neboť ve přijetí zákonů těch domnívali se spatřovati útok sami na sebe. Konečně dospěly věci tak daleko, že ti, kteří toužili po opravách, podezříváni byli z kacířství, že prý jsou — husité. Obviňování takového se zalekli. Bylo tedy přistoupeno k volbě papeže a spolu ustanoveno, aby nově zvolený papež ještě na tomto koncilu provedl žádoucí opravy při svém dvoře. Dne 11. listopadu r. 1417. zvolen byl za papeže kardinál Odo z Colony a nazván jest *Martinem V.*

Tím byly naděje na opravy v církvi, které měl Kostnický koncil vykonati zmařeny. Nově zvolený papež nesplnil přání těch, kdož ho k důstojenství tomu povolali, tou měrou, jak tito očekávali. Nejdříve odkládal vykonati, co mu koncil uložil, a konečně dne 22. dubna r. 1418. církevní sněm rozpustil. Než se tak stalo, vydal ke všem biskupům a arcibiskupům do sousedních zemí království Českého list neboli bullu, v níž nařizoval, aby stíháni byli všichni pomocníci Wiklefovi, Husovi a Jeronýmovi. Spolu předepsal řád, jak má s nimi býti naloženo. Každý takový měl býti nejdříve od inkvisitora vyslechnut, načež měl odvolati a odpřisáhnouti své bludy. Kdyby zdráhal se tak učiniti, měl býti odevzdán světské moci k potrestání trestem obvyklým pro kacíře, upálením. Podobně vydal koncil, než se rozešel, přísné nálezy proti Pražské universitě. Chtěl vystoupiti také proti králi Václavovi a královně Žofii jako nadržovatelům kacířství. Avšak tomu král Sigmund zabránil.

Poměry v Čechách až do smrti krále Václava IV.

Jediným výsledkem nálezů církevního sněmu Kostnického bylo, že v Praze znova vyhlášen byl interdikt. Avšak tentokrát již nebyly zastaveny služby Boží ve městech Pražských; toliko ve chrámu Svatovítském byl interdikt zachováván. Mimo to přerušena byla částečně činnost Pražské university. Arcibiskup Konrád z Wechty světil na kněžství jen ty, kdo osvědčili se býti proti učení Wiklefovu a proti podávání svátosti oltářní pod obojí způsobou. Mistři učení Pražského však nedbali zákazu koncilu a zápovědí arcibiskupových, ale dle možnosti vykonávali povinnosti své dále. Ti pánové čeští, kteří přidrželi se přijímání večeře Páně pod obojí způsobou, zvolili je za nejvyšší rozsudí ve věcech víry. Mistři,

jako takoví, vydali pak nález, že považují přijímání pod obojí za nevyhnutelné ku spasení, prohlásili také mistra Jana Husa za svatého mučenníka pro víru křesťanskou. Od té doby byl v Čechách den 6. července slaven jako svátek zasvěcený památce Husově. Dělo se tak až do Bělohorské bitvy.

Upálení mistra Jana Husa a mistra Jeronyma způsobilo mezi mnohými Čechy hněv tak veliký, že bylo na mírné dohodnutí další úplně zapomenuto a nastoupeny cesty naprosto odporné církvi římské. Ponenáhlu povstala v Čechách strana, která nespokojila se se stanoviskem Husovým, ale počala dále hloubati ve víře. Také nechtěla již ani uznávati Pražské university za rozhodující ve příčině té. Strana ta mínila především, že křesťané nemají se ničeho držeti, co není ve svatém písmě zřejmě obsaženo. Na základě tom počala zřizovati úplně nový řád církevní. Ti, kteří se k němu přihlásili, neuznávali mše svaté ani svátostí, mimo křest a večeři Páně, zavrhovali dále i modlitby za duše zemřelých, očistec, posty, řehole mnišské, slovem téměř všecky řády církevní. Sbor pražských mistrů počal sice proti tomu vystupovati, avšak hlasu jeho dbáno již nebylo. Tak došlo k rozdvojení přívržencův Husových ve dvě strany. Jedna, která uznávala universitu nad sebou, byla mírnější a zvala se *stranou Pražskou*; druhá, která nechtěla slyšeti o smíření s církví římskou, byla rozhodnější, a zvala se později *stranou Táborskou.*

Právě v době té vyzval papež krále Václava, aby přísežně slíbil, že šetřiti bude práv církve římské ve vší své říši bez výminky. Král Sigmund zavázal se, že ke kroku tomu bratra přivede. Kdyby však přece nechtěl král Václav poslechnouti, umínil si papež Martin V., vyhlásiti proti Čechům křížovou válku a tak přivésti je zase k poslušnosti.

Král Václav octl se tím ve velmi těžkém postavení. Kdyby byl poslechl papeže, byl by popudil si na sebe všecken národ, kdyby se byl přiklonil ke hnutí v národě a neposlechl papeže, bylo mu očekávati boj se vší Evropou, k němuž také se již chýlilo. Pokud týkalo se samého krále Václava, více přál straně Husově. Přála jí i jeho manželka, Žofie, která velmi srdečně oplakávala mučennickou smrt Husovu a Jeronymovu. Proto také vyzvání papežova zpočátku nebylo dbáno. Avšak král Sigmund počal naléhati na bratra Václava, aby byl papeži po vůli.

Když konečně král pozoroval, že Sigmund jest schopen i sám výpravu křížovou proti němu a národu českému podnihnouti a trůnu ho zbaviti, zalekl se. Jsa povahy nestálé, počal se odvraceti od přesvědčení dřívějšího. Aby napravil bludy své, horlivěji a rozhodněji počal vyhrožovati kněžím husitským. Především nařídil roku 1419. Pražanům, aby faráře, které vyhnali proto, že zpečovali se podávati večeři Páně pod obojí způsobou, zase povolali zpět na jejich fary, husitské faráře pak aby vyhnali.

Rozkaz ten způsobil velikou bouři a nebylo možno všude ho uskutečniti. Bylo proto nutno učiniti nějaké narovnání. Těm, kteří přidržovali se novot,

VZBOUŘENÝ LID SHAZUJE KONŠELY S O

(Původní reprodukce

NOVOMĚSTSKÉ RADNICE V PRAZE R. 1419.
(z obrazu Stanislava Hudečka.)

vykázány byly tři chrámy, v nichž konány byly pro ně služby Boží a podávána svátost oltářní pod obojí způsobou. Avšak tím nebyly spory ukončeny. Jak mezi kněžími, tak i mezi obyvatelstvem obou stran byly i dále nesváry. V Praze ovšem zatím nedocházelo tak k výtržnostem a nepokojům jako na venkově, kde nebylo po ruce tolik moci a prostředkův, aby neposlušní přivedeni byli k poslušnosti. Venku lidé přestali choditi do kostelů, v nichž nebylo hověno novotám, ale raději shromažďovali se na horách a v lesích. Místům těm dávána byla jména biblická, jako na př. *Oreb* ve východních Čechách, *Tábor* zase na jihu a podobně. Ve shromážděních těch hlásávali lidu husitští kněží, z kostelů vypuzení, slovo Boží a podávali svátost oltářní pod obojí způsobou. Zejména napomínali lid, aby byl i dále u víře stálý a neopouštěl zásad Husových. Příkladů těch konečně následovali i pražští přívrženci kalicha. Když byly z většiny kostelů vypuzeni, počali ve dnech svátečních pořádati hlučná processí z kostela do kostela, v nichž jim bylo dovoleno přijímati pod obojí způsobou.

Aby tomu král Václav zabránil, umínil si, že ve městech Pražských dosadí za konšele muže, kteří nepřejí učení Husovu. Úmysl ten uskutečnil nejdříve na Novém Městě, kde dne 6. července r. 1419. ustanovil nové konšele, nepřátelské hlásání slova Božího ve smyslu Husově i processím po Praze pořádaným. Opatření ta byla příčinou zase velikého jitření mezi lidem, ba počalo se již také mluviti o velikém povstání. Dne 22. července roku 1419. byla totiž pořádána pouť na horu Tábor. Z daleka i široka putovaly tam zástupy Čechů v takovém množství, že přes 40.000 lidí se shromáždilo, z nichž přes polovinu toho dne bylo u přijímání. Obrovská pouť vykonala se klidně; jedni kněží kázali, druzí zpovídali, jiní zase pod stanem obětovali oběti a podávali kajícím svátost oltářní. Kazatelé kárali nepořádky v církvi a naznačovali způsob, jak je vypleniti. Není pochybnosti, že vůdcové těchto shromáždění a poutí radili se o prostředcích, jak přesvědčení svému mají zjednati uznání a všeobecného uskutečnění. Tak již na této veliké pouti na hoře Tábor bylo prý jednáno o sesazení krále Václava.

Když došly do Prahy zprávy o veliké pouti táborské, uspořádal kněz Jan Želivský, bývalý mnich řádu premonstrátského, jenž přidal se k pod obojím, veliké processí z kostela Panny Marie Sněžné ke kostelu sv. Stěpána. Když ubíral se průvod zpět po Novoměstském (nyní Karlově) náměstí neboli rynku, zastavil se u Novoměstské radnice. Kněz Jan Želivský žádal, aby konšelé propustili vězně, které v minulých dnech zavřeli pro náboženství. Konšelé zatarasili se v radnici, a zbrojnošové jejich počali házeti kamení na lid. To rozzuřilo účastníky processí tak, že hnali útokem na radnici, vylomili vrata a vedrali se do ní. Tu schytali nenáviděné osoby, jako purkmistra, konšely a některé sousedy, kteří nepřáli pod obojím, a shodili je s oken. Celkem 10 osob bylo tím způsobem usmrceno. Co který z nich měl cenného při sobě, lidé nebrali, ale položili vše na mrtvá těla jejich.

Nemyslilo se již na to, aby se lid poddal. Bylo učiněno vyzvání, aby každý pod ztrátou hrdla se zbraní přišel do Novoměstské radnice. Když se vzbouřený lid sešel, zvoleni byli čtyři hejtmané za prozatímní správce města. Bouře té účastnil se také zeman z dvořanstva královna, *Jan z Trocnova*, řečený *Žižka*.

Když se král Václav dověděl, co se přihodilo na Novém Městě, rozhněval se velice a hrozil, že všechny přívržence novot dá vyhubiti. Nějaký čas jednalo se pak o tom, jak zase pořádek zavésti a nové konšely, které by si Novoměstští sami zvolili, dosaditi. Avšak hněv králův byl veliký. K tomu docházely zprávy, že i okolo Plzně, Králové Hradce a jinde lidé se shromažďují a důrazně žádají, aby zachováno bylo v Čechách nové učení. Král Václav, jenž té doby zdržoval se na hrádku svém Novém Hradě u Kunratic, rozčilil se z toho všeho tou měrou, že dne 15. srpna raněn byl mrtvicí. Když pak nazejtří rána se opakovala, tu v těžkých bolestech po tříhodinném zápasu se smrtí, 16. srpna roku 1419., po poledni zemřel.

SMRT KRÁLE VÁCLAVA IV. NA NOVÉM HRADĚ U KUNRATIC.
(Původní reprodukce dle obrazu St. Hudečka.)

KNIHA TŘETÍ.

OD POČÁTKU VÁLEK HUSITSKÝCH AŽ DO SMRTI KRÁLE LUDVÍKA.

(1419.—1526.)

Vzbouření proti králi Sigmundovi.

Smrt krále Václava způsobila v dějinách země České veliký obrat. Nástupcem jeho měl býti dle práva prvorozenství mladší jeho bratr Sigmund. Avšak ten již ve předešlých letech, jak známo z hořejšího vypravování, pozbyl lásky a důvěry mezi Čechy. Že ovšem nevzdá se dědictví, bylo možno předvídati, a že Čechové zdráhati se budou přijmouti ho za krále, bylo jisto. Nad to pak i různost ve příčině náboženství byla mezi Čechy a Sigmundem veliká. Většina českého národu rozhodně hlásila se ku straně pod obojí jakož i zásady Husovy přijala za své. Král Sigmund však stranu tu nenáviděl, přijímání pod obojí i zásad Husových byl rozhodným nepřítelem. Nad zemí Českou snášela se tudíž veliká bouře, válka domácí.

Smrt krále Václava byla dlouho tajena. Konečně přece lid zvěděl, co se stalo na Novém Hrádku Kunratickém. Bouře dosud tlumená žárem zaplála neboť obecný lid dověděv se o ztrátě svého pána, nedal se již udržeti ve hněvu na uzdě. Pozbyv vší bázně, jal se vystupovati po vůli své proti všem, kdo s ním nesouhlasili. Zejména v Praze a v okolí vrhl se na kostely, kláštery a fary, v nichž nebylo přáno straně pod obojí. Tak zejména vypleněn byl slovanský klášter v Emauzích, kostely na Smíchově a jinde, mnohé násilí stalo se také mnichům, na příklad premonstratům na Strahově. Kněží, kanovníci a jiní hodnostářové duchovní utíkali z města, utíkali zvláště Němci, které lid velice nenáviděl jako odpůrce své v náboženství a jako nepřátele všeho českého. Avšak nejen v Praze, ale i v jiných městech královských, v nichž Čechové

měli převahu nad Němci, jako v Žatci, v Lounech, v Hradci Králové, v Písku a v Plzni, došlo k bouřím podobným. Výstředností těch nelze schvalovati. Neschvalovali jich také tehdy rozvážliví Čechové, ale sešli se o nich porokovat na valném sněmu. Tu dohodli se, aby vypraveno bylo do Budína ku králi Sigmundovi poselstvo, které by ho požádalo, by ujal se svého dědictví, avšak s tou podmínkou, že nebude Čechům brániti přijímati pod obojí způsobou a že se přičiní, aby následovníci Husovi a Jeronymovi nebyli pronásledováni — slovem, že popřeje Čechům svobodu zákona a slova Božího. Poselstvo to mělo dále požádati Sigmunda, aby slíbil Čechům, že se přičiní, aby papež schválil přijímání pod obojí způsobou, jakož i že se postará, aby všechny nepořádky ve správě církevní, proti nimž Hus a jeho předchůdci vystupovali, byly napraveny. Zvláště ve příčině té žádali, aby kněžstvo nevládlo světskými statky, ale aby lid, kterýž spravují, opatřoval je všemi potřebami. Žádali též, aby příště žádný kněz nezastával úřadů světských v království Českém, aby zamezeno bylo také svatokupectví při dvoře arcibiskupském i jinde, aby papežské rozkazy jen tehdy nabyly v zemi platnosti, budou-li schváleny králem, aby dále svěcení kněžstva podobojího nebylo stěžováno a konečně aby Pražská universita nabyla bývalých svobod a práv, a mohla zahájiti činnost jako druhdy K požadavkům těm byly připojeny ještě i jiné výminky některé, z nichž nejdůležitější byla, aby cizozemci nebyli připouštěni k žádnému úřadu, a to zejména ve městech, jakož i aby dále při soudech bylo užíváno toliko jazyka českého. Poselstvo mělo ujistiti krále Sigmunda, že Čechové jsou ochotni přijmouti ho za krále, splní-li přání ta.

Žádosti tyto byly králi Sigmundovi předloženy v Brně, kde se právě v době té zdržoval. Kdyby byl Sigmund je splnil aneb aspoň o přijetí jich upřímně jednal, mohlo býti mezi ním a českým národem docíleno shody. Snad byli by Čechové v některé žádosti i ustoupili. Avšak král Sigmund byl neupřímný. Neupřímnost ukázal již při sporu Husově s koncilem, ukazoval ji v životě soukromém i veřejném. Výminky, jež mu Čechové předložili, byl odhodlán nepřijmouti, avšak neřekl to otevřeně, přímo. Odkládal dáti určité a rozhodné odpovědi potud, dokud nebude náležitě připraven k boji. Jen mečem hodlal království Českého dobýti.

Obecný lid nedůvěřoval Sigmundovi a nevěřil jeho slibům a odkladům. Netrpělivě očekával, co se bude díti, a předtucha zlá vkrádala se v mysly jeho. Avšak šlechta a přední náčelníci strany pod obojí, ač měli nejednu trpkou zkušenost z předešlých let, přece ještě doufali v Sigmunda. Domnívali se, že v této příčině, kdy jde o korunu a království České, zachová se jako řádný muž a že snad nerozvážně nepřipraví se o dědictví po slavném otci svém Karlovi Obecný lid však nechtěl o něm ani slyšeti a byl odhodlán nepřijmouti ho za krále. Shromáždění lidu se opakovala. Nejznamenitější a největší takové shromáždění bylo dne 30. září r. 1419. při benešovské silnici nedaleko Ladví, na

místě řečeném »u Křížků«. Do tisíců lidí se tu sešlo z blízka i dálí. Proslulý kazatel, Václav *Koranda,* jenž v době té zdržoval se v Plzni a byl neúnavným horlitelem pro mnohé novoty, kterých pražští mistři neuznávali, kázal tu zástupům. »Na Křížkách« nedošlo k výtržnostem; avšak bylo tam umluveno,

JAN ŽIŽKA Z TROCNOVA.
(Kreslil Jan Vilímek)

aby dne 10. listopadu konáno bylo podobné shromáždění valné v Praze. K tomu také došlo.

V době té obě sporné strany v Čechách pokusily se o dohodnutí. Strana mírnější neboli Pražská i strana horlivější, později Táborskou zvaná, smluvily se o sporných věcech v ten rozum, aby strany husitské dále se nerůznily a nesvářily o víře. Dohodnutí to sneseno bylo v tyto články, k nimž obě strany přistoupily:

1. Slovo Boží mohou kněží k tomu schopní dle smyslu Kristova hlásati svobodně a bez překážky.

2. Všechny smrtelné hříchy, zvláště veřejné i jiné neřesti protivné zákonu Božímu, buďtež každému stavu řádně, rozumně a křesťansky od těch, kterým to přísluší, zakazovány, stíhány, trestány a dle možnosti vykořeňovány.

3. Svátost oltářní budiž pod obojí způsobou chleba i vína všem křesťanům svobodně podávána a od nich přijímána.

4. Duchovní nechť zanechají světského panování nad zbožím a časnými statky a jsou živi dle učení Kristova a jeho apoštolů ve skromnosti a střídmosti.

Usnesení ta proslula pak pod názvem *čtyř artikulů Pražských.*

Zatím blížil se již den 10. listopadu. Se všech stran hrnuly se k Praze zástupy lidu. Zbraně, jimiž byli příchozí opatřeni, nevěstily nic dobrého. V době té byla královna Žofie prozatímní vladařkou království Českého. Ta, jakož i pánové pod obojí vidouce všeobecné jitření, počali se právem obávati o hlavní město. Za tou příčinou obsadili vojskem Pražský hrad, Malou Stranu a Vyšehrad.

Nicméně došlo přece k velikým bouřím. Obecný lid, shromážděný v Praze vinil pány pod obojí, že dopustili se zrady a vystoupil vojensky proti posádkám královským. Vedením *Jana Žižky z Trocnova* a *Mikuláše z Husi* podnikl útok na Malou stranu, které bránili žoldnéři královští. Při boji tom téměř všecka Malá Strana lehla popelem. Teprve po několika útocích počaly sporné strany smlouvati se o příměří. Na konec dohodly se tak, aby příměří potrvalo až do sv. Jiří příštího roku (1420.). Pánové pod obojí spolu slíbili, že budou s lidem hájiti přijímání pod obojí způsobou.

Ač bylo pak příměří zachováváno a venkovský lid odešel zase z Prahy, přece ve městech Pražských i dále vypadalo vše jako za války. Ulice byly zataženy řetězy, proti královskému hradu stály sruby, a sousedstvo bylo živo stále v nepokoji.

V době té, kdy v srdci království Českého vše vřelo, zabýval se dědic trůnu — spory s Turky, jako by mu osudy země České ani nestály za to, aby aspoň trochu o ně se staral. Teprve v prosinci r. 1419. přijel do Brna, aby zase po dlouhé době promluvil se zástupci českého národu, kteří tam za tou příčinou přijeli. S českými pány přijeli do Brna také královna Žofie a poslové Pražanů. Ti všickni žádali Sigmunda, aby konečně přijal podmínky, za kterých chtěli uznati ho za svého pána, a aby pak ujal se svého dědictví. Avšak Sigmund nedal zase určité odpovědi, jen nařídil Pražanům, aby zanechali všeho zbrojení, a napomenul pánův, aby nikoho, kdo hlásí se ku straně pod jednou, neutiskovali. Na konec ustanovil pana Čeňka z Vartenberka a ještě jiné dva pány za prozatímní správce Českého království. To bylo vše, co vykonal. Do Čech se ani nepodíval, ale jel do Slezska shromažďovat vojska. Nebylo pochybnosti k čemu se připravuje. Vždyť také potají sesazoval na královských hradech všechny úředníky a purkrabí, kteří hlásili se ku straně pod obojí, a na místa

jejich ustanovoval osoby, které straně této nepřály. Mimo to podporoval hnutí proti lidu obecnému a nadržoval těm, kteří pronásledovali stranu pod obojí.

Zcela jinak chovali se Pražané. Ti, když jim poslové jejich vyřídili vůli královu, zanechali všeho zbrojení a počali vystupovati proti všem výtržnostem. Kněží a měšťané, kteří hlásili se ku straně pod jednou, vrátili se do Prahy, aniž jim bylo ubližováno. Naopak ti, kteří chtěli zavděčiti se Sigmundovi, počali

ÚTOK PRAŽANŮ NA MALOU STRANU R. 1419.
(Původní reprodukce dle obrazu H. Schüllingera.)

pronásledovati přívržence strany pod obojí neboli kališníky a to mnohdy velice ukrutně. Nad jiné nelidsky počínali si ve příčině té kutnohorští Němci, kteří po všem okolí schytávali kališníky stavu duchovního i světského, »kacíře«, jak pravili, a házeli do pustých šachet kutnohorských. Strašným způsobem tím bylo v několika měsících usmrceno přes 1600 lidí. Bylo zřejmo, že za takových poměrů není naděje na pokojný život, ale naopak toto pronásledování kališníků bylo předzvěstí veliké bouře, která se nad vlastí naší snášela. Mezi muži, kteří následky neutěšených poměrů těch předvídali, byl i

Jan Žižka z Trocnova.

Znamenitý muž tento, nejchrabřejší obhájce kalicha, do počátku bouří husitských málo byl znám. Pocházel z nezámožné rodiny zemanské, zdědil po rodičích svých dvorec Trocnov na Budějovicku a připomíná se také jako majetník domu na Příkopech na Novém Městě v Praze. Při dvoře krále Václava, jehož byl dvořanem, velmi byl oblíben, jakmile však vypukly bouře náboženské, přiklonil se cele k lidu.

Jan Žižka z Trocnova vším srdcem miloval vlast a věrně lnul ku straně pod obojí. Obávaje se, aby národ nebyl překvapen nenadálou bouří, počal dle svých sil připravovati jej na dny budoucí. Hned po příměří, kteréž bylo uzavřeno v Praze, odešel s několika přáteli svými do Plzně. Přidružili se k němu i mnozí z lidu obecného, kteří účastnili se ve předešlých dnech dobývání Malé Strany.

V Plzni zvolen byl Jan Zižka za hejtmana nad všemi, kteří ochotni byli bojovati pro kalich. Hned také počal říditi přípravy pro případ války, při čemž se již ukázalo, jak znamenitý a vynikající bojovník povstal mezi Čechy v době nejvyššího nebezpečí. Okolní pánové chtěli ho totiž pokořiti a proto vypravili se proti němu s četným vojskem, jehož předním vůdcem byl Bohuslav ze Švamberka. Avšak Žižka se nezalekl. Ač zástupové jeho byli v době té ještě nečetní, přece směle odhodlal se k odporu. A dobře se mu při tom vedlo, neboť nejen statečně bránil se panským vojskům, ale i porážel je.

Když pak byl v Plzni vždy více a více panskými vojsky svírán, odhodlal se vystěhovati do krajiny, jíž vévodila hora Tábor. Tam se shromažďovali totiž bratří a sestry, jak sobě přívrženci kalicha říkali, aby se vzájemně ve víře potěšovali a v době nebezpečí i ochraňovali. Ti zmocnili se města Ústí nad Lužnicí, v němž hodlali zříditi si podobné stanoviště jako Žižka v Plzni. Jelikož poloha města nikterak nehodila se k tomu účelu, byli bratři a sestry nuceni ohlédnouti se po jiném místě vhodnějším. Tím zdálo se jim býti Hradiště při řece Lužnici, kde byly zříceniny velikého města a kde byl hrad pana Jana z Ústí. Pán ten byl však velikým nepřítelem strany pod obojí. Proto bratří i sestry, vyšedše z Ústí nad Lužnicí, zmocnili se místa toho, načež založili tu hlavní sídlo své, jež nazvali *Tábor*. Tak vzniklo »Hradiště hory Tábor«, nynější královské město Tábor.

Vůdcem bratří a sester, kteří Tábor zřídili, byl *Hromádka*. Ten se dorozuměv se Žižkou, žádal ho, aby mu byl napomocen. Žižka nejen vyhověl přání jeho, ale odhodlal se, jak bylo již shora vypravováno, opustiti Plzeň a do Tábora se přestěhovati. Za tou příčinou uzavřel s nepřáteli svými v okolí Plzně příměří a vypravil se k tažení do Tábora.

PORÁŽKA ŽELEZNÝCH PÁNŮ U SUDOMĚŘE DNE 25. BŘEZNA 1420.

Původní reprodukce dle obrazu Ferd. Hetteše.

Pánové, kteří se Žižkou uzavřeli příměří, nedostáli slovu. Domnívajíce se, že Žižku nyní nejlépe přemohou, když boje neočekává, počali ho pronásledovati. Ač sebevědomě již napřed se honosili, že tentokrát Žižku úplně pokoří, přece pro jistotu vypravili se proti němu a jeho lidem nad očekávání znamenitě. A opravdu zdálo se téměř jisto, že Žižka bude s lidem svým úplně zničen. Avšak jednooký hrdina — byl‘ Žižka o jedno své oko přišel již roku 1413. maje za domácí jakési půtky účastenství při obležení hradu Střely u Přeštic — se nezalekl. Byl právě s lidem svým za městečkem Štěkní u vsi *Sudoměře*, když dne 25. března 1420., ve svátek Zvěstování Panny Marie, blížilo se panské vojsko k jeho zástupu. Přes dva tisíce jezdců, »železných pánů«, od hlavy k patě obrněných, dobrými zbraněmi opatřených, řítilo se na — několik set prostých mužů, žen a dětí.

»Budeme-li je jen koňmi tlačiti,« těšili se pánové, »na kopytech je rozneseme i se Žižkou.«

Žižkovi nezbývalo, než hned na místě tom na rychlo připraviti se k boji neočekávanému. A tu hned ukázal, jak výtečným jest válečníkem. Přitočiv se s lidem svým ku hrázi rybníka, jemuž dosud Škaredý říkají, a z něhož byla v době té voda vypuštěna, kázal válečné vozy rozestaviti tak, aby lid jeho jako za hradbami byl skryt. S druhé strany chránila je vysoká hráz. Ženám pak přikázal, aby závoje a sukně rozvěšely mezi rákosím v rybníce. A již tu byli jezdci. Chvatně skočili do spuštěného rybníka a obstoupili Žižku a jeho lid se všech stran. Již počali i dílo krvavé, než v tom nohy jejich ostruhami zaplétaly se do šatů a závojů rozestřených. Nastal mezi železnými pány zmatek veliký. Než se vymotali z roušek a sukní, již padali pod pádnými ranami cepů husitských. Žižka s lidem svým bojoval znamenitě. Než se slunce schýlilo k západu, zahnáno bylo vojsko panské, jehož bylo téměř desateronásobně více než lidu Žižkova. Zle vyplatila se pánům věrolomnost, nepomohla jim ani odění těžká, ani neroznesli na kopytech koňských bojovníků husitských. Bylo to první větší vítězství, jež jméno Žižkovo proslavilo.

Nazejtří za úsvitu vypravil se s lidem svým od Sudoměře do Tábora. Shlédnuv Hradiště hory Tábor, uznal je za nemálo výhodné a hned také počal říditi práce za příčinou lepšího opevnění místa toho. Vydatně napomocen mu v tom byl Mikuláš z Husi, který s lidem svým rovněž přibyl na Tábor. Tak stala se z Tábora přední pevnost vojenského bratrstva *Táborského*, tam bylo také i přední a hlavní sídlo odporu proti králi Sigmundovi. Se všech stran přicházeli tam nejrozhodnější přívrženci Husovi. Zemané, měšťané i sedláci prodávali statky a se ženami a dětmi stěhovali se do pevnosti Táborské, hotovi jsouce životy obětovati pro víru. Po příkladu prvních křesťanů zvali se vespolek *bratřími a sestrami*, ve všem zachovávajíce rovnost. Bratrstvo Táborské také nejvíce horlilo na dosavadní duchovenstvo a ochotně přijímalo všechny novoty a to i ty, kterých pražští mistři neschvalovali. Řády kostelní, kněžská roucha,

ozdoby a všecka nádhera v kostelích zdály se býti těmto odhodlaným lidem uchýlením od řádu prvotní církve. Při službách Božích užívali pak jazyka českého místo latinského.

Bratrstvo Táborské nemělo však býti toliko spolkem náboženským, nýbrž také vojenským, jenž byl by připraven i mocí hájiti svého přesvědčení náboženského a českého jazyka proti nepřátelům. Za tou příčinou zřídil Žižka Tábor po vojensku, ustanoviv v čelo jeho čtyři hejtmany. Těmi byli: Mikuláš z Husi, Jan Žižka z Trocnova, Hynek z Buchova a Chval z Machovic neboli z Řepic. Nejpřednější úkol měl ovšem Žižka, neboť lid seznav jeho velikou udatnost, odvahu i nevšední důmysl, měl k němu neobmezenou důvěru a ve všem ho rád poslouchal.

Tak stal se Žižka strůjcem nové vojenské moci, která valně lišila se od obvyklého v té době zřízení vojenského. Tehdy nejvíce spoléháno bývalo při každém vojsku na jezdce v těžké zbroji.

Avšak Žižka na takové »železné pány« neměl ani peněz, ani způsobilého k tomu lidu. Nezbývalo mu tedy než zástupy, které se houfně scházely pod jeho prapory, opatřiti a vycvičiti k bojům jinak. Byl nucen dáti pěším bojovníkům svým do rukou zbraň, jíž by snadno mohli vládnouti. Byly to kopí, sudlice, palcáty a železem okované cepy. Ty byly nejpádnější. Aby pak vojsko jeho mělo i ochranu proti nepřátelské jízdě, zejména kdyby nemohlo v otevřeném boji »železným pánům« odolati, zařídil tak řečené válečné vozy. Vymyslil i umění, jak mají bojovníci jeho s nimi zacházeti, aby sloužily jim nejen k obraně proti železným pánům, ale i k útoku, aby se jich upotřebiti mohlo nejen v ležení vojenském ale i při pochodech. Také zavedl Žižka ve vojště svém užívání střelného prachu, jenž znám byl v Evropě jižní již od století čtrnáctého, v míře hojnější nežli bývalo zvykem doposud. Měl i zvláštní druh děl, jimž se říkalo houfnice a pušky. K boji nedával se nepřítelem sváděti kdekoliv a kdykoli, nýbrž vyčkal vždycky příhodného místa i času. Všemi těmito opatřeními stal se Žižka v podstatě zakladatelem novodobého vojenství a důmyslu jeho hlavně bylo děkovati za to, že vojska husitská pospíchala od vítězství k vítězství. Důmyslný způsob zaříditi a opatřiti takto vojska svá povedl se Žižkovi dokonale. Za vozovou hradbou skryta byla pěchota, která jako krupobití vrhala se na nepřátele, rozdávajíc pádné rány cepy a palcáty na všecky strany.

Žižka zajisté ne bez příčiny připravoval národ na příští dny, neboť stále níže a níže snášela se nad vlastí naší bouře hrozivá. Král Sigmund čím dále více projevoval povahu svoji a spolu ukazoval, jak hodlá s královstvím Českým naložiti. V době té ve Vratislavi a ve Slezsku sbíral vojsko. Každý dobrodruh hodil se do jeho řad. Jak se zachová k Čechům až je pokoří, nemeškal ukázati ve zvláštním případě.

V době té přijel totiž mezi jinými do Vratislavě na výroční trh neboli jarmark také Jan Krása, přední měšťan pražský. Jako horlivý přítel přijímání pod obojí neváhal i v rozmluvě s tamějšími měšťany otevřeně projeviti své mínění. Sotva tak učinil, byl zajat a před soud postaven. Tu pak, nechtěje mluviti proti svému přesvědčení, vyhlášen byl za kacíře a odsouzen k utracení. Král Sigmund dal ho strašným způsobem umučiti. Nejdřív byl ubožák koňmi smýkán po městě a konečně upálen.

VOZOVÁ HRADBA.

(Dle staré rytiny.)

Žižka upravil vozovou hradbu, které užíváno již od konce stol. XIII., tak, že čtyřspřežní, řetězem pevně svázané vozy byly vraženy do sebe vojí. Tvořila tedy přední část vozu zadního celek se zadní částí předního.

Papež Martin V., dorozuměv se s králem Sigmundem, vydal krátce na to dne 1. března r. 1420. veřejnou bullu, v níž vyzýval všecky krále, knížata i jiné vrchnosti ve křesťanském světě, aby povstali a válkou vyhladili Wiklefy, Husity a jiné kacíře. Když bulla ta dodána byla dne 17. března do Vratislavě, dal král Sigmund s vratislavských kazatelen ohlašovati křížovou válku proti Čechům. Každému, kdo by se znamením kříže šel s ním do boje nebo na své útraty vypravil k témuž účelu vojsko, bylo slíbeno odpuštění všech hříchů, třebas i paličství a svatokrádeže.

Zprávy o upálení Jana Krásy a vyhlášení křížové války ve Vratislavi nemálo roztrpčilo Čechy. Strana, která nepřála novotám husitským, domnívala se, že již se blíží doba, kdy nenávidění kacíři budou upáleni aneb se ženami a dětmi svými mečem krále Sigmunda vyhubeni. Za tou příčinou všickni duchovní i světští lidé, kteří přijímali toliko pod jednou, na spěch opouštěli Prahu. Jedni stěhovali se na venkovská sídla svá, jiní hledali útulku na Pražském hradě. Nechtěli se dočkati těžkých dob, které již již snášely se nad obyvatelstvem pražským národnosti české a smýšlení husitského. Byli to zejména Němci, kteří kvapem stěhovali se z Prahy.

Jest jisto, že nastávající válka nabývala rázu boje národnostního, neboť vyhlášení křížové války proti Čechům vzbudilo i dávnou zášť Němců proti Slovanům. Proto také Němci ochotně, ba dychtivě chápali se zbraní v té naději, že konečně České království bude pokořeno a obyvatelstvo jeho vyhubeno. Král Sigmund dohodl se s knížaty německými již také o postupu války. Se dvou stran mělo býti na Čechy udeřeno: s jedné knížata německá měla vpadnouti do Čech, s druhé sám Sigmund.

První křížové tažení proti Čechům.

Když všude již se strojili na Čechy, nemohli tito ovšem zůstati lhostejni. Nejen bratrstvo Táborské, ale i Pražané počali se připravovati na dny budoucí. Zejména mnich *Jan ze Želiva* slovy plamennými rozněcoval obecný lid, vybízeje ho, aby nasadil hrdel i statků svých pro náboženství. Pražané, kteří hlásili se ku straně pod obojí, spořádali se po způsobu vojenském, zvolivše si spolu i hejtmany. Část české šlechty přidala se k nim, zejména pan Čeněk z Vartemberka, královský vladař, jenž v době té právě vrátil se z Vratislavě a s největší hořkostí mluvil o chování krále Sigmunda. Smluviv se s Pražany, vydal veřejné provolání, psané česky, latinsky a německy, jímž napomínal všech věrných Čechů i obyvatel zemí přivtělených, aby Sigmunda, krále římského a uherského, neposlouchali, protože jest jazyka českého veliký a ukrutný nepřítel. Na doklad toho uváděl, že k hanbě a potupě koruny i všeho království Českého kázal Jana Husa, slavné paměti, před sborem Kostnickým hanebně upáliti, že všem křesťanům nejohavnější potupou Čechy potupil a zhaněl, totiž kacířstvím, že dal proti Čechům vyhlásiti křížovou válku k veliké jejich hanbě, že dal člověka v naději Boží dobrého a nevinného, Jana Krásu, upáliti, jakož i že havířům kutnohorským kázal všechny Čechy, přijímající pod obojí způsobou, chytati a do šachet metati, což stalo se již mnoha stům lidí nevinných.

Provolání to způsobilo ve všem národě hnutí veliké. Tak na hoře Orebě v kraji Hradeckém blíže Třebechovic sbíral se lid na obranu víry a českého

jazyka, načež vedením hradeckého faráře, Ambrože, a pana Hynka Krušiny z Lichtenburka spěchal na pomoc Pražanům. Rovněž i obyvatelstvo v kraji Čáslavském mezi Ledčem a Lipnicí se sbíralo na obranu vlasti.

Ukrutnosti, kterých dopouštěli se horníci na lidech nevinných, jakož i Sigmundův počátek pálení kacířů ve Vratislavi roznítily v srdcích českého lidu touhu po pomstě a odvetě. Kam Orebští, Táborští a jiný lid, který táhl ku Praze, přišel, tam všecko pálil, nešetře bohužel ani kostelů ani klášterů nejslavnějších, ani skvostných a vzácných památek uměleckých. V době té Žižka dobyl hradu Rábí, kde také kněží, jakož i ti, kdo ve hradu tom se schovali, byli upáleni. Sám Žižka jen s nebezpečím vlastního života zachránil z rukou svého lidu syny pana Jana z Riesenberka, majitele hradu Rábí od smrti podobné.

Na počátku měsíce dubna r. 1420. blížil se již Sigmund s vojsky svými Kladskem ku království Českému. Nejdříve vzdal se mu Králové Hradec. Po krátkém odpočinku táhl dále ke Kutné Hoře. Mnozí vidouce vojska Sigmundova dostali strach. Sám pan Čeněk z Vartenberka, jenž ještě nedávno tak horlil na Sigmunda, zalekl se nemálo. A vida v Čechách pustošiti chrámy i věci posvátné, patře na český lid, měšťany, sedláky i zemany, jak se sbratřují, obával se, že dojíti může k velikému převratu společenskému, v němž by moc vyšších pánů utonula, a proto odhodlal se zraditi dosavadní spojence. Úmysl ten také uskutečnil, odstoupiv od Pražanů. Nočního času vydal hrad Pražský v moc krále Sigmunda. Příkladu jeho následovali i jiní čeští pánové. Šli dobrovolně do ležení Sigmundova u Kutné Hory klamajíce se lichými nadějemi, že po dobrém bude možno s ním se dorozuměti.

Pražané vidouce, co se děje, odhodlali se naposled vypraviti posly ku králi Sigmundovi do Kutné Hory v tom úmyslu, že snad přece bude možno s ním nějaké dorozumění bez krve prolévání. Avšak Sigmund přijal je velmi hrdě. Spoléhaje na 20.000 vojáků svých, pravil sebevědomě, že přísahou jest vázán mečem a ohněm hubiti kacířství a že od slibu toho neupustí, *kdyby měl i všecko království České zahubiti, v popel obrátiti a cizozemci pak osaditi, kdyby měl i všecky své země i s duší a tělem svým ztratiti.* Nicméně poslové poznovu pokorně prosili, aby aspoň byl spravedliv a obyvatelstvu tohoto království nechal víru a aby přijímání pod obojí způsobou připustil. Avšak král Sigmund rozhodně setrval při úmyslu svém i dále, ulevuje hněvu svému ostrými slovy i mnohými pohyby rukou. Poslové se tudíž přesvědčili, že s králem Sigmundem není možno mírně se domluviti, viděli, že jest pevně odhodlán všecko království České vyhubiti a cizozemci osaditi, poznali však z toho také, že v nastávajícím boji nejde již jen o kalich, ale také *o zachránění české národnosti.* Ten byl od této chvíle hlavní význam válek husitských.

Sigmund domníval se, že Pražany hrozbami zastraší. Avšak tito vidouce, že není možno od krále Sigmunda čeho dobrého očekávati, odhodlali se ke kroku poslednímu, rozhodnému. Všecky obce Pražské hned připravily se

k obraně a po vojensku se spořádaly, hned také i vypraveno bylo poselstvo k bratřím Táborským se žádostí, aby bez meškání zanechajíce všeho, pospíšili Pražanům na pomoc. Nadešla chvíle, kdy osvědčila se nejlépe prozřetelnost těch odhodlaných mužů, kteří po vojensku zřídili bratrstvo Táborské. Nebýti táborských bojovníků, nebylo by možno bývalo pomýšleti na zachránění národu našeho od záhuby jisté.

Táborští se nerozmýšleli, co počíti. Praha potřebovala ochrany a proto byli hned ochotni pro ni životy své nasaditi. Jelikož byli výtečně zařízeni, mohli bez odkladu vydati se na pochod. Asi 9000 mužů s množstvím válečných vozů spěchalo Pražanům k pomoci. Když se král Sigmund o tom dověděl, poslal část svého vojska, aby Táborským zabránilo cestu. Táborští však královské vojsko přemohli a dorazili do Prahy v čas. V době té blížili se již také ku hlavnímu městu Žatečtí, Lounští a Slánští. Král Sigmund vida, že Čechové chystají se k odporu, vypravil se z Kutné Hory ku Praze s vojskem, domnívaje se, že hravě zmocní se hlavy království a že se ho Čechové zaleknou. Zalekl se však sám, když přiblížil se ku Praze, a spojené vojsko husitské chystalo se na něho vyříti. Ve zmatku ustoupil až ku Staré Boleslavi. Tam ovšem nebylo vojska husitského a proto mohl beze strachu hrdinství své dokázati — na lidech bezbranných. Kam vojsko jeho přišlo, tam chovalo se nad míru ukrutně. Nad jiné souženi byli obyvatelé Mělníka, Litoměřic, Žebráku, Karlštejna a Zbraslavě. Když o ukrutnostech těch dověděla se vojska husitská v Praze, nebylo divu, že vystupovala proti svým nepřátelům způsobem týmž. Tak všecka země byla hubena a obracena v poušť.

Konečně přišlo do Čech veliké vojsko křižácké, jež Sigmund netrpělivě již očekával. Bylo velmi stkvěle vypraveno, a nejznamenitější knížata německá je vedla. Byli přítomni všickni tři kurfirsti duchovní, kurfirsti falcký a brandeburský, z rodu Hohenzollerů, jemuž byl Sigmund zemi tuto na sněmě Kostnickém roku 1415. prodal, tři vévodové bavorští, dvě makrabata míšenská jakož i Albrecht, vévoda rakouský, jemuž zaslíbena byla za manželku jediná dcera a dědička krále Sigmunda. Okolo sta tisíce bojovníků bylo odhodláno na povel Sigmundův vrhnouti se na Čechy. Nad to pak hrady Pražský i Vyšehrad byly již v moci jeho.

Dne 30. června roku 1420. vjel Sigmund do sídelního hradu králů českých a nepřehledné zástupy vojska jeho rozložily se táborem na nynější stráni Letenské až ku královské oboře, k Bubnům a Holešovicům. Kam křižáci zapadli, tam počínali si nad míru ukrutně. Osud Prahy i Českého království zdál se býti již rozhodnut.

Žižka přiblíživ se ku Praze se svými Tábory, neulekl se, ačkoli byl již i královský hrad, Vyšehrad a jiná důležitá místa v rukou křižáků. S radostí postřehl, že dosud hora *Vítkov* (nynější Žižkov) není obsazena nepřáteli. Bylo to jediné vyšší místo v okolí Prahy, kde se mohl lid jeho bezpečně ohraditi. Proto kázal

STANIS

BITVA NA HOŘE VITKO

I DEČEK:

IE 14. ČERVENCE R. 1420.

vojsku svému, aby horu tu bez odkladu obsadilo a na temeni jejím zřídilo dřevěné sruby. Dal tam též kopati příkopy a vršiti hradební zdi z kamení a hlíny. Těchto prací horlivě se zúčastnily i ženy a děti, jimž nadšení náboženské dodávalo sil nadlidských. Se strany té byl jedině volný přístup do Prahy, jen tudy mohli býti obležení Pražané zásobováni potravou. Na všech ostatních stranách byli křižáci. K rozhodnému boji však nedocházelo, jen tu a tam byla svedena nepatrná potyčka. V době té němečtí vojáci rozbíhajíce se po okolí vedli si proti bezbrannému obyvatelstvu z ukrutenstvím neslýchaným. Kde kterého Čecha podařilo se jim lapiti, toho přivedli do svého tábora, v němž ho upálili jako kacíře, třeba nikdy ani pod obojí způsobou nepřijímal. Čechové, kteří byli ve vojště Sigmundově, neschvalovali těchto ukrutností. Nejednou přicházelo proto mezi nimi a Němci ku sporům, při čemž čeští přívrženci Sigmundovi bývali rovněž vyhlašováni za kacíře.

Ukrutnosti ty byly také příčinou, že zmařeny byly pokusy o mírné narovnání mezi Sigmundem a Čechy na základě čtyř artikulů Pražských. Nezbývalo než mečem rozhodnouti osud království Českého.

Po čtrnáctidenním obléhání Prahy dne 14. července odhodlal se Sigmund k útoku na vojska husitská. Aby rázem byla poražena a město opanováno, ustanoveno se dvou stran udeřiti na Prahu a zároveň i na vojsko Žižkovo na hoře Vítkově. Z hradu Pražského mělo vojsko vpadnouti na Malostranské předměstí proti tak zvanému »Saskému domu« při kamenném mostě, jenž byl v rukou Pražanů, z Vyšehradu měl učiněn býti útok na Nové Město. Na horu Vítkov měli současně pak udeřiti křižáci, kteří tábořili na Letenské pláni. Za tou příčinou přebrodili se přes Vltavu na tak zvané Špitálské pole, kde nyní jest město Karlín. Byli to většinou Mišňané a Durynkové.

Po poledni téhož dne 14. července 1420. vyřítili se křižáci nenadále se všech stran na horu Vítkov. Začernaly se stráně její tisíci jezdci, rozlehl se ohlušující řev Němcův, zvuk trub a třeskot zbraní. S pražských věží hlaholily zvony na poplach a lid zděšeně vybíhal ze svých příbytků. Bez odporu vystoupili křižáci na témě hory, bez nesnází velikých překročili i příkop, jenž bráněn byl toliko několika muži, dvěma ženami a jednou dívkou. Panna ta nad ostatní bránila se zoufale přesile nepřátel do posledního dechu. »Neslušno křesťanu ustupovati před antikristem,« volala klesajíc pod ranami a vypouštějíc ducha. V tom vyřítil se na nepřátele sám Žižka. Kde byla seč nejlítější, tam hnal se táborský hrdina rozdávaje na všecky strany pádné rány. Obklíčili ho Němci, chtějíce ho skoliti. Přihnali se Táboři jako orlové, zařinčely cepy na přilbicích Němců. Klesali Durynkové jako žito pod kosami ženců. Vysvobozen byl Žižka z rukou nepřátel, znova vrhl se mezi ně. Řinčely zbraně, vířily bubny, sténali umírající. Všecka Praha s úžasem hleděla na horu, kde osud její se rozhodoval. Starci i děti klesali na kolena, rukama lomili, hořce plakali, o pomoc

nebesa prosili. S věží zvony smutně hlaholily, pláč, nářek i ryk válečný mísil se v jedno.

Minula hodina. Po stráních Vítkova úprkem utíkají křižáci. Husitské cepy křepčí jim na zádech, padají, klesají jako dřeva v lese. Darmo posílá jim Sigmund na pomoc vojsko uherské. Z bran městských řítí se Pražané jako krupobití. Stíhají křižáky, napořád je dobíjejí. Se skal do propastí padají Němci, vazy si lámají. Kdo z nich může, uhání s větrem o závod.

Zděsilo se vojsko Sigmundovo, nechtělo dále bojovati, nechtělo o útocích z Vyšehradu na Nové Město a z Pražského hradu na Malou Stranu ani slyšeti. Žalem a hněvem naplnilo se srdce Sigmundovo, radostí a plesem oplývala Praha. Stateční bojovníci husitští klesali na kolena velebíce a chválíce Boha, že zbraním jejich popřál vítězství a Pražany zachránil od záhuby jisté. Na památku vítězství toho slavného nazvána byla a posud se nazývá hora Vítkov *Žižkovem.*

Žižka po tomto vítězství nezůstal nečinným, neboť tušil, že není ještě válce konce. Měl za to, že Sigmund co nejdříve odhodlá se k novému útoku, aby pomstil porážku. Proto hned nazejtří po bitvě svolal v Praze lid mnohý, jemuž kázal kopati na Žižkově příkopy širší a hlubší, než byly dřívější, stavěti zdi i sruby roubiti. Mladí i staří, ženy, dívky i děti pilně pracovali dle návodu Žižkova. Témě hory záhy podobalo se tvrzi.

Předtucha Žižkova však se nesplnila, Sigmund útoku nepodnikl. Dosti měl práce a starostí ve vlastním táboře. Němci totiž vinili Čechy ve vojště Sigmundově, že prý jsou příčinou porážky vojska křižáckého. Nechtěli prý připustiti, aby stříleno bylo do Prahy z děl. Dle mínění německých knížat a německého vojska měla býti Praha všecka pobořena jako město kacířské. Kdyby byl Sigmund sám nekrotil rozhněvané strany, bylo by snad došlo v táboře křižáckém k boji. Aby však křižáci přece nějak pomstili se za hroznou porážku, vyjížděli do okolí, vypalovali dědiny a bez milosti vraždili neb do ohně metali lid bezbranný. Rudé záplavy na obloze stále zvěstovaly, kde ukrutnosti páchají.

Král Sigmund počal nahlížeti, že tímto způsobem nesvede s Čechy nic. Proto nerad viděl, že vojsko jeho tak ukrutně si počíná a propast mezi ním a Čechy stále rozšiřuje. Rád byl by aspoň u některých pánů zachoval si přízeň, rád byl by již hledal dohodnutí po dobrém.

Čeští pánové radili mu, aby spěšně vypravil ze země cizí hubitele, sami se mu nabízejíce za prostředníky mírného vyjednávání. S přivolením jeho počali pak opravdu s Pražany vyjednávati. Na vypáleném náměstí Malostranském došlo k veřejnému hádání o čtyři artikule Pražské. Z přívrženců Sigmundových účastnili se jednání toho: Ludvík, patriarcha aquilejský, Šimon z Dubrovníka, biskup trogirský a Petr Pavel de Vergeriis, Pražany zastupovalo poselstvo, v jehož čele byl mistr Jan Příbram, děkan fakulty filosofické neboli artistické na universitě

KRÁLOVSKÝ VYŠEHRAD

(Dle litografie z

1. Král. hrad. — 2. Neklanka. — 3. Boleslavka. — 4. Hlavní chrám. — 5. Křížová kaple. — 6. Sv. Klemen
12. Chrám Stětí sv. Jana. — 13. Sv. Markéta. — 14. Chrám Panny Marie a špitál. — 15. Táborská br

VÁLKAMI HUSITSKÝMI.

ny XIX. století.)

tělo. — 8. Sv. Štěpán. — 9. Chrám sv. Mauricia a špitál. — 10. Kaple sv. Vavřince. — 11. Sv. Martin. — erusalémská brána. — 17. Proboštství. — 18.—22. Různé budovy. — 23. Botič. — 24. Cesta na hrad.

Pražské, jeden z mistrů nejmírnějších. O artikul 1., 2. a 4. shodli se sporné strany, avšak o artikulu 3., o přijímání pod obojí způsobou, nechtěli přívrženci Sigmundovi dáti se v jednání, tvrdíce, že kdyby byli i přesvědčeni o pravosti jeho, nemohou o něm jednati, jelikož ve příčině té již rozhodl koncil Kostnický. Tím bylo mírné dohodnutí zmařeno.

V Sigmundově vojště zatím docházelo k poměrům neutěšeným. Doba letní pokročila, nastala vedra a sucha. Křižácké vojsko trpělo nedostatkem, nečistotou a nad jiné vzduchem zkaženým od četných mrtvol a padlých koní, Čechové nepřátelům spláceli rovnou měrou, pronásledujíce je, kde bylo možno.

Dne 26. července r. 1420. vyhlásili konšelé na Starém i Novém Městě v Praze všecky ty, kteří utekli z města a dílem vstoupili do řad Sigmundových, dílem uchýlili se jinam, za zrádce a jako takové na vždy vypověděli z obcí svých. Domy jejich i všecky jiné statky, jako vinice, pole a pod. zabavili, aby aspoň částečně měli náhrady za útraty válečné. Nálezem tím byli vlastně z Prahy vypovědění všickni Němci, neboť jenom němečtí měšťané utekli se ku králi Sigmundovi. Jen málo kteří z nich v Praze zůstali, stavše se horlivými stoupenci strany pod obojí.

Králi Sigmundovi nezbývalo, než ponenáhlu rozpouštěti vojsko a chystati se ze země. Avšak nechtěje na prázdno odejíti, dal se dne 28. července roku 1420. korunovati na hradě Pražském za krále. Z Karlštejna byla přivezena koruna královská, a arcibiskup Pražský, Konrád, ozdobil jí hlavu Sigmundovu. Velmi smutná byla korunovace ta, podobné nikdy nebylo vídáno v Čechách. Obecný lid, jemuž se vnucoval nový král za pána, nechtěl o ní ani slyšeti. Bez veselí, bez jásotu byla vykonána. Hlouček českých pánů, kteří byli v družině Sigmundově, sice sliboval mu věrnost, slíbila mu ji i města, v nichž dosud vládli protivníci Husitů, avšak mohli činiti tak jen za sebe a nikoli za souhlasu všeho národu. Nový král také při příležitosti té pasoval některé pány na rytíře svatováclavské, než lid posmíval se jim pravě, že jsou to rytíři papíroví, jelikož statečnosti své dosud nikde nedokázali.

Král Sigmund nechvalně počal hospodařiti v zemi, jejíž pánem dal se právě zváti. Po bratru svém, Václavovi, zdědil sice mnoho peněz, ale ty již utratil. Avšak věděl, jak si má k jiným pomoci. Vždyť stal se pánem království, v němž otec jeho, Karel I., slavné paměti, shromažďoval poklady nejvzácnější. Proto hned po své korunovaci kázal sbírati všecky klenoty z kostelů pražských a v klášteře sv. Jiří, kázal loupati zlato a stříbro s oltářů a obrazů svatých, velel rozbíjeti zlaté nádoby posvátné a schránky svatých svátostí — slovem ničeho nešetřil. Ba i rakev sv. Václava, kteráž byla z ryzího zlata, dal rozbiti tento — dědic koruny Svatováclavské. Z pokladů takto naloupených dal pak raziti peníze, jimiž odměňoval žoldnéře své, kteří vlast naši — hubili. Není tedy pravda, že toliko Táborský lid bořil a ničil kláštery. Nikdo rozšafný neschválí dozajista počínání lidu Táborského ve příčině této, avšak nebude také

všecku vinu svalovati na prosté bojovníky. Sigmund, král a pán země, jenž přece měl býti povýšenější nad prostý lid, nezachoval se o nic lépe. Avšak samozvaný král nespokojil se toliko poklady chrámovými, ale sáhl i na jmění a statky církevní. Neslýchaným způsobem počal pak se statky těmi kramařiti a je zastavovati. Mnohé bobaté kláštery přišedše o výživu, byly ochuzeny tak, že zanikly. Zkázu jejich nepřivodil tedy jen lid husitský, ale sám — král.

V úterý, dne 30. července r. 1420. odejel král Sigmund z Pražského hradu rozpustiv před tím vojsko. Spolu opustili hlavní město i všickni kanovníci, kteří do Míšně odjeli. Křižáci, odjíždějíce z Prahy, láli králi, zrádcem a pomocníkem kacířů ho nazývajíce.

Bitva pod Vyšehradem.

Král Sigmund opustiv po korunovaci své Prahu, jel do Kutné Hory. Českou korunu dal odvézti na Karštejn, a desky zemské na Křivoklát. Ač dal se korunovati za českého krále, nepostaral se nikterak o správu země. Zemské úřady zůstaly neobsazeny, soudnictví nebylo znovu zřízeno, a v zemi nastala doba bezvládí. Král jen stále pamatoval na vyhubení kacířů. Za tou příčinou se dohodl se stavy přijímajícími pod jednou způsobou o zřízení tak řečených *zemských mírů* neboli landfridů. Tím rozuměly se spolky pánů, zemanů, prelátů a královských měst v každém kraji, které měly bojovati proti Wiklefům a Husitům. »Landfridů« těch mělo býti zřízeno v zemi tolik, kolik bylo krajů. Pro každý kraj měl býti ustanoven z vyšších stavů hejtman jako náčelník »míru zemského.«

Zařízení to se neosvědčilo a žádoucího míru v zemi nezpůsobilo. Naopak porážka Žižkovská povzbudila Husity, aby učení strany pod obojí rozšiřovali po vší zemi.

V Praze čím dále, tím více vznikaly neshody mezi Tábory a Pražany. Táborské vojsko dopouštělo se totiž mnohých výstředností, jichž obyvatelstvo pražské nemohlo schvalovati. Jen lidé, libující si ve zmatcích a nepořádcích přidávali se k vojsku, účastníce se výstředností těch. Nad jiné želeti jest, že nebylo šetřeno mnohých památek umění stavitelského. Tak zejména pobořen byl slavný klášter na Zderaze, klášter sv. Klimenta na Starém Městě a dne 10. srpna r. 1420. velikolepý klášter mnichů řádu cisterciánského na Zbraslavi. Při tomto plenu bylo též zneuctěno tělo krále Václava, jenž předešlého roku byl v klášteře tom pochován.

Žižka nejen nesúčastnil se těchto výstředností, ale neschvaloval jich. Jemu stále a jedině šlo o to, aby vojsko své zdokonalil, neboť dobře předvídal, že není ještě všem zlým dnům konce.

Konečně podařilo se přiměti Tábory, aby Prahu opustili. Stalo se tak dne 22. srpna r. 1420.

Jedním z největších protivníků Husitů byl pan Oldřich z Rosenberka, jehož panství rozložena byla v jižních Čechách. Proti tomu obrátil se po odchodu z Prahy Žižka. Táboři dobývali pak města za městem. Zejména bylo dobyto Vodňan, Prachatic, Lomnice, Trhových Svinů a Velikého Boru u Horažďovic. Při dobývání Velikého Boru dne 12. října r. 1420. opětně ukázal Žižka

PO BITVĚ POD VYŠEHRADEM.
Smrť Jindřicha z Plumlova na hřbitově Pankráckém.
(Původní reprodukce dle kresby St. Hudečka.)

důvtip svůj a statečnost nevšední. Jako kdysi u Sudoměře byl totiž nenadále obklíčen přesilou nepřátelského vojska, v jehož čele byli pánové: Oldřich z Rosenberka, Lipold Krajíř, Bohuslav ze Švamberka a Jindřich z Plavna. Žižka se svými uchýlil se na nevysoký pahorek, kterýž nepřátelé se všech stran obklíčili. Již zdálo se, že bude táborský hrdina i se svým lidem úplně zničen. Avšak ten velmi mistrně a nad očekávání uživ válečných vozů svých, potřel útočníky. S hanbou a škodou nemalou ustoupili pánové z bojiště osudného.

Pražané v době té počali obléhati Vyšehrad, jenž dosud byl obsazen posádkou Sigmundovou. Přispěli jim na pomoc měšťané žatečtí, lounští a pak

bratří Orebští z východních Čech, jakož i několik šlechticů. Z bratrstva Táborského přišel toliko Mikuláš z Husi s nepatrným počtem bojovníků. Náčelníkem obléhajících byl pan Hynek Krušina z Lichtenburka.

Vyšehradu dobýti nebylo snadno, jelikož posádka na něm byla velmi četná. Několik tisíc žoldnéřů českých i německých bylo tam za pevnými hradbami stále přichystáno odraziti každý útok. Pan Jan z Boskovic, řečený Sembera, byl vrchním hejtmanem jejich. Jedinou nesnází obležených bylo, že neměli dostatek potravy. Bylo tedy povinností Sigmundovou, aby stůj co stůj postaral se o potřebné zásoby potravy posádce vyšehradské. Avšak Sigmund z počátku toho nedbal, nýbrž toulal se raději s vojskem svým po Čechách mstě se všem, kdo Pražanům pomáhali. Žoldnéři jeho uherští nejen vypalovali vesnice, ale dopouštěli se i neslýchaných ukrutností na lidech.

Vyšehradská posádka nemohouc se dočkati od krále Sigmunda pomoci, smluvila se s Pražany v ten rozum, aby uzavřeno bylo příměří. Nedostane-li se jí do dne 31. října roku 1420. potravy, slíbila vzdáti se a opustiti Vyšehrad.

Zatím Sigmund dočkal se již vydatné pomoci s mnoha stran, zejména z Moravy. Se 20.000 muži spěchal pak na pomoc vyšehradské posádce. Dne 31. října stanul se svými vojsky u Nového Hradu u Kunratic. K útoku na Pražany hned se neodvážil, očekávaje příchodu Moravanů, které za ním vedl zemský hejtman, pan Jindřich z Plumlova. Sotva Moravané přišli, připravil se k útoku.

Nazejtří, dne 1. listopadu, na den Všech svatých, táhl přímo proti Pražanům, kteří tábořili kolem sv. Pankráce. Útok jeho byl důmyslně nastrojen. Kdyby byla vyšehradská posádka současně udeřila na Pražany ze zadu, byli by Husité bývali strašně poraženi. Než dle smlouvy o příměří právě vypršel čas, a vyšehradská posádka dostála čestnému slovu a nedala se v boj. Došlo tedy k bitvě toliko mezi Sigmundem a Čechy. Když čeští a moravští pánové viděli, že vyšehradská posádka nepřispěje jim v boji a že Pražané u sv. Pankráce výborně jsou ohraženi, varovali krále Sigmunda před bojem. Avšak Sigmund pyšně je odbyl slovy: »Dnes musím s těmi sedláky bojovati!« Nicméně odvážil se ještě poznovu pan Jindřich z Plumlova, hejtman moravský, mluviti řka: »Králi a pane! Vězte, že dnes velikou škodu vezmete a s hanbou odstoupíte, nebo já se velmi bojím cepů selských.« Na to odpověděl král: »Vím dobře, že vy Moravci jste bázlivi a že mi nejste věrni.«

Slova ta rozohnila moravské pány tou měrou, že hned seskakovali s koní volajíce: »Hle, tu jsme, králi, hotovi jíti tam, kam povelíš; avšak víme, že budeme dnes tam, kde ty nebudeš.«

Sigmund rozkázal hned pustiti se v boj. Do údolí a do úvozů poslal moravské a české pány s jejich lidem a Uhrům pak kázal postaviti se na rovině. Tito podnikli první útok na Pražany, kteří ustoupili až ku kostelu sv. Pankráce. Nejvyšší hejtman husitského vojska, pan Hynek Krušina z Lich-

tenburka, vida ustupovati Pražany, volal hlasem velikým: »Ó, milí bratři, vraťte se a buďte dnes udatní rytíři v boji Kristově, neboť ne náš, ale Boží děje se boj! Uzříte zajisté, že Pán Bůh všecky naše a své nepřátele vydá v ruce naše.« Ještě nedomluvil, an kdosi dodávaje odvahy svým, vzkřikl: »Nepřátelé běží, běží!« Tu všichni Pražané vrhli se na nepřátele, odehnali je od svých příkopů a obrátili na útěk. Nejhůř vedlo se Čechům a Moravanům strany Sigmundovy, kteří na rozkaz kralův bojovali v úvoze vedoucím od Pankráce k Podolí. Když totiž Uhři výše na rovině počali utíkati, byli od ostatního vojska odtrženi, obklíčeni a pak strašně pohubeni. Cepy selské opravdu hrozně řádily v řadách jejich.

Tak se splnilo smutné proroctví moravského hejtmana do slova. Pražané v krátké době zvítězili úplně. Uhři utíkali a vojsko, jemuž velel pan Jindřich z Plumlova, bylo obklíčeno a strašně pobito. Praví se, že hroznou porážku tu zavinil jeden z českých pánů, jménem Mikeš Divíšek z Jemniště, nejvyšší mincmistr, jenž první počal utíkati. Bohužel, že v bitvě té padl květ českého a moravského panstva. Zdá se, že katoličtí Čechové právem obviňovali krále Sigmunda ze své porážky, tvrdíce, že schválně zavedl je na místa nejnebezpečnější a sám se svými Uhry postavil se toliko na místa výhodná, odkud snadno mohli utéci, jakož i že nehájil českých a moravských spojenců svých, ale dopustil, aby byli pobíjeni, jímáni a utracováni. Jisto jest, že král Sigmund vzdaloval se bojiště, a když uslyšel, že voje jeho utíkají z bitvy, rozhněval a rozlítostnil se tak, že až slze vytryskly mu z očí. Naspěch kázal sebrati raněné a se zbylým vojskem bez odkladu odkvapil k Českému Brodu. Již věřil, že není radno podceňovati selských cepů.

Bojiště okolo sv. Pankráce poskytovalo pohled velmi smutný. I mnohým z vítězů zželelo se padlých. Tak očitý svědek, husitský kronikář Vavřinec z Březové, praví: »Kdo jda po polích a vinicích viděl a nezželel by mužů tak udatných a krásných, kteří leželi po polích, aby byli psům, vlkům a dravým ptákům za pokrm!« Podobně litovali padlých i mnozí jiní, kteří ve strannické zášti nezapomínali na společnou vlast a na přirozenou lásku ku krajanům. Jen někteří, jsouce vášní zaslepeni, bezcitně nařizovali, aby těla padlých v boji nebyla pochovávána a zůstala na pospas divoké zvěři. Avšak nelidských rozkazů těch nebylo uposlechnuto, neboť mnozí v době noční tajně pochovávali padlé ve příkopech a jinde.

Nad jiné nešťasten byl pan Jindřich z Plumlova, hejtman moravský, jenž 2000 bojovníků přivedl Sigmundovi na pomoc a sám jel do Čech sobě pro nevěstu. Jak bylo vypravováno, nejvíce ze všech varoval Sigmunda před bitvou maje zlé tušení. Rady jeho nebylo však uposlechnuto a on sám smrtelně jsa poraněn, byl zajat a pak na hřbitově u sv. Pankráce duši vypustil. Zahynulo s ním i mnoho českých a moravských pánů, zejména 24 páni korouhevní a pak i někteří urození Slezané.

Nazejtří po porážce vzdala se Pražanům vyšehradská posádka za volný odchod. Hned na to vrojil se obecný lid na Vyšehrad a počal bořiti hradební zdi proti Praze, jakož i mnohé budovy nádherné a pamětihodné. Žel, že se tak stalo, neboť od těch časů nepovznesl se již nikdy starobylý Vyšehrad slávě k bývalé.

Sigmund z Českého Brodu uchýlil se do Kutné Hory. Tam tvrdil, že prý nad Pražany zvítězil. Aby mu bylo věřeno, neostýchal se hlavy své ozdobiti zeleným věncem na znamení vítězství.

Jako Pražanům tak i Žižkovi v jižních Čechách v době té dařilo se znamenitě při všech válečných podniknutích. Po slavném vítězství u Boru táhl s lidem svým k Prachaticům, jichž rovněž dobyl 12. listopadu r. 1420. Jelikož Prachatičtí chovali se posměšně, když chtěl s nimi Žižka se dohodnouti po dobrém, byli po dobytí města vražděni a ubíjeni, jen žen a dětí bylo šetřeno.

Nazejtří, dne 13. listopadu, dobyli Táboři důležitého hradu Příběnického, jenž byl majetkem pana Oldřicha z Rosenberka. Poněvadž byl hrad ten považován za nedobytný, schovali v něm okolní vrchnosti mnoho pokladů, jež se po dobytí hradu všechny staly kořistí Táborů.

Pan Oldřich z Rosenberka přesvědčiv se, že mocí nesvede nic, odhodlal se prositi o příměří. Táboři mu vyhověli a dle zvláštní smlouvy, dne 18. listopadu uzavřené, mělo příměří zachováno býti až do času masopustního roku příštího. Pan Oldřich z Rosenberka nejen ponechal Táborům vše, čeho se zmocnili, ale slíbil a zavázal se, že bude čtyř Pražských artikulů šetřeno na všech jeho panstvích.

Husité vítězili tedy všude. Jak mezi Pražany tak i mezi Tábory byli mužové, kteří vítězství chtěli použiti k tomu, aby v zemi zase zavedena byla náležitá vláda. Především toužili po tom, aby místo nevěrného Sigmunda ustanoven byl panovník povolanější na český trůn. Bylo zajisté potřebí krále, který by odhodlaně vystoupil proti zahraničním nepřátelům a rázně zakročil také proti výstředníkům domácím. Jen tak bylo možno zabezpečiti vlasti naší trvalý mír na základě čtyř artikulů Pražských.

Proti snahám těm počal vystupovati pan Mikuláš z Husi, jeden z hejtmanů táborských, jenž, jak se zdá, sám toužil po koruně královské. Proto asi snažil se prostřednictvím kněze Jana Želivského rozšířiti učení táborské po Praze, načež hodlal pomocí Táborů překaziti volbu krále. Měl za to, že nesluší Čechům choditi pro panovníka do ciziny, ale že mají doma k hodnosti té muže způsobilé. Mnozí však tomu odporovali, ano sám Žižka nesouhlasil ve příčině té s panem Mikulášem, nýbrž naopak postavil se v čelo strany, která chtěla sjednati v Čechách mír vypravením poselstva ku králi polskému se žádostí, aby přijal českou korunu.

Případně praví nejpřednější dějepisec doby husitské, Václav Vladivoj Tomek, o tom takto:

»Jan Žižka z Trocnova, z něhož nepřátelská vášeň a nevědomost pozdějších věků utvořila příšeru svrchované krvežíznivosti a přepjatosti, byl, jak se nám ve skutcích svých jeví, mužem ovšem tvrdé a tuhé povahy, válečník, který konal právo války bez slitování, kde toho vyžadoval účel válečný, avšak válka nebyla mu zalíbením ani žádnou živností, nýbrž povoláním z poznané povinnosti k vlasti a zásadám náboženským, které byly ohroženy nepřítelem neméně ukrutným než bratři Táborští, ano, který svým pravidlem o pálení kacířů byl sám roznítil ukrutenství strany druhé.«

Že tomu tak, a že Žižka neválčil snad z nějaké libosti, toho jest právě důkazem neshoda jeho s panem Mikulášem z Husi. On, před nímž nepřátelé utíkali a jichž se nikdy nezalekl, on, jenž vítězně postupoval od bojiště k bojišti, všemožně přičiňoval se, aby vlast naše dále nebyla hubena válkami. Proto také spojil se s mírnější stranou Pražskou proti panu Mikuláši z Husi, ano i proti svým vlastním Táborům, proto také chtěl a přičiňoval se, aby na český stolec královský povolán byl král z příbuzného rodu polského.

Pan Mikuláš z Husi velice se z toho rozhněval na Žižku i na Pražany. O poselstvu do Polska nechtěl ani slyšeti, ano počal i přemýšleti, jak by Žižku a Pražany pokořil. Avšak nepodařilo se mu smělé plány uskutečniti. Ujížděje jednou z Prahy spadl pod Vyšehradem u potoka Botiče s koně tak nešťastně, se si zlámal nohu. Za krátko potom, dne 24. prosince r. 1420., zemřel.

Poselstvo do Polska bylo pak skutečně vypraveno. V čele jeho nalézali se pan Hynek z Kolštejna, rytíř Jan Hlas z Kamenice a několik konšelů pražských jakož i dva mistři učení Pražského. Tím nastoupena byla cesta mírných úmluv.

Krále Sigmunda nezůstalo tajno, co Pražané se Žižkou podnikají. Když se dověděl, že chtějí místo něho na královský stolec zavolati někoho jiného, počal zase shromažďovati vojsko. V době té zdržoval se dílem v Litoměřicích, dílem v Kutné Hoře. Kde mohl, všude strašně a neslýchaně mstil se na všech přátelích Pražanů. Zejména bylo mnoho v době té trpěti Žateckým a okolním obyvatelům. Avšak i měšťané kutnohorští počali zase pronásledovati okolní sousedy na všech stranách. Tak v měsíci lednu roku 1421. přepadli městečko *Přelouč* a 150 lidí tam schytali a pak do bání svých vmetali. Po Přelouči oblehli město *Chotěboř*, v němž velel Jan Hromádka z Jistebnice, vůdce táborský. Když tento viděl, že není pomoci, uzavřel s Kutnohorskými příměří, vymíniv si, aby jemu a lidem jeho nebylo ublíženo na životech. Kutnohorští Němci a okolní šlechtici slíbili tak se zachovati. Avšak když byly brány městské otevřeny, prohlásili, že prý slib učiněný kacířům není závazný. Také hned vůdce Hromádku a asi 700 jeho lidí spoutali, mnohé z nich upálili hned na místě, Hromádku dovedli až do Chrudimě, kde ho na náměstí utratili způsobem týmž. Neslýchané věrolomnosti se tím dopustili měšťané Kutnohorští.

V krajině Plzeňské byl v době té v čele nepřátel Husitů Bohuslav ze Švamberka. Proto Žižka na počátku r. 1421. vypravil se s lidem svým proti němu. Když se král Sigmund dověděl, že věrní jeho na Plzeňsku jsou v nebezpečí, vypravil se jim na pomoc. Zároveň požádal vévod bavorských, aby také s pomocí si pospíšili. Žižka vida, že schyluje se zase ku značnější válce, odebral se do Tábora pro vojsko a spolu také požádal Pražanův, aby se s ním spojili. Za krátko vracel se Žižka se svými udatnými Tábory a rovněž Pražané vytáhli do krajiny Plzeňské. Když král Sigmund uslyšel, že proti němu jde Žižka s lidem svým, rychle couvl, nečekaje ani na příchod Táborů. Nejdříve obrátil se do Litoměřic, pak do Kutné Hory a naposled uznal, že nejbezpečněji pro něho bude, opustí-li Čechy vůbec. To také učinil v měsíci březnu r. 1421.

V Čechách byl po jeho odchodu pánem Jan Žižka s Tábory a Pražany.

Boje v Čechách až do sněmu Čáslavského.

Nepřítomnosti Sigmundovy hodlal Žižka s Pražany užiti k tomu, aby všickni nepřátelé v zemi byli donuceni zachovati mír. Doufal, že do té doby vrátí se také z Polska poselstvo s příznivými novinami, a pak že pod správou nového panovníka nastane pokoj. Chtěl-li Žižka zjednati mír trvalý v zemi, byl nucen válčiti nejen proti přívržencům Sigmundovým, ale i proti výstředníkům ve vlastním táboře.

Proto počal s Pražany především obléhati Plzeň. Města sice nebylo dobyto, ale s tak řečeným landfridem kraje Plzeňského učiněno bylo příměří až do konce roku s tou podmínkou, že ve vší krajině Plzeňské bude šetřeno čtyř artikulů Pražských. Pánové katoličtí však smlouvy té nedodrželi.

Když zabezpečen byl v krajině Plzeňské mír, spěchal Žižka k Žatci, aby i tam zjednal pokoj. Zejména němečtí měšťané z Mostu a Chomutova velmi krutě pronásledovali Žatecké. Žižka obrátil se tedy nejdříve k Chomutovu.

Dne 15. března obklíčil město na všech stranách. Avšak Chomutovští byli dobře opevněni. Nad to pak byl tu hrad řádu německých rytířů, kteří sháněli pomoc na všech stranách a jíž se jim také i dostalo. Jsouce si vědomi síly své, posmívali se jen vojákům Žižkovým. Dobře však se říkává: Kdo se směje naposled, ten se směje nejlépe.

Na Květnou neděli dne 16. března r. 1421. kázal Žižka vojům svým hnáti útokem na město. Ačkoliv Chomutovští statečně se bránili, bylo přece města i hradu dobyto, při čemž přes 2000 lidí toho dne zahynulo. Žižka sice svým přikázal, aby šetřili žen a dětí, avšak mnohé rozlícené ženy táborské příkazu nedbaly.

SLAVNÝ VJEZD JANA ŽIŽKY Z TROCNOVA DO PRAHY R. 1421.

(Původní reprodukce dle kresby Věnceslava Černého.)

Žateckým se ulevilo, když byli tak neočekávaně nepřátel svých zbaveni statečností Žižkovou. Avšak i Lounští a Slanští si oddechli, neboť všecky okolní pevnosti pánů katolických napořád vzdávaly se Žižkovi. Tak byla všecka tato krajina získána kalichu.

Dne 22. března na Bílou sobotu vrátil se táborský hrdina do Prahy, slavně jsa vítán jako vítěz.

Žižka nemohl se však ve hlavním městě dlouho zdržeti, neboť nucen byl zase jeti do Tábora, kde nastaly veliké různice ve příčině víry. Někteří totiž tvrdili, že kněží mají mše sv. sloužiti bez ornátu, čemuž jiní rozhodně odporovali. Rozhodnější Táboři přidali se k prvním a tupili a hanili každého, kdo souhlasil s druhými. Avšak ani při sporech těch nezůstalo. Působením Martina Loquisa neboli Housky počali kněží táborští podivně hloubati v písmech svatých, což konečně přivedlo je tak daleko, že až i úplně popírali všecky články víry. A jako Houska našel mezi muži a ženami táborskými přívržence, tak vzbudil si mocné odpůrce, jimž v čele stál Mikuláš z Pelhřimova. Tito pak snažili se shodnouti s Pražany. Konečně byl Houska zajat.

Žižka vrátiv se do Tábora vynasnažil se spory vypleniti. Počínal si tak rozhodně, že jednou i tělesně potrestal pošetilé duchovní, kteří k lidu vášnivě mluvili. Když pak přece přívrženci Houskovi nechtěli ho uposlechnouti a zříci se všeho popírání zásad křesťanských, byli zkrátka vypovězeni z Tábora. Odšedše odtud, potulovali se pak po krajině okolo Přiběnic a oddali se konečně nesmyslným bludům svým úplně. Naposled chodili i nazí, aby prý živi byli jako v ráji. Žižka dal je, pokud bylo možno, schytati a přivésti do vesnice Klokot u Tábora. Tu sám je napomínal a před bludy varoval. Když pak neuposlechli přece, byli z nich 24 ostatním pro výstrahu upáleni.

Spory ty staly se velikou a těžkou překážkou všeho dohodnutí o pořádku v zemi. Avšak štěstí válečné přece i dále Husitům přálo. Tak již v měsíci březnu dobyli Berouna, kteréž město již dávno nepřátelsky chovalo se k nim. Po Berouně padl Mělník. Vítězství, jichž Husité dobyli dílem nad Sigmundem, dílem nad městy nepřejícími kalichu, pohnula arcibiskupa Pražského Konráda, že ochoten byl za jistých podmínek také přidati se k nim. Za tou příčinou počal vyjednávati s Pražany a na základě čtyř artikulů Pražských hleděl se s nimi dohodnouti.

Žižka upokojiv Táborské bratrstvo a potrestav výstředníky, vrátil se do Prahy, aby pokračoval ve snaze své a zjednal v Čechách pokoj. Ještě mnoho bylo mu ve příčině té vykonati. Tak zejména bylo potřebí, aby vytáhl do východních Čech, kde přívrženci Husitů měli postavení nejtěžší, neboť ve středu jejich, v Kutné Hoře, král Sigmund za pobytu svého v Čechách se zdržoval nejčastěji a také v krajinách těchto největších násilností se dopouštěl. Tou dobou, kdy Sigmund ujel z Čech, byla nejvhodnější příležitost, aby neutěšené

poměry byly tam napraveny a nepřátelé pokořeni. K tomu konci dohodl se Žižka též s Pražany.

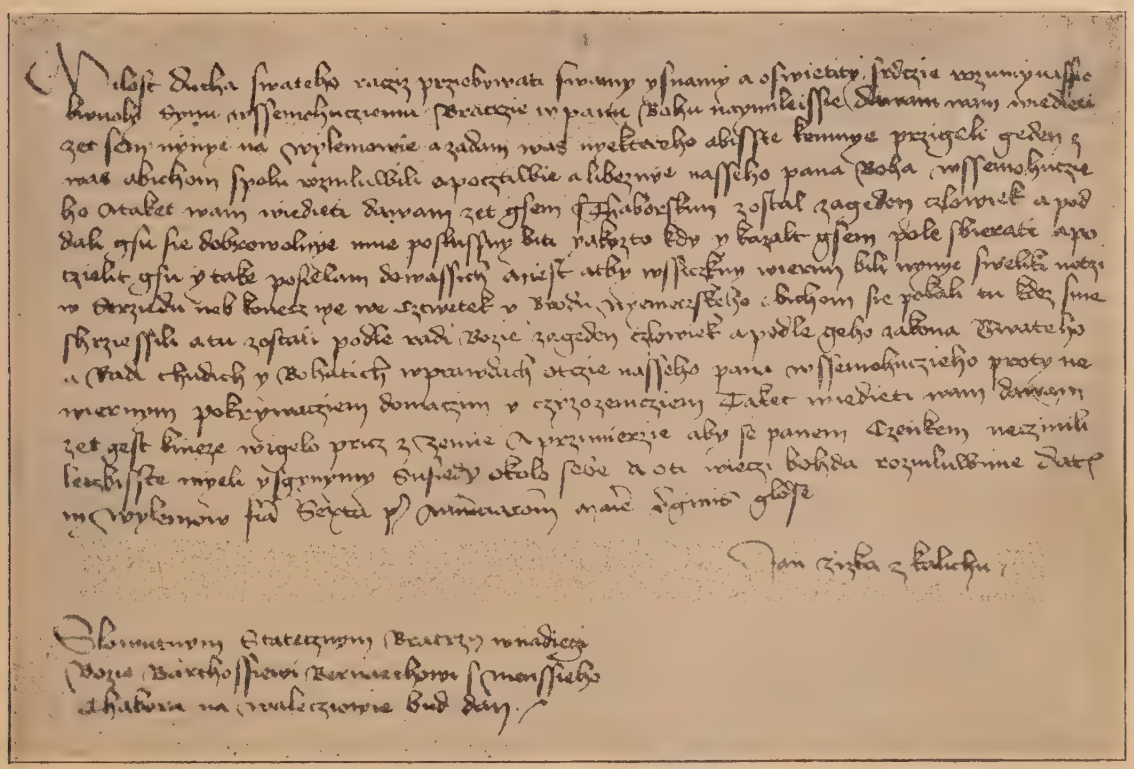
V krátké době vyšli Pražané a Táboři k Českému Brodu. Ač město dobře bylo opevněno, přece dne 16. dubna 1421. bylo ho dobyto a všecko německé vojsko i obyvatelstvo v něm povražděno. Po Českém Brodu vzdal se Kouřim, pak Kolín jakož i královská města Nymburk a Čáslav. Došlo na Kutnou Horu. Kutnohorští však v pýše své předstírali, jakoby se Husitů nebáli. Ano, odvážili se vytáhnouti proti Žižkovi ke Kolínu vedením svého mincmistra. Avšak když spatřili vojsko husitské, dostali strach a honem se vrátili do svého města, žádajíce o dohodnutí mírné. Měli také proč prositi, neboť nikde tak ukrutně a nelidsky nevystupovali proti straně pod obojí jako němečtí měšťané v Kutné Hoře. Prosili tedy, aby vítězové husitští města jejich nekazili, že jest klenotem království, a žádali, aby odpůrcové strany pod obojí směli se vystěhovati svobodně. Pražané se smilovali nad nimi, ač Kutnohorští toho nezasluhovali. Uložili jim toliko, aby se pokořili a veřejně za odpuštění žádali. Ve slavném průvodu měli muži, ženy, dívky i hoši vyjíti z města a na kolenou káti se, že vmetali mnoho set lidí nevinných do bání svých.

Pyšní a zbohatlí Horníci podrobili se ponižujícímu trestu tomu a pokorně šli až ku klášteru Sedleckému Pražanům naproti, když dne 25. dubna blížili se ke Kutné Hoře. Tu všickni kleknouce, prosili pánů Pražanů za odpuštění. Ti jim odpustili, načež vešli s nimi do města a zavedli nový řád. Pan Čeněk z Vartemberka, jenž měl mnohé statky ve východních a severovýchodních Čechách a býval spojencem Husitů, od nichž však později odpadl a Pražský hrad zrádně vydal králi Sigmundovi, nemálo se ulekl slyše, že padla Kutná Hora, nejdůležitější a nejvěrnější až dosud město Sigmundovo. I on počal hledati smíření. Avšak Pražané mu vzkázali, že mu nedůvěřují, dokud skutkem nedokáže, že chce s nimi se spojiti a postaviti proti nepřátelům.

Pak bojováno bylo na Čáslavsku. Kláštery Sedlecký, Skalický a Sázavský byly spáleny, Žlebů, znamenitého a pevného zámku dobyto. Na to byla podniknuta výprava ke Chrudimi. Tu Žižka se svými Tábory ku konci měsíce dubna roku 1421. spojil se zase s Pražany. Chrudimští vzdali se bez boje na milost a nemilost. Hejtman jejich před velebnou svátostí pokořil se jim, prose za odpuštění, že protivil se pravdě. Po té vydali se Pražané k Vysokému Mýtu Žižka s Tábory k Poličce. Obě ta města se vzdala, načež podniknuta byla výprava k Litomyšli a odtud k nejdůležitějšímu a nejpevnějšímu městu v těchto krajinách, Jaroměři, v níž obyvatelstvo německé mělo převahu a pronásledovalo Husity. Do tohoto města přišel také pan Čeněk z Vartemberka, aby se pokořil. Velmi ponížene přísahal a prosil, až mu bylo odpuštěno. Hned na to dne 15. května byla Jaroměř útokem vzata a Králové Dvůr se vzdal. Ve všech těchto městech zůstaly husitské posádky, a německé obyvatelstvo v nich, které zdráhalo se přidati ku straně pod obojí, bylo buď vypuzeno, buď v boji

pobito. Všecka ta královská města *byla tím pojednou získána národnosti české, což bez husitských válek tak snadno nebylo by se stalo.*

Království České odtud téměř všecko bylo husitské. Také arcibiskup Konrád dohodl se s Husity, světil kněze jejich a udílel svátost oltářní pod obojí způsobou. Husitům zbývalo podobný obrat vykonati ještě na Moravě, kde moc krále Sigmunda měla pevné základy ve šlechtě katolické a v poněmčilých městech. Tam mělo podniknouti se nyní z Čech veliké tažení. Stavové

LIST JANA ŽIŽKY Z TROCNOVA.

(Uložen v Čáslavském museu).

(Milost Ducha svatého račiž přebývati s vámi i s námi a osvítiti srdce i rozumy naše k vůli Synu všemohoucímu. Bratři v Pánu Bohu nejmilejší, dávám vám věděti, že jsem nyní na Vilémově a žádám vás některého, abyste ke mně přijeli jeden z vás, abychom spolu rozmluvili a poctivě a líbezně našeho pána Boha všemohoucího (vzývali). A takéť vám věděti dávám, žeť jsem s Táborskými zůstal za jeden člověk a poddali jsou se dobrovolně, mne poslušni býti, jakožto kdy, i kázalť jsem pole sbírati a počaliť jsou, i také posílám do vašich měst, aby všichni věrní byli nyní, s Veliké noci, ve středu neb konečně ve čtvrtek u Brodu Německého, abychom se pokáli tu, kdež jsme zhřešili, a tu zůstali podle rady Boží za jeden člověk, a podle jeho zákona svatého a rady chudých i bohatých v pravdách otce našeho, Pána všemohoucího, proti nevěrným pokrytcům domácím i cizozemským Také věděti vám dávám, žeť jest kníže vyjelo pryč ze země, a příměří aby(ste) s panem Čeňkem nečinili, leč byste měli i s jinými sousedy okolo sebe, a o té věci bohdá rozmluvíme. Dán ve Vilémově atd. Jan Žižka z Kalichu Slovutným, statečným bratřím v naději Boží, Bartošovi Bernardovi z našeho Tábora na Valečově buď dán.)

však moravští, kteří přáli učení Husovu a byli přívrženci strany pod obojí, aby zamezili vpád Pražanů a Táborů na Moravu, byli ochotni sejíti se s Čechy na společném sněmu a dohodnouti se o řád, platný pro všecky země koruny České. Táboři a Pražané vrátili se tedy větším dílem do Prahy; jen Žižka zůstal ještě po některý čas v poli. Hned pak konány byly přípravy ku *sněmu*

Čáslavskému, jenž měl značiti ještě větší úpadek moci Sigmundovy, avšak měl také učiniti konec sporům a válkám domácím.

Král Sigmund zdržoval se v té době v Uhrách. Zdálo se, jako by chtěl již zapomenouti na království České. Za to však papež nezůstal lhostejným k tomu, co se dálo v Čechách, ale vybízel aspoň německá knížata, aby se vypravila s vojskem proti kacířům. Na sněmě říšském v Norimberce v měsíci dubnu roku 1421. slíbili si vskutku němečtí páni, že vzájemně si budou pomáhati v bojích proti Husitům; po čtyřech nedělích na druhém sněmě odhodlali se podniknouti válečnou výpravu do Čech pod znamením kříže a sice v měsíci říjnu r. 1421. Sigmund v době té měl do království Českého vpadnouti válečně se strany uherské.

Když nová bouře ta se snášela nad trpce zkoušenou vlastí naší, sešel se dne 3. června r. 1421. sněm do Čáslavě, který byl z nejpamátnějších shromáždění ve vší naší minulosti.

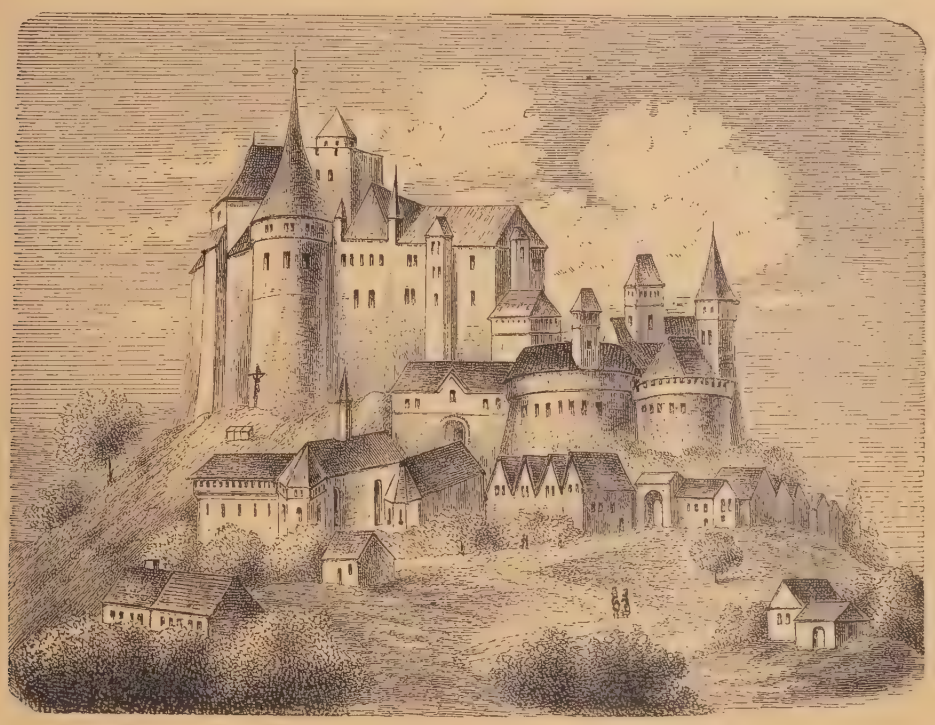
Sněm Čáslavský. Oslepnutí Jana Žižky.

Aby učiněn byl konec záhubným válkám i všem neřestem ve vlasti naší, aby zase obnoven byl pokoj a obecné dobro, přičinili se Pražané a Jan Žižka, že k účelu tomu svolán byl na den 1. června roku 1421. sněm do Časlavě. Byli k němu pozváni všickni přátelé i nepřátelé Čechův a to ze všech zemí koruny České.

Sněm zahájen byl dne 3. června ve farním kostele Čáslavském modlitbami a zpěvem za dar Ducha svatého. Za dva dny na to přijeli Moravané. Slezané a Lužičané nepřijali pozvání ku sněmu, straníce ještě dále králi Sigmundovi; právě v době té hubili pohraničné krajiny české kolem Police a Trutnova. Čáslavský sněm jest také tím hoden paměti, že se ho účastnili nejen páni a zemané, jak dosud bývalo, ale i Pražané a jiná města královská a to na předním místě. Také i bratrstvo Táborské bylo tu zastoupeno všemi svými čtyřmi hejtmany, jimiž byli: Jan Žižka, Zbyněk z Buchova, Chval z Machovic a Jan Roháč z Dubé. Také arcibiskup Konrád z Vechty byl přítomen.

Především jednáno bylo o tom, aby všecken sněm jménem vší země České a Moravské přiznal se ku čtyřem artikulům Pražským, dále pak, aby Sigmund prohlášen byl za zbavena českého trůnu. Ve příčině prvé nebylo sporu. Ani strana katolická na sněmu zastoupená nebránila se tomu, a sám náčelník její, Oldřich z Rosenberka, nenamítal nic. Pokud však jednalo se o sesazení krále Sigmunda, bylo nesnadno docíliti shody, neboť jednak ještě někteří z pod obojích klamali se nadějemi, že bude možno s ním se dohodnouti, jednak moravští pánové zdráhali se hlasovati pro sesazení Sigmundovo, obávajíce se, aby se nemstil na Moravanech, v jejichž zemi měl dosud velikou

moc. Došlo tedy dne 7. června ke dvojímu nálezu: jeden učinili stavové čeští, druhý moravští. Stavové čeští slíbili si, že chtějí proti každému hájiti čtyř artikulů Pražských a že nebudou míti Sigmunda za krále, leč by Bůh tomu chtěl a byla k tomu svorná vůle všech, kdo přidržují se čtyř artikulů. Dále zvolili 20 mužů za prozatímní vladaře zemské a to 5 ze stavu panského, 4 z Pražanů, 4 z ostatních měst královských a 7 ze stavu zemanského. Mezi těmito byli na předním místě Jan Žižka z Trocnova a Zbyněk z Buchova, hejtmané bratrstva Táborského. Prozatímní vladaři ti měli vládnouti potud, pokud nebude zvolen nový král, po případě až do sv. Václava budoucího roku. O zavedení určitého

HRAD RÁBÍ
(Dle rytiny z roku 1703.)

řádu ve věcech církevních měla postarati se synoda neboli sbor všeho duchovenstva, kterýž svolati měl arcibiskup Konrád. Mimo to usnesl se sněm, aby dále bylo jednáno s králem polským o přijetí české koruny.

Páni a zemané moravští se shodovali se stavy českými o zachování čtyř artikulů Pražských; pokud však týkalo se jednání o králi Sigmundovi, usnesli se na odkladu, že vypraví k němu v době 6 neděl poselstvo, kteréž vypoví mu jménem markrabství poslušnost, načež že budou se stavy českými i v této věci za jedno.

Král Sigmund vyslal ku sněmu Čáslavskému také své posly, pana Alše Holického ze Šternberka a pana Půtu z Častolovic. Ale čeští stavové s nechutí vyslechli vzkazy jeho a odpověděli krátce tím, že vyčetli Sigmundovi

všechny hříchy, jichž se kdy dopustil proti svému dědictví. Zejména vzkázali mu, že dopustil upáliti Husa a Jeronyma, že nechal Čechy odsouditi za kacíře a vyhlásiti křížovou válku na vyhubení českého národu, čímž vzbouřil a popudil okolní knížata a země proti jazyku českému a dal podnět ke kaceřování Čechův, ano, že i sám nepřátelská vojska přivedl do země, aby v ní loupila a národ hubila. Dále vyčetli mu též, že od České koruny odcizil Brandebursko, že odvezl ze země korunu a z Prahy zemské desky, že pobral a utratil kostelní klenoty, ano že i nešlechetně odvážil se sáhnouti na peníze sirotčí a vdovské, jež složeny byly u zemských desk. Žádali na něm, aby všecko to napravil, aby království České a markrabství Moravské vyvedl z toho pohanění, aby vrátil všecko, co odcizil, aby také i všecky okolní země upokojil, aby království a markrabství nebylo dále hubeno a krev věrných křesťanů prolévána. Spolu pak dali mu oznámiti, že rozhodně trvají při čtyřech artikulech Pražských.

V době, kdy zasedal Čáslavský sněm, vzdala se poslední královská posádka ve středu Čech a to na hradě Pražském. Pražané zmocnili se hradu, při čemž výstřední živlové, pobádáni jsouce knězem Janem Želivským, dopouštěli se mnohých násilností, ano chtěli i rozvaliti hrad královský a pobořiti kostel sv. Víta, nejnádhernější památku umění stavitelského ze starších dob v Čechách. Avšak pražští měšťané a šlechta tomu zabránili. Takto měli Husité všecku Prahu ve své moci, a obce Pražské volně rozdávaly některým přívržencům svým zabavené statky měšťanů, kteří z Prahy utekli.

Praha tehdy skutečně byla v čele království Českého a právem nabyla hrdého názvu, jímž zdobí se dosud: ***Praga caput regni,*** t. j. Praha hlava království. Stála v čele všeho hnutí, vévodila všem ostatním městům královským i jiným, jichž v době té bylo na počet 21 a dle jmen tato: Beroun, Slaný, Louny, Kadaň, Chomutov, Litoměřice, Bělá, Kolín, Kutná Hora, Čáslav, Mělník, Kostelec na Labi, Český Brod, Kouřim, Nymburk, Chrudim, Mýto, Polička, Litomyšl, Jaroměř a Dvůr Králové. Ve městech těch provozovali Pražané všecka práva, jež mívali v nich druhdy čeští králové, a povznesli je k důležitému postavení politickému, neboť sobě i jim zjednali trvalé zastoupení na sněmech.

Zemští vladařové, které zvolil Čáslavský sněm, byli vlastně řídícím výborem spolku dobrovolně ustanoveného mezi Pražany, pány a zemany strany pod obojí, bratrstvem Táborským a ostatními městy královskými. Vladařstvo to mělo dozor a vliv nad značnou většinou českého národu, avšak moc jeho byla přece mnohem menší než bývalá moc královská a tou dobou moc Pražanů.

Na počátku měsíce července r. 1421. svolal arcibiskup Konrád dle slibu svého v Čáslavi učiněného, synodu, jejíž úkolem bylo ustanoviti řád pro všecku stranu pod obojí. Než však sešel se sněm ten, způsobil kněz Jan Želivský v Praze velikou bouři. Smělými a lichotivými slovy dovedl získati si přátel ze všech vrstev lidu. Působením jeho sešla se veliká obec dne 30. června, kteráž sesadila dosavadní konšele staroměstské i novoměstské a zvolila čtyři hejtmany a 30 kon-

šelů pro obě města, která takto sloučena v jedinou obec. Malé Strany dbáno nebylo, jelikož byla větším dílem úplně vypálena. Jan ze Želiva byl skutečným pánem Prahy. Postavení svého užil k tomu, aby novoty táborské byly šířeny po Praze i proti vůli mistrů Pražských.

V době té sešla se tedy v Praze synoda, k níž se sjelo v hojném počtu duchovenstvo ze všeho království. Arcibiskup poslal k ní za sebe mistra Jana Příbrama a Prokopa z Plzně. Ti obávajíce se, že by jim mohli Jakoubek ze Stříbra, kazatel v kapli Betlemské, a kněz Jan Želivský překážeti v úmyslích přijali je za své pomocníky. Dne 4. července počalo rokování. Účastníci rozdělili se ve 4 sekce neboli oddělení, aby porokovali o řádech kostelních, o ustanovení pravidel kázně mezi duchovenstvem a jiných, pro církev důležitých věcech. Duchovenstvo na synodě přítomné usneslo se značnou většinou, aby řády kostelní zachovávány byly ve smyslu učení mistrů Pražských, dále jmenovalo Prokopa z Plzně, Jana Příbrama, Jakoubka ze Stříbra a Jana Želivského za předsedy synody a za zatímní správce neboli administrátory ve věcech duchovních. Avšak sekce zvaná Táborskou, v níž zastoupeno bylo duchovenstvo táborské, nesouhlasila s většinou, ale prohlásila, že nepřijímá článků, na nichž se synoda snesla, zejména však toho, který týkal se řádů kostelních. Nebylo tedy docíleno úplného dohodnutí, nýbrž to, na čem se synoda usnesla, platilo toliko pro mírnou stranu pod obojí; strana Táborská setrvala při všech odchylkách a zvláštnostech spravujíc se dále zvláštním svým biskupem Mikulášem z Pelhřimova.

Po skončení synody vypravili se Pražané do Litoměřicka, kde mimo jiné pan Sigmund z Vartemberka, seděním na Děčíně, a Fridrich Bojovný, markrabí míšenský, zvláště pronásledovali stranu pod obojí. Pražané vedeni jsouce knězem Janem Želivským vypálili některé kláštery, jako Doksanský, Osecký, dobyli Duchcova a oblehli Most.

Jan Želivský dovedl sice lichotiti výstředníkům a nerozvážným, avšak veleti a vévoditi neuměl. Ve vojště Pražském zavládly nepořádky a zmatky. Když dne 5. srpna r. 1421. došlo u Mostu k rozhodné bitvě, utrpěli Čechové následkem toho velikých ztrát a byli zatlačeni na útěk téměř až ku Praze. Výsledek tažení toho byl důkazem, že kněz Jan Želivský byl veliký toliko ve slovech a že dovedl bouřiti proti řádům mistrů pražských, avšak že byl slabý a neslavný ve skutcích.

V době té byl i Žižka nešťasten. Vrátiv se z Čáslavě na Tábor, podnikl válečnou výpravu proti Boru a Rábí, kterýchž míst sice již jednou dobyl, v nichž však nebylo zůstaveno posádek husitských a proto se jich bývalí majetníci zase zmocnili, činíce odtud výpady proti straně pod obojí.

Když Žižka velel hnáti na hrad Rábí útokem, a posádka tamější bránila se střelbou s hradeb, vletěl Žižkovi šíp do oka, jímž dosud viděl. Hned odvezen byl do Prahy, aby se dal léčiti. Nadarmo pražští lékaři všemožně se

snažili zachrániti mu zrak. Oslepl úplně. Nicméně však, třeba zraku neměl, zůstal velikým a slavným vojevůdcem bratrstva Táborského, ano byl tím i slavnější, že nevida, dovedl přece ještě dále důmyslně zjednávati vítězství svým zbraním.

Zatím nadešla doba, kdy Němci dle úmluvy chtěli válečně vpadnouti do Českého království. Skutečně také již se proslýchalo, že shromažďují se v krajinách u Chebu. Za tou příčinou svolali správcové Českého království sněm do Českého Brodu, aby uradili se, jak opatřiti zemi. Avšak Pražané zdráhali se účastniti sněmu. Kněz Jan Želivský namlouval jim, že páni, kteří jsou tam shromážděni, nesmýšlejí upřímně o dobro země. Konečně po mnohých domluvách odhodlali se Pražané účastniti sněmu, avšak vyžádali si, aby přeložen byl do Kutné Hory. Když se tak stalo, bylo usneseno, aby vojsko Pražanův i Táborů sešlo se u Českého Brodu, načež mělo vytáhnouti proti nepřátelům. Sněm ten též se usnesl, aby byl veliký kníže litevský, Vitold, přijat za českého krále, jelikož Vladislav, král polský, pobádán jsa duchovenstvem svým zdráhal se přijmouti českou korunu ze strachu, by nebyl stižen kladbou papežskou, jíž mu vyhrožováno, ač polská šlechta byla by si toho srdečně přála. Hned také bylo ze sněmu vypraveno nové slavné poselstvo do Polska a Litvy.

Druhá výprava krále Sigmunda do Čech.

(1421.—1422.)

Než byl Kutnohorský sněm ukončen, vpadli křižáci do Čech v počtu asi 200.000 mužů. Vedlo je pět kurfirstů říše Německé. Kam vojsko to přišlo, neslýchaným způsobem loupilo a pálilo vše napořád. Tak zejména dobylo Žlutic, Maštova, Kadaně a Chomutova. U Žatce připojili se k nim bojovníci míšenští. Nicméně však Žatečtí udatně se bránili a šest velikých útoků na město své odrazili. Křižáci jsouce rozmrzelí nad nezdarem tím pálili okolní městečka, vesnice a tvrze, vraždíce bezbranné obyvatelstvo. Zatím přitáhli Pražané až ku Slanému. Když shledali, že mají nepřátelé značnou přesilu, požádali po rychlých poslech Žižky a Táborův o pomoc. Jelikož v těžké době té byla vlast naše se tří stran ohrožena, bylo nutno táborským bojovníkům rozděliti se ve tři proudy: jedni šli ku Slanému, druzí do východních Čech, kam Slezané válečně vpadli, a třetí obrátili se na jih, kde pan Lipolt Krajíř znepokojoval táborské a husitské osady. Avšak Němcům se u Žatce valně nedařilo; když pak slyšeli, že Čechové od Slaného proti nim postupují, spěšně hrnuli se za hranice, nic podstatného v Čechách nepořídivše.

Sotva bylo jedno nebezpečí zažehnáno, zahrozilo druhé. Král Sigmund maje současně s vojskem německým přijíti do Čech, opozdil se. Teprv když Němci byli již zase za hranicemi, přivedl do Čech skoro 100.000 bojovníků.

jimž velel Pipo Spano z Ozory, znamenitý válečník vlašský. Strach a hrůza je předcházely. Všecka Morava podlehla rázem, a moravští pánové ve strachu před mocí Sigmundovou odpřisáhli se čtyř artikulů Pražských na sněmě, který Sigmund na dny 11.—17. listopadu r. 1421. svolal do Brna. Spolu slíbili, že budou jemu a papeži věrni, jakož i že budou mu proti Čechům pomáhati. Hned potom vtrhl díl lidu Sigmundova do Čech u Poličky a zradou dobyl města toho. Okolo 1300 lidí bylo tu povražděno. Král Sigmund jel pak do Jihlavy, odkud hlavní jeho vojsko, v počtu asi 60.000 mužů, mělo vpadnouti do Českého království.

Nyní nadešla veliká doba pro Jana Žižku, neboť on jediný, ač slep, byl s to, aby v rukou svých sjednotil všechny síly, jež k obraně ohrožené vlasti shromážditi bylo nutno. Žižka neváhal ani okamžik a přitáhl dne 1. prosince ku Praze. Královské město naše nevídalo při vjezdech českých králů nadšení většího, než jakým byl Žižka tentokráte vítán. Před zástupem bratří a sester táborských s vozy a jízdou nesli kněží velebné svátosti; také Pražané vyšli ve velikých zástupech se svátostí a kněžími táborskému hrdinovi v ústrety. Se všech věží zvony hlaholily, všude se ctí a slávou vítán byl Žižka, jediná naděje Čechů v těchto dobách zlých. Žižka prodlel v Praze týden, zabývaje se pořádáním vojska. Pražané jmenovali ho nejvyšším svým velitelem, od kteréž doby byl zván »správcem obcí České země příchylných a plnících zákon Boží«. Dne 8. prosince táhl s lidem táborským z Prahy ke Kutné Hoře, načež nazejtří vytáhli za ním Pražané.

Nadešla chvíle, kdy svět měl se podiviti takřka zázračnému zjevu vojevůdce, jenž vrhal se v boj, nespoléhaje tak na hmotnou sílu a na osobní statečnost a chrabrost svých bojovníků, jako na důmysl a umění užívati jednak polohy bojiště, jednak pořádati pohyby vojska a vozových ohrad jeho. Ač od bitvy Žižkovské zvítězil táborský rek v četných bitvách, měl se tentokráte vojevůdce úplně *oslepl*ý poprvé měřiti s nepřehlednými voji nepřátel v širém poli.

V Kutné Hoře byly pro stranu pod obojí poměry velmi nepříznivé. Ve všech městech, jichž se Husité zmocnili, musili Němci, kteří nepřiznali se ke kalichu, vystěhovati se, jen Kutnohorští vyprosili si delší k tomu lhůtu a setrvali ve městě. Proto bylo možno očekávati, že Horníci budou ochotni spojiti se každé chvíle úskočně s nepřáteli, zejména se Sigmundem. Žižka odhodlal se v Kutné Hoře vyčkati vojska Sigmundova, které táhlo z Moravy na Humpolec a Ledeč, obracejíc krajiny v poušť. Městečka, vesnice, tvrze — slovem vše pálilo, lidi pobíjelo, neslýchané ukrutnosti a hanebnosti páchalo, ba ani dětí nešetřilo. Vypravovati o nešlechetnostech těch protiví se lidskému citu.

Když se Sigmund blížil, velel Žižka lidu svému vyjíti z Kutné Hory a postaviti se za městem na výšině řečené Tábor. Sotva však Táboři vyšli z města, již se tajní protivníci Husitů spikli proti straně pod obojí a dohodnouce se s přibližujícím se vojskem Sigmundovým, vpustili část jeho do města. Všickni

přátelé kalicha byli povražděni, Kutná Hora opanována a hojné zásoby spíže pobrány. Lidé Žižkovi zatím trpěli nedostatkem potravy i nápoje jakož i citelným mrazem. Proto Žižka ustoupil až k hoře Kaňku hotov jsa bitvou vyprostiti se z těžkého postavení svého. Avšak k té nedocházelo, ač nepřátelé obkličovali Husity na všech stranách chtějíce je vyhubiti hladem. Žižka důmyslně si pomohl z těžkého toho postavení v noci dne 23. prosince 1421. tím, že probil se vojskem nepřátelským a rychle odtáhl ke Kolínu. Sigmund pokládaje ústup ten za velikou porážku Husitů, dal se oslavovati a velebiti jako vítěz. Žoldnéři jeho se rozběhli po všem okolí Čáslavě a Kutné Hory, dopouštějíce se všelikých ukrutností na lidech.

Zatím Žižka rozeslal rychle posly na všechny strany, žádaje svých věrných za pomoc. Denně zástupy jeho mohutněly, denně přicházel čerstvý lid, zejména selský, ozbrojen jsa cepy. Ve čtrnácti dnech byly voje Žižkovy tak zřízeny, že mohly čeliti i přesile nepřátelské. Na den sv. Tří králů r. 1422. nenadále vytrhl Žižka od Kolína a u vsi Nebovid, mezi Kolínem a Kutnou Horou položil se proti hlavnímu oddílu vojska Sigmundova. Husité vidouce, jak uherští drábové neslýchané ukrutnosti pášou, vzplanuli spravedlivým hněvem a dychtili po boji. Avšak vojsko královské nejen útoku se vyhýbalo, ale k večeru pojal je takový strach, že utíkalo kvapem. Sám Pipo Spano z Ozory, vida zbabělost žoldnéřů Sigmundových, radil tomuto, aby raději opustil Kutnou Horu. Král poslechl zkušeného válečníka a ještě téhož dne o 8. hodině večerní opustil město. Za ním utíkali i všickni jeho věrní. Na rozkaz Sigmundův byla pak Kutná Hora zapálena. Nastal zmatek, hrůza a zděšení. Zejména obyvatelstvo, které nedávno vrátilo se s vojskem Sigmundovým do města, utrpělo v hrozné noci té škody ohromné.

Žižka v patách pronásledoval zbabělé bojovníky královské, kteří ve spěchu odhazovali všecky naloupené kořisti. Ale teprve dne 8. ledna podařilo se mu u Haber dopadnouti a pobiti část utíkajících žoldnéřů. Nazejtří pak ráno ostatní vojsko Sigmundovo bylo u Německého Brodu od Žižky rozprášeno na všecky strany. Když i toto město se vzdalo, došlo v něm proti vůli slepého hrdiny k velikému krveprolití.

Slavná a honosná výprava Sigmundova, která měla Čechy pokořiti, skončila nad očekávání žalostně. Cesta od Kutné Hory k Německému Brodu byla poseta asi 10.000 mrtvolami žoldnéřů královských. V neděli po vzdání Německého Brodu, dne 11. ledna r. 1422., konána byla v táboře Husitů veliká slavnost. Slepý vojevůdce a rek táborský, bratr Jan Žižka, byl pasován na rytířství, čímž skvěle a zaslouženě byl poctěn za slavné činy své vykonané na obranu vlasti. Spolu též pod korouhvemi, dobytými v bitvě u Haber, pasováni byli na rytířství ještě i jiní zasloužilí bojovníci. Pak Pražané i Táboři vrátili se do Prahy.

VÁLKA DOMÁCÍ.

Rozhodné porážky vojsk Sigmundových u Kutné Hory a u Německého Brodu naplnily nepřátele Čechů strachem a hrůzou takovou, že se po dlouhá léta neodvážili k výpravě nové a dali předkům našim pokoj. Bohužel nepoužili tito doby tak příhodné k tomu, aby opatřili se pevnou, ustálenou vládou, ale naopak počali mezi sebou svářiti se, dílem o věcech víry, dílem o různé zá-

ZAPÁLENÍ KUTNÉ HORY A ÚTĚK VOJŮ SIGMUNDOVÝCH.
– (Původní reprodukce dle kresby H. Schüllingera.)

měry ctižádostivých osob. Je to velmi neutěšená stránka slavných bojů husitských.

Především mnozí Pražané nechtěli snášeti násilné vlády Jana Želivského a jeho přívrženců. Spor rozhodnut byl přátelským výrokem devatenácti pánů a zemanů, kteří byli tehdy v Praze přítomni a mezi nimi byl též Jan Žižka z Kalicha, v ten rozum, aby zvoleni byli konšelé noví, jichž působnost byla zvláštním způsobem upravena. Potom povolán byl za hejtmana nad vojenskou mocí Pražanů pan Hašek Ostrovský z Valdštejna, moravský pán, zdržující se v Praze, a věrný Husita. Jelikož noví konšelé byli odpůrci Jana Želivského,

počal hrdý tento kněz popuzovati obecný lid proti nim. Sám mistr Jakoubek ze Stříbra vytkl mu, že jest původcem všech bouří a krveprolití v poslední době, ano že zavedl zemi Českou a Moravskou. Když však Želivský přes to neustával podněcovati svých přívržencův, odhodlali se konšelé ke skutku velmi neblahému. Pozvali ho totiž na radnici pod záminkou, že se chtějí s ním o něčem poraditi; avšak zatím ho s přáteli jeho zajali a hned na nádvoří domu radního dali stíti.

Když se obecný lid dověděl o nešťastném osudu svého miláčka, zahořel hněvem velikým. Udeřil na radnici, konšelé a jejich přátelé buď na místě pobil, buď schytal a postínal. Potom v hlučném shromáždění byli zvoleni konšelé noví z přívržencův popraveného kněze. Tím dostala se Praha zase v moc strany co do náboženství velmi rozhodně smýšlející po táborsku.

Zatím již zdálo se, že vlasti naší vychází jitřenka dnů lepších. Litevský kníže Vitold byl ochoten státi se panovníkem hrdinných Čechů. Hned ustanovil synovce svého Sigmunda, syna Korybutova, za správce v zemi České, do níž ho také bez odkladu posial s vojskem. Sigmund Korybutovič přišed s lidem do Čech, svolal sněm do Čáslavě, na němž za přítomnosti zástupců všech stran českých byl dne 15. května r. 1422. přijat jednomyslně za náměstka krále Vitolda, slíbiv přidržeti se a hájiti čtyř artikulů Pražských. V neděli dne 17. května přijel do Prahy slavně jsa vítán. Hned ujal se velmi obratně a opatrně vlády. Především na místa konšelů nedávno zvolených dosadil nové a provedl mnohá a prospěšná ustanovení k dobru a pořádku ve věcech církevních i světských.

Jan Žižka z počátku stranil se nového vladaře pro jakési neshody. Když však při osobním styku oba mužové vzájemně poznali své zásady, ujalo se mezi nimi upřímné přátelství. Žižka nejen se postaral, aby náměstek králův byl uznán od náčelníků táborských, ale také ostrým přípisem napomenul Pražanův, aby zanechali všech kyselostí mezi sebou. Přátelství mezi oběma těmi muži bylo tak vřelé, že Korybutovič nazýval Žižku »otcem« a Žižka jeho zase »panem synem«. Všecka země poslouchala nového vladaře, jen nejvýstřednější Táboři a katolická strana, jíž v čele stál Oldřich Rosenberský, nechtěli podrobiti se jeho vůli.

Avšak naděje na pokoj a mír v zemi byly, bohužel, za nedlouho zmařeny Jednak výstřední Táboři snažili se vypuditi Sigmunda Korybutoviče, jednak Sigmund, král uherský a sesazený král český, hleděl dohodnouti se s polským králem Vladislavem, blízkým to příbuzným Vitoldovým. To se mu také podařilo, a Vitold byl nucen vzdáti se království Českého a synovce svého z Čech odvolati. Sigmund Korybutovič velmi nerad opouštěl Čechy slíbiv, že se zase vrátí, až polského krále a Vitolda poučí o poměrech v Čechách. Kdyby se mu však nepodařilo nakloniti panovníků těchto Čechům, slíbil přívržencům svým,

že se vrátí třebas i o své újmě a na vlastní zodpovědnost. Po čas své nepřítomnosti ustanovil některé šlechtice za své zástupce.

Strana, která dosud toužila po dohodnutí se s králem Sigmundem, potěšila se, že Korybutovič byl volán z Čech. Zejména pan Čeněk z Vartemberka pokoušel se vlažnější ze strany pod obojí k záměrům svým nakloniti, což se mu u jedné části Pražanů podařilo. Již docházelo i ku zřízení spolku s pány pod jednou, což znamenalo hledání cest ku smíru se Sigmundem. Tomu však Žižka rozhodně se opřel, neboť byl pevně přesvědčen, že není možno se Sigmundem jinak se dohodnouti, leč by Čechové zapřeli veškeré své dosavadní snahy a přesvědčení. Že se Žižka nemýlil, dosvědčily pozdější události, když již táborského reka nebylo. »Válčit proti nevěrným pokrytcům domácím a cizím« bylo heslem Žižkovým, když seznal snahu jmenovaného sdružení. Ač se Žižka nedávno s výstředními Tábory byl rozešel pro Sigmunda Korybutoviče, hleděl se nyní zase s nimi spojiti a oni s ním, neboť jen svornost mohla v těžké době, která nastávala, zabezpečiti jim všechny dosavadní úspěchy a je zachrániti. K první srážce krvavé mezi Žižkou a pány, kteří chtěli se spojiti s nenáviděným Sigmundem, došlo dne 27. dubna roku 1423. na hoře sv. Gottharda u Hořic. Pan Čeněk z Vartemberka, náčelník nově tvořící se jednoty, byl tu úplně poražen. Nezdar ten a ještě jiné okolnosti, jež souvisely s válkou v jižních Čechách, byly příčinou, že na hradě Konopišti došlo na čas ku smíření, neboť Čechům hrozilo nové veliké nebezpečenství z ciziny a to se strany, odkud se ho nejméně nadáli.

Polský král Vladislav smířiv se s uherským Sigmundem a prostřednictvím jeho i s papežem, slíbil podniknouti — křižáckou výpravu do Čech, aby prý smyl se sebe hanbu, že vyjednával před tím s Husity. Avšak Poláci a Rusové (v zemi Vitolda Litevského) neměli nejmenší chuti válčiti proti národu sbratřenému. Tudíž nejen z toho sešlo, ale Čechové naopak si umínili, že sami potáhnou do Moravy zjednat posily tamějším přátelům a přívržencům. Výprava ta podniknuta byla v létě r. 1423. a slavně se vydařila. Zejména dobyto bylo Přerova a po krvavé bitvě s vojskem katolických pánů též Kroměříže. V témž čase Žižka vybavil zase východní Čechy z moci strany Pražské a podřídil je sobě a straně Táborské. Jmenovitě města Hradec Králové a Čáslav byla opanována. Jelikož se však Žižkovi čím dále, tím více novoty kněží táborských nechutily, přivinul se těsněji k bratrstvu Orebskému, jehož sídlem stal se Králové Hradec. Na to Žižka táhl na Moravu a pak podnikl velikou výpravu do Uher. Husité projeli tu krajinami kolem řeky Váhu až k Ostřehomu. Výprava ta, zejména zpáteční pochod, při němž Žižka s největšími obtížemi zápasil a přece dovedl odporovati veliké armádě uherské, a bez porážky i velikých ztrát se navrátil, zůstane povždy nejskvělejším činem jeho umění válečnického.

Pražané s vlažnými pod obojí nepřestávali však zatím pomýšleti na smíření s králem Sigmundem. Na podzim r. 1423. konečně pokročili tak daleko,

že nejen smluvili se na jistých podmínkách ve příčině té, ale na sněmu zvolili 6 pánů se strany Pražské a tolik též pánů se strany Sigmundovy za nové vladaře neboli hejtmany zemské. Nerozvážný krok ten přiměl Žižku, že opětně se dohodl s ráznějšími Tábory a počal v listopadu r. 1423. válčiti proti Pražanům a s nimi spojené straně Sigmundově. Na jaře r. 1424. octl se však Žižka v Kostelci nad Labem ve velikém nebezpečí, jsa odevšad obklíčen od Pražanů. Ale pomohl mu pan Hynek Boček z Poděbrad. Žižka na to rychle táhl ke Kutné Hoře, a Pražané se silným vojskem za ním. Žižka couval jen tak dlouho, pokud nenašel příhodného bojiště.

Když přitáhl k Malešovu, dal si slepý hrdina popsati polohu okolní krajiny. Seznav, že jest k bitvě příhodná, kázal očekávati Pražanů. Dne 7. června r. 1424. srazila se vojska, při čemž Pražané byli krvavě poraženi. Mimo několik set měšťanů pražských bylo tam pobito veliké množství lidu jiného. Žižka na to odtáhl do Plzeňska a do Žatecka.

Jak jsme již vypravovali, strojil se polský král Vladislav podniknouti křížovou výpravu do Čech. Avšak nemohl sehnati vojska, neboť nechtěl se nikdo dáti do služeb jeho, ale naopak veliký počet Poláků shromáždil se kolem Sigmunda Korybutoviče, který byl by tuze rád vrátil se do Čech. Pražané pak obávajíce se křížové výpravy, tajně s Korybutovičem vyjednávali, nabízejíce jemu samému království České. Ten uchopil se příležitosti té a dne 29. června r. 1424. byl již s několika sty svých přátel u Prahy, načež byl hned od Pražanů radostně přijat za vladaře. Co Korybutovič vlastně zamýšlí dále a jak chce se zachovati s Pražany k Žižkovi, nebylo známo. Proto Žižka, jemuž vždy šlo jen o dobro a zdar vlasti, přitáhl ku Praze; a v polovici září roku 1424. stál s lidem svým u Libně, připravuje se k podnikům, jichž dosah nemohl nikdo tušiti. Mluvilo se, že chce Prahu rozbořiti a zničiti. Krok osudný, kdyby se byl stal!

Ale Žižka byl muž vlasti milovný a nezištný, čehož nejlepším dokladem že s opovržením odmítl všecky statky a hodnosti, jež mu byly nabízeny, upustí-li od snažení svého. Sám papež Pius II. (Aeneas Sylvius) vypravuje ve svých dějinách českých, že uherský král Sigmund vida, jak se Žižkovi všecko daří a že v Čechách na něm jediném vše záleží, nabízel mu mnoho peněz a vysoká důstojenství, jen aby uznal ho za krále a Čechy k témuž přiměl. Král Sigmund doufal, že stkvělými sliby podaří se mu jistě získati Žižku, neboť maje sám lehké zásady mravní, nemohl pochopiti, že by na světě byli lidé, kteří ani za poklady nedají se odvrátiti od přesvědčení svého a jimž nejde o prospěch hmotný, ale o prospěch věci, které slouží. Nepochodil tedy Sigmund s nabídnutím svým u Žižky.

Při takovémto smýšlení a konání mohlo se očekávati, že Žižka v hněvu svém nezarputí se tak, aby stal se původcem záhuby hlavního města. I počalo jednati se s ním o smíření a Žižka poddával se, chtěje toliko potrestati pod-

SMRT JANA ŽIŽKY Z TROCNOVA.

(Původní reprodukce obrazu Věnc Černého.)

něcovatele rozmíšek, které byly na překážku rozhodnému postupu proti zahraničnému nepříteli. Také Korybutovič radil k smíru. I bylo do tábora Žižkova vysláno veliké poselstvo vedením mladého kněze Jana z Rokycan, jenž byl stejně upřímným hajitelem strany pod obojí, jako rozhodným odpůrcem výstředních novot táborských. Ten výmluvností svou způsobil příměří. Dne 14. září byla učiněna úmluva o mír a to mezi knížetem Sigmundem Korybutovičem a Pražany s jedné a Žižkou i jeho bojovníky se strany druhé. Příměří to mělo rozšířeno a dohodnutí sjednáno býti také se stranou pod jednou, však Žižkovi zdálo se to na ten čas nemožným. Za to rád vítal, smír mezi stranami husitskými, neboť jen tak bylo možno shromážditi všecky nepřátele krále Sigmunda Uherského a podniknouti proti němu a zeti jeho, Albrechtovi Rakouskému, veliké tažení do Moravy. To se také řízením Žižkovým stalo. Mohutné vedl vojsko, neboť zastoupeny byly v něm všecky strany vyznavačův učení Husova od nejmírnějších až k nejrozhodnějším. Byli v něm zastoupeni Pražané s Korybutovičem, Žižka se svým lidem, byli v něm i rozhodní Táboři se svými náčelníky v počtu asi 20.000 bojovníkův odhodlaných, rozhodných, ve válce zkušených. Sigmund Korybutovič, jako požádaný a volený král český, poslal jménem všech Čechů králi Sigmundovi odpovědný list, v němž ho vinil, že zachoval se k Čechům nevěrně, a spolu oznamoval, že tito hodlají poznané pravdy hájiti, pokud jim jen bude možno.

Spojená vojska česká táhla obvyklou cestou na Kutnou Horu, Čáslav a Německý Brod k hranici moravské. Od tohoto města poslán byl však toliko Diviš Bořek z Miletínka s předním vojem za pomezí, hlavní proud bojovníků pak zaměřil k pevnému městu a hradu Přibyslavi, kteráž byla v moci nepřátel. Tu rozložili se táborem. Žižka však nenadále v ležení u Příbyslavě roznemohl se nemocí morovou, která v málo dnech učinila životu jeho konec. Umíraje napomínal předních ctitelů svých, kteří stáli kolem, aby i dále vždy se Boha báli a stále věrně bránili pravdy Boží pro věčnou odplatu. Poručiv pak duši svou Bohu, skonal nepřemožený hrdina táborský ve středu před sv. Havlem dne 11. října r. 1424. Takto neočekávaně předčasná smrt přerušila vítězoslavnou cestu Žižkovu zrovna v době, kdy snahy jeho měly dojíti splnění.

Nepřátelé dob pozdějších zhusta líčívali Žižku jako ukrutníka lačného krve, jenž napořád jen vraždil, pálil osady, bořil a ničil hrady, vůbec všecky ty hrůzy, jež přináší válka sebou, provozoval takořka z řemesla. Zřídka kdy stala se kterému hrdinovi dějinnému křivda větší, než slepému rekovi našemu líčením takovým. Pravda, že mnohý příběh hrozný pojí se k válečným událostem dob tehdejších. Ale považiti sluší, že ani strana protivná nevedla války o nic lidštěji. Žižka sám naopak vynasnažoval se, seč jen stačovaly jeho síly, aby zmírnil hrůzy válečné. Nařizoval lidem svým šetřiti starců, žen a dětí, v úctě míti majetek cizí, třeba nepřátelský. Někdy arcif lačnost pomsty a chtivost odvety způsobila, že rozkazu jeho dbáno nebylo, ale výstřednosti podobné

vyskytovaly se pohříchu ještě i v dobách pozdějších. A že nebyla válka Žižkov řemeslem, nýbrž jen prostředkem, arci krutým, k dosažení účelu vznešeného, toho svědectvím nejpádnějším jest jeho péče o zřízení řádné správy zemské, jež by sama sebou konec byla učinila litici válečné. Jako státník je Žižka zjev právě tak znamenitý, jakým býval v hodnosti nejvyššího polního vůdce. Národ český má tudíž příčin hojně, aby jméno Žižkovo zapsal vedle jmen největších svých velikánů pro všechny věky budoucí v srdce srdce svého. —

Bratří oplakavše smrt velikého a nezištného hrdiny a bojovníka, pochovali ho s úctou velikou v Králové Hradci, odkudž později tělo jeho přeneseno bylo do Čáslavě k věčnému odpočinku. Hradečtí z veliké úcty k zesnulému rekovi dali si po smrti Žižkově vymalovati obraz jeho na své korouhvi. Hrdina vymalován byl tu tak, jak prý za živa býval: na bílém koni ve zbroji rytířské, s palcátem v ruce. Pod korouhví tou odhodlaně vždy vrhali se v boje nejlitější a nikdy prý nebyli poraženi.

Žižka vyrván byl předčasnou smrtí z vůdcovské činnosti své právě ve chvíli, kdy podobalo se, že byl o veliký krok přiblížil se k dosažení svých záměrů. Od počátku nenáviděl krále Sigmunda a nikdy se v něm nemýlil. Byl přesvědčen, že s ním není možno se dohodnouti po dobrém. Při tom však se přičiňoval, aby přestalo bezvládí, jakož aby zaveden byl nový pořádek v zemi, což se mohlo státi jen svornou shodou všech husitských stran a volbou panovníka z nového rodu. Proto podporoval Sigmunda Korybutoviče, jemuž by nepochybně časem byl zjednal tolik moci, aby mohl zasednouti na trůn královský. Bylo k tomu potřebí vysvoboditi z moci krále Sigmunda a Albrechta Rakouského Moravu a tuto pak sloučiti s Čechami, jako stalo se před časem na sněmu Čáslavském. Sigmund Korybutovič jen tak mohl býti uznán za krále jen tak mohl v zemi zaveden býti pořádek. Avšak smrt Žižkova všecko to zmařila. Přívrženci učení Husova rozdělili se opět ve strany.

Tažení na Moravu bylo sice podniknuto, a ač potkalo se s úspěchem, přece nebyl v zemi zjednán pokoj pro bouře a různice mezi Tábory a mírnější stranou pod obojí. Žižka v poslední době byl velitelem Orebů i Táborů, avšak po jeho smrti se tato dvě bratrstva rozešla. Orebští počali se nazývati *Sirotky*, poněvadž jim umřel otec jejich Žižka. Na místo jeho zvolili si jiného hejtmana, a také Táboři opatřili se hejtmany novými, jakož i Pražané. Tyto tři strany počaly pak mezi sebou bojovati o přednost v zemi, každá z nich se snažila získati pro sebe co nejvíce měst a hradův.

Konečně dne 18. října r. 1425. po dlouhém vražedném boji smířily se všecky strany u hradu Vožického v nynějším kraji Táborském. Následkem toho i někteří katoličtí pánové dohodnouce se s Husity, dovolili zachovávati čtyři artikule Pražské na svých panstvích a spojeni Husité s Tábory odhodlali se k novému tažení na Moravu. Výprava tato, již vedl Sigmund Korybutovič, měla především vybaviti město Třebíč od obléhání vojska krále Sigmunda

a zetě jeho. To se podařilo, načež po některých dalších vítězstvích obrátili se Táboři a Pražané do Rakous, kde dobyli města Retzu neboli Reteče. Majitel panství tamějšího Jan z Hardeka, byl zajat a přiveden do Prahy jako vězeň. Táboři ztratili na výpravě té svého vrchního hejtmana, Bohuslava ze Švamberka, na jehož místo zvolili si *Prokopa Holého* neboli *Velikého.*

Slavná vítězství u Ústí a Tachova. Výboje Čechů za hranicemi.

(1426.–1430.)

Nový vůdce Táborů pocházel z bohaté měšťanské rodiny Pražské. Byl nepochybně synovcem bohatého kupce Jindřicha Puše, jenž bezdětek jsa, přijal Prokopa za vlastního syna. Vykonal daleké cesty po Evropě i do Jerusaléma, načež po návratu domů dal se vysvětiti na kněze a brzy proslul mezi duchovenstvem táborským. Na rozdíl od jiného kněze táborského téhož jména, kterému přezdíváno Prokůpek, nazýván byl Prokopem Velikým. Žádný z vůdcův Táborského bratrstva nevyrovnal se Žižkovi důmyslem válečnickým tou měrou, jako on. Čechové za velení jeho ukázali světu sílu svou způsobem téměř neslýchaným a před tím nikdy nevídaným. Avšak Prokop Holý v ostatní příčině podstatně se uchyloval od Žižky, který vojsko své dovedl udržovati v tuhé kázni, nedopouštěje mu válčiti pro pouhou loupež. Za vůdcovství Prokopa Holého přidružovali se k bojovníkům táborským a Sirotkům mnozí, jimž nešlo o hájení pravdy Boží, ale kteří spíše toužili po kořistech. Ač bojovníci ti vynikali statečností, nebyli ku cti vojska husitského, snižujíce jeho vážnost. Mimo to Prokop Holý nejen nebránil výstřednostem Táborů ve věcech víry, jako činíval Žižka, naopak souhlasil s nimi ve příčině té. Žižka považuje uherského krále Sigmunda za muže úplně věrolomného, s nímž není možno se smířiti, nechtěl, aby Čechové o čemkoli s ním vyjednávali. Avšak Prokop Holý, ač jinak byl smýšlení rozhodnějšího, v této věci byl ochoten k ústupkům a k jednání se Sigmundem, doufaje, že přinutí ho, aby přijal výminky míru, které mu budou předloženy.

Rozdíly mezi zřízením vojska za Žižky a za Prokopa Holého, jakož i právě vyložené rozdíly ve smýšlení obou polních vůdců, daly nejen ráz všem následujícím vítězstvím Husitů, ale byly příčinou i vší záhuby vojsk pod obojí, jakož i jednání s králem Sigmundem, v němž byli Čechové po dlouholetých a hrdinných bojích zklamáni. Prokop Holý sám byl však muž ctný a na sebe přísný, nevzdávaje se kněžství ani jakožto vojevůdce. Proto také nechtěje rukou svých krví poskvrniti, sám nikdy nebojoval zbraní, nýbrž jen vojsku svému velel a je řídil. Osobně i duchem svým vynikal nad všecky současníky, kteří ochotně se mu podřizovali, a které vodil od vítězství k vítězství.

Pražané, Táboři i Sirotci, smířivše se ve Vožici, podnikli na jaře r. 1426. částečně tažení do Moravy, odkudž vydali se do severních krajin v Čechách, dobývajíce téměř všech měst, kteráž hned také byla osazována posádkami husitskými. Německá knížata obávajíce se, že Čechové vtrhnou do Němec, radila se na říšském sněmě v Norimberce o nové výpravě křížové. Jelikož se na ničem určitém neshodla, sebrala markrabata míšenští a jejich přátelé v Míšni, Sasku a v nejbližším okolí skoro 80.000 žoldnéřů, které hned vedli do Čech. Za příčinu vpádu toho uváděli, že jdou vybavit Ústí nad Labem, jež obléhal táborský vůdce Jakoubek z Bíliny.

Když Čechové se dověděli o vpádu tom, srazila se vojska jejich v počtu asi 25.000 mužů. V čelo sdružených vojů postavil se jménem Pražanů Sigmund Korybutovič, a jménem Táborů a Sirotků Prokop Holý. Dne 14. července r. 1426. ve výročí den bitvy na Žižkově stáli již Čechové proti Němcům před *Ústím* připravujíce se k bitvě kázáním a přijímáním svátostí. Jelikož byla česká vojska počtem mnohem slabší než nepřátelská, sami Čechové pochybovali, že by mohli zvítěziti. Proto také navrhovali německým vůdcům, aby strana, která zvítězí, šetřila přemožených. Němci domnívajíce se, že návrh ten učiněn byl ze strachu před porážkou, vzkázali Čechům, že podle papežské bully povinni jsou hubiti kacíře a že zvítězí-li, budou Husity zabíjeti bez milosti na potkání. Čechové uslyševše tvrdou tu řeč, zavázali se podobně se zachovati.

V neděli, dne 16. července roku 1426., udeřili Němci časně ráno na vozové hradby husitské obávajíce se, aby jim Čechové neušli. Útok ten byl tak prudký, že jedna řada vozů byla povalena, načež Němci jako mrak vpadli do středu husitského vojska. Nastala přeukrutná seč, při níž pěchota táborská konala pravé divy udatenství. Kněz Prokop Holý v okamžení tom řídil bitvu. Po Táborech vyřítili se z vozů svých Sirotci na nepřátele, vedeni jsouce svými hejtmany, Kunšem z Bělovic a Janem Královcem, po nich pak Sigmund Korybutovič s Pražany vrazil na německá vojska. Tato nemohouce déle odporovati, ustupovala a Husité hnali se v patách za nimi. V několika hodinách byli Němci úplně poraženi a hnáni v seči strašlivé. Kdo kam z nich mohl, utíkal. Čechové pronásledujíce křižáky dle slibu svého nikoho nešetřili. Vojsko německé úprkem spěchalo kolem Chabařovic k pomezním horám Krušným. Přes čtyři hodiny hnali se Čechové za nimi. I padlo toho dne okolo 20.000 Němců, mezi nimiž 30 pánů korouhevních a jiných hrabat; Čechové ztratili jenom několik set lidí. Mezi těmi, kdo se na straně české vyznamenali osobním udatenstvím nejvíce, byl sám Sigmund Korybutovič. Nazejtří vzdalo se Ústí, načež bylo vypáleno.

I měli Němci ještě větší strach před Čechy, obávajíce se, že vpadnou do jejich zemí a budou se mstíti za pustošení království. Avšak zbytečně se

PAPEŽSKÝ LEGÁT ODVRACÍ KŘIŽÁKY OD ÚTĚKU PŘED BITVOU U TACHOVA R. 1427.

(Původní reprodukce dle obrazu St. Hudečka.)

strachovali, neboť nedošlo k výpravě podobné pro nové veliké spory mezi Tábory, Pražany a pány.

Nesvornost mezi Husity byla příčinou, že po největších vítězstvích, jako na příklad po tomto, kdy i katolíci v Čechách chtěli se s Husity smířiti, nebylo možno Čechům zjednati řádné vlády, pod níž by mohli konečně ku platnosti přivésti náboženské zásady své, pro které dali se v boj. Co bylo platno, že na jaře roku 1427. Táboři a Sirotci vtrhli do Rakous a porazili Albrechta, vévodu tamního, v krvavé bitvě u Světlé dne 12. března téhož roku. co bylo platno, že brzy potom také Oldřich Rosenberský, náčelník katolické strany v zemi, přičinil se smířiti s Tábory, když nebylo možno docíliti, aby vítězství ta měla trvalé následky. Ba i naděje v Sigmunda Korybutoviče byla neočekávaně zmařena.

Všecky totiž spory mezi přívrženci kalicha vznikaly o články věroučné. Táboři upravili si zcela nový způsob bohoslužby dle písma svatého, jak tvrdili, neohlédajíce se na nijaké narovnání. Pražané, neboli strana university Pražské, však vedle svatého písma uznávali také i ústní podání za důležitý pramen věrouky a všecka jejich nauka náboženská v podstatě shodovala se se čtyřmi artikuly Pražskými, na jichž základě byli ochotni v každé době smířiti se s papežem a s církví římsko-katolickou. Avšak i mezi Pražany samými záhy nastalo rozdvojení. Jedni, a ti byli horlivější, k nimž mimo jiné přednější muže hlásili se mistr Jan z Rokycan a Jakoubek ze Stříbra, chtěli, aby čtyři artikule Pražské byly přísně ve všem zachovávány; druzí, mírnější mezi mistry, jichž náčelníkem byl Jan Příbram, byli úzkostlivi a ochotni spokojiti se přijímáním podobojí způsobou a jinak ve všem povolovali, jen aby konečně došlo k míru a aby Čechové byli zase poslušni papeže a církve. Sigmund Korybutovič ve sporech mezi těmito stranami nadržoval přívržencům Příbramovým maje za to, že by docílen mohl býti tak smír se stolicí římskou. Když počal ve příčině té tajně vyjednávati s papežem Martinem V., hodlaje stranu horlivějších mezi pod obojími potlačiti, nastalo v Praze vzbouření. Sigmund Korybutovič byl v sídle svém, tak řečenem dvoře Králově, dne 17. dubna roku 1427. zatčen a odvezen na hrad Valdštein v Boleslavsku. Věrní jeho ani nevěděli, kam byl zavezen. Spolu zatčeni a z Prahy vypovědění byli také přívrženci strany mírnější: Jan Příbram, Prokop z Plzně a Křišťan z Prachatic. Přívrženci Sigmunda Korybutoviče učinili sice násilný pokus o jeho vybavení z vazby, ale záměr ten se nezdařil. Aby nebyl příčinou bouří dalších, byl posléze zajatec 9. září vyvezen za hranice české. Náklonnost ke kališnickým Čechům zachoval však Sigmund Korybutovič v srdci až do své smrti.

Pod obojí neměli po zajetí Korybutoviče ani společné hlavy, která dosud pojila hlavní město se značnou částí šlechty husitské a požívala aspoň jisté vážnosti. Nebylo také mezi Husity jednoty, neboť každá strana zvlášť se spravovala; jen když hrozilo vlasti od zahraničních nepřátel nebezpečí nebo uzná-

váno bylo jinak za dobré, spolčovali se všickni. — Celkem různili se Čechové ve čtyři strany, z nichž nejmenší byla katolická; nad tuto vynikaly ostatní strany tímto pořádkem: Pražská, rázu Příbramova a Rokycanova, Sirotci a Táboři. Tyto tři strany husitské měly největší část Čech ve svých rukou.

Pražané po zajetí Korybutoviče snažili se o spojení s Tábory a Sirotky, kteří v létě roku 1427. podnikli slavné a veliké tažení do Lužice a to do vší krajiny Žitavské jakož i do Slezska. Válečníci čeští všude vítězili, podnikajíce výpravu tu proto, aby stále jen válkami nebyla hubena vlast naše, ale aby výbojem tím byli spíše nepřátelé přinuceni ku smíření.

V době té kula se však již nová zrada proti Čechům. Kurfirst brandenburský, Fridrich z rodu Hohenzollerů, měl v Praze tajného jednatele, který ho ubezpečoval o zdaru války s Husity, kdyby prý nějaké vojsko křižácké se sešlo a vpadlo do Čech. V Praze prý jsou veliké spory mezi stranou mírnější a rozhodnější, i bez namáhání bude prý možno hlavního města se zmocniti. Jednatel ten snažil se pro plán svůj získati skutečně také i některé české pány. Fridrich Brandenburský uvěřil mu a psal mnohá zdvořilá psaní Pražanům. Zdálo se již, že podaří se uskutečniti záměry ty, neboť v době, když zrada ta byla strojena, poslal papež Martin V. nového legata do Němec k říšskému sněmu Frankfurtskému. Okolo 80.000 jízdných a asi tolik též pěších bojovníků shromáždilo se u západní hranice vlasti naší. Sám legat, kardinal Jindřich, jakož i Fridrich Brandenburský a markrabata míšenští postavili se v čelo křižáků na potření Husitův. V měsíci červenci r. 1427. převalilo se vojsko to do Plzeňska, kde dosud bylo nejvíce katolíků a kde křižáci doufali najíti podpory.

Nenadálé nebezpečenství to působilo na Pražany zcela opáčně než se nadál Fridrich Brandenburský. Spojivše se ihned se Sirotky a Tábory, vyšli k Rokycanům proti společnému nepříteli do pole; měli jen asi 16.000 pěchoty a 1500 jezdců, hojný počet děl a válečných vozů. Když o tom křižáci, kteří táborili u Stříbra, zvěděli, vyslali část vojska svého napřed na zvědy, hodlajíce postupovati za nimi. Dne 2. srpna ráno zapálivše ležení své vytáhli za nejbližší návrší. Avšak čím dále postupovali, tím více opouštěla je zmužilost a srdnatost, jíž se před tím honosili a kterou projevovali na lidu bezbranném. Již pouhé vědomí, že mají setkati se s Husity, naplnilo je takovým strachem, že po krátkém pochodu začali utíkati nespatřivše ani nepřítele. Jako bezhlaví uháněli k *Tachovu*, kde byl papežský legat, kardinal Jindřich. Ten vida zbabělost křižáků nemálo se ulekl a velmi důrazně počal jim i jejich knížatům domlouvati. Část vojska podařilo se mu zastaviti, načež odevzdav vévodovi Janovi Bavorskému praporec s obrazem Ukřižovaného, přiměl je, aby obrátili se zase proti Čechům.

Když ráno dne 4. srpna r. 1427. mělo německé vojsko od Tachova znova vytáhnouti do pole, ukázalo se, že v noci větší část jezdců i pěších utekla. Zbylé vojsko bylo tak nedostatečné, že na bitvu nebylo ani pomyšlení. Pře-

ZBRANĚ A ZBROJ HUSITSKÁ.

Kapalín. Nádobka na prach. Ostruha. Hroty oštěpů. Kolčí helm (z doby předhusitské). „Píšťala". „Hvězda". Cep. Palcáty. Kuše. Hákovnice. Cep. Řemdih. Kopí. Meč. Střela. („Píšťala" a hákovnice byly zbraně palné.)

svědčení to způsobilo mezi zbylými vojáky takový strach, že všickni počali utíkati, nedbajíce proseb kardinala, jenž jich napomínal, aby byli pamětlivi cti papežských a říšských korouhví a kříže. Vida, že darmo se přičiňuje, velice se rozhněval, strhal korouhve a před Němci povrhl na zemi, klna jejich zbabělosti. Husité zatím spěchali od Rokycan. Dovídajíce se cestou, co se přihodilo v řadách nepřátelských, pospíšili za nimi. Dohonili křižáky u pomezního lesa, kdež na ně udeřili a pobravše jim zavazadla způsobili jim veliké škody. Velice žalostně skončila tedy tato veliká výprava, neboť křižáci bez boje utekli. Hrad i město Tachov vzdaly se brzy potom a obsazeny byly Sirotky.

Husité obrátili se pak k Plzni, kteráž byla v době té nejsilnějším a téměř jediným velikým městem katolickým v Čechách. Plzeňští i se vším landfridem kraje toho prosili za příměří, slibujíce podvoliti se náboženskému hádání, aby mohlo docíleno býti smíru. Jelikož Praze nehrozilo žádné nebezpečí, vytáhli Sirotci s Tábory za hranice, aby pomstili záhubné plenění země České a přinutili protivníky Husitů ku příměří, vystupujíce takto z obrany na útok.

Hned v prosinci r. 1427. vydal se Prokop Holý do Moravy a do Uher, kdež poplenil všecku krajinu až k Dunaji a částečně vypálil i Prešpurk. V roce příštím podniknuto bylo pak veliké tažení vítězné do Slezska, neboť Slezané chovali se k Husitům velmi nepřátelsky. Slezská knížata byla poražena ve kruté bitvě u Nissy, druhé vojsko jejich rozplašeno a šlechta tamější donucena k mírným úmluvám a ku placení výkupného, aby bylo statků jejich ušetřeno. Tato zahraniční válka způsobila strach před Husity po všem světě. Ve Slezsku nebylo města, které by bylo zůstalo nedobyto, neboť vzdávala se sama, sotva Čechové se blížili. Jelikož v době té zástupy Sirotkův a Pražanů vtrhly do Bavor, byla Česká země od záhub válečných na čas ušetřena; za to však sousední země zakusily, čeho od roku 1420. křižáci se dopouštěli v Čechách při každé příležitosti.

Král Sigmund konečně se klonil ku přesvědčení, že násilím nepokoří Čechy. Mnozí pánové, zejména pan Menhart z Hradce, jeden z náčelníků mírnější strany pod obojí, radili mu, aby hleděl se s Husity dohodnouti po dobrém na sjezdu, který měl býti v Prešpurce. Sigmundovi líbil se návrh ten a proto bylo hned vyjednáváno, aby přední vůdcové husitských stran dostavili se do Prešpurku. Čechové bez rozdílu stran byli ochotni po dlouholetém, pro zemi záhubném válčení nakloniti se k nějaké spořádané vládě, snad i přijmouti krále Sigmunda za panovníka, kdyby jim chtěl zabezpečiti všecko, čeho žádali ve příčině náboženské. O to však došlo v Prešpurce ve dnech 4. a 5. dubna r. 1429. k tuhým hádkám, z nichž bylo zřejmo, že Sigmund není ochoten v ničem povoliti, stále vytýkaje Čechům jen kacířství. Chtěl, aby bylo zatím uzavřeno všeobecné příměří, o sporech náboženských aby rozhodl obecný koncil, jenž měl svolán býti do Basileje. Ze všeho bylo patrno, že král Sigmund

a strana katolická chtěly získati toliko času k novým bojům a že příměří bylo by Čechům bývalo vlastně na škodu.

Čeští poslové, odvolavše se na budoucí sněm Pražský, odjeli z Prešpurku s nepořízenou. Na sněmu, který sešel se v Praze 30. května r. 1429., byly ustanoveny výminky, za kterých měl býti Sigmund přijat za krále. Avšak již napřed bylo možno předvídati, že Sigmund jich nepřijme. Zejména Sirotci se přičiňovali, aby s králem vůbec nebylo vyjednáváno.

Při jednání o těchto věcech vznikly zase neblahé spory náboženské mezi Pražany a Tábory a mezi mírnějšími a rozhodnějšími pod obojími. Obnovené hádky byly tak tuhé, že došlo až ku pouličnímu boji mezi Staroměstskými, kteří stranili mírnějším, a Novoměstskými, kteří stáli při rozhodnějších. Sváry ty skončeny byly v září r. 1429. příměřím, načež Čechové strojili se na novou výpravu do ciziny. Zdálo se sice, že zahraniční nepřátelé podniknou znova křížovou výpravu do Čech, neboť kardinal Jindřich již vedl k tomu konci bojovníky z Anglie, avšak francouzsko-anglická válka, která v době té zuřila, podnik ten zmařila. Vytáhli tedy Husité, vedeni jsouce Prokopem Holým, zase za hranice a to tentokrát do Lužice; kolem Žitavy a Budišína dostali se až do země kurfirsta braniborského. Potrestavše své nepřátele v těchto končinách, vrátili se do Čech, načež odhodlali se v polovici prosince r. 1429. k tažení do Sas a do západních Němec, aby i tam nejúhlavnějším nepřátelům svým konečně se pomstili. Okolo 40.000 pěších a 3500 jízdných bojovníků husitských vyvedl ku konci r. 1429. Prokop Holý a jiní hejtmané za Krušné hory do Sas. Na cestě přidali se k nim ještě i jiní Čechové. Bylo především vypáleno Perno, načež husitská vojska valila se vpřed směrem toku Labského. Němci, domnívajíce se, že konečně aspoň ve svých zemích přemohou nenáviděné Husity, shromáždili ohromné vojsko, prý asi na 100.000 mužů, které mělo české bojovníky úplně potříti. Již se těšili na slavné vítězství. Avšak sotva pluky německé, které očekávaly Čechy mezi městy Grimmou a Lipskem, uslyšely, že se Husité blíží — utekly. Jen někteří z Němců byli srdnatější a dočkali se Čechů. Ovšem že byli úplně poraženi, při čemž nad jiné vyznamenal se český rytíř Jan Zmrzlík. Stalo se tak nepochybně dne 1. ledna r. 1430.

Aby důkladněji byli nepřátelé Husitů potrestáni, rozdělili se pak Čechové na pět proudů, jež ve vzdálí asi dvou hodin cesty souběžně postupovaly. Z oddělení těch byla dvě táborská, dvě sirotčí a jedno Pražanů. K Altenburku, Jeně a nepochybně i k Naumburku zavítali Čechové. Poslední město zachránilo se před zkázou dle starého podání toliko tím, že všecka mládež v bílých oděvech vyšla před brány s ratolestmi v rukou a vyprosila na Prokopu Velikém smilování nad městem, kterouž událost velmi pěkně zobrazil náš slavný umělec Jaroslav Čermák. Odtud obrátili se Husité ku Plavnu, Hofu, Beyreuthu a Kulmbachu. Celkem dobyto bylo přes 100 měst a velikého množství vesnic a měst nehrazených. Každé město, ke kterému Husité se blížili, bez boje se poddávalo

a výkupné nabízelo, aby jen ušlo záhubě. Tak když přišli k Norimberku, nabídl jim markrabě brandeburský, Fridrich, jenž tam byl purkrabím, pětatřicet tisíc zlatých, aby ušetřili města. Nad to pak se zavázal, že se přičiní, aby se svolením papeže, krále Sigmunda a kurfirstů konal se v Norimberce sjezd, na němž by Čechové svobodně mohli hájiti svých čtyř artikulů; kdyby pak nemohl toho dosíci, že se postará, aby jinak válkám a záhubám byla učiněna přítrž. Též i město Cheb, kudy se Čechové vraceli, přistoupilo k této úmluvě. Dne 21. února 1430. slavně vjeli husitští vítězové do Prahy, kdež purkmistr a staroměstští konšelé je častovali.

Avšak ku slyšení v Norimberce, které Fridrich brandeburský Čechům sliboval, nedošlo, protože se k němu neměl jednak král Sigmund, jednak papež Martin V. je zapověděl. Táboři chystali se tedy znova za hranice. Ve druhé polovici měsíce března r. 1430. vyšly z Čech dvě válečné výpravy: jedna se obrátila do Slezska, druhá do Uher. Ve Slezsku dařilo se Táborům celkem dobře a jest zajímavo, že jim Sigmund Korybutovič, který dvakráte se pokusil o český trůn, pomáhal. Snad doufal, že činným zasáhnutím do bojů husitských opět si zjedná někdejší svou oblibu v Čechách; ale v tom se zklamal, neboť již i mnozí z bývalých jeho přívržencův se k němu nehlásili. Ne tak dobře dařilo se Husitům, kteří válčili v Uhrách. Ti sice vítězně prošli Moravou a v Uhrách dostali se až k Trnavě, avšak tam došlo k bitvě, v níž Uhři ztratili okolo 6000 mužů, ale i ke 2000 Čechů zůstalo na bojišti. Táboři jen s nouzí udrželi se na bojišti, načež záhy vrátili se na Moravu a odtud do Čech.

Katolíci v Čechách byli vítěznými výpravami Husitů tak postrašeni, že na mnohých místech, zejména v Plzeňsku žádali o prodloužení příměří, v čemž jim bylo vyhověno.

Bitva u Domažlic. Koncil Basilejský.

Mínění, jak přiměti k pokoji Čechy, kteří ve všech zemích sousedních brali odvetu za dřívější pleny své vlasti, se rozcházela. Jedni měli za to, že dobře zřízenou a velkolepou výpravou křižáckou by přece jen snad podařilo se je pokořiti a vyhladiti, druzí, kteří lépe znali poměry, byli proti tomu, domnívajíce se, že s Čechy možno smířiti se jen po dobrém na obecném sněmu neboli koncilu křesťanském, jenž sejíti se měl v měsíci březnu r. 1431. v Basileji. Avšak papež Martin V. obávaje se, aby na koncilu nedošlo ke sporům o moc papežskou, nechtěl ho svolati, ale za to všemožně se přičiňoval, aby Husité byli pokořeni zbraní. Proto vybízel všechna německá i slovanská knížata, krále polského Vladislava a velikého knížete litevského Vitolda, aby ještě jednou rozhodně povstali proti Čechům. Pro případ, že by přece byl i proti vůli jeho

JAROSL.
PROKOP VELIKÝ

RMÁK:
NAUMBURKEM.

svolán koncil, vyslal kardinala Juliana Cesarinia, aby jej řídil, uloživ mu zároveň, aby se přičinil, seč mu jen bude možno, o uskutečnění křižácké výpravy do Čech. Na pomoc z Polska a Litvy nebylo však možno spoléhati, neboť jednak byly tu domácí spory, jednak nebylo již dávno chuti válčiti s Čechy.

Král Sigmund domluviv se s papežem, horlivě ujal se úmyslů jeho a ještě na podzim roku 1430. jel do Němec poradit se s knížaty o prozatímní opatření a o svolání sněmu říšského na jaře v roce příštím. Mezitím zemřel papež Martin V.; dne 3. března r. 1431. zvolen byl na jeho místo Eugen IV., kterýž kardinala Juliana poslal do Němec s týmž poselstvím jako předchůdce jeho. Schylovalo se tudíž k mnohem větší a krutější válce nad předešlé. I koncil Basilejský, k němuž duchovenstvo se již sjíždělo, byl ochoten odložiti jednání své do doby, až budou Čechové pokořeni. Ač král Sigmund všemožně se snažil sehnati vojska proti Čechům, přece ještě s nimi vyjednával v únoru roku 1431. na sněmu v Kutné Hoře. Tam bylo zvoleno 12 zemských vladařů, kteří měli svolati nový sněm do Prahy, aby ještě jednou mohl býti učiněn pokus o mír s králem Sigmundem než by došlo k rozhodné válce. Skutečně pak také bylo usneseno proti vůli Sirotků, při nichž stáli novoměstští Pražané, aby Čechové jednali se Sigmundem na zvláštním sjezdu v Chebu, jehož účastniti se měli též poslové od koncilu Basilejského vyslaní jakož i zástupci německých knížat. Sjezd Chebský měl za úkol ustanoviti způsob, jak měli by Čechové býti slyšeni na Basilejském sněmě a na jakém základě mělo by učiniti se narovnání ve věcech víry. Ukázalo se však, že sjezd jest bezúčelný, neboť bylo na Češích žádáno, aby naprosto a bez výminek přijali, co koncil jakožto neomylný sbor ustanoví. Čechové na žádost tu odpověděli: Koncil již nás jednou odsoudil a potvrdil křížové tažení proti nám i popudil na nás mnoho knížat a zemí. Než bychom poddali se soudu nepřátel, raději jedním dnem složíme životy.

Tím Chebský sjezd končil. Čeští poslové vrátivše se do Prahy oznamovali, že válka jest nezbytna. Němci a jiní nepřátelé Husitů již také skutečně povstávali, aby ještě v témž létě vtrhli do Čech způsobem rozhodnějším, než dosud se stávalo. Čechové počali se tedy také strojiti k válce. Prokop Holý s částí táborského vojska vytáhl do Plzeňska a došel až k Horšovu Týnu. Když však Němci nepřicházeli a Čechové počali trpěti nedostatkem potravy, rozešla se většinou česká vojska. Křižáci v době té tábořili u města Weidy, asi 6 hodin cesty od českého pomezí. Ač tu bylo na 40.000 jezdců a 90.000 pěších, ač s nimi byl i brandeburský kurfirst Fridrich a kardinal Julian, přece neměli chuti překročiti české hranice. Když se však dověděli, že Táboři ustoupili od Horšova Týna, měli za to, že Čechové přece jednou se jich bojí. Proto dne 1. srpna r. 1431. překročili hranice a táhli k Tachovu. Po cestě dopouštělo se vojsko křižácké jako obyčejně největších surovostí. Přišedše k Tachovu, jenž osazen byl již od r. 1427. Sirotky, útočili na město. Když však se jim v tom nedařilo, rozjeli se po okolí loupit a pustošit zemi.

Pražané zvěděvše o tom, vytrhli dne 6. srpna do pole. Táboři a Sirotci spojili se s nimi a Sigmund Korybutovič přivedl také z Polska několik tisíc žoldnéřů Čechům na pomoc. Prokop Holý vedl proti křižákům celkem asi 50.000 pěších, 5000 jezdců a 3000 vozů. Křižácké vojsko rozdělilo se na tři sbory, jež souběžně postupovaly. Jednomu z nich, při němž byl kardinal Julian Cesarini, velel vévoda saský, druhý vedl kurfirst brandeburský a třetímu byli vůdci vévodové bavorští. Zástupy křižáků přitáhly až ku Kladrubům, těšíce se již napřed, jak Husité před mocí tak ohromnou utekou. Avšak Čechové nejen neprchli, nýbrž odhodlaně postupovali proti Němcům, což tyto velice zaleklo a proto rychle sami ustoupili až k ***Domažlicům***. Dne 14. srpna ve 3 hodiny s poledne přiblížili se Čechové až na dvě hodiny cesty k vojsku křižáckému, které hned chystalo se k tuhému odporu. Ale když po chvíli křižáci zaslechli rachot husitských vozů, řehtání koní, zvuky trub a hlahol válečných písní českých, obrátili se a — utíkali. Snad nikdy ještě nebylo vídáno tak zoufalého útěku, jako tenkráte. Křižáci jako bezhlaví v největším nepořádku hnali se k pomeznímu hvozdu bez slitování zabíjejíce druh druha. Každý chtěl jen vlastní život zachrániti. Válečné vozy, jimiž Němci opatřili se po příkladu Čechů, zaplétaly se v lesích a stěžovaly jim ještě útěk. Když přední voje husitské spatřily, co se děje mezi nepřáteli, pospíšily si za nimi. Nastala strašná řež, v níž křižáci ztratili mnoho tisíc lidí a byli nuceni v rukou Husitů zanechati všechnu kořist. Němečtí vojevůdcové byli rádi, že aspoň zachránili životy.

Tak nejslavnější výprava křižácká skončila u Domažlic porážkou, a to hanebnější pro Němce, než kterákoli jiná. Čechům zůstalo v rukou 3000 vozů, množství pušek, korouhví, stanů, drahých oděvů, zlatých a stříbrných nádob, jakož zlatý kříž a červená kápě kardinala Juliana. Tento do poslední chvíle snažil se udržeti křižáky, začež pak utíkající Němci strašně ho pronásledovali. Nejen mu vzali všecko, ale byli by ho snad i usmrtili, kdyby v přestrojení nebyl uprchl.

Nazejtří, dne 15. srpna, bylo v českém táboře veselo. Kde který křižák dosud v lese se skrýval, byl vyhledán a zajat. Husité ještě v žádné bitvě tolik kořisti nenabyli jako v této.

Slavné vítězství u Domažlic přesvědčilo konečně i nejurputnější nepřátele Čechův, že s Husity po zlém nesvedou nic. Sám kardinal Julian Cesarini vida zbabělost německých vojsk, snažil se, aby s Čechy uzavřen byl mír. Ve směru tom také působil; ujal se řízení církevního sněmu Basilejského a sám též Čechům psal. Dne 10. října vydal koncil k duchovenstvu a ke všemu českému národu list, jímž velmi laskavě zval je do Basileje, slibuje jim svobodné slyšení a všecko po čem touží.

Avšak i v království Českém baženo bylo již po míru, neboť přese všechna slavná vítězství, jimiž byly čest jména českého i národnost naše zachráněna,

hynula všechna zaměstnání pokojná, orba, průmysl, obchod i písemnictví. Vojínové táborští čím dále, tím více se odchylovali od původních smýšlení a konečně mnozí z nich nebojovali již pro poznanou pravdu a přesvědčení, ale považovali válku za řemeslo a za příležitost k dobrému živobytí. Také i všecko starodávné zřízení zemské vzalo v dobách těch za své, neboť náčelníci a velitelé husitských vojsk byli vlastně pány v zemi. Co dříve vykonávali páni, zemané a částečně i města s králem, to osobovali si vojenští náčelníci. Z toho zejména šlechtě hrozilo ne-li úplné vyhubení, aspoň ztráta vynikajícího postavení, jež před tím zaujímala. Jí tedy šlo především o to, aby stůj co stůj byl uzavřen mír.

Avšak Táboři a Sirotci po vítězství u Domažlic rozptýlili se do všech krajin a stávali se v bojích vždy více a více nepřemoženými. Ti byli také proti míru, tak že byla i obava před válkou domácí.

V době té zemřel arcibiskup Konrád, jenž přes všechny klatby nevzdal se svého úřadu, ale světil kněze straně pod obojí. Ztráta jeho byla Husitům pohnutkou, aby hledali smíření s církví a tak dosáhl i nového arcibiskupa aneb biskupa, nechtěli-li odděliti se v učení o svátostech od ní.

Všecky tyto okolnosti přiměly české strany, aby účastnily se sněmu, kterýž konán byl v měsíci únoru r 1432. Tu po prudkých hádkách a sporech docíleno bylo aspoň toho, že usneseno bylo vypraviti posly k novému sjezdu v Chebu, na němž mělo jednáno býti o způsobu, jak měli by Čechové zachovati se při koncilu Basilejském. Chebský sjezd zahájen byl pak dne 9. května. Mimo jiné účastnili se ho Prokop Holý a mistr Jan z Rokycan. V několika dnech docíleno bylo dorozumění, že Čechům bude volno svobodně zastávati na Basilejském koncilu mínění své a že soudcem nebude koncil, ale písmo svaté a spisové svatých otců jakož i církevní obyčej, pokud by neodporoval písmu svatému.

Dne 30. srpna roku 1432. byli na sněmě Kutnohorském zvoleni plnomocní poslové ku koncilu Basilejskému. Byli to ze šlechty pánové: Vilém Kostka z Postupic, Beneš z Mokrovous a Jiří z Řečice; stav městský měli zastupovati: Jan Velvar, soused Pražský, Matěj Landa z Chlumčan, hejtman písecký, a Laurin z Tábora; jménem Sirotků poslán byl Řehoř ze Dvora; duchovenstvo měli zastupovati: mistr Jan z Rokycan, jehož též universita přijala za svého zástupce, mistr Petr Engliš, táborský kněz Prokop Holý, Mikuláš z Pelhřimova, Oldřich ze Znojma, farář čáslavský, Markold ze Zbraslavic a konečně Martin, řečený Lupáč z Oujezda, farář chrudimský a Petr, řečený Němec ze Žatce.

Tím, že Čechové vypravili posly do Basileje, nehodlali ještě zachovati příměří, ale naopak současně činili vpády do sousedních zemí nepřátelských. Tak ještě před Chebským sjezdem podnikl Prokop Holý s Tábory a Sirotky výpravu do Brandenburska a do Berlína, ba až i za toto město. Jiná část Sirotků

zase po sjezdu Chebském vpadla do Slezska a jiná do Uher. V době té znova spřátelili se Čechové a Poláci tak, že v měsíci květnu r. 1432. došlo k úmluvě polskočeské, v níž jednak oba tito národové slíbili si vzájemně pomáhati proti všem Němcům, jednak shodli se na tom, aby mladistvý královic polský Vladislav dosazen byl jednou na český trůn. Mimo to hned po Kutnohorském sjezdu zasáhli Husité velikou a záhubnou válkou Rakousy.

V polovici prosince r. 1432. sjeli se čeští poslové, vyslaní do Basileje, v Domažlicích, načež s velikým průvodem vydali se na cestu. Dne 4. ledna r. 1433. asi po druhé hodině s poledne přijeli ku branám basilejským. Všecko město bylo hned vzhůru, neboť každý chtěl viděti husitské vítěze, Prokopa Holého a jeho soudruhy. Kudy šli, všude tísnili se muži, ženy, dívky i pacholata po ulicích, v oknech i na střechách — každý chtěl shlédnouti na vlastní oči lidi divného prý národu. Diváci se strachem si je ukazovali, zvlástě Prokopa Holého, onoho strašného vůdce, který do tisíců lidu německého pobil. Konšelé basilejští velmi zdvořile uvítali české poselstvo a uvedli je do příbytkův.

PROKOP VELIKÝ JEDNÁ S KARDINÁLEM CESARINIEM V DOBĚ KONCILU BASILEJSKÉHO.
(Původní reprodukce dle obrazu St. Hudečka.)

Dne 16. ledna počalo v obecném shromáždění hádání o věcech víry a to především o čtyři Pražské artikule. Každý

z mistrů hájil jeden z článků, z nichž nejdůležitější, o přijímání pod obojí způsobou, připadlo obhajovati Janovi z Rokycan.

Tři měsíce bylo jednáno, aniž docházelo k nějakému výsledku, ač zejména kardinal Julian Cesarini všemožně se staral, aby se Čechům v Basileji dobře vedlo, a aby město neopustili, dokud nedojde k narovnání. Kardinal ten byl zajisté výtečně vzdělán, byl i velmi milý v obcování, byl též ve všem jednání prozíravý a obratný. Tak zejména, aby získal Prokopa Holého, často se s ním bavíval, často s ním sedával a dával si od něho mnoho vykládati o zřízení a způsobech Čechů. Nicméně milé a laskavé jednání to bylo marné, neboť koncil chtěl, aby Čechové účastnili se rokování jen jako ostatní jiní členové, a konečně aby se podrobili usnesení a rozhodnutí většiny. K tomu ovšem nemohli čeští poslové přistoupiti, jelikož pro to do Basileje vysláni nebyli. Když jednání nevedlo k cíli, rozhodli se, že půjdou domů. Koncil poslal s nimi do Čech své zástupce, kteří měli působiti v ten rozum, aby český sněm k návrhu koncilu přistoupil. Mezi posly těmi byl zejména Filibert, biskup konstantský z Normandie, pak Jan Palomar, arcijáhen barcelonský, jakož i několik vynikajících bohoslovců. Poslové čeští přijeli do království v úterý po Veliké noci, neboli 14. dubna r. 1433.; dne 28. května byli již v Praze také poslové vyslaní od koncilu, jsouce tu velmi slavně vítáni a hostěni.

Dne 12. června r. 1433. sešel se sněm ve velké síni koleje Karlovy. Basilejští poslové všemožně se snažili, aby Čechové k návrhu koncilu přistoupili. Zvláště Jan Palomar stkvělou řečí zastával poslání své. Nicméně byl návrh jeho zamítnut. Tu basilejští poslové oznámili, že koncil jest ochoten připustiti Čechům přijímání pod obojí způsobou, budou-li zase poslušni církve a spokojí-li se s tím, co o ostatních žádostech rozhodne církevní koncil Basilejský, jehož by se Čechové účastnili jako národové jiní. Mnozí z účastníků sněmu byli ochotni přijmouti návrh ten, avšak jiní tomu odporovali namítajíce, že není známo, na koho se povolení přijímati pod obojí způsobou má vztahovati. Neboť přáním Čechů bylo, aby pod obojí způsobou přijímalo a podávalo se v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Polsku všude, kde žijí milovníci kalicha. Basilejští poslové tvrdili, že nemají plné moci k námitce této dáti určité odpovědi, avšak že chtějí přání Čechů přednésti koncilu, žádajíce, aby někteří Čechové byli s nimi tam vypraveni. V tom jim vyhověno a v polovici července r. 1433. vysláni do Basileje Prokop z Plzně, Martin Lupáč, farář chrudimský, a Matiáš Lauda z Chlumčan.

Zatím bylo dále bojováno. Zejména kněz Bedřich ze Strážnice a Jan Pardus z Horky podnikli velikou výpravu do Uher, Jan Čapek ze Sán pak asi s 8000 bojovníky vypravil se na pomoc Polákům proti německým rytířům. Pan Čapek byl velmi statečný a odvážný válečník, jehož vítěznou cestu přerušilo teprv moře Baltské. Když Čechové spatřili hladinu mořskou, tu Čapek oslovil své bojovníky, chvále statečnost jejich a uváděje, že jen moře bylo

s to, aby zastavilo je na vítězné cestě jejich. Čeští bojovníci v dětinské radosti buď pěšky, buď koňmo brodili se mořem pokud bylo možno, potýkajíce se při tom na způsob hry. Mnozí Čechové nabírali mořské vody do lahví, aby ji mohli odnésti do vlasti na památku. Na to bylo asi 200 nejudatnějších bojovníků spolu s Janem Čapkem ze Sán na břehu mořském pasováno na rytířství.

ČECHOVÉ U MOŘE BALTSKÉHO.
(Původní reprodukce dle kresby Huga Schüllingera.)

Táboři, kteří zůstali doma, pokusili se s Pražany dobyti Plzně, jediného to města v Čechách, které dosud vzdorovalo všem útokům vozů Žižkových i Prokopových a bylo pevným shromaždištěm strany katolické. Za tou příčinou sám Prokop Holý šel řídit k Plzni přípravných prací válečných. Kdyby se Husitům bylo podařilo dobyti Plzně, byli by katolíci zbaveni bývali posledního útočiště a Basilejský koncil byl by nucen býval rychleji se dohodnouti s Čechy.

Vyslání druhého poselstva do Basileje nemělo zase úspěchu, neboť mnoho se s ním nevyjednávalo, nýbrž jen laskavě zacházelo. Proto vrátilo se

zase do vlasti. Koncil opětně vyslal s nimi své posly, mezi nimiž byli zase biskup Filibert a Jan Palomar. Ti na českém sněmě, který sešel se o sv. Martině, oznámili, že koncil povoluje přijímati pod obojí způsobou v Čechách a na Moravě všem dospělým, kteří by si toho přáli. I ostatní tři artikule slibovali zástupcové sněmu Basilejského schváliti, prosíce jen o jisté výhrady a žádajíce, aby Čechové již jen přistoupili do jednoty církevní. Pak prý bude možno dále vyjednávati o některé zvláštnosti a rozdíly, zejména o odchylky učení táborského. Čechové přijali nabídnutí to rukou dáním dne 30. listopadu r. 1433. Jan Rokycana, kněží táborští, jakož i sirotčí slíbili postarati se o zachování tohoto *návrhu* smírné smlouvy neboli kompaktat, avšak ne jako smlouvy již dokonané. Chtěli ukázati, že mají dobrou vůli dohodnouti se s koncilem. Strana Příbramova mezi kališnickým kněžstvem naléhala, aby se všecko přijalo stůj co stůj. Avšak Jan z Rokycan dobře ukazoval k nesnázím, které by vznikly, kdyby kompaktata byla přijata ve způsobě tak neurčité, jak poslové koncilu v Praze naznačovali, nechtíce o ničem se vysloviti než o přijímání pod obojí. Mínění Rokycanovo bylo uznáno za správné. Na to sněm se rozešel a dne 14. ledna r. 1434. odejeli basilejští poslové z Prahy. Čechové potom poslali do Basileje již jen jednoho svého zástupce.

Bitva u Lipan.

Vojsko táborské již šest měsíců obléhalo Plzeň bez výsledku žádoucího. Příčinou neúspěchu toho bylo, že Husité odvykli pravidelnému obléhání, neboť v posledních dobách podnikali jen výpravy do dalekých krajin. Nad to pak táborskému vojsku nedostávalo se spíže, což vedlo k mnohým různicím. Jan Pardus z Horky, jeden z táborských vůdců, chtěje lid svůj opatřiti potravou, zajel až do Bavor. Když však tam utrpěl ztráty, strhla se v ležení u Plzně veliká bouře, v níž byl i Prokop Veliký potupen výstředními Tábory. Proto opustil vojsko a vrátil se do Prahy. Tato různice mezi husitským vojskem, které dosud vítězně bojovalo skoro proti vší Evropě, byla vhod těm, kdo stůj co stůj chtěli se smířiti s koncilem, majíce za to, že nadešla příznivá chvíle, kdy možno odstraniti moc táborskou, která dosud smír mařila. Také koncil, slyše, že Husitům u Plzně se nedaří, nespěchal Čechům povoliti všech čtyř artikulů.

Na posledním sněmu zvolen byl za správce království Českého a markrabství Moravského pan Aleš z Riesenburka a Vřešťova, pán starého rodu, ale nezámožný, který již od počátku se hlásil k Husitům a to Sirotkům. K ruce přidána mu byla rada 12 pánů, s nimiž měl pečovati o svolání sněmů, o přijímání poselstev, o uzavírání smluv a příměří; zejména bylo mu uloženo, aby postaral se o klid a pořádek v zemi. Poctivý muž ten ani netušil, že stává se

nástrojem Menharta z Hradce, jenž při volbě jeho měl zcela jiné záměry a plány na zřeteli. Menhart z Hradce za posledního pobytu basilejských poslů v Praze dal se tajně přijmouti do církevní jednoty a schvaloval vše, na čem koncil se snášel ve příčině kompaktat. Podobně zachoval se i příteI jeho, Přibík z Klenového, jakož i kněží strany Příbramovy; ano i sám Jan Příbram s nejbližšími přáteli svými podtají smířili se s církví a dohodli s legaty basilejskými. Tak ponenáhlu a pod rukou strana nejmírnějších pod obojích za jedno byla s koncilem a ku všemu napřed svolovala. Proto také koncil neměl chuti potvrditi Čechům kompaktat ve smyslu tom, jak přál si Rokycana, neboť, když někteří Čechové s koncilem se spolčili proti ostatním krajanům svým, byla naděje na násilné pokoření Táborův a Sirotků.

Jisto jest, že páni, kteří se s koncilem dohodli, neštítili se také od něho přijímati mzdy za služby, jež mu chtěli prokázati. Avšak ani král Sigmund nemeškal obratu toho užiti ku prospěchu svému. Vydatným pomocníkem byl mu v tom pan Oldřich z Rosenberka, náčelník strany katolické v zemi. I ten byl pán úplatný, a Sigmund, pokud mohl, neskrbil, jen aby ho získal. Zastavil mu korunní statky Zvíkov a Hlubokou, dal mu statky kláštera Milevského, ano i jeden statek arcibiskupství Pražského, a to Týn nad Vltavou. Pan Oldřich bral a sliboval, že vynasnaží se, aby Sigmund stal se pánem v Čechách. Podobně dávali se upláceti i pánové jiní.

MAPA MĚST A MÍST, VÝZNA
(Kres

VE VÁLKÁCH HUSITSKÝCH.

er.)

Tím v samé zemi povstával proti Táborům mnohem nebezpečnější nepřítel všech jiných. Zahraniční nepřátelé Husitů dobře prohlédli, že Čech může býti přemožen zase jen Čechem. Táboři neporozuměli tomuto novému hnutí, ale počínali si pořád nemoudře, netušíce, že půda se jim zrádně podrývá a že s pádem jejich zničeny budou i všecky očekávané výsledky dlouholetého válčení.

Když již bylo všecko připraveno, odvážila se česká šlechta ku kroku rozhodnému. Sama byla buď katolická, buď husitská, ale podtají s koncilem již srozuměná, a ne bez příčiny doufala, že i rozhodní utrakvisté, kteří rovněž nesouhlasili se řáděním Táborů, k nim se přidají. To se také skutečně stalo. Přední pánové a četní zemané strany pod obojí spolčili se totiž za účelem hájení *pokoje v zemi.* Ke spolku tomu přidalo se i Staré Město Pražské. Hájením pokoje v zemi se rozumělo, vystupovati proti řádění Táborů, kteří nebyli poslušni nikoho. Jelikož výsledek spolčení toho byl dosti nejistý, hledali a nalezli přívrženci strany pod obojí též styky se stranou katolickou, zvláště s Oldřichem z Rosenberka. Dle úmyslů jejich měla současně vybavena býti Plzeň i zničena táborská vojska. Tak vznikla v dubnu r. 1434. *jednota panská,* jíž v čele stáli vedle Alše z Vřešťova, zemského správce, pánové: Menhart z Hradce, Hynce Ptáček z Pirkštejna, Vilém Kostka z Postupic, Aleš Holický ze Sternberka, Diviš Bořek z Miletínka, Beneš z Mokrovous, Petr z Janovic a Jindřich z Vartem-

berka, jakož i Staré Město Pražské. Jednota prohlásila, že všechny bude stíhati, kdož by k ní se nepřidali, a zároveň oznámila Táborům a Sirotkům, že těm z nich, kdož zanechají pustého válčení v zemi, bude odpuštěno.

Hned potom zemský hejtman rozkázal, aby všickni přátelé a přívrženci panské jednoty sešli se v určitý čas nedaleko Kutné Hory na lukách, řečených »na Kačině«, kde stojí nyní zámek téhož jména. Shromáždilo se asi 12.000 mužů, kteří nejprve udeřili na Nové Město Pražské, jež nechtělo přistoupiti k jednotě. Tu pak vybili zejména novoměstskou radnici, vybrali obecní pokladnici, zničili všecka privilegia městská a jinak město poškodili.

Tím dán byl počátek k válce. Táboři nemohli nadále zůstati u Plzně, neboť nastával jim boj na život a na smrt a to s vlastními krajany, s jednotou panskou, již tvořili katolíci a vlažní i rozhodní pod obojí. Vedeni jsouce Prokopem Holým, jenž zapomenuv osobní urážky, navrátil se v této chvíli rozhodné zase k vojsku táborskému, a Janem Čapkem ze Sán odtáhli Táboři od Plzně a shromáždili se u Prahy. Prokop Holý položil se u Kunratic a vyzýval jednotníky k boji. Avšak ti, očekávajíce ještě Oldřicha z Rosenberka a landfridu Plzeňského, vyhnuli se srážce. Když voje panské jednoty byly potom rozmnoženy řadami těchto spojenců, tu Táboři a Sirotci odtáhli ku Kolínu, hodlajíce spojiti se s přátely svými z východních Čech. Avšak vojsko panské jednoty táhlo za nimi. Dne 30. května, v neděli po Božím Těle, srazila se obě vojska u vesnice Lipan mezi Brodem a Kouřimem. Táboři a Sirotci měli 18.000 mužů, kdežto v řadách panské jednoty a jejich spojenců bojovalo kolem 25.000 bojovníků. Oněm velel Prokop Holý, těmto Diviš Bořek z Miletínka.

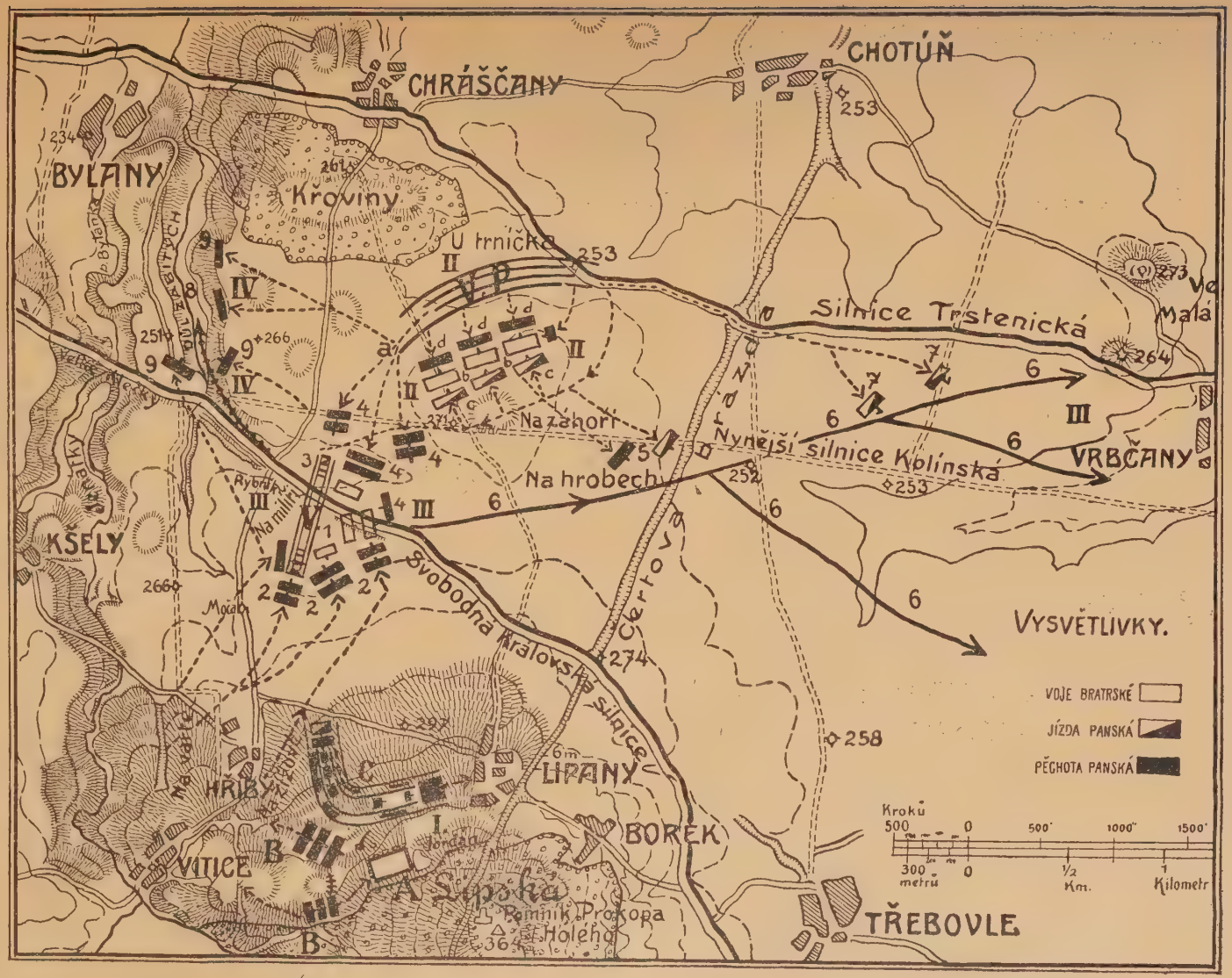
Ještě před bitvou přičinili se někteří z horlivých pod obojích, aby obě strany dohodly se po dobrém, neboť předvídali, že těžce bude poškozen všechen národ, ať již zvítězí ta, ať ona strana. Avšak snaha ta nevedla k cíli. Táboři zahájili boj, vrhajíce se odvážně na své protivníky. Zapomněli, že bojují s Čechy, kteří znají způsob válčení husitského. Přední řady panského vojska počaly hned utíkati, jako by pokládaly bitvu za ztracenu. Byla to chytře nastrojená lest, aby Táboři vylákáni byli z vozových hradeb. Ti skutečně vidouce jednotníky utíkati, bez rozmýšlení hnali se za nimi nejprve na vozech, později pěšky volajíce při tom hlasem mohutným: »Ha, utíkají nepřátelé pravdy Boží!« Mikuláš Krchleba, zvíkovský purkrabí, jenž stál v záloze s oddílem vojska Oldřicha Rosenberského, vida, že Táboři již příliš vzdálili se od svých vozů, vrazil s lidem svým jako klín mezi ně a jejich vozy. Mezi Tábory, kteří nemohli už nazpět, nastal veliký zmatek. Panské vojsko přestalo utíkati, a obrátilo se proti svým pronásledovatelům čelem. Nastal strašný boj na všech stranách. Táboři, jsouce tištěni mezi nepřátelskými a svými vozy, octli se v postavení velmi beznadějném. Nicméně však bojovali hrdinsky dále, takže přes 13.000 jich zahynulo. I sám Prokop Holý, jenž v čele zástupu nejudatnějších bojov-

I.

Vojsko bratrské postaveno u Lipské. Proti němu vozová skupina panská *C* před strojeným útěkem a v levo *B* skupina Krchlebcova. Po ostré střelbě obrátily se vozy panské na zdánlivý útěk směrem ku Chráščanům. Krchlebův voj dal se na útěk k Viticům a Hřibům, kdež se ukryl.

II.

Vozy bratrské pronásledovaly panské. Tyto se zastavily za nynější kolínskou silnicí, kdež na ně Bratří z vozů svých (*V*), zastavivších se blíže rybníku »Na milíři«, vyrazili. Vozy panské couvly až k místu »U trnička«, kdež stanuly v oblouku (*V P*). Nyní proti Bratřím vyrazila panská pěchota *d*), zatím co panská jízda (*c*) se strany Bratří obejela a jim vzad vpadla. Z Bratří *b* byli zaskočeni a návrat k vozům (*V.*) jim zabráněn.

PLÁN BOJŮ A BOJIŠTĚ U LIPAN, 30. KVĚTNA R. 1434.

(Římské číslice jednotlivých oddílů vysvětlujícího textu odpovídají témže číslicím na plánu.)

III.

Zatím Krchlebský vyrazil ze svých záloh u Vitic a Hřibů a udeřil útokem (2) na vozy bratrské (*V.*). S protější strany útočila na vozy panská jízda, která s prchajícími k vozům Bratřími dostala se až mezi samotné vozy (3). Současně také na ně hnala útokem pěší panská záloha (4). Část bratrských vozů chtěla se na rozkaz Prokopa Velikého probíti (1), ale marně. Prokop padl. Toliko bratrským hejtmanům Ondřeji Keřskému a Janu Čapkovi ze San podařilo se s lidem svým proraziti (6) ke Kolínu, při čemž byli panskou pěchotou a jízdou pronásledováni (7) a zejména »Na hrobech« (5) strhla se prudká seč.

IV.

Bratrská pěchota po porážce prchala »Dolem zabitých« (8), jsouc pronásledována a dobíjena panskými (9).

MOHYLA PROKOPA VELIKÉHO NA BOJIŠTI LIPANSKÉM.

níků pokusil se odraziti útok, byv po tuhém boji obklíčen ze všech stran, klesl usmrcen jsa šípem. I jiní vůdcové táborští podobně zahynuli; jen Jan Čapek ze Sán v čas probil se řadami nepřátel a uprchl s oddílem svého lidu do Kolína. Osudná bitva Lipanská začala dne 30. května po poledni a trvala až do 5 hodin z rána druhého dne. Moc polních vojsk táborských byla úplně zničena. Kdo nepadl, byl zajat. Vítězové se zajatými, svými to krajany, naložili velmi ukrutně. Asi 900 z nich vehnali do stodol u Českého Brodu, v nichž je upálili.

Dojednání kompaktat a přijetí Sigmunda za krále v Čechách.

Zemští stavové mohli po bitvě u Lipan bez překážky se dohodnouti o nějaký pořádek v zemi na svůj prospěch, neboť nebylo nikoho, kdo by jim byl v tom bránil. Avšak brzy se ukázalo, že porážka Táborů byla neštěstím pro stranu pod obojí, neboť po slavných a dlouholetých bojích husitských klonilo se k *míru*, kterýž neměl zabezpečovati toho, zač husitští Čechové již tak dlouho prolévali krev, ale z něhož měli míti na větším díle hmotný prospěch vlažní pod obojí, již vlastní stranu tajně zradivší, a kterýž měl rozmnožiti bohatství a splniti touhu po moci pana Oldřicha z Rosenberka, náčelníka katolické strany, ale jinak muže lakotného a každého činu schopného.

LUDĚK

BITVA U LIPAN DN

(STŘEDNÍ ČÁST OBRAZU, JEJŽ V SAMOSTATNÉ REPR

L:

KVĚTNA R. 1434.

VYDALO NAKLADATELSTVÍ F. TOPIČE V PRAZE.)

Již za tři neděle po bitvě u Lipan sešel se sněm do Prahy, k němuž přišli též poslové Sigmundovi, neboť o jeho návrat do Čech bylo již rozhodně jednáno. Za tou příčinou byl vyzván, aby přiblížil se ku hranicím českým. Mnoho pěkných řečí o jednotě a pokoji v zemi bylo tu proneseno, a konečně zřízena byla nová zemská vláda. Pan Aleš z Riesenburka a Vřešťova byl znova potvrzen za zemského správce, a k ruce přidáni mu byli někteří rádcové předešlí, mezi nimiž na předním místě byli: pan Menhart z Hradce, Aleš Holický ze Šternberka, Jindřich z Vartemberka a Hynce Ptaček z Pirkštejna, jediný ze strany horlivějších pod obojích. Zbytkům vojsk táborských nezbývalo, než slíbiti nové vládě poslušenství. Jen města Kolín, Tábor, Písek, Žatec a Mladá Boleslav odporovala ještě dále.

Mimo to bylo ustanoveno, aby pro zachování pokoje každý kraj zvolil si ze středu svého hejtmana, načež bylo též mezi stranami katolickou a pod obojí uzavřeno na rok obecné příměří. Konečně bylo sneseno, aby v Řezně konal se sjezd, na němž by se jednalo s císařem Sigmundem o přijetí jeho za českého krále. K tomu konci bylo z každého ze tří stavů zvoleno po čtyřech poslech, kteří by se Sigmundem ve příčině té vyjednávali. Zvláště měl na předním místě pan Menhart z Hradce zastupovati stav panský, Vilém Kostka z Postupic stav rytířský, Jan Čapek ze Sán zbytky Táborů a Sirotků a Jan z Rokycan duchovenstvo. Než ještě poslové ti odjeli do Řezna, konán byl též dne 26. července sjezd duchovenstva, na němž stala se usnesení ve příčině zachovávání řádů církevních a čtyř artikulů Pražských ve smyslu učení kněží pražských.

V polovici měsíce srpna r. 1434. sešel se sjezd v Řezně, k němuž mimo posly české a císaře Sigmunda dostavili se též zástupcové Basilejského koncilu, zejména zase Filibert Konstanský a Jan Palomar. Poslové basilejští se domnívali, že Čechové budou po porážce Lipanské povolnější k úmluvám. Avšak poněkud se klamali, neboť český sněm nařídil svým zástupcům, aby vyjednávali toliko s císařem Sigmundem a s nikým jiným. Sigmund přijel do Řezna dle zvyku svého o něco později než slíbil, načež hned vyjednával s českými posly, zejména s Janem z Rokycan a Vilémem Kostkou. Ti žádali, aby sám vymohl na koncilu svolení přijímati pod obojí v Čechách i na Moravě, jakož i aby vymohl na něm prospěšnější podmínky ve příčině kompaktat. Když císař nechtěl se k tomu odhodlati, nabízeje se toliko za prostředníka mezi Čechy a koncilem, odjeli čeští poslové většinou z Řezna. Jen pan Menhart z Hradce tam zůstal nabízeje koncilu dalších služeb svých za peníze, kteréž mu byly také ochotně slíbeny.

Po sv. Havle téhož roku byl svolán do Prahy zase sněm, na němž řezenští poslové sdělili výsledky svého jednání se Sigmundem. Tu konečně učiněn byl rozhodný krok k dohodnutí v ten rozum, aby Čechové ustoupili od požadavku, by přijímání pod obojí způsobou bylo všude v Čechách a na Moravě schvá-

leno, ale chtěli, aby sepsány byly všecky farní a jiné kostely v zemi dle toho, jak se v nich toho času podává, zdali pod jednou či pod obojí. Soupis ten pak měl býti předložen koncilu se žádostí, aby stav ten, jak se právě bude jeviti, zachován byl též pro budoucí doby tak, aby v jedněch kostelích podávalo se výhradně pod jednou, v jiných zase pod obojí. Mimo to bylo ustanoveno, aby volba arcibiskupů a biskupů dle starých řádů v Čechách obvyklých zůstavena byla sněmu a stvrzení českému králi, aby nebyli pod obojí v tom závisli na vůli papežově. Konečně dohodli se Sirotci s Pražany poddavše se úplně usnesením posledního sjezdu duchovenstva; podobně i zbylí Táboři smířili se ve věcech náboženských s ostatními stranami. Tím další jednání s císařem konáno bylo jménem vší husitské strany v Čechách.

Všecko, na čem se sněm snesl, sděleno bylo císaři Sigmundovi jakož i Basilejskému koncilu a spolu smluveno, aby příští sjezd, jehož by se též poslové koncilu i císař účastnili, konán byl v Brně. Mezitím bylo ještě dále bojováno v Čechách a to jednak mezi Tábory a Oldřichem Rosenberským jadnak mezi Ptačkem z Pirkštejna, náčelníkem strany horlivých pod obojí a Tábory.

Brněnský sjezd sešel se teprve na počátku měsíce července roku 1435. Mezi českými posly byli zástupcové všech stavů, jmenovitě Aleš z Riesenburka, správce zemský, dále 8 českých pánů, 8 pražských měšťanů, 10 osob ze stavu zemanského, 8 duchovních, jakož i poslové některých měst. Zajímavo jest, že také Jiří z Poděbrad, tehdy mladík patnáctiletý, přijel do Brna na podívanou. Taktéž přišli poslové koncilu a konečně dne 1. července císař Sigmund se svým průvodem.

Čechové se domnívali, že budou basilejští poslové nyní povolnější, avšak ti měli přikázáno, aby Čechům neslíbili nic více, než bylo jim slíbeno dne 30. listopadu r. 1433. Obsazovati arcibiskupský stolec vymiňoval si koncil, ochoten jsa toliko k tomu, že arcibiskup a biskupové čeští budou povinni podávati pod obojí způsobou a světiti kněze této straně. Když čeští poslové viděli tuto neochotu a zejména doslechli, že pražským arcibiskupem má se státi cizinec, chtěli z Brna odejíti bez vyřízení. Jan Rokycana prudce vytýkal poslům basilejským velikou neochotnost a ještě větší neupřímnost, jež se jevily ve všem jednání o kompaktata. Uhlazení Italové — a této národnosti byli většinou zástupcové koncilu — byli chytři a hladci, čímž dovedli drsnější avšak přímé posly české vždy umluviti a narovnání zdržovati.

Císař Sigmund, věku jsa již valně pokročilého, právem se obával, že budou jeho naděje na český trůn zmařeny, odejdou-li Čechové ze sjezdu. Proto sám po straně jednal s nimi, ano *dal jim zápis*, v němž jim všecko sliboval a zaručoval ve věcech náboženských povoliti, a to jak ve příčině přijímání dle popisu kostelů, tak i pokud týkalo se volby arcibiskupa; zavázal se též, že přičiňovati se bude s Čechy, aby arcibiskupa, kterého si zvolí, papež potvrdil,

ano slíbil Čechům, že bude hájiti jejich zásad, ať jsou koncilem potvrzeny čili nic. Opravdu pak také domlouval basilejským poslům, aby byli povolnější a zbytečně nepřipravovali ho o království. Avšak ti zvěděvše, že Sigmund po straně již Čechům všecko svolil, jednání přerušili a určili k vyřízení všeho sjezd nový. Následkem toho se Brněnský sjezd dne 31. července rozešel, aniž došlo k nějakému výsledku.

Čeští poslové vrátili se do království, kde na den 21. září roku 1435. svolán byl do Prahy nový sněm. Tu bylo umluveno, aby přijata byla kompaktata v té naději, že pomocí císaře Sigmunda dosáhnou Čechové i všeho ostatního, jak jim jeho zápisem bylo slíbeno. Hned na to přistoupeno k volbě pražského arcibiskupa a dvou tak řečených podbiskupů neboli suffraganů. K volbě té povoláno bylo ze středu sněmu 8 světských a 8 duchovních voličů, kteří zvolili za arcibiskupa mistra Jana z Rokycan a za biskupy Martina Lupáče a Václava z Mýta. Volba byla sněmem schválena a způsobila radostné pohnutí po vší Praze. Bylo zvoněno všemi zvony a po ulicích hlučně zpíváno »Tě Boha chválíme«. Kašparu Šlikovi, kancléři císaře Sigmunda, klaněli se lidé na ulicích, neboť bylo rozhlášeno, že prý on císaře pohnul k vydání vzpomenutého zápisu Čechům. Že by někdo mohl odporovati listině této a vykonané volbě arcibiskupa a biskupů, nikomu ani nepřipadlo na mysl. Nejvýše bylo možno očekávati odpor nepatrného zbytku Táborů, kterýž však nezdál se býti nebezpečen. Po volbě arcibiskupa vybráni ze sněmu poslové, kteří by Čechy zastupovali při novém jednání v Stoličném Bělehradě v Uhrách.

Dne 10. listopadu vyjelo z Čech četné poselstvo do Uher. Avšak poslové basilejští nechtěli dříve jednati o smíru, dokud Sigmund nevezme zpět zápisu, který vydal Čechům. Žádost ta Sigmunda z počátku tak rozčilila, že nechtěl se zástupci koncilu ani jednati; nicméně dal se později pohnouti, že tajně a bez vědomí Čechů slíbil legátům dne 8. ledna před Albrechtem, vévodou rakouským, arcibiskupem ostřehomským a kancléřem Kašparem Šlikem, že se nebude míchati do záležitostí církevních, *jinými slovy řečeno, že nezdrží zápisu Čechům daného, nebude-li se to líbiti církvi.* Ošemetným a obojetným jednáním tím byli Čechové zrazeni na dobro, neboť majíce za to, že císař od zápisu neupustí, povolovali a ustupovali poslům basilejským ve všem, seč jen byli.

I bylo rozhodnuto, aby za příčinou konečného ujednání o všech punktech konán byl dne 6. června sjezd v Jihlavě. Čechové žádali na basilejských poslech, aby přinesli na sjezd ten plnou moc a potvrdili volbu arcibiskupa Rokycany. Avšak zástupcové koncilu nejen do Jihlavy plné moci nepřinesli, ale chtěli i Pražské arcibiskupství dáti zatímně spravovati biskupem Filibertem Konstanským. Jednání to Čechy nad míru popudilo, a nebylo divu, že chtěli z Jihlavy odejíti. Avšak císař Sigmund sliboval a zaříkal se, že se bude do své smrti přičiňovati, aby volba Rokycany byla potvrzena a že nepovolí, dokud na papeži toho nevymůže. Opětné sliby ty zase Čechy poněkud upokojily, takže dali se

KAPLE BOŽÍHO TĚLA.

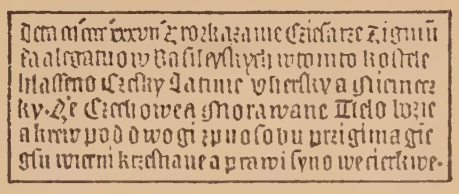
Uprostřed nynějšího Karlova náměstí (dříve »Dobytčí trh« zvaného), proti nynější Ječné ulici, zbudoval Karel IV. věž, v níž uložil kromě četných ostatků svatých, rozličné památnosti svých říší. Za Václava IV. vystavěna při ní roku 1382. nádherná kaple Božího Těla, v níž chována později také kompaktata.

pohnouti k přijetí kompaktat. Ve dnech 28. června až 2. července po některých menších sporech byly sepsány listiny na uskutečnění kompaktat od obou stran, načež byly spečetěny a spolu stanoveno, aby dne 3. července byla úmluva ta veřejně vyhlášena. Avšak pro nové vzniklé spory došlo k tomu teprv o dva dny později.

Za přítomnosti velikého množství lidu a velikých slavností, jichž se účastnili císař, čeští pánové a poslové basilejští, byl slavným způsobem přečten list, jímž Čechové slíbili jednotu, mír a pokoj křesťanský zachovati se vším křesťanským světem, dále pak list, jímž jménem koncilu přikazovalo se všem knížatům a křesťanským národům, aby s Čechy a Moravany zachovali na příště pravý pokoj a na příště jich nehanili, že jsou přijímali, přijímají a přijímati budou tělo a krev Páně pod obojí způsobou: konečně bylo arcibiskupovi pražskému a biskupovi olomouckému uloženo, aby sami pod obojí způsobou podávali a světili kněze obou stran. Na to zapěn byl chvalozpěv »Tě Boha chválíme,« a Čechové pak zazpívali píseň »Svatý Václave«. Všickni radostí plakali, celý den, ano i v noci zvučely zvony na věžích, páleny byly radostné ohně — slovem bylo všeobecné veselí, že konečně jest uzavřen mír, že boje jsou skončeny a Čechové uznáni za pravé a věrné křesťany, byť i pod obojí způsobou přijímali. Nikomu ani nenapadlo, že Čechové jsou vlastně smlouvou tou oklamáni, zejména obojetností císaře Sigmunda.

Potom jednáno bylo mezi Čechy a Sigmundem o výminky, za kterých měl býti přijat za českého krále. Jelikož legati chovali se k mistru Janovi z Ro-

kycan nepřátelsky, obával se Sigmund, že jednání nebude tak brzo skončeno. Nicméně byla úmluva do 20. července r. 1436. projednána a uzavřena. Císař vydal českým stavům veliké privilegium, jímž vyhovoval všem jejich žádostem, pokud se tak již dříve nestalo. Tak především se zavázal plniti kompaktata, dále že při dvoře svém bude míti kaplany, kteří by pod obojí podávali, že nebude nikoho nutiti, aby stavěl sbořené kostely a kláštery, i že nebude do země uváděti mnichův a jeptišek, že povznese Pražské učení, a konečně slíbil, že potvrdí všeliká privilegia, svobody a práva zemská, zejména ta, která nepřipouštěla úřady zemské zadávati cizozemcům. Rovněž slíbil, že navrátí do Prahy českou korunu, privilegia a zemské desky, aby klenoty ony chovány byly na bezpečném místě pod dozorem krále a stavů, a že říditi se bude radou pánů, které si k tomu konci stavové zvolí. Konečně schválil všecky zápisy na zástavy korunních a zádušních statků, jež v době válek byly učiněny. Když po dvou dnech vydal též Pražanům veliká privilegia, čeští stavové přijali ho ve slavném a velikém shromáždění na jihlavském náměstí dne 14. srpna r. 1436. za svého krále. Hned na to vydal se na cestu do Čech.

KOMPAKTATNÍ DESKA Z R. 1437.

Vzácná tato památka, chovaná dříve v kapli Božího Těla, nyní v Museu král. Českého, hlásá, že »Léta Páně 1437. z rozkazu císaře Sigmunda a legátů basilejských v tomto kostele hlásáno česky, latině, uhersky a německy, že Čechové a Moravané tělo Boží a krev pod obojí přijímajíce, jsou věrní křesťané a praví synové církve.«

Poprvé po 34 letech jel do Českého království v pokoji. Dne 23. srpna roku 1436. vjel s druhou manželkou svou Barborou do Prahy. Nejprve uveden byl do Týnského kostela, kde mistr Jan z Rokycan pronesl krátkou řeč na slova »Pane, spas krále a vyslyš nás v den, ve který jsme volali k Tobě«, načež byli královští manželé ubytováni ve prozatímném příbytku v Celetné ulici.

Panování císaře Sigmunda.

(1436.—1437.)

Většina českého národu především očekávala, že císař Sigmund obnoví řádnou vládu, která by k místu přivedla pokoj a mír v zemi, jakož i že splněno bude vše, co se Čechům kompaktaty a císařským zápisem slibovalo. Čechové doufali ve splnění tužeb svých tím více, že Sigmund byl již stařec 70letý, a tudy bylo možno se nadíti, že stoje takřka nad hrobem zanechá bývalé obojetnosti a splní upřímně, co byl slíbil.

Obnoviti panovnickou moc v Čechách bylo v čase tom dosti nesnadno. V době válek největší část korunních statků a pak veškero skoro zboží ducho-

venské dostalo se do rukou šlechty, která vymohla si na jmění to zápisy od císaře Sigmunda, čímž nabyla moci nesmírně veliké. Podobně i královská města zbohatla zabavením statků duchovenských i vystěhovalého měšťanstva německého a nabyla ve veřejných záležitostech, zejména na sněmech značného vlivu. Že by se ochotně vzdala všeho na prospěch moci královské, nebylo možno doufati.

Jiné nesnáze plynuly z příčin náboženských. Katolická strana, která byla po válkách husitských v rozhodné menšině, a z měst jen Plzeň a Budějovice měla ve svých rukou, nechtěla uznávati pod obojí za sobě rovné; také nechtěla míti jiného arcibiskupa než takového, který by byl jejím rozhodným stranníkem. Pod obojí ukazujíce však k tomu, že strana jejich tvoří většinu národu a odvolávajíce se na zápis císaře Sigmunda, chtěli, aby arcibiskup byl volen z jejich středu. Nejvíce odporovalo dohodnutí mezi těmito spornými stranami několik nečetných počtem sice, však mocných a bohatých panských rodů katolických. Kdyby byl císař Sigmund chtěl se upřímně a poctivě dohodnouti s většinou národu a menšinu náležitým chováním k ní byl dovedl udržeti v poslušnosti, mohl býti i za těchto těžkých okolností získán trvalý pokoj. Ale král doposud nezřekl se bývalé neupřímnosti a stále ještě se domníval, že všelijakými chytrými vytáčkami stranu pod obojí uchlácholí a časem i potlačí.

První krok k tomu učinil tím, že hned po příchodu svém do Prahy zbavil dosavadní konšele úřadů, načež při sazení konšelů nových počínal si nadmíru stranicky. Do konšelských sborů nepovolal ani jediného z mužů, kteří se za předešlých let vyznamenali a opravdově přičiňovali o splnění žádostí přijímajících pod obojí, ale ustanovil za nové konšely muže nejvíce ze strany kněze Jana Příbrama, o nichž bylo známo, že jsou rozhodnými odpůrci Jana z Rokycan. První skutek ten způsobil nemalou nevoli mezi pod obojími. Když pak sestavoval zemskou radu k ruce své, vyhledával do ní muže namnoze dosti pochybné minulosti, což rovněž způsobilo veliké podivení. Největší úžas vzbudilo, když za nejvyššího purkrabí pražského, tedy za prvního úředníka v zemi, povolal pana Menharta z Hradce, o němž bylo známo, že nejhorlivěji ze všech radil koncilu, aby Čechům v ničem nepovoloval.

Ještě také nebyl arcibiskupský stolec řádně obsazen, neboť volba Rokycany nebyla dosud potvrzena. I v té příčině zavázal se král Sigmund několikráte písemně i ústně, že potvrzení volby té na koncilu vymůže. Skutečně pak v ten rozum psal veřejně listy do Basileje, avšak tajně radil církevnímu sněmu, aby v té věci nic nepodnikal. Zatím úřad biskupský v Čechách zastával Filibert, biskup konstanský, ač k tomu nebyl nikým zvolen.

S Tábory hleděl se císař Sigmund dohodnouti tak, aby poddali se ve věcech víry na rozhodnutí mocných rozsudí a upustili ode všech zvláštností. Dne 18. listopadu r. 1436. přistoupili Táboři ku smlouvě, jíž se císař zavázal,

že je nebude moci odváděti od zákona Božího, ale za to mělo o náboženských sporech mezi nimi rozhodnouti několik mistrů. Odměnou za to, že ku smlouvě té přistoupili, byl Tábor povýšen za město královské; aby pak někteří přednější náčelníci strany té spíše byli získáni, byly jim zapsány některé statky. Ale Jan Roháč z Dubé, jeden z táborských hejtmanů, nedůvěřuje Sigmundovi, nepoddal se na toto narovnání, nýbrž z hradu svého Siona, blíže Malešova u Kutné Hory, co nejrozhodněji válčil dále proti němu. Z měst pak Hradec Králové rovněž nepřijal úmluvy, jelikož v něm vévodil veliký odpůrce Sigmundův, kněz Ambrož.

Když byla smlouva s Tábory uzavřena, sešel se opět sněm a to o Novém roce 1437. Úkolem jeho bylo uvažovati o prostředcích, jichž bylo nejvýše potřebí, aby zaveden byl pořádek v zemi. Především bylo potřebí znovu zříditi zemský soud, což se stalo, a sice tak, že za zemské soudce bylo povoláno 12 osob stavu panského a 8 stavu zemanského, kteříž vybráni byli toliko ze strany katolické a z pod obojích jen z těch, kteří nepřidrželi se Rokycany, t. j. patřili ku straně nejmírnější, Příbramově. Tím se stalo, že vlastně většina národu neměla na zemském soudě zastoupení. Poprvé po 18 letech byl pak zemský soud opět zahájen, zemské desky otevřeny a v lednu r. 1437. počala zase pravidelná správa země.

Jelikož královské důchody byly velice skrovné, žádal císař, aby mu povoleno bylo sbírati berni, k čemuž sněm ochotně svolil. Výslovně však bylo ustanoveno, aby berně užito bylo k dobrému země, čímž se rozumělo, aby zastavené statky královské byly vypláceny a tím získán byl koruně zase pravidelný důchod. Nicméně Sigmund se dle toho nezachoval. Když se totiž berně sešla, najal veliké čety táborských bojovníků, jimž se válka stala řemeslem, a Janu Jiskrovi z Brandýsa přikázal, aby je zavedl na turecké hranice do Uher. Jen nepatrné části peněz užil na vyplacení některých statků katolického duchovenstva, zejména kapitoly u sv. Víta na hradě Pražském, aby se mohla z vyhnanství navrátiti a působnost svoji zase obnoviti.

Zneužití berně, která měla býti obrácena k obecnému dobru, počalo šířiti zase propast mezi národem a Sigmundem. I ti, kteří až dosud mu věřili, měli po těchto skutcích o úmyslích jeho pochybnosti. Nelibost ta dostoupila vrcholu, když zvolený arcibiskup, Jan Rokycana, byl nenadále zbaven fary v Týně, již spravoval, a když na místo jeho dosazen byl kněz jiný, basilejským poslům a biskupu Filibertovi milejší.

V době té, krátce před ukončením sněmu, dodány byly od koncilu dne 11. února r. 1437. bully, jimiž potvrzena byla kompaktata v Jihlavě ujednaná; po dvou měsících pak i papež Eugen IV. zvláštním listem je schválil. Avšak o arcibiskupovi a jeho potvrzení nebylo v bullách ani zmínky, kteroužto neupřímnost Čechové nesli těžce. Za tou příčinou, když v měsíci květnu téhož roku svolán byl zase sněm, duchovenstvo vedením Rokycany trpce si stěžovalo,

důrazně žádajíc, aby volba arcibiskupa byla potvrzena. I bylo zvoleno poselstvo, které by v Basileji záležitost tu dojednalo. Rokycana žádán jsa, aby se poslání toho účastnil, rozhodně odmítl. Čeští stavové na to se shodli, aby do doby, než bude na uprázdněný stolec dosazen nový arcibiskup, zvolen byl na jeho místo zatímní správce neboli administrator k řízení duchovních záležitostí v Čechách. Většina z nich rozhodla se pro mistra Křišťana z Prachatic, kterého pak i císař Sigmund v úřadě jmenovaném potvrdil. Biskup Filibert ovšem s krokem tím nesouhlasil, neboť nerad se vzdával oblíbené hodnosti a moci, jež dosud na místě arcibiskupa zastával. Jelikož Křišťan z Prachatic byl přívržencem strany nejmírnějších z pod obojích, byla volba jeho zároveň vypovědením boje proti Rokycanovi. Proto toho dne, kdy nově zvolený administrator ujal se svého úřadu, zvolený, ale nepotvrzený arcibiskup pěšky opustil Prahu. U vsi Olšan čekal na něho již pan Diviš Bořek z Miletínka s průvodem vojenským, a poskytnuv mu ochrany, zavezl ho na hrad svůj na hoře Kunětické u Pardubic, kdež pak Rokycana žil v bezpečí. Hned potom také jiní kněží strany Rokycanovy opouštěli hlavní město, obávajíce se pronásledování.

Jelikož Sigmundovi dosud dobře se dařilo při provádění úmyslů, osmělil se dále a rozhodněji vystoupiti proti většině národu maje za to, že nikdo již neodváží se mu odporovati. Tak vymohl na sněmu, že mu povolil novou berni, načež odejel na říšský sněm, který svolal do Chebu, odevzdav zatím správu království své manželce a Menhartovi z Hradce. Spolu přikázal, aby se rozhodně vystupovalo proti všem, kdo se dosud nepoddali. Králové Hradec byl již pokořen a jen ještě pan Jan Roháč z Dubé na hradě svém Sioně zůstával nepřemožen, nepoddajným. Horliví přívrženci strany pod obojí, kteří dříve stáli proti Táborům, vidouce, že je Sigmund klame, počali podporovati pana Roháče v odboji. Sotva Sigmund opustil Prahu, již se dovídal, že ve východních Čechách zemané i lid se shromažďují, stýskajíce si do krále a jeho neupřímnosti. Nad to pak bylo mu sdělováno, že prý lid zdráhá se platiti berni a že pan Roháč stále udatněji se hájí, kdežto se strany královy že vede se odpor proti němu liknavě a nedosti ochotně. Proto Sigmund nestaraje se již o říšský sněm, na rychlo vrátil se dne 16. srpna r. 1437. do Prahy. K největšímu potěšení svému byl tu slavnostně uvítán, ovšem jen od svých přívrženců, a hned sesadil v Pražských městech dosavadní konšele a na místa jejich povolal muže, kteří se mu zdáli býti ještě oddanější. Tak purkmistrem na Novém Městě Pražském stal se později neblaze proslulý Pavel Dětřichovic, jenž ve všem nad míru poddajně stranil králi, a na Starém Městě největší moci nabyl zase Pešík z Kunvaldu, v smýšlení i konání novoměstskému svému soudruhu docela podobný. Když to bylo opatřeno, obrátil král všecku snahu na pokoření pana Roháče a zbytků táborských s ním spojených.

Novému vojsku, jež k účelu tomu bylo posláno proti odbojníkům, podařilo se zmocniti po nadlidském odporu dne 6. září 1437. útokem hradu Siona. Jan

POSLEDNÍ ZÁPAS JANA ROHÁČE Z DUBÉ NA SIONĚ.

(Původní reprodukce dle obrazu Stanislava Hudečka.)

Roháč se zbytkem svých věrných, jichž bylo as 50, byl zajat a odvezen do Prahy. Tu pak, jak Václav Vladivoj Tomek případně praví, sdělal si Sigmund divadlo dle srdce svého, aby Roháče důkladně potrestal. Na šibenici o třech patrech pověšen byl nejvýše Jan Roháč z Dubé, pod ním pak čtyři přednější ze zajatců, a nejníže ostatní obránci hradu Siona, jimiž byli poslední Táboři. Prve, než byli všickni popraveni, potěšoval Sigmund srdce své pohledem na jejich ukrutná mučení. Potupná smrt muže pravdě Boží oddaného a bojovníka nad jiné statečného, jakým byl pan Roháč, působila v obyvatelstvu dojem příšerný a nejvýše odporný. Starý pamětník praví, že lidé nejen dlouho oplakávali smrt Roháčovu a jeho věrných, ale že plakali vždy, kdykoli na hroznou popravu tu vzpomněli. Přátelé a spolubojovníci Roháčovi nejtrpčeji snášeli neslýchanou křivdu tu, a není divu, že mnozí z nich hned vypověděli králi poslušnost a vyhlásili mu válku.

Pan Diviš Bořek z Miletínka přijel na sněm, který svolán byl do Prahy o sv. Václavě r. 1437., a tu jménem tří vychodočeských krajů stěžoval si velmi trpce do krále v devatenácti článcích, jež sněmu předložil. Tak zejména žaloval, že král nedostál slibům ve příčině kompaktat, že se nepostaral, aby potvrzena byla volba domácího arcibiskupa, ale že naopak připustil cizincům spravovati arcibiskupství. Dále pak stěžoval si, že při soudech dějí se mnohé nesprávnosti, a že strana pod obojí skoro úplně jest vyloučena z rady královské. Konečně obvinil krále, že od doby, co jest v Praze, rozšiřují se hry v kostky, pěstují se tance a pášou se všeliké hříchy a nepravosti proti slovu Božímu. Tento poslední stesk byl úplně oprávněn, neboť dvůr krále Sigmunda liboval si vždycky ve veliké mravní nevázanosti. Jak se sněm zachoval k žalobám těm, nevíme. Jest však pravdě podobno, že úplatní pánové, vděčni jsouce za mnohé zápisy na statky a jiné výhody, neostýchali se rozhodnouti ve prospěch Sigmundův a že Bořek z Miletínka asi mnoho nepořídil.

Král Sigmund v době té velmi těžce onemocněl. Doufaje, že v Uhrách se pozdraví, byl odhodlán na rychlo tam odejeti. Aby po dobu své nepřítomnosti zabezpečil v Čechách vládu v duchu a smyslu svém, vyhlédl si za zástupce svého zetě Albrechta, a za přední jeho rádce pány Oldřicha z Rosenberka a Menharta z Hradce. Čeští pánové, jimž šlo o skutečný mír a spravedlivou vládu v zemi, zpěčovali se tomu usilujíce, aby zatím vládla v království královna Barbora za pomoci náčelníků strany pod obojí, jako zástupců většiny národu, a to pánů: Alše Holického ze Šternberka, Hynce Ptačka z Pirkštejna a mladého pána Jiří z Poděbrad. Sigmund konečně ustanovil po čas své nepřítomnosti na místě svém zvláštní radu, jinak vladaře neboli zemské hejtmany, za kteréž povolal 6 pánů dílem ze středu strany pod jednou, dílem z přívrženců strany pod obojí; avšak pan Oldřich Rosenberský a pan Menhart z Hradce měli v radě té vliv rozhodující.

*

Když bylo vše tak zařízeno, opustil král na den sv. Martina, 11. listopadu Čechy, provázen jsa velikým množstvím cizinců, kejklířů a dobrodruhů, kteří se za dvorem do Prahy byli přistěhovali, ale nyní po odjezdu Sigmundovu, obávajíce se bez ochrany královské v Praze setrvati, spěchali za ním pryč. Většina národu přála králi »šťastnou cestu« netoužíc ho již spatřiti; jen ti, kteří se vyhřívali na výsluní jeho přízně, neradi se s ním loučili, neboť obávali se příštích dnů. Sigmund ještě cestou staral se o opuštěné království, dav manželku svou Barboru zajati a zetě svého Albrechta, i dceru svoji do Znojma povolav. Spolu hned poslal do Prahy kancléře svého, Kašpara Šlika, aby vyjednával se sněmem o přijetí Albrechta za krále, kdyby sám snad zemřel. Sotva poselstvo to opustilo Znojmo, kde král v době té právě prodléval, přitížilo se mu tou měrou, že po krátkém zápase dne 9. prosince r. 1437. zemřel. Tělo jeho nebylo však odvezeno do Prahy, aby tam uloženo bylo k věčnému odpočinku po bok slavného otce jeho, Karla I., ale zavezeno bylo do Uher, kdež pohřbeno bylo ve Varadíně.

Král a císař Sigmund nedovedl si po všecken život svůj získati lásky nikoho. I ti, kteří mu sloužili, jen na oko byli mu oddáni, a činili tak z prospěchářství a nikoli z lásky, protože Sigmund byl muž lehkých zásad a lehkých mravův, kterýž nikoho upřímně nemiloval a s nikým nikdy upřímně nejednal. Vzpomínka na krále Sigmunda zůstane v Čechách po všecku dobu zakalena. Avšak ani Maďaři ani Němci neželeli valně ztráty jeho. Jaký to rozdíl mezi otcem a synem! —

Drahně dříve Sigmunda císaře odešel z tohoto světa jeho jmenovec a někdejší sok o korunu království Českého, Sigmund Korybutovič. Navrátiv se po bitvě u Domažlic do svého domova Litvy nadobro, měl tam vynikající účastenství v bojích polsko-litevských, právě propuklých. Sešel smrtí bídnou, byv od nepřátel zajat a v řece utopen (1435).

Král Albrecht. Doba bezvládí až do smrti Ptačkovy.

(1437.—1444.)

Císař Sigmund nezanechal potomka mužského, toliko dceru Alžbětu, kteráž byla provdána, jak známo z hořejšího vypravování, za Albrechta V., vévodu rakouského. Nebylo po šestnáctiletých bojích náboženských a národnostních valné naděje, že by Čechové tohoto muže za krále přijali bez výminky již proto, že Basilejský koncil, k němuž nové poselstvo z Čech bylo vypraveno, zamítal všecky žádosti Čechů, ano i ty, jejichž splnění jim bylo prve slíbeno. Nebylo tudíž divu, že strana horlivých pod obojích nechtěla o Albrechtovi ani

slyšeti. Ale i katolická strana, vedena mocným Oldřichem z Rosenberka, a strana nejmírnějších kališníků, řídící se vůlí Menharta z Hradce, nemohla Albrechta přijati za krále, nesplní-li výminky, že chce hájiti země při kompaktatech, jež ujednána byla se sněmem Basilejským. Strana rozhodných pod obojích, jíž po smrti Diviše Bořka z Miletínka byl hlavou pan Hynce Ptaček z Pirkštejna, postavila se vůbec proti Albrechtovi, a spojivši se se zbytkem Táborů, hodlala v Kazimírovi, bratru polského krále Vladislava III., nalézti krále českého. Oldřich Rosenberský a Menhart z Hradce provedli však rychlý převrat v Praze ve smyslu svém, a dříve než v Polsku bylo něco sjednáno, přijali Albrechta za krále a pozvali ho do země. Jeli mu v ústrety do Jihlavy, kdež vzali od něho zápis na kompaktata, načež uvedli ho do Prahy ke korunovaci, nedbajíce odporu pana Ptačka z Pirkštejna. Zatím také Kazimír Polský slíbil přijati korunu českou. Strojilo se tudíž k válce.

Hynce Ptaček z Pirkštejna a náčelník Táborů, Bedřich ze Strážnice, sdružili svá vojska v pevném Táboře, kamž proti nim vytáhl nově korunovaný král Albrecht s velikou mocí. V řadách jeho byla i německá knížata, jimž vykládáno, jaké prý by nebezpečí vzniklo říši Německé, kdyby Čechové a Poláci, kteří jsou jazyka spřízněného, byli spojeni pod králem jedním. Když po pětinedělním bezvýsledném boji u Tábora dověděl se král Albrecht, že do Slezska se dvou stran vpadlo polské vojsko a že táhne k pomezí moravskému a českému, aby Kazimírovi pomohlo k panství v Čechách, opustil Tábor a spěchal proti Polákům.

Jelikož v době té hrozilo všemu křesťanstvu nebezpečí od asijského národu divokých Turků, přičiňovali se papež Eugen IV. a Basilejský koncil, aby mezi bojujícími stranami došlo k narovnání. O mír pak skutečně jednalo se ve Vratislavi, kde král Albrecht se svým dvorem zůstal přes zimu. Avšak bylo uzavřeno toliko příměří až do června r. 1439., načež král Albrecht odtáhl do Uher, kde bylo přítomnosti jeho již nanejvýš potřebí. Ale v nezvyklém podnebí tamějším onemocněl, a vraceje se rychle do Vídně, kde se chtěl dáti léčiti, zemřel cestou v malé vesničce blíž Ostřehoma dne 27. října r. 1439., načež tělo jeho pohřbeno v Stoličném Bělehradě.

Po králi Albrechtovi zůstaly dvě dcerušky a teprve čtyři měsíce po jeho smrti, dne 22. února 1440., povila královna synáčka, jenž nazván byl pak *Ladislav Pohrobek*. Stavové uherští nemínili čekati, až královic dospěje, ale hned ohlédali se po králi jiném; podobně i stavové čeští, zejména strana Ptačkova, rozhodně usilovali, aby stal se v Čechách králem hned někdo dospělý, jenž by dovedl dostáti danému slovu a splniti sliby kdysi císaře Sigmunda, aby zavládl nový pořádek dle zásad většiny národu.

Oldřich z Rosenberka a Menhart z Hradce byli nuceni straně Ptačkově povoliti a to proto, že úmrtím krále Albrechta ztratili všechnu oporu v cizině; doma byli v nenávisti, neboť proti vlastnímu národu pracovali o zničení jeho

těžce dobytých práv. Dne 29. ledna r. 1440. bylo na zemském sněmě sneseno, aby všecken národ zachovával kompaktata a řídil se dle zápisu císaře Sigmunda, dále pak, aby setrval na žádosti, by Rokycana byl potvrzen za arcibiskupa, a konečně, aby na příštím sněmě zvolen byl král nový. Oldřich z Rosenberka a Menhart z Hradce se svými přívrženci byli nuceni nejen k tomuto usnesení přistoupiti, ale souhlasiti i s tím, aby po dobu, pokud nebude v zemi panovníka, všecka správa vykonávána byla krajskými hejtmany. Těm zejména bylo uloženo, aby pečovali o hubení loupežnictví, aby bránili válkám a rovnali rozepře.

Tehdy bylo v Čechách 13 krajů, a to: Kouřimský, Boleslavský, Hradecký, Chrudimský, Čáslavský, Vltavský, Bechyňský, Práchenský, Plzeňský, Podbrdský, Řipský, Litoměřický a Žatecký. Volby hejtmanů pro jednotlivé kraje dopadly dle toho, jak ve kterém kraji měla buď strana Rosenberská a Menhartova, buď Ptačkova převahu. I tu ukázalo se, že strana rozhodných utrakvistů měla velikou většinu ve čtyřech krajích východočeských, a to: Kouřimském, Čáslavském, Chrudimském a Hradeckém. Kraje ty nejen si zvolily za hejtmany muže rozhodné, ale spolčily se ještě zvláště, povolavše za nejvyššího hejtmana nad sebou pana Hynce Ptačka z Pirkštejna.

Praha zůstala v moci pana Menharta z Hradce, jakožto nejvyššího purkrabí, kterýž v ní vládl za pomoci konšelů sobě oddaných velmi násilně. Tak zejména Pešík z Kunvaldu na Starém Městě a Pavel Dětřichovic na Novém Městě samozvaně ujali se purkmistrovství, nedopouštějíce, aby v úřadě tom střídali se s nimi ostatní konšelé, jak po právu mělo býti.

V měsíci květnu r. 1440. sešel se sněm za příčinou volby nového krále. Nejprve vznikly spory o to, kdo vlastně má právo voliti, zdali jen Čechové, či také Moravané a Slezané, zda jen stav panský a zemanský, či také stav městský, který v husitských válkách nabyl veliké moci. Spory ty byly uklizeny teprve za měsíc, načež dne 15. června zvoleno bylo k volbě krále 46 osob, a to 18 pánů, 14 zemanův a 14 zástupců královských měst. Mimo to byl do sboru těchto voličů povolán též Jan Rokycana, volený arcibiskup. Po přísaze v kapli sv. Václava přistoupili voliči k úradě a jednohlasně zvolili za krále *Albrechta*, vévodu bavorského, bratra oblíbené královny Žofie, někdy vřelé přítelkyně mistra Jana Husi. Vévoda Albrecht, často bývaje u dvora královského v Čechách, byl mocen českého jazyka. Hned vysláno bylo poselstvo do Mnichova oznámit výsledek volby vévodovi, který radostně přijal zprávu tu. Když později v měsíci srpnu sešel se v novoměstské radnici zase sněm, bylo zvoleno nové poselstvo, kteréž mělo na sjezdu v městě Koubě úředně prohlásiti, že Albrecht zvolen jest za českého krále a žádati ho, aby volbu přijal. Za posly voleni byli přívrženci všech stran a za náčelníky jejich možno považovati Oldřicha z Rosenberka, Menharta z Hradce, Hynce Ptačka z Pirkštejna a mladého pána Jiří z Poděbrad, tehdy hejtmana kraje Boleslavského.

KORUNOVACE ALBRECHTA ZA KRÁLE ČESKÉHO R. 1438.

(Původní reprodukce dle obrazu Karla Svobody v královském letohrádku „Belvederu“ v Praze.)

Dne 24. srpna roku 1440. sešel se sjezd v Koubě, při čemž pan Oldřich z Rosenberka hrál opět úlohu velmi obojetnou, neboť jako posel, vyslaný od českého sněmu, nabízel Albrechtovi Bavorskému českou korunu, avšak tajně zrazoval ho, aby volby nepřijímal. Činil tak proto, že chtěl dopomoci k vládě Ladislavu Pohrobkovi, ovšem až by dorostl; nad to líbilo se mu bezvládí, při němž byl nejmocnějším mužem sám. Albrecht Bavorský konečně přiklonil se k osemetné radě té a odmítl podávanou korunu.

Zatím Slezané prohlásili se rozhodně pro Ladislava Pohrobka, a královně Alžbětě, matce jeho, podařilo se získati přičiněním statečného válečníka ze školy Žižkovy, Jana Jiskry z Brandýsa, v Uhrách lepšího postavení. Tu pak i stavové čeští na počátku r. 1442. se usnesli, že budou vyjednávati s královnou Alžbětou a s poručíkem Ladislavovým, králem Fridrichem III., o výminky, za kterých by byli ochotni přijati Ladislava za krále. Avšak vyjednávání ta nevedla k rozhodnému konci, neboť Oldřich Rosenberský, který vlastně nepřál si žádné trvalé vlády v zemi, ale toliko správy zatímní, z níž mu kynuly mnohé prospěchy, rozdmychoval na dvoře krále Fridricha nepřátelství k Čechům, jehož tam bylo beztoho dosti. Ale strana Ptačkova nemínila se spokojiti s vládou zatímní, jsouc přesvědčena, že by tak nebyla splněna přání Čechů ve věcech víry, pro něž již tak dlouho zápasila.

Zatím v zemi, při nedostatku pevné správy, zavládly poměry neutěšené. Ustavičné spory, domácí války a rozmanité rozbroje neustále se opakovaly, ano mnozí Čechové počali válku považovati za řemeslo, opovrhujíce pokojným zaměstnáním. Ochotně dali se najímati do cizích služeb za žoldnéře, a byli k tomu i hledáni, neboť vynikali statečností i znalostí umění válečného. Tak jmenovaný již Jan Jiskra z Brandýsa válčil v Uhrách ve prospěch královny Alžběty a syna jejího, Jan Vítovec bojoval zase ve Štýrsku a Chorvatsku, rytíř Jan Čapek ze Sán byl v době té ve službách krále Vladislava Polského bojuje téměř po vší Evropě.

Ještě větší nesnáze byly ve příčině víry. Jan Rokycana, který byl zvolen za arcibiskupa, uznáván byl v tomto důstojenství toliko od horlivé strany pod obojí, pro niž vydával nařízení ve příčině kázně a jednoty ve víře. Jelikož však nebylo po ruce prostředků donucovacích, zachovával nařízení ta jen ten, kdo chtěl. Vyjednávání pak s Basilejským koncilem, aby Rokycana byl uznán za arcibiskupa, nemělo dosud žádoucího výsledku. Tím strana pod obojích počala trpěti nedostatkem kněží, neboť nebylo nikoho, kdo by je světil. Biskup Filibert, kterého Basilejský koncil vypravil do Čech, aby tu ve smyslu kompaktat působil, zemřel již r. 1439. Biskupové olomoucký a litomyšlský rozhodně zdráhali se vstoupiti v jeho šlépěje. Koncilu Basilejskému příslušelo v první řadě nedostatku tomu odpomoci, neboť poslové jeho, jak již jsme vypravovali, slavně prohlásili v Jihlavě, *že Čechové a Moravané, přijímající pod obojí způsobou, jsou praví a věrní synové svaté církve.* Nicméně však koncil nedbaje tohoto slavného pro-

hlášení o pravověrnosti pod obojích, považoval je i dále za kacíře. Nad to pak měl sám starosti jiné, neboť papež Eugen IV. nepohodl se s většinou koncilu, a spor skončil tím, že shromáždění otcové duchovní ho s papežství sesadili a na jeho místo zvolili Felixa V. Avšak Eugen IV. nechtěl se vzdáti své hodnosti, čímž došlo v církvi zase ku dvojici papežské a všem nepořádkům, které z roztržky takové pravidelně vznikaly.

Nový papež Felix V. poslal nenadále do Čech nového arcibiskupa; byl to Mikuláš Jindřichův, rodák pražský z domu zvaného »u řebříků«. Nikdo však v Čechách ho neznal a také nebylo o něm čeho před tím slýchati; proto také nebylo hlasu jeho dbáno. Rovněž nepatrnou moc měl i administrator Křišťan z Prachatic, jakož i Jan Příbram a Prokop z Plzně, kteří byli po jeho smrti za nástupce jeho povoláni. Bylo tedy nejen ve věcech světských, ale i duchovních v Čechách veliké bezvládí, kteréž ovšem nemohlo přispívati k pokoji a kázni.

Táboři neposlouchali ani arcibiskupa, kterého papež poslal do Čech, ani arcibiskupa Rokycany, jehož si zvolil národ, ani administratorů pod obojí. V době té snášela se nad nimi nová pohroma. Kolda ze Žampachu, jeden z vůdců jejich, zmocnil se totiž již za císaře Sigmunda Náchoda a pevného hradu tamějšího, odkud pak hubil okolní krajiny v Čechách a ve Slezsku. Tím dal podnět k nové válce mezi Tábory a ostatními stranami v Čechách, které spolu s knížaty slezskými proti němu a přátelům jeho se spolčily. Boj ten byl skončen pouhým narovnáním.

Pan Hynce Ptaček z Pirkštejna, jako náčelník strany pod obojí, úsilovně pečoval, aby kněží, kteří přidrželi se Příbrama, smířili se s duchovními strany Rokycanovy, načež společně aby se ucházeli o potvrzení Rokycany za arcibiskupa, jakož i o zavedení pořádku ve věcech církevních. Obě jmenované strany skutečně se dohodly roku 1444. o článcích víry, načež stály za jedno, odsuzujíce toliko učení táborské, kteréž pak ztrácelo přívržence za přívržencem, až konečně zbylo mu jen město Tábor samo. Tam dosud konaly se služby Boží způsobem, který zaveden byl u nich na počátku válek husitských. Pan Hynce Ptaček z Pirkštejna, který se nejvíce o věci ty staral, zemřel 22. srpna r. 1444. na svém zámku v Ratajích, zrovna ve chvíli, kdy vyjednávání ve příčinách těch bylo v proudu nejslibnějším. Strana horlivých pod obojí ztratila v něm znamenitého náčelníka.

Hned po jeho smrti zvolily si čtyři východní kraje za svého nejvyššího hejtmana pana Jiříka z Poděbrad a Kunštátu, muže tehdy teprve 24letého, avšak již na slovo vzatého pro výborné vlastnosti osobní i pro schopnosti k řízení věcí velikých. Jiří Poděbradský ujal se vedení strany velmi ostražitě a rozhodně.

Jiří Poděbradský správcem zemským.

(1444.—1453.)

Strany Rosenberská a pana Menharta z Hradce mínily, že mladý ten muž nebude jim nijak nebezpečný. Po delším naléhání a některých bouřích daly se pohnouti ke sněmu v Českém Brodě v měsíci listopadu r. 1444. Přičiněním Jiří z Poděbrad a jeho přátel došlo tam k narovnání mezi stranami, k němuž

JIŘÍ Z PODĚBRAD A Z KUNŠTÁTU.

(Dle tušové kresby z r. 1526. ve dvorní bibliotéce Vídeňské kreslil Jan Vilímek.)

přistoupili i katolíci. Bylo usneseno, aby znova jednáno bylo o kompaktatech, o potvrzení Jana Rokycany za arcibiskupa, jakož i o vydání Ladislava Pohrobka do země; poručníku jeho, králi Fridrichovi, mělo býti pak uloženo, do které doby má královice vydati. K vykonávání těchto usnesení zvolen byl od podobojích Jiří z Poděbrad a od katolíků Zbyněk Zajíc z Hasenburka.

Již v roce následujícím vypravil Jiří Poděbradský poselstvo k papeži Eugeniovi do Říma. Avšak Oldřich z Rosenberka, jenž zjevně souhlasil s úmluvami Brodskými a také se k nim veřejně přiznal, zase počal pletichati, radě po straně papeži, aby nepovoloval v ničem. Následkem toho jmenované poselstvo mnoho nepořídilo. Zdá se, že Jiří Poděbradský věděl o tomto chování Oldřicha Rosenberského, neboť hrozil mu i válkou, nebude-li pamětliv slibu svého. Strana pod obojí byla dosavadními ústrky tak roztrpčena, že by byla na pouhý pokyn Jiříka z Poděbrad znova chopila se zbraně a zahájila války husitské znovu. Toho se pan Oldřich z Rosenberka po předešlých zkušenostech ulekl a byl hned ochoten i s panem Menhartem z Hradce vyjednávati se stranou pod obojí, k čemuž také došlo v červnu r. 1446. v Pelhřimově.

Na sjezdu tom, který byl četně obeslán, pokračoval Oldřich z Rosenberka ve svých úskocích dále, snaže se shromážděné vésti dle úmyslu krále Fridricha Německého. Než tentokrát se mu valně nedařilo, neboť odpor proti němu byl tak značný, že byl nucen dalších pletich zanechati. Jednomyslně bylo přijato, aby jménem vší země vypraveno bylo slavné poselstvo k papeži ucházet se o potvrzení Jana Rokycany za arcibiskupa, jiné pak ku králi Fridrichovi, jemuž mělo oznámiti, že Čechové si opatří panovníka, nevydá-li jim do určité doby Ladislava. Spolu měla býti zvolena zatímní vláda, která by po čas nezletilosti Ladislavovy království spravovala. Úmysl ten nebyl však uskutečněn hned, nýbrž až na valném sněmu, který se konal v Praze v měsíci listopadu r. 1446.

Velikého sněmu Pražského účastnili se stavové nejen z Čech, ale ze všech zemí koruny České, tedy i z Moravy, Slezska a Lužice. Vše, na čem se usnesl sjezd v Pelhřimově, bylo tam přijato a poselstva k papeži i ku králi Fridrichovi zvolena. Ono měl doprovázeti mistr Petr z Mladenovic, s tímto měli jíti pan Jindřich ze Stráže a Přibík z Klenového. K volbě zemského správce ze středu stavů nedošlo a to pro veliký odpor stavu městského, který obával se, že by svobody královských měst utrpěly, kdyby nad nimi někdo jiný vládl než král sám.

Hned potom obě jmenovaná poselstva byla vypravena, avšak to ani ono nepochodilo, neboť zase pan Oldřich Rosenberský dovedl vyjednávání zmařiti, radě po straně papeži i králi, jak by měli s Čechy naložiti, aby jim v ničem nemusili povoliti. Papež Eugen v době té byl již dobře postaven, neboť dosáhl obecného uznání, zvítěziv ve sporu s koncilem Basilejským.

Nemínil tudíž zřetele míti k žádostem Čechů, byť i jejich splnění bylo jim slavně slíbeno bývalo, v čemž ho podporoval zrádný Oldřich Rosenberský. Nicméně měl papež přece k Čechům jisté závazky, protože jednání, jež s nimi vedl koncil Basilejský, znal a schvaloval a tudíž nesnadno bylo mu upírati oprávněnosti žádostí těch. Avšak právě, když české poselstvo přišlo do Říma, zemřel dne 23. února r. 1447., načež za jeho nástupce zvolen byl dne 6. března téhož roku Mikuláš V. Ten nijak nepovažoval se býti zavázán k tomu, co se stalo mezi koncilem a Čechy, ale naopak radil poselstvu, aby Čechové zanechali

kalicha. Postavení poselstva v Římě bylo den ku dni trapnější, takže konečně netajilo se hrozbou, že Čechové odtrhnou se od římské církve úplně a postarají se o zřízení církevní vlastní, nebude-li s nimi dojednáno na slušném základě. Důrazná řeč ta neminula se s účinkem, a papež slíbil, že pošle do Prahy kardinala Jana Carvajala, aby sprostředkoval smíření.

Dne 1. května roku 1448. přijel kardinal skutečně do Prahy, v níž slavnostně uvítán. Jelikož však byl obsluhován radami pana Oldřicha Rosenberského, které směřovaly k tomu, aby České království, pokud jen bude možno, bylo potlačeno a narovnání o víru zmařeno, kardinal Carvajal při jednání s Čechy počínal si neúpřímně. Tak žádal, aby dříve vráceny byly arcibiskupství statky, jež mu byly v předešlých válkách odňaty, načež prý teprv bude obsazeno, ačkoliv dobře věděl, že statků těch neodňali Čechové, nýbrž bývalý král Sigmund. O stvrzení Rokycany za arcibiskupa nechtěl ani slyšeti. Ještě hůře choval se s přáteli svými proti přijímání pod obojí, jemuž veřejně se posmíváno při každé příležitosti, ačkoliv koncil uznal je za zcela správné. Obecný lid zanevřel následkem toho na kardinala tou měrou, že tento necítě se v Praze již dosti bezpečen, uprchl, vzav s sebou též zápis na kompaktata. Proto bylo za ním posláno mužstvo, které ho v Benešově dohonilo a kompaktata mu odňalo. Pak bez překážky utíkal dále z Čech.

Podobně neutěšeně pořídilo i poselstvo vyslané ku králi Fridrichovi. Již do Jindřichova Hradce, kde se poslové scházeli, vzkázal král Fridrich k radě Oldřicha Rosenberského, aby k němu nejezdili, neboť prý Ladislava nevydá. Ze všeho toho bylo zřejmo, že Oldřichovi Rosenberskému šlo o to, aby v Čechách nebylo pevné vlády a aby tak mohl těžiti pro sebe a své postavení. Aby nekalé úmysly ty nebyly prohlédnuty, stavěl se, jako by všecko činil jen z horlivosti náboženské a pro upevnění víry katolické, kterouž licoměrností získal pro své zrádné záměry papeže i Fridricha.

Jiří Poděbradský vida, že jednání po dobrém k cíli nevede, odhodlal se ke skutku velmi rozhodnému. Ponenáhlu důvěrně scházel se se svými přáteli a opatřoval se vojskem, maje v úmyslu zmocniti se Prahy a všeho království a pak i proti vůli strany Rosenberské dáti zemi pevnou, spořádanou vládu. Jelikož měl Jiří co činiti s nepřítelem nad míru úskočným, bylo mu při tom počínati si velmi obezřele a s největší tajností. Proto shromažďoval vojsko pod rozličnými jinými záminkami, a dovedl také přiměti Oldřicha Rosenberského k cestě do Rakous ku králi Fridrichovi.

V té chvíli nenadále Jiří srazil všecka vojska sobě oddaná na pověstném místě »Kačíně« u Kutné Hory, načež hned vytáhl ku Praze. Dne 10. září r. 1448. vypověděl nepřátelství těm, kteří v Praze vedli vládu, a hned na třetí den v noci podnikl od Vršovic útok na Prahu tak rozhodně, že ráno dne 13. září bylo hlavní město v rukou strany Poděbradské. Vítězoslavně a bez krveprolití prošel Jiří nejprve Novým, pak i Starým Městem. Především sesadil nenáviděné

purkmistry Pešíka z Kunvaldu a Pavla Dětřichovice, kteří již 10 roků násilně vládli v Praze, a na jejich místo dosadil nové konšele ze strany pod obojí Pražané vítali skutek ten velice nadšeně. Mimo to zajal pana Menharta z Hradce, nejvyššího purkrabí pražského a dal ho uvězniti na svém hradě v Poděbradech.

Konšelé měst Pražských slíbili Jiříkovi z Poděbrad, že ho budou věrně poslouchati až do budoucího krále; on pak nazval se *správcem všech obcí ku pravdě Boží příchylných, zvláště měst Pražských.* Hned na to byly dány Praze pevné řády náboženské, a Jan Rokycana, volený arcibiskup, uveden byl slavně dne 5. září zpět do Prahy do Týnského kostela, uznán jsa všeobecně za správce duchovenstva strany pod obojí. Všecko kněžstvo i lid slíbili zachovávati kompaktata a smlouvy s císařem Sigmundem, načež stalo se pevné ustanovení o řádech kostelních.

Oldřich z Rosenberka nemínil však poddati se jen tak zhola. Především žádal, aby byl mu vydán pan Menhart z Hradce. Jiří žádost tu zamítl, nebo chtěl obžalovati pana Menharta z Hradce, že porušil práva zemská a tím osud jeho odkázati na rozhodnutí sněmu. Oldřich z Rosenberka nečekaje však na rozhodnutí sněmovní, zdvihl spolu se synem páně Menhartovým válku proti Jiříkovi z Poděbrad. Při tom spolčili se s ním — Táboři, tak že nejrozhodnější strana katolická sdružila se s nejrozhodnějšími se strany pod obojí, tedy úplně dva sobě protivné živly spojila nenávisť proti správci země. Proč Oldřich Rosenberský válčil, není potřebí již vykládati; Táboři pak spolčili se s ním pro obecnou nechuť svou k ostatním pod obojím. Tím vzplanula válka ve vší zemi s velikými záhubami, ač mnozí milovníci dobra a pokoje o mír se horlivě snažili.

Ve smyslu tom došlo konečně roku 1449. ku sjezdu v Pelhřimově; jelikož však strany Hradecká a Rosenberská kladly výminky příliš nesmyslné, nevedlo smlouvání o mír k výsledku. Jen v tom Jiří z Poděbrad protivníkům svým povolil, že Menharta z Hradce propustil ze zajetí a to proto, že týž vězeň v Poděbradech onemocněl a byla obava, že by mohl zemříti. Churavý Menhart z Hradce ubíraje se z Poděbrad do Jindřichova Hradce, v Říčanech musil ulehnouti a tam také 3. února r. 1449. život dokonal.

Nepřátelé Jiříkovi počali rozšiřovati, že prý byl otráven a že nutno proto tr viče potrestati. Hned sešli se přívrženci Oldřicha Rosenberského ve Strakonicích a uzavřeli jednotu řečenou Strakonickou, jejímž náčelníkem byl pan Oldřich z Rosenberka. Nastala nová rozhodnější válka v zemi. Avšak jednota Strakonická brzy poznala, že síly její nestačují, a proto hleděla se dohodnouti se správcem zemským po dobrém. K tomu konci svolán byl do Jihlavy sněm, jenž měl mimo jiné narovnati dědice a syna po Menhartovi z Hradce s Jiříkem Poděbradským. Jelikož však Oldřich z Rosenberka vyjednávání protahoval a zdržoval doufaje, že zatím dostane se mu pomoci z ciziny, načež místo

smírné smlouvy mocí chtěl Jiříka z Poděbrad potlačiti, rozešel se konečně sněm s nepořízenou.

Válka zuřila v zemi dále a teprv, když nové neúspěchy potkaly jednotníky uzavřena byla dne 10. června r. 1450. na hradě Wildštejně smlouva o mír mezi Oldřichem Rosenberským a synem Menhartovým s jedné a Jiříkem Poděbradským se strany druhé.

Jiří Poděbradský přičiňoval se potom ze všech sil, aby zemi dána byla spořádaná správa a král Fridrich přinucen vydati královice. Za tou příčinou byl svolán sněm v měsíci listopadu r. 1450. do Prahy, a počátkem příštího roku do Benešova. Na tento sněm přišel jako posel krále Fridricha Aeneas Sylvius, biskup sienský, potomní papež Pius II. Ten seznámiv se s obyvateli českými a poznav mnohá města a zejména také Jiříka z Poděbrad, sepsal po latinsku českou kroniku, která obsahuje mnoho zajímavých zpráv, ale jest k Čechům ve mnohém nespravedliva. Aeneas Sylvius přinesl do Benešova zprávu, že mají Čechové s vydáním Ladislava ještě počkati.

Ti však, když jim nechtěl král Fridrich povoliti ani o sv. Jiří roku 1452., nedbajíce již odkladů, zvolili Jiříka z Poděbrad za *mocného a pravého správce v království Českém*, přidavše mu k ruce radu 11 mužů z obou stran, a to 9 ze stavu panského a zemanského a 2 ze stavu městského. Rozhodným krokem tím byl konečně učiněn v zemi pořádek a pomýšleno bylo i na další skutek rovněž důrazný. Čechové totiž majíce již dosti stálého a bezvýsledného jednání se římským papežem o uznání svého arcibiskupa, pomýšleli se spojit s církví východní. Úmysl ten však nebyl uskutečněn.

Proti novému správci zemskému, Jiříkovi z Poděbrad, vystoupil, jak bylo možno bezpečně předvídati, Oldřich Rosenberský a s ním pak města Budějovice a Plzeň, kde katolické obyvatelstvo mělo většinu; konečně přistoupil k těmto spojencům Tábor jako sídlo rozhodného táborství. Avšak všem dána byla jistá lhůta, do které mohli slíbiti poslušnost novému správci zemskému; jinak pohrozeno bylo jim válkou.

Jiří Poděbradský velmi rázně ujal se správy zemské. Především pečoval o důchody koruny a o rychlé vyřizování všech potřeb zemských, jakož i náležitě opatřil soudy a úřady zemské, čímž zavedena byla zase bezpečnost v zemi. Avšak ve věcech náboženských stále nedocházelo k pokoji, neboť všecky snahy Čechů zůstávaly bez výsledků. Papež nejen nechtěl dostáti závazkům, jež učinil Basilejský koncil, ale poslal do Čech slavného kazatele, Jana Kapistrána, mnicha řádu františkánského, který v Čechách i v okolí kázal proti Čechům, nazývaje je ohavnými kacíři a Rokycanu arcikacířem. Když neustával v počínání tom, zakázal mu Jiří Poděbradský přístup do Čech.

Zatím podařilo se přivésti královice Ladislava do Českého království. Stalo se to tak: R. 1451. jel král Fridrich do Říma, aby se tam dal korunovati za císaře, a vzal s sebou mladého Ladislava. Sotva však opustil Rakousy, stavové

se vzbouřili a zmocnili vší země. Když Fridrich vrátil se od korunovace, žádali na něm, aby propustil Ladislava z poručenské moci své. Při té příležitosti Oldřich Rosenberský zase ukázal se jednou v pravém světle. Jak známo z předešlého vypravování, byl zvláště on vinen, že Ladislav nebyl dosud dán do Čech. Nyní však, maje za to, že bude Ladislav z moci Fridrichovy vysvobozen a za českého krále korunován, náhle obrátil. A již měl plán hotový, aby mohl z toho těžiti pro sebe. Spojil se s rakouskými stavy doufaje, že potom Ladislav službu tu vděčně uzná a svěří mu nejvyšší úřady v Čechách, načež on že zlomí moc Jiří Poděbradského. Avšak Jiří bystře prohlédnuv ošemetné plány ty, slíbil pomáhati císaři Fridrichovi. Hned vypravil se asi s 10.000 muži do jižních Čech, kde dobyv Tábora, učinil konce náboženským zvláštnostem této obce. Na to táhl ke Hluboké, kterýž zámek se mu také vzdal, pak oblehl Budějovice, v nichž skrýval se pan Oldřich Rosenberský. Jelikož proti válečné moci Jiříka z Poděbrad byla každá obrana marna, poddal se mu Oldřich Rosenberský a slavně slíbil, že ho bude uznávati za správce království Českého. Od Budějovic chtěl Jiří Poděbradský táhnouti do Rakous, avšak v tom došla zpráva, že se již císař Fridrich III. se svými poddanými a stavy smířil a Ladislava Pohrobka jim vydal.

Měla-li býti mladému králi zabezpečena česká koruna, bylo nutno, aby ti, jimž byl vydán, dohodli se se správcem země, Jiřím Poděbradským, neboť Oldřich Rosenberský dohrával již zrádný úkol svůj, neměl v zemi žádné moci. Skutečně pak došlo k úmluvám těm ve Znojmě a ve Vídni, kde také r. 1453. král Ladislav osobně sešel se s Jiříkem z Poděbrad. Konečně bylo ujednáno, že bude Ladislav Pohrobek přijat za českého krále, potvrdí-li zápisem svobody zemské, zachovávání kompaktat a všeho, co s nimi souviselo. Král Ladislav dne 1. května r. 1453. zápisy ty vydal a mimo to potvrdil Jiří Poděbradského za správce zemského až do doby, než sám do Čech přijde.

Nicméně našli se ještě i tehdy mnozí Čechové a cizinci, kteří mladému králi po straně radili, aby do Čech nejezdil, že prý mu pobyt v této zemi nic dobrého nepřinese. Pomluvy a úskoky tyto byly konečně po pěti měsících odstraněny, a Ladislav na počátku měsíce října r. 1453 vydal se na cestu do Čech. Stavové vyjeli mu v ústrety do Jihlavy v průvodu slavném a hlučném. Když král Ladislav vstoupil na pomezí království Českého, slíbil a přísahou potvrdil stavům, že je bude zachovávati a hájiti při svobodách jak starodávných, tak i nově upsaných. Když dne 24. října blížil se ku Praze, vyšli mu měšťané vstříc s velikou slávou a každé řemeslo pod svou korouhví cechovní. Králi v době té nebylo ještě ani 14 let. Byl prý to »mládeneček pěkný, kadeřavý«, který postavou i jemností jinošskou zalíbil se všemu lidu, jenž spatřoval v něm záruku nové šťastné budoucnosti.

Dne 28. října r. 1453. byl Ladislav nad obyčej slavným způsobem korunován za krále českého ve hlavním chrámě sv. Víta za přítomnosti stavů če-

DOBYTÍ PRAHY JIŘÍKEM Z PODĚBRAD R. 1448.

(Původní reprodukce dle kresby H. Schüllingera.)

ských, moravských, slezských a lužických. Jen Vratislavští nepřijeli ke korunovaci, neboť Jan Kapistrán je varoval před »kacířskou Prahou«. Nazejtří po korunovaci odstěhoval se král do Starého Města Pražského a počal panovati.

Král Ladislav.

(1453.—1457.)

Jiří Poděbradský hned po korunovaci Ladislavově počal se velmi horlivě starati, aby jménem krále zjednal v zemi pořádnou správu a vzbudil lásku k novému panovníku, což bylo dávno jeho toužebným přáním. Proto vymohl na sněmě, že povolena byla veliká berně, jíž mělo býti užito k důstojnému opatření dvoru královského a k výplatě korunních statků, jež byly v době husitských válek zápisy Sigmundovými zašantročeny. Sněm ustanovil 2 pány a 2 zemany, jimž měly býti předloženy všechny listiny a zápisy krále Sigmunda na zboží korunní i duchovenské; ten, kdo by se nemohl vykázati takovým zápisem a měl některý ze statků korunních, musil jej navrátiti. Tím způsobem bylo mnoho statků navráceno ke koruně, jako zejména hrad Karlštejn a Křivoklát. Dále bylo zapověděno domáhati se práva mocí, prohlášena byla svoboda silnic, bylo nařízeno přísně stíhati loupežníky, žháře a povaleče; též znovu zřízen a v měsíci březnu roku 1454 otevřen zemský soud. Tak zase zavedena byla osobní bezpečnost v zemi, a řemesla i obchody mohly utěšeně zkvétati.

Ladislav Pohrobek, jemuž byla dosud vštěpována jen nenávist k Jiříkovi z Poděbrad i k obyčejům Čechů ve věcech církevních, zejména proti přijímání pod obojí způsobou, viděl nezištnou a vřelou lásku i horlivou péči Poděbradovu a přesvědčil se tudíž, že byl klamán. Rád ustanovil Jiříka nejen za nejvyššího hofmistra královského dvora svého a tudy za první osobu po sobě v zemi, ale i ochotně dal se vésti tímto upřímným a spravedlivým rádcem při všech svých podniknutích. Šlechetný Jiří z Poděbrad horlivě pečoval, aby při královském dvoře byli, pokud jen možno, čeští pánové, aby mladistvý král měl příležitost přiučiti se českému jazyku a aby s národem více a více se sbližoval.

V témž roce, když Ladislav zasedl na královský stolec v Čechách, dobyli Turci Cařihradu, vyvrátili z kořene císařství Východořímské a na jeho troskách zbudovali mohutnou říši Tureckou, z níž počali vyjížděti na loupež do všech okolních zemí křesťanských na sever i na západ. Papež Mikuláš V. vyzval křesťanské národy, aby podnikli křížovou výpravu proti společnému nepříteli, sveřepým Turkům. Za tou příčinou byl též konán sjezd ve Frankfurtě nad Mohanem. Jiří z Poděbrad pojal v době té smělou myšlénku: aby Ladislav ze všech svých zemí postavil mohutné vojsko proti Turkům. Když úmysl ten byl

oznámen sněmu Frankfurtskému, rozhodla se i dosud liknavá knížata německá, že podniknou válečnou výpravu proti nevěřícím. Podrobnější úmluva o tom měla se státi na pozdějším sněmu.

Dříve ještě, než přikročeno bylo k výpravě proti Turkům, jel Ladislav s Jiříkem Poděbradským v měsíci prosinci roku 1454 do Vratislavě. Vratislavští přísahali krále Ladislava poslouchati, složili i pokutu za to, že nepřijeli do Prahy ke korunovaci. Na to jel Ladislav do Vídně a do Nového Města za Vídní, kde měl sejíti se valný sjezd za příčinou úrady o výpravě proti Turkům. Jelikož však byly mezi křesťanskými knížaty veliké rozepře, sešlo z porad těchto. Zatím sultán turecký Mohamed II. učinil roku 1456 veliký útok na knížectví Srbské, hodlaje zejména dobýti hlavního města, pevného Bělehradu. Král Ladislav psal do Čech, aby shromáždilo se vojsko proti Turkům. Přičiněním Jiří z Poděbrad bylo usneseno, aby každý šestý muž vytáhl s králem svým do boje proti moci turecké. Avšak zatím již správce neboli gubernator Uher, Jan Hunyady, stkvěle zvítězil nad Turky u Bělehradu, než brzy na to zemřel stižen byv morem. Král Ladislav se pak znesvářil se synem Hunyadovým, Ladislavem, který byl r. 1457 zajat a v Budíně stat; mladší bratr jeho Matiáš, řečený Corvinus, byl odvezen do vazby do Čech.

Země české očividně v době té zkvétaly pod obezřelou a mohutnou správou Jiří Poděbradského. V královských městech, zejména v Praze, rozvinul se čilý ruch stavební, na zbořeništích povstávaly nové, většinou nádherné budovy zámožného měšťanstva i šlechty. Také průmysl a obchod utěšeně se rozmáhaly. K úplnému pokoji nescházelo již nic jiného, než aby stalo se též dohodnutí se stolicí papežskou a byla schválena kompaktata. I v této příčině byla naděje, že dojde brzy k úplnému narovnání, neboť papež Kalixt III., jenž roku 1455 dosedl na stolec papežský po smrti Mikuláše V., zdál se býti náchylen k příznivému vyřízení sporu s Čechy, touže po tom, aby všechen křesťanský svět spojil se v jedno proti Turkům.

Král Ladislav vrátil se r. 1457 z Uher do Prahy. V té době byla mu za nevěstu vyhlédnuta Magdalena, dcera Karla VII., krále francouzského. Slavné poselstvo české vyjelo pro ni do Paříže, a v Praze již konány byly mnohé přípravy k nádherné, dávno nevídané svatbě královské. Nenadále však král těžce se roznemohl dne 21. listopadu r. 1457 nemocí morovou, jejíž zárodky přinesl si nepochybně z Uher. K smrtelnému loži svému dal si zavolati Jiříka z Poděbrad, jemuž děkoval za věrné služby, vyznávaje upřímně, že jen jeho pomocí stal se českým králem. Poručiv mu země a poddané své, zvláště vdovy a sirotky na péči, upadl ve mdloby a po třídenní nemoci dne 23. listopadu r. 1457 vypustil ducha v jaře života svého, byloť mu ne zcela ještě 18 roků.

STANIS

POSELSTVÍ KRÁLE LADISLAVA

U EČEK:
D OŘE FRANCOUZSKÉM R. 1457

Král Jiří Poděbradský.

(1458—1471.)

První šťastná doba jeho panování.

Nenadálá smrt mladistvého krále Ladislava překvapila všechen národ náš velice. Sotva že po dlouhých, bouřlivých dobách nastal jakýs takýs pořádek, byl již zase český trůn uprázdněn a nastaly opět obavy před bouřemi při volbě panovníka.

JIŘÍ Z PODĚBRAD U ÚMRTNÍHO LOŽE LADISLAVA POHROBKA.
(Původní reprodukce dle kresby St. Hudečka.)

Jiří Poděbradský ujal se prozatímně vlády stejně rázně jako již za Ladislava Pohrobka, nedbaje útoků svých osobních nepřátel, kteří neštítili se i rozšiřovati bídnou lež, že prý král Ladislav byl otráven. Především dne 25. listopadu r. 1457 vystrojil zesnulému králi slavný pohřeb, jehož účastnilo se všecko království. Okolo mar šli čeští pánové nesouce odznaky královské: meč, korunu, jablko, žezlo a pečeť. Na vysokých marách neseno bylo mrtvé tělo královo s odkrytou tváří; krásné kadeře jeho ozdobeny byly zlatým věncem. V nesení mar střídali se staroměstští a novoměstští konšelé a zemané. Kudy nesli

předčasně zesnulého krále, všude lid plakal a naříkal jako prý někdy při pohřbu Karla I., slavné paměti. Konečně byl král uložen ve chrámu Svatovítském v hrobce královské k odpočinku věčnému.

Hned na to jednáno bylo o volbu nového panovníka. Uchazečů bylo dosti. Především hlásil se o uprázdněný trůn císař Fridrich III. jako nejbližší příbuzný krále Ladislava Pohrobka; dále nabízeli se Čechům za krále Vilém, vévoda saský, Kazimír, král polský, kteří měli za manželky sestry krále Ladislava. Konečně přihlásil se též Karel VII., král francouzský, nabízeje Čechům za panovníka mladšího syna svého Karla a slibuje jim četné a veliké výhody. Ač o uprázdněný trůn ucházeli se mocní a vynikající mužové, bylo přece sněmu nesnadno se mezi nimi rozhodnouti. Zdá se, že právě toto množství nápadníků povzbudilo Čechy, aby ohlédli se po panovníku z rodu domácího, k čemuž přispěla zpráva, že Uhři zvolili si dne 24. ledna r. 1458 za krále Matiáše Corvina, který byl dosud v Praze vězněn. Jiří Poděbradský ochotně propustil ho ze zajetí a přátelsky usnadnil mu cestu do Uher. Později došlo mezi oběma i ke krevnímu přátelství, neboť Matiáš zasnoubil se s Kateřinou, dcerou Jiříka z Poděbrad.

Brzo potom sešel se sněm na staroměstské radnici v Praze k volbě nového krále. Všichni uchazeči poslali k volbě své posly, jichž prostřednictvím předstihovali se ve slibech vzácných výhod, žádajíce o trůn. Avšak Čechové měli ku královské hodnosti ve středu svém muže nad všecky jiné způsobilejšího. Byl to dosavadní zemský správce, Jiří z Poděbrad. Většina českého národu usilovala již od velikých válek náboženských o zřízení pořádné správy v zemi a o náležité opatření ve svých žádostech náboženských. V prvé příčině tužby ty již Jiří Poděbradský uskutečnil za života Ladislavova; ostatní přání mohl splniti toliko král rodu domácího, který by byl nadšeným horlitelem pro pravdu slova Božího a spolu spravedlivým, nestranným panovníkem menšině katolické.

Nadešel nezapomenutelný den 2. března r. 1458, ve kterýž po krátké úradě ve sněmu mezi 12. a 1. hodinou polední katolický pán, Zdeněk Konopišťský ze Šternberka, nejvyšší purkrabí, zvolal mocným hlasem: »Ať živ jest Jiří, český král!« A hned po těch slovech poklekl před novým panovníkem, kteréhož příkladu nadšeně následovali i ostatní. A již jedněmi ústy zahlaholil velebný chorál »Tě Boha chválíme« a neustále voláno bylo »Ať živ jest Jiří král!«

Jiří Poděbradský pohnut jsa všeobecným nadšením přijal volbu a prosil toliko shromážděných, aby mu radou i skutkem byli pomocni. A již všickni ochotně slibovali mu věrnost a poslušnost, při čemž i nejotužilejším mužům oči se zarosily. Rozezvučel se veliký zvon na věži staroměstské radnice, zahlaholily zvony ve věžích kostela Týnského, rozzvučely se zvony po všech věžích a vížkách. Zajásal lid a v radostném rozechvění spěchal k radnici staro-

městské. Ve chvíli byla tu hlava na hlavě, jásotu nebylo konce. Z radnice vyvedli pánové nově zvoleného krále. Zachvěl se jarní vzduch jásotem shromážděného lidu. Po pobožnosti v kostele Týnském uveden byl král do královského příbytku ve dvoře Králově na Starém městě. Všecken lid v radostném pohnutí zpíval velebnou píseň »Svatý Václave, vojvodo České země«. Současný letopisec vypravuje: *Byla veliká radost z toho mezi věrnými Čechy, a mnozí jsou radostí plakali, že milý Bůh vysvobodil je z toho, že jsou přišli z moci německých králů, kteří jsou myslili zlé učiniti lidu českému a zvláště těm, kteří se přidrží čtení svatého.*

Volbu Jiříka z Poděbrad za českého krále uvítali také stavové moravští s velikým nadšením a nevšední radostí; jen poněmčilá města moravská, Brno, Olomouc, Jihlava a Znojmo, zpečovala se nového krále uznati. Nejvíce odporovali »kacířskému králi« někteří Slezané, zejména Vratislavští, a to nejen z příčin náboženských, ale i národnostních. Neboť Slezané v době té byli již úplně poněmčilí, kdežto Jiří Poděbradský byl dobrý Čech a německy ani neuměl. Vratislavští v zaslepené vášni proti Jiříkovi z Poděbrad šli tak daleko, že považovali ho za dravého vlka, velikého draka, tyrana a co ještě jiného, ač byl to muž mírný, v národnostních a náboženských věcech velmi spravedlivý, jemuž dobro zemí koruny České bylo nade všecko. Bohužel, byly vášně Vratislavských popudem k nové náboženské a občanské válce v zemi tak těžce zkoušené již předešlými boji.

V první době ovšem zdálo se, že všechno vyřízeno bude po dobrém Jiří byl dne 7. května r. 1458 slavně korunován za krále Augustinem, biskupem rábským, jehož k tomu účelu poslal do Čech Matiáš, král uherský. Před korunovací složil přísahu, kteráž mu pak byla vykládána v ten rozum, jako by se byl odřekl husitství a sliboval přivésti Čechy v bezvýminečné srovnání s církví římskou. Korunovace byla vykonána způsobem nejvýše slavným a za všeobecné radosti; nazejtří, dne 8. května, byla podobně korunována manželka Jiříkova, Johanna, za královnu. Hned po korunovaci vypravil se Jiří s vojskem na Moravu, kde se mu všecka města poddala a za krále ho uznala. Jen Jihlavany bylo potřebí k tomu přinutiti mocí brannou. Z Moravy táhl král Jiří do Slezska, kde na ten čas jen některá knížata mu slíbila poslušnost a věrnost. Ostatních knížat pokořiti nezbylo Jiřímu času, neboť v době té počali proti němu vystupovati arcikníżata rakouští, Albrecht a Sigmund. Proto byl nucen spěšně vrátiti se do Prahy. Těmto odpůrcům pohrozil tak, že přistoupili ke smírné smlouvě, uznavše Jiříka za českého krále; mimo to císař Fridrich III. slíbil uděliti mu kurfirství německé, jehož dosud požívali všickni čeští králové.

Král Jiří dovedl znamenitě utvrzovati moc svou v zemi i za hranicemi. V době té byly mezi německými knížaty veliké rozepře, způsobené hlavně netečností a liknavostí císaře Fridricha, zejména mezi domem Bavorským a Brandenburským. Ta i ona strana vyhledávala přátelství krále Jiříka. Rovněž Vilém,

vévoda saský, bývalý uchazeč o český trůn, vynasnažil se získati přízeň českého krále. Byl s ním uzavřen později i svazek přátelství pokrevního, načež vždy zůstal upřímně oddán králi Jiříkovi i Čechům. Tím byli všickni dosavadní nepřátelé krále Jiříka zastrašeni a druh za druhem se poddávali, zejména stavové slezští a lužičtí. Jen Vratislavští jsouce v zášti své podněcováni některými kněžími proti Jiříkovi — »kacířskému králi« — nechtěli se k němu nakloniti.

Král Jiří postaral se též o dobré styky s papežem Kalixtem III., a již byla naděje, že i na této straně docíleno bude konečně dohodnutí. Avšak Kalixt III. dne 6. srpna r. 1458 zemřel a nástupcem jeho stal se dne 19. srpna téhož roku Aeneas Sylvius, známý z předešlého vypravování, jenž nazván byl jako papež Pius II. Jiří Poděbradský doufal, že i s tímto papežem, jehož osobně znal, se dohodne, avšak záhy se přesvědčil, že ve příčině té se klamal.

Na počátku r. 1459 bylo postavení krále Jiří již tak mohutné, že byl volán i do Uher za prostředníka v nastalých tam rozepřích. Matiáš Corvin znepřátelil se totiž s některými šlechtici, kteří proti němu volali za krále Jindřicha, syna Jiříka Poděbradského; ale tento nepřijal pocty nabízené. Tu nespokojení šlechtici zvolili si za krále svého císaře Fridricha. Jelikož Matiáš Corvin nemínil dobrovolně ustoupiti, došlo k domácím bojům, které byly tím záhubnější, any hranice uherské stále byly ohrožovány největším nepřítelem křesťanstva, Turky. Král Jiří i papež vynasnažili se bouře ty obrátiti v mír, začež pak císař Fridrich III. při osobním sjezdu s králem českým v Brně udělil Jiříkovi dne 31. července r. 1460 léno na důstojenství kurfirstské, čímž uznal ho za pravého a jediného krále v Čechách. Také syna jeho, Viktorina, povýšil císař Fridrich do stavu knížat říšských, od kteréž doby zval se dle panství svého ve Slezsku, řečeného Minsterberk, jež mu otec udělil, knížetem z Minsterberka. Přátelství mezi králem Jiříkem a německým císařem bylo tou dobou tak vřelé, že konečně i uzavřeli mezi sebou spolek, dle něhož císař Fridrich zavázal se zejména nic nepodnikati v záležitostech říše Německé bez vůle a dorozumění s králem Jiřím.

Konečně i papež, vida mohutné postavení českého krále, uznal, že jest panovníkem znamenitým a že Vratislavští nemoudře činí, bouříce se proti němu. Proto psal Slezanům, aby se králi upřímně poddali jako muži spravedlivému a dobrému. Na to král Jiří vypravil se s vojskem do Slezska, kdež dne 1. září r. 1460 přísahali mu ve Svídnici stavové slezští a po třech nedělích v Javoře stavové lužičtí. Pak táhl proti Vratislavským, kde tamější biskup, Jošt z Rosenberka, domlouval měšťanům, aby se s králem Jiříkem dohodli. Konšelé i usedlí sousedé vratislavští rádi byli by tak učinili, avšak městská chátra úmysl ten zmařila. Králi Jiříkovi nezbývalo, než město oblehnouti. Byl by zajisté zvítězil a ve městě zavedl pořádek na vždy, avšak dal se pohnouti přímluvami papežských legatův a upustil od přísného potrestání Vratislavských spokojiv se slibem, že do tří let budou přísahati mu poslušnost.

Takto byl již Jiří až na jediné město Vratislav všeobecně uznán za českého krále a byl panovníkem tak mohutným, jako žádný před ním, vyjímaje ovšem Karla I. Neutěšený stav v Německé říši, kde byly stále sváry mezi knížaty, při nichž býval Jiří spravedlivým a nezištným prostředníkem, byly příčinou, že počalo se pomýšleti na to, aby byl zvolen též za krále německého a tudíž jaksi za pomocníka císařova při správě říše. Kdekoliv vznikl nějaký spor, všude býval volán za rozsudí. Většinou podařilo se mu podobné sváry ukliditi po dobrém; byl-li však nucen sáhnouti ke zbrani, býval z pravidla vítězem. Při těchto příležitostech podařilo se mu navrátiti ke koruně České všecky statky zahraničné, jež byly jí v husitských válkách odcizeny; i Dolní Lužice zase stala se majetkem zemí koruny České.

A jako při sporech mezinárodních nabyl Jiří vlivu rozhodujícího, tak mnohem větší měrou dobyl si v této první pokojné době vlády své nepopíratelných zásluh o blaho a zdar království Českého. Již současníci považovali ho za prvního zvelebitele vlasti naší po Karlu I. Postaral se zajisté nejen o to, aby všecky stopy předešlých válek dlouholetých byly zahlazeny, ale aby povznesena byla vážnost soudů a veřejných úřadů, aby ve všem jednání a konání rozhodovalo právo a osobní bezpečnost každému byla zajištěna. Pečoval též o povznesení umění a věd, přičiňoval se všemožně o opětný rozkvět průmyslu a obchodu; také obnovil a zavedl zase dobrou minci. Též universita Pražská pozvedala se za vlády jeho k rozkvětu novému. Král Jiří pochopil poslání své náležitě a stal se panovníkem vynikajícím.

Porážkou u Lipan byla moc obecného lidu zničena a vyšší šlechta nabyla přílišné moci, kteréž užívala k tomu, aby přivedla lid v tuhé poddanství a nad to zabezpečovala si veliký vliv na moc státní na úkor moci královské. Poměry ty byly rozhodně nepřirozeny, a proto se král Jiří snažil věc ponenáhlu uvésti na pravou míru. Jako rozšafný panovník nechtěl a nemohl dopustiti, aby panský stav příliš se rozmáhal, avšak nehodlal zase naopak stavu toho připraviti o jeho práva. Proto choval se k němu rozumně, avšak také rozhodně. Proti panovačným snahám stavu panského hledal Jiří Poděbradský oporu hlavně ve šlechtě nižší neboli stavu zemanském a ve městech královských. Těmto dvěma stavům také nejvíce záleželo na tom, aby panovnická moc byla mohutna, neboť jen ona mohla jich chrániti proti násilnostem a přehmatům stavu panského. Proto také nižší šlechta a města lnuly ke králi Jiříkovi velice nadšeně. Jest dojemno čísti ve knihách městských z té doby, jak měšťané a měšťanky pořizujíce poslední vůle neboli kšafty, odkazovali nejednou část jmění svého králi Jiříkovi, anebo odpouštěli mu požadavky, jež za ním měli. Král Jiří nebyl totiž bohat a příjmů, jež z korunních statků nabýval, užíval jen k dobru země. Stávalo se tedy často, že použil dobroty bohatých měšťanů, kteří vždy ochotně otvírali mu pokladny své, podobně nižší šlechta povolovala mu na sněmech všeliké berně, když jich žádal. Při obětavé a láskyplné podpoře té a náklon-

nosti nižších stavů dovedl král Jiří choutky panského stavu po nadvládě vždy uváděti na pravou míru.

Ještě větší oporou ve snahách jeho o zvelebení království bylo, že s velikou většinou národu snášel se v náboženství spravuje se úplně kompaktaty. Nicméně však proti vyznavačům církve katolické neboli přijímajícím pod jednou byl vždy spravedliv a nestranný, což přední biskupové a páni katoličtí sami upřímně a veřejně potvrzovali. Stranu pod obojí snažil se povznésti ve smyslu mravních zásad někdy Husových.

Mnozí ze spisovatelů novějších ovšem mu zazlívají, že nechtěl vzdáti se svého náboženství a přistoupiti cele ke straně katolické, neboť dle zdání jejich byl by z toho velice těžil: mohl trvale udržeti se v království a býti zakladatelem nového rodu panovníčího a nad to uvarovati Čechy před velikými válkami. Za příklad staví se mu pozdější francouzský král Jindřich IV., jeden z nejznamenitějších tamějších panovníků, který také odřekl se víry své a stal se katolíkem, aby zachránil sebe i Francii. V Čechách však věci měly se jinak. Kdyby byl Jiří sám přistoupil ku přijímání pod jednou způsobou, nebyl by přinutil většiny národu k podobnému kroku, ba naopak, byl by ztratil nejmocnější oporu svoji v národě, kterýž ho na trůn povolal. Proto nezbývalo mu, než držeti se v mezích přísně kompaktaty vykázaných.

Král Jiří snažil se o upřímné narovnání s církví a chtěl milerád kompaktatům zjednati uznání od papežů. Aby toho docílil, choval se sám v každém ohledu velmi spravedlivě a úplně ve smyslu smlouvy mezi Čechy a koncilem Basilejským. Ano, nechtěl v zemi trpěti jiných stran než pod jednou a pod obojí. Úzkostlivost a starostlivost ta vedla krále Jiříka tak daleko, že nechtěje prohřešiti se proti úmluvám Basilejským, jal se ostře vystupovati i proti nově vznikající *Jednotě bratrské.*

Jednota bratrská, kteráž později vynikajícím způsobem súčastnila se všeho politického a literárního života českého, vznikla právě za vlády Jiříka z Poděbrad nepochybně z rozprášených zbytků táborských. Mužové a ženy hloubající v písmě svatém a zkoumající věci lidské i nadpozemské, odchylovali se od strany pod obojí i od strany pod jednou a sestupovali se v malé kroužky, zvané bratrstvy. Účelem těchto sdružení bylo zachovávati předpisy svatého písma, zejména zákony o mravním životě a lásce k bližnímu. Ve příčině obřadů stála tato bratrstva úplně na stanovisku učení táborského. Od bývalých Táborů však podstatně rozeznávala se v tom, že nechtěla užívati zbraně ani pro rozšíření náboženství, ani ke své obraně.

Za mravního původce těchto bratrstev dlužno považovati českého zemana *Petra Chelčického*, jehož snaha nesla se po tom, aby ve všem následováno bylo příkladu Kristova a aby základním zákonem všeho života a působení stalo se přikázání: Milovati budeš Boha nade všecko a bližního svého jako sebe sama. Z lásky k bližnímu měl člověk i křivdy trpělivě snášeti, neměl hle-

dati pomsty a odpláceti zlé zlým. Jan Rokycana z počátku různým těmto bratrstvům přál pro jich zbožnost, a je velmi podobno pravdě, jen jeho působením obdrželo jedno z nich sídlo ve vesnici Kunvaldě na panství Žamberském, které v době té bylo majetkem krále Jiří z Poděbrad. Prvním náčelníkem tohoto kunvaldského bratrstva stal se bratr Řehoř, chudý zeman, příbuzný Rokycanův. Když známost o kunvaldském bratrstvu čím dále více se šířila, počal se král Jiří obávati, aby papežové nevzali si z toho záminky k nepotvrzení kompaktat. Proto dal bratra Řehoře a přednější z Jednoty zajmouti, zmučiti a teprv po delším věznění propustiti r. 1461. Avšak pronásledováním tím bylo jmenované bratrstvo ještě více posíleno ve snahách svých a počalo hledati spojení po vší vlasti s lidmi sobě příbuznými a ostatními bratrstvy. Roku 1467. bylo v Čechách již asi 50 obcí, které tvořily bratrstva. Sdružení ta sešla se konečně ve Lhotě u Rychnova, kdež zřídila se jako samostatná obec náboženská a zvolila si kněze, biskupy a starší, a to z osob světských, čímž odřekla se jak církve římské tak strany pod obojí. Z těchto nepatrných počátků vznikla tedy *Jednota bratrská*, jejíž význam pro české dějiny a literaturu jest důležitý.

TITULNÍ LIST POSTILLY PETRA CHELČICKÉHO.

Boje krále Jiříka s mocí papežskou a s králem Matiášem.

Všecko zdánlivě nasvědčovalo tomu, že za vlády krále Jiříka začíná nová slavná a šťastná doba českých dějin. Avšak rozmanité okolnosti slibnému postupu tomu nenadále učinily přítrž.

Vratislavští, jak bylo již řečeno, měli se do tří let pokořiti. Avšak tito zpupní němečtí měšťané nejen tak neučinili, ale naopak vášnivě popuzovali pa-

pežský dvůr proti králi Jiříkovi. Aeneas Sylvius, jenž byl toho času papežem, nepřestával snažiti se, aby Čechy přivedl zase k poslušnosti církve a v týž poměr, který býval mezi nimi a stolicí papežskou před hnutím husitským. Jelikož však moc krále Jiříka byla veliká, rozpakoval se papež dlouho odhodlati se ke kroku rozhodnému. Konečně vida, že jsou okolnosti příznivy, počal od krále Jiříka žádati věci, k nimž tento nemohl nijak přistoupiti. Zejména chtěl, aby vypravil do Říma poselstvo, které by slavně obnovilo slib poslušnosti k papežské stolici. Král Jiří byl odhodlán posly vypraviti, budou-li kompaktata potvrzena a bude-li učiněno narovnání mezi Čechy a papežskou stolicí na základě smlouvy s Basilejským koncilem učiněné. Na počátku r. 1462 bylo skutečně poselstvo vypraveno do Říma. V čele jeho byl králův kancléř, Prokop z Rabštejna, muž přijímací pod jednou, Zdeněk z Postupic, jeden z předních šlechticů strany pod obojí, a dále dva mistři učení Pražského: Václav Vrbenský a Václav Koranda z Plzně. Dle královského listu, daného v Praze dne 8. ledna r. 1462., měli slíbiti papeži poslušenství tím způsobem, jako činívali čeští králové, a mimo to měli zejména jednati o stvrzení kompaktat. Dne 14. ledna vyjeli poslové z Prahy a 10. března byli již v Římě. Tu hned na počátku v soukromých rozmluvách bylo jim vytýkáno, že prý král při dvoře svém trpí přijímání pod obojí, ano že prý i sama královna tak činí. Také již napřed bylo prohlášeno, že kompaktata jsou neplatna, a kdyby i konečně byla potvrzena, že papež může je zrušiti. Dne 19. března papež Pius II. řekl dokonce v soukromé rozmluvě Zdeňkovi Kostkovi z Postupic: Neučiníte-li, jak se vám rozkáže, bude zkažen král i království; víte, že mohu tak učiniti.

Poslové ovšem nemohli slíbiti bezvýminečné poslušnosti, jak na nich bylo žádáno. Proto při slyšení dne 20. března papež Pius mluvil již veřejně proti kompaktatům, zejména proti třetímu článku, aby totiž zjevní hříchové žádným způsobem nebyli dopouštěni, ale všelijak byli stavováni. Dne 31. března ve slavné konsistoři a za přítomnosti všech kardinalů a asi 4000 lidí dal papež poselstvu konečnou odpověď, že totiž nepřijímá poslušenství krále českého, leč by v zemích svých vyplenil bludy a zrušil přijímání pod obojí; kompaktata pak prohlásil neplatnými.

S tím poslové čeští odešli z Říma. Byl s nimi do Čech vypraven též papežský legat, Fantin de Valle, jemuž bylo uloženo sděliti králi přání papežova. Legat ten urážlivým chováním způsobil však jen ještě větší nevoli. Zrušením kompaktat nebylo jen rozuměno, aby přestalo se přijímati pod obojí, ale aby zvráceny byly všecky opravy církevní, o nichž bylo v Čechách a na Moravě pracováno již po půl století. Král Jiří, jenž byl od r. 1444. náčelníkem strany pod obojí, měl sám propůjčiti se ku provedení těchto plánů. Že však k tomu nepřistoupí, bylo jisto, neboť dobře věděl, že by tím vydával se ve vražedný boj na život a na smrt, bez naděje na vítězství a úspěch. Byla-li v Římě domněnka, že postačí pouhé slovo královo, aby český národ se obrátil a stal se

VÁCL

JIŘÍ Z PODĚBRAD ZVOLEN ZA KR

ŘCÍK:
ČSKÉHO DNE 2. BŘEZNA R. 1458.

bezvýminečně poslušen, velmi se klamali. Proto král Jiří na sněmu, který sešel se o sv. Vavřinci, dne 10. srpna roku 1462., rozhodně prohlásil, že stojí při kompaktatech a napomínal stavů pod jednou i pod obojí, aby při nich také setrvali. Když mu bylo namítáno, že korunovační přísahou se zavázal hubiti kacířství pravil: »Ano, učinil jsem tak a kacířů nenávidím i stíhám, že by však měla býti kompaktata kacířskými, nebylo nikdy mým míněním!« Když pak papež sliboval proslaviti jeho rod, bude-li přijímati pod jednou, odpověděl král Jiří jako muž ryzí: »Nechť papež ví, žeť já své víry neprodávám za království, ale co mně dal milý Bůh poznati, jsem stále hotov i s manželkou a dětmi pro tu krev velebnou i království i hrdel našich složiti!«

Není pochybnosti, že toto královo prohlášení bylo znamením k válce. Také skutečně papež Pius počal hned vyzývati všech poddaných pod jednou přijímajících proti králi Jiříkovi. Též rozkázal Vratislavským, aby přísahy, již slíbili králi učiniti, nečinili. Papežský legat neboli vyslanec ubytoval se ve Vratislavi a pořádal odtud odboj proti králi, vyzývaje Slezany, Lužičany i poněmčilá města na Moravě, jakož i katolická města v Čechách, Plzeň a Budějovice, aby se s Vratislavskými spojili.

Po dlouholetém vyjednávání došlo tedy k tomu, že slavný slib, jímž byli Čechové a Moravané, přijímající tělo a krev Páně pod obojí způsobou, uznáni za pravé a věrné syny církve, prohlášen byl za neplatný, Čechové a Moravané za kacíře vyhlášeni a nad nově zkvétající vlastí naší počala se zase snášeti náboženská válka.

Hned ovšem dojíti k ní nemohlo, neboť v době té právě vzniklo veliké vzbouření v Rakousích proti císaři Fridrichovi III. Arcikníže Albrecht s Vídeňany ohrožoval nejen panství ale i život císařův. Císař ve velikém tom nebezpečí prosil za pomoc krále Jiří, kterýž také velmi ochotně a vydatně propůjčil mu sil svých v listopadu r. 1462. Za to císař snažil se projeviti mu vděčnost svou mnohým způsobem. Především odřekl se všech a jakýchkoli nároků, které Habsburský rod činil si ze starých dědičných smluv na království České, dále vydal privilegium, jímž starodávnou povinnost, posílati 300 jezdců nebo platiti 300 hřiven k jízdám císařů do Říma, snížil na polovici. Mimo to mladší syny krále Jiříkovi, Jindřicha a Hynka, povýšil do stavu knížecího, jako před tím povýšen byl do téhož stavu nejstarší bratr jejich, Viktorin. Nejdůležitější byl slib, že z vděčnosti za zachránění svého života i panství přičiní se o narovnání Čechů s papežem. Skutečně také se o to zasazoval a to tím více, jelikož vysvobození jeho z nesnází v Rakousích bylo příčinou, že urovnány byly též mnohé poměry a těžkosti v Němcích. Následkem toho Jiří Poděbradský, jenž si o věci ty dobyl velikých zásluh, požíval přízně a těšil se přátelství ve vší střední Evropě.

Papež, byť i císařových přímluv nedbal, byl nucen aspoň s prohlášením klateb počkati, neměly-li se minouti s výsledkem. Tím byla nová náboženská

válka na některou chvíli zažehnána. Avšak zatím již Pius II. na všech stranách nabízel českou korunu různým panovníkům, čímž chtěl roznítiti jejich dychtivost. Tak Slezsko a Lužici nabízel markraběti brandenburskému, a ostatní Čechy zase Kazimírovi, králi polskému. Mimo to podporoval odboj některých pánů, kteří ze soukromých příčin nevražili na krále Jiříka. Jiří Poděbradský pozoruje tyto snahy, svolal na den 18. července r. 1463. valný sjezd všech stavů ze zemí koruny České do Brna. Sněmování toho účastnili se všickni páni pod obojí i pod jednou a zejména také biskupové vratislavský a olomoucký. Král Jiří přimlouval shromážděným stavům, aby byly s ním za jedno ve příčině zachovávání kompaktat, k čemuž pánové pod jednou přistoupiti nechtěli, jsouce stále papežem i legatem jeho proti Jiříkovi Poděbradskému popuzováni. Nicméně Brněnský sněm podporoval přímluvy císařovy v Římě. Rovněž také německá knížata, která sešla se v měsíci březnu r. 1464. v Novém Městě za Vídní, poslala důrazné přímluvy k papeži, aby zanechal náboženského válčení proti Čechům. Papež Pius II. byl však již úplně získán pro rozvášněné obyvatelstvo vratislavské, které psalo a stále prosilo, aby již vydány byly klatby proti králi Jiříkovi a aby zbaveno bylo poslušenství k němu. Zášť Vratislavských proti králi byla tak veliká, že stal se jakýsi, podrobněji nám neznámý pokus, aby byl i s manželkou a syny svými otráven, pokus ten byl však překažen.

Papež Pius II. tedy neváhal. Dne 16. června r. 1464. ve veřejném sezení kardinalů obžaloval krále Jiří z kacířství a vydal na něho půhon neboli obsílku, aby ve 180 dnech dostavil se před jeho soud. Než však bulla o tomto půhonu přišla do Čech a byla vyhlášena, roznemohl se Pius II. na cestě své po Italii a dne 15. srpna r. 1464. zemřel. Po čtrnácti dnech byl na místo jeho zvolen za papeže Pavel II., který ani povahou ani vzdělaností nerovnal se svému předchůdci. Aby mohl lépe se připraviti k boji, zastavil na čas vydaný půhon proti Jiříkovi a vypravil nového legata, biskupa lavantského, Rudolfa, do Vratislavě. Když přípravy byly vykonány, rozkázal bez prodlení dne 28. června r. 1465. obnoviti půhon proti králi Jiříkovi, jakožto obviněnému z kacířství, křivopřísežnictví, svatokrádeže a rouhání, a spolu uložil třem kardinalům, aby ho soudili. Nevyčkav ani výsledku soudního řízení, uchopil se hned všech prostředků, aby způsobil králi Jiříkovi na všech stranách protivenství. Především psal všem biskupům v zemích koruny České, psal do Vratislavě, do Olomouce, jakož i všem pánům pod jednou v Čechách, aby králi nesloužili, prohlašuje, že přísahy kacíři učiněné jsou neplatny, a zároveň slibuje všem, že dá jim krále katolického. Hned na to žádal císaře a německých knížat, aby válečně vystoupili proti českému králi Jiříkovi. Dne 2. srpna r. 1465. vydali oni tři kardinalové, kteří měli říditi soud proti králi českému, půhon proti němu, aby do 180 dní dostavil se buď k soudu do Říma, buď tam, kde v době té bude papež se zdržovati. Po čtyřech dnech na to zmocnil papež zvláštní bullou le-

gata Rudolfa ve Vratislavi, že smí soudy a církevními tresty stíhati všechny pomocníky a přátele krále Jiříka a hlásati křížovou válku proti Čechům, jakož i udělovati odpustky a milosti všem, kdo by chopili se zbraní proti němu. V písemnostech, jež ve příčině té vycházely z kanceláře papežské a byly psány slohem příkrým, byl král Jiří jmenován hroznou příšerou, ovcí prašivou, synem zatracení a jinými ohyzdnými přezdívkami.

MINCE KRÁLE JIŘÍKA Z PODĚBRAD.

V době té měl papež již pevnou naději, že i v Čechách podaří se mu roznítiti nepřátelství proti králi Jiříkovi. — Již jsme vypravovali, že král nechtěl dopustiti, aby stav panský přílišně rozmnožil svoji moc, protože to bylo na ujmu koruně i ostatnímu národu. Z toho přicházelo často ku svárům, neboť pánové mnohdy všelijakým zištným způsobem chtěli přivlastňovati si práva, která jim nepříslušela, čemuž ovšem král bránil. Tak na př. měli králové již od starodávna právo ustanovovati sirotkům ze stavu panského poručníky. Jelikož v této době byl mor, osiřelo mnoho dětí po rodičích ze stavu panského, čímž bylo potřebí také více poručníků než jindy. Pánové někteří dychtili po správě sirotčího jmění, neboť naskytovala se jim příležitost kořistiti nesvědomitým způsobem ze statků těchto dětí. Svědomitý král Jiří však všemožně zdráhal se ustanovovati za poručníky lidi lakotné, pro kterouž příčinu znepřátelil se též s panem Zdeňkem ze Šternberka, nejvyšším purkrabím. Týž pán spolu s jinými se strany katolické zanevřeli na Jiří Poděbradského z těchto a jiných příčin politických, avšak nemohli ničeho pořídit. Proto uchopili se dychtivě sporů jeho s papežem, neboť naskytla se jim tu příležitost, aby politickým záměrům svým dali ráz náboženský. Již kolem velikonoc r. 1465. sjížděli se na různých místech a začali proti králi sestavovati různé žaloby, v nichž však o náboženství téměř nebylo ani řeči a jen stěžováno si do toho, že strany proti sobě brojí na kazatelnách.

Žaloby, jež páni sepsali, předložil král Jiří zcela klidně sněmu, žádaje, aby o nich rozhodl a nestranně rozsoudil, zdali král vládne nespravedlivě. Sněm, zejména stav zemanský a měšťané, velmi rozhodně prohlásili všecky ty stesky za liché a smyšlené. To však nevadilo Zdeňkovi ze Šternberka a jeho přátelům, ano, byli odhodláni stůj co stůj pomstíti se králi, jenž překážel jim v záměrech jejich.

Nicméně Jiří z Poděbrad byl ochoten ještě i tehdy, když sám sněm rozhodl v jeho prospěch, s panským stavem se smířiti, ano i v některých věcech mu povoliti, jen aby zjednán byl v zemi klid. Avšak Zdeněk ze Šternberka

FACSIMILE PODPISU JIŘÍHO Z PODĚBRAD.

dověděv se, že papež vyjednává již s různými panovníky evropskými o korunu českou, nechtěl o dohodnutí ani slyšeti, ale naopak svolal své přátele na *Zelenou Horu* a uzavřel s nimi zvláštní jednotu na hájení stavovských práv. Stále ještě o náboženství při tom se mnoho nemluvilo, což jest nejlepším dokladem, že náboženská stránka byla pouhou záminkou a že Zdeňkovi ze Šternberka a jeho přátelům šlo o něco zcela jiného, zejména o rozmnožení moci a vlivu při vládě. Jednota tato, zvaná Zelenohorskou, k níž se z počátku přihlásilo 16 českých pánů, byla uzavřena dne 28. listopadu r. 1465. Někteří pánové, jako pan Jan z Rosenberka, brzy zase odstoupili od ní, neboť viděli, že jest zařízena jen na neštěstí Českého království, a veřejně vyprávěli, že král Jiří ani svobod zemských ani náboženství neporušuje.

Jednotníci zelenohorští hned po ustavení svém poslali do Říma tajného posla, aby zpravil dvůr papežský, že se již spojili proti svému králi, žádajíce spolu papeže, aby jim dal panovníka nového. Legat Rudolf, biskup lavantský, brzo po zřízení Zelenohorské jednoty povzbudil též Plzeňské, aby se vzbouřili proti králi Jiříkovi.

Avšak papeži se nedařilo při hledání nového krále Čechům. Německá knížata dokonce nechtěla o tom ani slyšeti, aby válečně vystoupila proti králi Jiříkovi. Rovněž polský král Kazimír nejevil chuti na České království, neboť dobře znal nesnáze, s nimiž bylo by mu zápasiti a věděl, že pánům, kteří povstávají proti králi Jiříkovi, jde jen o to, aby měli krále bezmocného a slabého, jímž by vládli po své vůli. Jediný toliko panovník byl ochoten o českou korunu se ucházeti. Byl to Matiáš Corvin, onen bývalý zajatec pražský, jemuž král Jiří povždy ochotným býval rádcem, jehož ze zajetí hned propustil, jakmile byl za krále uherského zvolen, a jemuž i dceru svou dal za manželku. Matiáš Corvin na všecko to zapomněl, a když konečně i manželka jeho, dcera krále Jiří, zemřela, odvrátil se úplně od svého tchána, ochotně nabízeje se papeži k výpravě proti českému králi. Jest zřejmo, že nečinil tak z horlivosti náboženské, ale že vedly jej k tomu záměry docela jiné. Skutečně již r. 1466. vyhledával stále příčiny ke sporům s králem Jiříkem Poděbradským, ano vytáhl též s velikým vojskem až k samým hranicím markrabství Moravského a již již strojil se proti českému králi do země vtrhnouti. Avšak v tom udeřili Turci na Sedmihradsko, a Matiáš byl nucen vrátiti se domů a odložiti choutky své na království České na dobu pozdější.

Zatím již papež dne 23. prosince r. 1466. veřejně uznal krále Jiříka za kacíře zatvrzelého a za křivopřísežníka, prohlašuje ho spolu za zbavena trůnu. Všecky poddané sprostil pak přísah učiněných králi. Nález ten dal veřejně vy-

hlásiti o hodě Božím vánočním ve chrámě sv. Petra. Hned na to, dne 3. ledna r. 1467. poslal do Čech, do Moravy i Lužice veřejné listy, v nichž vybízel všech, aby s Jiříkem Poděbradským ničeho neměli, aby ho vůbec ani za krále nepovažovali, ale naopak všude a ve všem se mu protivili.

Za těchto poměrů nebylo králi Jiříkovi možno dohodnouti se s jednotou Zelenohorskou po dobrém. V měsíci únoru r. 1467. sešel se sice sněm v Jindřichově Hradci, ale nemohlo na něm dojíti k smíru. Králi Jiříkovi nezbylo, než aby se dorozuměl se svými věrnými a vyhlásil válku Zdeňkovi Konopišťskému a jiným členům jednoty Zelenohorské, což se stalo dne 20. dubna r. 1467. Za několik dní na to i Pražané staroměstští a novoměstští vypověděli nepřátelství Zdeňkovi Konopišťskému ze Šternberka, načež hned začala v zemi vojna, rozněcovaná posíláním nových a nových bull do Čech, jimiž církevními tresty hrozeno všem, kdo by poslouchali krále Jiříka a spolu nařizováno, aby všecko království poslušno bylo toliko pana Zdeňka Konopišťského ze Šternberka, jehož papež jmenoval nejvyšším hejtmanem království Českého, pokud by nebylo nového krále v zemi.

Papež rád byl by získal pomoci od stavů německých, avšak když o tom stavové a knížata na sněmě Norimberském jednali, rozhodli se, že nižádným způsobem nebudou nepřátelsky proti králi Jiříkovi vystupovati. Z počátku tedy bojovali proti králi Jiříkovi toliko nepřátelé domácí se Zdeňkem Konopišťským v čele a Vratislavští. Král Jiří při tom vítězil; zejména slušného vítězství dobyl u Frankenštejna dne 16. června r. 1467. nad Vratislavskými. V Čechách zmocnil se mnohých hradů a zámků, jež náležely jeho protivníkům. Legat papežský Rudolf místo zbraní bojoval proti Jiříkovi vynášením klateb, v čemž mu velmi horlivě pomáhal děkan kostela Pražského, řečený Hilarius, jenž uchýlil se s kapitulou do Plzně. Bez smilování byly všude zastavovány služby Boží a klatbami stíháni všickni, kdo nechtěli nepřátelsky vystoupiti proti králi Jiříkovi, při čemž nejhůře vedlo se těm pánům katolickým neboli pod jednou, kteří nepřistoupili k jednotě Zelenohorské vědouce, že záminky odboje proti českému králi jsou lichy. Tak na př. bylo panu Janovi z Rosenberka hrozeno, že mu budou odňaty všecky jeho statky a že soudně se zakročí, aby zbaven byl všeho svého jmění. Hrozbami těmi a podobnými dal se konečně pohnouti, že přidal se ke jmenované jednotě panské.

Císař Fridrich zatím již zapomněl na četná dobrodiní, jež mu král Jiří prokázal, zapomněl i na sliby, jež kdysi z vděčnosti učinil českému králi, a působením zejména pana Zdeňka ze Šternberka změnil své bývalé přátelství k němu v urputné nepřátelství. Kde mohl popouzel říšská knížata proti králi Jiříkovi, avšak ze všech jen jeden, a to Ludvík Bavorský, dal se pohnouti k tomu, že trpěl, aby sbíraly se houfy nevázaného lidu, které pod znamením kříže chtěly v Čechách loupiti. Sotva však překročily hranici, byly dne 22. září r. 1467

u Nýrska poraženy a zahnány. Tak všecken odboj jednoty Zelenohorské klonil se na prospěch krále Jiříka, neboť ani slibovaná jí pomoc nepřicházela, ani dosavadní její vystupování nemělo výsledků. Z těch, kterým papež nabízel korunu českou, nikdo o ni nestál a tak nezbývalo jednotě Zelenohorské než prositi krále o klid a mír. Když již jednáno bylo o toto příměří, jež mělo státi se základem dalšího dohodnutí o mír, vystoupil proti Jiříkovi Poděbradskému Matiáš Corvin, král uherský.

Tomuto panovníku papež z dvojí příčiny české koruny nenabízel. Jednak věděl, že čeští pánové toužíce po králi slabochovi, nechtěli by Matiáše za pána, neboť znali o něm, že vysokou šlechtu v Uhrách potlačuje a že by ani jim pak nenadržoval; jednak sám papež vřele si přál, aby Matiáš raději opatroval své království Uherské proti Turkům. Skutečně také byl by si Matiáš získal nevšedních zásluh o všechen svět křesťanský, kdyby byl s mohutným vojskem bránil šíření moci turecké. Když však o České království nikdo nestál, a když papež viděl, že po tak mnohých klatbách a hrozbách dochází zase ku prospěšnému míru s králem Jiříkem, potlačeny byly všecky ohledy jiné a počalo se konečně vyjednávati s Matiášem, aby vojensky vystoupil proti českému králi.

31. března roku 1468. vyhlásil Matiáš někdejšímu tchánu svému válku, uváděje, že vystupuje proti němu jako ochránce katolického náboženství a že chce bojovati proti českému kacířství, pokud nebude vyhlazeno. Hned na to vytáhl z Prešpurka do Rakous, kde tehdy bojoval Viktorin, syn Jiříka z Poděbrad, proti císaři Fridrichovi. První útok se mu nezdařil. Král Jiří rychle pospíšil na bojiště, jsa odhodlán setkati se s Matiášem; než ten ustoupil vyhýbaje se bitvě. Válčilo se tedy bez úspěchu jen o některá města, zejména o Třebíč, v níž byl Viktorin, syn krále Jiříkův, sevřen uherským vojskem a odkudž se dne 5. června slavně probil.

Nenadálé vystoupení Matiášovo povzbudilo klesající již jednotu Zelenohorskou i Vratislavské, kteří po porážce u Frankenštejna netroufali si ani vyjíti ze svých zdí městských, k novému a důraznějšímu odboji. Král Jiří byl ode všech spojenců opuštěn, papežskými klatbami stíhán a se tří stran ohrožen nepřáteli. Tam Slezané, tu zase domácí odbojníci a onde cizí dobyvatel, Matiáš Corvin. Ale i v tomto boji král Jiří čestně obstál, ač bohužel České království utrpělo nenahraditelnými ztrátami.

V době, kdy král Jiří bojoval v jižní Moravě, Slezané a Lužičané, spojenci krále Matiáše, vpadli se žoldnéři se všech stran najatými od Žitavy do Českého království a zaměřili k Turnovu. Kudy táhli, všude pálili a loupili bez milosti. O hanebných ukrutnostech, jichž se křižáci ti dopouštěli, jest až hrozno vypravovati. Na mnohých místech vzali od lidí »výpalné«, t. j. mnoho peněz, slibujíce, že odtáhnou v pokoji; avšak když peníze měli, nectně zrušíce slib, pálili a vraždili jako kde jinde. U Turnova očekával je pan Jindřich z Micha-

lovic, jenž, ač byl upřímný katolík, králi Jiřímu zůstal věren. Dne 3. června došlo k bitvě, v níž byli křižáci strašlivě poraženi, začež mstili se tím, že nazejtří vypálili Turnov a mnohé vesnice na dvě míle vůkol, vraždíce bezbranné napořád. Pak rychle utíkali z Čech.

Zatím však lid Zdeňka Konopišťského, rovněž spojence Matiášova, vítězně bojoval v jižních Čechách, nutě obyvatelstvo loupežemi a paličstvím, aby k němu přistupovalo. Také Matiáš na Moravě s úspěchem pokračoval na tažení svém do Čech. Města otvírala mu své brány a šlechta dílem ráda, dílem nevolky uznávala ho za svého pána. Ač byla nejkrutější zima, odhodlal se uherský král hned vtrhnouti do Čech. V měsíci lednu r. 1469. přitáhl asi se 1600 bojovníky kolem Litomyšle a Vysokého Mýta až ke Hrochovu Týnci, odkudž zaměřil přímo ke Kutné Hoře, žádostiv jsa pokladů tam uložených. Avšak král Jiří zvěděv o tom, shromáždil asi dvacet tisíc mužů, s nimiž táhl proti Matiášovi k Čáslavi a k Ronovu. V Železných horách setkala se vojska. Král Jiří, uživ příznivé polohy, bez odkladu obklíčil vojska Matiášova u *Vilémova* tak, že měla za sebou hory a před sebou voje krále Jiříkovy. Již nebylo pochybnosti, že vetřelci budou strašně poraženi, již čeští bojovníci hořeli dychtivostí, brzo-li bude jim pokynuto, aby pomstili záhuby a ukrutnosti v zemi páchané, a selský lid hrnul se pln hněvu s oštěpy, kyji, cepy a sudlicemi, aby pomohl doraziti ukrutného nepřítele — ale k boji nedošlo. Král Matiáš vida před sebou jistou záhubu, pokusil se krále Jiříka obelstíti vyjednáváním. Šlechetný sok, který dosud věřil, že zeť jeho, Matiáš, jest aspoň poněkud citelný, přijal pozvání k mírnému vyjednávání. Dne 27. února sešli se tedy oba králové ve vsi Ouhrově v chatrné světnici vypáleného domku, kdež spolu beze svědků rozmlouvali čtyři hodiny. Jelikož králi Matiášovi hrozila jistá záhuba, choval se k Jiříkovi velmi úlisně, mírně a laskavě, jen aby dosáhl příměří. Poctivý Jiří dal se oklamati a ústně se s ním dohodl, že ho i s vojskem propustí, přičiní-li se o vyrovnání sporu jeho s papežem na zvláštním sjezdu a to na základě kompaktat. Král Matiáš sliboval hory doly, jen aby se zachránil, což se mu také podařilo. — Jiří zanechal boje i jistého vítězství a propustil krále uherského i s vojskem jeho, takže volně odtáhlo na Moravu.

Osudná důvěra ta velmi zle vymstila se na králi Jiříkovi, neboť Matiáš nemínil upřímně, co slíbil, nýbrž přemýšlel jen, jak by soka svého podvedl. Došlo sice ke sjezdu, kterýž konán byl na poli mezi Olomoucí a Šternberkem, avšak král Matiáš jsa již na svobodě, ukázal se v pravé podobě. Nejen papežské legaty popuzoval proti králi českému, ale uživ příležitosti, vyjednával s přívrženci jednoty Zelenohorské, aby jeho zvolili za českého krále. Co nedokonal on, o to přičinil se pan Zdeněk ze Šternberka, jenž nechoval v srdci svém ani stopy lásky k vlasti, ale jen zatvrzelou zášť proti svému králi. Slovem, výminka, pod kterou Jiří propustil Matiáše *od jisté záhuby*, byla jen úskočným slibem a Olomoucký sjezd docela zbytečným. Po skončeném a nezdařeném

jednání byl Matiáš od přívržencův Zdeňka ze Šternberka zvolen v Olomouci za českého krále, jímž se také od té doby psal snaže se, pokud mu jen bylo možno, všecky obyvatele, zejména Vratislavany a ostatní Slezany sobě nakloniti.

Král Jiří dověděl se o tomto úskoku na cestě z Kutné Hory do Prahy a pozdě poznal, jak ho Matiáš hanebně sklamal a jak těšil se lichou nadějí, že bude spor vyrovnán přátelsky. Přesvědčiv se z toho dostatečně, že jen mocí může potříti úskočného nepřítele, odhodlal se k boji na život a na smrt, nešetře nižádných obětí na zachránění vlasti.

Sám přinesl obět největší, neboť vzdal se přirozeného přání, aby korunu královskou dochoval nejstaršímu synovi svému a tím stal se zakladatelem nového rodu panovnického v Čechách. Vzdal se naděje té proto navždy, aby v rozhodné době získal mocného spojence. Se svolením sněmu navrhl totiž polskému králi Kazimírovi, že připadne česká koruna synu jeho, královici Vladislavovi, spojí-li se Poláci s Čechy proti Uhrům. Návrh ten byl v Polsku přijat velmi nadšeně a po delším jednání uskutečněn.

Mezi tím stále bylo bojováno, zejména na Moravě, ve Slezsku a též i v Rakousích, většinou vítězně. Tak kníže Jindřich přemohl v tuhé bitvě krále Matiáše v listopadu r. 1469., a v létě r. 1470., když odvážil se Matiáš vpadnouti do Čech ke Kutné Hoře, sama královna Johanna postavila se v čelo vojska a zastrašila Matiáše tak mocně, že nedopřáv si ani noclehu, bez oddechu prchal na Moravu až do Jihlavy. Žoldnéři, kteří nepostačili utíkati, byli pobiti, neboť vojsko české hořelo hněvem vidouc ukrutnosti, jichž se křižáci dopouštěli. Také Vratislavským nevedlo se dobře, neboť jménem krále Jiříkovým válčil proti nim ve Slezsku proslulý bojovník, Václav Vlček z Čeňova.

Vláda krále Matiáše byla násilná a krutá, čehož nejvíce zakusili Vratislavští sami. Ani se před tím nenadáli, jak dovede král, jenž proti »kacířům« českým bojoval, hrozným způsobem vydírati z nich peníze a jiné prostředky. Nebylo tedy divu, že již v letech 1469. a 1470. zmírněna byla vášeň nepřátel krále Jiří, a že naopak počali kloniti se k míru. Sám papežův legat, Rudolf, hovoře ve Vratislavi o škodách a bídě obecné, měl oči plny slz a upřímně se přiznával, že kdyby byl při příchodu svém do Vratislavě lépe znal poměry, nebyl by radil k válce; taktéž se přiznal, *že papež byl špatně zpraven* o záležitostech krále Jiří, že biskupové olomoucký a vratislavský moudře činili, když před válkou zrazovali. Zvláště obecný lid ve Vratislavi, kterýž nejvíce soptíval proti kacířům, ochladl v zášti své, neboť po mnohých bojích nejen nebylo docíleno žádného výsledku, ale rozmáhala se mezi ním bída, nemoci a jiné neřesti. Vratislavští těžce pocifujíce následky svého nerozvážného jednání, byli ochotni prostřednictvím legata Rudolfa smířiti se s králem Jiříkem. Rovněž i Matiáš se přesvědčil, že síla zbraní jeho nikterak nepostačí k pokoření národu, který bojuje

STANISA

JIŘÍ Z PODĚBRAD NAD OBKLÍČENÝMI V

HDEČEK:
JI RÁLE MATIÁŠE U VILÉMOVA R. 1469

za nejdražší své statky. Mimo to povstával proti Matiášovi nepřítel ještě i na jiné straně. Císař Fridrich totiž počal želeti svého dosavadního chování ke králi Jiříkovi, a počal se právem obávati, že by mu byl Matiáš mnohem nebezpečnějším sousedem, kdyby se mu podařilo uchvátiti království České. Na všech stranách klonilo se tedy k míru, ano ani papežský dvůr na přímluvy saských knížat neodpíral vyjednávati o návrzích příštího pokoje.

PEČEŤ KRÁLE JIŘÍKA Z PODĚBRAD.

V této době, kdy již papež ustanovil nového legata, jenž měl jíti do Čech vyjednávat, staly se v naší vlasti změny velmi osudné. Dne 22. února roku 1471. zemřel mistr Jan z Rokycan, duchovní vůdce Čechů přijímajících pod obojí. Brzy na to *dne 22. března téhož roku po krátké nemoci též král Jiří opustil milovanou vlast svoji na vždy.* »Smrt tohoto panovníka byla jedním z největších neštěstí, která kdy potkala národ náš v dobách osudných. Zemřelť právě v době, kdy nejdůrazněji otřesena byla moc jeho protivníků, kdy svítala oprávněná naděje, že po dlouholetých bojích čestně zvítězí národ náš nad svými nepřáteli a dobude sobě míru trvalého.

Zpráva o královně smrti způsobila hluboký zármutek jak mezi přijímajícími pod obojí, kteří v něm ztratili největšího ochránce víry své, tak i mezi těmi pod jednou, kteří dovedli oceniti jeho zásluhy o vlast a kteří nestranně uznávali jeho spravedlnost a shovívavost k vyznání svému. V pondělí, dne 25. března pochován byl král Jiří ve chrámě sv. Víta za velikého pláče a nářku všech Pražanův i všeho ostatního národu.

Král Vladislav II.

(1471.—1516.)

Když se Matiáš dověděl o smrti krále Jiříka, uchopil se hned příležitosti té ku provedení svých záměrův, aby uznán byl od všeho národu za krále českého. Vyslal veliké poselstvo ke stavům, kteří shromažďovali se na sněmě v Kutné Hoře v měsíci květnu r. 1471., aby jich žádalo za přízeň pro něho. Avšak Čechové pamětlivi jsouce daného slibu za života krále Jiříka zvolili dne 27. května r. 1471. jednomyslně za pána svého Vladislava, prvorozeného syna polského krále Kazimíra. Matiáš dověděv se o tom, velice se rozzuřil a násilím odhodlal se získati sobě uznání obecné.

Kutnohorský sněm, nedbaje žádosti krále Matiáše, vypravil do Polska slavné poselstvo, které již v červnu téhož roku přijelo do Krakova. Vladislav ochotně přijal nabídnutou korunu jakož i výminky, které mu Čechové předložili. Přední mezi nimi byla, aby zachována byla kompaktata, aby dosazen byl v Praze arcibiskup, který by se jimi řídil, a konečně aby potvrzeny byly svobody a práva království Českého. Brzy na to, dne 25. července, vyjel Vladislav z Krakova. Když dne 10. srpna stanul na pomezí zemském mezi Kladskem a Vartou, přísahal zachovávati zemské svobody, načež byl slavně doprovoděn do Prahy, kamž přijel dne 19. srpna. Po třech dnech na to, dne 22. srpna, byl korunován od dvou polských biskupů za všeobecné radosti shromážděného lidu.

Když Vladislav II. ujal se vlády, bylo mu teprve patnáct let. Panovník tak mladistvý nebyl ovšem schopen vykonávati povinností panovnických; avšak nedostávalo se mu též osobních vlastností, jichž jest potřebí panovníku. Rozhněvaný Matiáš velmi zuřivě počal bojovati na Moravě a částečně i v Čechách. Boj ten nejvíce prospěl však — Turkům, neboť v době, kdy Matiáš hubi kacíře na Moravě a v Čechách, rozšiřovala se moc jejich tou měrou, že počínala vší Evropě býti nebezpečna. Konečně i sám papež Sixtus IV., nástupce Pavla II., uznal za dobré umírniti se ve přílišném horlení proti českým kacířům a sprostředkovati mír, aby křesťané mohli se spolčiti proti opravdovému a nebezpečnému nepříteli na poloostrově Balkánském. Skutečně pak jednáno bylo o mír na několika sněmech, z nichž nejdůležitější byl ten, jenž se konal v Benešově dne 27. května r. 1473. Sešli se na něm zástupci všech stran: přívrženci pod obojí, zástupcové šlechty katolické, slezských knížat i města Vratislavě a konečně též poslové krále Matiáše. Bylo sněmováno ve klášterním kostele, a rokování zahájila vdova po králi Jiříkovi, Johanna, která tři hodiny vřele a nadšeně mluvila napomínajíc ke svornosti a smířlivosti. Stavové čeští byli vskutku nakloněni k míru. I strana pana Zdeňka Konopišťského ze Šternberka, která sama povolala Matiáše proti králi Jiříkovi, byla již nasycena tuhé a bezohledné jeho

KRÁLOVÁ JOHANNA MLUVÍ NA SNĚMĚ V BENEŠOVĚ R. 1473.

(Původní reprodukce dle obrazu St. Hudečka.)

vlády. Konečně bylo uzavřeno na rok zatímní příměří, ve kteréž době mělo se jednati o mír. Věrolomný Matiáš však nezachoval ho, ale vida příhodnou chvíli, vtrhl na Moravu a do Slezska, aby tam sesílil svoji stranu a trochu pohubil zemi. Polský král Kazimír spolu s českým králem Vladislavem vytáhli sice proti němu, avšak majíce vojsko nesmírně nezřízené, nedocílili úspěchu; konečně bylo zase obnoveno příměří a to úmluvou ve Vratislavi.

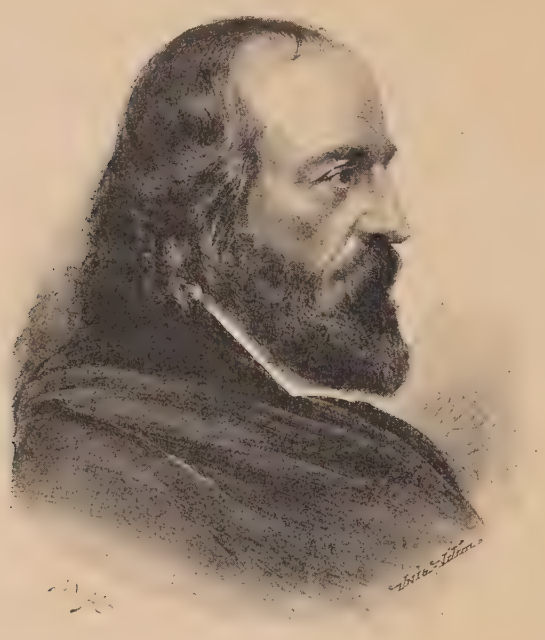
V době té zemřela dne 12. listopadu r. 1475. královna Johanna na vdovském sídle svém Mělníce. Byla to paní vysoce ctná a zasloužilá, která povždy zůstane příkladem českým ženám. S ní sklesla ve hrob též poslední královna česká, která s většinou národu věrně stála při přijímání pod obojí způsobou.

Mezi tím, co mezi Vladislavem a Matiášem bylo vyjednáváno o mír, způsobil si tento novou válku na straně jiné. Císař Fridrich měl totiž spory se svými poddanými v Rakousích, kteréž král Matiáš podporoval a popuzoval proti jejich panovníkovi. Když potom císař Fridrich uznal Vladislava za krále českého, vtrhl Matiáš r. 1477. do Rakous a skoro celé je opanoval.

Za těchto poměrů byl konečně mezi Vladislavem a Matiášem uzavřen v Olomouci r. 1478. mír, kterýž byl smutným dokladem neštěstí, které předčasnou smrtí Jiříka Poděbradského sneslo se nad království naše. Nestatečný a ve válkách nezkušený král Vladislav byl nucen přijmouti kruté podmínky, jež byly ponížením Českého království. Králi Vladislavovi zůstaly jen Čechy samotny, kdežto Morava, Slezsko a Lužice zůstaly v moci uherského krále Matiáše a to až do jeho smrti, načež měly býti vyplaceny velikou sumou 400.000 uherských zlatých. Mimo to bylo odpuštěno všem, kteří v posledních bojích pomáhali králi Matiášovi, načež čeští páni slíbili poslouchati Vladislava, moravští, slezští a lužičtí pak Matiáše.

Olomouckým mírem byly sice skončeny v Čechách dlouholeté války, ale nikoli spory náboženské, které naopak byly válkami ještě v posledním čase rozmnoženy. Nad to král Vladislav stranil katolíkům, řídě se radou některých horlivců ze stavu panského, což ovšem nemohlo býti vhod pod obojím. Zejména v městech královských došlo z toho několikráte k prudkým bouřím, jako na př. r. 1483. v Praze, kde přívrženci strany pod obojí vzbouřili se proti nenáviděným konšelům na Starém i Novém Městě a na Malé Straně, kteří je utiskovali. V bouři té byly vybity radnice všech tří měst a konšelé buď na místě zabiti, buď později popraveni. Vzbouření to bylo by snad mělo osudnější následky, kdyby nebyla šlechta pod obojí přiklonila se k Pražanům a krále s nimi nesmířila.

Nicméně strana pod obojí spěla k úpadku, neboť jednak římská církev zrušivši kompaktata jí neuznávala, jednak od smrti Rokycanovy trpěla nedostatkem pevného zřízení a polovičatostí. Proto ti Čechové, kteří nemohli ve straně pod obojí nalézti upokojení svého přesvědčení náboženského, houfně

VIKTORIN KORNEL ZE VŠEHRD.
(Kreslil Jan Vilímek.)

přistupovali k Jednotě bratrské, která sice z nepatrných počátků r. 1467. povstala, ale pevnou organisací a mravným životem velmi mohutněla, takže za krále Vladislava měla již několik set sborů. Hlavním sídlem Jednoty byla Mladá Boleslav; nejvyšší vážnosti v ní požíval zejména bratr Lukáš a to jak pro náboženskou horlivost, tak i pro nevšední své vzdělání.

R. 1485. smluvili se katolíci a kališníci v Kutné Hoře, že nebudou navzájem se pronásledovati, tupiti a utiskovati, ale že při všem svém jednání dbáti budou kompaktat a zápisu císaře Sigmunda; zejména slíbili si, že nebudou utlačovati poddaných, byť i byli jiné víry než jejich pánové. Smlouva Kutnohorská je vzácným toho dokladem, kterak se po dlouhých náboženských bojích ve vlasti naší počala konečně ujímati zásada náboženské snášenlivosti, toho času v Evropě ostatní skoro docela ještě neznámá. Avšak ani tato smírná úmluva nepomohla kališníkům, neboť spolu s úpadkem jejich církevního zřízení poklesla i jejich mravnost a vzdělanost. Jelikož neměli biskupa, jenž by jim světil kněze, bylo jim často spokojiti se s duchovními všelikými, kteří nemívali ani způsobilosti k úřadu tomu. Na čas přišli do Čech dva biskupové vlaští, kteří světili kališníkům sluhy Páně. Byl to především Augustin Sanktuarienský z Mirandoly, jenž v Čechách zastával úřad světícího biskupa v letech 1480.—1493., a pak stařičký biskup sidonský, Filip de Nova Villa, který světil kališníkům kněze v letech 1504.—1507. Když nebylo těchto biskupů, putovali ti, kdo chtěti dosáhnouti svěcení, do Vlach, kdež však často byli nuceni přísahou potvrditi, že zříkají se kalicha; přísahy té však z pravidla pak nedodržovali. Jiní si od chudých biskupův italských svěcení opatřovali způsobem podloudným za peníze, což ovšem také nepřispívalo ke zvýšení jejich vážnosti.

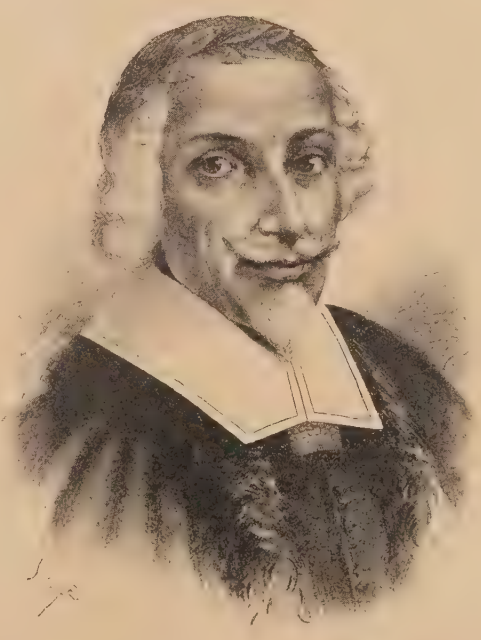
Duchovenstvo strany pod obojí spravoval tak řečený administrator a konsistoř, jichž sídlem byla Týnská fara a Karolinum; stranu katolickou pod jednou přijímající řídil administrator a konsistoř sídlící na hradě Pražském. Dle toho rozeznávaly se konsistoř dolejší (kališnická) a konsistoř hořejší (katolická). Duchovenstvo pod obojí stalo se velice odvislým od svých vrchností, které s faráři zacházely jako s čeládkou, již libovolně přijímaly a propouštěly. Tím

ovšem církevní kázeň velmi hynula a nad to pak za těchto neutušených poměrů stávali se kněžími pod obojími i lidé velmi nehodní.

Avšak stav katolické církve byl rovněž velmi neutěšený, neboť jednak většina bohatých a slavných klášterů v předešlých bouřích vzala za své, jednak arcibiskupství zůstávalo neobsazeno a statky jeho byly zápisy císaře Sigmunda rozchváceny. Mimo to katolická konsistoř neměla moci, neboť katoličtí pánové, kteří vynikali sice horlivostí v boji proti kacířům, chovali se z pravidla stejně tvrdě ku svému kněžstvu jako pánové pod obojí. Jelikož i katolických duchovních se nedostávalo, fary hynuly a pustly, a zboží, jež patřívalo k záduším, přicházelo do rukou světských, protože se ho vrchnosti zmocnily.

Tyto nepořádky ve zřízení církevním kališnickém i katolickém byly příčinou, že mezi lidem klesala mravnost, že měnila se národní povaha a že hynula proslulá statečnost česká. Po velikém napjetí sil za posledních desítiletí nastala veliká ochablost, zmalátnělost, a místo udatnosti rozmohlo se sobectví a rozkošnictví. Tím český národ nejen upadal ve zkázu mravní a přestával býti postrachem Evropy, ale stával se i předmětem útrpnosti a úsměšků, když rozerván jsa ve strany sám sebe dobíjel dílem nesvorností, dílem poklesnutím mravnosti.

Avšak i za těchto smutných poměrů byli mezi Čechy mužové vynikající a šlechetní. Tak mezi politiky a státníky v době té vynikl šlechetný pan *Ctibor Tovačovský z Cimburka,* mezi českými pány věhlasem, vlastenectvím a vzorným hospodařením na svých rozsáhlých statcích *Vilém z Pernštejna,* mezi právníky *Viktorin Kornel ze Všehrd,* mezi pěstiteli humanismu neboli obnovené starořecké i starořímské vzdělanosti požíval světového jména pan *Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic.* V době Vladislavově počalo zkvétati i umění výtvarné, zejména stavitelství, čehož stkvělým dokladem jest Vladislavský sál na hradě Pražském, Prašná brána, Staroměstská mostecká věž, velechrám sv. Barbory v Kutné Hoře, jakož i památky jiné. Mezi staviteli doby Vladislavovy, kteří k velikému rozkvětu přivedli tak řečený pozdní sloh gothský, nejvíce proslul samouk *Matěj Rejsek z Prostějova,* stejně výtečný ve stavitelství jako v rýsování, sochařství a kamenictví.

BOHUSLAV Z LOBKOVIC.
(Kreslil Jan Vilímek.)

Avšak i český jazyk nabyl v husitských válkách velikého rozšíření. Stal se nejenom v Čechách obecně panujícím, ale

STAROMĚSTSKÁ VĚŽ MOSTECKÁ V PRAZE.
(Dle fotografie z konce XIX. stol.)

potlačil úplně jazyk latinský, v němž sepisovány bývaly dříve veřejné listiny, potlačil též poslední zbytky němčiny v městech. Ano, čeština stala se již známou řečí v širém světě, jazykem, jímž jednalo a mluvilo se nejen na královském dvoře českém, ale také na královském dvoře polském. Všickni okolní panovníci němečtí mívali ve svých kancelářích zvláštní úředníky, znalé českého jazyka, kteří české listy z Čech přijímali a na ně česky odpovídali. Na tyto stránky tehdejšího stavu, jež byly patrnými a vysoce důležitými následky válek husitských, nesluší zapomínati.

Z tohoto stavu mohlo těžiti především české písemnictví, kdyby nebyl býval národ náš výhradně zaujat náboženskými vášněmi a spory věroučnými, pro které k lepšímu a vznešenějšímu zvelebení písemnictví nepřišel. Ano Čechové mravním úpadkem za doby Vladislavovy připravili se o všechny výsledky husitského snažení svého, neboť po tak dlouholetých a hrdinských bojích nedovedli zabezpečiti si budoucnost, jaké nezbytně český národ i stát jeho potřeboval. — Jednotlivci v době Vladislavské byli výteční, ale národ jako celek mravně hynul a upadal.

Kdo uváží tyto věci a vidí, jak pokleslo vlastenectví a rozmohlo se sobectví, ten vyloží si také veliký úpadek v politickém zřízení království Českého za doby Vladislavovy.

Bylo již vypravováno, jak po Lipanské bitvě chtěla vysoká šlechta královskou moc úplně opanovati a jak toto nevlastenecké snažení potlačil veliký král Jiří Poděbradský. Avšak po smrti tohoto rázného a obezřelého panovníka podařilo se vysokému panstvu splniti choutky své, neboť král Vladislav byl slabý, povolný a neschopný vladař, jenž ku všemu svoloval. Případně jeden z českých pánů pravil, že král Vladislav jako holub zobal všecko, co se mu

předkládalo, čímž chtěl naznačiti, že bez rozmyslu všecko povoloval, co kdo žádal. Nikomu nedovedl nic odepříti a ku všemu říkal: dobře, dobře! takže konečně zván byl »králem Dobře«. Pro tuto vlastnost zalíbil se ovšem nemálo vysoké šlechtě, jíž povoloval všecko, zač jen žádala. Avšak povolností tou byla zlomena moc královská a podlomena také moc národu.

Již po míru Olomouckém bylo patrno, po čem vyšší stavové touží, neboť panští rodové bez rozdílu náboženských stran sestoupili se ihned v pevný spolek a zahájili boj proti nižší šlechtě, snažíce se jí odejmouti dosavadní vliv při vládě a sami zmocniti se nejvyšší moci ve státě a při soudech. Jelikož rytířský stav neměl při dvoře královském té opory, jaké se těšil za krále Jiříka, byl konečně nucen r. 1487. přistoupiti na mírné narovnání, aby alespoň uchránil něco. Smírem tím bylo ustanoveno, která místa při soudě zůstanou na příště vyhrazena členům stavu panského a na která budou míti právo zemané neboli ryříři. Zemských soudců, tak řečených zemských kmetů mělo pak býti dvacet, a to 12 pánů a 8 rytířů. Tím byl spor o účastenství při soudech mezi pány a rytíři rozhodnut a urovnán.

»PRAŠNÁ BRÁNA« V PRAZE.
(Dle fotografie z konce XIX. stol. ze závodu J. Eckerta v Praze.)

Hůře se vedlo stavu městskému. Neboť proti němu spolčili se teď pánové s rytíři a chtěli úplně jej zničiti; též moc královská měla úplně být potlačena, aby šlechta v zemi vládla sama. V tomto snažení dařilo se vyšším stavům velmi dobře, zejména od roku 1490. Toho roku zemřel totiž uherský král Matiáš Corvinus. Šlechta uherská, která nabažila se tvrdé a ve všem samostatné vlády jeho, hledala panovníka, jenž by jí byl ve všem po vůli, a jemuž by mohla poroučeti ona. Takovým byl český král Vladislav, jehož také skutečně r. 1490. šlechta na uprázdněný trůn uherský povolala. Volba ta byla pro Čechy v tom ohledu prospěšná, že Mo-

rava, Slezsko a Lužice byly tímto způsobem bez umluvené výplaty připojeny zase ke koruně České. Domáhal se Uher sice také Maxmilian, syn císaře Fridricha III., a vtrhl do země vojensky; nemaje však dosti sil, aby odolal mocnější straně Vladislavově, vešel se sokem svým v poměry přátelské. Ovocem jejich byla vzájemná smlouva dědická mezi rody Vladislavovým a Maxmilianovým v ten rozum, aby po rodě v mužském potomstvě dříve vymřelém rod druhý dědil všecky jeho země. Smlouva tato utvrzena později dvojí svatbon mezi členy obou rodů tak, že jediný Vladislavův syn Ludvík pojal za manželku Maxmilianovu vnučku Marii Habsburkovnu a bratr její, arcikníže Ferdinand, Ludvíkovu sestru Annu.

CHRÁM SVATÉ BARBORY V HOŘE KUTNÉ.
(Dle fotografie z konce XIX. stol.)

Vladislav hned po volbě za krále uherského odstěhoval se z Prahy do Budína, načež v Čechách šlechta dělala si, co chtěla. Několik mocných rodů ujalo se vlády, a král sedě v Budíně a odciziv se poměrům v Čechách, řídil se toliko jejich radou. Především nesměl již dále dle své vůle dosazovati nejvyšší úředníky v zemi, ale jen dle rady stavů, nemohl též spravovati korunní statky, neboť šlechta správy jmění toho sama se zmocnila.

Kdyby byla dovedla lépe hospodařiti než král, bylo by omezení moci královské ve příčině té snad bývalo prospěšno, avšak noví tito hospodářové hleděli jen obohacovati sebe a korunu i krále ochuzovati. Jelikož král z důchodů korunních statků žádných příjmů nedostával, byl nucen neustále žádati berně na potřeby zemské. Avšak sněmy nemajíce důvěry v hospodářství královo a správců země, buď berní vůbec nepovolovaly, buď je sbírati povolily, ale byly odváděny tak nepořádně a nedostatečně, že ani král ani země neměli z nich užitku, ale jen několik vyšších šlechticů, kteří nesvědomitě se z nich oboha-

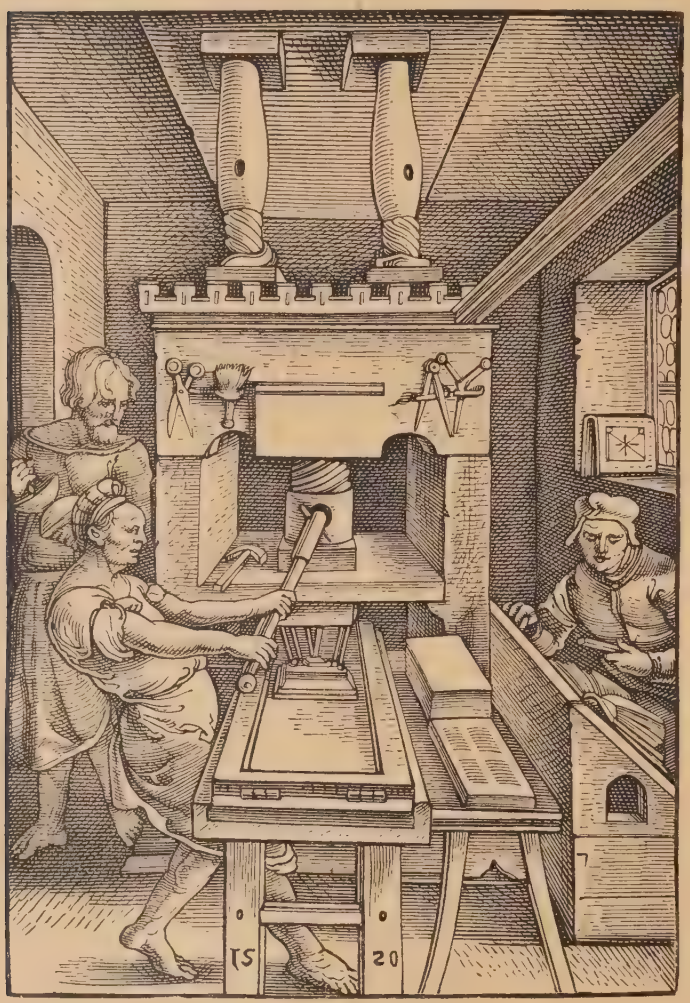
covali. Způsobem tím byla moc královská úplně podlomena a král Vladislav r. 1497. byl nucen přistoupiti na velmi přesné a určité pravidlo ve příčině obsazování nejvyšších úřadů zemských. Za přední zásadu bylo prohlášeno, že král smí uděliti úřad nejvyššího komorníka, sudí, pražského purkrabí, hofmistra, maršálka a kancléře jen osobám stavu panského, kdežto nejvyšší písařství, podkomořství a purkrabství kraje Hradeckého zůstalo pro osoby stavu rytířského. Purkrabí hradu Karlštejna, strážcové to koruny a privilegií zemských, měli býti dva a to jeden ze stavu panského a jeden z rytířského. Tím králi zbyl pouze úřad nejvyššího mincmistra, který mohl obsazovati dle libosti své; jinak ve všem byl vázán určitými předpisy.

Kdyby byla šlechta, která takto moc královskou oslabila, ba zcela podlomila, upřímně smýšlela o povznesení vlasti, mohl v zemi i za její nadvlády rozkvésti blahobyt. Avšak mezi stavy nebylo snažení vlasteneckého, nýbrž — na několik málo čestných výminek — jen hrabivost a touha po výnosných úřadech řídily jejich kroky. Brzy se i v jiných směrech ukázalo, jak šlechta pochopila působení své, jehož se tak domáhala na úkor moci královské. Když totiž dosáhla, po čem toužila, počala utiskovati poddané, kteří neměli nikde zastání, jako bývalo dříve. Sedlák právě v této době stal se úplně nesvobodným a nesměl na zemském soudě stěžovati si na bezpráví, jež mu činil pán. Tím ovšem pozbyl ochrany zákona a byl úplně závislý na libovůli své vrchnosti.

»KAMENNÝ DŮM« V KUTNÉ HOŘE.
(Dle rytiny z poloviny XIX. stol.)
(Býval sídlem obou vlašských biskupů pod obojí.)

Avšak páni a rytíři pokročili ještě dále, spolčivše se v jednotu proti stavu městskému, t. j. proti městům královským. Ta totiž v husitských dobách nejen zbohatla, ale nabyla též veliké moci při správě země, takže od té doby účastnila se jako třetí stav v zemi všech jednání sněmovních a měla vliv na všecky záležitosti veřejné. Páni, kteří byli prvním stavem v zemi, spolu s rytíři, druhým stavem, odhodlali se, těžíce z úpadku moci královské, poměry ty na svůj prospěch obrátiti a třetí stav, městský, odstraniti a královská města do téhož postavení, v jakém byla před husitskými bouřemi, přivésti. Boj proti městům

LIS TISKAŘSKÝ Z R. 1520.

zahájili páni a rytíři libovolným porušováním svobod, jež byly městům zaručeny ve příčině výhradných práv k provozování jistých živností. Tak na př. měla města právo vařiti piva, avšak pánové sami počali je vařiti na svých statcích a měšťanům násilně zabraňovali pivo prodávati a vyvážeti na venkov. Mimo to zabraňovali měšťanům kupovati statky a zápisy na ně vkládati do zemských desk, poháněli je před zemské soudy i v takových případech, o nichž měly právo rozhodovati soudy městské, a konečně umínili si zbaviti města třetího hlasu na sněmech. Aby toho šlechta snadněji dosáhla, usnesla se roku 1497. na sněmě, aby ze všech starých právních nálezů, jež byly uchovány v zemských deskách, bylo sestaveno a vydáno zřízení zemské. Práce ta svěřena byla znamenitému právníku té doby, Albrechtovi Reudlovi z Oušavy, jenž ji dokonal r. 1500., avšak úplně dle přání stavů vyšších. Téhož roku vydáno bylo toto zřízení zemské, jež nazváno bylo *Vladislavským*, a do něhož páni a rytíři vložili za právo své, čeho vlastně teprve proti stavu městskému chtěli se domoci. Tím ovšem všecko Vladislavské zřízení zemské bylo stranické a nikterak neodpovídalo skutečným poměrům v zemi, naopak třetí stav měl jím býti úplně potlačen. Zřízení toto došlo valného rozšíření tím, že bylo vydáno tiskem. (Zánovní tento, pro pokrok člověčenstva veledůležitý vynález zjednal si záhy přístup i do Čech, a první česká kniha tištěná byla vydána již za krále Jiří Poděbradského roku 1467. v Plzni.) Obyvatelé v městech královských se spolčili a vznesli žaloby proti pánům a rytířům ku králi. Avšak nepochodili, neboť král Vladislav vydal roku 1502. nález na prospěch šlechty. Z toho povstaly veliké bouře domácí mezi měšťany, kteří zapsali se v jednotu k hájení svých práv a svobod, a pány i rytíři, kteří rovněž se spolčili proti

královským městům. Válka a bouře domácí, kteráž z toho vznikla, byla částečně narovnána teprve r. 1517. *smlouvou Svatováclavskou*, zejména přičiněním vladyky steneckého pána Viléma z Pernštýna. Když páni a rytíři po této smlouvě přijali do svých služeb mnoho dobrodružných zemanů, kteří přepadávali pokojné městské obyvatelstvo na silnicích, jež tyransky mučívali, počali též měšťané mstíti se na svých protivnících. Tak v zemi dále zuřil boj a krveprolévání. Král z počátku nadržoval šlechtě, a teprv později, když se přesvědčil, že jest klamán a o poslední zbytek svých práv a přijmů připravován, přichýlil se k měšťanům proti šlechtě. Dříve než byl spor skončen, král Vladislav zemřel v Budíně dne 13. března r. 1516.

PEČEŤ KRÁLE VLADISLAVA.

KRÁL LUDVÍK.

(1516.—1526.)

Vladislav zůstavil dvě nezletilé dítky: dceruška Annu a synáčka Ludvíka, jemuž bylo při smrti otcově 11 let. Král Vladislav ještě za svého života se postaral, aby bylo Ludvíkovi zabezpečeno nástupnictví na trůně českém. Již r. 1509. přijel s tříletým synáčkem tím do Čech, kde dal ho korunovati. Spolu vymohl na českých stavech, že po případě i dceruška jeho, Anna, má míti nárok na český trůn s tou výminkou, provdá-li se za muže, kterého by jí stavové určili a jehož by za panovníka přijmouti chtěli. — Ne tak snadno mohl král Vladislav zajistiti synu svému Ludvíkovi uherský trůn, neboť bohatý šlechtic tamější, Jan Zápolský, všemožně se přičiňoval dosáhnouti královské koruny uherské.

Král Vladislav, aby dětem svým spíše zabezpečil budoucnost, uzavřel spolek a smlouvu s císařem Maxmilianem I. z rodu Habsburského a s příbuzným svým Sigmundem, králem polským, a sice na slavném sjezdu všech těchto tří mocnářů ve Vídni r. 1515. Sjezd tento pro všechnu budoucnost českého národu stal se velice důležitým, neboť byly na něm stvrzeny oba ony sňatky mezi členy rodu Jagajlova a Habsburského, o nichž jsme se zmínili již výše.

Po smrti Vladislavově zřízena byla v Čechách poručnická vláda pro čas Ludvíkovy nezletilosti. Ač v čele jejím měl býti císař Maxmilian a král polský, řídili správu země přední úředníci zemští, z nichž na čelném místě byl nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu, muž neobyčejně schopný a chytrý, avšak povahy úplně ničemné. Vždyť právě on nejvíce se obohacoval na útraty koruny a nejvášnivěji bojoval proti stavu městskému. Významný jest z doby té vtip, jímž měšťané vylíčili hospodářství v Čechách za správy tohoto nejvyššího purkrabí, vypravujíce si, že za starých časů mívali v Praze Židé v kleci lva a lvici a dobře je uživili; nyní prý všecka Česká země nemůže uživiti jediného Lva.

Králi vedlo se při tom špatně, neboť nedostávalo se mu často i nejnutnějších potřeb, ba i šatstva a potravy, kdežto pánové, kteří vládli jeho jménem v Čechách a všech důchodů koruny se zmocnili, žili v nesmírné nádheře a přepychu. Pan Zdeněk Lev z Rožmitálu konečně počínal si ve všem zcela libovolně.

Jest opravdu jen s podivením, že v tomto všeobecném mravním úpadku podařilo se přece některým mužům vlastenecky smýšlejícím, zejména panu Vilémovi z Pernštýna, r. 1517. na sněmě Svatováclavském na čas ukliditi spor mezi vyššími stavy a městy. Mírná smlouva ta, Svatováclavskou řečená, vrcholila v tom, že městům sice zachován byl třetí hlas na sněmech, ale za to byla nucena zříci se některých svých práv a svobod ku provozování živností, zejména pokud týkalo se vaření piva. Není pochybnosti, že Svatováclavská smlouva mohla býti počátkem smíru a že mohla podvrátiti šlechtickou nadvládu v zemi, kdyby bylo krále, jenž byl by dovedl mohutnou rukou bdíti nad jejím zachováním. Avšak Ludvík byl dítě a nad to byl vzdálen království sídle na hradě Budínském. Zůstala tedy smlouva toliko na papíře a předešlé spory a nedůvěra mezi stavy vyššími a třetím byly dále živeny a jitřeny. Ani města nezřekla se svého spolku, ani šlechta nepřestala vyhledávati příležitosti, jak by se znova na měšťanech mstila. V době té vznikla též myšlenka, aby za příčinou získání větší moci spojily se Staré a Nové Město Pražské, z nichž každé, dosud majíc své konšele, spravovalo se zvlášť pro sebe, v obec jedinou. Úmysl ten byl r. 1518. uskutečněn, a chytrý, smělý řečník mistr Jan Pašek z Vratu stal se prvním konšelem neboli primasem spojených měst.

K nesnázím a nehodám, o nichž jsme dosud vypravovali, přidružilo se nové hnutí náboženské. Až do této doby byly v Čechách tři hlavní náboženské strany. Největší část Čechů hlásila se až dosud ku kališnictví neboli straně utrakvistické, ač již mravně hynula; malá část národu, zejména několik vyšších šlechticů a pak pohraniční Němci stáli při straně pod jednou neboli katolické. Vedle těchto dvou starších stran náboženských mohutněla Jednota bratrská, k níž přistupovali již také i členové rodů šlechtických. Mimo tyto tři strany počalo se za krále Ludvíka šířiti ještě nové, čtvrté vyznání náboženské. Ve

druhém desítiletí XVI. století vystoupil totiž v německém městě Witemberce mnich Dr. Martin Luther, výmluvností podobný našemu Husovi, ale nedosahující ho učeností, natož pak bezúhonným životem, jenž rozhodně snažil se působiti na prospěch oprav v církvi. Avšak nezůstal toliko při působení opravném, ale záhy počal hloubati ve věrouce a na mnoze odchýlil se od dosavadního učení církve katolické, čímž stal se zakladatelem nového náboženství, jež zváno bylo *luterským*, neboli *protestantským* a konečně *evanjelickým náboženstvím dle vyznání Augšburského.*

SMRŤ KRÁLE LUDVÍKA U MOHAČE.
(Původní reprodukce dle kresby Stanislava Hudečka.)

V Čechách, které již od sta let byly zmítány otázkami náboženskými, uvítáno bylo vystoupení Martina Luthera příznivě a zásady jeho našly v naší vlasti půdu úrodnou. Tehdejší nejznamenitější spisovatel Bartoš Písař vyhlásil za div Boží, že právě ti Němci, kteří tak dlouho bojovali proti českým kacířům a proti přijímání pod obojí způsobou, nyní prý s Čechy se sblížili a přijali vlastně náboženství jejich. Nové učení šířilo se nade všecko očekávání. Katolické obyvatelstvo ve městech, jakož i téměř všichni němečtí osadníci při severní hranici české, kteří vždy velmi horlivě vystupovali proti straně pod obojí a přátelům oprav v církvi, rádi a ochotně přijímali nauky Lutherovy a stali se jeho horlivými přívrženci. Rovněž i kališníci, zejména pokročilejší

z nich, kteří toužili po pevnějším zřízení a spořádání církve své, přátelsky přijímali tyto náboženské novoty, ač při tom ponechali si jméno kališníků neboli utrakvistů. Skutečně však byli již luterány, tak že od této doby rozeznáváme v Čechách staré kališníky, kteří setrvávali dosud při kompaktatech, na rozdíl od kališníků nových, kteří zůstali jimi pouze dle jména a ve skutečnosti úplně sblížili se ve příčině věroučných článků s Lutherem. Též Jednota bratrská hledala a našla styky s německým oprávcem, Martinem Lutherem, avšak v jedno s přívrženci jeho se nesloučila a to zejména pro rozdíly v pojímání církevní kázně.

Z toho všeho, co dosud bylo vypravováno, jest zřejmo, že v Českém království bylo veliké vření a rozklad jak ve příčině politické tak i náboženské. A v době tak pohnuté seděl na trůně nezkušený mladík, jenž ani nesídlil v Čechách, nýbrž ve svém království Uherském.

Z obecného úpadku povstala v Čechách strana, již dějepisec Palacký nazval vlasteneckou. Strana ta odhodlala se způsobiti obrat a zameziti zejména okrádání koruny a zneužívání úřadů zemských k ničemnostem, jakož i obnoviti moc královskou. Náčelníci této vlastenecké strany, k níž především hlásil se pan Adam z Hradce, jakož i Vilém z Pernštýna a po něm syn jeho Vojtěch, snažili se spojiti s králem Ludvíkem a jmenovitě s mladou choti jeho, královnou Marií, s níž byl Ludvík oddán r. 1521. Přičiněním této vlastenecké strany přijeli královští manželé r. 1522. do Prahy, kde na vlastní oči přesvědčili se o ničemnostech tehdejších nejvyšších úředníků a vší správy zemské. Král Ludvík pobádán jsa manželkou svou, učinil nehospodářství tomu rázem konec. Dne 13. února r. 1523. sesadil všechny dosavadní nejvyšší úředníky a ustanovil na místa jejich osoby jiné. Nejvyšším purkrabím stal se Jan z Vartemberka, nejvyšším kancléřem Adam z Hradce. Také ve městech Pražských, která byla od r. 1518. spojena v jednotu, dosadil nové konšele, jež vybral z téže strany, z níž byli i nejvyšší úředníci zemští. Jedině tímto velikým obratem mohly býti napraveny poměry politické a vzkříseno býti království z tehdejší mdloby, — k čemuž však, bohužel, nedošlo.

Pokud týkalo se otázek náboženských, chovala se totiž většina mužů strany vlastenecké ku vznikajícímu luterství přátelsky. Nepřátelé jejich nemohouce jiného, užili této stránky, aby odpor proti nim způsobili. Nejdříve ve Pražských městech podařilo se jim vzbuditi nepřátelství proti novotářům ve víře tak, že při prvním obnovení městské rady r. 1524. nebyli již zvoleni konšelé, které před rokem král ustanovil. Primasem stal se znovu mistr Jan Pašek z Vratu, důvěrný přítel pana Zdeňka Lva z Rožmitálu a horlivý starokališník. Ten počal v Praze krutě vládnouti zajímaje a z města vyháněje protivníky své; v čele vypuzenců, mezi nimiž byl také výše zmíněný spisovatel český, Bartoš Písař, nalézal se Paškův osobní nepřítel a někdejší primas Hlavsa z Liboslavě. Pašek vypuzeným osobám zabavoval jmění, s nímž nakládal pak dle své libovůle. Vše to činil na oko z horlivosti náboženské proti nebezpeč-

ným novotářům luterským. Král Ludvík neprohlédl úmyslů těch a nepoznal, že horlivost náboženská jest tu jen předstírána, a proto schvaloval násilnosti ty a přijímal též liché a nepodstatné žaloby proti nejvyšším úředníkům z kacířství podezřelým. Konečně podařilo se ošemetným žalobníkům, že v únoru r. 1525., když se král zdržoval zase již v Uhřích, byli nejvyšší úředníci strany vlastenecké sesazeni, načež Lev Zdeněk z Rožmitálu se svými přáteli dosedli zase na místa předešlá a nabyli moci bývalé. Zdeněk Lev z Rožmitálu působil právě tak v celé zemi, jako přítel jeho mistr Pašek v Praze. Muže politicky sobě nebezpečné pronásledoval jako kacíře, předstíraje horlivost náboženskou.

Král Ludvík konečně prohlédl, že náboženství jest těmto lidem toliko pláštěm pro nešlechetnosti, poznal, že chybil, když liché žaloby proti straně vlastenecké přijímal, a přesvědčil se, že ti, kdož se úřadů zmocnili, jednají na příkoří koruny. Proto nařídil do Prahy, aby dále nebylo nepřátelsky vystupováno proti měšťanům, jako dělo se dosud, a aby ti všickni, kteří byli pro náboženství vypuzeni, směli se okamžitě vrátiti. Avšak Jan Pašek, spoléhaje na přátelství pana Zdeňka Lva, neposlechl krále; také ani pan Lev nedbal rozkazů těch, ale při všem řídil se svými prospěchy osobními.

Dne 9. října r. 1523. zemřel mocný a bohatý pán Petr z Rosenberka, jenž pominuv svých nejbližších příbuzných, odkázal veškery veliké statky své politickým přátelům, jmenovitě Zdeňku Lvovi z Rožmitálu. Neočekávaná a bohatá kořist ta zaslepila lakotného nejvyššího purkrabí tak, že neváhal zneužiti i úřední moci, aby rychle dostal se v držení odkázaného dědictví. Tím však byla míra hříchů jeho dovršena. Všecko království rozestoupilo se na dvě strany: *Rosenberskou*, která stála proti panu Lvovi a při právních dědicích pana Petra z Rosenberka, a *Rožmitálskou*, která stranila panu Lvovi a byla odhodlána i násilím dopomoci mu k tučnému dědictví. A také skutečně již zdálo se nepochybným, že budou všecky spory v království Českém rozhodnuty jen zbraní. Avšak nenadálé příhody další způsobily neočekávaný obrat.

V době, kdy vlast naše byla zmítána domácími bouřemi, strojil se turecký sultán Soliman II., dobyv již roku 1521. pevného Bělehradu Srbského, k velikému vpádu do království Uherského. Král Ludvík, jehož v nejvyšší nouzi a nejtrapnějším postavení pánové uherští opustili, psal do Čech, prose o pomoc proti ukrutnému nepříteli. Rosenberská strana, s níž se spojila všecka bývalá strana vlastenecká, ochotně a horlivě počala hned shledávati pomoc králi k nastávající válce, neboť bylo upřímnou snahou její, aby povznesena byla panovnická moc. Avšak nejvyšší purkrabí pražský, pan Zdeněk Lev z Rožmitálu, ač na oko byl též ochoten pomoci králi z nesnází, přičiňoval se, aby vojenská pomoc nepřišla v pravý čas na místo.

Zatím Soliman vpadl s obrovskou mocí do Uher. Král Ludvík, 20letý, ve válečnictví nezkušený mladík, lehkomyslností uherského panstva odevšad jsa

opuštěn, vytáhl do pole s mocí jen skrovnou. Smutnou maje předtuchu věcí budoucích, prohodil ke svým věrným: »Vidím již, že jedenkaždý chce jen na mne se vymlouvati a mou hlavou krýti svou. Já život svůj dal jsem v nebezpečí, abych zachránil království toto i vás; nuže ať neochota nemá omluvy, já se odvážím i hrdla svého a s Boží pomocí potáhnu tam, kam jiní beze mne jíti nechtějí.« Vskutku podnikl s Turky u Mohače nerozvážný boj, v němž byl poražen, načež na útěku bídně zahynul dne 29. srpna r. 1526., utopiv se i s koněm v jakémsi močále.

* * *

Nešťastná a osudná byla smrt krále Ludvíka.

Poslední člen *prvního* panujícího rodu českého, rodu *Přemyslova*, zahynul úkladnou vraždou v Olomouci; poslední člen *druhého* panujícího rodu, slavných *Lucemburků*, zemřel sice smrtí přirozenou, ale život jeho i vláda pro národ náš velmi byly neblahy a nešťastny. Za krále Jiří z Poděbrad podobalo se, že podaří se založiti nový, *třetí* panující rod český, z krve domácí, a že tento rod položí základy k pevné moci panovnické a k silnému království na venek. Ale mělo přijíti jinak. Místo *silné* dynastie Poděbradské zaujali *slabí Jagajlovci* polští, kteří tvoří *třetí* panující rod královský *v Čechách*. Vzal brzo za své a památka jeho není požehnána. První král z toho rodu, Vladislav, slabostí a neschopností svou dal hlavní příčinu k zevnímu i vnitřnímu úpadku Českého království, syn jeho, Ludvík, dříve, než mohl se vyvinouti, skončil smrtí bídnou a předčasnou. Jím vyhynul *třetí* královský rod v Čechách. Mladistvá choť padlého krále, *Marie*, v 21 letech věku svého stala se vdovou. Nezůstala v Uhrách ani v Čechách, nýbrž odstěhovala se do Nizozemí, kdež dlouho ještě žila ve vdovství.

Národ český co do jazyka a národnosti dosáhl na sklonku třetí dynastie své velikých úspěchů, ale politicky a mravně v téže době velmi poklesl. Následkem toho a rozháraných poměrů náboženských, jest obsah příštích kapitol dějin českých zhusta neutěšený, smutný a pro potomstvo *výstražný*. Zde jak v zrcadle vidí se, co činiti a čeho varovati se třeba, aby splnila se slova: »Nedej zahynouti nám ni budoucím.«

PODPIS KRÁLE LUDVÍKA.

KNIHA ČTVRTÁ.

ČECHY ZA VLÁDY RODU HABSBURSKÉHO.

(1526.—1740.)

Ferdinand I.

(1526.—1564.)

První doba jeho panování.

Jelikož král Ludvík nezanechal dědiců, byl královský trůn v Čechách opět uprázdněn. Jako kdysi po smrti Ladislava Pohrobka nescházelo ani tentokráte nápadníků, kteří toužili po koruně české a tím po panství nad královstvím Českým, markrabstvím Moravským, knížectvím Slezským a nad Horní a Dolní Lužicí. Zdá se, že mezi uchazeči, jichž bylo 11, byl též pan Zdeněk Lev z Rožmitálu, jenž byl by se nezdráhal napodobiti krále Jiříka Poděbradského, avšak byl mu povahou, skutky, vládařskými schopnostmi i v lásce k vlasti velmi nepodoben.

Mezi kandidaty na český trůn vynikali zvláště Vilém a Ludvík, vévodové bavorští, a rakouský arcikníže Ferdinand, z rodu Habsburského, jenž byl dle Vídeňských úmluv z r. 1515. zasnouben s Annou, sestrou Ludvíka, posledního krále českého. Ferdinand tímto příbuzenským svazkem měl ze všech nejvíce naděje na korunu. Avšak většina českých stavů, zejména nejvyšší purkrabí, pan Zdeněk Lev z Rožmitálu, hodlali užiti práva svého k volbě českého krále způsobem ne příliš čestným.

Kdo porovná volbu tuto s volbou krále po smrti Ladislava Pohrobka, pozná nejlépe, jak hluboce poklesla mravnost v Čechách v posledních dobách. Tehdy (r. 1457.) všecken sněm z bohatých uchazečů o trůn vybral si nejchudšího, avšak nejschopnějšího, jímž byl Jiří z Poděbrad; po sedmi desítiletích čeští stavové byli ochotni přijmouti toho, kdo nejvíce zaplatí, bez ohledu na to, je-li

schopen býti panovníkem čili nic. Brali peníze ode všech kandidatů, jakož i dali si slibovati všelijaké výhody. I Ferdinandovi za těchto neutěšených poměrů nezbývalo, než aby platil a sliboval. Pro něho pracovala v Čechách zejména strana vlastenecká, která doufala, že povznese moc koruny a že pod vládou jeho nastane v zemi, vášněmi náboženskými i politickými zmítané, zase mír. Když pak Ferdinand stranu Rožmitálskou získal sliby a penězi, podařilo se mu nad ostatními kandidaty zvítěziti.

Když se čeští stavové sešli do Prahy ku sněmu, zvolili ze sebe 24 volitelů a to po 8 z každého stavu. Ti v úterý, dne 23. října 1526., shromáždivše se v kapli sv. Václava ve chrámě Svatovítském, jednohlasně zvolili arcikníže Ferdinanda za svého krále. Výsledek volby byl tajen až do příštího dne, kdy teprv o polednách byl prohlášen veřejně. Shromážděný sněm hned zapěl starobylý chorál český »Svatý Václave!« a všecko shromáždění odebralo se do chrámu sv. Víta na poděkování za šťastně vykonanou volbu, kteráž pak v městě byla střelbou a různými radovánkami oslavována. Po tom vypraveno bylo do Vídně slavné poselstvo, které mělo arciknížeti Ferdinandovi oznámiti, že si ho Čechové zvolili za krále a spolu předložili mu výminky, za kterých měl ujmouti se správy království Českého.

Mezi výminkami těmi byly mnohé, jež se samy sebou rozuměly, jako na př., aby potvrdil dávné svobody stavů, kompaktata a zápis císaře Sigmunda. Ty a podobné podmínky byl ochoten splniti. Avšak čeští stavové mimo to žádali, aby zabezpečil jim na věčné časy onu ohromnou moc, které nabyli za slabé vlády Vladislavovy a Ludvíkovy. Tomu se nově zvolený král bránil a také ubránil. Moravané, Slezané a Lužičané rovněž uznali Ferdinanda za svého pána, načež s manželkou svou Annou odejel v lednu r. 1527. do Prahy, kde byl dne 24. února slavně korunován. Přišed na pomezí české za Jihlavou přísahal Ferdinand dle daného slibu na zachování starobylých svobod zemských. Tím skutkem položen byl základ k panství rodu Habsburského v Čechách.

Král Ferdinand, toho jména prvý, byl rodem Němec a vychování nabyl ve Španělích; tam vštípeny mu byly oblíbené tehdy zásady, dle nichž vedlo se státu tím lépe, čím moc panovníkova byla vyvýšenější a moc stavů slabší. Tím ovšem velice se lišil od názorů české šlechty, od níž uchyloval se také náboženstvím, neboť byl rozhodný katolík. Jsa pak mimo to zpola Němec, zpola Španěl, různil se od české šlechty i jazykem, neboť nebyl češtiny ani mocen. Při tak velikých různostech v zásadách a povaze panovníkově a v zásadách a povaze české šlechty bylo potřebí veliké opatrnosti, aby mezi králem a národem mohla býti shoda. Té bylo však možno docíliti, protože Ferdinand I., jsa velice tísněn válkami s Turky v Uhrách (byl totiž jakožto dědic Ludvíka II. zvolen za krále také aespoň v jedné části Uher), potřeboval často žádati české sněmy za peníze na vojsko a jiné potřeby státní, začež ovšem byl ochoten ku mnohým ústupkům se strany své. Mimo to strávil Ferdinand mnoho let své

FERDINAND I. PŘÍSAHÁ NA HRANICÍCH KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

(Původní reprodukce dle obrazu Stanislava Hudečka.)

vlády v Čechách na hradě Pražském a šlechta česká mohla tu snadno domoci se vlivu. Avšak na královském dvoře bylo vždy něco cizinců, kteří radili panovníkovi, aby vládl rozhodně a neohlížel se na stavy; mezi českou šlechtou, která za slabé vlády Vladislavovy a Ludvíkovy uvykla již všeliké libovůli, bylo naopak zase málo těch, kteří by byli ochotni v zájmu obecného dobra ustoupiti od některých příkrých požadavků, jimiž podlamována byla moc koruny, a kteří by byli chtěli sblížiti se s dvorem. Následkem toho většina šlechty brzo po volbě a korunování chovala se ku králi odmítavě, což při dvoře vzbudilo odpor a vedlo k různicím. Příčiny k neshodám zavdávaly záležitosti politické, jimž dáván býval ráz národnostní a náboženský.

Nastoupením Ferdinanda I. na český trůn staly se Čechy částí veliké říše, neboť král český byl též králem části Uher a v Chorvatsku jakož i pánem ve všech zemích, řečených německorakouských. Byl to základ dnešního mocnářství Rakousko-Uherského. Spojení těchto zemí v jedněch rukou bylo příčinou, že se pomýšlelo zříditi též jakési *úřady ústřední* pro všechny země, ve kteréž příčině bylo potřebí býti na stráži, aby úřady ty nebyly na újmu staré ústavě království Českého. Avšak ani v tom čeští stavové nechovali se dosti obezřele a přísně, neboť byli buď příliš poddajní, buď zase příliš příkří, což vedlo potom k osudným koncům pro království České.

Počátek vlády Ferdinanda I., jemuž byla při nastoupení 24 léta, byl velmi znamenitý. Král zavedl v Čechách, na Moravě a ve Slezsku nový pořádek, zamezil všecky domácí války, zakázal všecky spory, obnovil moc a vliv soudů, jakož i pečoval, aby důchody koruny, jež byly slabostí jeho předchůdců rozházeny a promarněny, byly uvedeny zase do stavu dobrého. Již při těchto opravách bylo zřejmo, že stavové čeští se zcela jiným panovníkem mají co činiti, než byli králové Vladislav a Ludvík. Král Ferdinand učinil také konec libovládě nejvyššího purkrabí Zdeňka Lva z Rožmitálu v zemi České a Jana Paška z Vratu v městech Pražských. Panovník dobře věděl, že Pašek vyháněje měšťany, kryl se pláštěm horlivosti náboženské, jakož i že vyhnaní skutečně klonili se k učení luterskému; nicméně poznav, že jim bylo ukřivděno, povolal je zpět a kázal jim vrátiti statky odňaté. Jan Pašek z Vratu byl zbaven moci, vyloučen z konšelství a později stíhal ho král i soudem, načež s ním bylo přísně naloženo. R. 1528. usadil pak král nové konšely na Starém i Novém Městě, čímž byla tato města zase zbavena společné správy.

Ti, kdo při předešlých nepořádcích trpěli, velebili mladého krále, vidouce tyto skutky. Jinak však soudili o Ferdinandovi I. ti, kteří při předešlé nevázanosti měli se dobře. Počali nejen proti králi reptati, ale i odporovali jemu, neboť jeho snaha po pořádku byla jim nebezpečná i proti mysli. Bývalí uchazeči o český trůn, kteří byli odmítnuti, podporovali ze msty odbojné šlechtice, kteří mimo to opírali se též o neutěšené poměry uherské.

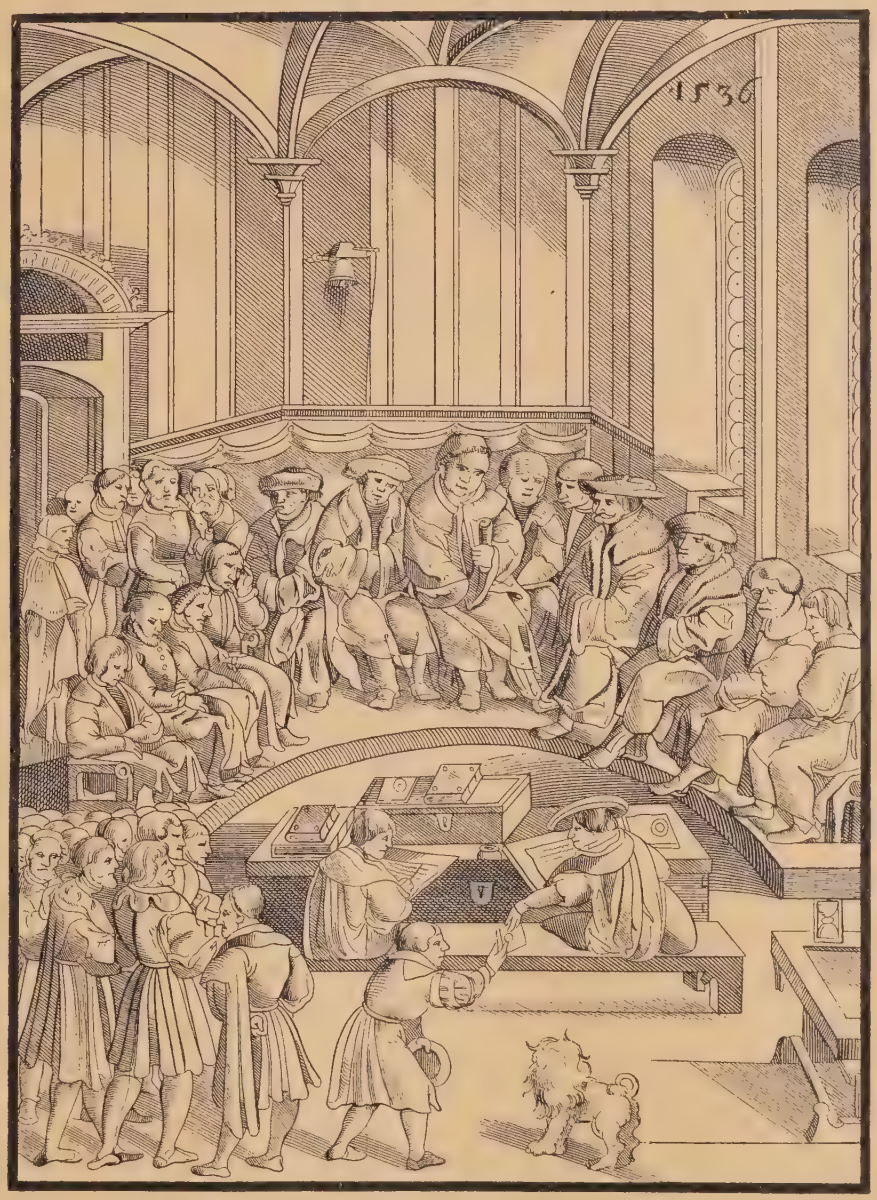
Ferdinand byl totiž v Uhrách zvolen za krále toliko od jedné strany, kdežto strana druhá zvolila si krále ze svého středu, a to šlechtice Jana Zápolského, jenž již po dlouhá léta chystal se zmocniti trůnu. Z toho došlo k válce mezi oběma stranami, při čemž král Ferdinand žádal peněžité pomoci z Čech, kteráž mu byla poskytována ochotně. Zápolský, jemuž nepřálo štěstí válečné, aby se na trůnu udržel, neštítil se ani skutku velmi ošemetného, neboť zavolal na pomoc proti Ferdinandovi Turky a sultana jejich Solimana II. Sultán rád vyhověl tomuto pozvání a bez odkladu přišel s velikým vojskem do Uher. Tu prohlásil království Uherské za svou zemi, již potom propůjčil v léno Janu Zápolskému. Na to r. 1529. vytáhl proti Ferdinandovi až k Vídni, již oblehl. Kdyby byl dobyl tohoto města, pak by Turkům byla bývala otevřena cesta do vší Evropy západní; nad jiné země hrozilo nebezpečí zvláště markrabství Moravskému a království Českému. Král Ferdinand vytáhl proti Turkům s velikým vojskem; též z Čech, Moravy a Slezska přišla hotovost vojenská a súčastnila se hrdinně při hájení obleženého města. Spojeným silám a posádce Vídeňské podařilo se zapuditi sultana Solimana, kterýž mnoho tisíc mužů, žen, dívek i dětí odvlekl do otroctví. Zajatí hoši křesťanští byli poturčeni a po turecku vychováni, načež zřízen byl z nich armádní sbor turecký tak řečených janičárů.

Zapuzení Turků od Vídně povzbudilo krále Ferdinanda, aby znova táhl do Uher proti Zápolskému. Po mnohých vítězstvích, jichž tu dobyl, učiněn byl pokus o mír se Zápolským a s Turky, k němuž došlo r. 1533. v Cařihradě. Avšak Zápolský se jím neuspokojil, ale brojil dál proti Ferdinandovi jak v Uhrách tak i zemích okolních. Také mezi nespokojenými stavy českými a moravskými našel vždy některé ochotné přívržence.

Jelikož následkem těchto nepokojů rok od roku bylo potřebí povolovati berně, čehož v dobách dřívějších nebývalo, počala nespokojenost s králem Ferdinandem nabývati významu hrozivějšího. Sluší však považiti, že příčinou opětovaného požadování nových berní nebyly jen vojny turecké, ale také i předešlé nehospodářství. Byloť korunní jmění rozchváceno, a stavové nenáležitým způsobem osvojili si statky korunní. Král nemaje za těchto poměrů téměř žádných vlastních důchodů, byl ovšem nucen dovolávati se pomoci mimořádné a to povolováním berní. Mimo to však nezapomínal starati se, aby povzneseny byly zase příjmy korunní a komorní, čehož chtěl docíliti jednak tím, že snažil se vyplatiti ze zástavy královské statky, jednak i zvelebením hornictví v Čechách, zejména v Kutné Hoře, Jáchymově a Příbrami. Nicméně každoroční vybírání berní budilo jak v obecném lidu tak i mezi zemany nepokoje, které přiostřovány byly rozdíly v náboženství mezi lidem i králem.

Král Ferdinand byl katolík, ale korunovační přísahou byl zavázán zachovávati kompaktata, což znamenalo, že chce mocnou rukou chrániti stranu pod obojí. Ovšem že stranou pod obojí rozuměl vždy jen staré kališníky, kteří skutečně drželi se ještě kompaktat. Těch však bylo den ode dne méně; neboť valná část

pod obojích již vlastně smýšlela po lutersku. Proti těm vystupoval král velmi přísně. Ferdinand byl též nepřítelem Jednoty bratrské, kterou stíhal a pronásledoval, při čemž mu horlivě pomáhali nejen katolíci, hlavně ale staří kališníci, kteří Jednotu bratrskou nenáviděli pro její přísnost ve mravech a zvláštnosti věroučné.

SEZENÍ KONŠELŮ R. 1536.

Rytina tato věrným jest obrazem zasedání konšelů v městech královských; rozhodováno v nich zhusta v záležitostech daleko přesahujících význam čistě místní.

Konečně došlo k tomu, že luteráni měli mezi kališníky většinu a tak mohli zvoliti si roku 1541. v dolejší konsistoři luterského administratora, který ovšem kompaktat již nedbal a chtěl stranu pod obojí zříditi po způsobu církve luterské. Král mu proto velmi ostře pohrozil a nařídil, aby zachován byl řád podle kompaktat. Později pak dokonce zrušil právo strany pod obojí, dle něhož si tato sama konsistoř a administratora volila. Ač zakročení krále proti nekatolíkům bylo velmi rozhodné, katolické církvi neprospívalo, nýbrž naopak bratrství a učení luterské ještě více se šířilo. Král pak sám musil za příčinou svých politických záměrů býti v dobré vůli se stavy, a proto býval nucen nejednou stranám náboženským hověti.

Ústupky ty neznamenaly však, že chce nekatolíkům vůbec povolovati, nýbrž jen poshověti, neboť ponenáhlu připravoval se k rozhodnému kroku, čekaje jen na vhodnou příležitost. Ta se mu naskytla roku 1547.

Dříve ještě, než došlo k úplné roztržce mezi českými stavy a králem, stihlo České království veliké neštěstí. Dne 2. června roku 1541. vypukl na Malé Straně a Hradčanech požár, který se úžasně rozšířil a zničil nejen množství paláců a nádherných domů, ale i chrám Svatovítský, jakož i největší poklad Českého království, desky zemské, t. j. knihy, na nichž zakládalo se všecko veřejné i soukromé právo v Čechách. Pláč a nářek nad shořením desk byl veliký a nápravy nebylo. Sněm sice hned potom nařídil, aby staré desky byly obnoveny, avšak úmyslu toho nebylo možno zúplna uskutečniti pro veliké obtíže. Co shořelo, zůstalo většinou ztraceno; nové desky zemské založeny byly potom od roku 1541. Též i chrám sv. Víta zůstával v ssutinách a jen tu a tam se opravil; teprve v naší době stkvělým způsobem pečuje se o jeho znovuzřízení a dostavění.

VZBOUŘENÍ R. 1547. A SMRT KRÁLE FERDINANDA I. (1564.)

Císařem říše Římsko-Německé byl bratr Ferdinandův, Karel V., jenž vynikal bystrostí ducha i panovnickými schopnostmi. Jako katolický mocnář chtěl zameziti rozšiřování luterství v říši Německé, avšak luterská knížata utvořila na svou ochranu proti císaři spolek, řečený *Šmalkaldský* po městě Šmalkaldech, v němž byl zřízen. Náčelníky spolku toho byli Jan Fridrich, kurfirst saský, a Filip, lantkrabě hesský. Poměr mezi císařem a spolkem Šmalkaldským den ku dni se přiostřoval tak, že konečně došlo r. 1546. mezi nimi k válce. Český král Ferdinand byl by rád pomohl svému bratrovi, a proto žádal českých stavův, aby mu přispěli penězi i vojskem k výpravě té. Avšak čeští stavové, kteří byli většinou smýšlení protikatolického, zdráhali se pomáhati proti svým německým souvěrcům, jimž naopak přáli vítězství. Z toho došlo v Čechách k velikému rozkolu, neboť král Ferdinand stál při svém bratrovi, Karlu V., kdežto většina stavů stranila spolku Šmalkaldskému.

Král doufal zprvu, že spor vyrovná po dobrém. Nařídil českým stavům, aby se s vojskem svým sešli v létě r. 1546. u Kadaně. Stavové poslechli, avšak když slyšeli, že mají bojovati proti německým luteránům, odepřeli králi pomoci a vrátili se větším dílem domů. Ferdinandovi I. nezbývalo, než s nepatrným zbytkem vojsk stavovských, kteréž mu zůstal věren, a s vlastními bojovníky které za své peníze najal, vytáhnouti do Němec bratrovi na pomoc. Válka toho roku (1546.) skončila bez velkých výsledků.

Jan Fridrich, kurfirst saský, jemuž se nevedlo příliš dobře v boji proti Karlovi V. v jižním Německu, vrátil se na zimu do svého kurfirství, kdež potom válčil udatně a šťastně, takže přívrženci císařovi v těchto stranách octli se

POŽÁR NA KRÁLOVSKÉM HRADĚ PRAŽSKÉM R. 1541.

záhy u veliké tísni. Císař Karel V. žádal proto velmi snažně bratra svého, krále Fedinanda, aby mu aspoň teď pomohl. Ten na prosby bratrovy rozkázal dne 2. ledna r. 1547., aby čeští stavové sešli se u Litoměřic a táhli s ním do Němec na pomoc Karlu V. proti protestantskému spolku Šmalkaldskému. Stavové sice do Litoměřic přišli, avšak ne proto, aby vyhověli rozkazu královu, ale aby mu odporovali, neboť rozkaz Ferdinandův zdál se jim býti nezákonným a nad to nebyli ochotni bojovati proti svým souvěrcům. Po ostrém a velikém sporu odtáhla většina stavů z Litoměřic domů, a králi Ferdinandovi nezbývalo, než zase jenom s nepatrnou částkou bojovníků táhnouti do Němec, kde vojsko své připojil k vojsku císaře Karla V.

Stavové, kteří odešli od Litoměřic, odhodlali se užiti této příležitosti, aby vládní moc krále Ferdinanda co možná obmezili. Především vypuklo vzbouření v obcích Pražských, načež sešlo se v Praze panstvo i rytířstvo pod obojí, luterské i bratrské. Shromáždění stavové umínili si předložiti králi řadu článků, v nichž bylo zejména žádáno, aby vzdal se vší politické moci v zemi na prospěch stavů, a pak aby úplně povolil snahám Jednoty bratrské i luteránům. Ve všem Českém království došel odpor ten rozhodného ohlasu a největší část stavů prohlásila se ve zvláštním *zápisu* za jedno proti králi. S českými stavy souhlasili v této věci stavové slezští jakož i lužičtí, jsouce hotovi s nimi se spojiti. Jen Moravané, ač s králem v náboženských otázkách nesouhlasili, zdráhali se tímto způsobem proti němu vystoupiti, obávajíce se zlých následků ve případě, že povstání by se nepovedlo.

Nejvíce potěšen byl z odporu stavovského saský kurfirst, Jan Fridrich, který se stavy českými se dorozumíval žádaje jich, aby konečně odhodlali se poslati mu válečnou pomoc a tak usnadnili mu vítězství nad katolickým císařem

i královským jeho bratrem a spojencem. Česká šlechta shodla se na tom, že pomůže spolku Šmalkaldskému, za kterouž příčinou zvolila za polního hejtmana Kašpara Pfluga z Rabštejna; ten měl v severozápadních Čechách, zvláště v krajině u Bečova a v Loketsku, k účelu tomu sebrati vojsko, na kteréž byla povolena berně. Král Ferdinand pořád ještě doufal, že neshody narovná po dobrém; k tomu konci poslal do Čech poselstvo, které mělo žádati stavův, aby mu přišli pomoci, a ustanovil za svého nejvyššího hejtmana polního pana Šebestiana z Veitmile.

Čeští stavové však odmítli a strojili se již i k válce proti králi. Ale chovali se při tom bídně a zbaběle. Z toho nejpatrněji viděti jest rozdíl mezi válkami husitskými a touto dobou. Husité mnoho nemluvili a nepsali, nýbrž jednali; tehdejší stavové však uměli mluviti velmi ostře a psali mnoho na všecky strany, když však došlo ke skutku, zachovali se nestatečně, a neschopně, jako by bývala chrabrost z Českého království navždy se odstěhovala. Stavové čeští učinili r. 1547. rozhodný krok, a když se tak stalo, nechtěl nikdo nésti odpovědnosti a druh vymlouval se na druha. Následkem toho stavovský velitel vojenský, Kašpar Pflug z Rabštejna, neměl ani peněz ani návodu, a sbíraje vojsko váhal rázně vystoupiti, nevěda kudy kam.

Mezi tím porazili Karel V. a Ferdinand spolek Šmalkaldský v rozhodné bitvě u Mühlberka v Sasích dne 24. dubna r. 1547. a to tak, že i sám Jan Fridrich, kurfirst saský, byl zajat a brzo potom týž osud stihl i Filipa, lantkraběte hesského a druhého náčelníka Šmalkaldského spolku. Onen vinil z neštěstí svého přímo své české spojence, na něž prý dlouho čekal, že na pomoc mu přijdou, až se příliš zdržel a upadl do záhuby.

Sotva došla do Čech zpráva o porážce u Mühlberka, stavovské vojsko u Bečova stojící se rozuteklo, pan Pflug uprchl do ciziny a stavové úplně zmalátněli. Král Ferdinand užil této okolnosti ku potrestání odbojných pánův i měst. Především nařídil jim hned z bojiště, aby zrušili zápis, který mezi sebou učinili. Na to vtrhl do Čech s vojskem, jež mu půjčil císař. Na cestě té zastavil se v Litoměřicích, kamž dostavili se ihned poslové stavů moravských a pak i stavů slezských a lužických, kteří neměli takového účastenství v odboji jako Čechové.

Král Ferdinand prohlásil, že odbojné stavy musí trestati, ale napřed je rozdělil. Vydal z Litoměřic provolání, v němž slíbil odpustiti pánům a rytířům, kteří se proti němu spojili, přijdou-li se mu pokořit do Litoměřic. Vyšší stavové ihned s kvapem předbíhali se s horlivostí velikou vymáhat si odpuštění. Významno bylo, že všecku vinu se sebe smývali a všechno svalovali na *královská města.* Také Pražané šli do Litoměřic, avšak král jich nepřijal. Maje stav panský a rytířský již smířený a dobrovolně pokořený, táhl Ferdinand s vojskem ku Praze, kde obsadiv Pražský hrad a Malou Stranu, položil se táborem proti Starému a Novému Městu na Letenské stráni u Bubenče a Holešovic. Obecný

lid popudil se z toho tou měrou, že se vzbouřil a že došlo i ku krátkému boji, pro něj velmi nešťastnému, poněvadž vojenské přemoci nebylo možno odolati.

Hned potom vydán půhon neboli obsílka na všecky purkmistry, konšele, obecní starší i všechny znamenitější osoby všech tří měst Pražských. Když se tito, počtem okolo 600 osob, dostavili na hrad Pražský v pátek dne 8. července r. 1547., přečtěny jim byly žaloby ze spiknutí, načež jménem přítomných odpověděl Sixt z Ottersdorfa, kancléř Starého Města, v ten rozum, že nikdo z nich

PRAŽANÉ PODDÁVAJÍ SE FERDINANDU I.
(Původní reprodukce dle kresby E. Zillicha.)

v soud s jeho milostí královskou pouštěti se nebude a že všickni poddávají se na *milost a nemilost*. Prohlášení to bylo na přímluvu moravskych pánů přijato, avšak s výminkami velmi těžkými.

Měšťané musili především vydati všecky zbraně, vojenské zásoby jak obecní tak i osob soukromých, musili postoupiti královské komoře všech svých statkův a obecních důchodů, musili se zavázati, že budou na věčné časy odváděti určitou daň a to daň z piva, jíž se říkalo potom »posudné« anebo také »pivní tác«. Mimo to byli nuceni předložiti králi ku prohlédnutí a potvrzení všecka svá privilegia, z nichž potom král některá vybral a zrušil a ostatní, která za dobré uznal, potvrdil. Konečně byly uloženy Pražským městům veliké pokuty a ustanoveno, pokud by všecky tyto podmínky nebyly splněny, aby přední měšťané zůstali jako rukojmí v kruté vazbě. Po Praze volána byla

k soudu též ostatní města královská, která rovněž byla nucena podrobiti se týmž těžkým výminkám a ztratila jako Pražané všechen svůj majetek. Teprve po několika letech bylo městům z majetku toho něco vráceno, zejména některé statky zádušní a špitální, jichž k vydržování kostelů, kněžstva a chudých sousedů potřebovala.

Když byla královská města pokořena, obesláni byli k soudu také *náčelníci* stavu panského a rytířského, kteří vzbouřeným stáli v čele. Celkem byli obesláni 32, z nichž však několik uteklo do ciziny, jako na př. pan Kašpar Pflug z Rabštejna; 26 dostavilo se skutečně k soudu. Ti všickni byli pokutováni na penězích, domácím vězením, to jest, že nesměli statek, který každému z nich král určil, bez vůle jeho opouštěti, a konečně ztrátou téměř všeho svého majetku. Způsobem tím komora královská zbohatla nejméně o 20 millionů korun na našich penězích počítaje. Nejkrutěji stiženi byli vedle měst, která všeho jmění pozbyla, šlechtici, kteří hlásili se k Jednotě bratrské. Zabavené statky královská komora potom prodávala.

Po skončeném soudu svolal král sněm v srpnu r. 1547., kterýž stal se známým pod jménem sněmu Bartolomějského. Hrozné bylo jeho zahájení, neboť čtyři mužové, a to rytíři Václav Pětipejský a Bernard Barchanec z Barchova a měšťané pražští Jakub Fikar z Vratu a Václav z Jelení, na nichž bylo shledáno viny nejvíce pro předešlý odboj, byli odsouzeni k smrti a při otevření sněmu popraveni. Odtud bývá sněm ten zván též sněmem krvavým.

Sněmovníci po tak hrozné pokutě ovšem překypovali poslušností ku králi Všecky zápisy, jež učiněny v době vzbouření, byly zrušeny, při čemž vyšší stavové ve své krátkozraké nenávisti proti městům těšili se z jejich úpadku a byli by konečně rádi viděli, aby byl král odňal městům třetí hlas na sněmu, o co se již sami za Vladislava II. pokoušeli. Avšak král spokojil se hmotnou záhubou měst a hlas na sněmech jim ponechal. Jen ještě nad ostatní města vyvýšil Plzeň, Budějovice a Oustí nad Labem, která při předešlém odboji zůstala mu věrna a jichž obyvatelstvo valnou většinou bylo katolické. Od té doby klesala s někdejší své výše zvláště Kutná Hora, kteráž od válek husitských bývala po Praze městem v království prvním.

Jelikož stav městský stal se po r. 1547. na sněmích velmi odvislým od krále, byla moc sněmů velmi ztenčena a moc královská naopak povýšena proti dobám předešlým. Do každého z královských měst dán byl zvláštní dozorčí úředník, jehož ustanovoval král, a jenž zván byl královským, později císařským rychtářem. Tomu byla dána nad městem moc policejní; bez svolení jeho nesměla se konati žádná schůze aniž bez vědomí jeho mohla obec něco vydati, nebo na něčem se ustanoviti. Královský rychtář měl právo zastaviti každé usnesení obecní, které se mu zdálo býti moci královské nebo koruně na ujmu. V městech Pražských zřízeni byli místo těchto rychtářů královští hejtmané s týmiž právy.

ZASEDÁNÍ SNĚMU ČESKÉHO V XVI. STOL.

(Dle staré rytiny. Sněmování dálo se v t. zv. „soudní síni“ na hradě Pražském, vedle sálu Vladislavského.)

Avšak porážka u Mühlberka měla ještě následky jiné. Až dosud mohl každý měšťan, nebyl-li ve své při spokojen s rozsudkem vyneseným u soudu ve své královské obci, odvolati se k jinému vyššímu soudu, buď opět do královského města v Čechách buď i za hranice. Tomu učiněn byl r. 1548. konec zřízením *appellačního soudu* na hradě Pražském, k němuž napotom jedině směli sousedé se odvolávati. Dále vydán byl mandat proti Českým bratřím, jimž bylo potupně přezdíváno Pikartů. Není pochybnosti, že páni přináležejíce Jednotě bratrské značnou měrou súčastnili se povstání r. 1547., začež umínil si král přísně je potrestati. Především odňal jim majetek a pak vydal v měsíci říjnu r. 1547. mandat, jímž všichni sborové bratrští v Čechách se zakazovali a zavírali. Když byl potom mandat ten zostřen, stěhovali se přívrženci Jednoty bratrské z Čech do ciziny. Zejména sbory z Brandýsa nad Labem, z Bydžova, z Litomyšle a ze Solnice našly útulek v nynějším Poznańsku a v Prusku, kdež potom vzrostly v mohutný strom tak zvané *Jednoty polské.* Jelikož Moravané nesúčastnili se odboje, neměl král příčiny jich trestati; pročež zůstalo na Moravě všecko při starém a Jednota bratrská nejen tam kvetla dále, ale přenesla tam všecko své působení.

Tehdejší biskup Jednoty bratrské, Jan Augusta, jenž sídlil v Litomyšli, byl viněn, že nad jiné strojil úklady králi; proto byl s bratrem Bílkem v noci zajat a po těžkém mučení uvržen do žaláře na Křivoklátě, kdež zůstal 16 let.

Když byla vzpoura potlačena, dal král svého prvorozeného syna Maxmiliana r. 1549. prohlásiti za svého nástupce, aby jistěji a rozhodněji zabezpečil český trůn rodu svému. Potom již král Ferdinand v Čechách zřídka prodléval, ustanoviv na místě svém ku správě země mladšího syna svého, arcikníže Ferdinanda, jenž proslul sňatkem svým s dcerou augšburského kupce, Filipinou Velserovou. Byla to paní nejen velmi sličná, nýbrž i cituplná; pobývajíc na Křivoklátě rozmlouvala se zajatým biskupem Augustou a všemožně se vynasnažovala o zmírnění osudu nešťastného zajatce. Manžel její, který mimo jiné dal zbudovati nádherný letohrádek v Libni u Prahy, vládl úplně v duchu a přáních otce svého, vystupuje zejména proti luteránům a pečuje o povznesení katolického náboženství v zemi.

V době té bylo znova pomýšleno na sloučení římsko-katolického náboženství se starými vyznavači pod obojí, kteří dosud spravovali se kompaktaty, jakož i na odloučení od nich luteránů, proti nimž mělo býti přísně vystoupeno. Avšak čeští stavové rozhodně opřeli se snahám těm. Rovněž Moravané prohlásili, že raději dopustí, aby všecka jejich země lehla popelem, než by ve věcech víry a svého svědomí dali si něco předpisovati. K odporu tomu proti vůli králově byli Čechové a Moravané povzbuzeni událostmi zahraničnými. Neboť za málo let po porážce Šmalkaldského spolku povstali r. 1552. němečtí protestanté opět proti císaři Karlu V., spojivše se s králem francouzským. Vystoupili tentokráte tak rychle a rázně, že císař byl nucen před nimi prchati, nejsa vojensky

ZAJETÍ JANA AUGUSTY.
(Původní reprodukce dle obrazu E. Zillicha.)

připraven. Konečně mu nezbývalo, než po dobrém se s nimi smířiti napřed smlouvou Pasovskou, potom r. 1555. mírem Augšburským. Tímto mírem bylo německým knížatům luteránským zabezpečeno svobodné vyznávání jejich náboženství po vší říši. Tento úspěch povzbudil k odporu i Čechy a Moravany, jimž skutečně pak podařilo se všecku konsistoř pod obojí obsaditi evangelíky vyznání Augšburského, aniž král Ferdinand mohl tomu zabrániti.

Císař Karel V. dojat jsa nehodami a porážkou v době poslední, vzdal se hodnosti své a uchýlil se do zátiší klášterního ve Španělích, kdež i zemřel. Za nástupce jeho v říši Německé zvolen byl r. 1558. král český a uherský, Ferdinand I., od kteréž doby nepřetržitě pak, až na jedinou výminku, byli čeští králové zároveň císaři římsko-německými až do rozpadnutí říše Německé. Císař Ferdinand byl nucen schváliti všecko, co bylo mírem Augšburským ustanoveno.

Když pak nemohl v zemi České pokořiti luterství, pokusil se aspoň s pomocí svého syna, arcikníže Ferdinanda, povznésti katolické náboženství, kteréž bylo v Čechách ve velmi hlubokém úpadku a ve stavu nesmírně nezřízeném. — Předním prostředkem ku povznesení katolické víry bylo povolání nově založeného řádu Tovaryšstva Ježíšova do Čech. Řád ten, zvaný jesuitským, založen byl v první polovici 16. století od sv. Ignáce z Loyoly. Mimo jiné sliby řeholní měl ještě zvláštní slib a povinnost, ustavičně bojovati proti kacířům, jimiž míněni byli všichni vyznavači věr nekatolických. Katolíci oblíbili si záhy

jesuity pro tuhou jejich kázeň jakož i pro rozhodnost, s níž od počátku vystupovali. Do všech zemí byli voláni, aby vykonali převrat ve smyslu katolického náboženství. Do Čech přišli r. 1556., kde jim král odevzdal kollej u sv. Klimenta na Starém Městě, nynější Klementinum, v němž zřídili hned učení filosofické a bohoslovecké. Brzy potom zřízeny byly ještě i jiné jesuitské kolleje v Čechách, jako v Krumlově, Chomutově, Jindřichově Hradci, jakož i na Moravě v Brně a Olomouci. Při všech těch kollejích byly zřízeny též *školy*.

Jesuité právem mínili, že obrat ve smyslu katolickém může býti způsoben jen tehdy, bude-li mládež v jiném směru vedena, než dosud se dělo, čehož ovšem bylo možno dosíci jen školami. Školní řád jesuitů byl velmi opatrně sestaven, a jelikož vyučovali *bezplatně*, posílali k nim žáky i rodiče protestantští; konečně i šlechtičtí synové chodili do jesuitských škol. Tito vystudovavše, stávali se většinou katolíky a obhájci nové své víry. Působením jesuitů počala se teprv katolická církev pozvedati z hlubokého rozkladu a ponížení k novému pořádku, ale spolu také k boji na život a na smrt proti nekatolíkům, kteří byli rozdrobeni na jednotlivé strany, jež se stále mezi sebou potýkaly.

Ku povznesení církve přispěl mimo jesuity též *Tridentský* koncil, jenž tehdy právě zasedal a se zřetelem k velikému náboženskému hnutí v Němcích, Francii a Švýcarsku jakož i v zemích rakouských jasně a přesně určil věroučné články víry katolické a dal církvi zřízení, jež v platnosti je dosud. Král Ferdinand namáhal se, aby koncil uznal také kalich a přijímání pod obojí, neboť měl za to, že by pak čeští utrakvisté tím snáze se spojili s náboženstvím katolickým po rozumu kompaktat. Avšak koncil Tridentský neměl se k tomu, nýbrž odkázal záležitost tu papeži Piu IV., kterýž potom rozhodl, aby v Čechách

HRÁDEK KŘIVOKLÁT.
(Dle rytiny z poloviny XIX. století.)

ALFRED

FILIPINA WELSEROVA NÁVŠTĚVA U

FERT:

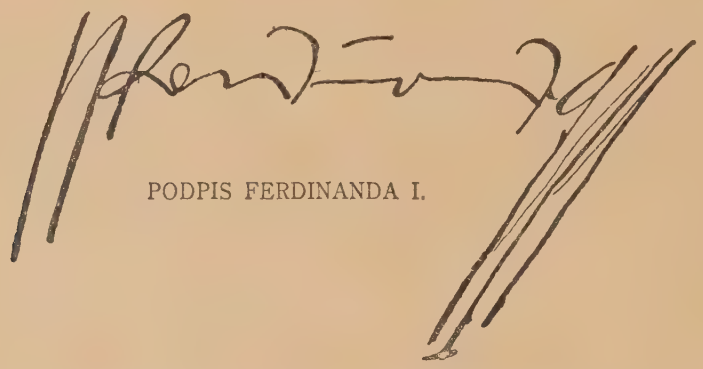
JANA AUGUSTY NA KŘIVOKLÁTĚ.

na Moravě, v Bavořích i v Rakousích v katolických chrámech podávána byla svátost oltářní pod obojí způsobem všem, kdo by si toho přáli.

Kdyby byli papežové před sto lety odhodlali se k tomuto kroku, nebylo by došlo k záhubným a nešťastným válkám, a bylo by mohlo naše království za Jiří Poděbradského mohutně zkvétati a na základě kompaktat vejíti v dokonalé smíření s církví obecnou. Avšak po stu letech, když bylo povoleno přijímati pod obojí způsobou a když i jesuité ve svých kostelích podávali kalich, nevážili si toho již oni, pro něž výhoda tato byla určena. Většina obyvatelstva nechtěla o kompaktatech a spojení s katolickou církví již ani slyšeti, neboť přidržela se již buď Jednoty bratrské, buď luteránů, a tím se od Říma oddělila úplně. Co před sto lety mohlo býti zřídlem dobra a štěstí, pozbylo ceny, protože uděleno bylo pozdě.

Král Ferdinand nejen povolal jesuity, ale postaral se též o to, aby arcibiskupský stolec, jenž byl již od smrti Konráda z Vechty uprázdněn, byl znovu obsazen. Se svolením papeže jmenován byl arcibiskupem Pražským dosavadní biskup Vídeňský, *Antonín Brus* (jinak Prus) *z Mohelnice*, velmistr řádu křižovnického s červenou hvězdou a rodák moravský. Dle zápisu císaře Sigmunda měl arcibiskupa voliti sněm, čehož bylo opomenuto. Nový arcibiskup byl muž velmi znamenitý, který pojil s mírností a ušlechtilostí velikou spravedlnost, jenž dovedl dle potřeby trestati i odpouštěti, jakož i snažil se povznésti zašlé fary, zničené kostely a zvelebiti katolickou církev v Čechách. Moc arcibiskupova ovšem vztahovala se jen na ta města, ve kterých lid ještě smýšlel katolicky. Příjmy jeho byly poměrně nepatrny, jelikož arcibiskupské statky byly rozchváceny, a byl tudíž odkázán toliko na plat, který mu král poskytoval ze svých důchodů; mimo to byl i dále velmistrem řádu křižovnického, kterýž úřad zastávali po něm všickni jeho nástupci až do konce 17. století.

Přívrženci Jednoty bratrské a luteráni za těchto snah o povznesení katolické církve, dílem přičinlivostí jesuitů, dílem prací arcibiskupovou, nepočínali si celkem moudře a opatrně. Místo aby seřadili se v jeden šik a pracovali pod společným praporem, svářili se stále a tím i navzájem se seslabovali. Král Ferdinand za těchto poměrů zrušil r. 1562. starý zvyk, dle něhož stavové obnovovali si sami konsistoř a jmenovali administratora, načež dosadil jim konsistoř a administratora ze své moci. Ostatek vlády své nucen byl český král věnovati válkám s Turky, kteří zmocnivše se konečně celých středních Uher, zřídili si Budín (1541.) za hlavní město zvláštního pašaliku Uherského. Tím Uherské království rozděleno bylo na tři díly a to na část Sedmihradskou a Východouherskou, v níž vládl potomek Jana Zápolského, Jan Sigmund, dále na část střední, v níž vládli Turci, a konečně na část západní, která patřila spolu s většinou Charvátska Ferdinandovi I. Neutěšené poměry ty byly příčinou stálých válek v Uhrách, ty pak vyžadovaly nesmírného nákladu, k němuž království České, markrabství Moravské a jiné rakouské země značnou měrou přispívaly.

PODPIS FERDINANDA I.

Císař a král Ferdinand I. zemřel ve Vídni dne 25. července r. 1564. Tělo jeho bylo převezeno do Prahy, kdež až dosud odpočívá ve chrámě sv. Víta na hradě Pražském.

Mnohem dříve — již totiž v roce bitvy u Mühlberka — zesnula Ferdinandova manželka Anna Jagajlovna, národu českému vždy příznivě nakloněná. Jméno její hlásá sličný letohrad, jejž dal pro ni Ferdinand I. od znamenitých mistrův italských zbudovati uprostřed zahrad královských u hradu Pražského. Je to překrásná stavba tak řečeného slohu renaissančního, jenž se té doby z Italie počal šířiti také do vlasti naší.

Maxmilian I. (jako císař II.).

(1564.—1576.)

Po císaři Ferdinandovi zůstali synové: Maxmilian, Ferdinand a Karel. Nejstarší z nich, Maxmilian, byl již za života otcova korunován na českého a uherského krále a dosáhl též koruny císařské. Mimo to zdědil po otci Dolní a Horní Rakousy. Druhý syn, arcikníže Ferdinand, jenž až dosud byl místodržícím v Čechách a měl za manželku Filipinu Velserovu, zdědil Tyrolské hrabství s některými menšími panstvími. Třetí syn, Karel, obdržel panství ve Štýrsku, v Krajině, Korutanech a v Přímoří a usídlil se v Štýrském Hradci.

LETOHRÁDEK KRÁLOVNY ANNY (BELVEDERE) NA HRADĚ PRAŽSKÉM.
(Dle fotografie.)

Maxmilian, ač byl již od r. 1549. přijat za budoucího českého krále, neměl dosud ani nejmenšího účastenství na záležitostech státních, a to proto, že s otcem svým se nesnášel. Klonil se totiž v mládí svém k učení protestantskému, kdežto otec jeho byl upřímný katolík. Za to však luteráni i Jednota bratrská doufali, že Maxmilian, až nastoupí vládu, bude jim úplně oddán. Avšak sklamali se. Maxmilian, maje za manželku španělskou princeznu, byl nucen se zřetelem ku spřízněnému dvoru španělskému chovati se ve věcech víry opatrně. Nad to vše ještě působeno bylo na něho se všech stran, aby poznal protestantství po

všech jeho slabých stránkách, a tím aby od něho byl odvrácen. Tak zejména byl seznamován se všemi nechutnými hádkami a spory, jimiž protestantské strany se tehdy navzájem potíraly, k tomu konci, aby viděl, jak odpůrcové katolické církve jsou rozděleni a nespořádáni. Všecko to působilo na Maxmiliana tak, že zřekl se úmyslu svého státi se protestantem. Ale poznav důkladně katolictví i protestantství, pojal předsevzetí, že každému dopřeje volnosti ve víře a že nebude násilně vystupovati proti přesvědčení a svědomí svých poddaných. Byla to zásada velmi ušlechtilá, avšak v tehdejší době nejen nebyla dle zásluhy pochopena, ale bylo i nemožno ji uskutečniti, protože v XVI. století považovali katolíci za svou povinnost, vyhubiti protestantství, a protestanté zase toužili všude, kde měli moc, vyhubiti a z kořen vyvrátiti katolictví. Za okolností těch nebyla Maxmilianova *snášelivost* uznávána ani papežem, ani přívrženci církví protestantských, ani kde jinde. Nicméně, pokud okolnosti dovolovaly, Maxmilian nikoho pro víru nepronásledoval, a proto za jeho vlády Jednota bratrská, která po povstání r. 1547. velice prořidla, se zmáhala znovu; také luterství v době té velmi se rozšiřovalo. Ač se luteráni dosud sami zvali utrakvisty neboli pod obojími, přece dříve již nechtěli se spravovati kompaktaty, ano vymohli r. 1567. na císaři Maxmilianovi, aby kompaktata byla z privilegií zemských odstraněna a aby pod obojí spravovali se, jak říkali, slovem Božím, a nikoli nějakým úpisem, kterého beztoho římští papežové neuznávali A tak zápis na kompaktata, pro kterýž v XV. století Čechové podnikli boj skoro se vší Evropou a o nějž zápasili za krále Jiříka až do vydechnutí tohoto šlechetného panovníka, stal se v XVI. století, změnou náboženských poměrů bezcenným, a byl odvržen.

Když byla kompaktata zrušena, žádali čeští evangelíci, aby jim král dovolil snésti se na určité konfessí neboli vyznání víry. Maxmilian z počátku sice tomu odporoval, avšak konečně ku stálému naléhání stavů přece povolil, aby o věci té jednáno bylo r. 1575. na sněmě českém. Luteráni žádali především, aby za konfessí v Čechách uznáváno bylo vyznání Augšburské. Jelikož však žádosti té nebylo vyhověno, nezbývalo jim, než dohodnouti se s Jednotou bratrskou, s níž společně potom bylo na tomto sněmě ujednáno vyznání víry, jež nazváno bylo *konfessí Českou*. Základem této konfessí bylo vyznání Augšburské neboli Lutherovo, avšak některé články byly pozměněny tak, že i přívrženci Jednoty bratrské mohli se k ní přihlásiti.

Když po mnohých sporech a bojích byla Česká konfessí vypracována, žádali stavové na sněmu, aby ji císař schválil. Maxmilian byl by rád tak učinil, avšak obával se klatby, jíž se mu hrozilo. Proto k žádostem stavů svolil k ní dne 25. srpna roku 1575. toliko ústně a nikoli písemně, slíbiv, že jim nebude v náboženství překážeti, jakož i že se postará, aby i nástupci jeho ve příčině té tak se chovali. Mimo to též ústně povolil stavům, kteří nechtěli déle spravovati se starou konsistoří pod obojí, v níž od r. 1562. zasedali ještě poslední

SÁL VLADISLAVSKÝ NA HRADČANECH A

(ZMENŠENÁ MĚDIRYTI A

ŽVOT V NĚM POČÁTKEM XVII. STOLETÍ.

JIL. SADELERA Z R. 1607.)

zbytkové starokališníků spravujících se kompaktaty, aby zřídili si ochránce své víry, řečené defensory. Stavové na to zvolili si 15 defensorů, kteří měli ochraňovati České konfessí; mimo to měl býti v každém kraji nad kněžstvem této konfesse zřízen dozorce neboli superintendent.

Není pochybností, že Česká konfessí mohla býti základem zřízení evangelické církve v Čechách a mohla státi se protiváhou působení jesuitů a činnosti arcibiskupa Brusa, jakož i jeho nástupce, Martina Medka. Avšak luteráni neuměli si na tomto základě dáti *pevného* zřízení, takže Česká konfessí zůstala více na papíře, než skutečně byla vykonávána. Překážely tomu též staré nechuti mezi luterány a Jednotou bratrskou, jichž příčinou byly četné rozdíly mezi oběma stranami. Zejména Jednota bratrská, ač se Českou konfessí sloučila s luterány, nevzdala se svých zvláštních řádů, na nichž si právem zakládala.

Za těchto poměrů nemohlo přijíti ani ještě za Maxmiliana II. k toužebnému náboženskému míru, ač byla k tomu doba nejpříhodnější. Když panovník ten, jehož zdraví bylo již od mládí slabé, dne 12. října r. 1576. zemřel, nedosáhnuv ještě ani 50. roku svého věku, ukázalo se, že největší záhubou evangelické církve v Čechách jest její nehotovost a nedostatečné zřízení, nedostatek jednoty, pevné kázně a potřebné poslušnosti. Za těchto poměrů nemělo pak ovšem významu, že se k ní hlásila veliká většina národu českého.

Rudolf II.

(1576.—1612.)

Maxmilian zůstavil 6 synů, z nichž nejstarší, Rudolf II., ujal se všeho dědictví po svém otci. Stal se tedy panovníkem v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v obojí Lužici, v království Uherském i v arciknížectví obojích Rakous. Mladší bratři jeho dostali dílem úděly, dílem různé úřady. Odvětví neboli linie Habsburského rodu v Tyrolsku, již založil arcikníže Ferdinand, vymřela již jím samým; neboť dědicové jeho nebyli považováni za oprávněné k nástupnictví proto, že manželka jeho, Filipina Velserova, byla toliko z rodu měšťanského. Linie štyrská, jejíž zakladatelem byl arcikníže Karel, rozkvetla a rozrodila se mnohonásobně. Z ní byl Ferdinand, Karlův syn, jenž zdědil napřed jen Štýrsko, ale když po letech zemřel Rudolf II. a všichni jeho bratři bez dědiců, spojil v rukou svých všechen majetek Habsburského rodu v jediný celek, jako kdysi Ferdinand I.

Když nastupoval Rudolf II. vládu, nedovršil ještě 24. roku svého věku. Mnohou nesnázi pozdější jeho vlády vysvětluje zvláštní povaha Rudolfa, který vždycky lnul k samotářství a těžkomyslnosti. Jsa k jiným — i k nejbližším svým příbuzným — nedůvěřiv, věnoval důvěru až slepou několika málo vy-

volencům, kteříž jí namnoze zneužívali. Rád obcoval s muži učenými a povolal na př. slavné hvězdáře Němce Keplera a Dána Tyge Brahe do Prahy. Komnaty hradu Pražského byly za něho naplněny nejvybranějšími vzácnostmi předmětův uměleckých i řemeslných. Rudolfova obrazárna byla právě tak světoznáma jako jeho zvěřinec. Mnoho byl také oddán naukám alchemistů, kteří pokoušeli se uměle vyrobiti zlato i nalézti elixír života, i astrologův učících, že na osudy lidské vliv má postavení hvězd. Všechny ty i jiné libůstky Rudolfovy stály jej mnoho peněz a ještě více času, až pro ně zanedbával své povinnosti panovnické, pro něž záliby neměl. Za něho však zaleskla se Praha opět leskem takovým, jako kdysi za Karla I.; maje totiž nechut k cestování, neopouštěl Rudolf téměř Pražského hradu. Praha stala se tudíž hlavním městem nejen Čech, nýbrž i říše Německé, do něhož se sjížděla poselstva ze všech zemí blízkých i vzdálených. Jak podivno bylo na příklad Pražanům zříti, kterak lidé osmahlých tváří, v nádherných, ale nepovědomých krojích jedou na velbloudech Prahou vzhůru k hradu. Bylo to poselstvo z Persie, jež přišlo vyjednávat s císařem o spolek proti Turkům. Jakožto čelné město veškery tehdejší Evropy měla Praha velikou přitažlivost i pro přečetné cizince, kteří si u nás oblibovali týž rozkošnický způsob života, kterému byli zvykli ze svých domovů. Žel, že se všecky tyto neřesti rychle ujímaly i v zámožnějších třídách obyvatelstva našeho, zvláště mezi šlechtou, čímž mravní hniloba šířila se v národě den ze dne více.

Skvělý a hlučný život pražský, ač působil na Čechy s jedné stránky neutěšeně, ba zhoubně, přece měl v zápětí také mnoho dobrého. Při obecném blahobytu a při rostoucím počtu obyvatelstva zdokonalovala se umělá řemesla, rozkvétal obchod, šířila se péče o vědy, umění a písemnictví, staráno bylo o školy a to u všech stran náboženských. Vedle škol jesuitských vždy více se rozmáhajících kvetly znamenitě školy *Jednoty bratrské* a zakládány i rozšiřovány četné školy luterské po panstvích i městech.

DANIEL ADAM Z VELESLAVÍNA.
(Kreslil Jan Vilímek.)

Národní písemnictví naše v době té rovněž počalo se povznášeti k rozkvětu. Zejména slavný knihtiskař, *Daniel Adam z Veleslavína*, dílem sám mnoho českých knih sepsal, dílem ještě více od jiných spisovatelů sepsaných tiskem vydal. Jako všecku tuto dobu, kdy Praha naposled zastkvěla se v lesku a slávě světového města, zoveme *dobou Rudolfovskou*, tak se zřetelem

k rozkvětu a povznesení písemnictví nazýváme ji po Danielovi A. z Veleslavína *Veleslavínskou*. Největší zásluhu o zvelebení písemnictví českého má v této době bez odporu Jednota českých bratří, která jako v životě vynikala mravností a kázní, tak také pečovala o zvelebení českého jazyka a jeho správnosti. Dlouho převládalo v Jednotě mínění práci spisovatelské nepříznivé, ale konečně podařilo se některým osvíceným mužům rozptýliti tento předsudek, a tak jmenovitě biskup

RUDOLF II. PŘIHLÍŽÍ KU POSTAVENÍ SLAVNÉ ANTICKÉ SOCHY.
(Původní reprodukce dle obrazu E. Laufera v Belvederu na hradě Pražském.)

Jan Blahoslav, jeden z předních bratří, položil v době té základ k důkladnému zkoumání vědeckému českého jazyka. Překlad bible, kterýž vydali Čeští bratří v Králících na Moravě v letech 1579—1593, a jenž odtud zove se *biblí Králickou*, jest nehynoucím pomníkem znamenité činnosti bratrské na prospěch a zdokonalení českého jazyka. Králická biblí i předklad její uznáván byl ode všech náboženských stran až do našich dnů, zejména také od učených katolíkův.

Císaři Rudolfovi, jelikož byl vychován ve Španělích, vštípena byla již z mládí láska k náboženství katolickému, k němuž pak vždy horlivě lnul. Jsa však povahy tiché, zamlklé, straníval se lidí a nijak v první době vlády své nevystupoval proti vyznavačům tak zvané České konfessí, t. j. proti bratřím a luteránům. Proto tato doba byla příhodná, aby si zejména luteráni na základě České konfessí dali pevné řády. Avšak k tomu na velikou záhubu nejen jich samých, ale i většiny národu nedošlo. Defensorové, které si luteráni zvolili, nepochopili poslání svého, ale starali se jen o zevní rozšíření svého náboženství a zejména o to, aby Česká konfessí vztahovala se též na královská města. Když se jim nepodařilo toho docíliti ani za Maxmiliana, ani za Rudolfa, když nemohli se zmocniti i staré konsistoře dolejší neboli pod obojí, nastal ve straně evangelické jinak protestantské nepořádek. Stará konsistoř pod obojí neměla hrubě již vážnosti, ani nepožívala úcty, a luteráni dělali si, co chtěli. Každý kněz učil dle svého rozumu, v ničem nebylo pořádku ani pevného ustanovení, a nad to — co nejhorší — protestantské vrchnosti nakládaly se svým kněžstvem velmi bídně.

Jednota bratrská, která náležela také k České konfessí, udržela se v tomto všeobecném úpadku toliko tím, že si své řády ze starších dob zachovala a že od nich neupustila.

Patrný úpadek bývalé síly české a starého vlastenectví jevil se v této době nejen ve velikém poklesnutí ve věcech církevních a v houfném poněmčování země, ale též ve veliké nevážnosti k českému jazyku. Jak již jsme vypravovali, hrnuli se ke dvoru císařskému do Prahy cizinci, zejména Vlaši a Němci, kteří pak se též v Čechách usazovali. Již za Ferdinanda I. byl příval cizinců do Čech značný; avšak za Rudolfa II., jehož dvůr stále sídlil v Praze, stěhovali se cizinci do Čech houfně. Stavové čeští již od nastoupení rodu Habsburského na český trůn nedovedli blíže přivinouti k sobě panovníka, čehož následek byl ten, že králové byli obklopeni vždy cizími rádci. Kdo potom v pozdější době z domácí šlechty české chtěl dostati se ke dvoru královskému a nabýti vynikajícího postavení, byl téměř nucen přivyknouti cizím mravům, cizím zvykům, cizí řeči, čímž zejména ve vyšších kruzích pozbýval český jazyk vážnosti, neboť vynikající rodové šlechtičtí spřátelivše se s Vlachy, Španěly a s Němci, národu svému se odcizovali. Cizinci pak zvláště do měst hojně se stěhovali, kdež obchodem a průmyslem bohatli. Také mnoho šlechticů z ciziny v době té v Čechách zakoupilo si statky a nabylo práva domovského, čímž ovšem též rozmnoženy byly řady těch, jimž český jazyk stával se neznámým.

Čechové dlouho nevšímali si toho, že všemi způsoby šíří se v království jazyk německý na úkor češtiny, až konečně r. 1615. — již po smrti Rudolfově — český sněm najednou, jako by byl procitl ze spánku, počal vydávati přísná nařízení k *ochraně češtiny*. Teprv nyní poznalo se, jak hluboce již zemský jazyk poklesl, když přísnými tresty bylo třeba hroziti těm, kdož nechtěli si ho

VÁCLA

RUDOLF II. U SV

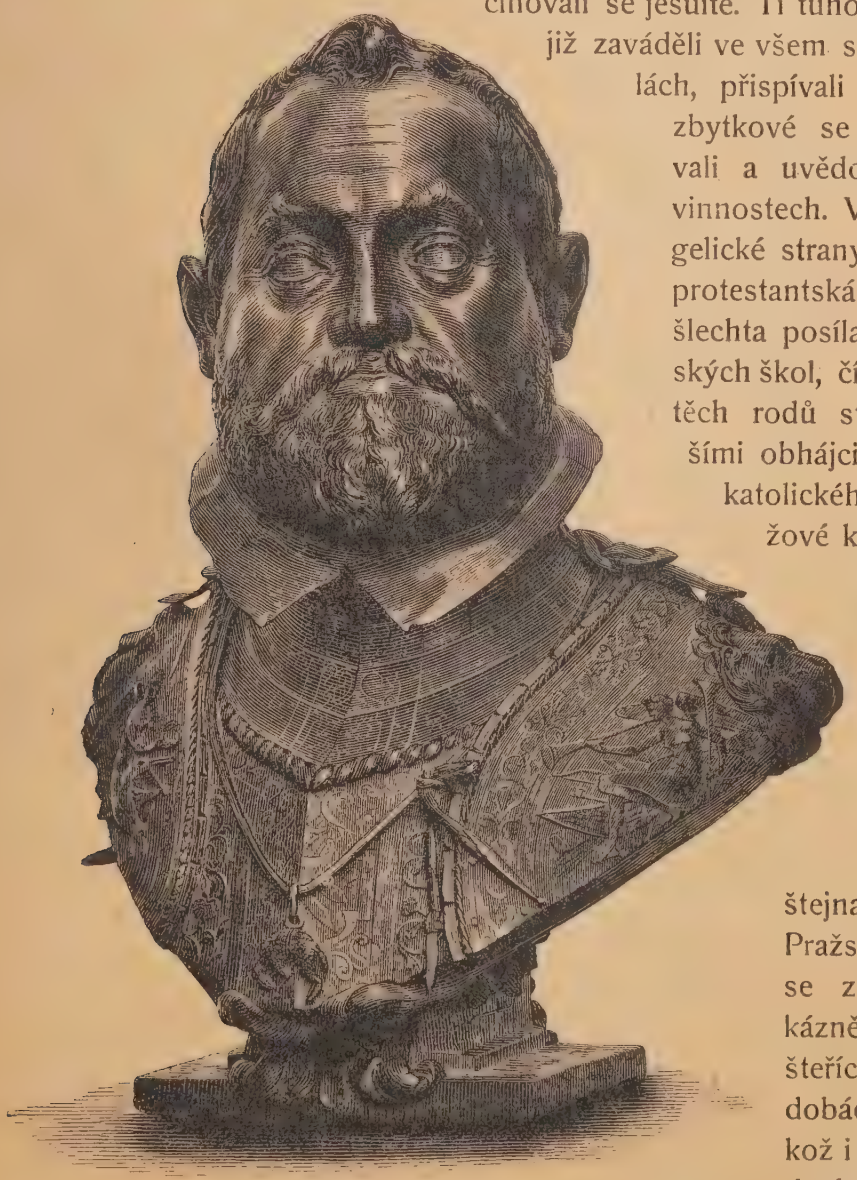
Reprodukováno se svolením nakladatele
Karla Sedelmeyera v Paříži.

ožík:
ALCHYMISTY.

vážiti, anebo zanedbávali jemu se přiučiti. Nařízení ta, směřující ku zvelebení českého národu a jazyka, nebyla již valně platna, neboť, jak případně současný kronikář vlastenecký, Mikuláš Dačický z Heslova, pravil: »*věc byla již zastaralá, obmeškaná, nezhojitelná a nenapravitelná, pro vlastní nedbalost a nesvornost českou, neboť mnozí Čechové sami proti svým cizince podporovali a sebe zlehčovali.*«

Následek nečinnosti strany evangelické v Čechách nejpatrněji jeví se při srovnání působnosti její se snahami a pracemi řádu jesuitského a obnoveného arcibiskupství Pražského v téže době. Tu bylo všemožně pracováno na sesílení, povznesení a sjednocení nepatrných zbytků katolických, k čemuž zejména přičiňovali se jesuité. Ti tuhou poslušností a kázní, již zaváděli ve všem svém konání i ve školách, přispívali k tomu, že katoličtí zbytkové se sesilovali, rozhojňovali a uvědomovali o svých povinnostech. Velikou záhubou evangelické strany v Čechách bylo, že protestantská a částečně i bratrská šlechta posílala syny své do jesuitských škol, čímž *potomci* panských těch rodů stali se nejrozhodnějšími obhájci náboženství římsko-katolického. Nejpřednější mužové katolické strany pocházeli z rodin protestantských a bratrských, a teprve ve školách jesuitských stali se katolíky. To platí jmenovitě o Vilému Slavatovi, Albrechtovi z Valdštejna a mnohých jiných. Pražský arcibiskup staral se zejména o napravení kázně v obnovených klášteřích, která v posledních dobách velmi poklesla, jakož i o lepší vzdělání svého duchovenstva světského.

BRONZOVÉ POPRSÍ CÍSAŘE RUDOLFA II. VE SBÍRCE AMBRASSKÉ VE VÍDNI.
Modeloval Nizozemčan Adrian de Vries r. 1607.

Obr. Dějiny národu českého

Tak katolická strana, ač byla počtem nehojná,

spolehajíc na pevné zřízení své, na přízeň a podporu dvora, jakož i na úpadek stran sobě protivných ponenáhlu sesilovala se a mohutněla majíc naději, že přijde doba, kdy zvítězí, a způsobí obrat nový.

Již v době té počali někteří přední šlechticové, povzbuzováni jsouce jesuity, na svůj vrub na panstvích svých prováděti převrat neboli reformaci na prospěch náboženství katolického, a to buď po dobrém, buď násilně. Příkladem ve příčině té byl jim arcikníže Ferdinand, syn Karla Štýrského, jenž na sklonku XVI. století nastoupil panství ve Štýrsku, kde ve dvou letech rozhodně a téměř úplně provedl reformaci katolickou.

Neutěšené poměry v Čechách dospívaly ponenáhlu k rozhodnému zakončení. Většina národu byla zaujata proti katolickému náboženství, avšak postrádala pevné jednoty a zřízení, menšina mu přála a byla náležitě zřízena. Strašné neštěstí snášelo se nad národem naším, neboť ze sporů a potyček, které byly při tehdejší *nesnášelivosti* na denním pořádku, bylo zřejmo, že jedná se tu o boj na život a na smrt a že sporné strany po dobrém se nesmíří. Jen panovník byl by mohl mocnou rukou zadržeti zhoubu, která stále níže a níže snášela se nad naší vlastí.

Avšak císař Rudolf II. toho nedovedl, neboť čím dále, tím více stával se samotářem, až konečně od roku 1600. počaly se u něho jeviti známky pomatenosti smyslů. Začínal se báti lidí, domnívaje se, že jest pronásledován a že má býti zavražděn. V noci běhával po chodbách Pražského hradu maje dýku v ruce, mluvil šíleně a zuřivě vystupoval proti osobám, jimž nedůvěřoval. Chorobného stavu císařova dovedli využiti na svůj prospěch lidé z nejnižších tříd, komorníci a sluhové jeho, kteří duševně nemocného císaře jen ještě více popuzovali a choroby jeho zle užívali ku svému soukromému obohacení a úplnému zničení vší moci panovnické i lásky lidu. Nejpověstnější byl komorník, Filip Lang, křtěný israelita, který úplatností svou vlastní i druhů sobě rovných dvůr Rudolfův neblaze učinil proslulým, ale neušel také potom zaslouženému trestu. Došlo konečně tak daleko, že cizí vyslanci, nejpřednější šlechtici, ba i členové císařského domu třeba půl roku marně prosili, aby byli předpuštěni před císaře.

Členové císařského domu počali se raditi, jak poměrům těm učiniti konec. Po mnohých úradách shodli se na tom, aby císař byl přinucen zříci se trůnu na prospěch nejstaršího bratra svého Matiáše. Avšak Rudolf II. nechtěl o tom ani slyšeti, ale naopak nemálo rozzuřil se proti svým vlastním příbuzným. Když tu a tam nabyl jasného vědomí, umínil si vládnouti velmi rozhodně, aby ukázal, že není ani neschopen, ani nečinný, a že nedá si korunu vyrvati z rukou.

Následek toho byl především, že katolická strana snažila se přiměti Rudolfa ke kroku rozhodnému proti nekatolíkům. Císař skutečně pak, aby ukázal, že dovede vládnouti, odhodlal se vydati r. 1602. mandat proti Jednotě bratrské. Mandat ten byl tak sepsán, že mohlo se ho užiti i také proti luteránům a tedy

proti všem vyznavačům České konfessí, neboť mluvilo se v něm jen o kompaktatech a o tom, že císař jest povinen hájiti katolikův a přívržencův strany pod obojí, kteří zachovávají kompaktata. Kdyby opravdu byl mandat ten se prováděl, byl by zajisté nastal boj proti většině národu, která ani katolickou nebyla, ani o kompaktatech nechtěla již slyšeti. Roku 1603. došlo z toho na sněmu k veliké bouři, jíž v čelo postavil se vážený a i od katolíků vysoce ctěný pan *Václav Budovec z Budova,* jeden z náčelníků šlechty bratrské. Většina českého sněmu žádala, aby mandat byl odvolán, k čemuž však císař nechtěl přivoliti,

ALCHYMISTA.
(Dle malby Davida Teniera mladšího v král. gallerii v Drážďanech.)

ale naopak v téže době byl sbor Jednoty bratrské v Mladé Boleslavi zavřen. Budovcovi konečně hrozilo nebezpečí, že pro rozhodné vystoupení své bude uvězněn a potrestán.

Zatím katolická strana těšila se, že následkem mandatu budou nekatolíci konečně pokořeni. K žádosti pražského arcibiskupa vypracovali vídeňský biskup Melichar Khlesl a jesuita Lanoy návrh, jak nejdříve možno přivésti všecko České království k poslušnosti římského papeže. Skutečně pak na některých panstvích počaly katolické vrchnosti ve smyslu tom rozhodně vystupovati

proti nekatolíkům. Někde kněží missionáři po dobrém získali lid pro katolickou církev, jinde však bylo nutno násilně uváděti obecný lid do kostelů, při čemž docházelo nejednou i k prudkým výstupům.

Protestanti příliš pozdě počali poznávati, kam je přivedl nedostatek pevného zřízení v dobách předešlých. Nicméně probudivše se z dosavadního stavu, počali se připravovati k boji. V tom však nastala v rodě Habsburském bouře, která zdála se vésti k rozkotání moci jeho, ano zdálo se v pravdě podobným, že země roku 1526. v rukou Habsburského rodu spojené se rozpadnou, a že katolictví bude vyhlazeno a protestantství že úplně zvítězí. Bouře ta měla původ ve sporu mezi Rudolfem a Matiášem, jakož i v povaze chorobného krále Rudolfa. Podnět k ní dán byl z Uher, kde po celé XVI. a XVII. století zuřily s krátkými přestávkami války jednak s Turky, jednak s odbojnými knížaty sedmihradskými; vždy po některý čas byl tam mír a pak delší dobu zase válka. V letech 1604. a 1605. způsobil v Uhrách veliké vzbouření proti císařské vládě šlechtic Štěpán Bočkaj; ten nalezl nejen oporu mezi lidem, ale i u Turků, kteří mu ochotně nabízeli pomoc. Císařská vojska, jimž po delší dobu již vedlo se špatně, nebyla s to, aby vzbouření potlačila. Když pak císař Rudolf počal duševně churavěti, nastal ve vší státní správě veliký nepořádek, vojsko bylo špatně placeno, následkem čehož rozmohla se mezi ním veliká nekázeň, která vedla žoldnéře k tomu, aby vymáhali si sami plat. Císařská vláda stávala se v Uhrách stále nenáviděnější.

Císař Rudolf II. vida, že není možno odpor Štěpána Bočkaje potlačiti, nařídil bratru svému, arciknížeti Matiášovi, aby zjednal mír. Ten zachovav se dle příkazu bratrova, dohodl se nejdříve r. 1606. ve Vídni s Bočkajem a se vzbouřenými stavy uherskými, načež ještě téhož roku sjednal mír s Turky. Císař však pojednou nechtěl smluv těch potvrditi, poněvadž dověděl se, že Matiáš stále stojí o jeho sesazení a sám chce na místo jeho dosednouti. Měl tudíž za to, že nehájil Matiáš při jednání o mír dosti rozhodně zájmů jeho, nýbrž že měl na zřeteli jen sobecké záměry své vlastní. Matiáš vida nechut Rudolfovu, počal horlivěji říditi se dle rad některých důvěrníků svých, zejména vídeňského biskupa, Melichara Khlesla, kteří mu namlouvali, aby se spojil se stavy uherskými, moravskými, českými a rakouskými a pak aby násilím zbavil bratra trůnu a sám se vlády zmocnil. Matiáš opravdu odhodlal se k podniku tak osudnému a nebezpečnému. Uherští stavové, když jim slíbil hájiti jejich práv a náboženských svobod proti Rudolfovi, ihned se s ním spolčili; rovněž tak učinili stavové zemí rakouských, jakož i stavové moravští, vedeni jsouce proslulým českým bratrem, panem *Karlem starším ze Žerotína,* a ctižádostivým pánem moravským, panem Karlem z Lichtenštejna. Všichni tito stavové uzavřeli s arcíknížetem Matiášem pevný spolek, neboli konfederaci, v níž si navzájem slíbili, že budou mír uzavřený s Turky brániti proti každému, kdo by ho chtěl

CÍSAŘ RUDOLF II. PODPISUJE MAJESTÁT.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

zmařiti; bylo zřejmo, že úmluva namířena zejména proti císaři, jenž míru potvrditi nechtěl.

Matiáš shromáždiv z jara roku 1608. vojsko, vtrhl do Moravy, kde stavové zřejmě a veřejně se k němu přihlásili. Odtud pak postupoval do Českého království, kde svolal sněm do Čáslavě žádaje, aby i čeští stavové se k němu přidali. Bez odporu a bez překážky došel až k tomuto městu, kde teprve došlo k jednání. Všickni byli přesvědčeni, že rozhodnutí závisí od českých stavů, ku komu se přidají. Císař Rudolf II. byl nedostatečně k boji připraven, a proto byl ochoten smířiti se s bratrem, vyjednávaje zároveň též s českými stavy, aby mu zůstaly věrni. Čeští pánové usmyslili si využiti tohoto stavu na prospěch svůj. Sešli se do Prahy, kdež dříve, než rozhodli se na přímluvy Karla staršího ze Žerotína přistoupiti k Matiášovi, sepsali všecky své stížnosti, jak na utlačování náboženství, tak ve příčinách politických, jež pak předložili císaři prohlásivše, že přidají se k Matiášovi, *nevyhoví-li těmto jejich stížnostem.* Rudolf II. slíbil všecko a jmenovitě, že na příštím sněmě trvale poměry náboženské budou upraveny dle přání většiny stavovské. Tím Čechové se spokojili. Majíce určitý slib, od svého zákonného panovníka, císaře Rudolfa, odmítli spojiti se s Matiášem, ale naopak s vojskem svým postavili se k obraně Rudolfově. Matiáš vytáhl od Čáslavě ku Praze, kde na dvě hodiny cesty od hlavního města, u Malešic a Štěrbohol, rozložil se táborem.

Jelikož však ani Rudolf a spojení s ním stavové čeští, ani Matiáš s věrnými sobě stavy moravskými, uherskými a rakouskými, nedoufali ve šťastný výsledek boje, zahájeno bylo jednání, jež skončeno bylo dne 25. června r. 1608. v Libni zvláštní smlouvou. Císař Rudolf postoupil tu Matiášovi království Uherského, zemí rakouských jakož i markrabství Moravského. Jelikož sám neměl dědiců zákonných, doporučil Čechům, aby po jeho smrti přijali Matiáše za svého budoucího krále. Když se tak stalo, odtáhl Matiáš v pokoji z Čech. Císaři Rudolfovi II. zbyla odtud jen koruna císařská a království České se Slezskem a s obojí Lužicí.

V měsíci lednu r. 1609. sešel se v Praze sněm, aby pojednal o splnění výminek stavů českých, předložených lonského roku Rudolfovi. Sněm ten, jenž zasedal po celý rok, byl velmi bouřlivý a nejednou hrozilo, že dojde ku zjevnému odboji. Stavové luterští a bratrští, po jistých nesnázích pevně se spojivše, žádali, aby císař potvrdil Českou konfessí a aby jim vráceno bylo právo obsazovati si po vůli své konsistoř, jakož i aby vydána jim byla Pražská universita v Karolinu. Ač císař Rudolf dříve slíbil vyříditi stížnosti stavů, zdráhal se nyní, a to především vlivem nejvyššího kancléře Zdeňka Popela z Lobkovic a jiných rádců, kteří tvrdili, že panovník se svým svědomím srovnati to nemůže. Konečně po dvouměsíčních sporech a dopisování mezi sněmem a dvorem odmítl císař vyhověti žádostem stavů.

VÁCLAV BUDOVEC Z BUDOVA.
(Dle staré rytiny.)

Hned na to opustili evangeličtí stavové sněm a svolali sjezd do novoměstské radnice, k němuž přišli ozbrojeni, odhodláni jsouce po příkladu arcikníže Matiáše a stavů ostatních zemí ku vzpouře a povstání. Toho se císař Rudolf zalekl. Ihned znova svolal sněm, žádaje evangelíkův, aby přišli, že s nimi chce zahájiti jednání. Ti přišli a hlavní slovo měl pan Václav Budovec z Budova, kterýž všecky žádosti stavů českých, jež byly shora uvedeny, sestavil ve formu královského listu neboli majestatu, načež jménem své strany žádal, aby císař Rudolf ho podepsal. Když císař ještě váhal, uzavřeli stavové, že budou náboženství svého hájiti mečem, neboli že přistoupí k defensi. V čelo odboje postavil se Jindřich Matiáš hrabě z Thurnu, luterský šlechtic, rodák německý, jenž se teprve nedávno v zemi usadil. Z jeho popudu zřízen byl výbor 75 direktorů neboli vladařů, jakož i bylo najímáno vojsko proti císaři. Stavové slezští, kteří rovněž domáhali se v době té písemného zabezpečení pro své náboženství, dověděvše se o tomto odporu, poslali do Čech posly a spolčili se s českými stavy. Došlo opět k novému vyjednávání, při čemž císař užíval i prostřednictví mocnářů cizích.

Katoličtí rádcové císařovi různili se v mínění, jak by se měl císař zachovati k žádostem českých stavů Jedni, jimž v čele stál Zdeněk Popel z Lobkovic, měli za to, že bude s prospěchem nevyhověti jim, byť i mělo dojíti k nejhoršímu; druzí však, obávajíce se velmi zlých následků, radili císaři, aby povolil. Císař přikloniv se k radě této, podepsal dne 9. července r. 1609. předloženou listinu, proslulý to *majestát Rudolfův.*

Majestatem byla Česká konfessí schválena a zaručena, dále nekatoličtí stavové nabyli práva obsazovati dolejší konsistoř a dostali do svých rukou správu university, kteráž byla v Karolině,*) dále bylo stavům povoleno, že si mohou ze středu svého, a to ze všech tří stavů voliti defensory, kteří by pečovali o vykonávání práv majestatem zaručených.

Následkem majestatu došlo také ku přátelskému narovnání mezi stavy pod jednou a pod obojí, kteréž dohodnutí jest právě tak důležité jako majestat. Neboť stavové dohodli se tu, jako roku 1485. v Kutné Hoře, že strana straně nemá v náboženství překážeti, že každý pán může na svém statku stavěti kostely a školy dle libosti, že nemá poddaných nutiti k víře, ale že jim má ve příčině té dopřáti volnosti. Dále bylo dohodnutím tím ustanoveno, že páni

*) Kolej Klementinskou spravovali jesuité.

HRADČANY A MALÁ STRANA V PRAZE L. P. 1606.

(DLE RYTINY JILJI SADELERA.)

Chrám — 5. Uvoz. — 6. Sv. Benedikt. — 7. Horní Uvoz. — 8. Sv. Matyáš. — 9. Sv. Jan. — 10. Zámecká brána. — 11. Císařské pokoje. — 12. Bílá věž. — 13. Zámecké schody. — 14. Domky trubačů. — 15. Zámecký chrám sv. Vít. — 21. Sv. Václav. — 22. Sv. Mikuláš. — 23. Sv. Tomáš. — 24. Radnice. — 25. Malostranské náměstí. — 26. Sv. Jan. — 27. Prokop. — 28. Sv. Lorenc. — 29. Marí Magdalena. — 30. Uvoz. — 31. Malostranský znak. 32. Brána Újezdská. — 33. U matky Boží. — 34. Mostecká věž. — 35. Sv. Petr a Pavel. — 36. Převoz. — 37. Sv. Michael. — 38. Sv. Jan. — 39. Převoz.

PRAŽSKÉ STARÉ I NOVÉ MĚSTO A VYŠEHRAD L. P. 1606.

(DLE RYTINY JILJI SADELERA.)

[illegible] Špitál sv. Františka. — 43. Sv. Eulogius. — 44. U sv. Ducha. — 45. U sv. kříže. — 46. Sv. Kliment. — 47. Sv. Šimon a Juda. — 48. Sv. Anežka. — 49. Vodotrysk. — 50. Mlýny. — 51. Sv. Jan. — 52. Jesuitský [illegible] Proměnění Krista Pána. — 53. Sv. Leonhard. [illegible] — 59. Hradby. — [illegible] Vodárenská věž. — 74. Znak staroměstský. — 60. Sv. Kliment. — 61. Radnice. — 62. Sv. Michael. — 63. Staroměstské [illegible] — 64. Týn. — 65. Sv. Jakub. — 66. [illegible] tlem. — 70. [illegible] ndřej. — 71. Sv. Jakub. — 72. Vodárenská věž. — 73. Malá vodárna. — 74. Sv. kříž. — 75. Kotce. — 76. Poříčská brana. — 77. Špitál sv. Pavla. — 78. Sv. Haštal. — 79. Velká kotec. — 80. Masné krámy. — 81. Sv. Martin. — 82. Sv. Štěpán. — 83. Hřbitovy. — 84. U Panny Marie Sněžné. — 85. [illegible] horská brána. — 86. Popraviště. — 87. Sv. Jindřich. — 88. Koňský trh. — 89. Koňská brána. — 90. Sv. Michael. — 91. Radnice. — 92. Sv. Lazar. — 93. Zbrojírna. — 94. Sv. Vojtěch. — 95. Vodárna. — 96. Dobytčí trh. — 97. Všech Duší. — 98. Sv. Štěpán. — 99. Všech Svatých. — 100. Jerusalémská [illegible] 101. Znak novoměstský. — 102. Svinská brána. — 103. Božího Těla. — 104. Sv. Václav. — 105. Sv. Pankrác. — 106. Sv. Kateřina. — 107. Sv. Apolinář. — 108. Sv. Michal. — 109. Emausy. — 110. Převoz. — 111. Špitál sv. Bartoloměj. — 112. Sv. Trusius. — 113. U Nejsv. Trojice. — 114. Sv. Vojtěch. — 115. U Matky Boží. — 116. Sv. Alžběta. — 117. Sv. Petr a Pavel. — 118. Stětí sv. Jana. — 119. Sv. Martin. — 120. „Devět špiček". — 121. Vyšehrad (hrad). — 122. Vyšehradský znak.

...ce k „Obrazovým dějinám národa českého".
(Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze.)

a rytíři mohou ku svým kostelům dosazovati kněze, jaké chtějí míti dle svého přesvědčení, a konečně, což bylo z úmluv těch nejdůležitější, katoličtí i evangeličtí obyvatelé ve městech královských směli sobě stavěti kostely po vůli své.

Majestatem z r. 1609. a těmito úmluvami mohl býti boj za jiných okolností a za jiného panovníka ukončen. Evangeličtí stavové dosáhli, čeho si přáli, a mohli v této příznivé pro sebe chvíli v mezích zákonem jim zaručené svobody stranu svou náležitě zříditi, pevnými řády opatřiti a školy své zvelebiti si podobně, jako již po celé XVI. století činili a dále činiti mohli katolíci, ačkoli postavení této strany (jakožto menšiny) majestatem se poněkud zhoršilo.

Avšak majestat Rudolfův, k jehož vymožení bylo třeba tolik práce, nebyl počátkem míru a klidu, nýbrž stal se zárodkem bouří nových. — Události v posledních letech působily na chorého císaře velmi zhoubně. Přemýšlel jedině, jak by svému bratru, Matiášovi, se pomstil za to, že povstáním svým způsobil mu všecky tyto nesnáze a toto hluboké ponížení moci panovnické. O tom, že sám povahou a nevšímavostí svou částečně zavinil osud svůj, neuvažoval. Všecky cesty, které by vedly k pomstě nad Matiášem, byly císaři vítány. Okolnosti té použil mladý arcikníže z linie Štýrské, Leopold, mladík ještě nezkušený, toho času biskup pasovský. Ten doufal, že podaří se mu nad Matiášem zvítěziti, načež hodlal

PASOVŠTÍ PLENÍ KLÁŠTER SV. ANEŽKY V PRAZE.
(Dle staré rytiny.)

přiměti Rudolfa, aby zprostředkoval mu nástupnictví. Jest zřejmo, že myšlenka státi se císařem a českým králem nemálo lichotila mladému arcikníže ti a že hotov byl k uskutečnění její všemožně pracovati. Hned také v Passovském biskupství při české hranici shromáždil vojsko, předstíraje, že chce táhnouti do Němec, kde byl právě veliký spor o uprázdněná vévodství na Rýně: Jülišské a Klévské.

Zatím, co se vojsko shromažďovalo, vyjednával císař Rudolf se svými bratřími a arcikníže tem Matiášem o mírné narovnání. Než však k němu došlo, vtrhl arcikníže Leopold s 12.000 muži, jež vedl Vavřinec Ramée, v prosinci r. 1611. do Čech. Jelikož vojsko to shromážděno bylo v biskupství Passovském, bývá tento vpád do Čech zván *Passovským*.

Passovské vojsko loupilo a drancovalo napořád. Jelikož v Čechách nikdo nebyl na útok ten připraven, klesalo město za městem do rukou nepřátelského vojska, jako Krumlov, Budějovice, Tábor, Písek a Beroun. Konečně přiblížilo se vojsko až ku Praze, kde rozložilo se táborem na Bílé hoře.

V Čechách nastalo z toho veliké rozčilení. Čeští stavové i lid byli přesvědčeni, že arcikníže Leopold jen k tomu konci vpadl do Čech, aby připravil Čechy o majestat, jakož i o všecko, čeho si v poslední době vymohli. Nebylo divu, že stavové na spěch shromáždili branný lid a naléhali na císaře, aby pověděl, zdali jest se vpádem nepřátel srozuměn. Císař Rudolf nechtěl se však znáti ku vpádu Passovskému; poněvadž pak viděl všeobecný odpor proti loupeživému vojsku, nařídil arcikníže ti Leopoldovi, aby okamžitě s vojskem ze země vyšel. Bylo však již pozdě, neboť Leopold nehodlal se tak snadno vzdáti zamilovaných plánů svých. Proto neohlédaje se více na císaře, rozkázal svému vojsku, aby učinilo útok na Prahu. Po krutém odporu zmocnili se Passovští žoldnéři Malé Strany, kde hrozně řádili. Jedna část z nich pokusila se též zmocniti Starého a Nového Města, což se však nezdařilo. Obecný lid jsa přesvědčen, že jedná se tu o svobodu náboženství, vrhl se v hněvu svém na četné kláštery, v nichž hrozným způsobem mstil se na mniších. Tak zpustošen byl zejména slavný klášter na Karlově, jakož i ukrutně bylo zbito několik mnichů ve františkánském klášteře u Panny Marie Sněžné. Jesuitská kolej jen ostražitým hlídáním pana Viléma Kinského a jeho lidu byla zachráněna od úplné záhuby.

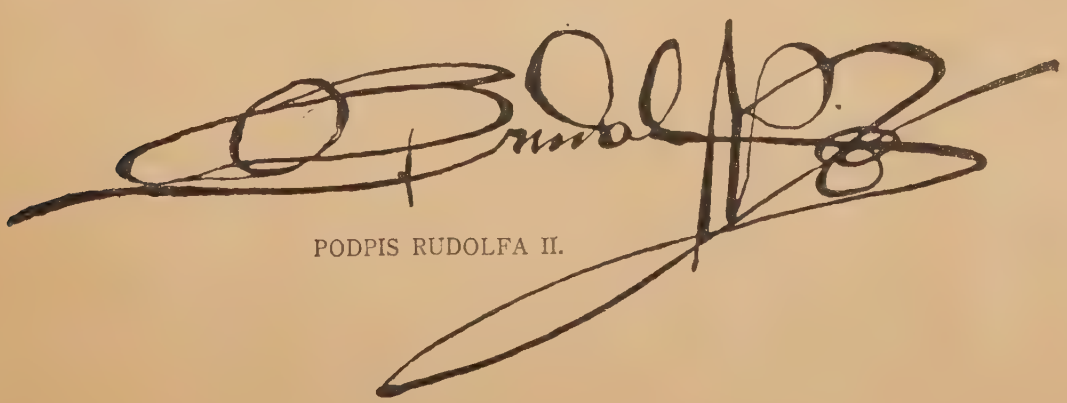
Arcikníže Leopold měl za to, že opanováním Malé Strany jest vítězství dobyto a že není potřebí míti žádných ohledů dále. Proto rozkázal stavům a Pražanům jménem císaře, aby se s ním spojili a zapřísahli se, že budou věrně sloužiti s vojskem Passovským císaři a vystupovati proti každému jeho nepříteli. Čeští stavové však učinili zcela opačný krok, vidouce, že vpád Leopoldův opavdu čelí ku porušení majestatu. Na rychlo povolali Matiáše z Uher na pomoc a současně v prosebných listech žádali protestantská knížata německá, aby se jich ujali.

Matiáš, jenž již od počátku, kdy počalo se sbírati Passovské vojsko, nedůvěřivě hleděl na počínání Leopoldovo a připravoval se k boji, byl ihned, jakmile ho došlo vyzvání, pohotově a mohl s četným vojskem vtrhnouti do Čech až ku Praze, kde se k němu přidružili čeští stavové.

Potom teprv ukázala se nerozvážnost vpádu Passovského v pravém světle. Vojsko Leopoldovo trpělo hladem, nedostatkem i bídou a před Matiášem rychle musilo ze země couvati. Obecný lid je pronásledoval, spláceje mu všechny předešlé násilnosti. Nejhůře bylo, že Passovští vojáci žádali za žold, aniž bylo koho, kdo by jej vyplatil. Konečně pan Petr Vok z Rosenberka (po česku říkali mu »z Růže«), poslední dědic tohoto bohatého a mocného rodu, poskytl potřebných prostředků, aby Passovským žoldnéřům byl zaplacen žold a aby z Čech vyšli. Kronikář rodu Rosenberského, Václav Březan, vida veliké summy peněz, jež byly Passovským dány, s bolestí volal: »Milá růže, již máš pokoj, nebudou tě více škubati!«

Následky nešťastného vpádu Passovského byly dalekosáhlejší, než se kdo nadál. Matiáš obsadil lidem svým a českých stavů Malou Stranu a Pražský hrad, načež císař Rudolf byl přinucen vzdáti se vlády. Postoupiv roku 1611. království Českého se Slezskem a Lužicí Matiášovi, vymínil si jen Pražský hrad pro sebe. Úplné porážky své však nepřečkal, neboť po roce již, r. 1612. zemřel ve věku 60 let.

Císař Rudolf byl *poslední český král*, jenž *trvale* sídlil *na hradě Pražském*. Nový panovník, jakož i jeho nástupci zvolili si za sídlo své Vídeň, která potom vždy víc a více stávala se sídelním městem panovníků Habsburských, kteří byli králi českými, uherskými a panovali též v zemích rakouských. Nicméně nepřestávala Praha zváti se též městem sídelním. Po ten čas, kdy panovníci zdržovali se mimo království, býval z nejvyšších úředníků zemských zřízen sbor tak řečených *místodržících království Českého*, kteří jménem českého krále vládli. Jen kancléř království Českého byl povinen odstěhovati se vždy tam, kde sídlil král, neboť měl péči o všecky písemnosti země se týkající, a bez jeho podpisu nesměl vydán býti žádný list veřejný do království Českého a zemí k němu přivtělených. Tím hodnost kancléře království Českého nabyla vysokého významu, vyššího než ostatních úředníků zemských, kteří zůstali v Praze a tvořili sbor místodržících.

PODPIS RUDOLFA II.

Král Matiáš.

(1611—1619.)

Nastoupení krále Matiáše na trůn český urychlilo jen osudný obrat, jenž byl již delší dobu připravován, neboť nový panovník, jenž povždy vinil svého předchůdce a bratra, krále Rudolfa, ze slabosti a nestatečnosti, objevil se býti sám nad něho slabším. Nebylo nejmenší naděje, že by Matiáš mocným činem dovedl zasáhnouti do sporů stran a byl s to, aby zamezil přehmaty jak katolíků, tak protestantů. Evangelíci, t. j. přívrženci České konfessí, když dosáhli majestatem vyznání své svobody náboženské, skutečně počali v prvé době činiti pokusy o zavedení pevného řádu náboženského, jehož nezbytně bylo potřebí, neměli-li býti vyhubeni. Především obnovena byla konsistoř a to tak, že administrator její vzat byl z duchovních strany luterské, starší neboli senior ze strany bratrské a ostatní členové byli z obojího vyznání. Rovněž stal se pokus o zvelebení university (kolleje Karlovy), již stavové dostali úplně do svých rukou a měli v úmyslu obnoviti zase všechny čtyři fakulty: bohosloveckou, právnickou, lékařskou a filosofickou, a na všech mělo počíti řádné vyučování. Avšak zůstalo jen při těchto slibných počátcích. Konsistoř, ač byla obnovena, nedovedla si zjednati tolik váhy, aby přítrž učinila všem zlořádům v duchovenstvu, a aby zejména stala se vážným a rozhodujícím úřadem evangelickým stavům, které by ji v církevních věcech poslouchaly. Mimo to došlo mezi luterány a bratřími k novým velmi prudkým sporům, které měly původ v tom, že v Jednotě bratrské od některé doby počal, pokud týkalo se věroučných článků, převládati směr Švýcarský, a bratří klonili se k učení retormovanému, založenému v polovici 16. století od ženevského reformatora Jana Kalvina, které se z původní své vlasti Švýcarské rychle šířilo do zemí sousedních. Luteráni naproti tomu po příkladu svých německých souvěrců, nenáviděli směr ten, z čehož vznikaly stále rozepře, a nemohlo ani po vydání majestatu dojíti ke klidu a ku *pořádnému* zřízení evangelické strany.

Pokud týkalo se university, mohlo býti zlepšení její docíleno jen tehdy, kdyby byli stavové obětovali k tomu hodně peněz. Avšak k tomu byli nakloněni jen v první chvíli, kdy oplývali radostí nad vymožením majestatu. Když pak po čase vychladlo jejich nadšení, nechtěl nikdo z nich odhodlati se k obětem na prospěch celku, a proto bylo také téměř ode všech oprav v universitě upuštěno. Za to však protestanští stavové počali zřetel svůj obraceti k politice a jako kdysi za Jiří Poděbradského, za Vladislava a Ludvíka snažila se šlechta podlomiti moc panovníkovu, usilovali i oni o to, aby vláda dostala se do rukou jejich a aby místo Matiáše vládli někteří vynikající rodové šlechtičtí. Jelikož Matiáš byl do jisté míry stavům zavázán za to, že se na trůn dostal ještě za živobytí bratrova, byl nucen povolovati jim ve mnohém. Tím stavové

jsouce povzbuzeni, činili již požadavky takové, že kdyby král byl jim je splnil, bylo by se království rozpadlo v samostatné státečky šlechtické. Konečně žádali, aby směli bez svolení králova svolávati sjezdy a sněmy, aby směli uzavříti spolek se stavy všech ostatních zemí krále Matiáše, ano, aby směli uzavříti i spolek s knížaty vyznání protestantského v Německu, sdruženými v mohutnou »Unii« protestantskou, za účelem hájení svých zájmů.

Šlechta v Čechách jakož i v ostatních zemích Matiášových podporována byla v těchto snahách vlivy zahraničnými, neboť v době té utvořila se v Evropě strana, jejímž úkolem bylo vyhubiti a zničit rod Habsburský. V čele této strany stál zpočátku sám Jindřich IV., král francouzský, a po jeho smrti republiky Benátská a Holandská, Karel Emanuel, vévoda savojský, protestantská knížata německá, jakož i králové francouzští, nástupci Jindřicha IV. Všecko jednání tohoto velikého spolku neboli jednoty protihabsburské řídil s Čechy nezámožný sice, ale velmi chytrý německý pán, Kristian z Anhaltu. Unie působila Habsburskému rodu na všech stranách nemalé nesnáze; proto také ráda uchopila se nespokojenosti českých stavů, aby rozdmychovala odpor proti vládě Matiášově, což ovšem nebylo nesnadno za slabé vlády tohoto krále. Nejen bylo dosti příčin k různým stížnostem, ale stavové sami hledali příležitosti, aby pokořili moc královskou.

Ač se Matiáš velikým požadavkům stavů ve příčinách politických bránil všemožně, nedovedl se přece ubrániti úplně. Nad jiné těžce nesl, že turecký mír, uzavřený r. 1606., přispěl vlastně k tomu, že mohli Turci moc svou nesmírně sesíliti. Proto byl by rád vymohl si bojem postavení lepšího, k čemuž však bylo potřebí peněz. Nezbývalo mu, než pokusiti se o společný sněm všech jeho zemí, který by mu povolil sbírati berně. Ten byl svolán v měsíci srpnu r. 1614. do Lince. Přišli stavové čeští, moravští, slezští, uherští a chorvátští, jakož i stavové všech zemí německo-rakouských i z Tyrolska. Jest možno říci, že to byl první sněm všerakouský. Avšak Matiáš, který se domníval, že mu tento sněm povolí berně na válku s Turky, velice se klamal. Stavové sešli se do Lince, nikoliv aby povolovali sbírati v zemích svých peníze, ale aby navzájem dohodli se o přáních svých a sestoupili se ve spolek, kterýž by zájmů šlechtických a stavovských hájil proti každému, ano i proti císaři. Když Matiáš pozoroval, k čemu se schyluje, nedovolil jednati o přáních stavů, načež zase stavové odepřeli mu pomoc a sjezd rozešel se s nepořízenou. Potom žádal panovník na sněmích v jednotlivých zemích svých za podporu na válku, ale neobdržel jí také.

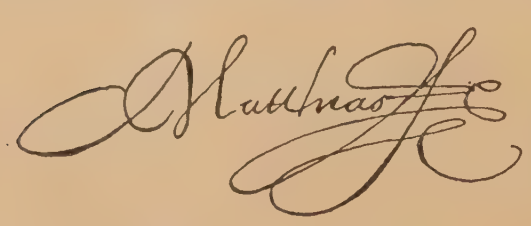
Ku všem nesnázím přidružila se též otázka, kdo má býti nástupcem Matiášovým, neboť tento byl bezdětek a od delšího již času churav. Nejbližšími příbuznými krále byli ovšem mladší bratří jeho, avšak ti byli také dosud bezdětní a nad to o trůn nestáli. Proto nezbývalo Matiášovi, než ohlédnouti se po příbuzných vzdálenějších. Jedním z nich byl Ferdinand, arcikníže štýrský,

syn Karla Štýrského a vnuk krále Ferdinanda I. Pokusil se tedy vyjednávati, zda-li by tento arcikníže nebyl přijat za jeho nástupce v Čechách. Jelikož byla Ferdinandova rozhodnost náboženská ve smyslu katolickém příliš známa, bránila se protestantská šlechta přijmouti ho za panovníka. Když však arcikníže Ferdinand svolil k jistým výminkám, zejména když svolil zachovávati všecky svobody zemské a privilegia stavovská i majestat Rudolfův, byl přece od Čechů r. 1617. za budoucího krále přijat a také korunován, nazván jsa toho jména druhým králem českým.

Mladý tento muž, pro katolické náboženství velmi zanícený, počal hned rozhodněji zasahovati do záležitostí stran, jakož i houževnatěji než Matiáš odpíral českým stavům ve věcech náboženských i politických. Tak zejména byli odstraněni téměř všichni protestantští šlechtici z nejvyšších úřadů zemských, jež obsazovány pak katolíky. Též Jindřich Mates hrabě z Thurnu, byl zbaven karlštejnského purkrabství, kterýž úřad nebyl sice vysoký, avšak za to velmi výnosný. Byl povýšen sice na úřad vyšší, ale jinak nevýnosný a bezvýznamný. Purkrabím na Karlštejně ustanoven byl pak Jaroslav Bořita z Martinic, rozhodný katolík.

Počínání to bylo podnětem k bouři, k níž i jiných příčin bylo na všech stranách dosti, neboť vykonávání majestatu Rudolfova a smlouvy mezi stavy r. 1609. učiněné setkávalo se s velkými těžkostmi. Ve smlouvě zmíněné, výslovně bylo uvedeno, že obyvatelstvo ve městech a na královských statcích smí si stavěti kostely i školy dle svého vyznání. Na základě tom vystavěli měšťané německých měst Broumova a Hrobů protestantské školy a kostely. Vrchnosti těchto měst — opat broumovský a arcibiskup pražský — bránily jim v tom, ano vystavěné kostely daly zavříti a bourati tvrdíce, že na pozemcích katolických duchovních nesmějí míti protestanté svých kostelů. Z toho povstal veliký spor, neboť protestanté namítali, že v Čechách církevní statky ode dávna počítány jsou za zboží královské a proto také že vztahuje se na ně majestat Rudolfův, jakož i přátelská úmluva stavů katolických a evangelických z r. 1609. Spor vlekl se velmi dlouho, až konečně po korunovaci Ferdinanda II. rozhodnut byl na prospěch vrchností katolických. Broumovský opat dal protestantský kostel zavříti a arcibiskup pražský kostel hrobský zbořiti.

Evangeličtí defensoři jsouce již dávno rozčilení pro různá nařízení, svolali sjezd do Karlovy kolleje, kdež rozhodně a trpce stěžováno si do porušování majestatu Rudolfova a spolu v důrazné stížnosti žádáno, aby kostely broumovský a hrobský byly znova otevřeny. Tomu se císař rozhodně opřel a zároveň defensorům zakázal konati sjezd v kolleji Karlově, jelikož prý si k tomu nevyžádali dovolení. Odpověď ta způ-

PODPIS KRÁLE MATIÁŠE.

ČEŠTÍ STAVOVÉ SVRHUJÍ KRÁLOVSKÉ MÍSTODRŽÍCÍ Z OKEN HRADU PRAŽSKÉHO R. 1618.

(Původní reprodukce dle obrazu Stanislava Hudečka.)

sobila bouři ještě větší a to především proti královým úředníkům neboli místodržícím, kteří jménem krále, jenž sídlil ve Vídni, vládli v Čechách, a jimž přičítáno, že jen oni jsou vinni tak přísné odpovědi Matiášovy. Proto, když byl dne 23. května 1618. přečten list, v němž král odmítal žádost protestantských stavů, zdvihlo se všecko shromáždění v kolleji Karlově a obklopeno jsouc houfy obecného lidu, šlo na Pražský hrad, aby královým místodržícím otevřeně domluvilo. Většina evangelických stavů na hrad jdoucích ani netušila, že náčelníci protestantů již se předem smluvili užiti této příležitosti ku kroku rozhodnému a to k sesazení Habsburského rodu v Čechách.

Když všecko shromáždění přišlo na hrad, nalezlo tam čtyři z pánů místodržících. Došlo ku prudké hádce mezi nimi a evangelickými stavy. Konečně bylo poveleno, aby nejnenáviděnější z místodržících, Jaroslav Bořita z Martinic a Vilém Slavata z Chlumu a na Košumberce, byli shozeni s oken místodržitelské kanceláře do Jeleního příkopu. To bylo ihned také vykonáno a po shozených místodržících ještě stříleno. Rozzuření stavové vyhodili za nimi též písaře místodržitelské kanceláře, Filipa Fabricia. Žádný z vyhozených však neporanil se nebezpečně, neboť šťastnou náhodou padli na smetiště.

Toto vyhození zástupců českého krále způsobilo mezi stavy a panovníkem hlubokou propast a vedlo ku hrozné válce, která mimo nadání rozšířila se na bouři všeevropskou. Poněvadž bouře tato trvala 30 let, nazvána byla ***válkou třicetiletou***. Válku tu pro snazší přehled dělíme ve čtyři období a to: 1. na válku českou a falckou (1618.—1624.), 2. válku dánskou (1625.—1629.), 3. válku švédskou (1630.—1635.) a 4. válku švédsko-francouzskou (1635.—1648.).

VÁLKA ČESKÁ A FALCKÁ.

(1618.—1624.)

Hned po shození místodržících zvolili stavové po návrhu těch, kdož byli zasvěceni ve všecko tajné jednání evropské, prozatímnou vládu 30 direktorův a počali shromažďovati vojsko, jehož velitelem jmenován byl Jindřich hrabě Thurn. Bez prodlení vypravili též posly ku všem zahraničním knížatům do Němec, žádajíce jich za pomoc. Direktoři zároveň velmi rozhodně katolíkům opláceli všecka skutečná i domnělá příkoří a to tím, že katolické šlechtice jakož i jesuity a arcibiskupa ze země vyhnali a jejich statky si osvojili. Kdo se nechtěl poddati vládě direktorů, tomu bylo hrozeno zbraní.

Při dvoře krále Matiáše bylo dvoje smýšlení. Starý král byl hotov ještě po tomto skutku mírně vyjednávati s českými povstalci, neboť jednak nedostávalo se mu peněz na války, jednak i v ostatních zemích chovali se stavové hrozivě, tak že nebylo naděje na šťastný konec boje, kdyby byl podniknut.

Avšak mladý král Ferdinand II. byl naproti tomu odhodlán užiti příležitosti té k boji na život a na smrt a buď čestně, jak se domníval, padnouti, buď zvítěziti, vzbouřené stavy potříti a evangelické náboženství vyhladiti.

Mezi tím bylo v Čechách bojováno s těmi, kdož nechtěli vlády direktorské uznati. Tak Thurn obléhal již České Budějovice. — Není pochybnosti, že skutek českých stavů způsobil též mohutný rozruch na stranách jiných; tak na př. stavové v rakouských zemích začali též velmi rozhodně vystupovati a hledati s Čechy spojení. Podobně činili Slezané a Lužičané, tak že podobalo se, že moc rodu Habsburského bude úplně potlačena od vlastních stavův. Zejména uherská šlechta dovedla užiti povstání českých stavů velmi znamenitým způsobem na svůj prospěch, neboť vyhrožujíc, že se spojí s Čechy, vymohla na mladém králi Ferdinandovi množství privilegií, jichž by zajisté jinak nebyla dosáhla. V těchto poměrech, kdy se všechen dvůr děsil obavou před nedalekou budoucností, neopustila Ferdinanda statečnost, ale naopak vynutil na Matiášovi, aby ustanoven byl velitelem císařského vojska. Hned pak shromáždil asi 10.000 mužů, s nimiž poslal generala Dampierra do Čech. Ten byv však od vojska Thurnova poražen ve dvou menších půtkách, byl nucen ustoupiti do Rakous, kde vojsko jeho rozmnoženo bylo tlupami generala Karla Buquoye, jenž již v Nizozemsku proslul jako vůdce a tehdy najat byl do služeb císařských.

Všichni tehdejší zahraniční nepřátelé rodu Habsburského vítali povstání české, nabízejíce náčelníkům vzbouřených stavů přátelství. Tak Karel Emanuel, vévoda savojský, dorozuměv se se spolkem protestantských knížat neboli s unií, poslal do Čech vojevůdce Arnošta z Mansfelda, jenž zmocnil se katolické Plzně. Stavové slezští a lužičtí vidouce to, povstali též proti císaři a spolčili se s Čechy. Ani císařský vojevůdce Karel Buquoy v Čechách mnoho nepořídil; byl nucen zavříti se na zimu v Budějovicích.

Než došlo k dalšímu boji, byl ještě jednou učiněn pokus o mírné narovnání. Mělo totiž prostřednictvím Sigmunda III., krále polského a Jana Jiří, kurfirsta saského, jednáno býti v Chebu o smíření mezi stavy českými a císařem. Avšak stavové čeští nemohli již ustoupiti s dráhy nakročené, neboť zavázali se zahraničným nepřátelům Habsburského rodu, že již nikdy panství jeho nad sebou neuznají. Bylo tedy již napřed jisto, že by Chebský sjezd neměl žádoucího výsledku. Ostatně k němu ani nedošlo, neboť dne 20. března r. 1619. císař Matiáš zemřel.

Nástupce Matiášův Ferdinand II., již r. 1617. od českých stavů za krále přijatý a také i korunovaný, byl muž bojovný. Proto nemínil smířiti se s odbojnými stavy českými. Nicméně přihlédaje k četným nesnázím a vida, jak na všech stranách stavové se bouří a jak i za hranicemi přátelsky chovají se k nim odpůrcové rodu Habsburského, sdělil českým stavům ve zvláštním dopise, že král Matyáš zemřel a on že nastupuje po něm vládu. Dále v témž listu sliboval zachovávati zemské svobody a všechna privilegia, na která při koruno-

vaci přísahal, tudíž i majestat Rudolfův, jakož i že se přičiní, aby v zemi zaveden byl zase mír. Bylo to poslední smířlivé slovo, které ještě bylo promluveno, a kdyby byli protestantští stavové užili té příležitosti a s novým králem na tom základě vyjednávali, mohli snad ještě sebe a vlast zachrániti od záhuby. Avšak oni odmítli všecko dohodnutí, nehodlajíce již Ferdinanda za panovníka svého uznávati. Nezbývalo, než aby rozhodnuto bylo zbraní.

Především jednalo se o to, aby získána byla Morava. Proto hned v prvních měsících roku 1619. Jindřich hrabě Thurn tam vtrhl a na stavech žádal, aby se s Čechy spolčili. Avšak na Moravě nejen katoličtí pánové, jichž ovšem byl počet nepatrný, odpírali, ale i slovutný a mocný náčelník Jednoty bratrské, slavný pan Karel starší ze Žerotína varoval před povstáním, radil k narovnání, ba prosil, aby stavové moravští s českými se nespojovali. Za to vyhlášen za zrádce na společné věci, ano byl i vězněn; teprv po letech uznalo se, že dobře radil a v čas krajany varoval. Žerotín viděl totiž a poznával, že všecko to povstání, jež nebylo jasně si vědomo ani svého účelu, jež nemělo dosti hmotných prostředků, musí skončiti špatně, a proto radil, dokud byl k tomu ještě čas, aby pomýšlelo se na obrat. Avšak hlasu jeho nebylo uposlechnuto a přívrženci jeho byli vojskem Thurnovým zastrašeni. Konečně většina stavů moravských uzavřela s Čechy, Slezany a Lužičany spolek neboli konfederaci, načež ku správě Moravy byli zvoleni dvacet čtyři direktoři. Potom odtáhl Thurn s vojskem do Rakous k Vídni, kterou oblehl.

V téže době rakouští stavové, kteří souhlasili s Čechy, vyslali zástupce své neboli deputaci do Vídeňského hradu ku králi, aby s důrazem žádali na něm uznání svých žádostí, jmenovitě aby povolil Vídeňanům svobodně vyznávati evangelické náboženství. Jelikož Ferdinand II. zdráhal se deputaci vyhověti, došlo k prudkému výstupu, při němž stavové již počali ohrožovati panovníka a při nejmenším chtěli ho aspoň zajmouti. V tom však zalehl do síně hlahol trub a dupot koní blížících se kyrysníků do nádvoří, jež naspěch Dampierre vyslal císaři na pomoc. Deputace obávajíc se, aby sama nebyla zajata, rychle vyšla ze hradu, čímž Ferdinand II. byl z veliké nesnáze vysvobozen.

Nicméně Thurn obléhal Vídeň dále, avšak ne dlouho, neboť zatím Mansfeld, utkav se s Buquoyem u vesnice Záblatí na Pracheňsku, byl zle poražen; porážka ta způsobila takové zděšení, že Thurn byl ihned od Vídně odvolán do Čech k ochraně království.

Mezi válkou rokováno bylo také o tom, kdo by měl býti českým panovníkem. Stavové čeští, jak jsme již vypravovali, nechtěli o Habsburském rodu již ani slyšeti. Zahraniční nepřátelé chtěli pak, aby panství Habsburské rozděleno bylo mezi několik sousedů, jakož i, aby za císaře římsko-německého vyhlédnut byl někdo z jiného rodu. Avšak mezi těmito odpůrci Habsburků nebylo jednoty a zejména český trůn rád byl by získal každý z nich pro sebe sám. Nejpřednějším nápadníkem byl Jan Jiří, kurfirst saský, který jsa blízkým sousedem

Čechů a luterán měl zvláště mezi souvěrci svými mnoho přívrženců. Pan Ondřej Šlik veřejně pro něho sháněl hlasy. Druhým uchazečem byl Fridrich, falcký kurfirst a náčelník spolku evangelických knížat neboli unie protestantské. Jelikož hlásil se k učení reformovanému (kalvinskému), byla by ho zase Jednota bratrská ráda měla králem a proto pro něho pracovala. Vedle těchto dvou kandidatů ucházel se též o český trůn Karel Emanuel, vévoda savojský, kterýž byl vyhlédnut za císaře římsko-německého, avšak nechtěl této hodnosti přijmouti dříve, dokud nebude moci opírati se o větší moc vlastní, k čemuž ovšem bylo by se mu dobře hodilo České království.

Tito kandidati nemohli se nikterak dohodnouti. Konečně když poznali, že v Čechách mají většinu přívrženci Jednoty bratrské, kteří byli nejlépe zřízeni a dovedli mínění své přivésti ku platnosti, a že českým králem následkem toho bude Fridrich Falcký, počali se najednou českého povstání vzdalovati, ano mnozí dokonce i hledali s králem Ferdinandem II. smír a přátelství. Tím se stalo, že při císařské volbě, kteráž byla po smrti císaře Matiáše ve Frankfurtě konána, byl Ferdinand II. jednohlasně zvolen za císaře římsko-německého.

Za to však v Čechách došlo touže chvílí k obratu velmi osudnému. Český sněm, jehož účastnili se mimo stavy české též stavové moravští, slezští a lužičtí, rozhodl se, aby Habsburský rod byl trůnu zbaven a za českého krále aby zvolen byl Fridrich Falcký. Volba ta provedena byla dne *26. srpna r. 1619.* v té naději, že nový panovník, jenž měl četné a mocné příbuzenstvo a nad to byl i náčelníkem spolku protestantských knížat, ze všech stran bude podporován penězi i vojenskou pomocí. Tak zejména Čechové se těšili, že též mocné království Anglické bude je podporovati v odboji, neboť Fridrichova manželka Alžběta byla dcerou Jakuba I., krále Velké Britanie a Irska. Avšak všecky naděje ty ukázaly se býti klamny. Od té chvíle, kdy Fridrich Falcký byl zvolen za českého krále, obracelo se české povstání stále ku koncům nešťastnějším.

Nový panovník, jenž si české koruny přál a o ni také všemožně se ucházel zdráhal se ji přijmouti, ale konečně vyhověl stavům a přijel do Prahy, kdež by slavně uvítán. Pražané vystrojili množství mužstva na způsob jezdců a vojáků doby Žižkovy, jež rozestavili po ulicích, kudy se průvod královský ubíral, a to se všeobecně líbilo. Na to byl Fridrich Falcký korunován ve chrámě sv. Víta za českého krále. Královskou korunu vstavil mu na hlavu tehdejší administrator konsistoře pod obojí, Jiří Dikastus. — Nový král slíbil českým stavům splniti všecky jejich žádosti o svobody, čímž vlastně bylo vysloveno, že České království má býti na příště šlechtickou republikou, v níž král bude panovníkem jen dle jména.

Fridrich Falcký nehodil se vůbec v bouřlivém čase tomto za panovníka českého. Byl sice mladý muž, jemného chování a uhlazených mravů, avšak více miloval pohodlný a rozkošnický život, než vážné starosti vladařské. Mezi

VJEZD FRIDRICHA FALCKÉHO DO PRAHY.

(Původní reprodukce dle obrazu St. Hudečka.)

rádci jeho, které přivedl z ciziny do Čech, vznikly záhy spory. Pokud týkalo se náboženství, stranil Fridrich učení Kalvínovu, tedy evangelíkům reformovaným, jakož i Jednotě bratrské, stavě se příkře nejen proti katolíkům, kteří byli ze země vyháněni, ale i proti luteránům. Nejvíce dotklo se všech stran bez rozdílu, když dovolil dvornímu kazateli svému, Skultetovi, aby z chrámu Svatovítského odstranil všechny umělecké okrasy, obrazy, skvosty, oltáře, ostatky svatých a podobné. Stalo se tak sice ve smyslu reformované církve, která netrpí ozdob chrámových, avšak byl to čin v této chvíli velmi nemoudrý, a k tomu způsob, kterým se vynášení ozdob z chrámu dálo, docela byl *barbarský*. Všecko obyvatelstvo v Čechách, kteréž vzhlédalo na Svatovítský chrám jako na hrobku králů českých, reptalo hlasitě proti králi Fridrichovi. Ani Čeští bratří ani luteráni *nesouhlasili* s tímto skutkem.

Pro nastávající válku Fridricha Falckého s Ferdinandem II. nedostávalo se Čechům spojenců. Jen jediný přihlásil se a ten byl nespolehlivý: Gabriel Betlen (Betlen Gabor), kníže sedmihradský, jenž nesnází císaře Ferdinanda II. chtěl užiti k tomu, aby dobyl veliké části východních Uher. Bylo tedy mezi Betlenem a Thurnem smluveno, že se sejdou u Vídně, načež že spolu pokusí se o dobytí tohoto města, v němž Ferdinand II. sídlel. Úmysl ten se sice nepovedl, nicméně mezi Čechy a Uhry uzavřen byl spolek neboli konfederace, ano dokonce vysláno i k tureckému sultánovi do Cařihradu poselstvo k tomu konci, aby pohnulo Turky, by také vyhlásili císaři válku a tím nepřímo pomáhali vzbouřeným stavům k vítězství.

Rozhodné přípravy k válce byly na všech stranách vykonány v zimě na rok 1620. Císaři Ferdinandovi hrozilo veliké nebezpečí, a proto úsilovně hledal a také nalezl spojence na všech stranách. Především španělská větev Habsburská byla ochotna penězi i vojskem mu přispěti, dále papež, král polský Sigmund III., ba konečně i bývalý nápadník na český trůn, Jan Jiří, kurfirst saský, kterýž ze msty, že nebyl zvolen za českého krále, spojil se, ač luterán, s horlivým katolíkem Ferdinandem proti evangelickým Čechům. Za to mu byly slíbeny a do zástavy dány obě země Lužické. Mimo tyto spojence projevil ochotu pomoci Ferdinandovi náčelník spolku katolických knížat, tak zv. ligy, Maximilian, vévoda bavorský, ovšem že také ne zadarmo, nýbrž za Horní Rakousy, kterých mu Ferdinand byl nucen také hned postoupiti právem zástavním. Nejdůležitější bylo v tomto okamžení, jak se zachová Francie, která již dávno nepřála Habsburskému rodu, jakož i jak se zachová unie protestantská v Německu.

Francie se rozhodla, že nebude pomáhati té ani oné straně, čímž byl zbaven nebezpečného protivníka; unie knížat protestantských, která již po mnoho let Čechy popuzovala k odboji a jejížto náčelník byl zvolen za českého krále, rozhodla se v poslední chvíli v ten rozum, že nastávající války vůbec se nesúčastní, jelikož prý do záležitosti české nemíní se míchati.

Přehlédneme-li krátce všecku moc, již Ferdinand II. v zimě na rok 1620. shromáždil, nelze neuznati, že bylo v Čechách potřebí napětí všech sil, aby mohlo býti v nastávající válce zabráněno ohromné zkáze, která již již se valila na národ náš. Avšak protestantským stavům a králi jejich Fridrichovi vedlo se zle, neboť slíbené pomoci nepřicházely. Pokud šlo o nadšené řeči, sliby a spolky, stavové všech okolních zemí neskrblili a s Čechy se spojovali, avšak když měli skutečně vojskem a penězi přispěti, neměl se k tomu z nich nikdo. Anglický král Jakub dokonce zřejmě prohlásil se proti svému zeti, vyčítaje mu, že prý neměl české koruny přijmouti. Karel Emanuel, vévoda savojský, když sám neobdržel Českého království, úplně se všeho stranil. Jelikož i protestantská unie nechtěla o podpoře českým stavům ani slyšeti, nezbývalo Čechům, než spolehnouti toliko *na sebe* v nastávajícím boji proti spojeným mocnostem katolickým vší Evropy.

Avšak ani za těchto velmi nepříznivých poměrů nebylo potřebí, aby došlo k osudným koncům, kdyby byli všickni, kdož povstání způsobili, měli pravé vědomí o svých povinnostech a zodpovědnosti a kdyby byli s největší rozhodností připravovali se k válce, avšak v Čechách místo opravdových příprav Kristian z Anhaltu a Jiří Hohenlohe, noví rádcové a vůdcové Fridricha Falckého, stále se svářili s vůdci staršími, Thurnem a Mansfeldem. Ostatně i lid, nejsa nikterak zaujat pro záležitosti královy a českých stavů, choval se k nastávající válce velmi chladně. Vystoupili sice mnozí mužové prozíraví, kteří navrhovali, aby v této době nebezpečí selský lid byl osvobozen od poddanství a dána mu byla zbraň, aby jako kdysi v husitských válkách *všecken národ* povstal a hájil víry a svobod svých. Avšak většina českých stavů nechtěla o tomto prostředku ani slyšeti, neboť uvykla selský lid držeti v tuhém poddanství a obávala se, že by sedláci, dostanouce do rukou zbraně, obrátili se ne proti císaři,

FRIDRICH FALCKÝ.
(Rytina Delffova z r. 1630. dle malby Mereveldrovy.)

ale proti dosavadním svým utiskovatelům, pánům a rytířům. V tom tedy byl ohromný rozdíl mezi husitskými válkami, kdy všecken národ válčil pro ideu náboženskou a národnost svou, a touto válkou, v níž válčila jen šlechta sice také pro náboženství, jež předstírala, ale vedle toho hlavně pro své stavovské výsady.

Za těchto poměrů české vojsko nebylo sebráno z vlastního, domácího lidu, který by s nadšením byl šel do boje, ale z najatých žoldnéřů, kteří za

VERBOVÁNÍ VOJÍNŮ A ZBRANĚ ZA VÁLKY TŘICETILETÉ.
(Facsimile mědirytiny z I. J. v. Wallhausenova díla »Defensio patriae«, tištěného roku 1621. ve Frankfurtě nad Moh.)

peníze sloužili dnes tu, zítra zase onde. Kdo více jim platil, pro toho bojovali. Ano, bohatí pánové a šlechtici, kteří způsobili povstání, nechtěli ani na toto vojsko přispívati, takže berně špatně se scházely, kdežto mnozí šlechtici skvosty své a peníze dávali odvážeti do úkrytů do ciziny, aby se mohli vymlouvati, že nic nemají a že proto nemohou na žoldnéře platiti. Následkem toho vojsko stavovské, které mělo bojovati pro náboženské i politické svobody Čechů, bylo v stavu prabídném, nemělo pořádného oděvu ani obuvi, neboť nedostávalo

v čas žoldu. Proto také vojáci násilně a bez ohledu sháněli si živobytí, ať u nepřítele, ať u přítele. Vojenští velitelé, kteří byli též cizinci, rovněž nebyli svědomití, neboť i jim byla válka řemeslem a prostředkem k obohacení. Peníze, které dostávali na své vojáky, ponechávali si pro sebe.

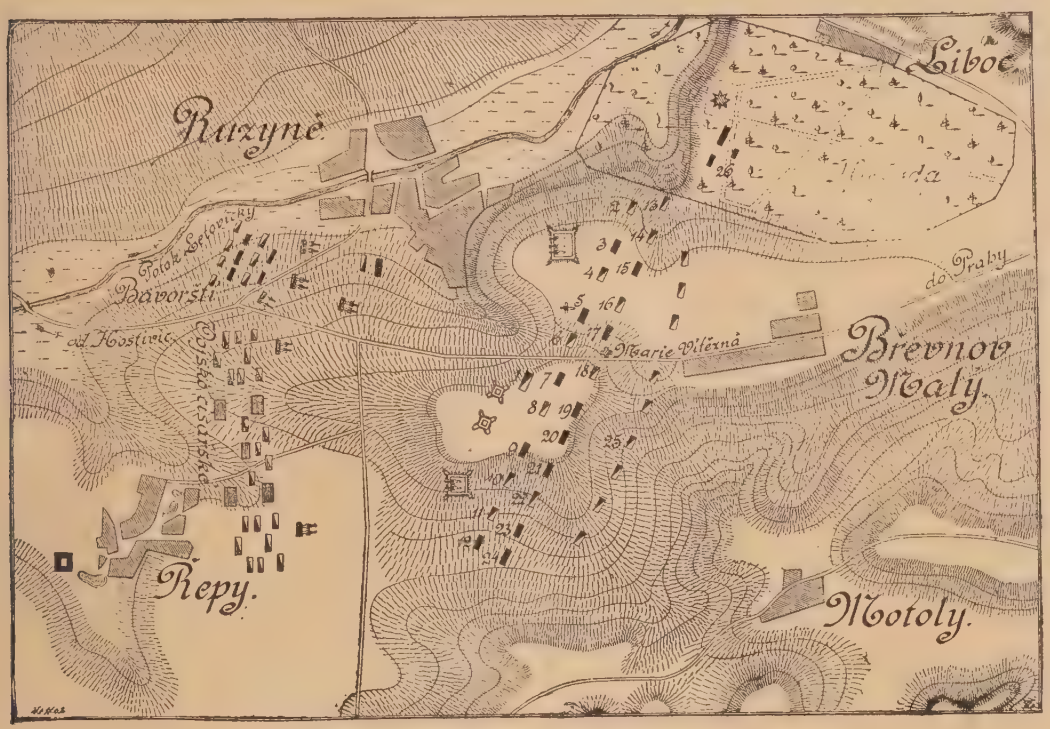
V takových tedy poměrech stáli proti sobě Ferdinand II. a Fridrich Falcký, když na jaře r. 1620. strojilo se k rozhodnutí. Kdo nestranně všecko to uvážil nutně dospíval k přesvědčení, že výsledek války bude pro české stavy osudným, že však konec odboje bude míti strašné následky pro všecken národ, který vlastně s povstáním nic společného neměl, nikdo ovšem netušil.

Maxmilian Bavorský vtrhl roku 1620. s dobře opatřeným a spořádaným vojskem, jehož velitelem byl hrabě Tserklas Tilly, do Horních Rakous, kdež přinutil stavy, aby se zřekli spolku s Čechy, načež obsadil jejich zemi a spojil se s vojskem císařovým, jež vedl Buquoy, k tažení do Čech. Hned na to saský kurfirst vtrhl do Lužice, kterouž obsadil, a Slezskem a Moravou hnaly se již do Doleních Rakous tlupy kozáků, které polský král Sigmund III. poslal císaři Ferdinandovi II. na pomoc. Dolnorakouští stavové, vidouce tuto výpravu, ihned se poddali na milost.

Když Maxmilian Bavorský a Karel Buquoy v létě r. 1620. vtrhli do Čech, měli čeští stavové toliko jediného spojence, a to Gabriele Betlena, následkem čehož bylo vojsko české asi o polovic slabší než vojsko císařovo, jehož bylo přes 50.000 mužů. Maxmilian pomalu, ale určitě postupoval, kdežto vojsko Fridricha Falckého, »zimního krále,« jak mu bylo přezdíváno proto, že toliko jedinou zimu v Čechách panoval, stále ustupovalo. Císařští dobyli především Krumlova, Budějovic, Prachatic, načež po statečném odporu podlehl i Písek, který dal vévoda bavorský v plen svým vojákům. Ti řádili v něm jako divochové, zabíjeli ženy, muže i děti bez rozdílu, pálili a loupili napořád. Okolní města vidouce to, ulekla se a poddávala bez odporu vojsku bavorskému. Vojsko falcko-české stále ustupovalo, ač i sám král Fridrich opustiv Prahu, spěchal ho povzbudit. Již stála obě vojska proti sobě v krajině mezi Plzní a Rokycany. Někteří vůdcové českého vojska radili, aby tam byla svedena bitva, neboť mínili, že nejsnáze císařské vojsko přemohou, poněvadž jest umdleno pochody. Avšak když mělo k bitvě dojíti, ucouvl náčelník českého vojska, Kristian z Anhaltu od Rokycan na Unhošť až na Bílou horu u Prahy, kde vojsko jeho opevnilo se dosti znamenitě a bylo odhodláno podstoupiti i boj. Avšak mezi veliteli českého vojska nebylo žádoucí jednoty. Jedni byli pro bitvu, druzí zase proti ní. Nad to pak vojsko chovalo se velmi bezstarostně a vůdcové jeho větším dílem nedbale.

Této bezstarostnosti a ničemné nesjednocenosti užili Maxmilian Bavorský a Tilly. *Dne 8. listopadu roku 1620.* přitáhli s vojskem na *Bílou horu.* Tu pak v poledních hodinách podniklo císařské vojsko útok na ležení české. S velikým hřmotem bylo udeřeno na pravé křídlo českého vojska, které však útok odra-

zilo; podobně statečně počínalo si i křídlo levé, kde stáli uherští jezdci, jež poslal Čechům na pomoc Gabriel Betlen. V tom však nenadále vyřítil se ze zálohy Buquoy císařským na pomoc proti pravému křídlu. Boj byl obnoven a Kristian *mladší* z Anhaltu těžce jsa raněn, byl zajat. Zatím na levém křídle počali uherští jezdci loupiti a kořistiti, místo aby bavorskou jízdu dále proná-

PLÁN BITVY NA BÍLÉ HOŘE.

Rozestavení vojska při bitvě Bělohorské.

1. Čtyři kompanie jízdy pod nejvyšším lieutenantem Streifem. — 2. Čtyři kompanie jízdy Mansfeldské, pod hrabětem Styrumem. — 3. Čtyři praporce moravské pěchoty hrab. Jindř. Šlika. — 4. Čtyři kompanie jízdy slezské. — 5. Čtyři prapory moravské pěchoty. — 6. Osm neplných komp. jízdy rakouské pod Janem Bernardem z Hofkirchu. — 7. Čtyři prapory pěchoty hraběte Hollacha (Hohenlohe). — 8. Pět kompanií jízdy Hollachovské. — 9. Čtyři prapory pěchoty hrab. Hollacha. — 10. Kompanie král. tělesné stráže a tři kompanie české jízdy. — 11. Devět komp. jízdy pod generál. strážmistrem Janem z Bubna a hrab. Jindř. Vilémem ze Solmu. — 12. Šest prap. pěchoty hraběte Thurna. — 13. Tři sta uherských jezdců pod plukovníkem Kašp. Cornisem. — 14. Pět komp. jízdy moravské pod plukovníkem Janem Stubenvollem. — 15. Dva prap. pěchoty z Horních Rakous. — 16. Čtyři komp. jízdy mladého prince Kr. z Anhaltu. — 17. Tři prapory pěchoty z Horních Rakous pod nejvyš. lieutenantem Gabrielem Pechmannem. — 18. Tři komp. jízdy prince Krist. z Anhaltu. — 19. Tři prap. pěchoty nejvyššího Kaplíře. — 20. Čtyři komp. moravské jízdy pod plukovníkem Bořitou. — 21. Tři prap. pěchoty nejvyššího Kaplíře. — 22. Čtyři komp. jízdy moravské pod plukovníkem Kainem. — 23. Tři prap. pěchoty Kaplíře. — 24. Čtyři prap. pěchoty hrab. Thurna. — 25. Jízda uherská. — 26. Pěchota prince Krist. z Anhaltu, vév. Výmarského, jízda vév. Výmarského a komp. král. stráže.

sledovali. Tím se vévoda bavorský zotavil a připravil k novému útoku tak rozhodnému, že uherská jízda dala se před ním na útěk. To vidouc pěchota, počala také částečně utíkati, čímž nastal mezi českými bojovníky zmatek a útěk všeobecný. Po hřebeni Bílé hory až k nynějšímu Smíchovu a Vltavě hnala se česká vojska v divém zmatku a nepořádku. Těch, kteří zůstali na Bílé hoře,

bylo tak nepatrné množství, že porážka jejich byla nad vši pochybnost jista. Na bojišti setrvala totiž jen malá tlupa Moravanů, kteří bránili se u letohrádku *Hvězdy* proti veliké přesile až do posledního výdechu. Byli to vojáci od moravských stavů poslaní, kteří snad jediní byli si vědomi, oč v této válce jde, kdežto ostatní najatí cizí žoldnéři při prvním neúspěchu počali utíkati. Statečným Moravanům velel syn Jindřicha Thurna, »mladý Thurn,« jak se mu říkalo.

V bitvě padlo asi 6000 mužů a všecko ležení Čechů dostalo se v moc císařských. Bojem, sotva dvě hodiny trvajícím, rozhodnut byl na dlouhé časy osud nejen českých stavů, kteří způsobili toto povstání, ale i všeho českého národu.

Mezi tím, co prudce bojováno na Bílé hoře, seděl zimní král Fridrich Falcký s manželkou svou a s dětmi na hradě Pražském při obědě. Anhalt sice vzkázal mu a napomínal, aby jel na bojiště povzbudit vojska k udatenství, ale Fridrich měl, jak se zdá, za to, že k tomu bude dosti času až po obědě. Když potom po skončené hostině vyjel za Strahovskou bránu, potkával již prchající a poražené tlupy vojska svého.

Bělohorská bitva byla vlastně bitkou dosti nepatrnou, a ač vojsko Fridricha Falckého bylo rozprášeno, mohla při dobré vůli a napjetí všech sil, *Praha*, která byla tehdy silně opevněna, ještě několik neděl vzdorovati vojsku císařskému a bavorskému. Neboť nová pomoc od Gabriele Betlena stála již u Brandýsa na Labi, a na Moravě i ve Slezsku bylo možno také ještě sebrati a vyzbrojiti něco vojska na pomoc hlavnímu městu království. Mimo to Mansfeld, jeden z velitelů česko-falckého vojska, měl ve své moci pevná města Plzeň, Tábor, Loket a Falknov. Z těchto důvodů nepatrná bitka Bělohorská nemusila ještě znamenati pohromu tak velikou.

Avšak Fridrich Falcký, vida utíkající voje své, ztratil důvěru v sebe a rychle prchl z Hradčan na Staré Město, kde byla konána válečná porada. Mezi českými vůdci nescházelo mužů, kteří upozorňovali na všecky výhody právě vzpomenuté, a žádali, aby s napjetím všech sil podstoupen byl boj další, varujíce krále před ukvapeným útěkem. Zejména ve smyslu tom mluvil mladý Thurn. Fridrich Falcký však ukázal, že nikterak není schopen, aby řídil tyto záležitosti. Nechtěl o dalším boji ani slyšeti, ale hned ráno dne 9. listopadu, v největším zmatku utekl z Prahy přes Náchod do Vratislavě. S ním prchli všickni jeho nejbližší rádcové jakož i vojevůdcové, jako Anhalt starší, Hohenlohe i starý Thurn. Vojsko nemělo vojevůdců, stavové krále, jehož si sami zvolili, nastal všeobecný zmatek, při němž nikdo nepomyslil již na další obranu.

Pražané vzdali se následkem toho na milost a nemilost, a Maxmilian Bavorský vtrhl jako vítěz do hlavního města českého. Veliké české povstání skončilo jako bídná hříčka! Nepředvídaný, zmatený útěk povstalců vzbudil

STANI

BITVA NA BÍLÉ HOŘI

(POSLEDNÍ ZÁPAS MO

VHUDEČEK:

N 8. LISTOPADU L. P. 1620.

NI U LETOHRÁDKU HVĚZDY.)

při císařském dvoře mínění, že jest možno, ano i nutno potlačiti každou jiskru, která by mohla zažehnouti nový plamen vzpoury. Jelikož poražení ve své bezpříkladné zbabělosti ani se dále nebránili, neměli ve Vídni pro ně ani té úcty, již mívá vítěz k nepříteli, který se mu poddal teprve, když všecko nasadil k svému obhájení.

Vévoda bavorský Maxmilian zůstal v Praze týden a vojsko jeho řádilo tam s velikou ukrutností. Zatím císař ustanovil knížete Karla z Lichtenštejna hlavním neboli generálním a plnomocným komissařem království Českého. Na to bavorské vojsko odtáhlo, a Maximilian nezapomněl plné vozy obrazů a skvostů ze sbírek Rudolfových nabrati a dáti odvézti do svého sídla v Mnichově.

Potom vtrhl Buquoy na Moravu, kde tamější stavové byli nuceni jemu se poddati. Též i slezští stavové se pokořili, ne však císaři, nýbrž jeho spojenci Janu Jiří, kurfirstovi saskému, u něhož si vyprosili aspoň ochranu svého náboženství luterského, což jim bylo slíbeno v tak zvaném akordu (úmluvě) Drážďanském, 28. února r. 1621. uzavřeném. Císař, ač nerad, byl nucen k této smlouvě svoliti. Nejdéle bránil se Mansfeld v Plzni a potom některá města v Čechách. Konečně i tento vojevůdce byl z Čech vypuzen, načež uchýlil se do Falce, vlastní a rodné země vyhnaného zimního krále českého, kdež chtěl dále proti císaři bojovati. Avšak ani tam se neudržel, nýbrž vojsko španělské rozhodně vítězilo. Císař Ferdinand prohlásil potom Fridricha Falckého za zbavena jeho rodné země, kterouž odevzdal i s hodností kurfirstskou Maximilianovi Bavorskému; ten za to císaři vrátil Horní Rakousy. Také Gabriel Betlen, kníže sedmihradský, již před tím r. 1621. narovnal se s císařem, uzavřev s ním mír pro sebe výhodný v městě Mikulově. Tak zdálo se, že na všech stranách jest již válka skončena na prospěch císařův.

Potrestání Čechů.

Jak již praveno, značila válka mezi českými stavy a císařem boj na život a na smrt. Bylo nepochybno, že strana, která zvítězí, neustane, dokud nepřítele svého neumoří úplně. A vítězem byl Ferdinand II., jehož důvěrní rádcové nepřestávali povzbuzovati k rozhodnému kroku proti Čechům.

Každý, kdo nestranně sleduje, jak české povstání vzniklo a jak bylo provedeno, musí s hořkostí na ně pohlížeti a to proto, že podniknut tu byl boj bez příprav, bez cíle a tudíž bez naděje na úspěch. Avšak odsuzujíce lehkomyslné povstání stavovské, nemůžeme bez bolesti a žalu vzpomínati toho, co po skončeném povstání a porážce Bělohorské se dálo v Čechách. Bylo ovšem pochopitelno, že císař a král Ferdinand II. jakožto vítěz bude trestati odbojné

stavy, bylo zřejmo, že postará se též o změnu privilegií a stavovských svobod tak, aby na příště nebyl odboj možný a aby moc jeho byla náležitě sesílena, avšak nebylo v zájmu samotného panovníka, že po Bělohorské bitvě bylo pokročeno dále, a že za povstání, kteréž způsobila šlechta, byl strašně na celá staletí potrestán *všechen národ* i v těch vrstvách, které s povstáním neměly pranic společného a na průběh událostí v letech 1618—1620. zcela žádného vlivu.

Dosti dlouho po bitvě nebylo známo, co se stane. Jen někteří šlechtici byli opatrni, že skryli své jmění a utekli; ostatní však zůstali v zemi domnívajíce se, že se s králem Ferdinandem nějak dohodnou a že bude všecko zase odpuštěno. Zatím však ve Vídni i v Praze bylo v tajných poradách uvažováno, jak nejlépe a nejvýstražněji měli by býti přední účastníci povstání potrestáni.

Dne 20. února r. 1621. nenadále byli všickni náčelníci povstání, jichž bylo se možno dopíditi, zjímáni a postaveni před mimořádný soud, jehož předsedou byl kníže Karel z Lichtenštejna. Hned potom dne 13. března r. 1621. byl vydán císařský mandat, jímž všichni kalvínští a bratrští kněží byli okamžitě z království vypovědění.

Zatčení a uvěznění náčelníci povstání byli odsouzeni k hrozným a krutým trestům, kteréž rozsudky byly také ve Vídni potvrzeny. Všeckem svět zůstal v němém úžasu, když zvěděl, že 27 osob stavu panského, rytířského a městského bylo odsouzeno k smrti a že všechny přímluvy za ně nejsou platny, jakož i že hrozný rozsudek bude nad nimi vykonán. Stalo se tak *dne 21. června r. 1621. na Staroměstskem náměstí.*

Všickni odsouzení pánové jak v posledních hodinách tak i při popravě chovali se s obdivuhodnou statečností. Proto zapomnělo se na všechny hříchy jejich i nedostatky českého povstání a mužům těmto zachována byla památka jako lidem, kteří statečně šli na popraviště pro své přesvědčení.

Poslední noc strávili ve staroměstské radnici na modlitbách a útěchách církevních. Staly se také pokusy, aby někteří z nich odpřisáhli učení, k němuž se přiznávali, a vstoupili zase do církve katolické, avšak marně.

V noci před krvavou exekucí postaveno před staroměstskou radnicí veliké lešení, jež pokryto černým suknem. S úsvitem dne byly všecky brány zavřeny a všecky ulice ku Staroměstskému náměstí vojskem obsazeny. Na výstupku před radnicí posadili se císařští soudové a komissaři, před jichž zraky byly pak popravy vykonány. Odsouzenci druh za druhem vyvedeni z radnice k lešení a ku špalku; každý, na koho došlo, loučil se s ostatními, a všickni se radovali, že trápení jejich na tomto světě jest skončeno.

První sťat byl stařec Joachym Ondřej Šlik, jemuž pak ufata byla též pravá ruka, po něm popraven Václav Budovec z Budova, potom Krištof Harant z Polžic a Bezdružic, Kašpar Kaplíř ze Sulevic, Prokop Dvořecký z Olbra-

KRIŠTOF HARANT Z POLŽIC.
(Dle rytiny.)

movic, Jindřich Otta z Losů, katolík Diviš Černín z Chudenic a po nich ostatní podle pořádku napřed ustanoveného. Někteří byli potrestáni krutěji než jen mečem. Tak jmenovitě doktor Jan Jessenius, slavný lékař a professor na Pražské universitě, který první v Praze vykonal pitvu mrtvoly, odsouzen byl k tomu, aby mu nejprve vyřezán byl jazyk z úst, potom hlava sťata a tělo čtvrceno a na kolech po ulicích rozstrkáno. Staroměstský purkmistr, Jan Kuttnauer a Šimon Sušický, byli oběšeni na trámech trčících vysoko z radnice, Nathanael Vodňanský z Uráčova zase na šibenici postavené uprostřed náměstí. Toliko jen jediný ze všech odsouzených, Jan Theodor Sixt z Ottersdorfu, když již stál na lešení, dostal milost na přímluvu příbuzných svých, horlivých katolíků, bratří Platteisů. Pokud byly konány popravy, bylo bubnováno a troubeno, aby nikdo neslyšel řečí odsouzených a umírajících. Hlavy popravených byly v železných klecích vyvěšeny pro výstrahu budoucím na mostecké věži staroměstské, kdež zůstaly trčeti až do r. 1631. Popravu vykonal staroměstský kat, Jan Mydlář, ve čtyřech hodinách, uživ ku stínání čtyř mečů.

V následujících dnech potom vykonány byly pokuty a tresty nad všemi ostatními, kteří nebyli odsouzeni k smrti. Jedni byli mrskáni metlami, jiní byli na hodinu nebo dvě za jazyk přibiti ku šibenici, jiní opět byli odsouzeni buď na doživotí, buď na dlouhá leta do žaláře. Jména těch, kteří se k soudu nedostavili, byla napsána na černých tabulích, upevněných na šibenicích.

Veškery statky odsouzenců byly zabaveny neboli konfiskovány, čímž královská komora nabyla velikého majetku. To bylo příčinou, že do Čech hrnulo se množství dobrodruhů z Němec, Vlach, ze Španěl a odjinud, kteří všickni projevovali velikou oddanost k rodu Habsburskému, i velikou lásku k církvi katolické, *což ovšem u mnohých bylo pouhou rouškou*, pod níž vyžadovali si skonfiskovaných statků. Král Ferdinand nedovedl odolati četným prosbám těchto lidí a rozdával statky plnýma rukama, ač mohl jich užiti lépe a to k zabezpečení pevného důchodu komorního. Brzy nestačovalo, co bylo skonfiskováno, a proto mimořádné komise vyšetřovaly a trestaly dále. Tím došlo k odsouzení všeho národu a skonfiskovány byli *tři čtvrtiny* všeho Českého království, neboť téměř na každém člověku byla shledána nějaká vina; buď účastnil

se povstání, pročež byl trestán, buď neúčastnil se, a pak shledán také vinným, že prý aspoň trpně snášel vládu Fridricha Falckého. Tudíž rozprostřelo se vyšetřování nad vším královstvím, vyjímaje některou část obyvatelstva katolického.

Teprve dne 3. února 1622. císař Ferdinand II. oznámil veškerému obyvatelstvu, že všickni, kdož se jakýmkoli způsobem »přeohavné rebelie« súčastnili, měli by býti odsouzeni statků, cti a hrdla, avšak že panovník, pokud se hrdel a cti týče, chce býti milostiv ku každému, kdo by se do jisté doby sám přihlásil a k vině své přiznal; kdoby však nepřišel a nepřihlásil se, proti tomu že bude dokročeno všemi prostředky moci a práva. Oznámení to, jež zváno bývá »generálním pardonem«, dalo vlastně teprv směr vyšetřující komisi, a stalo se nadmíru osudným, neboť nezbývalo všem obyvatelům v Čechách, než aby raději sami k vině své se přihlašovali, nechtěli-li býti stíháni. Někdy byly uváděny viny nepatrné, jako na př. že ten onen uznal na sněmu vládu Fridricha Falckého, jiný zase žaloval na sebe, že byl krajským hejtmanem a pod. Způsobem tím přihlásilo se u komise asi 800 osob stavu panského a rytířského, jimž pak bylo oznámeno, že darován jim jest život i čest, avšak že na statcích budou potrestáni. Hned na to vyšly do krajů konfiskační komise, kteréž všechno zabavovaly. Někomu odňato bylo všecko jmění, jinému polovice, mnohým třetina. Tím veškera česká šlechta, až na několik katolických rodů, byla úplně ochuzena, neboť i ten, komu nebylo odňato všecko jmění, byl tak dlouho vyšetřován, až přišel o všecko. Potomci hrdých a slavných rodů odcházeli do vyhnanství jakožto žebráci.

Způsobem tím bylo České království vlastně vyhubeno a konfiskace staly se mnohem větším neštěstím, než byla porážka Bělohorská sama a než mohla by způsobiti jakákoli živelní pohroma. Avšak královská komora neměla z konfiskací zisku téměř žádného, nanejvýš, že něco z nich bylo darováno Pražskému arcibiskupství, kapitule u sv. Víta, jesuitům a jiným řádům na zvelebení katolického náboženství. Většinou však byly tyto skonfiskované statky rozkramařeny způsobem velmi hanebným a dostaly se do rukou cizinců a různých dobrodruhů, kteří, tváříce se horlivými katolíky, dovedli si získati obliby.

Mezitím, co se toto v Čechách dálo, bylo ve Vídni i v Praze pilně uvažováno, jak by mohlo býti Bělohorského vítězství využito ve všech směrech. Pokud týkalo se náboženství, dalo se předvídati, že císař Ferdinand II., jenž byl od jesuitů vychován, pomýšleti bude na obrácení všeho obyvatelstva k víře katolické ať již dobrovolně, ať násilně. V tom směru učiněny byly hned také první kroky vyhnáním kněžstva bratrského i kalvínského, načež pokračováno v tom bylo též vypovídáním kněžstva luterského, při čemž z ohledu na spojence, saského kurfirsta, bylo uváděno, že se neděje tak z příčin náboženských, ale politických. Když však se císař s kurfirstem vyrovnal, zapsav mu za pomoc v r. 1620. poskytnutou obojí Lužici do zástavy, bylo r. 1624. vydáno několik

STANISL

POPRAVY NA NÁMĚSTÍ STAROMĚSTSK

DEČEK:

V PRAZE, DNE 21. ČERVNA L. P. 1621.

mandatů (rozkazů), jimiž se veškeré nekatolické kněžstvo vypovídalo, nekatolické služby Boží zastavovaly a nařizovalo, aby provedena byla oprava neboli reformace na prospěch katolického náboženství. Již před tím zrušena byla z rozkazu císařova také stará konsistoř strany pod obojí. Kostely a fary musily vesměs býti dány do rukou kněží katolických; kdo se zpečoval, u toho ubytováni vojáci aneb i jinak byl trestán. Dále bylo ustanoveno, že měšťanského práva a přijmutí do cechu, s čímž spojeno bylo provozování řemesel nebo živností jiných, smí nabýti toliko katolík. Podobně i úřady konšelské

ODSOUZENÍ R. 1621 ČEŠTÍ PÁNI VE VĚZENÍ.
(Původní reprodukce dle obrazu St. Hudečka.)

a rychtářské ve městech a vesnicích svěřeny byly jen katolíkům. Taktéž bylo zakázáno oddávati osoby nekatolické, a nikdo z nekatolíků nesměl býti pohřben v zemi posvěcené.

Tento postup katolické reformace však se neosvědčil, neboť snadno bylo rázem vyhnati všechno nekatolické kněžstvo, ale nesnadno bylo na místo jeho dosaditi kněžstvo katolické. Neboť kněžstva svěcení římského bylo v Čechách velmi po skrovnu. Voláni tudíž kněží odjinud, zejména z Polska, jakož i částečně z katolických krajin německých. Avšak sám arcibiskup tehdejší, hrabě Harrach, vypravuje, že to bylo kněžstvo na mnoze nehodné, čemuž nelze se

diviti, protože ve spěchu málo přihlíženo ke způsobilosti jednotlivců, ano často posíláni do Čech kněží takoví, kteří doma v klášteřích se svými spolubratry se nesnášeli anebo ustanovení řádu svého nezachovávali. Kněží ti a podobní ovšem nejen nemohli v lidu roznítiti lásky a úcty k náboženství katolickému, ale naopak budili ještě větší odpor proti němu.

Rovněž tak přemnohé vrchnosti domácí i nové, které z ciziny přišly a zemské statky tu obdržely nebo koupily, počínaly si velmi násilně proti selskému lidu, což také nikterak nepřispělo, aby obecný lid získán byl víře těchto pánův. Nejhůře bylo tam, kde užito bylo vojenské pomoci, neboť tehdejší vojáci, najatí to žoldnéři, byli sprostí lupiči, kteří všelijak týrali obyvatelstvo, až je utýrali. Jsou případy, že mnozí obyvatelé měst a vesnic když blížilo se k sídlům jejich vojsko, aby je na víru obracelo, raději zapálili všecky své domy a utekli do vyhnanství o holém životě.

Srdce žalem se svírá při vzpomínce na tyto hrozné, strastiplné dny, kdy požehnaná naše vlast obracena byla v bídnou poušť, kdy český lid, nejsa si vědom viny, byl nucen dopiti kalich utrpení až na dno!

Ale panovník neustoupil od způsobu jednou nastoupeného. Hlavně staral se o dorost kněžstva. Pro rychlejší vzdělání nového katolického duchovenstva byla již r. 1622. Pražská universita odevzdána jesuitům, kteří tím dostali též správu všech škol v celé zemi do svých rukou. Za to delší čas nedocíleno shody o tom, jak by se mělo na příště vládnouti v Čechách ve věcech politických. Až teprve po několika letech, když císařské zbraně na všech stranách vítězily, byl učiněn rozhodný krok. Prozatím stará ústava v Čechách byla prohlášena za neplatnou a nová nezavedena. Plnomocný komisař a místodržící, kníže Karel z Lichtenštejna, vládl v Praze a v Čechách jménem císaře zcela samostatně a neobmezeně. Podobné postavení zaujímal na Moravě, kde hrůzy pokutování jenom o málo byly skrovnější, kardinal František z Dietrichsteina, biskup Olomoucký.

Válka dánská a její následky pro Čechy.

Kdož očekávali, že pokořením českého povstání a zapuzením Fridricha Falckého jest válka skončena, zklamali se, neboť naopak z české a falcké války vznikla *válka nová.*

Podnět k ní dali Mansfeld, pak Hollandsko, protestantská knížata německá a konečně Kristian, dánský král, jenž postavil se v čelo spojenců jakožto obránce protestantského náboženství. Mimo Holland'any slíbil Kristianovi též pomoc anglický král Jakub; a také katolická Francie byla ochotna pomáhati protestantskému králi, protože první ministr francouzský, kardinal Richelieu, z politických příčin přál si, aby rod Habsburský byl pokořen.

Proti císaři Ferdinandovi II. vystrojila se tedy ohromná armáda, s níž se měli ke království našemu přiblížiti též čeští uprchlíci (emigranti), kteří měli v obecném lidu rozníti veliké nové povstání, aby vše bylo zase zvráceno, co po Bělohorské bitvě v Čechách se stalo. Čeští vystěhovalci oddávali se velikým a smělým nadějím, ale dožili se trpkého zklamání.

Neboť císaři Ferdinandovi věrně pomáhal Maximilian, bavorský kurfirst, a vojevůdce jeho Tilly. Nad to pak císař získal pro sebe vojevůdce, jakého od staletí Habsburský rod neměl. Byl to český pán, *Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna.* Narodil se r. 1583. na tvrzi v Heřmanicích z rodičů vyznání nekatolického, studoval na školách lutherských a vykonal cestu po cizině, ale dospěv stal se působením olomouckého jesuity Víta Pachty katolíkem. Jakmile dorostl, věnoval se vojenství a postupem času vyvinul se z něho znamenitý válečník, takže zdálo se, jakoby v něm bylo vzplanulo nadání vojevůdců husitských. Avšak Valdštejn válečnického nadání svého neužíval na prospěch vlasti, k níž neměl citu, nýbrž jen k tomu, aby sebe učinil pánem mocným a bohatým.

Hned po Bělohorské bitvě uživ příhodné doby, skoupil lacino mnohá a rozsáhlá panství v Čechách a na Moravě. Tím nemálo zbohatl a půjčoval císařské komoře zhusta peníze a válčil všude ve prospěch Ferdinanda II., kde bylo toho třeba. Za to povýšil císař Valdštejna již r. 1627. k neobyčejné hodnosti, dav mu titul *vévody fridlandského* dle zámku Fridlandu v severních Čechách, kolem něhož v krajích Bydžovském, Hradeckém a Boleslavském rozloženy byly statky a panství Albrechta z Valdštejna. Hlavním městem a sídlem svých statků a svého vévodství učinil pak Valdštejn město *Jičín.*

Vévoda fridlandský tedy, jak praveno, když hrozila válka dánská, za své peníze naverboval armádu a vedle vojska bavorského vystoupil s ní ve prospěch císaře proti králi dánskému, kterýž rovněž postavil do pole armady dvě, z nichž jednu řídil sám, kdežto druhé velel hrabě Mansfeld.

R. 1625. bylo válčeno bez úspěchu, r. 1626. zvítězil Valdštejn nad Mansfeldem u Dessavy. Když potom Mansfeld s napjetím všech sil svých vtrhl do Slezska chtěje do Uher, aby se mohl spojit s Betlenem Gaborem, knížetem sedmihradským, který porušiv mír Mikulovský na novo jal se válčiti s císařem, Valdštejn táhl za ním. Při tom Tilly vojsku ještě poslal podporu, následkem čehož tento bavorský general porazil dánského krále v rozhodné bitvě u města Lutteru dne 27. srpna r. 1626.

Vpád Mansfeldův do Slezska a Uher byl pokynutím protestantskému obyvatelstvu v Čechách, aby se vzbouřilo a tím císařské vojsko odvrátilo v jinou stranu. Skutečně pak na několika místech, jako v kraji Kouřimském, Hradeckém a jinde povstali sedláci a jali se mstíti na svých pánech pro dosavadní pronásledování. Největší povstání bylo v Kouřimsku, jehož prý se účastnilo přes 8000 sedláků; nejlépe řízeno bylo však v kraji Hradeckém, kde sedláci vystupovali jako »stav čtvrtý«. Tu jednoho sedláka nazvali Žižkou, jenž je

pak vedl. Avšak všecka ta povstání skončila smutně, protože mezi sedláky záhy nebylo ani jednoty ani dobrých vůdců. Povstalci byli poraženi, ohavně trestáni, věšením, řezáním nosů, v kole lámáním, bičováním nebo doživotním vězením.

Ale Mansfeldovi nevedlo se rovněž. Valdštejn pronásledoval ho Slezskem až do Uher, kdež přinutil Betlena Gabora, aby se smířil znovu s císařem. Mansfeld zbaven jsa tím vší podpory musil vojsko své rozpustiti a prchal až kamsi do Dalmacie, odkud chtěl přeplaviti se do Italie. Avšak na této dobrodružné cestě zemřel.

ALBRECHT VÁCSLAV EUSEB Z VALDŠTEJNA.
(Souvěká mědirytina. V pozadí zobrazeno Valdštejnovo zavraždění.)

Valdštejn vrátil se pak z Uher do Čech, kde přezimoval a z jara r. 1627. pokořil slezské stavy a dorazil zbytky vojsk Mansfeldových i dánských, které byly v Němcích.

Tato vítězství císařských zbraní byla příčinou, že konečně stalo se rozhodnutí o politických proměnách v Českém království. Přívrženci neobmezené vlády, jakož i cizinci u dvoru Ferdinandova nepřestávali císaři raditi, aby české ústavy

neobnovoval, ale aby vládl po své vůli neobmezeně. Tím nebyli by však *potrestáni* bývali protestantští Čechové a povstalci, neboť ti byli již zemřeli na popravišti, nebo chystali se již k smutnému vyhnanství *v cizině*. Krutý trest byl by však, úplným zrušením ústavy české, stihl šlechtice *katolické*, kteří v zemi zůstali a v dobách nejtěžších zachovali *věrnost* Ferdinandovi II. Tito mužové byli by přišli o veškeré výsady a svobody stavu svého.

Katoličtí šlechtici čeští tudíž *důrazně* odpírali radám cizinců a jejich přičiněním stalo se, že ústava česká nebyla zrušena naprosto. Ale velikým proměnám zabrániti ovšem nestačili.

Císař a král Ferdinand II. po dlouhých poradách obnovil ústavní zřízení české a vydal je dne 25. května 1627. pod jménem »*Obnoveného zřízení zemského*« a to jazykem nejen českým, nýbrž i německým. Základem jeho jsou tyto články:

Především byl Habsburský rod prohlášen za dědičný na českém trůně, aby nemohlo nikdy o tom býti pochybováno, jako se stalo při posledním povstání. Dále místo dosavadních *tří* stavů království Českého (stavu panského, rytířského a městského) byli zřízeni stavové *čtyři*, a to jako stav nový a *první* stav duchovenský, k němuž náležel arcibiskup, biskupové a všichni preláti a opatové těch klášterů, které měly zemské statky; ostatní stavové zůstali v témž pořádku, jako bývalo. Dalším článkem Obnoveného zřízení zemského bylo, že nesměl nikdo býti trpěn jakožto obyvatel v království Českém, kdo se nestal katolíkem, t. j. kdo se nesrovnával s panovníkem ve víře.

Dále bylo ustanovení ve příčině jazykové. Až dosud byl ve všem království *český* jazyk řečí panující. Na sněmech, při soudech, při deskách, slovem při vší veřejné správě toliko jen *česky* se mluvilo a psalo. Nyní však k vůli cizincům, jichž se veliké množství do země vstěhovalo a statků zde nabylo, bylo ustanoveno, že ve všem veřejném životě, jako při soudech, úřadech vedle češtiny také němčina má býti jazykem rovnoprávným.

Vedle proměny byly též vykonány při soudech, zejména při soudě zemském, který dosud byl tak řečeným vrchem práva, což znamenalo, že z rozsudků, kteréž vynášel, nebylo odvolání. Obnoveným zřízením vyhradil si král právo, že odvolání ode všech soudů má k němu býti činěno. — Na místě dosavadního způsobu soudnictví *veřejného a ústního* zavedeno bylo jednání tajné a písemné. — Zemský sněm zůstal Obnoveným zřízením v platnosti a ponecháno bylo mu právo *velmi důležité*, totiž povolovati berně. Nesměl tudíž král bez svolení sněmu vybírati žádných daní v Čechách. Z toho důležitého práva plynula pak i práva jiná, jako na př. právo dozoru, jak se peněz, jež sněm povolí, užije.

Před bitvou Bělohorskou měl však sněm právo raditi se o tom, co sám za důležité uznal ať ve příčině kterékoli; ale toto právo mu Ferdinand II. odňal a nařídil, že smí mluviti a usnášeti se jen o tom, co mu král předloží k úradě

Teprve později (r. 1640.) shledáno, že toto obmezení sněmu jest kruté, a bylo mu povoleno i samostatné návrhy činiti a raditi se o nich, jen kdyby se nedotýkaly věcí politických.

Jakmile bylo vydáno Obnovené zřízení, potvrdil císař Ferdinand II. všecka ostatní privilegia Českého království, pokud ovšem nebyla ve sporu s jmenovaným zřízením, jakož i začal vydávati řadu nařízení ve smyslu jeho.

Prvé takové nařízení, jež vydáno bylo dne 31. července r. 1627., týkalo se konečného a rozhodného provedení náboženské jednoty v Čechách, a to v ten rozum, aby na příště byli v zemi trpěni jen katolíci. Dle tohoto mandatu byly ustanoveny zvláštní reformační komise z osob světských i duchovních, jež měly pečovati, aby všickni *poddaní* byli přivedeni zase k poslušnosti katolické církve. Osoby *stavovské*, páni, rytíři a obyvatelé královských měst měli býti do 6 měsíců před komisi předvoláni a přiznati se ku katolické víře. Kdo by v této době nechtěl se zříci svého náboženství nekatolického, měl v dalších 6 měsících majetek svůj vyprodati — ovšem jen katolíkovi — a odejíti ze země. Dne 17. září r. 1627. doplněn byl mandat ten jiným, jímž nařízeno, že všichni, kdož se chtějí vystěhovati ze země, musí dříve zaplatiti pokutu za »ohavnou rebelii«, zadržené daně a soukromé dluhy. — Mandatem tím byla vlastně vyhostěna ze země veliká většina všeho národu, neboť bylo poměrně málo těch, kdož se odhodlali za změnu víry své zachovati si vlast a majetek. Mnozí doufali, že snad dříve, než uplyne daná lhůta, bude nařízení to polehčeno. Skutečně pak byla četným osobám, zejména z vyšších stavů, na přímluvu katolických pánů, vyměřená lhůta prodloužena. Jmenovitě Vilém Slavata, nejvyšší kancléř, nebyl pro přísné tresty, pokud rozkaz ten týkal se osob šlechtických, ale radil k poshovění. Měl za to, že ti, kdo nemohou odloučiti se od svého majetku a vlasti, konečně přece stanou se katolíky, kdežto ti, kterým by nebylo poshověno a byli by nuceni ze země vyjíti, nikdy již k církvi katolické se neobrátí.

Nastala velmi smutná doba houfného stěhování. A ještě záviděno těm, kdo jíti mohli a směli, neboť právo volného odchodu nevztahovalo se na *poddaný* lid, jemuž do ciziny nebylo dovoleno jíti, ale toliko rozkázáno, aby vrátil se k náboženství katolickému. Tehdy nikdy nikdo arci netušil, že nevolnictví selského lidu v budoucnosti se obrátí na prospěch českého národu; kdyby byli sedláci měli volnost stěhovati se, byli by zajisté za příkladem stavů vyšších ohromnou většinou vyšli do ciziny, tam se rozptýlili a postupem času pozbyli svého jazyka, jako se to stalo při české emigraci šlechtické a měšťanské. Takto však uhnětený a porobený lid selský stal se jediným téměř zachovatelem českého jazyka, čímž pro budoucnost připravil možnost národního obrození. Mnozí odcházeli do ciziny, aniž majetku svého prodali neb jej jinak opatřili: šli v pravém smyslu slova jako žebráci. Jiní zase na oko stali se katolíky, doufajíce v budoucnost. Největší protivenství stihlo poddaný lid

ODCHOD VYSTĚHOVALCŮ ZE ZEMĚ ČESKÉ.

(Původní reprodukce dle staré rytiny.)

selský, proti němuž vystupováno bylo od vrchností s krutou přísností. Nebylo divu, že docházelo na mnohých místech k bouřím a vzpourám proti reformačním komisím. Poddaný lid, nesměje se veřejně stěhovati do ciziny, utíkal v noci za hranice, zejména z krajů blízkých Sasku a Slezsku. Běda však tomu, kdo byl postižen!

Největší houževnatost při provádění katolické reformace jevily ženy. Mužové ještě snadněji dali si říci, ale selské i městské ženy tak rozhodně odporovaly všem snahám missionářů a úřadů, že to až obdiv vzbuzovalo. Nicméně bylo na dráze reformační pokračováno, mandaty a nařízení ve smyslu tom byly dále vydávány, obnovovány, měněny a rozšiřovány dle praktických potřeb.

Mnoho-li selského lidu a obyvatelstva z poddaných měst uteklo za hranice, o tom nemáme bezpečných zpráv. Obyvatelstva z královských měst, ze stavů panského a rytířského, které smělo volně odejíti, nechtělo-li se státi katolíky, odešel počet veliký. Dle starého, dosti pravdě podobného podání vystěhovalo se v době té okolo 36.000 *rodin stavovských.* Již z cifry té možno souditi, jak veliké množství bylo asi ostatního lidu, který ušel do ciziny.

Luteráni usazovali se nejvíce ve Slezsku, v Prusku a nejhojněji v Sasích, kterouž zemi zalidnili a obohatili až na naše časy. Jednota bratrská, již vedl *Jan Amos Komenský*, veliký učitel národů, nalezla útulek v Polsku; mnozí šlechtici a měšťané, kteří klonili se k církvi reformované (kalvinisté), uchýlili se zase do Hollandska a Anglie. Z Moravy prchal lid hlavně na Slovensko do Uher. Tam vznikl známý a významný popěvek:

JAN AMOS KOMENSKÝ.

»Nevzali jsme s sebou nic,
po všem veta,
jen bibli Králickou,
Labyrint světa.«*)

Avšak vystěhovalci měli také potřebí útěchy náboženské, neboť většinou jedli v cizině velmi trpký chléb. Kam přišli, bylo na ně pohlíženo nedůvěřivě, ano mnozí, kteří měli v Čechách veliké statky, vyžebrávali si v cizině chleba. Srdce se chvěje a oko rosí slzami, čteme-li o bědách a svízelích, s nimiž bylo zápasiti nešťastným vy-

*) »Labyrint světa« jest jeden z nejslavnějších spisů J. A. Komenského.

stěhovalcům. Vždyť i bohaté kdysi šlechtičny pro Boha živého a Ježíše Krista prosily o kousek plátna, o kousek chleba a nějaké přístřeší.

Není pochybnosti, že přísnost, s níž bylo po vydání Obnoveného zřízení nastupováno proti Čechům, měla původ ve vítězstvích zbraní císařských. Bylo již vypravováno, že Tilly a Valdštejn porazili krále dánského i Mansfelda; zbývá ještě povědĕti, že Valdštejn pronásledoval krále dánského až k Baltskému moři, a že již přemýšlel, jak by měla býti pokořena též všecka říše

LOGIE VALDŠTÝNSKÉHO PALÁCE V PRAZE.
(Dle fotografie J. Eckerta v Praze.)

Německá císaři Ferdinandovi II. a učiněna jeho dědičným panstvím. Král dánský byl nucen konečně r. 1629. prositi za mír, který také obdržel.

Císař Ferdinand II. r. 1628. několik měsíců přebýval s rodinou svou v Praze, kdež dal též syna svého, Ferdinanda III., za krále a nástupce svého korunovati. Taktéž obnovil tam všechny nejvyšší úřady zemské, obsadil zemský soud, čímž byl jaksi zahájen nový ústavní život, ale hned z počátku objevilo se mnoho nesnází a nesrovnalostí, kteréž zaviněny byly jednak tím, že Obnovené zřízení zemské z r. 1627. bylo ve mnohém nejasné, což časem bylo nutno teprv opraviti, jednak tím, že po válce dánské nedošlo k míru, ale k nové, nebezpečnější válce všech ostatních.

VÁLKA ŠVÉDSKÁ.

(1629.—1635.)

Prvním mužem po císaři byl v době té v zemích habsburských Albrecht z Valdštejna. Císař Ferdinand II. neuznával ho skoro již ani za svého velitele, nýbrž za muže sobě rovného, zasypávaje ho novými a novými odměnami. Ač nedůvěřoval valně plánům Valdštejnovým ve příčině úplného podrobení císařství Německého, přece ponechával mu plnou vůli. Albrecht z Valdštejna, jenž byl nejen vévodou fridlandským, ale od roku 1629. i meklenburským, rozmnožil císařskou armadu na počet neslýchaný tehdy 100.000 mužů, které rozložil po zemích knížat protestantských i katolických v Německu. Ti byli nuceni vojáky živiti, čímž chtěl Valdštejn zahroziti říšským pánům německým, ať již katolickým ať protestantským, aby upustili od svobod svých a neobmezeně poddali se císaři. Nebylo pochybnosti, že Valdštejn při tom toužil po úloze velmi vynikající. Počínání to počalo buditi strach a posléze i odpor.

Především němečtí protestanti obávali se, že budou zbaveni svého náboženství i všeho majetku, uskuteční-li se tyto záměry. Obavy ty a podobné nebyly bezpodstatny, neboť majetku svého většinou nabyli z klášterů, opatství, far i biskupství, původně katolických, a tudíž bylo možno, ano stal se již i pokus ve směru tom, aby všecko toto jmění vráceno bylo zase katolické církvi. Bylo tudíž pochopitelno, že němečtí protestanti hledali pomoc na všech stranách a že zejména vyzvali evangelíky za hranicemi Německa, aby je podporovali. Snaha ta nebyla bez úspěchu, neboť vyskytnul se jim pomocník nad jiné vynikající.

Byl to Gustav Adolf, švédský král, jenž považován byl za vzor statečnosti, za zbožného evangelíka, jakož i za rázného vojevůdce. Francie, kde hlavní slovo měl kardinál Richelieu, z politických příčin slibovala Gustavu Adolfovi pomoc, hledíc ho pohnouti, aby vystoupil proti císaři.

Následkem toho Ferdinand II. svolal r. 1630. říšský sněm do Řezna, aby jednak požádal stavů za větší podporu na novou válku, jednak aby syna svého Ferdinanda dal zvoliti a korunovati za krále německého. Katolická knížata v Německu, která dosud věrně držela s císařem, hrozila se však myšlenky, že mají přijíti o své výsady, ač-li císařská moc působením Valdštejna příliš se rozmůže. Proto spojila se s knížaty protestantskými, načež všichni prohlásili, že s císařem nebudou jednati potud, pokud nepropustí Valštejna z velitelství. Odhodlaný panovník byl by rozpustil sněm a raději ponechal si Valdštejna, avšak Ferdinand II. zalekl se odporu katolických knížat a zbavil Valdštejna velitelství, čímž plány na dobytí a pokoření Německa byly ovšem zmařeny. Valdštejn odstěhoval se na oko lhostejně, ale v nitru hoře touhou po pomstě za své propuštění, na své statky do Čech, počal prováděli nádherné stavby

NÁVRAT EMIGRANTŮ DO VLASTI R. 1631.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

v Jičíně a jinde. Již tehdy počal Valdštejn potají vyjednávati jak s českými emigranty tak se zahraničnými protivníky císařovými, aby se pomstil. Než prozatím nevedlo vyjednávání k cíli, jednak, že se vyjednávající strany nemohly dohodnouti o cenu za Valdštejnovu zradu, jinak i pro osudnou jeho váhavost. Císař propustiv Valdštejna ze služeb svých, stal se zase odvislým od katolických knížat německých a od jejich vojsk, která spravoval Tilly.

Zatím švédský král Gustav Adolf přeplavil se sice s nepatrným, avšak dobře vyzbrojeným vojskem za moře na pobřeží Německa, kdež v červenci r. 1630. počal s císařem válčiti, vydávaje se za ochránce evangelia. V jediném létě pokořil všecko severní Německo, jakož i přinutil kurfirsty brandeburského i saského, aby se s ním spojili. Bavorský a nyní také císařský general Tilly postavil se mu na odpor u Breitenfelda, nedaleko Lipska; tam došlo dne 17. září r. 1631 k bitvě, v níž byl Tilly poražen a vojsko jeho rozprášeno. Nepřemožený dosud vůdce Tilly byl bez vojska, na útěku, a Gustav Adolf měl otevřenou cestu až k Vídni. Protestanti němečtí i *čeští* vystěhovalci byli z vítězství toho neobyčejně nadšeni. Všude pořádány byly služby Boží a děkováno Bohu, neboť bylo doufáno v obrat příznivý nejen pro protestanty, ale zejména pro vyhnance české. Nelze pochybovati, že Gustav Adolf, kdyby byl po bitvě u Breitenfelda rychle opanoval Čechy a odtud postupoval k Vídni, mohl na císaři vynutiti mír za jakýchkoli podmínek. Ferdinand II. byl by nucen býval se podrobiti, neboť nejen neměl vlastního vojska, ale byl i bez prostředkův, aby mohl okamžitě sehnati novou armadu.

Vystěhovalci neboli emigranti čeští skutečně přičiňovali se, aby Gustav Adolf podnikl takové tažení, avšak tu právě ukázalo se, jak nedobře si vedli spolehajíce *na pomoc cizí.* Gustav Adolf neměl chuti na výpravu k Vídni, poněvadž byl by musil táhnouti vyhubenou Českou zemí, a rozhodl se, že raději navštíví bohaté krajiny pomohanské a porýnské. Aby však přece aspoň poněkud bylo vyhověno českým emigrantům, poslán byl do Čech saský kurfirst s vojskem, které mělo tuto zemi obsaditi, při čemž snad se myslilo na změnu Obnoveného zřízení a na zabezpečení takového míru, který by emigrantům umožnil návrat do vlasti. Mnoho set českých vystěhovalců oddalo se těmto snům a vypravilo se s vojskem saským nazpět do vlasti. Avšak *hrozně se zklamali v nadějích svých.*

Arnim, saský vojevůdce, někdy důstojník a tenkráte prostředkovatel Valdštejnův, bez překážky dostal se dne 15. listopadu r. 1631. na Bílou Horu k Praze. Všickni místodržící, jakož i císařští úředníci prchli, zbytky císařských vojsk ustoupily a bezbranná Praha vzdala se Sasům. Emigranti majíce oči zaroseny slzami, vstupovali do Prahy, z níž před několika lety prchali. Arnim sliboval jim všecko, a mluvil, že přišel do Čech, ne aby toto království vyhubil, ale aby uvedl je zase ve »předešlý« stav a tím veřejný pokoj způsobil. Avšak všecky sliby ty byly pouhý klam a lež. Arnim i jeho pán, saský kurfirst Jan Jiří, nemyslili na

jiného, než kde by co mohli v zemi pro sebe získati a jak by se s císařem dohodli o mír. Většina emigrantů neprohlédla šalby té, ale důvěřujíc v klamné sliby, těšila se z návratu svého. Nejen na sta lidu a kněžstva, ale i náčelníci bývalého povstání stavovského, jako Jindřich Thurn, Václav z Roupova a mnoho jiných šlechticů vrátilo se pod ochranou Sasů do Čech a do Prahy. Tu ujali se svých statků, obnovili bývalou konsistoř i svůj vliv na Pražskou universitu, doufajíce, že vrátily se na vždy. Jen jedno ztrpčovalo jim pobyt v zemi, že totiž ochráncové jejich, Sasové, počínali si v zemi ne jako přátelé, ale jako zběsilí ukrutníci, kteří loupili, brali a odírali království nejhanebnějším způsobem.

Obnovená konsistoř evangelická odhodlala se v první neděli adventní, dne 30. listopadu, slavným způsobem pochovati hlavy těch, kteří byli r. 1621. na Staroměstském náměstí popraveni, a jež dosud trčely na výstrahu potomkům na mostecké věži. Hlavy ty byly tedy po 10 letech s věže sňaty a za přítomnosti veškery emigrantské šlechty i všeho kněžstva ve slavném průvodu neseny do Týnského chrámu. Všecken dav zpíval píseň «Křesťané, pravdy Boží milovníci, pro jeho pravdu trpící.« Samuel Martinius z Dražova, evangelický farář týnský, měl pohřební řeč, v níž dojemnými slovy vylíčil utrpení těchto mužů a prohlásil je za mučenníky České země. Pak byly v Týnském kostele pochovány.

Postavení císaře Ferdinanda II. bylo velmi trapné a těžké. Gustav Adolf vítězil v západním Německu, tamní knížata napořád pokořuje. V Čechách pak, ve vlastní císařově zemi, loupili a drancovali Sasové, majíce hlavní město království ve svých rukou. Z nesnáze té mohl císaři pomoci jediný Valdštejn, s nímž také vyjednáváno, aby přijal znovu velitelství. Valdštejn se dlouho na oko zdráhal tak učiniti, až konečně přece dal si říci. Aby se však neopakovalo, co se stalo r. 1630., přijal velitelství za podmínek tak neobyčejných, že vlastně stal se neobmezeným pánem císařského vojska a Ferdinand II. neměl nad ním moci ve věcech vojenských. — Sotva Valdštejn dal prohlásiti, že přijal zase velitelství a že bude najímati, nebo jak se říkávalo, verbovati vojáky ve Znojmě na Moravě kdež se od vánoc roku 1631. zdržoval, hned ze všech stran nrnuly se k němu houfy lidu všelikého, žádajíce býti přijaty za žoldnéře. U Valdštejna se totiž dobře sloužilo, jelikož platil veliký žold, vítězně bojoval a z vítězství kynul vojákům hojný užitek na lupu.

Do jara měl Valdštejn pohromadě u Znojma velikou armadu, již vyzbrojil a opatřil vesměs za své peníze. Však byl nejvyšší čas, neboť zatím Gustav Adolf již spustošil všecko Bavorsko, poraziv kurfirsta Maxmiliana a jeho generala Tilly na řece Lechu. Tilly byl tam těžce raněn, načež v měsíci dubnu r. 1632. zemřel. Tou dobou již vyrazil Valdštejn od Znojma a to do Čech, kde saské vojsko před ním vesměs prchalo. V noci přede dnem 25. května r. 1632. dobyl Prahy, načež Sasové i s českými vyhnanci, kteří se nedávno do

vlasti vrátili, prchali zase za hranice. Při tom odváželi Sasové ze sbírek Rudolfových na hradě Pražském do svého domova téměř vše, co tam po bitvě Bělohorské ještě zanechal Maxmilian Bavorský.

České království bylo rázem zbaveno cizího vojska a Valdštejn obrátil se proti Gustavu Adolfovi, jenž tehdy tábořil u Norimberka. Dva největší vojevůdcové oné doby stáli tu několik neděl proti sobě, aniž který z nich ustoupil. Konečně Gustav Adolf, chtěje se probiti vojskem Valdštejnovým, byl dne 1. září r. 1632. s velikými ztrátami poražen.

Po této porážce Gustav Adolf táhl do Bavor, Valdštejn do Sas. Sotva však švédský vojevůdce poznal, kam Valdštejn směřuje, obrátil se a spěchal také do Saského kurfirství. Tam se oba slavní vojevůdcové srazili v krvavé bitvě u Lützena dne 16. listopadu r. 1632. Bylo krutě bojováno po celý den; teprve pozdní noc rozdvojila zápasníky, aniž bylo na jisto postaveno, kdo jest vítězem. Jelikož Valdštejn byl nucen pozdě večer opustiti bojiště, jest správnější mínění, že zvítězili Švédové, ač se ztrátami strašnými a bez naděje, že by mohli Valdštejnovo vojsko pronásledovati, neboť ustupovalo v úplném pořádku. Avšak vítězství své zaplatili Švédové velmi draze, neboť padl hned na počátku boje sám mladý král švédský, Gustav Adolf, zanechal doma toliko nezletilou dceruškou Kristinu.

Valdštejn vrátil se potom do Čech, aby jednak doplnil vojsko své, jednak aby přísně potrestal důstojníky, kteří v bitvě u Lützena neplnili svých povinností. Přes všecky přímluvy dvora a jiných mocných pánů bylo 15 důstojníků z rodů částečně vysokých na Staroměstském náměstí sťato a dva oběšeni; za to jiní důstojníci, kteří se vyznamenali, byli odměněni vysokými hodnostmi.

Smrtí krále Gustava Adolfa byly všecky poměry rozhodně změněny. Gustav Adolf chtěl zříditi velikou Švédsko-německou říši evangelickou, a tento úmysl byl úmrtím jeho zmařen. Švédskému vojsku šlo již jen o to, aby se nějak obživilo a za dosavadní útrapy aby sjednalo si náhrady.

Jménem nezletilé Kristiny vládl ve Švédsku kancléř Axel Oxenstierna, jemuž však nedostávalo se těch vlastností, jimiž vynikal Gustav Adolf. Proto také docházelo mezi Švédy a jejich německými spojenci často k různému nepřátelství. Čím dále, tím více klonila se válka ve prospěch císařův, neboť Valdštejn měl teď snadnější postavení, jehož užíval k tomu, aby ne tak bojem, jako všelijakým chytrým jednáním popudil nepřátele navzájem proti sobě a tak je oslabil a pak pokořil.

Francie nerada viděla, že zase vítězství kloní se na stranu císařovu. Proto kardinal Richelieu počal s Valdštejnem vyjednávati radě mu, aby se císaři zpronevěřil. Vypravuje se, že nabízel mu za zradu tu velikou cenu, ano dokonce i českou korunu. Čeští vystěhovalci, když o těchto plánech zvěděli, byli radostně nadšeni, neboť jim Valdštejn sliboval návrat do vlasti, zastíraje pravé své úmysly tím, že vymůže na císaři svolení k jejich návratu.

KRVAVÝ KVAS NA ZÁMKU CHEBSKÉM.
(Původní reprodukce dle obrazu Věnceslava Černého.)

Tento hrdý muž, uražen byv r. 1630. tím, že zbaven byl velitelství, neodmítal ruky z Francie podávané; avšak vedl si váhavě odkládaje stále rozhodný čin, na venek pak tvářil se tak, že vzdálenému pozorovateli nebylo jasno, jaké úmysly zrály v srdci jeho a zdali přijímal návrhy proto, aby císaře a pána svého, zradil, či spíše proto, aby zdánlivou ochotou klamal nepřítele. Jednání Valdštejnovo nabylo od té doby tajemného rázu, který budil proti němu nedůvěru. Když roku 1633. bojoval ve Slezsku proti Sasům a Švédům, jimž velel Jindřich Matiáš Thurn, nejevil přílišné rozhodnosti, vyjednávaje každou chvíli o příměří. Zdálo se jakoby chtěl odloučiti od sebe Sasko a Švédsko jež dosud byly spojeny, což se mu také dařilo. Jelikož však vzrůstala nedůvěra proti němu u dvora císařského, byl nucen nějak ji potlačiti a zase přízeň si získati. Proto přerušiv náhle vyjednávání, zaskočil r. 1633. Thurna u města Stínavy na Odře a všecku jeho armadu, asi 10.000 mužů, zajal. Zpráva o tomto vítězství, které bylo po delší době zase významnější, způsobila ve Vídni radostné nadšení. Avšak radost ta byla zakalena zvěstí, že Valdštejn Thurna ze zajetí propustil. Nicméně porážka Stínavská způsobila přece obrat, neboť Valdštejn počal odtud bojovati v severním Německu velmi rozhodně a to jak proti Sasům, tak proti brandeburskému kurfirstovi.

Mezitím proskakovaly však již temné pověsti, že Valdštejn vyjednává se všemi nepřáteli císařovými, že chce býti českým králem a že hledá jen vhodnou chvíli, aby od císaře odpadl a úmysly své uskutečnil. Zprávy ty byly rozšiřovány po vší Evropě, takže císař dovídal se o nich tu ze Španěl, tu zase z Říma a odjinud. Při císařském dvoře utvořila se veliká strana proti Valdštejnovi, v jejíž čele stál nejvyšší kancléř Vilém Slavata, a která hrdého vojevůdce, jenž více zmohl než všechen dvůr, nenáviděla z příčin politických i osobních. Když pak proti Valdštejnovi povstal ještě bývalý osobní protivník jeho, Maximilian, kurfirst bavorský, tu všichni nepřátelé velikého vojevůdce slovy i písmem naléhali na císaře, aby Valdštejna podruhé zbavil velitelství. Císař nemohl se k tomu dlouho odhodlati, nicméně pověsti ty způsobily, že počal se vkládati do vojenských záležitostí a Valdštejnovi rozkazovati, kam by měl táhnouti. Vévoda fridlandský netrpělivě to snášel, poněvadž přijímaje podruhé velitelství, vymínil si, že *neobmezeně* bude vojsko své říditi. Konečně neočekávaná událost způsobila rozhodný obrat.

Maximilianovi, kurfirstu bavorskému, vedlo se v létě r. 1633. velmi zle. Švédské vojsko pod vedením Bernarda Výmarského vrazilo do Bavor, kteréž spustošilo a oblehlo Řezno. Císař na Maximilianovu žádost rozkázal Valdštejnovi, aby rychle táhl skrze Čechy do Bavor a spojiv se s vojskem kurfirstovým osvobodil obklíčené Řezno. Valdštejn zpočátku se vzpíral, potom, ač velice nerad, poslechl císaře a vtáhl do Čech. Avšak jednak nebylo možno rychle postupovati, jednak přiblížil se podzim, který zabránil pomýšleti na podnik rozhodný. Zatím Řezno padlo, a Valdštejn umínil si přezimovati v Čechách.

Pád Řezna popudil všecky osobní i politické nepřátele vévody fridlandského, aby důrazněji upozorňovali císaře, jak vojevůdce ten ho neposlouchá; spolu poukazovali též k tomu, že přezimuje v Čechách, místo aby vojáky své zavedl někam do země nepřátelské. Z toho všeho bylo uzavíráno, že Valdštejn jest zrádce, ač důkazů ku tvrzení tomu nikdo neměl. Vědělo se jen, že Valdštejn vyjednává prostřednictvím Jindřicha Thurna se Švédy, jakož bylo i známo, že mezi Francií a Valdštejnovým táborem přejíždí příbuzný jeho, Vilém Kinský, český emigrant. Mimo to bylo též známo, že bohatá česká rodina pánů Trčků, která, aby v Čechách mohla zůstati, na oko obrátila se ku katolictví, jest s Valdštejnem v čilém spojení. Ano, bylo vypravováno, že starý Trčka, ukazuje kdysi na podobiznu Valdštejnovu, pravil: »Hle, zde jest náš nový český král!«

Působení Viléma Slavaty a domluvy z Říma i z jiných stran docházející konečně rozhodly, že se dvůr odhodlal s Valdštejnem naložiti jako s nepřítelem, až konečně sám císař nabyl nezvratného přesvědčení o Valdštejnově zradě. Když se Albrecht z Valdštejna o úmyslech těch dověděl, svolal v měsíci lednu r. 1634. všecky své důstojníky k sobě do hlavního stanu v Plzni k ho-

stině, načež dal si od nich vyhotoviti zápis, že mu chtějí zachovati věrnost. Někteří z důstojníků oznámili to císaři, čímž záležitost ta nabyla takového rázu, jakoby Valdštejn byl zavázal si důstojníky k věrnosti *proti* císaři.

To rozhodlo; dne 24. ledna vydal císař Ferdinand tajný rozkaz, jímž odnímalo se Valdštejnovi velitelství a na jeho místo ustanovoval se Matiáš Gallas, jeden z jeho generalů. O tomto kroku, jelikož byl tajně učiněn, Valdštejn se nedověděl, avšak byl již přesvědčen, že jeho poměr ke dvoru byl den ke dni horší, ano bylo mu i vědomo, že císař mu zúplna nedůvěřuje. Proto odhodlal se k rozhodnému kroku. Vydati se v ruce svých nepřátel u dvora nechtěl, proto se švédským vojevůdcem, Bernardem Výmarským, vstoupil ve zrádné vyjednávání. Aby byl blíže, opustil dne 22. února Plzeň a za kruté zimy táhl s věrnými sobě vojáky a důstojníky na Stříbro do Chebu. Ze všech, kteří slíbili mu věrnost, provázeli ho jen Adam Trčka, Kristian Illov a rytmistr Neumann. Mimo to byl ve družině jeho též Vilém Kinský s manželkou svou a paní Trčkovou. Jiní z družiny, které Valdštejn považoval za věrné, jako Walter Buttler a Jan Gordon, pomýšleli cestou, jak by jej odstranili buď zatčením buď zavražděním, čímž chtěli se zavděčiti císaři a získati si velikou odměnu.

Albrecht z Valdštejna vešel do Chebu dne 24. února r. 1634. Gordon s Buttlerem a podplukovníkem Walterem, hrabětem z Leslie, hned dohodli se o určitém plánu na odstranění Valdštejna. Obsadili brány chebské, načež Gordon pozval všecky důstojníky na zámek k hodokvasu, pořádanému na oslavu masopustu, a to na sobotu před masopustní nedělí, dne 25. února r. 1634.

Pozvaní přišli, veselili se a byli dobré vůle. Z nenadání však Robert Geraldino a Walter Devereux vrazili s tlupami svých věrných do hodovní síně, zavraždili Kinského, Illova, rytmistra Neumanna a konečně i Trčku, jenž se bránil nejdéle. Na to hned setník s 12 muži spěchal do bytu Valdštejnova. Vévoda právě chystal se na lůžko, když náhle dvéře u jeho komnaty byly vypáčeny. Setník Devereux vraziv do pokoje, vrhl se na Valdštejna vzkřikna: »Ty šelmo, a zrádce!« A hned na to proklál ho halapartnou.

Albrecht z Valdštejna byl v 51 letech, když dokonal. Nezůstalo po něm mužských potomků, toliko dcera Marie Alžběta. Ohromné jmění jeho, jež se cenilo na 18 mill. korun, bylo zabaveno a rozdáno těm, kteří ho pomohli zavraždit. Zejména Matiáš hrabě Gallas, Walter hrabě z Leslie, Walter Buttler a Octavian Piccolomini nabyli velikého majetku a stali se pány rozsáhlých statků v Čechách, jak částečně dosud drží jejich dědici.

Hned po pádu Valdštejnově bylo vojsko, jež zůstalo císaři a jeho vojevůdcům věrno, vedeno do Bavor k Řeznu, aby město to vybavilo z moci Švédů. Tu podařilo se mu dobýti dne 6. září r. 1634. nad Švédy velikého vítězství v bitvě u Nördlink. Padlo tam 6.000 Švédů, jakož i mnoho českých emigrantů,

SMRT ALBRECHTA Z VALDŠTÝNA.

(Původní reprodukce dle obrazu Věnc. Černého.)

kteří ve švédském vojsku bojovali. Zatím, co vedla se válka v Bavořích, vtrhli Švédové a Sasové do Čech, kdež dobyli některých měst a ukrutně v nich řádili. Teprve, když velící generál v Čechách, hrabě Colloredo, dostal posily, vytlačil odtud Švédy a Sasy.

Němečtí protestanti po porážce Nördlinské snažili se smířiti s císařem, což se jim podařilo dne 30. května r. 1635. po dlouhém a těžkém jednání. Mír ten byl uzavřen v *Praze* mezi Ferdinandem II. a saským kurfirstem, jakož i mezi německými protestantskými knížaty, kteří by se do jistého času k němu přihlásili. Saský kurfirst získal konečně obě Lužice od delšího času zastavené, které od té doby až po naše dny jsou spojeny s královstvím Saským (jedna část Lužice připadla počátkem století devatenáctého Prusku.) Mírem Pražským byli Švédové v Německu úplně osamoceni, a císař zůstával na všech stranách vítězem.

Avšak Francouzové, vedeni jsouce politikou kardinala Richelia, nechtěli o míru ani slyšeti, neboť jim šlo o to, aby Habsburský rod byl poražen úplně. Dosud jen tajně podporovali Švédy, ale nyní veřejně vystoupili na bojiště. Tak Pražský mír byl příčinou války *švédsko-francouzské*, která byla strašnou a ukrutnou dohrou třicetileté vojny. Než k nové válce došlo a než snesla se veliká bouře nad zeměmi našeho panovníka, zejména nad Českým královstvím, zemřel dne 15. února r. 1637. císař Ferdinand II. v 59. roce věku svého, načež nastoupil po něm syn jeho, *Ferdinand III.*

VÁLKA ŠVÉDSKO-FRANCOUZSKÁ. FERDINAND III.

(1635.—1648.)

Ferdinandovi III. bylo 29 let, když nastoupil na český a uherský trůn, jakož i císařství Římsko-německé. Byl to panovník velmi dobrý a především spořivý. Již za života svého otce nesouhlasil se způsobem, kterým bylo s jměním korunním nakládáno, a proto byl odhodlán, až na trůn nastoupí, zcela jinak hospodařiti, což také ihned uskutečnil tím, že ve všech dvorských potřebách na polovici se uskrovnil. O svých panovnických právech měl vysoké ponětí, vyšší, než otec jeho, a hleděl všestranně utužiti královskou svoji moc. Při tom však pečoval, pokud jen mohl, o povznesení kleslého blahobytu zemí válkami zničených, a pokud poměry dopouštěly, snažil se zaceliti těžké rány, předešlými útrapami způsobené. Českého jazyka byl dobře znalý, též nebyl proti Čechům tak zaujat jako nebožtík jeho otec. Proto byla naděje, že se poměry Českého království za vlády jeho značně změní.

Avšak Ferdinand III. zdědil po otci svém válku; tu byl nucen především dobojovati. Byla to válka nad minulé strašnější, a 12 let ještě trvala. Tudíž při nejlepší vůli nebylo Ferdinandovi III. možno provésti, co zamýšlel.

Císařskému vojsku vedlo se na bojišti německém proti spojenému vojsku francouzskému a švédskému velmi špatně. Znamenitý vojevůdce švédský, Jan Banér, tím jsa povzbuzen, odhodlal se přenésti válku do Českého království a pokusiti se o tažení k Vídni. Úmysl ten provedl v polovici měsíce dubna r. 1639. Dne 23. téhož měsíce vtrhlo vojsko jeho ze Saska do Čech. V Sasích bylo vypáleno město Perno, při čemž strašnými útrapami byli stíženi čeští vystěhovalci, kteří se tam zdržovali, neboť Sasové považovali je za spojence Švédů a proto se na nich mstili. Švédové pak dobyvše města, nečinili rozdílu mezi přítelem a nepřítelem. Všecko město lehlo popelem a množství obyvatelstva zahynulo. Hned potom, jak bylo již shora praveno, vešli Švédové do Čech a zmocnili se Děčína, Ústí nad Labem i Litoměřic. Když pak na počátku měsíce května přišel Banér ku své armádě, bylo postupováno podle Labe až ku Praze. Švédské vojsko počínalo si v Čechách velmi ukrutně, nelidsky. Vojáci bili lidi, lámali je v kolech, přišroubovávali jim prsty a vráželi do nohou hřebíky, aby pověděli o svých zásobách.

Vrchnímu vojevůdci Banérovi se tento způsob válčení nelíbil, neboť měl jiné úmysly na zřeteli. Chtěl dát totiž svému tažení ráz boje za osvobození utlačovaných evangelíků. Proto dne 24. dubna vydal provolání k vojsku i k obyvatelstvu, v němž toto ujišťoval, že přichází mu na pomoc, aby je vysvobodil z trápení; vojsku svému pak přikazoval, aby neloupilo a nedrancovalo hroze přísnými tresty každému, kdo by neposlechl. Následkem toho čeští vystěhovalci houfně hrnuli se do armády švédské a vraceli se s vojskem Banérovým do vlasti. V Čechách v některých krajinách sedláci, kteří zvláště byli týráni od svých vrchností, rovněž přidávali se k Švédům, domnívajíce se, že jsou to jejich vysvoboditelé.

Avšak provolání Banérovo nikdy nestalo se skutkem; nedalť se zameziti ukrutný způsob válčení, kdy vojsku žold se nevyplácel, kdy »válka živila válku«, jak se říkávalo, čímž bylo míněno, že vojáci jsou nuceni shledávati si živobytí a peníze drancováním a loupením bezbranného obyvatelstva. Ano, právě toto tažení Banérovo, jako na vzdory všem lepším úmyslům, zanechalo nejtrvalejší stopy po ukrutnostech páchaných na lidech a v zemi. Vypravuje se, že 6000 míst bylo v Čechách úplně vypáleno, ba jeden švédský plukovník, řečený Adam Pful, chlubil se, že sám 8000 vesnic dal podpáliti. Kdyby čísla ta byla i přehnaná, přece jsou dokladem, jak ještě po mnohých letech bylo s hrůzou vzpomínáno dob, kdy třetina Čech byla úplně vypleněna a obrácena v poušť. Jak asi při tom bylo českým vystěhovalcům, kteří Švédy za vysvoboditele pokládali, můžeme si snadno představiti.

Konečně část císařské armady postavila se dne 28. května r. 1639 u Kolína nad Labem Banérovi na odpor. Byla však zatlačena k Lobkovicům a 29. května poražena. I mělo švédské vojsko otevřenu cestu ku Praze a dostalo se dne 30. května až na Bílou horu. Avšak hlavní město bylo tenkrát dobře opatřeno

NÁSILNOSTI ŠVÉDŮ PŘI VPÁDU DO ČECH.
(Původní reprodukce dle kresby H. Schüllingera.)

zejména přičiněním hraběte Jindřicha Šlika a Matiáše Gallasa. Bohužel, že císařské vojsko, které mělo pražského obyvatelstva brániti, nepočínalo si o nic lépe ve městě než Švédové v zemi, což bylo příčinou i vzbouření obecného lidu. Velikému krveprolití bylo jen tím zabráněno, že hrabě Šlik několik nejvýstřednějších vojáků, kteří obyvatelstvo loupili, dal na postrach ostatním popraviti.

Když Banér viděl, že síla jeho nestačuje na dobytí Prahy, kde zvláště studentský pluk neboli legie pod praporem Panny Marie konal divy statečnosti, ustoupil zase k Brandýsu, odkudž dal se v plenění a loupení východních a severních Čech. Český Brod byl spálen a v sutiny rozvalen tak, že zůstal úplně pust až do konce války. Pak bylo drancováno v Kouřimi, Kolíně, Čáslavi Nymburce, Pardubicích, Vysokém Mýtě, Mladé Boleslavi, Bydžově, Jičíně, Novém Městě nad Metují, Králové Hradci, Opočně a jinde.

Když švédské vojsko již dosti se naloupilo po Čechách, vrátil se Banér zase ku Praze, a to se vší válečnou mocí. Avšak ani tentokrát nic nepořídil, ač ve městě z hrozné drahoty vznikl hlad a konečně i mor, který hrozně řádil v obyvatelstvu. Banér obrátil se zase do jiných krajin v Čechách, a to do Plzeňska, Slánska, Rakovnicka, Berounska, Táborska a Písecka neboli Prácheňska. Jedna část vojska jeho táhla od Čáslavě na Německý Brod až k Jihlavě.

Jest až hrozno vypravovati o ukrutnostech, jichž se na těchto pochodech dopouštěli Švédové na obyvatelstvu. Veliké požáry, nářek, pláč a krev značily cesty jejich.

Matiáš Gallas, vrchní vojevůdce císařského vojska, choval se za těchto poměrů velmi nečinně, čímž vzbudil oprávněnou nevoli a nespokojenost. Konečně císař jmenoval v měsíci září r. 1639. nejvyšším velitelem vojska svého bratra, arcikníže Leopolda Viléma. Nový velitel hned jel do Čech a sebrav, pokud mu jen bylo možno, vojsko, počal již v měsících prosinci a lednu (1640) útočiti na všech stranách proti švédskému vojsku. Jelikož Banérovi nedostávalo se odnikud pomoci, viděl, že se nemůže déle udržeti. Když pak císařské vojsko u Kolína překročilo Labe, počal na celé čáře ustupovati ze země, při čemž ovšem lid jeho loupil a drancoval neslýchaným způsobem dále. Konečně byl zahnán za hranice se ztrátou asi 4000 mužů. V pronásledování nepřátel znamenitě vynikl český pán a plukovník, Sigmund Myslík z Hiršova, na jehož rod dosud upomíná dům »Myslíků« a ulice Myslíkova v Praze. — Banér po této nezdařené výpravě se roznemohl a r. 1641. zemřel.

Česká země na chvíli si oddechla, avšak ne na dlouho. Mimo útrapy, jichž zakusila měrou vrchovatou, byla nucena složiti r. 1639. veliké daně, vydržovati vojsko císařské, začež Ferdinand III. jako z vděčnosti, že mu České království ve válce tak pomáhalo, vydal dne 1. února r. 1640. tak zvané Deklaratorie a Novelly neboli přídavky k Obnovenému zřízení zemskému, jimiž práva českého sněmu byla o něco rozmnožena. (Viz o tom str. 405.)

Po Banérovi jmenován byl velitelem švédské armady vůdce Torstenson, jenž byl sice na zdraví churav, ale na duchu silen a voják znamenitý. Nový ten vojevůdce především vytlačil z Německa zase císařské vojsko, roku 1642. vtrhl do Slezska, kdež všude porážel císařské, načež táhl k Olomouci, kteráž byla tehdy pevností velmi důležitou. Tamější velitel, císařský plukovník Antonín Miniatti, rodák vlašský, zachoval se velmi zbaběle, neboť nepokusil se ani o obranu města, ale za 4 dny, dne 14. června r. 1642., vydal tvrdou pevnost Švédům i se všemi zásobami. Tito pak ani jediné výminky nedodrželi, ale ukořistíce nesmírné zásoby potravin i nábojů, učinili potom Olomouc střediskem své moci na Moravě. Odtud pak vyjížděli do všeho markrabství město za městem vybíjejíce, při čemž počínali si právě tak, jako r. 1639. v Čechách. Ač byl potom Torstenson z Moravy vytlačen arcikníže tem Leopoldem Vilémem, zůstala přece Olomouc v rukou Švédů až do r. 1650.

Torstenson před císařskými ustupoval Slezskem do Sas, kde u Lipska spojil se s druhým generalem švédským, Königsmarkem. Spojená vojska švédská vyčkala tu arcikníže te Leopolda Viléma, načež u Breitenfelda asi v týchž místech, ke zvítězil Gustav Adolf nad Tillyem, byla dne 2. listopadu r. 1642. svedena veliká bitva, v níž za necelé tři hodiny bylo císařské vojsko strašně poraženo, což mohlo míti pro Habsburský rod tak osudné následky, jako r. 1631. Císařští

PORÁŽKA CÍSAŘSKÝCH V BITVĚ U JANKOVA.

(Původní reprodukce dle kresby H. Schüllingera.)

jako bezhlaví prchali do Čech, kdež zejména v Rokycanech přísně potrestán byl madlónský pluk, jenž první z bojiště u Breitenfelda utíkal.

Arcikníže Leopold Vilém vzdal se po této porážce velitelství, a Matiáš Gallas byl znovu jmenován nejvyšším velitelem císařského vojska.

Torstenson již na počátku r. 1643. dvěma proudy vtrhl do Čech; jedno jeho vojsko táhlo na Turnov k Mladé Boleslavi, druhé na Žitavu k Litoměřicům. Gallas nečinně ležel u Králové Hradce a nepokusil se odvrátiti válečných záhub Torstensonovým vojskem v Čechách páchaných. Torstenson chtěje vylákati ho z pevného stanoviště k bitvě, hubil s dvojnásobným úsilím všecku krajinu od Mělníka až ku Králové Hradci. Avšak Gallas nedal se vyrušiti z klidu, pročež Torstenson vtrhl Čáslavskem na Moravu k Olomouci. Morava vypila zase kalich hořkosti až na dno. Bylo by hrozno vypisovati zhubené vesnice, vypálená města a hrady, vraždy starců, žen a dětí, zajímání mužů a drancování všeho majetku. Mnohým se zdálo, že se blíží již soudný den a že všecko obyvatelstvo na Moravě musí vyhynouti. Gallas sice táhl za Torstensonem na Moravu, avšak ukázalo se, že jest velitelem neschopným. Švédský vojevůdce dělal co chtěl, a byl by snad Moravu úplně dohubil, kdyby byla nenastala okolnost, která nutila ho k rychlému tažení v končiny jiné.

Protestantské království Dánské těžce snášelo, že švédská moc příliš se rozmáhá, neboť stávala se mu již nebezpečnou. Proto dánský král uzavřel spolek s císařem Ferdinandem III. a z nenadání vyhlásil Švédům válku ku konci r. 1643. Následkem toho byl Torstenson nucen táhnouti na sever, a císařský general Gallas byl vyslán za ním, aby, možno-li mu bude, spojil se s Dány proti Švédům.

Avšak úmysl ten se nezdařil; ba naopak Gallasova výprava skončila nejsmutnějšími porážkami. Torstenson kvapně a rychle zastrašil Dány a porazil je dříve, než Gallas přišel. Pak se obrátil proti Gallasovi a hnal ho zpět do Čech (r. 1644.). Jelikož byl oprávněný strach, že Torstenson vtrhne zase do království, zbavil císař Gallasa velitelství, pospíšil sám v lednu r. 1645. do Prahy, aby vykonal tam nejnutnější přípravy k obraně země. Arcikníže Leopold Vilém, jenž ho do Prahy doprovázel, měl na rychlo s generalem Hatzfeldem sestaviti armadu, která by zamezila vpád Švédů do Čech a do Rakous. Avšak Torstenson nedal se tentokrát zadržeti a rozhodně chtěl doraziti až k Vídni. V době té vyjednával již se sedmihradským knížetem, Jiřím Rákóczem, aby Uherskem vtrhl do Rakous a se spojil se Švédy před Vídní.

V měsíci lednu r. 1645. vtrhl Torstenson kolem Přísečnice a Jachymova do Čech, postoupil ku Kadani, k Mostu, k Plzni a ku Klatovům. U Horažďovic postavilo se Švédům na odpor císařské vojsko a již počalo se stříleti z obou stran, takže se zdálo, že přijde k rozhodné bitvě. Avšak nenadále Torstenson obrátil se k Vltavě, kdež blíž Vorlíka přešel zamrzlou řeku a postupoval kolem Votic, chtěje za Německým Brodem doraziti na Moravu. Když to císařští

zpozorovali, přešli Vltavu u Týna, spěchali za Torstensonem a zaskočili ho dne 5. března u *Jankova*. Tu nazejtří, dne 6. března roku 1645., přišlo k veliké bitvě, v níž Torstenson dobyl jednoho z největších svých vítězství. Sotva že general Hatzfeld znova zřídil císařskou armadu, byla rozbita, zničena a rozprášena. Porážku zavinila zejména nesvornost mezi císařskými generaly, kdežto Švédové byli jednomyslni a svorni. Na Götze, jednoho z císařských generalů, jenž v bitvě u Jankova padl, byla svalována všecka vina, takže v Čechách vzniklo přísloví: »Vyhraješ jako Kec u Jankova«.

Zbytky vojsk utekly do Prahy, kterou císař Ferdinand rychle opustil, dav se na Plzeň, Řezno a Passov na cestu do Lince a k Vídni, kdežto Torstenson táhl na Moravu přes Jihlavu, Znojmo, pak do Rakous ku Kremži, ano již také část vojska jeho dostala se k Vídni a k Prešpurku. Kdyby byl Jiří Rákóczy, kníže sedmihradský, dle úmluvy v čas přišel k Vídni, byl by snad osud rodu Habsburského rozhodnul se na vždy. Avšak Rákóczy nepřišel. Zatím ve všech císařských zemích, zejména v Čechách, byly povoleny neobyčejně značné daně, bylo sebráno kostelní nádobí a jiné skvosty, jež byly roztaveny na zlato a stříbro k ražení peněz. Na rychlo sehnána armada, k níž vítán byl každý, kdo se přihlásil.

Torstenson vida, že jest kolem Vídně osamocen, odtáhl odtud na Moravu, kde dne 4. května počal obléhati hlavní město markrabství, Brno, ale beze všeho úspěchu. Brněnské obyvatelstvo i posádka tamější, jíž velel general Ratvit de Souches, bránili se neobyčejně statečně, tak že Torstenson byl nucen ustoupiti, ano, když mezitím se všech stran blížilo se vojsko císařské, rychle prchal do Německa, obávaje se, aby nebyl obklíčen. Jelikož však zanechal ve všech důležitějších městech v Rakousích, na Moravě a ve Slezsku veliké posádky, zhoršily se vojenské poměry pro stranu císařskou. Torstensonovi za tuto skvěle započatou, avšak na konec nezdařenou výpravu dostalo se mnoho výčitek. Jsa mimo to choroben, vzdal se velitelství, načež náčelníkem švédského vojska stal se Gustav Wrangel, který až dotud společně s Francouz s úspěchem válčil v Německu, zejména v Bavořích proti kurfirstovi Maximilianovi.

Císař Ferdinand III. užil doby té k tomu, aby dal syna svého Ferdinanda (IV.) korunovati za českého krále a svého nástupce, což se stalo dne 5. srpna r. 1646. v Praze, kam k účelu tomu zavítal. Wrangel brzy potom zhubiv zemi Maximiliana Bavorského, přinutil ho ke smlouvě se Švédy a Francouzi, načež táhl do Čech k Chebu. Císař rychle jel do Budějovic, kde postavil se v čelo armády a pak postoupil k Plzni. V krajině mezi Chebem a Plzní bylo delší čas bojováno bez patrného výsledku; jen obyvatelstvo strašně trpělo.

Gustav Wrangel s druhým generalem švédským, Königsmarkem, obnovil plán, o jehož provedení usiloval již Banér i Torstenson, aby totiž hlavní bo-

jiště přeneseno bylo do zemí císařských, a aby, pokud jen možno, brzy zmocnil se Prahy a Vídně. Proto táhl Wrangel od Chebu Bavorskem do Horních Rakous, kdežto Königsmark měl nepozorovaně přiblížiti se ku Praze. On však déle otálel, nevěda, smí-li pustiti se hlouběji do Čech.

Tu nenadále namanul se mu Arnošt Otovalský, propuštěný podplukovník z vojsk císařských, nabízeje mu služby své. Otovalský sloužil ve vojště císařském, byl raněn a při vpádu Wranglově do Chebska přišel o všechen majetek. Císař slíbil mu jistou náhradu, avšak úředníci v komoře nezachovali se

OTOVALSKÝ SE ŠVÉDY NA HRADBÁCH HRADČANSKÝCH.
(Původní reprodukce dle kresby H. Schüllingera.)

dle císařova rozkazu a náhrady nevyplatili. Otovalský zdržoval se za účelem tím delší čas v Praze, všímal si při tom jako zkušený voják hradeb a shledal, že Praha není opatřena tak, aby nemohla býti smělým útokem vzata. Když potom výslužného, které by rodinu jeho vyživilo, nedostal, rozmrzele odešel z Prahy a vstoupil do švédských služeb, nabídnuv se Königsmarkovi, že ho do Prahy dovede. Ten hned ho u sebe podržel, slíbil mu hojně peněz a zosnoval s ním, jak Prahy dobýti.

Především bylo švédskému generalovi Wittenbergovi, jenž v době té zdržoval se ve Slezsku, vzkázáno, aby ihned na Broumov, Náchod a Králové Hradec spěchal ku Praze. Mezitím Königsmark dne 20. července r. 1648. v prů-

vodu Otovalského v největší tajnosti všelijakými oklikami ubíral se rovněž ke hlavnímu městu Čech. Vojsko jeho ve dne ukrývalo se vždy v lesích a houštinách a jen v noci postupovalo dále. Koho potkalo, každého zajalo, aby nikdo nemohl oznámiti Pražanům, co se děje. Dne 25. července r. 1648. dorazili tím způsobem Švédové až ku Praze. Tu do soumraku přečkali v lesích, načež v noci Otovalský asi se 100 muži přiblížil se k Bílé hoře a Břevnovu. V patách za ním šlo ostatní vojsko. O půl třetí hodině z rána dne 26. července, ve svátek sv. Anny, přiblížil se Otovalský úžlabinou od Břevnova ku strahovským hradbám, kde skutečně nalezl ve hradební zdi za kapucínským klášterem pobořené místo, které se právě opravovalo. Otovalský se svým hloučkem žoldnéřů vyskočil na hradby, pobil stráž a hned kvapil ku Strahovské bráně. I tu pobil vojáky na stráži stojící, načež hned byl spuštěn most a Švédům dáno znamení, aby vešli. Ihned Königsmark vrazil s lidem svým do města. Nastal veliký hřmot a poplach, nikdo nevěděl, co se stalo, a Švédové každého, kdo z okna vyhlédl nebo ven vyšel, zastřelili.

Kdyby se byli Švédové na Malé Straně nezdrželi a rychle postupovali dále na Karlův most, byli by zmocnili se též Starého i Nového Města. Zatím však, co na Malé Straně pobývali a drancovali, zvoněno bylo na poplach a několika důstojníkům podařilo se uprchnouti za most. Mostecká věž byla hned zatarasena, a Švédům zabráněn další postup, čímž bylo pro první chvíli Staré a Nové Město obhájeno.

Tu hned studenti, jako roku 1639., sestoupili se v akademickou legii, hned i měšťané se ozbrojili. Především byl obsazen most, potom i staroměstské a novoměstské hradby, a to zejména za kostelem sv. Jindřicha a u brány, kterou vcházelo se na nynější Václavské náměstí. Nejznamenitěji chovali se studenti, vedeni jsouce četnými vůdci, z nichž nad jiné vynikal nejen obrovskou postavou, nýbrž i důmyslem professor jesuita Jiří Plachý, muž to, kterého se nepřátelé báli, domnívajíce se, že má nějaký kouzelný prostředek, aby nebyl poraněn.

Königsmark dobytím Malé Strany a Hradčan nabyl tak znamenité kořisti, jaké Švédové nezískali v celé třicetileté válce. Neboť při jiných příležitostech, když se obyvatelstvo dovědělo, že se nepřítel blíží, rychle majetek svůj poschovalo a uprchlo. Tentokráte však nikdo se Švédů nenadál, a proto všechno zůstalo v Praze.

Tak se stalo, že na Malé Straně a na Hradčanech zajali nepřátelé 180 šlechticů, všechny nejvyšší úředníky královské, kardinala Harracha, všechny kanovníky a mnoho jiných bohatých lidí. Všem těmto zajatcům uložili veliké pokuty a výplaty a mimo to ve šlechtických domech, klášteřích i kostelích vzali, nač přišli a co za odnesení stálo. Königsmark dal odvážeti plné vozy zlata a stříbra do Němec pro sebe, a vojáci, jak vypravuje současný svědek, měřili mezi sebou uloupené peníze na klobouky. Drahocenné šperky a prsteny,

OBLEŽENÍ PRAHY OD ŠVÉDŮ R. 1648.

(Mědirytina z „Theatrum Europaeum". V popředí v levo jest znázorněno, jak švédský generalissimus Karel Gustav falckrabě zweibrückenský (potomní král švédský Karel X.) jízdným poslem dává oblehajícím zvěst o uzavření míru.)

mající cenu několika tisíc, prodávány byly po několika tolarech, tak že možno tvrditi, že tehdy bylo v Praze uloupeno majetku za několik millionů. Avšak Königsmark uloupil ještě něco cennějšího, důležitějšího, a to velkolepé zbytky sbírek Rudolfových na hradě Pražském. Mnoho sice vybral z nich již kurfirst Maximilian po Bitvě Bělohorské, ledacos odvezl též saský kurfirst, Jan Jiří, při vpádu Sasů roku 1631., nicméně však zůstalo z nich dosud mnoho v Praze. Königsmark dal vypáčiti skříně Rudolfových sbírek a co v nich shledal, jako stříbrné nábobí, porculánové vásy, uměle zhotovené předměty ze zlata, slonoviny, perleti a drahokamů, perské a indické nástroje, sochy, obrazy, dřevořezby, ocelorytiny, vzácné zbraně, zrcadla, bronzové předměty, sbírky přírodní — slovem všecko dal pobrati. Mezi drahokamy uvádějí se diamanty, topasy, smaragdy, 3000 kusů všelijak broušených granátů, několik set knoflíků diamanty vykládaných. Königsmark zajisté nepřeháněl, tvrdě, že v Praze sebral více, než Švédové odnesli za všecku ostatní třicetiletou válku. Ihned zřízeny byly zvláštní vory, na něž nakládány byly tyto věci a po Labi odváženy do Němec a dále do Štokholmu. Švédská královna, Kristina, mnoho z pokladů těch potom rozdala, takže Rudolfovy sbírky rozvezeny byly tímto způsobem po vší Evropě. Jen České království, v němž byly sebrány, nemělo z nich nic. Švédové mimo to odvezli do Stokholmu mnoho vzácných rukopisů, z nichž některé, jako staročeská legenda o sv. Kateřině, byly teprve za naší paměti zase vráceny a jako vysoce vzácné památky staročeského písemnictví uloženy v brněnském archivu.

Za to však nemohl se Königsmark dostati do Starého a Nového Města, neboť občané i studenti velmi pečlivě a bděle jich hájili. Mnohdy sic zdálo se, že Pražská města se neudrží, zvláště když i švédský general Wittenberg přiblížil se až k samé Praze a rozložil vojska svá mezi Vysočany a Hloubětínem a pak položil se až k Žižkovu, odkudž počal prudce útočiti na Prahu. Když Königsmark a Wittenberg nemohli se jmenovaných měst Pražských zmocniti, přivolali si na pomoc falckraběte Karla Gustava, nejbližšího příbuzného švédské královny Kristiny a příštího dědice trůnu po ní.

Odtud útočeno na obě Pražská města se všech stran: z Malé Strany přes most proti Starému Městu, od předměstí nynějšího Karlína proti Poříčí a z míst, kde jest nyní městský park, proti Havlíčkovu a Václavskému dnešnímu náměstí. Mimo to střileno bylo z Letné přes Vltavu na Staré Město do těch míst, kde jest Klementinum, Židovské Město a klášter milosrdných bratří. Nejprudší útoky byly podniknuty ve dnech 5. a 6. října, načež ve dnech 10. až 12. téhož měsíce zuřil útok všeobecný, který trval nepřetržitě tři dny. Švédové zmocnili se již Horské neboli Nové brány, která byla na konci nynějšího Havlíčkova náměstí; odtamtud někteří z nich dostali se až ku kostelu sv. Jindřicha. Byla to chvíle největšího napjetí a nebezpečenství. Ve městech Pražských bylo zvoněno všemi zvony na poplach, po ulicích ozýval se hluk,

EM.
JIŘÍ PLACHÝ HÁJÍ PRA
(NASTĚNNÁ MALBA V KRÁL. L

R:

ŮTI ŠVÉDŮM R. 1648.

U BELVEDERU V PRAZE.)

pláč a křik. Vojenští obránci Prahy, hrabě Colloredo a Conti, jezdili mezi bojujícími povzbuzujíce jich k udatenství. Zejména studenti a dělný lid bránili se zoufale, konajíce pravé divy statečnosti. Konečné byl útok odražen, ale tím vyhráno ještě nebylo.

Švédové vidouce, že útokem nedobudou měst Pražských, jali se pravidelně po vojensku obléhati hlavní město. Vykopali veliké příkopy, vyhazovali jednotlivé části hradeb do povětří a dne 24. října zahájili nový útok s napjetím všech sil, načež nazejtří zase na všech stranách po 5 hodin drali se do města. Tu a tam mnohým Švédům podařilo se sice probiti se do ulic pražských, nicméně byli pokaždé zase zatlačeni hlavně udatností studentstva, chasy sladovnické a pivovarské. Následkem toho i tento útok skončil pro Švédy úplným nezdarem. Avšak přes to přece neustoupili, ale chystali se opět k novému rozhodnému útoku na den 1. listopadu. Karel Gustav dobře věděl, že obyvatelstvo pražské nemá již ani potravy, ani nábojů, a proto doufal, že konečně zmocní se obou měst. V tom však po rychlém poslu došla do Prahy zpráva, že mezi císařem a Švédy uzavřen byl ve westfalských městech Münsteru a Osnabrücku dne 24. října roku 1648. mír a že ihned má zastaveno býti mezi válčicími stranami všecko nepřátelství. Pražané plačíce a objímajíce se, klesali na kolena a děkovali Bohu za své zachránění.

Tak válka, která r. 1618. vyhozením místodržících v Praze začala, skončila po 30 letech v týchž místech dne 24. října r. 1648.

O mír mezi císařem, Francií a Švédy jednáno bylo již od r. 1642., avšak teprve po šesti letech bylo vyjednávání skončeno tím, že moc císaře a Habsburského rodu byla v Němcích stenčena a že Švédové a Francouzové nabyli po 30letém válčení kromě značného rozšíření svých území i jiných velikých výhod. Čeští vystěhovalci, kteří dosud toulali se po cizině a strádali většinou nedostatkem na všem, doufali do poslední chvíle, že Westfalským mírem bude též na ně pamatováno a že budou směti vrátiti se do vlasti ke svým statkům. Zejména Jan Amos Komenský, který svými zásluhami o zvelebení školství v tehdejší Evropě a svými spisy proslavil jméno své, očekával, že zástupcové švédské moci v Münsteru a Osnabrücku nějak se postarají o české emigranty, Praví se, že prý plačky prosil ho pro živého Boha, aby neopouštěl věci české emigrace. Avšak v očekávání svém trpce se sklamal, neboť Švédové pamatovali jen na sebe a když měli, čeho potřebovali, nestarali se dále o nikoho. Westfalským mírem bylo znova stanoveno, že v českých zemích nesmí nikdo býti obyvatelem ani míti statků, kdo není katolíkem. Tím naděje emigrantů na návrat do vlasti byla na věčné časy zmařena. Jest na nejvýš bolestno čísti list, který Jan Amos Komenský, rozhořčen jsa sklamáním tím do nejhlubší duše, psal náčelníkovi politiky švédské, Oxenstiernovi, nelze bez hlubokého pohnutí čísti jeho slova, jimiž se loučí s vlastí, již neměl více spatřiti. Čtou se takto:

»Přestati mi přijde a rozžehnati se s tebou, vlasti milá! Ale jakž pak? Tak, jako Jakob, patriarcha, na smrtelné posteli své, žehnaje se s syny svými, dával jim požehnání; jako i Mojžiš odcházeje od lidu svého. Z jejichž úst já vezma slova, tobě také, národe český, na rozžehnanou požehnání vyhlašuji od Hospodina Boha tvého, abys ty předce byl a zůstával ratolestí rostoucí, ratolestí rostoucí podle studnic, ratolestí rostoucí na zeď. Požehnání mé silnější při tobě buď nad požehnání předků mých až ku končinám pahrbků věčných. *Živ buď, národe posvěcený v Bohu, neumírej, muži tvoji ať jsou bez počtu!*«

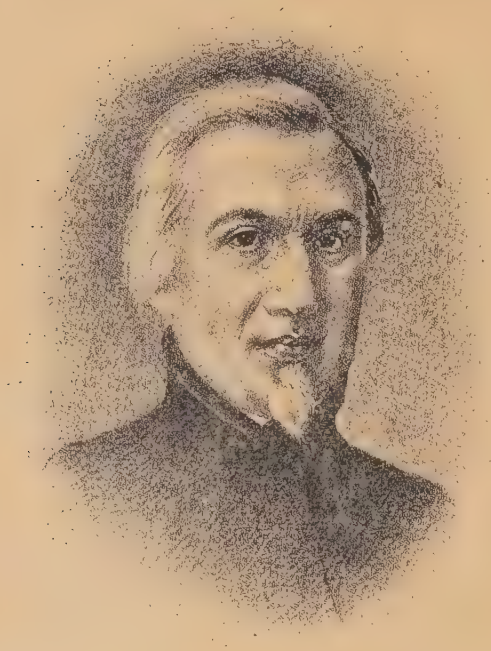
ŠVÉDOVÉ DRANCUJÍ A ODVÁŽEJÍ SBÍRKY RUDOLFOVSKÉ.
(Původní reprodukce dle obrazu H. Schüllingera.)

PO TŘICETILETÉ VÁLCE.

Po zavřeném míru uplynula ještě dvě leta, než všechny výminky byly provedeny a než se Švédové z Čech a Moravy vzdálili. Zůstala po nich pouš. V Čechách vypáleno a úplně zničeno bylo 215 zámků, 80 měst a 813 vesnic

na Moravě 63 zámky, 22 města a 332 vesnice. Obyvatelstvo dílem pro víru uprchlo ze země, dílem bylo v době válek zapuzeno ze svých bydlišť a majetek jeho vyloupen. Hlad, nouze, mor a meč řádily v království našem tou měrou, že dle bezpečných zpráv zbylo ze *tří milionů* sotva 800.009 duší, t. j. skoro *tři čtvrtiny obyvatelstva* dílem zahynulo, dílem toulalo se v cizině, kde již ve druhém, třetím pokolení pozbývalo mezi živlem cizím své národnosti. Královská města úplně schudla vypleněním a útěkem obyvatelstva a bídně pak živořila, neboť i obchod a průmysl úplně zanikl. Sedláci byli zbaveni dobytka i nářadí a úpěli ve kruté porobě pod novými pány, tak že často pole nebyla ani vzdělávána, nebo sedlák byl nucen sám se do pluhu zapřáhnouti. Ku hrozným následkům třicetileté války družil se i ten, že po valném a velikém stěhování protestantské šlechty ze země dostali se v držení zabavených statků cizinci, nejvíce vojáci, kteří s lidem sobě poddaným neměli společenských svazkův, kteří s ním necítili a neměli také slitování. Není tudíž s podivením, že selská povstání, jejichž výsledek býval vždycky stejně smutný, stávala se zjevem velmi častým. Byly ovšem také čestné výminky, neboť i v dobách těchto připomínají se někteří šlechtičtí rodové, kteří svých poddaných šetřili a hleděli je pozvednouti z mravní i hmotné bídy. Bohužel, že takových šlechetných vrchností bylo poskrovnu.

Zpravidla bývalo zaváděno hrozné poddanství selského lidu tím, že přidáváno mu robot a jiných břemen, jakož i že osobní nesvoboda byla na nejvyšší stupeň přivedena. »Poddanským městům a městečkům utrhovalo se na živnostech a na upsaných právech, z čehož nebylo odvolání.« V takových poměrech nemohlo býti ovšem o povznesení řemesel a hospodářství ani řeči. Půda pozbývala ceny tou měrou, že sedláci, jelikož ode všeho utíkali, musili býti násilím přidržováni při svém majetku. Některé, namnoze i dosti veliké vesnice zanikly docela, tak že na naše dny nezbylo po nich stopy, a zarostly lesem. Rovněž na duševní stav působila válka ohromně. Obyvatelstvo vyrostlo namnoze beze škol, bez náboženství a bez spořádané správy státní, nepoznávajíc dosud po všecken život než válku, krev a loupežení, čímž na mravech sesurovělo a stalo se tupým ku všemu lepšímu. Ano, jsou známy z doby této případy lidí docela spustlých, zvěři podobných, po všem těle a obličeji zarostlých, kteří těkali po lesích živíce se bylinami a kořínky a nemajíce o lidské mluvě ani o náboženství a lidském způsobu života ponětí. Mnozí zase utíkali od svého majetku dluhy stísněného a nemajícího pro ně ceny, a shromažďovali se v lesích a horách, načež loupeží se živili. Jedno takové shromaždiště útrapami zdivočilého lidu bylo ve skalách za Petřínem u Prahy. Tito nešťastníci přepadali bohaté kupce a tu a tam obírali pány, načež kořisti chudým rozdávali. Protože chudým neubližovali, ale naopak je podporovali, nebylo možno Petrovských — jak dle shromaždiště svého byli zváni — téměř za celé století úplně potlačiti.

BOHUSLAV BALBÍN.
(Kreslil Jan Vilímek.)

Král Ferdinand III. přesvědčiv se najednou o veliké bídě v České zemi, snažil se jí odpomoci všemi prostředky možnými. Avšak nepodařilo se mu toho dosíci, neboť již r. 1657. zemřel. Umíraje, byl přesvědčen, že ještě potřebí bude mnohých let a napjetí všech sil, aby Čechy, hmotně i mravně na nejvyšší stupeň bídy přivedené, poněkud mohly býti zvelebeny.

Jelikož v posledních dobách třicetileté války, zejména když byli Švédové v zemi, byla téměř všechna činnost katolických missionářů zastavena, zřízeny byly po míru Westfalském znova reformační komise, které měly obyvatelstvo dosud nekatolické obraceti na víru katolickou. Mimo to bylo pomýšleno na to, aby vedle pražského arcibiskupa, ustanoveni byli v Čechách biskupové se sídly v Hradci Králové, v Litoměřicích, v Plzni a Budějovicích, čímž by království bylo rozděleno na několik diecesí. Jelikož však nedostávalo se hmotných prostředků, sešlo z toho a toliko po dlouhém jednání bylo zřízeno biskupství Litoměřické, kdež za prvního biskupa dosazen byl dne 25. května r. 1656. Max Rudolf ze Šleinic. Po osmi letech zřízeno bylo též biskupství Hradecké, při čemž za prvního biskupa ustanoven byl Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka.

Reformační komise chodily po válce kraj od kraje, snažíce se obyvatelstvo obrátiti k víře římsko-katolické. Někde po dobrém, jinde s přinucením snahy ve skutek uváděly. Teprve v této době možno říci, že všechen národ v podstatě své byl obrácen a že zůstaly jen nepatrné zbytky nekatolíků aneb těch, kteří sice na oko prohlásili se za katolíky, ale smýšleli jinak. Všecka země byla konečně jednoho náboženství, jež přijala většinou s odporem proto, že církevní správa nebyla náležitě spořádána, že byl veliký nedostatek dobrých kněží, ano většina far dlouho byla spustlá. České knihy byly obyvatelstvu sice odnímány a jako kacířské páleny, avšak novými spisy, z nichž by lid čerpal útěchu v těžkých dobách a těžkém strádání, nebyl opatřován proto, že jich nebylo. Byla tedy první doba po obrácení všeho obyvatelstva na katolickou víru velice smutná, a tento neutěšený stav potrval tak dlouho, dokud z vlastního národu a ze středu lidu nepovstalo kněžstvo nové, které s ním cítilo, které staralo se o hmotné a duševní blaho jeho takovým způsobem, aby v přijaté

TOMÁŠ PEŠINA Z ČECHORODU.
(Kreslil Jan Vilímek.)

pro všecky věky pomník nehynoucí; pravdou také jest, že český lid teprve v této době náboženství katolické, dosud nenáviděné, raději přijímal a upřímněji vyznával, než když obracován byl násilím. O utváření písemnictví lidového, směru náboženského, největších zásluh dobyl si M. Šteyer, jesuita, zakladatel Dědictví svatováclavského, kteréž od roku 1669. pečovalo o vydávání kněh pro lid v jazyce jemu srozumitelném, laciných, většinou i zdarma rozdávaných.

V době této byly v Čechách sice rozhojňovány kláštery, avšak tím nebylo nedostatku v duchovní správě odpomoženo, neboť na venkově často jediný farář spravoval 6 až 8 far, tak že lidé jmenovitě v zimě postrádali útěchy náboženské.

Nejvíce se rozšiřoval řád jesuitský, jemuž již v době třicetileté války svéříře shledával útěchu a mohl ji vroucněji vyznávati. Ve smutných těchto časech jedinou téměř četbou lidu českému zůstata kronika Václava Hájka z Libočan, sepsaná a tiskem vydaná již za Ferdinanda I., jež zabavována nebyla, poněvadž se nesla duchem katolickým.

Doba domácích, vynikajících a ušlechtilých kněží přišla teprv za několik let po třicetileté válce. Jest to doba, kdy působil *Bohuslav Balbín, Tomáš Pešina z Čechorodu, Hammerschmied, Berghauer, Beckovský, Matěj Šteyer* a jiní. Podle předního zástupce možno dobu tu nazvati Balbínskou. Předním znakem jejím jest snaha poučovati všecky vrstvy národu o minulosti jeho, síliti ve troskách a zbytcích klesající národnosti české vědomí a tím ponenáhlu pozvedati ji k novému životu. Co Balbín a jeho přátelé v této věci vykonali, postavilo jim

JAN BECKOVSKÝ.
(Kreslil Jan Vilímek.)

řena byla Pražská universita a všecko školství v zemi. Když potom o universitu vznikly jisté spory, nařídil, r. 1653. císař Ferdinand III., aby Karolinum a Klementinum byly spojeny v jedno učení, kteréž nazváno bylo *Karlo-Ferdinandskou universitou.* Spojení to bylo provedeno dne 4. března r. 1654. a to tak, že fakulta bohoslovecká a filosofická obsazeny byly professory řádu jesuitského, fakulty právnická a lékařská professory světskými. Mimo to založili nebo znovuzřídili jesuité četné domy tak zvaná kollegia, při nichž byla zpravidla gymnasia, takže všecka starší gymnasia v Čechách jsou původu jesuitského, jako akademické gymnasium, malostranské a novoměstské v Praze, gymnasium v Králové Hradci, Krumlově, Jindřichově Hradci, Klatovech, v Chebu Chomutově, Litoměřicích, Jičíně atd. Vedle kollejí zřizovali si také příbytky, menšího rozsahu, tak řečené residence, a konečně i missionářské stanice. Jesuité nejvíce se přičiňovali, aby český lid přiveden byl zase k víře katolické. Ač mnozí činívali tak způsobem příkrým, přece dlužno vyznati, že nikdy nebylo na jesuity stěžováno si v ohledu mravním ani v dobách, kdy ze všech stran na ostatní katolické kněžstvo bylo žalováno. Za to ovšem nescházelo oprávněných nářků na násilnosti při obracování na víru vojskem. Teprve, když mezi jesuity a jinými missionáři kněží domácího původu vynikli, bylo pečováno o to, aby vrchnosti poddaného lidu neutlačovaly, jakož i aby vesničané obracováni byli k víře katolické důvody rozumnými nikoli násilím.

Jesuité postarali se též hned po třicetileté válce o rozšíření úcty k Panně Marii, následkem čehož vznikla četná poutnická místa k účelu tomu. Oni také nejvíce usilovali, aby Jan z Pomuku (z Nepomuku), jenž byl utopen na rozkaz krále Václava IV., uznán byl za svatého, což po delším úsilí roku 1729. se podařilo. Hned po válce byl za patrona království Českého vedle sv. Václava přijat též sv. Josef.

Mimo jesuity též jiní četní řeholníci nabyli v Čechách kostelů a klášterů. Zejména hibernové, milosrdní bratří, bosí karmelitáné a piaristé, kteří v XVII. století byli v zemi usazeni a nabyli dosti velikého majetku. Dobrým zřízením řádovým a velikým vlivem vedle jesuitů vynikali kapucíni, kteříž usazování hlavně tam, kde se obyvatelstvo jen povrchně přiznávalo ku katolictví.

V Čechách i na Moravě bylo dosti těch, kteří nebyli spokojeni s rozmnožováním klášterů, poukazujíce na to, že v nich hromadí se veliký počet kněží, kdežto na venkově jest v církevní správě veliký nedostatek. Skutečně také přese všecky snahy kardinala Harracha a jeho nástupců cítěn byl nedostatek světských kněží i dále, neboť nové fary zřizovány byly velmi liknavě, jelikož vrchnosti, které zmocnily se bývalého majetku farského, zdráhali se jej vydati. Proto až do císaře Josefa II. byl počet far v Čechách velice skrovný a neodpovídal skutečným potřebám.

Po Bělohorské bitvě žádala církev, aby jí bylo vráceno všecko, co jí někdy patřívalo a zápisy císaře Sigmunda bylo rozchváceno. Avšak žádosti

této nebylo možno úplně vyhověti z různých příčin a proto byla mezi pražským arcibiskupem, jakožto zástupcem papeže, a mezi císařem uzavřena smlouva *solní*, dle níž byly katolické církvi některé statky vráceny a za ty, které vráceny býti nemohly, zavázala se vláda platiti arcibiskupovi z každé prodané bečky soli jistý poplatek, jejž arcibiskup mohl se svolením papeže obraceti k účelům církevním.

Největší pohromu třicetiletou válkou utrpěla česká národnost. Do vyhubené, tří čtvrtin obyvatelstva zbavené země přicházeli ze všech končin světa noví osadníci, které vrchnosti na pozemcích svých usazovali, aby měli pracovní lid. Do měst usazováni byli většinou vysloužilí vojáci z nejrůznějších národností, do vesnic vítán byl každý, ať přišel odkudkoli. Německý jazyk, který již před třicetiletou válkou rozmohl se v zemi měrou velikou, rozšířen byl po ní tak, že hranice mezi německou a českou národností byla již v XVII. století téměř taková, jako jest nyní, neboť třetina obyvatelstva v Čechách byla již jazyka německého. Cizí šlechta, která v zemi za třicetileté války se usadila a česky se nenaučila, opatřila se též cizím, hlavně německým úřednictvem a služebnictvem. Avšak nejen v soukromém, ale též ve veřejném životě užívala němčiny, jsouc k tomu oprávněna Obnoveným zřízením zemským. Vrchnostenští úředníci velice krutě, ano surově vydírali na lidu selském roboty a poplatky, při čemž učili se jejich jazykem opovrhovati. Též vojskem a úřady byla němčina valně rozšiřována, neboť kdo z domácích chtěl dojíti nějaké služby, byl nucen přivyknouti cizímu jazyku a zapomínati na svůj původ. Způsobem tím i zbytky staré šlechty domácí, jež přetrvaly bouře třicetileté války, počaly se národu svému odcizovati, ano právě v těchto rodech bývala česká národnost z husta urážena.

CHRÁM SV. MIKULÁŠE V PRAZE NA MALÉ STRANĚ.
(Pohled z Mostecké ulice. Dle fotografie *J.* Eckerta v Praze.)

REFEKTÁŘ V BÝV. KLÁŠTEŘE SV. MIKULÁŠE NA STARÉM MĚSTĚ V PRAZE.
(Původní reprodukce dle fotografie J. Eckerta.)

Jest pochopitelno, že za těchto poměrů, kdy všude panovala němčina a francouzština, české písemnictví nejen nezkvétalo, ale naopak hluboce pokleslo. Čeští vystěhovalci za hranicemi sice po česku psali a mateřský jazyk svůj vzdělávali, ba právě v této době velikými a slavnými spisy v celém světě nejvíce se proslavil poslední biskup Jednoty bratrské, Jan Amos Komenský.

Než český národ v Čechách z těchto spisů neměl žádného užitku. Spisy za hranicemi vydávané považovány totiž za kacířské, a proto do země nesměly.

V Čechách samých o vzdělání písemnictví bylo jen nepatrně pečováno. Jak již napověděno, bylo velmi snadno staré knihy spáliti a zničiti, ale bylo nesnadno nové písemnictví vzkřísiti, a to tím nesnadněji, že kněžstvo většinou přicházelo z ciziny.

Teprve až v době Balbínově počali domácí kněží ponenáhlu pěstovati český jazyk a psáti v něm. Toto nově vznikající písemnictví, jež ostatně mnoho trpělo všestrannou tehdejší pokleslostí jazyka českého, však hrozně dusily úřady, jež byly ustanoveny k přehlížení a schvalování kněh, a jež *censurou* byly po latinsku zvány.

Pravidla, která censura stanovila, byla tak přísná, že rozvoj písemnictví byl naprosto nemožný. A podobně i školství tehdejší nebylo přístupno pokroku, neboť příliš utkvělo a skostnatělo ve starých řádech.

Hluboce dojemně vyložil Bohuslav Balbín tehdejší stav českého jazyka v památné Rozpravě své o obraně jazyka slovanského, zvláště českého, kterouž po latinsku sepsal a věnoval svému příteli, Tomáši Pešinovi z Čechorodu, která však za živobytí jeho nesměla býti vydána. Tu vylíčeno jest, jak Čechy

VÁCLAV HOLLAR.

KAREL SKRÉTA.

(Kreslil Jan Vilímek.)

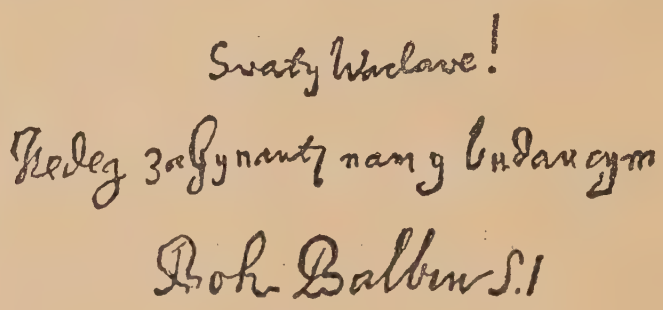
den ku dni jsou drancovány, zlehčovány a na mizinu přiváděny, jak od nedoukův a nevděčníků mnoho se vypravuje na potupu všeho národu, jak slepotou poraženi a opovrženi jsou Čechové, jimž vše, co domácí, zapáchá, kteří sami pohrdají a učí se nenáviděti vlastní svůj jazyk, ano jak byli tehdy i lidé, kteří tak nenáviděli český jazyk, jsouce proti němu předpojati a rozpáleni, že za urážku považovali a zle soptili, slyšeli-li koho v Čechách česky mluviti. Balbín slovy, která mluví k srdci, vykládá o Slovanech a českém národu, o úplném jeho ponížení v XVII. století, jakož i kárá plamennými slovy způsob, kterým tehdáž s českým jazykem nakládáno. Čtoucímu zdá se místy, jakoby šlechetný spisovatel pokládal český jazyk již za odsouzený k vyhynutí, avšak v posledních řádcích této slavné obrany ozývá se důvěra v Boha a ve spravedlnost. Tu vykládá, jak býval slovanský jazyk vůbec a český zvláště slaven ve starších dobách, a končí znamenitou rozpravu svoji prosbou k Bohu a svatému Václavu, aby nedal zahynouti nám a budoucím:

»Ty, o patrone země České nejpřednější a největší, Václave, obnovitelem slávy, t. j. Vratislavem budiž a Čechám svým navrať slávu dávnou. Opět na to postaviž nás místo, s něhož vlastní netečností i hříšnou zlobou jiných, neb pochlebenstvím mnohých nezaslouženě jsme upadli, nejvěrněji až do skonání sloužíce Tobě i víře nejsvětější i králům! Ty, národu našeho záštito a podporo, zahynemeli, Tobě zahyneme! Od nových obyvatelů marně bys očekával poctu, kterouž Tě země Česká od tolika věků velebí a miluje. Tudíž opakujeme: *Nedej zahynouti nám ni budoucím!* Neráčíš-li snad vyslechnouti synů zvrhlých, slyšiž i vyslyšiž prosby předků, kteříž orodovali za

potomstvo své a v nebi na Tebe hledí. Svatý Václave, mučedníku Kristův, jediný dědici země České, oroduj za nás!«

A nevolal šlechetný kněz a vlastenec k patronu země České nadarmo. Opět po dlouhé mdlobě zasvitli národu jeho dnové lepší.

Také umění pokleslo v těchto neutěšených dobách. Nejpřednější umělci, jako slavný rytec Hollar, toulali se ve vyhnanství. Teprve, když největší bída byla poněkud zažehnána, povstali zase noví umělci čeští, jako Škréta, Kupecký, Brandl, otec a syn Brokoffové a j., kteří mistrovskými pracemi povznesli umění malířské a sochařské. Od obou Brokoffů jmenovitě pochází většina soch, jimiž doposud vyzdoben je Karlův most v Praze. Ve stavitelství vznikl působením Vlachů, Němců a některých domácích stavitelů způsob staveb, jenž zván jest *barokem.* Ve slohu tom vystavěny byly nejnádhernějším způsobem některé pražské kostely, jako zejména kostel sv. Mikuláše na Malé Straně, jakož i četné paláce šlechtické v Praze i na venkově. Nad jiné vynikl mezi mistry slohu barokového i mnohostí i mohutností svých staveb kostelních a světských z krajanů našich K. Dientzenhofer, jenž mimo jiné zbudoval i klášter sv. Mikuláše s nádherným refektářem na Starém Městě v Praze.

RUKOPIS BALBÍNŮV.

Veřejné události za králů Leopolda I., Josefa I. a Karla II. (VI.).

(1657.—1740.)

Nástupcem Ferdinanda III. měl býti Ferdinand IV., za krále již korunovaný. Avšak zemřel ještě za života otcova v jinošském věku. Proto povolán byl na trůn druhorozený syn Ferdinandův, Leopold, tehdy ještě ne zcela osmnáctiletý. Leopold připravoval se původně ku stavu duchovnímu, a toto vychování vtisklo ráz vší jeho povaze. Byl klidný, tichý a nevšední přítel tehdejší učenosti a vzdělanosti. Panoval 48 let (1657—1705).

Ale právě doba tohoto panovníka byla proti vůli jeho velmi bouřlivá. V Uhrách vznikly totiž veliké spory s tamější šlechtou, a nad to Turci zne-

pokojovali nejen Uhry, ale všecku říši Habsburskou. Nikdy však vojenství naše neslavila takových triumfů, jako v době této. Turci sice r. 1683. dostali se až k Vídni, kteráž však statečností velících generálů Arnošta Rüdigera ze Starhenberka a českého pána Kašpara Kaplíře ze Sulevic byla zachráněna. Brzy potom obrátilo se válečné štěstí na stranu našich vojsk zásluhou znamenitých vojevůdců, mezi nimiž na prvém místě vynikl slavný a jako člověk i jako voják stejně veliký princ Eugenius Savojský. Ten za krále Leopolda I. začal voditi rakouské voje od vítězství k vítězství, takže Turci byli vypuzeni z celých Uher, všeho Sedmihradska bylo dobyto, ano za Karla VI. slavně bojoval Eugen Savojský v Srbsku, Bosně a Hercegovině.

Království České bylo při těchto válkách ušetřeno od záhub, neboť žádný nepřítel nepřišel do země; ovšem bylo nuceno na války přispívati velkými dávkami a berněmi, jakož stále vydržovati v zemi četné vojsko.

Za to stiženo bylo království naše pohromami jinými, které zavinilo hlavně přetěžování selského lidu dávkami a robotou. Nejlépe naznačuje stav ten výpověď, již pronesl jistý znamenitý muž r. 1669. v ten rozum, že český sedlák, který všecku robotu, již mu šlechta ukládá, všecky daně neboli kontribuce a těžké útisky trpělivě snáší, zasluhuje pojat býti v počet svatých mučenníků. Na všech stranách bylo stěžováno, že se s lidem nakládá krutě, že pro nepatrnosti bývá trestán dlouho trvajícím vězením, a že vrchnostenští úředníci nemají s ním smilování.

V zápiscích šlechetného generala křižovníků, Jiří Pospíchala, dočítáme se, jak bylo na mnohých statcích se sedláky nakládáno, jakož i dovídáme se, že poměrně nejlépe vedlo se poddanému lidu na statcích vyššího duchovenstva, kdežto na statcích pánů světských, zejména cizích, vedlo se mu velmi zle. Mnozí měli za to, že prý jest lépe býti šelmou nežli Čechem, a mínili, že sedláky prý možno řezati jak vrbu; tím prý lépe roste, čím více se ořezává. Tak týž šlechetný křižovník vypravuje o hraběti Bredovi, že když sedlákům všecko vzal, co měli, a o všecko je připravil, dal ženám a pannám selským copy stříhati a prodávat je parukářům.

Tyto smutné poměry musily konečně nutně vésti ku zjevné vzpouře, neboť nikdo se utiskovaného lidu nezastával, u nikoho nemohl nalézti ochrany proti násilnostem. Nespokojenost sedláků českých podporována byla z Uher od tamějších povstalců proti císaři, jakož i Francie od dvora krále Ludvíka XIV., který stále válčil s císařem a tudíž rád působil mu ve vlastních zemích jeho nesnáze. Než ještě došlo ku zjevnému povstání, sedláci chodili si stěžovat. Ač z mnohých míst bylo sdělováno, že se s nimi nakládá hůře než s otroky, takže prý více zkoušejí než by snášeti musili od Turkův a Tatarů, přec mnoho nepořídili.

Konečně r. 1680. vypukla zjevná vzpoura a to v kraji Čáslavském na panství Čestín-Kosteleckém, jehož majitelem byl baron Freiszleben, kterýž

lichvářstvím svým a svých předků nabyl velikého majetku a který své pod dané tyransky trápil. Ku vzbouřeným sedlákům na jeho panství přidružilo se též mnoho lidu odjinud. Freiszleben byl na zámku Čestínském zajat a pak utlučen.

První tato zvěst způsobila mezi sedláky v celém království veliké hnutí, takže za krátko rozmohlo se povstání po všem Chrudimsku a Hradecku až k Polici a Broumovu. Rovněž v nejsevernějších částech Čech vzbouřili se na panstvích Fridlandském a Děčínském sedláci němečtí.

Když již na všech stranách počaly bouře, tu teprve svolal císař tajnou radu, aby vysvětlila mu příčiny všeobecného pozdvižení selského. A tu vylíčili tajní radové králi Leopoldovi povstání selské jako politickou agitaci uherských povstalcův a krále francouzského Ludvíka XIV.; ale že by podnět byl k němu zavdán týráním poddaných, bylo zamlčeno. Císař Leopold rozkázal generalovi Piccolominovi, aby se dvěma jízdními pluky vyšel proti sedlákům, proti nimž vydán byl též mandat, jímž se nařizovalo, aby vzpoury zanechali. Sedláci nepřestávali do Prahy posílati zástupců svých, aby tam pravý stav věci vyložili, jakož i slíbili, že ochotně se poddají, stane-li se jaká náprava. Avšak páni kteří obklopovali dvůr císaře Leopolda, schválně ukrutnosti sedláků náramně zveličovali, takže panovník ani neseznal příčiny povstání, ani se nedověděl, že sedláci slibují dokonalé poslušenství a prosí jen, aby bylo s nimi lidštěji zacházeno a v nesnesitelných břemenech poněkud poleveno.

Brzy po tom zdvihli se též sedláci v Litoměřicku a Plzeňsku. Napřed také poslali do Prahy stížnosti své proti vrchnostem, ale když se ukázalo, že císař jich ani nedostal do rukou, povstali rovněž proti svým utiskovatelům, mstíce se na nich vypalováním zámkův a dvorů, takže šlechta ve zmatku utíkala pod ochranu vojska. Jelikož však povstalci ustoupili do lesů a hor, nemohlo vojsko dlouho nic pořídit. Ale proti náležitě zřízeným plukům vojenským bylo bojovati těžko. Sedláci byli v několika srážkách krvavě poraženi, a ti, kteří do zajetí upadli, těžce i krutě potrestáni.

Císař Leopold maje dosud za to, že povstání způsobeno bylo vlivem z ciziny a jest rázu politického, povolil šlechtě ještě více než před tím a vydal patent, jímž všechna práva poddaných lidí i obcí byla prohlášena za neplatná a jen ta měla dále býti zachována, která by po Bělohorské bitvě od nových vrchností stvrzena. Nicméně však, když později císař se přesvědčil, že mnozí šlechtici povstání lidu zavinili, snažil se dle své povahy o všelijaké ulehčení robot a jiných břemen. Jelikož však nebylo dozoru, zdali přání císařovo se jak náleží provádí, vrchnosti neposlechly, a může se říci, že selské poddanství bylo následkem bouře r. 1680. ještě zhoršeno.

Císař a král Leopold zdržoval se po některý čas v době selského povstání v Praze, kdež byl slavně ctěn a pobyt jeho ve hlavním městě oslavován. Z Vídně ujel proto, že tam zuřil strašný mor, kterýž však ve druhé polovici

VÝJEV ZE SELSKÉ VZPOURY ROKU 1680.

(Původní reprodukce dle obrazu Stanislava Hudečka.)

roku 1680. přiblížil se též do Českého království. Napřed zuřil v Židovském Městě, pak i v ostatní Praze a v Čechách, takže dle tehdejších zpráv pomřelo prý v Čechách okolo 100.000, v samé Praze asi 30.000 lidí.

Brzy potom jiná pohroma stihla království. Francouzský král, Ludvík XIV., o němž bylo již praveno, že s císařem Leopoldem žil v nepřátelství, nepřestával posílati do dědičných zemí krále Leopolda svých náhončí, aby lid proti panovníkovi pobuřovali a jinak nesnáze mu působili. Konečně neostýchal se poslati do Čech též žhářů, kteří vypalovali dědiny a působili veliké škody obyvatelstvu k tomu konci, aby nemohlo odváděti berní. Tak zejména víme, že zločinci ti vypálili Broumov, Trutnov a Klatovy; jest též známo, že pokusili se dne 21. června r. 1689. vypáliti i Prahu. Oheň, který založili na několika místech ve Starém a Novém Městě, rozšířil se tak, že přes 400 domů vyhořelo. Tehdejší kronikář český, Jan Beckovský, sám pomáhal oheň hasiti a událost tu popsal.

Když císař Leopold I. dne 5. května r. 1705. zemřel, nastoupil na trůn syn jeho, *Josef*, toho jména první. Byl to mladý, velmi nadaný muž, který rozhodně přičiňoval se o povznesení pokleslého stavu zemí českých, rakouských i uherských, ač říše jeho byla zapletena v ohromné války. Na všech stranách zřizoval poradní sbory a kommisse, které měly činiti návrhy, jak opraviti soudnictví, bernictví, ústavu a zřízení země. Avšak naděje, že nový panovník povznese stav Českého království, byla, bohužel, zmařena, neboť císař Josef I. již dne 17. dubna r. 1711., tedy za šest let po svém nastoupení na trůn, zemřel jsa ve 33. roce svého života. Odešel na věčnost tak nepředvídaně, že ani nemohl se dáti korunovati za českého krále.

Jelikož císař Josef I. zůstavil toliko dcery, nastoupil po něm na trůn bratr jeho *Karel*, jako císař toho jména šestý, jako český král toho jména druhý. Za vlády jeho Eugen Savojský velmi slavně dokončil výboje proti Turkům v Uhrách, jakož i uskutečněny byly některé opravy, jež zamýšlel provésti již předešlý panovník. Zejména opraveno bylo krajské zřízení české tak, že počet krajů byl zmenšen. Potom povoleno zřízení tak řečeného *výboru zemského neboli stavovského*, který od té doby trvá dosud; ten prováděl všecko, o čem se sněm usnášel, a zvláště staral se o vybírání berní a užití jich k účelům těm, na které byly povoleny. Císař Karel VI. miloval umění a prováděl veliké stavby, jakož i velmi horlivě pečoval o povznesení průmyslu a obchodu. Ve příčině té staly se za vlády jeho mnohé, pro pozdější dobu důležité začátky. Tak zejména zřizovány byly silnice a činěny návrhy na zlepšení některých průmyslových odvětví. I rozmáhalo se opět české plátenictví, soukenictví a sklářství. Jelikož byl císař Karel VI. jednak příliš zeměstnán záležitostmi zahraničnými, jednak měl veliké a důležité starosti o budoucnost své říše, zůstaly mnohé opravy nedokonány.

Karel VI. nemaje ani synů, ani příbuzných dědiců mužských v pobočných rodech neboli liniích Habsburských, uvažoval, jak nařídíti nástupnictví, aby země jeho nebyly anebo nestaly se kořistí mocnářů sousedních. Měly-li země zachovány býti rodu Habsburskému, zbýval tu jediný prostředek, a to ten, aby z nástupnictví nebylo vyloučeno potomstvo ženské. Za tou příčinou dal Karel VI. po delších úvahách sestaviti nařízení, dle něhož všechny země rodu Habsburského prohlášeny za jediný celek nedílný pro ten případ, že by nebylo mužských dědiců, měly dcery jeho, především nejstarší z nich, nastoupiti po něm na trůn; kdyby pak i tyto zemřely, měly zdědíti trůn dcery bratra jeho, Josefa I., a jejich potomstvo. Toto nařízení, r. 1713. vydané, předložil panovník sněmům jednotlivých svých zemí jak rakouských, tak uherských a českých, žádaje, aby je přijaly, t. j. aby mezi panovníkem a národy učiněna byla o nástupnictví na trůn nová smlouva. Stavové čeští přijali toto nařízení dne 16. října r. 1720., a skoro současně učinili tak i stavové moravští a slezští. Když pak se později Karel dal v Praze korunovati na českého krále, přísahali stavové zemí koruny České den před korunovací 4. září r. 1723. věrnost nejenom jemu, nýbrž i jeho potomstvu dle zákona nedávno přijatého. Nařízení stalo se zákonem, jenž nazván byl *pragmatickou sankcí.*

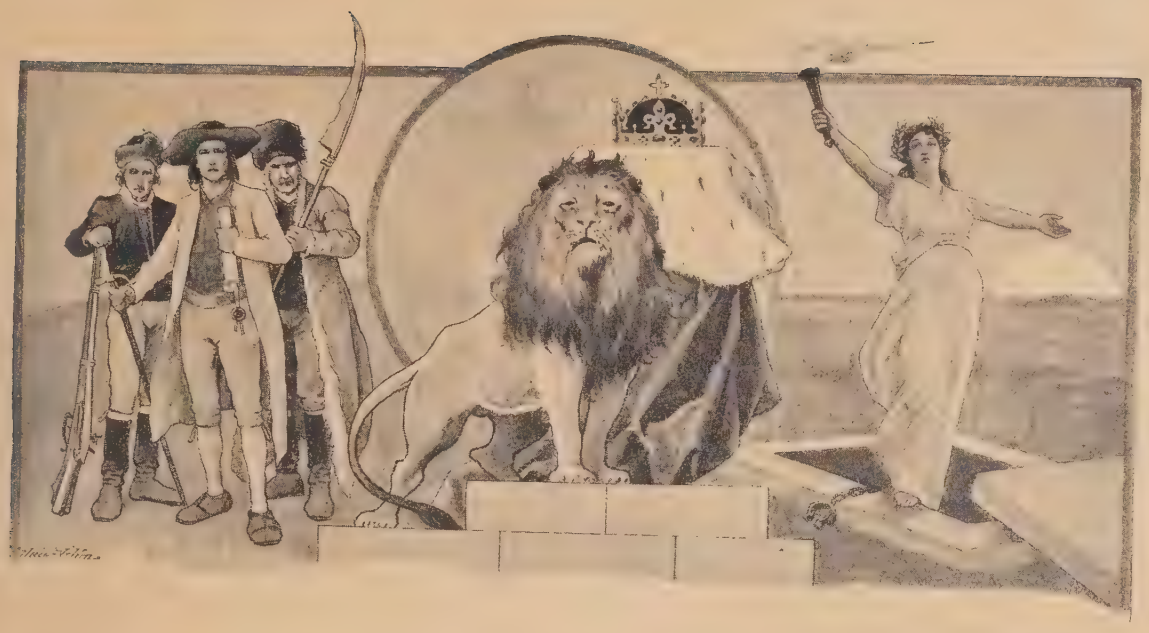
Podle ní měla nastoupiti po Karlovi VI. na trůn nejstarší dcera jeho, *Marie Terezie*, kteráž r. 1736. provdala se za *Františka*, někdy vévodu lotrinského a tehdy velkovévodu toskánského.

Brzy potom dne 20. října r. 1740., Karel VI., jenž byl poslední mužský potomek rodu Habsburského, zemřel, a Marie Terezie nastoupila na trůn, čímž v Českém království a v ostatních dědičných zemích nabyl vlády *rod Habsbursko-Lotrinský.* Událostí touto nastává pro království České doba nejen nových bouří válečných, nýbrž i důležitých proměn vnitřních.

KNIHA PÁTÁ.

ČECHY ZA VLÁDY RODU HABSBURSKO-LOTRINSKÉHO.

(OD R. 1740.)

Boj o dědictví rakouské a vojny pruské za Marie Terezie.

Pečlivý nebožtík císař a král Karel VI. (II.) velmi horlivě se staral, aby všechny státy evropské uznaly pragmatickou sankci, a aby Marie Terezie v pokoji uznána byla za panovnici zemí zděděných. Všichni panovníci slíbili tak učiniti, a zavázali se, že budou při pragmatické sankci státi. Avšak sotva Karel zemřel, a mladistvá *Marie Terezie* ujala se vlády (1740.—1780.), hned téměř všecka Evropa povstala proti ní a tehdejší mocnáři chtěli se o země rakouské, české a uherské rozděliti.

Nejnebezpečnějším její nepřítelem byl tehdejší pruský král, Fridrich II., zakladatel vojenské moci a slávy pruské, a odtud Velikým od Prusů zvaný. Panovník ten hned po smrti Karla VI. (II.) vtrhl s vojskem do Slezska prohlašuje, že přichází jako přítel domu Rakouského, ač vlastně měl v úmyslu zmocniti se celého Slezska. Napřed žádal, aby mu Marie Terezie dobrovolně dala Slezsko, a sliboval za to pomáhati jí proti ostatním nepřátelům. Když však Marie Terezie odmítla tuto žádost, počal dobývati ve Slezsku pevnosti za pevností. Královna neměla vojska, a proto dařilo se Fridrichovi dobře. Teprve přes zimu sehnala armádní sbor, který pod vedením hraběte Neipperka poslala proti Prusům. Avšak Neipperk byl dne 10. dubna r. 1741. u Molvic poražen, načež pruský král Fridrich opanoval celé Slezsko. Tamější obyvatelstvo, od dávných let již buď německé, buď poněmčilé, s radostí vítalo pruského krále a rádo podstupovalo jeho panství. Ne nedůležitou úlohu při tom měla stránka

náboženská, neboť obyvatelstvo Slezska z veliké části bylo protestantské a spatřovalo v Prusech ochránce svobody svého vyznání. Marii Terezii po této první ztracené bitvě nezbývalo, leč s pruským králem uzavříti příměří.

Zatím utvořil se působením Francie, která nad jiné země nepřátelsky chovala se k Marii Terezii, veliký spolek nepřátel Rakouska, k němuž přistoupili též Karel, kurfirst bavorský, August III., kurfirst saský, a zároveň král polský, i jiná duchovní i světská knížata německá, zejména také arcibiskup kolínský. Konečně ku spolku přistoupil i Filip V., král španělský, a Karel Emanuel, král sardinský. Účelem spolku bylo pokořiti Marii Terezii a země její rozděliti. Při tom měl Čechy dostati bavorský kurfirst Karel, který si na ně dělal nároky odtud, že byl manželem jedné z dcer zesnulého císaře Josefa I.

V měsíci srpnu r. 1741. vtrhlo veliké vojsko francouzské a bavorské z Bavor do Horních a Doleních Rakous. Z počátku táhlo k Vídni, načež se obrátilo do Čech a na Budějovice postupovalo ku Praze. Saský kurfirst poslal současně vojsko ze Sas na Děčín, Ústí a Litoměřice, rovněž ku hlavnímu městu Českého království.

V Praze byla v době té nepatrná posádka, jejíž vrchním velitelem byl hrabě Ogilvi. Nicméně odhodlal se za pomoci několika tisíc měšťanů brániti města tak dlouho, dokud by nepřišla pomoc, která byla mu slíbena a kterouž sbíral velkovévoda toskánský František, manžel Marie Terezie. Avšak spojené vojsko francouzské, bavorské a saské si pospíšilo, a již dne 26. listopadu r. 1741. provedlo ze čtyř stran útok na Prahu a zmocnilo se jí. Vítězové však v dobytém městě neloupili a nikomu neubližovali. Když již nepřálelé měli Prahu ve svých rukou, dorazilo teprve vojsko Marie Terezie k Benešovu u Prahy. Vidouc, že přišlo pozdě, obrátilo se do jižních Čech.

Karel, kurfirst bavorský, počínal si v Praze jako český král, a oznámil všem stavům, aby přišli k jeho dvoru. Mnozí, zejména ti, jichž statky byly obsazeny od vojsk bavorských a francouzských, přišli, načež Karel dal si od nich holdovati ve chrámě sv. Víta, ano dal se i od tehdejšího pražského arcibiskupa v prosinci roku 1741. korunovati za českého krále, nazvav se jména svého třetím. Poněvadž za nedlouho bylo mu odejeti do Německé říše, aby se dal ve Frankfurtě zvoliti za císaře římsko-německého, ustanovil na svém místě z českých šlechticů tak řečenou deputaci neboli prozatimní vládu. V čele jejím byl Filip hrabě Kolovrat-Krakovský, a členy: hrabě Buquoi, Chotek, Černín a jiní. Karel při korunovačním sněmu vyžádal si od stavů velikou pomoc peněžitou, až do 12 mil. korun, kteráž suma byla na tu dobu ohromná. Nejvíce Čechové pozastavovali se nad tím, že sněm ten zahájen byl francouzsky kdežto dříve i potom jednací řeči sněmu byl jazyk český a německý. — Když byly Karlovi tyto peníze povoleny, odejel do Frankfurta, kdež byl v lednu r. 1742. jako Karel VII. zvolen za císaře římsko-německého.

Ačkoliv měl Karel hlavní město království Českého ve svých rukou, ač dosáhl i koruny císařské, přece postavení jeho nebylo tak výhodné, jak se zdálo. Vojsko Marie Terezie, které od Benešova couvlo do jižních Čech, obrátilo se do Rakous a odtud vpadlo do Bavor, do vlastní země kurfirsta Karla, kdež vedlo si vítězně.

Fridrich, král pruský, nedodržev Marii Terezii smluveného příměří, počal již r. 1741. pošinovati vojska svá ze Slezska dále do Cech a do Moravy. Tam osazoval kraje v Polabí, jako Litoměřický, Boleslavský a Hradecký, tu zase zmocnil se zejména Olomouce. Na počátku r. 1742. opanoval pevnost Kladsko, načež všecko jeho vojsko vyrojilo se na Moravu a do Čech, kde si počínalo nesmírně ukrutně. Byly ukládány čtyrnásobné daně, bylo v městech i vsích rabováno a vše vytloukáno, rodičům byly odnímány děti od 12 let, a mladíci násilně odváděni do pruského vojska. Všude prý bylo pláče a nářku otců i matek do nebe volajícího. Obyvatelstvo na mnoho mil v okolí, kam vojsko vpadlo, rozprchlo se do lesů ač byla krutá zima. Tu zejména mladí lidé při ohních prodlévali mnoho neděl, aby nepadli do rukou pruských vojáků.

Za těchto poměrů nezbývalo Marii Terezii, než na rychlo odvolati vojsko své z Bavor do království Českého. Tu za vůdce jeho ustanoven byl Karel, vévoda lotrinský, bratr velkovévody Františka, manžela Marie Terezie. Vojevůdce ten rychle pospíšil proti nepřátelům, s nimiž konečně srazil se dne 17. května r. 1742. u *Chotusic blíže Čáslavě.* Po strašné řeži, v níž na obou stranách mnoho tisíc mužů padlo, zvítězil král pruský. Vojska Marie Terezie ucouvla téměř až k Písku, avšak v úplném pořádku.

Aby si Marie Terezie aspoň na jedné straně uvolnila, byla nucena uzavříti s Fridrichem mír a to dne 11. června r. 1742, ve Vratislavi. Králi pruskému bylo postoupeno všecko tehdejší Slezsko, vyjma tři malá knížectví: Těšínské, Krňovské a Opavské, místo nichž přidán byl Fridrichovi celý jeden kraj království Českého, tak řečené hrabství Kladské.

Mírem tímto získala Marie Terezie za spojence krále anglického a průběhem další války některé z mocností Rakousku dosud nepřátelských přešly na stranu jeho.

Když pruský král odtáhl z Čech, Karel Lotrinský obrátil se ku Praze, hodlaje ji vysvoboditi z rukou vojska francouzsko-bavorského Měl přes 60.000 bojovníků, kdežto francouzský maršal Belle-Isle, měl v Praze jen asi 30.000 mužů. Nicméně bránili se Francouzi a Bavoři 11 neděl za nesmírně těžkých okolností, neboť nejen měli nepřítele kolem svých zdí, ale většina obyvatelstva pražského chovala se k nim rovněž nepřátelsky, podporujíc vojsko Marie Terezie, kde jen bylo možno. Praha byla konečně tak sevřena, že ve městě nastal nesmírný nedostatek a drahota ve všech potřebách k živobytí. Tak na př. libra (asi $^1/_2$ kg) masa byla za 6 K, kopa vajec za 30 K, libra uzeného masa 3 K, slepice za 16 K až 18 K, libra rýže až za 2 K, libra másla za 5 K atd.

Naposled byli poráženi též koně, jichž bylo požito v době té na 8000. Avšak Francouzové přece nechtěli se vzdáti, nýbrž očekávali pomoc, která skutečně již blížila se od Bavor přes západní hranice Čech. Karel Lotrinský, aby zabránil spojení těchto dvou francouzských armad, opustil Prahu a táhl na západ proti přicházejícímu vojsku pomocnému. Příležitosti té užil Belle-Isle a dne 17. prosince r. 1742. v nejkrutější zimě a v největším nedostatku všech potřebných věcí opustil Prahu se zbytkem svých vojsk. Dostal se sice až do Chebu, avšak většina vojska jeho zahynula hladem a zimou. Na devítidenním pochodu tom pomřelo asi 9000 vojáků.

Království České bylo konečně prosto nepřátelských vojsk. Dne 29. dubna r. 1743. přijela Marie Terezie do Prahy, kdež zůstala 48 dní. Dne 12. května dala se slavně korunovati za českou královnu od biskupa olomouckého, protože pražský arcibiskup byl v nemilosti. Na to Marie Terezie dala předvolati před soudnou stolici svou ony šlechtice, kteří v době právě minulé uznali Karla Bavorského za svého krále. Mnozí obávali se, že nastane podobné pronásledování jako po Bělohorské bitvě. Avšak největší část obviněných pánů a rytířů prováděla důkaz, že uznala Karla jen z přinucení, načež jim byla vina odpuštěna. Jen jediný muž, jménem Karel David, jenž byv od kurfirsta Karla jmenován krajským hejtmanem, popuzoval sedláky proti vládě Marie Terezie, byl odsouzen k smrti. Stoje však již na popravišti, obdržel milost, načež odvezen byl do Uher k doživotnímu žaláři. Aby již nikdy nemohl některý vetřelý král dáti se korunovati, dala královna odvézti korunovační klenoty do Vídně. — Není pochybnosti, že Marie Terezie po všecken život nemohla odpustiti Čechům, že v době nebezpečí porušili jí věrnost, ač vlastně národ ničím se neprovinil, nýbrž jen několik šlechticů se zpronevěřilo. —

Když bylo z Prahy vypuzeno francouzské vojsko, táhl Karel Lotrinský do Bavor, kteréž obsadil, dobyl Mnichova a konečně přenesl válku také za Rýn do Francouz. Marie Terezie, která na počátku svého panování byla obklopena na všech stranách nepřáteli, nejen se jich zbavila, ale i vítězně postupovala.

Pruský král Fridrich II. vida, že štěstí válečné obrací se k Marii Terezii, počal se obávati, že, až pokoří Bavory a Francouze, obrátí se proti němu a odejme mu Slezsko, kteréž nedávno byla mu nucena postoupiti. Aby tomu předešel, vtrhl v měsíci srpnu r. 1744. jednak do Slezska, jednak od Sas do Čech s 80.000 muži, nevyhlásiv ani válku Marii Terezii. Mimo to tajně dohodl se s císařem Karlem VII., od něhož dal si zaručiti všecko Slezsko, jakož i za *slíbenou pomoc postoupiti velikou část království Českého* až k Labi, *takže měla vlast naše býti roztržena na dva kusy.*

Pruský král nikde se na pochodu nezdržoval, nýbrž rychle táhl ku Praze. Tu pak vojsko jeho, pokud nemělo těžkých děl, jen loupilo a drancovalo po okolí; když děla byla přivezena, počalo pravidelné obléhání, jemuž pražská posádka neodolala, nýbrž po velikém útoku dne 12. září r. 1744. se vzdala

PRUSOVÉ POD VELENÍM FRIDRICHA II. OBLÉHAJÍ PRAHU R. 1757.

(Původní reprodukce dle obrazu St. Hudečka.)

s tou podmínkou, že nepřátelé nebudou ve městě drancovati. Avšak Prusové nesplnili výminký té, nýbrž, jakmile se zmocnili Prahy, hrozným způsobem v ní řádili.

Marie Terezie povolala Karla Lotrinského z Francie, kterýž rychle se vrátiv, vypudil pruského krále z Prahy a ze vší země. Lid byl proti Prusům tak podrážděn, že když utíkali před vojsky Karla Lotrinského, škodil jim kde a jak mohl. Ve druhé polovici měsíce listopadu r. 1744. byla Praha již zase v moci vojsk královniných.

Na začátku roku 1745. zemřel Karel VII., načež syn jeho, Maxmilian Josef, uzavřel hned s Marií Terezií mír, vzdal se všech nároků na České království, neucházel se ani o korunu císařskou, ale spokojil se, když mu bylo zaručeno držení jeho kurfirstství Bavorského.

Proto mohl všecken zřetel obrácen býti proti Fridrichovi, proti němuž skutečně také bylo podniknuto tažení do Slezska. Avšak vojsko Marie Terezie bylo nejen tam, ale i v Čechách, v bitvě u Zárova (v Královradecku) dne 30. září r. 1745. poraženo. Porážka ta, která zaviněna byla více neopatrností vojsk královniných než přesilou, měla za následek, že v měsíci prosinci roku 1745. uzavřen byl v Drážďanech mír s pruským králem Fridrichem.

Jako před tím ve Vratislavi bylo i v tomto míru ustanoveno, že má Fridrich podržeti si skoro všecko Slezsko i Kladsko. Za to král pruský slíbil přičiniti se, aby manžel Marie Terezie dosáhl důstojenství císařského, což se potom stalo, a František zván byl pak jako císař toho jména prvním.

Marie Terezie po Drážďanském míru válčila ještě tři léta s ostatními nepřáteli svými, zejména s králem francouzským. Teprve r. 1748. uzavřen byl i v těchto stranách mír ve městě Achách, jímž učiněn byl válkám konec. Při jednání o tento mír ponejprv slavně se vyznamenal státník Václav Antonín hrabě Kounic, který se odtud stal předním důvěrníkem Marie Terezie, až mu po několika letech svěřila všechno řízení zahraničných záležitostí rakouských a přímluvami u svého manžela způsobila, že byl od něho povýšen do stavu říšských knížat. Kounic v skutku nezklamal důvěry své panovnice a sloužil nejen jí, nýbrž ještě i jejím nástupcům. Marie Terezie uhájila tedy dědictví svého až na ztrátu Slezska.

Avšak mír nebyl ještě trvale zabezpečen a, bohužel, bylo souzeno, aby zejména České království novými válkami bylo hubeno. — Marie Terezie nemohla totiž na ztrátu krásné země Slezské zapomenouti, a proto všemožně se přičiňovala, aby ji zase dostala. K tomu konci hledala se všemi evropskými mocnostmi přátelské svazky a to ne bez úspěchů. Václavu hraběti Kounicovi, podařilo se zejména uzavříti spolek rakousko-francouzský a tím staleté nepřátelství rodu Francouzského k rodu Habsburskému odstraniti.

Fridrich II., král pruský, jehož nebylo tajno, co Marie Terezie zamýšlí, nemínil nikterak Slezska se vzdáti, a proto ustavičně zbrojil, aby pro všechny

případy nebezpečenství byl připraven. Jak již bylo v jeho povaze, nečekal, až bude napaden, nýbrž v měsíci září 1756. sám, vyhlásiv Marii Terezii válku, vtrhl do Sas, kteréž země dobyl. Marie Terezie na rychlo vypravila své velitele do severních a severovýchodních Čech, a proti pruskému králi k saským hranicím poslala polního maršálka, hraběte Browna (čti Brouna). U Lovosic dne 1. října r. 1756. srazila se pruská vojska s rakouskými. Po celodenním boji bylo vojsko Marie Terezie poraženo a jeden z předních velitelů, Karel kníže z Lobkovic, těžce raněn a zajat. Poněvadž general Brown v pořádku couvl, netroufal si pruský král na zimu vpadnouti do Čech, ale zůstal v Sasku a ve Slezsku.

Celou zimu bylo zbrojeno na všech stranách k veliké válce. Marie Terezie měla zabezpečenou nejen pomoc francouzskou, ale také švédskou a ruskou. Avšak než pomocná vojska přišla, vtrhl pruský král do Čech a to přímo ku Praze třemi proudy: jeden šel od Slezska na Králové Hradec, druhý ze strany lužické a třetí ze Sas na Ústí nad Labem. General Brown ustoupil až ku Praze, aby ji bránil. Tu pak voje jeho byly rozmnoženy bojovníky, které přivedl vévoda Karel Lotrinský. Císařská armáda stála u Prahy tak, že levé křídlo bylo na vrchu Žižkově, a pravé křídlo končilo u vsi Počernic. Fridrich učinil na toto postavení dne 6. května r. 1757. smělý útok. Rakouské vojsko bylo se ztrátou asi 8000 mužů poraženo, polní maršálek Brown byl těžce raněn, načež za nedlouho v Praze zemřel. Levé křídlo utíkající armady rakouské zachránilo se ve zdech města Prahy, pravé křídlo couvlo až k Benešovu a Táboru. Avšak i pruský král utrpěl ztráty veliké, zejména těžce nesl smrt nejlepšího a nejznamenitějšího svého generala Schwerina, který v této bitvě padl a pochován jest u Štěrbohol, kde postaven mu pomník, jejž do dnes lze viděti.

Po tomto vítězství oblehl pruský král hned Prahu a pobyl zde za stálých bojů od 7. května až do 19. června 1757. V žádné válce tolik neutrpělo hlavní město našeho království, jako za těchto několik neděl, neboť Fridrich ze všech stran hrozně dal střílet na Prahu, chtěje ji donutiti ku vzdání tím, že střelbou nejznamenitější památky stavitelské poškozoval. Zejména bylo střílено na chrám sv. Víta, na královskou residenci na Pražském hradě, na kostel na Karlově, stkvostnou to památku z doby Karla I., jakož i na každé důležitější a vynikající stavení v Praze. Nebylo téměř památnější budovy, která by nebyla bývala pobořena aneb aspoň poškozena. Jelikož výsledek války záležel na tom, bude-li Prahy dobyto čili nic, napomínala Marie Terezie i její velitel Karel Lotrinský jak vojenskou posádku tak i obyvatelstvo v Praze, aby byli pamětlivi toho, že na zachování hlavního města království závisí nejen osud Čech, ale i vší říše. Skutečně také měšťané i vojáci zmužile a udatně se bránili, ač v nemnohých dnech bylo do města vrženo 25.000 pum a 60.000 dělových kulí, takže téměř denně některá část města hořela. Ačkoli lidem srdce pláčem usedala nad zkázou a záhubou nejpřednějších uměleckých památek, nejnádhernějších kostelů, hlavně chrámu

sv. Víta a Strahovského kláštera, jakož i Hradčan, přece ani obyvatelstvo, ani vojsko nepomýšlelo na vzdání. Nejstrašnější útok podniknut byl dne 3. června, při kterémž hořely nejen Hradčany, ale i domy na Poříčí, v Jindřišské ulici, na Příkopech, na Václavském náměstí a na Uhelném trhu.

Konečně přišlo vysvobození. Marie Terezie s napjetím všech sil zřídila novou armadu, jíž velel proslulý hrabě Daun. Ten postupoval od moravských hranic ku Praze, aby tamější posádce pomohl. Fridrich nevyčkav příchodu Daunova, svěřil další obléhání Prahy jednomu ze svých generalů a s velkou částí armady táhl mu vstříc. Dne 18. června r. 1857. srazila se nepřátelská vojska u vsi *Chocenic blíže Plaňan* v okolí *města Kolína*. Daun se postavil se svými na vršku, s něhož ani po sedmi útocích nedal se sehnati, ale naopak po každé odrazil nepřítele, až konečně učiniv sám útok, úplně jej zahnal a slavně zvítězil. Na oslavu velikého tohoto vítězství založila Marie Terezie vojenský řád svého jména, a Daun byl první, jemuž se ho dostalo. Prusové ztratili 20.000 mužů, mnoho vysokých důstojníků, generalů, četné prapory i děla. Pruský král utíkal až ku Praze a vida, že teď není naděje na dobytí města, ale že jemu samému hrozí veliké nebezpečí, dal hned všecko skládati a připravovati k rychlému ústupu z Čech. Když Prusové dne 19. června odtáhli od Prahy, vyběhla za nimi pražská posádka a honila je na mnoho mil. V armadě pruské nastal úplný nepořádek, neboť vojsko odepřevši králi poslušnost, utíkalo z tábora. Mnozí vojáci pruští usadili se potom v Čechách a do vlasti své se již nevrátili.

Bohužel neskončila se válka tímto velikým vítězstvím a osvobozením Prahy, nýbrž trvala sedm let, odkudž bývá zvána též *sedmiletou* (1756.— 1763.) Na štěstí však bylo většinou bojováno mimo České království, hlavně ve Slezsku, Brandenbursku, Sasku a vůbec v severnějších částech Evropy, a jen na konci r. 1757. a pak r. 1759. vpadly části pruského vojska do Čech, kde drancovaly až ku Praze. Mimo to trpěla částečně též severní Morava až k Olomouci. Ač Marie Terezie dobyla v této válce četných vítězství, hlavně přičiněním výtečných generalů Dauna a Laudona, rodilého Livonce, jenž opustiv vojenskou službu ruskou, vstoupil do armady rakouské a záhy se stal jedním z nejznamenitějších její vůdců, přece na konec, když země její velikými berněmi byly vyssáty, byla nucena uzavříti mír. Stalo se tak r. 1763. v Hubertsburce, kde po *třetí* a trvale bylo Slezsko a Kladsko králi Fridrichovi postoupeno a držení jeho mu zaručeno. — Dvě léta po tomto míru zemřel císař František I. a za jeho nástupce v říši Německé zvolen syn jeho Josef II. (1765.—1790). Také v Rakousku nabyl značného účastenství ve správě říšské, anať mu matka jeho svěřila hlavně svoje vojenství.

Avšak ještě po skončení sedmileté války zůstalo nepřátelství mezi dvory pruským a Marie Terezie. Král Fridrich vždy a ve všem snažil se zameziti zvelebení rakouských zemí, a kdykoli Marie Terezie měla naději na nějaký úspěch, hned hrozil válkou. Císařovna však nedala se již popuditi k nové vojně.

Když r. 1777. vymřel rod Bavorský, měl dle smlouvy již před tím uzavřené Rakouský rod dědití jednu část Bavor. Toto rozmnožení moci rodu Habsbursko-Lotrinského nebylo vhod králi Fridrichovi, a proto hned vyhlásil Marii Terezii válku. Proti pruskému vojsku, které vtrhlo do Čech, postavil se maršal Laudon. Východní a severní Čechy zaplavilo vojsko císařovny, při saské a slezské hranici stál Fridrich.

Jelikož Marie Terezie chtěla stůj co stůj zameziti novému krveprolévání, přistoupila dříve, než došlo k bojům, k mírnému narovnání a uzavřela r. *1779. v Těšíně* mír. Obecný lid, jenž nesmírně byl sužován od vojáků, nazval tuto vojnu »válkou bramborovou«, poněvadž prý vojáci v době podzimní tábořice v polích, kopali lidem brambory, jež si potom pekli.*)

Aby Prusové nemohli budoucně tak snadno vniknouti do Čech, jako na př. za války sedmileté, byly vystaveny vedle Králové Hradce ještě dvě veliké a tvrdé pevnosti, a to jedna u Litoměřic, druhá u Jaroměře. Ona nazvána byla Terezínem, tato Josefovem. Také Olomouc na Moravě silně opevněna.

Opravy a proměny v Českém království za Marie Terezie.

(1740.—1780.)

Marie Terezie byla panovnice velmi vzdělaná a pokroku milovná. Přední její snahou bylo polepšiti a pozvednouti země, které po otci zdědila, z hlubokého úpadku. Nejhroznější poměry byly v Čechách a v sesterské Moravě, kteréž země velmi mnoho trpěly v letech 1740.—1745. za prvních dvou vpádů Fridrichových a za války s Bavory a Francouzi. Královna hned po těchto válkách jakož i po sedmileté vojně snažila se provésti mnoho důležitých oprav směřujících ku povznesení blahobytu lidu a zmohutnění státu.

Měly-li země Marie Terezie a její nástupců býti zabezpečeny před nepřátelstvím Pruska, bylo nezbytně nutno zříditi lépe vojenství, aby čeliti se mohlo proti vojenské moci pruské, která za Fridricha II. znamenitě se rozmohla. K tomu však bylo potřebí peněz, které se měly vymáhati berněmi na obyvatelstvu. Aby pak lid mohl odváděti větší daně, bylo nutno povznésti jeho hmotný i duševní blahobyt a zvelebiti země.

Marie Terezie velmi rozhodně uchopila se oprav ve příčině té. Především zavedla zcela nové zřízení vojenské a to tak, že ne již sněmové jednotlivých zemí, ale vláda měla se starati o opatřování vojska, k čemuž stavové měli povolovati potřebné peníze. R. 1748. bylo usneseno, aby po 10 let byla vybírána

*) Toho času začaly se brambory teprve v Čechách šířiti a ve větší míře sázeti. Až dotud užíváno jich skoro výhradně jen za krmivo pro dobytek.

BITVA U KOLÍNA R. 1757.

(Původní reprodukce dle obrazu Stanislava Hudečka.)

mnohem větší berně než dosud, avšak tak, aby nebyla rozvržena jen na poddaný lid, ale aby i *vrchnosti* přispívaly k ní, byť i částí menší. Čechy rozděleny byly na 14 doplňovacích okresů, v nichž mělo býti mužstvo odváděno k určitým plukům jízdy a pěchoty. Při tom stavové si vymínili, aby část posádky byla ponechána v zemi, aby něco peněz z berní na vojáky placených v království Českém se protrávilo; neboť jak lid tak i šlechta stýskali si, že od té doby, co panovník nesídlí v zemi, všecky daně a berně jdou ze země, a království že chudne.

Hlavním zdrojem lepší, šťastnější budoucnosti národů jest *školství*. Proto také Marie Terezie starala se o jeho zlepšení na všech stupních vyučování. Roku 1747. zavedeny byly nové řády pro vyučování na vysokých školách neboli universitách a tím také na universitě Pražské. Marie Terezie dobře si byla vědoma, že dosavadní řády učební nedostačují, aby university mohly se přizpůsobiti oněm velikým pokrokům vědění, jmenovitě v naukách přírodních, které v době té staly se v jiných zemích. Jelikož však universitní učitelé, kteří dosud většinou byli z řádu jesuitův, vzpírali se novotám, zaváděným císařovnou, ustanovila Marie Terezie nad Pražskou universitou zvláštní direktory, jimž jesuité byli nuceni se podříditi. Podobně zaveden byl také zvláštní dozor nade všemi gymnasii neboli školami středními, které rovněž měli dosud jesuité ve svých rukou.

Následkem těchto oprav byli na universitu povoláváni noví učitelé, a to nejen z jesuitského, ale i z jiných řádů duchovních, jakož i z lidí světských; fakulta po fakultě dostávala nové předpisy, nové professory, a tím vysoké učení Pražské počalo velmi zkvétati. Byl to veliký převrat, jehož následky jevily se již v málo letech v rozvoji vzdělanosti u nás. Současně počala na universitě ustupovati latina, která byla tu dosud za řízení jesuitů vyučovacím jazykem, němčině. Tak již r. 1763. počali někteří professoři přednášeti v tomto jazyku. Česká národnost i řeč naše byly tehdy ve hlubokém a smutném úpadku.

Mnohem rozhodněji zahájeny byly opravy ve školství, když r. 1773. zrušen byl jesuitský řád zvláštní bullou, vydanou od papeže Klimenta XIV.

Jesuité měli v Čechách od XVI. století, jmenovitě po Bělohorské bitvě, neobyčejně velký vliv a moc nejen na školství, ale i na jiné veřejné záležitosti. Z řádu jejich vyšlo v době té, jak Jungmann dotvrzuje, mnoho učených a o národ náš zasloužilých mužův.

Školství jejich, při začátku dobré, v pozdějších dobách naprosto nevyhovovalo účelu, ale představení jesuitů houževnatě bránili se každé změně v učebných řádech. Následkem toho upadli v nemilost u císařovny Marie Terezie, ačkoliv byla císařovna jinak velmi horlivá katolička. Avšak i na jiných stranách v Evropě bylo proti jesuitům vystupováno, a zvláště bylo jim vytýkáno, že příliš vměšují se do záležitostí světských. Všecko to pohnulo papeže Klimenta XIV., že odhodlal se řád jejich zrušiti.

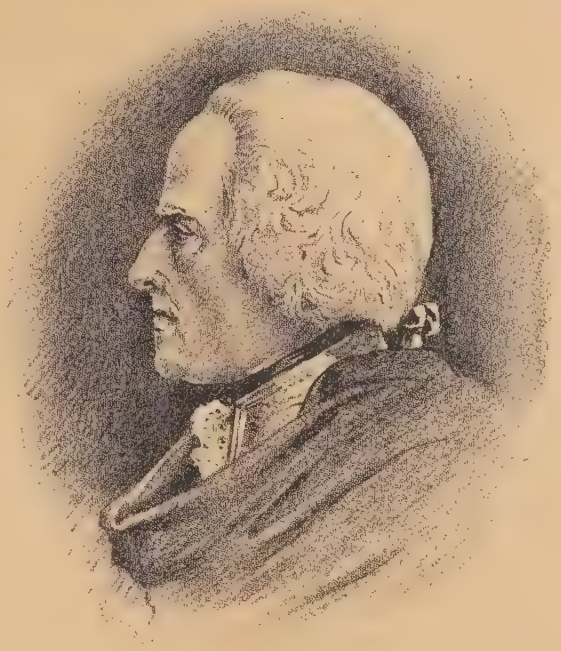
ANTONÍN VÁCSLAV KNÍŽE KOUNIC.
(Podobizna z r. 1765.)

V Čechách bylo zrušení to provedeno hned v r. 1773. Ze jmění jesuitských kollejí a residencí v Čechách, jež ceněno bylo na 16 millionů K, zřídil stát tak řečený *fond studijní*, t. j. základ na vydržování škol. Hned na to obsazena byla universita i gymnasia professory ze stavu světského i z řádu pobožných škol neboli piaristů. Školská komise, která byla při dvoře zřízena, vydala r. 1774. nový řád pro gymnasia a potom i nové řády pro zřízení škol nižších.

Pokud týkalo se posledně jmenovaných škol, prohlásila vláda, že každý člověk má býti dle svého stavu a povolání vyučen, a že mají k účelu tomu býti připravováni a do škol ustanovováni schopní učitelé, jakož i že mají býti školy zřízeny dle jednotného způsobu. Aby úmysl ten byl proveden, byly školy nižší uspořádány tímto způsobem: Především zřízena byla v Praze pro všecku zemi *normální* neboli pravidelná nebo vzorná škola, která měla býti jiným nižším školám vzorem. Při škole té měli býti vzděláváni též učitelé. Dále ve všech větších městech zřizovány byly tak řečené *školy hlavní* a to tak, aby aspoň v každém kraji zřízena byla jedna taková škola. Ve městečkách a ve vesnicích, kde byly farní kostely, zřizovány byly zase *obecné* neboli *trivialní* školy.

Není pochybnosti, že proti předešlým dobám byl v opravě této veliký pokrok, avšak českému jazyku hrozila právě tímto školským řádem úplná záhuba. Spoluvladař císařovny Marie Terezie, nejstarší syn její císař Josef II., přál si, aby všecky země mocnářství Rakouského byly spojeny v jednotu státní tak, aby měly nejen stejnou správu, ale aby obyvatelstvo v nich mluvilo také týmž jazykem. Jelikož v době té jazyk český (jakož i jazyk maďarský) byl ve velmi hlubokém úpadku, umínil si spoluvládce císařovny učiniti jazyk německý panujícím ve všech svých zemích. Tudy i ve školách mělo se vyučovati toliko *německy;* podobně zaváděna byla němčina skoro výlučně do všech úřadův a do všeho veřejného života, až konečně r. 1774. vydáno bylo nařízení, jímž němčina byla prohlášena za jediný jazyk přípustný v úřadech a školách. Avšak tou dobou počali se také již ukazovati první červánkové lepší budoucnosti národu, českému, neboť tento tlak vzbudil protitlak a hned povstávali šlechetní mužové kteří ujímali se zavrhované češtiny žádajíce, aby jí nebylo křivděno. Jedním

z předních vlastenců v době té byl ušlechtilý *František hrabě Kinský*, který prvý ve zvláštním spisku důrazně ujal se českého jazyka. Rovněž František *Martin Pelcel*, český kronikář, horlivě zastával se potlačované češtiny, poukazuje zejména v kronice, vydané r. 1774., k tomu, jak neslýcháno jest, aby všechen národ připraven byl o vrozenou sobě řeč. Před ním již učený piarista Gelasius Dobner jal se důmyslnými rozpravami osvětlovati některé temné stránky českého dějezpytu a obracel tím pozornost učeného světa doma i v cizině na zapomenutý národ český. Právě tedy vědomí, že český národ má býti poněmčován, vedlo k odporu a povzbudilo tehdejší přední muže, aby český jazyk lépe i více vzdělávali a připravovali národ náš, upadlý ve dlouhou mdlobu, k životu novému.

FRANTIŠEK HRABĚ KINSKÝ.
(Kreslil Jan Vilímek.)

Ne méně dalekosáhlé byly opravy, jež Marie Terezie zavedla v oboru soudnictví. Ač dosud skoro každé město v Čechách mělo právo souditi a odsuzovati k smrti, čímž se stávalo, že mnozí soudcové z neznalosti práv, mnohdy i z nelidské škodolibosti dopouštěli se mnohých křivd. Mnohem hůře dařilo se ještě lidu poddanému, nad nímž moc soudní vykonávali úřadové vrchnostenští. Císařovna zrušila soudní moc měst i vrchností a zřídila 24 soudy hrdelní, osazené zkušenými právníky. I dbala toho vláda přísně, aby se na soudech soudilo ne dle libovůle, nýbrž dle zákonů, tyto pak aby proniknuty byly duchem lidskosti a pokroku doby nové. Roku 1768. vydala Marie Terezie pro všecky své země nový hrdelní zákon, jímž byla mnohá příkrá opatření, zejména mučení obviněných při výslechu, odstraněna. Avšak Marie Terezie i v jiných příčinách ve státní správě zaváděla dílem za života svého manžela, dílem po smrti jeho se synem svým Josefem II., jakožto spoluvladařem, mnohé důležité novoty.

Přese všechny změny, které se po bitvě Bělohorské udály zvláště Obnoveným zřízením zemským, požívaly země koruny České dosud značné míry samostatnosti a měly se zeměmi alpskými a uherskými společného málo více než osobu panovníkovu. Josef II. vida na příkladu Francie, jak nepoměrné výhody plynou panovníkovi státu centralistického, t. j. ve všech způsobech správy státní i zákonodárství jednostejného, chtěl státem takovým také míti

Rakousko. Hluboká mdloba, v níž se nalézali tehdy neněmečtí národové rakouští, zdála se snahu tuto usnadňovati měrou nemalou. Z jeho hlavně návodu jala se tudíž Marie Terezie nejen vydávati společné zákony pro země české i rakouské, nýbrž provedla i novou soustavu správy v obou jmenovaných skupinách svých zemí. Samostatnost zemí koruny České zračila se hlavně ve dvorské státní kanceláři, kteráž se nalezala vždycky při osobě králově, tedy od té doby, co panovníci naši z pravidla sídleli mimo Čechy, ve Vídni. Marie Terezie zrušivši starobylou kancelář českou spojila ji s kanceláří rakouskou v jediný nejvyšší, všem zemím českým i rakouským společný politický úřad. Spojené kanceláři podřízeny byly vlády zemské, nazvané císařská královská gubernia. Kdežto však dřívější místodržitelství skládala se z osob stavovských, osazována gubernia odtud úředníky císařskými, zodpovědnými výhradně toliko vládě, nikoli také zemskému sněmu, jakož bývalo dříve. Nejnižší politické úřady byly krajské, při jejichž zřizování udály se v Čechách ve starém zřízení krajském podstatné změny. Dosavadní počet krajů byl od r. 1751. rozmnožen na 16, jmenovitě: kraj Berounský, Boleslavský, Budějovický, Bydžovský, Čáslavský, Hradecký, Chrudimský, Klatovský, Kouřímský, Litoměřický, Loketský, Plzeňský, Prácheňský, Rakovnický, Táborský a Žatecký.

Představenými v těchto krajích neboli krajskými hejtmany bývali dříve vždy dva šlechtici v kraji usedlí; za nové této správy však ustanoveno, že úřad ten zastávati mohou i nešlechtici, prokáží-li potřebnou k tomu způsobilost. Zároveň od této doby krajští hejtmané byli jakožto státní úředníci placeni z pokladny státní a jejich obor pravomoci rozšířen tím, že jim výslovně uloženo bdíti nad tím, aby lid poddaný nebyl svými vrchnostmi nespravedlivě utiskován.

Podobná centralisace jako při úřadech politických provedena byla za Marie Terezie také v oboru správy finanční, školství a soudnictví, takže nejvyšší úřadové pro všecky tyto obory sídleli ve Vídni, těm pak podřízeni úřadové zemští i jiní nižší. Tak zejména zřízen byl ve Vídni nejvyšší soudní dvůr, který se pak stal vrchem práva pro země nejen alpské nýbrž, i české.

Nelze upříti, že ve všech těchto novotách bylo mnoho dobrého. Vyslovením zásady neodvislosti soudcovské na příklad vkročilo Rakousko v řadu států řízených pokrokem novověkým, avšak rovněž jest nepochybno, že mnohé z těchto novot směřovaly k úplnému zničení staré české ústavy a českého jazyka, neboť při všech těchto nových úřadech užíváno výhradně němčiny. Částečně arciť vysvětluje to okolnost již zmíněná, že národ český nedával tehdy o sobě nižádné známky života a zdálo se téměř jisto, že určen je k neodvratné záhubě

Roku 1770. předsevzato bylo pořádné sečítání obyvatelstva, neboli tak zvaná konskripce, při níž napočítáno bylo v Praze 77.577 a v celých Čechách asi přes půl třetího millionu obyvatel (2,528.711). Celkem napočteno bylo v našem království 244 měst, 203 městečka, 11.284 vesnic a 389.135 domů. Zároveň bylo všem obyvatelům nařízeno, aby domy své opatřili čísly, čehož před tím nebylo.

Selské povstání r. 1775.

Již z předešlého vypravování vyšlo na jevo, jak bídně vedlo se poddanému lidu po Bělohorské bitvě. Venkovský lid ve válečných dobách strádal ohromným utrpením jak od vojsk přátelských, tak nepřátelských; byl-li mír, utiskovala ho zase vrchnost velikými robotami i platy, a zvláště úřednictvo na zámcích a panstvích neslýchaně vydíralo poddané. Česká národnost byla v XVII. století velice poškozena, jelikož český jazyk vytlačen byl jak z vyšších kruhů, tak z měst a udržoval se jen ve vesnicích mezi venkovským lidem. Bohužel však tento lid zůstával pro stálá utrpení a pronásledování nejen nemajetným, ale i nevzdělaným, neboť bez vůle vrchností nesměl ani na řemeslo ani na studie. Hynula tedy ovšem naděje na brzké, nové povznesení národního jazyka.

Sedláci, nemohouce snésti protivenství ze všech stran jim činěných, hledali pomoci v bouřích a povstáních, jak vypravováno bylo již při době císaře Leopolda I. Bouře ty z pravidla končívaly velmi špatně, a osud poddaného lidu býval po nich horší než před nimi.

Roku 1770. vypukla v Čechách veliká nouze následkem nesmírné neúrody v roce předchozím. Cena obilí tak velice stoupla, že lidé před tím zámožní, nemajíce ani na živobytí, byli nuceni žebrati. Jelikož však roku 1770. byla úroda zase malá, stala se nouze obecného lidu ještě větší. Strych žita (méně než hl) stál až 34 koruny. Venkovský lid živil se otrubami, ano i všelijakými travinami, z čehož vznikaly těžké a veliké nemoci.

Když zpráva o hladu v Čechách došla do Vídně, císař Josef II., spoluvladař Marie Terezie, hned se vydal na cestu, aby na vlastní oči se přesvědčil o stavu poddaných. A tu našel poměry mnohem horší, než se mu kdy zdálo. Po silnicích a v dědinách ležela nepohřbená těla lidí hladem zemřelých, a všude vyzírala neskonalá bída. Na půl třetího sta tisíc lidí zahynulo nedostatkem výživy a nemocemi z toho vzniklými. Císař Josef II. velmi rozhodně a rychle staral se o nápravu a pomoc, zejména hojným dovozem obilí do Čech a velikými půjčkami ze státní pokladny na výpomoc hospodářům, čímž si získal veliké lásky u obecného lidu.

Bídu a hlad zažehnala konečně hojná úroda r. 1772. Však z nabytých zkušeností vidělo se, že poddanské poměry potřebují mnohých oprav; i zřídila císařovna komisi, která měla podati návrh, jak by se mohlo poddanému lidu ulehčiti. Mezi stavy bylo dosti těch, kteří uznávali, že nutno roboty zmenšiti, má-li býti sedlákům pomoženo. Jen některé vrchnosti nechtěly o podobných úlevách ani slyšeti. Když vyjednávání nedocházelo ku konci, učinila sama císařovna rozhodný krok na prospěch poddaného lidu. Vydala totiž *r. 1775.* patent, jímž robotní povinnosti selského stavu byly zmenšeny o polovici. Ač

tím nebylo poddanému lidu vyhověno zúplna, přece bylo to proti stavu dosavadnímu velikým dobrodiním.

Avšak mezi tím, co se komise o poddanské poměry radila, bylo mezi lidem rozšiřováno, že všecka poddanská břemena budou odstraněna. Proto, když se po vydání patentu ukázalo, že roboty jenom z polovice jsou zrušeny, měli namnoze sedláci za to, že vrchnosti jim pravý stav zatajují a že vydaly jim patent podvržený a nikoli pravý. Mínění to zavedlo selský lid na mnohých místech, zejména v krajině Trutnovské a Broumovské, k tomu, že se shromáždili a ve velikých zástupech šli do Prahy »pro pravý patent«. Cestou přidružovali se k nim všude sedláci, takže všecken kraj Bydžovský, Hradecký, Boleslavský a částečně též Chrudimský a Čáslavský účastnily se hnutí, z něhož vyvinulo se *selské povstání*. Povstalci nebyli však ani dostatečně ozbrojeni, ani náležitě spořádáni. Táhli jen ve velikých tlupách od města k městu a vidouce, že vrchnostenští úředníci se jich bojí, mstili se na nich za předešlá utrpení a příkoří vybíjením zámků a vrchnostenských domů.

wzdálený nebyl; byliby on ale o wjcegi, nežli o půl Hodiny Cesty wzdálený, tak mu má Wrchnost na hned prawené Powinnosti buďto za geden každý Den, neb za wjcegi Dni pospolu wzatý slussné Vlewenj popřjti.

Za Dewáté: Wssychnj bjdnj, nuznj, neb sedesát Lét stařj Podruhowé a Podruhyně, wssychnj gak swobodnj, tak ženatý Synowé a Dcery, kteřj v swých Rodiču, neb v swýho Tcháná, neb v swé Tchyně slaužegj, wssychnj bywalj Hospodářowe, a Hospodyně, kteřj bez Prowinnenj o swý Domy a Grunty přisslj, gakož taky wssychnj Inwalidowe, a z Wogny propusstenj Wogácy magj tak dlauho odewssý Roboty oswobozenj zustati, gak dlauho oni bez Domu gakožto pauzý Podruhowé budau; gak brzy ale oni Dům neb negaký robotnj Grunt obdržegj, tak rowně takowé Robotě podrobenj býti magj, k gaké časný Držitel takowýho Domu neb Gruntu zawázan gest.

Článek pátý.

O dalekých Fůrách a Poselstwj. O takowých Prácych, které se na Robotě porazyti magj, a o takowých, které se na Robotě porazyti nemagj.

Za Prwnj: Pod Gménem dalekých Fur a dalekého Poselstwj gest toto k Wyrozumjwánj, když negaký Poddaný na tak wzdálené Mjsto gede, neb se posýlá, žeby takowá Cesta sem a tam wjcegi wynásseka, nežliby Poddaný dle hned nasledugicýho Punktu gedným Dnem geti neb gjti powinnen byl.

SNÍMEK ROBOTNÍHO PATENTU Z ROKU 1775.

CÍSAŘ JOSEF II. ZA HLADU R. 1772. NÁVŠTĚVOU V PRAŽSKÉ NEMOCNICI.

(Původní reprodukce dle obrazu Karla Svobody v Pražském Belvederu.)

Někteří sedláci užili této příležitosti k tomu, aby domáhali se náboženské svobody, neboť, jak známo z dřívějšího vypravování, bylo právě ve východních Čechách mezi sedláky ještě mnoho tajných nekatolíků (Českých bratří a Husitů), kteří by byli rádi veřejně vyznávali své náboženství.

Než sedláci došli ku Praze, vzrostly zástupy jejich na mnoho tisíc. Bylo proti nim vysláno vojsko, které je buď rozprášilo, buď zjímalo. Potom byli čtyři přední náčelníci oběšeni při čtyřech hlavních silnicích do Prahy vedoucích.

Avšak zatím vypuklo též povstání v Litoměřicku, Falknovsku a Žatecku, jakož i kolem Benešova a Konopiště. Podobně vřela veliká bouře v krajinách kolem Bydžova a Chlumce. Proti všem těmto povstalcům bylo vysláno vojsko, jež je všude porazilo. U Chlumce byli vzbouření sedláci vehnáni do rybníka, na kterouž porážku dosud připomíná pořekadlo: Vyhraješ jako sedláci u Chlumce.

Ač byli sedláci na všech stranách poraženi, přece nesplnila se přání mnohých horlivců, kteří by byli rádi viděli, aby sedláci za trest uvedeni byli do starého stavu poddanského.

Úkolem vojska, které sedláky rozehnalo, nebylo pomáhati pánům a vrchnostem, aby přiveden byl lid v bývalé poddanství, ale náčelník jeho, hrabě Olivier Wallis, naopak všude slavně rozhlásil jménem císařovny robotní její patent z roku 1775. za pravý. Tím se konečně lid upokojil, neboť umenšením robot poměry jeho nepopíratelně se polepšily a požíval vedle toho lepší ochrany zákonné, nežli bývalo dříve.

Císařovna Marie Terezie zemřela dne 29. listopadu r. 1780. po čtyřicítiletém panování.

Císař Josef II.

(1780.—1790.)

Nástupcem Marie Terezie stal se prvorozený její syn Josef, toho jména druhý. Byl to panovník velmi vzdělaný, zásad vysoce ušlechtilých. Vstoupil ve šlépěje své matky, neboť také jeho snahou bylo, aby pozvedl hmotně i mravně obyvatelstvo svých zemí. Avšak jednával při tom velmi ukvapeně, nerozvážně, chtěje výsledky snah svých co nejdříve viděti. Všecky opravy, jež zaváděl, usiloval ihned provésti, aby výsledky byly patrny. Tímto kvapem a nerozvážností císař Josef II. snahám svým nejvíce uškodil, ano dobré výsledky jejich sám zmařil. Všecko staré pokládaje za špatné a nové za dobré, chtěl všecko opraviti od základu. Proto veškera stará zřízení církevní, společenská i vládní, bez rozdílu rušil. Při tom odstraněno bylo ovšem mnoho špatného a nepotřebného, avšak i mnohé dobré staré zvyky, způsoby a řády vzaly za své.

Císař Josef II. při zavádění novot neohlížel se také na to, že mnohé z nich lidu se nelíbí, jakož i že množství oprav lidi spíše poplete než povznese. Mimo to neměl namnoze dosti způsobilého úřednictva, které by jeho úmysly v život uvádělo, ale naopak stávalo se, že mnohá, v zásadě dobrá věc nešikovností úřednictva při provádění více lidu škodila, než prospěla.

Aby povznesen a zveleben byl český jazyk, tomu nebyl císař Josef II. nakloněn, ale naopak podobně jako v Uhrách, tak i v Čechách všecko, co upomínalo na bývalou samostatnost České koruny a českého jazyka, rušil a německý jazyk zaváděl do škol a do úřadů měrou ještě větší, než se dělo za matky jeho Marie Terezie. Sám nabyl znalosti jazyka českého jen velmi skrovné a přesvědčiv se na svých cestách po Čechách a Moravě o hlubokém jeho úpadku pokládal brzkou jeho záhubu za neodvratně jistou, pročež nepohlížel na národ český již ani jako na živoucí.

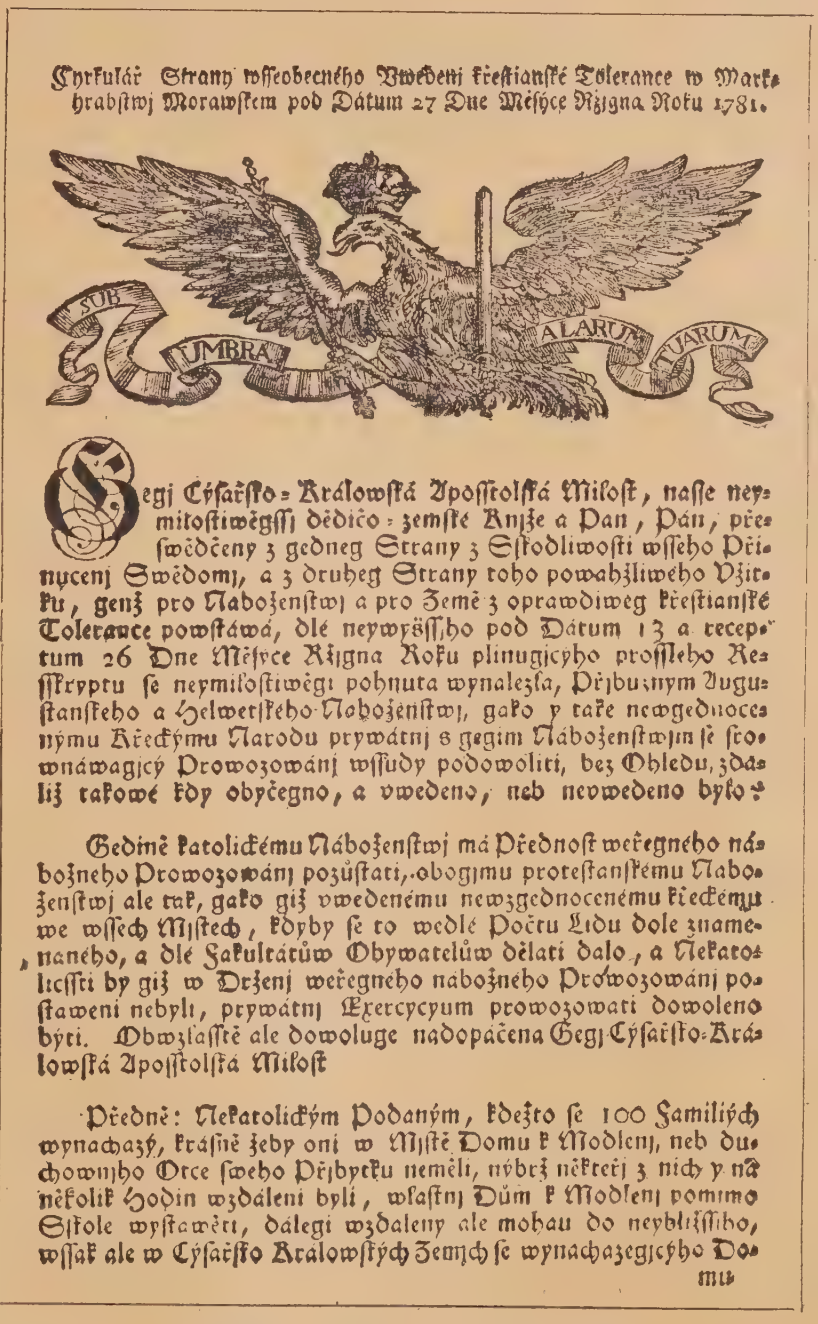

CÍSAŘ JOSEF II.
(Kreslil Jan Vilímek.)

Pro tyto vlastnosti bývá císař Josef II. různě posuzován: jedni nemálo jej chválí a velebí, druzí zase snižují a tupí.

Veliké proměny staly se za vlády císaře Josefa II. ve věcech náboženských. Jak jsme již vypravovali, nesměl v království Českém a markrabství Moravském nikdo obývati, kdo by se nehlásil ku katolické víře. Každý tajný i zjevný nekatolík měl býti dle Obnoveného zřízení a dle pozdějších nařízení vládních přísně potrestán. Poměry ty změnil císař Josef II. hned v prvém roce svého panování prohlásiv, že katolické náboženství sice má býti předním v našich zemích, avšak že dovoluje se též vyznavačům věr protestantských, augšburské i helvetské, v zemi bydliti, náboženské obce tvořiti, kostely a školy zřizovati. Prohlášení to, vydané r. 1781., jímž císař projevil, že jest k jiným náboženským vyznáním snášeliv neboli tolerantní, jest známo pod jménem *tolerančního patentu.*

V Čechách i na Moravě přihlásilo se mnoho lidí za nekatolíky. Jedni z nich pravili se býti Husity, jiní Českými bratřími. Oni přičteni byli k evangelickému vyznání augšburskému, tito k helvetskému, ač pořádek ten nebyl všude zachováván. Ještě za císaře Josefa II. zřízeno bylo v Čechách 36 nábo-

Cyrkulář Strany wſeobecného Wwedenj kreſtianſké Tolerance w Markhrabſtwj Morawſkem pod Dátum 27 Dne Měſýce Rijgna Roku 1781.

SUB UMBRA ALARUM TUARUM

Segj Cýſařſko-Králowſká Apoſtolſká Miloſt, naſſe neymilоſtiwěgſſj dědičo-zemſké Knjže a Pan, Pán, přeſwědčeny z gedneg Strany z Sſkodliwoſti wſſeho Přinucenj Swědomj, a z druheg Strany toho powahžliweho Vžitku, genž pro Nábožeństwj a pro Země z oprawdiweg kreſtianſké Tolerance powſtáwá, dlé neywyššjho pod Dátum 13 a receptum 26 Dne Měſýce Rijgna Roku plinugicyho proſſleho Reſſkryptu ſe neymilоſtiwěgi pohnuta wynalezla, Přjbuznym Auguſtanſkeho a Helwetſkeho Nábožeństwj, gako y take newgednoceným Řeckým Narodu prywátnj s gegim Náboženſtwjm ſe ſrownáwagicý Prowozowánj wſſudy podowoliti, bez Ohledu, zdaliž takowé kdy obýčegno, a wwedeno, neb newwedeno bylo?

Gedině katolickému Náboženſtwj má Přednoſt weřegneho nábožneho Prowozowánj pozůſtati, obogjmu proteſtanſkému Nábožeństwj ale tak, gako giž wwedenému newzgednocenému kreckému we wſſech Mjſtech, kdyby ſe to wedlé Počtu Lidu dole znamenaného, a dlé Fakultátůw Obywatelůw dělati dalo, a Nekatolicſſti by giž w Držen weřegneho nabožneho Prowozowánj poſtawenj nebyli, prywátnj Exercycyum prowozowati dowoleno býti. Obwzlaſſtě ale dowoluge nadopačena Gegj Cýſařſko-Králowſká Apoſtolſká Miloſt

Předně: Nekatolickým Podaným, kdežto ſe 100 Familiých wynachazý, kraſně žeby oni w Mjſtě Domu k Modlenj, neb duchownjho Otce ſweho Přjbytku neměli, nýbrž někteřj z nich y na několik Hodin wzdáleni byli, wlaſtnj Dům k Modlenj pomimo Sſkole wyſtawěti, dálegi wzdaleny ale mohau do neybližſſiho, wſſak ale w Cýſařſko Králowſkých Zemjch ſe wynachazegicyho Domu

SNÍMEK TOLERANČNÍHO PATENTU.

ženských obcí helvetských a 12 augšburských. Prvními kněžími církve augšburské byli uherští Slováci a církve helvetské Maďaři, kteří velmi těžce zápasili v zemi, než se přiučili českému jazyku a mohli lidu hlásati slovo Boží dle vyznání svého. Avšak mnozí přihlašovali se také k rozmanitým sektám, kterých císař trpěti nemínil. Proto zakročováno proti nim, pokud se po dobrém nedali přiměti k přistoupení k některé z církví tolerovaných, velmi přísně odváděni k vojsku, zalidňovány jimi bahnité krajiny v Uhřích a podobně.

Nejen tyto »trpěné« neboli »tolerované« církve byly ve všem podřízeny státu, ale i katolická církev měla po vůli císaře Josefa II. a dle příkladu jiných zemí katolických i protestantských ve všech věcech poslouchati panovníka a nikoli římského papeže. Za tou příčinou bylo zapověděno vyhlašovati jakékoli bully papežské, pokud by k tomu vláda nedala svého svolení. Jako biskupové byli vyňati z moci papežské a podřízeni státu, tak též o klášteřích, jichž dílem v dobách starých, předhusitských dílem v dobách pobělohorských bylo mnoho zřízeno v Čechách, měl rozhodovati stát. Císař Josef II. zrušil potom

skoro všecky kláštery, jichž účelem nebylo prospívati obecnému dobru, jako na př. vyučováním mládeže, správou duchovní, opatrováním nemocných a pod. Celkem bylo v době té zrušeno v Čechách okolo 60 klášterů, z nichž mniši byli nuceni hned se vystěhovati. Ze jmění zrušených klášterů byl zřízen tak zvaný *náboženský fond* pro království České, z něhož zakládány byly četné fary ve vesnicích, aby venkovský lid nebyl nucen i několik hodin cesty docházeti pro duchovní potřeby své. — Toto zřizování nových far bylo věcí záslužnou a užitečnou.

Žel však, že podobně jako při zrušení řádu jesuitského i při vyzdvižení klášterů nebylo šetřeno velikých knihoven klášterních, které byly dílem zničeny, dílem rozkramařeny, při čemž bylo ne-li více, ale najisto tolik vzácných kněh a rukopisů na zmar uvedeno jako za válek husitských a za války třicetileté. Císař nařídil v mnohých případech arciť, aby knihovny zrušených klášterů byly doručeny universitní knihovně v Praze, ale neznalostí úřednictva rozkazy tyto provádějícího poklady obrovské ceny přišly na zmar. Rafael Ungar zaznamenal o tom, že zhusta naházeny knihy a rukopisy bez ladu a skladu na vozy, aniž bylo nějak postaráno o jejich zabezpečení proti slunci a dešti, tak že po několikadenní cestě nejednou místo kněh a rukopisů do Prahy dopravena beztvárná jakási hmota.

Císař Josef II. podřídiv si biskupy, zřídil též ze své moci nová biskupství a diecese jinak rozdělil. Již na sklonku života císařovny Marie Terezie bylo Olomoucké biskupství vyňato z područí Pražského arcibiskupství a r. 1777. zřízeno jako samostatné arcibiskupství, jemuž podřízeno bylo potom nově zřízené biskupství Brněnské. Pak upraveny byly též hranice diecese Litoměřické a Královéhradecké tak, že k Litoměřickému biskupství přiděleny byly kraje: Litoměřický, Žatecký a Boleslavský, ku Hradeckému: Hradecký, Bydžovský, Chrudimský a Čáslavský. Roku 1784. zřízeno bylo ještě třetí biskupství, a to Budějovické, k němuž patřily kraje Budějovický, Táborský, Prácheňský a částečně Klatovský. Ostatní země patřila k arcibiskupství Pražskému, jemuž také čeští biskupové byli podřízeni. Dosud o vzdělání kněžstva pečovali arcibiskup a biskupové ve zvláštních ústavech neboli seminářích; císař Josef II. zřídil místo ústavů těch pro všecko království jeden seminář hlavní neboli generalní, v němž učitelé byli ustanoveni a placeni *od státu.* Podobně zřízen i na Moravě generalní seminář, jenž umístěn ve zrušeném klášteře Hradisku u Olomouce; správcem jeho stal se slovutný učenec Josef Dobrovský, otec slovanského jazykozpytu. Zřizováním těchto generálních seminářů chtěl si císař Josef II. odchovati duchovenstvo, nakloněné záměrům svým.

Avšak v opravách ve příčině církevní postoupil císař ještě dále, neboť předpisoval ze své moci též bohoslužebné řády. Někdy při tom zacházel až do krajnosti, jako na př. když předpisoval, kolik svící smí býti na oltáři, nebo že lidé mají pochováváni býti v pytlích místo v rakvích. Mnoho nevole mezi

venkovským lidem způsobila též zápověď delších poutí a processí. Dle toho, co císař počínal ve příčinách těch, zdálo se, že hodlá katolickou církev jak v Čechách, tak i v ostatních zemích svých učiniti od státu závislou a úplně rozdílnou od ostatního katolického světa, spravovaného římským papežem. Proto papež Pius VI. odhodlal se navštíviti císaře Josefa II. ve Vídni a pohnouti ho, aby ustál od zavádění dalších novot. Císař přijal ho velmi vlídně, avšak celkem od toho, co vykonal, neustoupil a ze svých nařízení neslevil nic.

Císař Josef II. usmyslil si učiniti ze všech národů, nad nimiž panoval národ jediný a to německý. Proto úsilovněji než se dělo za Marie Terezie snažil se zaváděti německý jazyk do všech škol i úřadův, ano při nastoupení svém na trůn nařídil, aby nikdo nebyl přijat do gymnasií, kdo by se nevykázal dostatečnou znalostí německého jazyka. Nařízení to bylo příčinou, že ti, kdo chtěli choditi do gymnasií, již na obecných školách musili býti vyučováni jazyku německému. Když byl r. 1784. vydán nový studijní řád pro gymnasia, byla v nich za vyučovací jazyk místo dosavadní latiny zavedena němčina. Podobně stalo se též na universitě, takže od této doby teprve počínala Pražská universita nabývati rázu university německé.

Aby umění a vědy zkvétaly, k tomu se císař nepřičiňoval. Maje na zřeteli toliko cíle praktické, měl za to, že university mají odchovávati jen státní úředníky, čímž ovšem všecko vědecké bádání se v nich utlumovalo. Rovněž k výtvarným uměním v době panování císaře Josefa II. chováno se velmi macešsky. Tak s uměleckými památkami ve zrušených klášteřích nakládáno bylo barbarsky, Pražský hrad měl býti proměněn v kasárny, a zbytky slavných a světoznámých sbírek Rudolfovských prodány byly veřejnou dražbou jako veteš. Nejstkvělejší kusy a předměty starověkého umění prodávány byly po několika krejcařích, čímž se stalo, že vše, co nezničili ze sbírek těch Bavoři, Sasové a Švédové ve válce třicetileté, vzalo tehdy za své způsobem smutným.

Nicméně, jakkoli císař Josef II. neměl lásky k vědám a uměním, počalo vědecké písemnictví zkvétati, a to hlavně proto, že zmírněna byla censura. Jak již bylo vypravováno, bývaly všecky spisy, dříve než se vydaly, podrobeny velmi přísné prohlídce, následkem čehož nebylo možno o mnohých předmětech ani bádati, ani psáti. Císař Josef II. však všecky censorské úřady zrušil a místo nich jen jediný takový úřad ve Vídni zřídil, který velmi mírně a shovívavě spisy posuzoval. Není pochybnosti, že příliš náhlý obrat ten byl i na škodu, neboť vydáno bylo mnoho knih obsahu naprosto špatného, ceny pochybné. Avšak na druhé straně tato volnost tisku zase usnadnila vzdělávání písemnictví vědeckého a uvolnila probuzení duševního pokroku.

V Čechách působila zejména soukromá společnost učenců, kteří scházeli se od r. 1770. na Malé Straně v domě hraběte Frant. Ant. Nostice, ušlechtilého to přítele věd a umění. Tato společnost počala vydávati různé spisy a pojednání, kteréž získaly jí slavného jména jak v zemích rakouských, tak i za hra-

nicemi. R. 1784. byla tato soukromá společnost nazvána *Královskou českou společností nauk.* Mezi prvními členy jejími byli mnozí slavní mužové v oboru přírodopisném, matematickém a hlavně dějepisném. Členové společnosti nauk s nevšední láskou a prospěchem všímali si nejedné otázky vědecké a nad jiné věnovali zřetel dějinám vlasti naší a písemnictví národnímu. Spoluzakladatelem učené společnosti té byl též František hrabě Kinský, který za Marie Terezie tak šlechetně ujal se českého jazyka. Na poli dějepisu horlivě a s úspěchem pracoval *Gelasius Dobner,* člen řádu piaristského, jenž jest zakladatelem kritického dějepisu českého a předchůdcem Palackého. Jiní předáci učené společnosti byli *Fr. Martin Pelcel,* český kronikář, a *Karel Rafael Ungar,* kněz kanonie Strahovské a ředitel universitní knihovny Pražské, jejímž byl prvním a slavným spořadatelem. Z matematiků vynikali zejména bývalý jesuita *Stepling, Tesánek, Strnad* a *Stanislav Vydra.* Hvězdou první velikosti v této učené společnosti byl *Josef Dobrovský,* člen bývalého řádu jesuitského, jenž stal se zakladatelem vědeckého bádání o jazyku českém a jazycích slovanských a jakožto dějepisec slynul.

Všickni tito mužové lnuli velikou láskou k zemi České, ale ve svých spisech užívali většinou latiny nebo němčiny. Snad v době té ani nikdo nepomyslil, aby spisy, sdělávané členy učené společnosti, byly psány v jazyce českém. Tak byla naše mateřská řeč hrozně zanedbána a odstrčena, že ani největší vlastenci neodvážili se v ní psáti knihy! Ač dosud většina obyvatelstva ve městečkách a vesnicích mluvila česky, přece zdálo se, že jest již nedaleká doba, kdy český jazyk úplně vyhyne, neboť po 200 let nebyl vzděláván, takže nedostávalo se ani slov a výrazů pro různé nové pojmy. Proto ti, kteří byli tehdy nejvzdělanější mezi Čechy, neodvážili se ve své mateřštině psáti, obávajíce se, že by nedovedli se správně vyjádřiti, což sám o sobě vyznal též kronikář Pelcel.

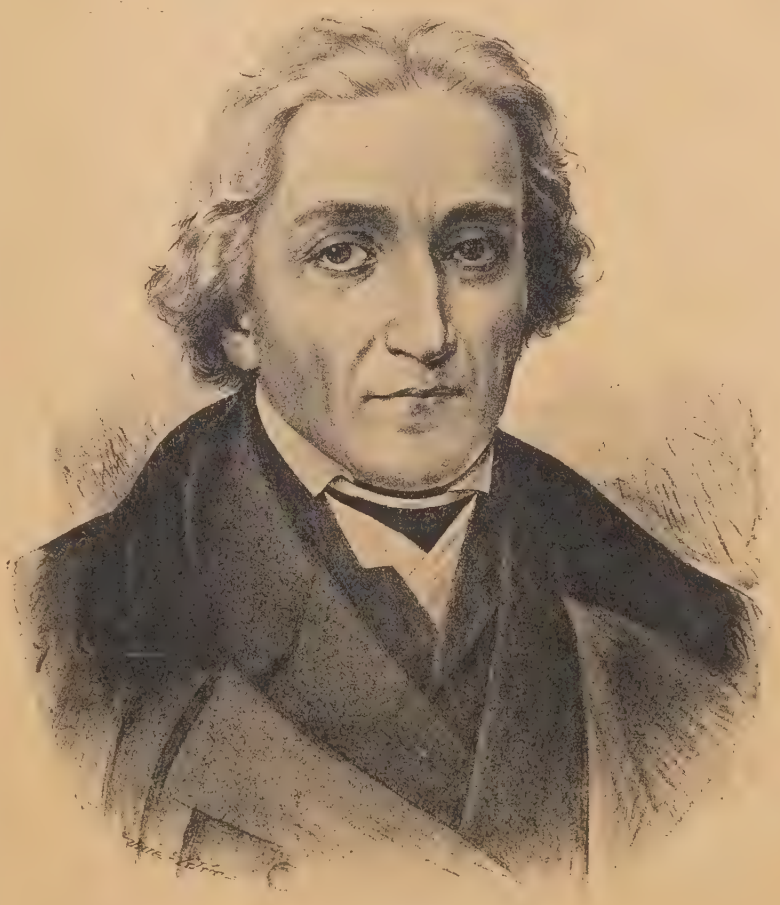
Nicméně činnost těchto mužů, kteří sice psali po německu, avšak se zápalem vlasteneckým a s nevšední láskou k českému národu, jest pro naše znovuzrození velice důležitou, ano může se právem říci, že mužové tito položili základ k obrození českého jazyka, neboť na základě činnosti jejich činěny byly ponenáhlu pokusy o studiu českého jazyku, z čehož počalo vyvíjeti se znovu české písemnictví. Proto těmto mužům přísluší nehynoucí a vděčná památka.

Z toho, co praveno, jest zřejmo, že poněmčování za Marie Terezie a císaře Josefa II. účinkovalo v Čechách právě naopak, k čemuž ovšem nemalou měrou přispělo, že censura byla zmírněna a že vůbec počal v zemích našich za císaře Josefa II. vanouti duch volnější.

Neměl-li císař Josef II. smyslu pro vědy a umění, pokud nesloužily praktickým účelům, miloval a podporoval všecko, co směřovalo ku povznesení moci státní anebo ku hmotnému blahobytu obyvatelstva. Tak velmi horlivě pečoval, aby zřizovány byly nové silnice, zvelebován byl průmysl a obchod atd. Právě

v době jeho panování začaly povznášeti se krajiny a města v severních Čechách za sídla velikého průmyslu a v samotném království našem založeno přes 100 nových továren.

Císař Josef byl mimo to velkým přítelem selského lidu. Známo jest o něm, že na svých cestách Moravou poctil jednou práci selského lidu tím, že u vsi Slavíkovic vzav rolníkovi pluh z mozolné ruky sám vyoral několik brázd. Avšak císař Josef II. vryl jméno svoje v paměť selského lidu ještě mnohem trvaleji skutkem vzácné lidumilnosti. Hned v prvním roce svého panování, v měsíci květnu roku 1781., svolal český sněm, na němž předložil stavům návrh na zrušení všeho osobního poddanství selského lidu, žádaje též, aby poddaní nebyli vrchnostmi omezováni, chtějí-li syny své dáti na řemeslo anebo na studie. Stavové ochotně přistoupili k těmto císařovým návrhům, které ještě téhož roku staly se zákonem. Zrušení osobního poddanství bylo *největším prospěchem* nejen selského stavu, ale i všeho českého národu, *neboť právě selští synové*, kteří odtud chodili na studie a do vyšších škol, přinášeli si znalost českého jazyka, vraceli se zase mezi lid jako kněží, professoři a právníci, načež vychovávali a vzdělávali ho v mateřštině, vzbuzujíce v něm lásku k rodné řeči a k české minulosti. Na těchto mužích osvědčovala se slova básníkova, dle nichž z pastuchových chýží vycházeli mužové, kteří pro vlast více mohli udělati, nežli tábor, z něhož válčil Žižka. — Osvobození selského lidu od osobního poddanství učinilo císaře Josefa II. mezi selským lidem na věčné časy oblíbeným; ještě několik desítiletí po císařově smrti vypravovalo se mezi sedláky, že šlechetný ten lidumil na trůně nezemřel, nýbrž že jej nepřátelé nových řádův tajně odstranili a kdesi chovají ve vazbě.

JOSEF DOBROVSKÝ.
(Narozen 17. srpna r. 1753., zemřel 6. ledna r. 1829.)

Jako vzešel ze zrušení osobního poddanství selskému lidu konec dlouhověkého otročení a počátek života v pravdě lidského, tak nesmírný byl i dosah skutku tohoto pro mravní a politické obrození národu českého.

Podobně velmi horlivě pečoval panovník o povznesení hospodářství v zemích svých. K tomu konci povýšil také r. 1788., soukromý spolek hospodářský v Čechách, jenž byl r. 1769. zřízen, za veřejný pod jménem: *Vlastenecká společnost hospodářská*, již udělil mnohá práva veliká, aby se zdarem mohla bdíti nad zvelebováním rolnictví a býti ústavem, v němž zkoušeni byli všickni nastávající správcové hospodářští. Rovněž nezapomínal na dobročinné ustavy, jichž účelem bylo zmírniti bídu mezi lidem. Tak v Praze založen byl r. 1783. sirotčinec, 1784. chudobinec, 1786. ústav pro hluchoněmé, 1790. ústav pro šílené neboli blázinec a všeobecná nemocnice.

* * *

Již císařovna Marie Terezie pokoušela sé, aby dala všem zemím, nad nimiž panovala, jednotnou správu bez ohledu na historický vývoj a minulost jedné každé země. Mnohem větší měrou o uskutečnění těchto úmyslů přičiňoval se císař Josef II., jenž nedbaje minulosti národů, dal sestaviti nové zákony pro všecky. Stará práva městská, jakož i Obnovené zřízení zemské království Českého, pozbyly platnosti a ustoupily těmto novým zákonům ve věcech civilních i trestních. Při nové úpravě úřadů nebylo přihlédáno rovněž k dosavadním obyčejům, ale většina moci byla odňata zemi, stavům a obcím, a přenesena na úředníky od vlády neobmezeně dosazované. Tak zemský soud a zemské desky odňaty byly starodávným nejvyšším úředníkům zemským a zřízen byl soud, k němuž dosazováni byli zkoušení právníci s názvem *zemských radů*. Soud ten podřízen byl soudu appelačnímu neboli odvolacímu, jako vrchnímu. Podobně krajské úřady a jejich správa byly znova upraveny. Vrchnosti byly nuceny míti pro soudy při svých úřadech zkoušené úředníky neboli »justiciáry«. Ve královských městech zřízeny byly tak řečené *císařské magistraty*, k nimž dosazováni byli zkoušení úředníci, a těm dána byla všecka moc a práva bývalých purkmistrů a konšelů. Tím města královská pozbyla dosavadní samostatnosti. Při té příležitosti byla všecka čtyři města Pražská, Staré, Nové, Malá Strana a Hradčany, spojena obec v jednu pod jedním purkmistrem. Počet hrdelních soudů, kterýž byl zmenšen již za Marie Terezie, omezen byl za Josefa II. tak, že jich zbylo toliko 15.

Jako v obcích a krajích zaváděl, císař Josef II. novoty bez ohledu na staré zvyklosti a práva, tak snažil se též zřízení státní úplně přetvořiti na základech nových. Všecky země, nad nimiž panoval, měly tvořiti jediný státní celek, jediné území, jež mělo rozděleno býti na kraje a okresy bez zřetele na minulost těchto zemí.

Za hlavní a sídelní své město prohlásil Vídeň, čímž Praha, která sice již od počátku, 17. století přestala býti městem sídelním, ale jejíž přednost dosud aspoň dle jména se uznávala, byla zcela zkrácena. Jelikož nebyla v ničem uznávána minulost jednotlivých zemí, a tudy též i Českého království, nedal se císař Josef ani za českého krále korunovati, aby nebyl nucen přísahati, že má jako panovník zachovávati práva země a České koruny, a aby nemusil svolávati českého sněmu. Skutečně též český sněm, vyjímaje onen, kterýž zrušil poddanství, již dále nebyl svoláván. Ano, císař zrušil i dosavadní výbor stavovský, který spravoval zemské jmění, čímž odňal stavům všecko právo se jměním tím hospodařiti. Všecky zákony vydával bez předchozího dohodnutí se sněmem, jak bylo dosud starobylým obyčejem. Tak nezbylo sněmu žádného práva; měl jen povololati berně, avšak vybírati je již nebyl oprávněn, protože k tomu zřízeny byly nové úřady a nový dozor. Konečně císař Josef II. umínil si zcela opraviti i bernictví a tím též poslední právo sněmu zrušiti.

V době té pokládána byla půda za jediný pramen bohatství, a proto císař mínil, že má se berně ukládati toliko na pozemky a domy. K tomu konci dal znovu vyměřiti všecku zemi a prozkoumati jakost půdy. Dle toho, jak byla shledána úrodnou, vyměřena byla daň. Při měření tom neměl býti brán zřetel, jsou-li pozemky panské či selské, ale vrchnosti měly platiti daně právě tak, jako ostatní majitelé půdy. Mimo to měla býti zrušena též všecka robota, místo níž měli poddaní odváděti vrchnostem náhradu v penězích. Nové toto vyměření půdy a seznamenání pozemkův jest známo pod jménem *josefinského katastru*, dle něhož měla býti dále vybírána daň bez ohledu na sněm.

Nelze upírati, že nové zřízení bernictví ve mnohém bylo velikým pokrokem, avšak způsob, jímž se novoty ty prováděly, jakož i naprosté opomenutí práv českých sněmů a všeho historického vývoje země způsobily odpor proti novým berním. Čeští stavové, když jim r. 1788. císař Josef II. oznámil, že nesmějí na sněmech o ničem jiném jednati, než co jim předloží, jakož i že sněmové nebudou každoročně svolávány, ale jen tehdy, když panovník uzná toho potřebu, projevili mínění své v důrazném spisu, stěžujíce si do rušení zemského zřízení. Avšak císař nedbaje toho odporu, dal dne 10. února r. 1789. vyhlásiti patent o vybírání nové berně. Nejvyšší kancléř český, Rudolf hrabě Chotek, patentu toho však nepodepsal, ale raději vzdal se svého úřadu.

Když císař Josef II. nastoupil na trůn, byl nadšeně vítán ve všech kruzích, neboť lidumilnost a láska nebo i snahy po dobrém sjednávaly mu hojně přátel a nadšených ctitelů. Pro dobré snahy císařovy zapomínáno bylo zpočátku na vše, co k nespokojenosti popuzovalo, avšak čím dále, tím více počaly se ozývati vážné hlasy proti novotám. Již shora bylo vypravováno, že obecný lid nelibě snášel, když císař počal buď zakazovati, buď opravovati mnohé zvyky staré. Nad jiné vzbuzovalo mezi Čechy oprávněnou nelibost

utlačování českého jazyka. Avšak nejen obecný lid, ale i vrchnosti reptaly na novoty, poněvadž měly právě tak odváděti daně, jako sedláci. Slovem, nespokojenost stávala se všeobecnou, a bývalé nadšení, jímž vítán byl počátek panování císařova, měnilo se v nepřátelství. Co dříve se schvalovalo, bylo haněno bez ohledu, ať bylo na prospěch ať ke škodě poddaných.

Mnöhem větší nespokojenost s novotami vznikala v Uhrách a v Nizozemsku, které tehdy k našim zemím náleželo, neboť obě tyto země ušetřeny byly pohrom, jimiž v posledních stoletích byly sklíčeny Čechy, a proto tím rozhodněji mohly se brániti. V zemích těchto konečně došlo ku zjevným povstáním proti nařízením císařským. Konečně přidružila se k těmto nesnázím i válka s Turky, která r. 1788. vypukla a již císař Josef II. vedl spolu s Ruskem, jehož byl dobrým přítelem. Císař chtěl se vyznamenati též na bojišti a ukázati, že i mečem dovede říši svou rozmnožiti. Avšak sklamal se ve příčině té nemálo, neboť nejen byla vojska jeho porážena, ale on sám zklíčen byl nemocí; nad to docházely ho zprávy o velikých nespokojenostech, bouřích a povstáních v Nizozemí a v Uhrách. Proto příštího roku 1789. odevzdal velitelství nad vojskem slavnému generalu svému Gideonu Laudonovi, jenž potom šťastně a zdařile bojoval proti Turkům. Nicméně nemohl již tím zažehnati nespokojenost poddaných ve svých zemích. Nizozemští stavové, podporováni jsouce od dvora pruského, úplně se odtrhli od Rakouska. Jelikož též v Uhrách nabývaly vzpoury vždy větších rozměrů, byl konečně císař Josef II. nucen opustiti od všelikých novot svých. R. 1789. svolal již i v království Uherském sněm a chtěl se dáti též korunovati za krále uherského. V době té shromáždili se také stavové čeští a složili stížný list k císaři se žádostí, aby obnovil zřízení zemské.

Všecky poměry ty neblaze působily na císaře tou měrou, že se velmi povážlivě roznemohl, a dříve, než mohl uspokojiti národy své říše, zemřel dne 20. února r. 1790.

Císař a král Leopold II.

(1790.—1792.)

Jelikož císař Josef II. neměl mužských potomků, nastoupil po něm na trůn nejstarší bratr jeho Leopold, toho jména druhý. Panovník ten panoval toliko dvě léta (1790.—1792.). Řídil se sice týmiž zásadami jako jeho předchůdce, avšak nebyl přítelem kvapného jednání a také nechtěl opravy prováděti násilím.

Především chtěl upokojiti národy v celé své říši. Hned po smrti císaře Josefa II. přijel z Italie, kde dosud žil jakožto velkovévoda Toskánský, do Vídně, načež hned svolal sněmy ve všech zemích. Tyto sešly se dne 22. března

r. 1790. Čeští stavové na svém sněmu počali mluviti po česku a sestavili nový, obsáhlý spis, v němž se domáhali, aby byla zrušena všecka ustanovení císaře Josefa II. a Marie Terezie, jimiž bylo zasáhnuto do jejich práv, zřízení církevních a samostatnosti země. Mimo to žádali, aby větší měrou než dosud, měli účastenství při vydávání nových zákonů.

Avšak stavové při tomto odporu proti dvoru a při těchto žádostech opominuli sblížiti se s lidem a ujmouti se též jeho důležitých zájmů, kteráž chyba byla příčinou, že ty vrstvy národu, které nebyly na sněmu zastoupeny, nejen zdráhaly se účastniti hnutí toho, ale naopak obávaly se ho, strachujíce se, že bude zrušeno i všecko dobré, co za Marie Terezie a Josefa se stalo, zejména také robotní patent z r. 1775.

Císař Leopold II. po delším vyjednávání se sněmem byl ochoten zrušiti některá nařízení; zejména ustanovení, jež císař Josef II. vydal ve příčině bernictví, ihned odstranil, čímž ovšem též zamýšlené zaměnění robot v peněžité dávky bylo zrušeno. Mimo to upustil od všech nařízení, jimiž předchůdce jeho zasáhl do záležitostí čistě církevních; zrušil též generalní semináře ponechav vychování kněžstva opět biskupům. Dále vrátil městům některá práva při obsazováni úřadů, jakož i ve mnohém ulevil universitě a učitelským sborům na gymnasiích a hlavních školách. Aby však zrušil všecko, čím byla vládní moc za císaře Josefa II. sesílena, k tomu přistoupiti nechtěl, neboť bylo to proti jeho přesvědčení. V Uhrách a Nizozemsku však byl nucen mnohem více povoliti a ještě i od jiných věcí ustoupiti.

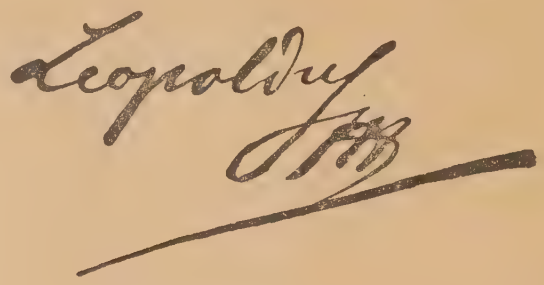
Roku 1791. oznámil zvláštním patentem ve všech svých zemích, že bude rok 1764. ve příčině oprav normálním neboli základním a to tak, že co ustanoveno bylo do toho roku, zůstane v platnosti, co nařízeno bylo po něm, že se zrušuje; ale v plné platnosti zůstaly *úlevy daně sedlákům, toleranční patent, a všecky snahy odnášející se ku povznesení a hmotnému blahobytu jakož i k ulevení bídy lidu.* Mimo to přiřkl českému sněmu právo povolovati a vybírati berně, jakož i obnovil stavovský výbor.

Když byly tyto věci napraveny, dal císař Leopold II. českou korunu, kterou kdysi Marie Terezie odvezla do Vídně, s velikou slávou, převézti zase do Prahy. Dne 6. září r. 1791. dal se též korunovati za českého krále. Jelikož již od poslední korunovace uplynulo téměř půl století, bylo při této slavnosti všeobecné nadšení a uspořádaná oslava neobyčejná. Zejména byla ku poctě královské korunovace pořádána *první výstava* průmyslových, uměleckých a všech jiných výrobků České země.

Císař Leopold II. vrátiv se od korunovace do Vídně, záhy se roznemohl a dne 1. března r. 1792. zemřel.

Pro vývoj české národnosti vysoce důležito jest, že císař Leopold II. po korunovačních slavnostech dne 28. října r. 1791. povolil zříditi učitelskou

stolici českého jazyka při Pražské universitě a to tak, aby pro jazyk a písemnictví české jmenován byl zvláštní professor. Po některém čase uskutečnilo se toto ustanovení, a prvním učitelem na stolici té jmenován byl dějepisec *František Pelcel.*

PODPIS LEOPOLDA II.

Doba válek francouzských.

(1792.—1815.)

Císař a král Leopold II. požehnán byl četnou rodinou. Všickni nyní žijící členové císařského domu Habsbursko-Lotrinského pocházejí od jeho synů, z nichž nejstarší, František, nastoupil po něm na trůn ve všech zemích. Jako český král byl zván toho jména prvním, jako německý císař druhým.

Hned na počátku svého panování, v srpnu r. 1792., dal se korunovati na českého krále. Čeští stavové neupustili dosud od svého odporu, ale domáhali se dále svých práv, porušených za Marie Terezie a zvláště za císaře Josefa II. Avšak zahraničné poměry nebyly tomuto snažení příznivy.

R. 1789. počalo totiž ve Francii veliké hnutí národní, které nezůstalo bez vlivu i na jiné státy v Evropě. Ve Francii totiž byl velmi zanedbán pořádek v zemi, což přimělo přemnohé osvícené muže, aby domáhali se oprav. Avšak chvalitebné snahy po nápravě záhy změnily se ve všeobecnou vzpouru a nejvášnivější lidé počali rozhodovati o osudech země.

Pod rouškou šlechetných zásad: »Svoboda, volnost, bratrství!« zabíjeni, popravováni a vražděni všickni, kdož s vášnivci nebyly za jedno, zničen trůn a snahy po opravě špatných řádů potřísněny krví četných nevinných obětí.

Hrozná a krvavá bouře ta naplnila strachem všecku Evropu a všude vznikl odtud odpor proti jakýmkoli opravám v zemské správě, neboť byla obava, že by mohlo dojíti k podobným koncům jako ve Francii.

Revoluce francouzská způsobila konečně všeobecnou válku v Evropě.

Válku tu převzal František I. dědictvím po svém otci Leopoldovi, který sám již chystal se válečně zakročiti proti Francii; dopouštěl se rozplameňovaný vášněmi revolučními lid, mnohého násilí proti rodině královské, jejíž

UVÍTÁNÍ LEOPOLDA II. NA HRADĚ PRAŽSKÉM

(Dle současné

1791. OZBROJENÝMI MĚŠŤANSKÝMI SBORY.

Plutha.)

osud Leopoldovi lhostejným býti nemohl, anať sestra jeho provdána byla za krále francouzského. Když se však později po některou chvíli zdálo, jako by měl nastati obrat klidnější, upustil císař Leopold od svého záměru. Za Františka I. dospěly však věci tak daleko, že mu Francie sama opověděla válku jakožto králi českému a uherskému (nebylť tehdy ještě zvolen za císaře německého). I zuřila lítice válečná s krátkými přestávkami v Evropě plná 23 léta.

Tyto doby válečné, za nichž i česká krev hrdinně prolévána na přerozmanitých bojištích rakouských, italských, německých, nizozemských a francouzských, naprosto nebyly příhodny ku provádění oprav ve správě státní, neboť každý, kdo se o ně pokoušel, byl podezříván, že souhlasí s revolucionáři francouzskými. Konečně dospělo se tam, že si vláda za válek francouzských počínala zase docela libovolně. Tak r. 1811. vydán byl nový zákon občanský, platný pro všecky země kromě Uher, aniž při tom slyšeni sněmové jednotlivých zemí tak, jak toho vyžadovala jejich dřevní důležitost. Novým zákonem tím byly zrušeny všechny zákony, platné až dotud v Čechách.

Již před tím odňato bylo obcím právo svobodně si voliti purkmistry a konšele, které doživotně dosazovati vyhradila si vláda. Podobně přísnému dozoru podrobeny také university, gymnasia i školy obecné, na něž dozírati náleželo konsistořím a vikářům; toto zřízení zachovalo se s nepatrnými změnami až do počátku sedmdesátých let století devatenáctého, tak že doposud žije mnoho jeho pamětníků. Také censura knih zostřena zase do té míry, jakož bývalo před císařem Josefem II. Jako potlačovala tehdy censura všecko, co se jí zdálo nebezpečným víře a církvi katolické, tak nyní zase vše, v čem domnívala se spatřovati volnější nějaké hnutí.

Ve Francii samé udály se průběhem těchto bojů mnohonásobné změny. Jsouc původně královstvím byla později prohlášena za republiku, až konečně dal se generál Napoleon Bonaparte, muž původu prostého, ale stejně znamenitý jako vojevůdce i jako státník, prohlásiti všeobecným hlasováním za dědičného Francouzů císaře. Z vděčnosti přiřkl mu národ nejvyšší toto důstojenství za to, že po mnoholetých domácích zmatcích a bouřích obnovil zase v zemi pořádek a řád. Ale přese všechny tyto převraty byl císař František I. ve vojnách francouzských celkem nešťasten, neboť jednak v nich pozbyl valné části svých zemí dědičných, jednak se říše Německá, od věků již zchátralá, v níž až dosud panoval, nadobro rozkotala. Následkem toho přijal František I. r. 1804. nový titul dědičného císaře rakouského a po dvou letech složil i korunu císařskou v říši Německé, která takto přestala trvati, a všechny svazky naší říše s ní pozbyly právní platnosti.

Nešťastné války způsobily v našich zemích také nedostatek hmotný. Aby nabyla prostředků k vedení války, vypisovala vláda již od r. 1800. berně, a to samovolně, bez povolení sněmů. Když to nestačilo, chopila se vláda nebezpečného prostředku tím, že vydávala peníze papírové; těch však natištěno tolik,

BANKOCETLE Z R. 1806.

až valně klesaly v ceně, a všechny obchody jimi hynuly. Tíseň peněžní dostoupila konečně stupně takového, že r. 1811. vydala vláda tak řečený finanční patent, jímž prohlášeno, že papírové peníze platí *jen pátý díl hodnoty*, za niž byly vydány. Dle toho mělo 100 kr. peněz papírových pouze cenu *20 kr.* v penězích nových. Později ještě jednou byly peníze sníženy, čímž obyvatelstvo, různé fondovní, stipendijní a sirotčí kapitály byly valně poškozeny. Toto snížení hodnoty peněz zváno bylo *státním úpadkem neboli bankrotem.*

Na štěstí byly dosud země České koruny ušetřeny svízelův a hrůz válečných, jimiž těžce navštíveny sousední země. Pocifovaly je toliko zvýšenými berněmi, nepřetržitými téměř odvody vojenskými a častými průchody vojsk rakouských i spojeneckých. Jen r. 1805. stala se sesterská Morava jevištěm velikých událostí, když ve veliké bitvě »tří císařův« u Slavkova 2. prosince Napoleon I. krvavě porazil císaře Františka I. a jeho spojence, cáře ruského.

Také žádný z četných mírů, jimiž války francouzské ob čas zastavovány, nedotkly se v podstatě vlastí našich, poněvadž byly daleko mimo obor zájmů francouzských. Teprve roku 1813., když francouzský císař Napoleon Bonaparte byl úplně poražen na své honosné výpravě do Ruska, přiblížila se lítice války též k našim hranicím. Napoleon totiž ani po porážce v Rusku nehodlal vzdáti se svých výbojů, ale z jara r. 1813. sebral velikou armádu proti spojenému Rusku a Prusku. Také přátelství Rakouska snažil se získati v nastávajícím boji, ale státy Ruský a Pruský rovněž Rakousku nabízely spolek. Císař František I. a ministr jeho Metternich nemohli se dlouho rozhodnouti, ku které straně mají se přidati. Konečně odhodlali se prostředkovati mezi nepřátelskými stranami. V Čechách bylo postaveno veliké vojsko, jehož velitelem jmenován byl proslulý maršál, kníže Karel ze Schwarzenberga. Také i císař

CÍSAŘ LEOPOLD II. NA SCHŮZI KRÁLOVSKÉ ČESKÉ SPOLEČNOSTI NAUK R. 1790.

(Původní reprodukce dle obrazu Jana Thileta v Pražském Belvederu.)

František odebrav se do Čech, usídlil se v Jičíně. Odtud způsobeno bylo mezi válčícími stranami příměří a o mír jednati se mělo v Praze. Všecka Evropa s největším napjetím pohlížela tehdy na České království, v němž se měl rozhodnouti osud císaře francouzského. V Praze, v Jičíně, jakož i na zámku Ratibořicích u Náchoda byli shromážděni státníci a generálové všech evropských států. Tu všude bylo pokoušeno o mír, ač na všech stranách mezi tím zbrojeno. Jelikož sám Napoleon míru nepřál, bylo všecko vyjednávání zmařeno a chystáno ku strašné válce. Císař František spojil se na konec s Ruskem a Pruskem proti Napoleonovi; rozhodnutím oním přinesl své city osobní a rodinné v oběť zájmům státním, neboť byl od nedávna Napoleonovým tchánem. Hned také bylo v Praze sepsáno a tiskem pro všecky národy vydáno válečné provolání. Nejvyšším vojevůdcem spojených vojsk pruských, ruských a rakouských jmenován byl již shora uvedený rakouský maršál, Karel kníže ze Schwarzenberga. Všickni tři mocnáři byli osobně přítomni u svých vojsk.

Karel kníže ze Schwarzenberga postupoval z Čech ku Drážďanům, kdež však podařilo se Napoleonovi dne 27. srpna r. 1813. zvítěziti a spojená vojska nepřátelská zatlačiti k českým hranicím. Hned za spojenci poslal císař Napoleon generala Vandamma za Krušné Hory do Čech, aby se zmocnil Prahy. Avšak u Chlumce (30. srpna) byl tento vojevůdce od vojsk ruských a rakouských obklíčen, poražen a zajat.

Po úspěchu tom odhodlaly se spojené armády zase k tažení do Sas. Císař Napoleon ustoupil až k Lipsku, kde ve dnech 16.—18. října strhla se veliká třídenní bitva, v níž byl Napoleon úplně poražen a moc jeho zničena. Vítězové postupovali potom až k Paříži, kdež donutili Napoleona, aby vzdal se trůnu. Císaři Františkovi nepodařilo se ve skutek uvésti toužebné přání svého srdce, aby císařský trůn francouzský zachován byl Napoleonovu synovi, jeho vnuku; neboť dle souhlasného usnesení spojenců ostatních prohlášena Francie královstvím, jehož koruna udělena zase rodu, panovavšímu tam před velikou revolucí. Pak sešli se zástupcové všech mocností ve Vídni k úradě neboli na kongres za účelem nového spořádání všech poměrův evropských. Práce tohoto kongresu, z počátku velmi zdlouhavé a pro mnohé různosti v náhledech ne jednou úplným nezdarem hrozící, byly pojednou urychleny zvěstí, že sesazený císař francouzský Napoleon I. opustil své vyhnanství na ostrově Elbě a navrátiv se do Francie znovu se pokusil o nabytí dřevního svého důstojenství. I bylo potřebí nové válečné výpravy spojených mocností, než tento pokus zmařen a Napoleon vyvezením do dalekého zámoří neškodným učiněn míru evropskému. I rozešel se kongress již 9. června r. 1815. upraviv nové politické rozdělení Evropy. Císař František I. nabyl téměř všech zemí, kterých byl průběhem válek francouzských pozbyl, a nad to ještě i některých nových, zvláště v Italii. Někdejší říše Německá ve staré své způsobě již obnovena nebyla, však na jejím místě zřízen tak řečený Německý spolek neboli bund, v němž

sdruženi byli všichni státové němečtí, i takoví, v nichž Němci byli jen částí obyvatelstva. Také císař František přistoupil ke spolku tomuto se všemi svými zeměmi alpskými a českými.

Ostatní panování císaře a krále Františka I.

(1815.—1835.)

Po skončení válek francouzských a míru Vídeňském nebyl poměr mezi panovníkem a českým sněmem urovnán tak, jak by bylo bývalo žádoucno. Když r. 1815. přistupoval císař František ku spolku Německému, vyhrazeno sice Čechám obnovení starého zřízení stavovského, na němž nic nemělo býti měněno beze svolení stavovského sněmu. V pravdě však Obnovené zřízení zemské nebylo již vzkříšeno k životu novému, naopak z obavy, aby se revoluční hnutí nerozšířilo také v zemích jeho, stal se František I. z návodu svého předního rádce, knížete K. Metternicha, zásadním nepřítelem všelikých oprav. Stavy na sněmu shromážděné jen zřídka kdy požádal o co důležitějšího; tak na př. vymohl od nich r. 1825. souhlas k prodeji některých statků korunních. Ale nové zákony vydávala vláda ponejvíce sama bez otázání sněmu. R. 1829. zavedla vláda novou daň potravní; stavovský sněm nevzmohl se na důrazné ohrazení svých práv, čimž se vláda jen ještě více utvrzovala v pokračování na cestě nastoupené. Strach před revolucí byl tak veliký, že vláda v ničem nechtěla postupovati s pokrokem doby, ale všecko mělo zůstati při starém, jen aby lidé nepřicházeli na zlé, jak se říkalo, myšlenky. Při tom bylo nejen zamezováno všechno, co směřovalo ku povznesení vzdělanosti, ale vláda přičiňovala se jen velmi chabě o zvelebení řemesel a živností, průmyslu a obchodu.

Pokroky, které se v tomto směru staly přece, daleko větší měrou byly zásluhou stavův a osvícených jednotlivců než vlády. Nové odvětví průmyslu vzalo u nás původ za válek napoleonských. Francouzský císař Napoleon I., nemoha totiž nejvytrvalejšího svého protivníka, Anglii, zmoci válečně, chtěl ji zničiti obchodně a vydal tudíž r. 1806. nařízení o tak řečeném kontinentálním systému, kterým nejen Francii, nýbrž i všem státům na ní závislým zakazováno všeliké obchodování s Anglií. Také Rakousko bylo nuceno po některý čas zachovávati kontinentální systém, a tu objevil se citelný nedostatek třtinového cukru, který až dotud skoro výhradně dopravován k nám ze zámořských držav anglických. Tato nouze vedla k založení prvních cukrovarů v Čechách a na Moravě, v nichž cukr vyráběn z řepy cukrovky. Průmysl tento v desítiletích pozdějších znamenitě se rozšířil a zdokonalil, tak že dnes je světoznámý.

Také jiné obory průmyslové, zvláště zpracování kovů i výrobu všeho druhu látek oděvních rozšířily a zdokonalily se, při čemž rozvíjel se průmysl továrnický, an člověk valnou část práce přenášel na stroje. Pražská před-

městí Smíchov a Karlín, mnohá města v severních Čechách a na Moravě založila tehdy svou znamenitou pověst v oboru průmyslovém. Pohříchu však český lid měl jen zřídka kde z těchto nových závodů průmyslových prospěch jiný, než že v továrnách nalézal práci a obživu, neboť majitelé jejich byli namnoze cizinci většinou ze Sas a Pruska, kteří vládnouce větším majetkem než obyvatelstvo domácí, ochuzené dlouholetými válkami francouzskými, zakupovali se u nás a rychle bohatli.

RUŠTÍ KOZÁCI V ČECHÁCH.

(Dle soudobého obrazu.)

Průchod ruských vojsk za válek napoleonských budil všude v Čechách a zvláště v Praze nadšení mezi obyvatelstvem. Vědomí slovanské se sílilo, ruským vojákům přicházelo se všude vstříc s největší pozorností, mnozí lidé brali si ruské hosty za křestné kmotry pro svoje novorozeňata.

Obchodu prospělo, že zvelebeno poštovnictví, zřízeno něco nových silnic a postaveny první dvě dráhy železné, ovšem ještě koňské. Ona z nich, která spojovala Budějovice s Lincem, sloužila hlavně dopravě soli, jíž České království, jinak na nerosty užitečné i vzácné vždycky velebohaté, nemělo nikdy. Ale s druhé strany trpěl obchod zle následky nedávných válek, jevícími se hlavně citelným nedostatkem peněz.

Jak už řečeno výše, byla censura velice přísná a bez ohledu stíhala každého, kdo volněji opovážil se psáti, nebo zdál se vládě podezřelým. Tím byl potlačován všechen rozvoj hmotný i duševní, a to nejen na škodu obyvatel v zemích rakouských, nýbrž i státu sama, neboť v zemích okolních užito doby míru k povznesení obyvatelstva ve všech směrech, kdežto u nás hluboký

nastal úpadek. Co se provedlo k pokroku věd, školství a umění, o to výhradně téměř se přičinili stavové. Tak zřízeno r. 1798. stálé divadlo stavovské, ovšem německé, avšak i české hry počaly se v něm záhy ujímati, arci z počátku v postavení jen velmi podřízeném. Neméně přispěla k povznesení vzdělanosti v Čechách umělecká akademie, již roku 1796. založil soukromý spolek vlasteneckých přátel umění.

V oboru školství na místě předním vytknouti sluší zřízení vysoké školy technické v Praze r. 1802., kteráž byla jediným toho druhu ústavem v tehdejším Rakousku. S ústavem tím souvisí i počátek školství reálného u nás, neboť první reálka zřízena českými stavy r. 1833. v Praze o dvou třídách jakožto přípravka pro techniku. Záhy přibyly nové reálky v Rakovníce (r. 1834.) a Liberci, z nichž ona měla sloužiti hlavně zájmům zemědělským, tato pak zase více průmyslovým. — —

Všechen zevní ráz vlády Metternichovy byl ryze německý a to nejen proto, že vstoupil tento přední ministr císaře Františka úplně ve šlépěje Marie Terezie a Josefa II., ač postrádala vládní soustava jeho většinou dobrých stránek vlády obou panovníků zmíněných, nýbrž i pro zvláštní postavení, jež zaujímalo Rakousko v zánovním spolku Německém. Při zřizování spolku tohoto vyhrazeno sice dle jména předáctví Rakousku, které mělo předsedati při stálém sjezdě spolkových vyslanců ve Frankfurtě nad Mohanem. Avšak hned při prvopočátku počala se nejdříve skrytě, později však čím dále tím zřejměji jeviti řevnivost mezi státem naším a Pruskem, jež bylo vedle Rakouska ve spolku nejmocnějším.

Obratnou politikou dovedlo Prusko těsně k sobě přivinouti zvláště menší státy německé, nad to pak mělo proti Rakousku, různými národy obývanému velikou výhodu tu, že bylo národně daleko sjednocenější. Aby Prusko zbavil aspoň této výhody, chtěl kníže Metternich z Rakouska učiniti stát německý a jal se tudíž do všech škol i úřadů zaváděti němčinu s úsilím stejným, jako se dálo v druhé polovici století osmnáctého. Byla-li časem vydána některá nařízení směřující k rozšíření práv jazyka českého ve škole, nedbala vláda sama o přesné a svědomité jich plnění. Nicméně právě v této době dožil se národ český svého obrození. Byla-li půda k dílu tomuto zkypřena již za Marie Terezie a Josefa II., vzklíčilo símě na pohled nepatrné v utěšený květ a vydalo posléz zdárné i ovoce.

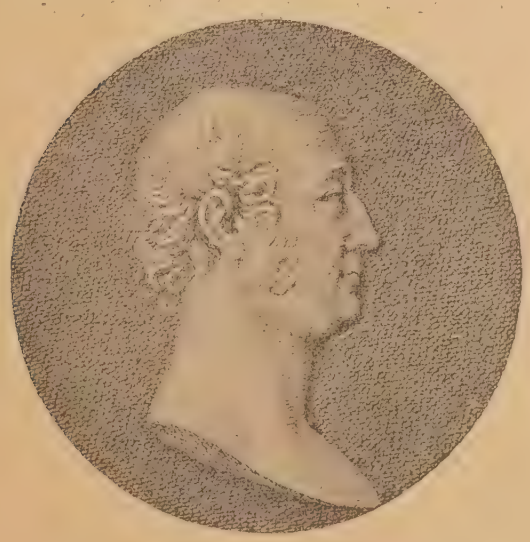
Vývoj české řeči a literatury za Františka I. a Ferdinanda V.

Války francouzské, ač kruté a svízelné, téměř po vší Evropě k síle nebývalé přivedly vědomí národní, které neutuchlo ani tehdy, když po pádu Napoleona I. většina jeho zařízení vzala za své. Národové uhnětení toužili po svo-

bodě a předáci jejich čekali jen na chvíli příhodnou, aby tužby své uvedli ve skutek. Nežli ta nadešla, básníci plamennými zpěvy živili v mládeži i dospělých naději v budoucnost lepší. U národů takových, kteří nebyli sloučeni ve státě jediném, touhy po svobodách politických slučovaly se s tužbami po národním sjednocení. Také český národ nezůstal nedotčen mocným hnutím myšlenky národní, jen že podle minulosti jeho při něm snahy tyto nesly se směrem jiným; poněvadž vyšší třídy společenské se po událostech shora vylíčených národu českému většinou odcizily, pracovali buditelé naši k tomu, aby v lidu vzbudili národní uvědomělost a lásku k jazyku po otcích zděděnému. Prostředkem pak nejúčinnějším k tomu bylo písemnictví.

Již shora bylo vypravováno, že poněmčující snahy Marie Terezie a císaře Josefa působily právě opačně, neboť vzbudily mezi českým lidem muže, kteří životy své zasvětili tomu, aby českou národnost při životě udrželi, o předních z těchto vysoce zasloužilých buditelů již jsme se zmínili. Ti, ač užívali k bádání svému jazyka německého, přece učinili veliký krok ku předu, který posílen byl r. 1792. zařízením stolice českého jazyka na universitě v Praze. Avšak hlavní obtíže teprve nastávaly, neboť česká národnost nikde téměř nebyla zastoupena v životě společenském, natož pak veřejném a politickém, ale jazyk náš byl hrubě zanedbán a čeští spisovatelé zápasili s nedostatkem hmotným a jinými obtížemi. Věru s úctou je vzpomínati toho potomkům, že se několika málo, většinou chudým mužům, veliké to dílo podařilo provésti.

Kdyby byl český sněm a vláda ujaly se odstrčeného a zanedbaného jazyka, bylo by znovuzrození české národnosti rychlejším krokem postupovalo. Avšak k tomu nebyla naděje, neboť jak vláda smýšlela o věci té, bylo již řečeno, čeští stavové snad byli by se k tomu naklonili, ale když Evropa zachvěla se pod dojmem francouzské revoluce, stali se úzkostlivými tak, že r. 1793. žádost několika horlivých vlastenců, aby sněm ujal se zanedbaného národa a českého jazyka, zůstala bez výsledku.

KAŠPAR HR. ZE ŠTERNBERKA.

Za těchto neutěšených poměrů pro povznesení národnosti naší nezbylo, než aby si národ pomohl sám, což se sice ponenáhlu, ale vytrvale dařilo. Nejdůležitějším zdrojem národního vývoje bylo ulehčení břemen selskému lidu, a nad jiné již shora vzpomenuté dovolení, dané sedlákům, že mohli syny své dáti vzdělati ve středních i vysokých školách. Následkem toho zavládnul ve školství rozhodnější a volnější duch. Byli to

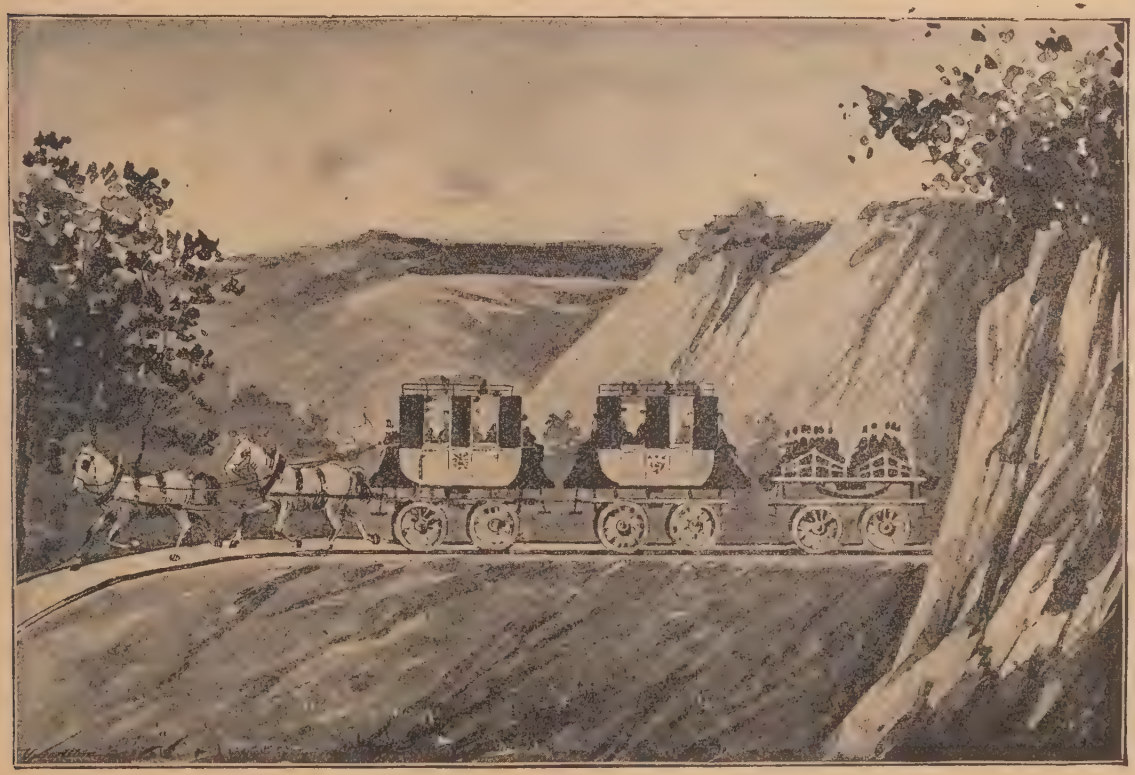
FRANTIŠEK HR. ZE ŠTERNBERKA.

právě selští synové, z nichž vyspěli nejznamenitější vlastenci a buditelé českého národu. Jmenovitě ti z nich, kteří oddali se stavu duchovnímu a jako kněží vrátili se mezi obecný lid, stali se *většinou nejrozhodnějšími, nejnezištnějšími a nejvytrvalejšími bojovníky při vzkříšení národu našeho.* Velmi účinně potom počali podporovati snahy ty též mnozí uvědomělí čeští šlechticové, kteří to, co vláda po napoleonských válkách zanedbávala, snažili se napravovati o své újmě ... Bylo již v předešlém vypravování vzpomenuto vyučovacích a vzdělávacích ústavů, jež založeny byvše českými stavy šířily v zemi vzdělanost. Nad jiné znamenitěji působila v tomto směru *Společnost musea království Českého,* založená roku 1818. Že byly tyto společnosti veledůležité pro vývoj osvěty v Čechách založeny, bylo mimo jiné též zásluhou vlasteneckých šlechticů. Tak musejní Společnost byla zřízená péčí šlechetných a učených hrabat Kašpara a Františka ze Šternberka. Tato společnost stala se středištěm všeho vědeckého snažení, a když r. 1831. zřízen byl při ní odbor pro pěstování řeči a literatury české, *Matici českou* nazvaný, též ohniskem národního hnutí.

Jest želeti, že vláda při své soustavě těchto snah nejen nepodporovala, ale naopak, jak již bylo vypravováno, potlačovala je. Přísná censura nedopouštěla volnějšího slova, čímž písemnictví naše trpělo ve všech směrech. Nicméně však nový život, k němuž byl národ náš probuzen, nedal se již udusiti, nijak zastaviti. Čeští buditelé nedbali útrap a nijak nešetřili práce, aby šlechetné snahy své uskutečnili. Byla to práce obrovská, neboť dlužno uvážiti, že vzdělanější třídy obyvatelstva, zvláště v městech, čítaly na větším díle jen spisy německé a dosud libovaly si v jazyce tom více, než v rodné své řeči.

Neunavným harcovníkům národním bylo počíti od českých chaloupek; v těch bylo jim nejprve křísiti lásku k české knize. Proto s nepatrnými sice prostředky, ale za to s nadšenou láskou počali pečovati o poučení a zábavu obecného lidu. K účelu tomu spisovali knihy slohem prostým, přístupným těmto čtenářům. V tomto lidovém neboli populárním písemnictví náleží první místo *Václ. Mat. Krameriovi*, a jeho druhům, kteří neštítili se práce ani sebe nudnější a sebe nepatrnější, jen aby mohli mezi prostý lid rozšiřovati české knihy. Vedle těchto prostonárodních spisovatelů počali jiní pokoušeti se, aby

zanedbanou řeč českou učinili ohebnější a vzletnější tím, že skládali básně; v čele této první novodobé české školy básnické, při níž ovšem výše jest ceniti šlechetný zápal vlastenecký než díla opravdově básnická, která však nicméně položila základ k pozdějšímu rozkvětu českého básnictví, byl osvícený kněz *Ant. Jar. Puchmajer*; zákony českého básnění stanovil jí slavný Dobrovský. Jiní zase snažili se rozmnožovati slovní podklad českého jazyka, aby bylo jím možno vyjadřovati všecky myšlenky. Vysoce namáhavá práce tato dlouho se nedařila, až konečně vystoupil muž, který s mravenčí píli počal prohlížeti

PRVNÍ ŽELEZNICE MEZI Č. BUDĚJOVICEMI A LINCEM.
(Dle současného obrazu.)

všecky zachované spisy ze starých dob a snášeti poklad české řeči. Mužem tím, jenž úmorné práci věnoval život svůj, byl *Josef Jungmann*. O jeho píli, posvátném nadšení a povždy příkladném a nezištném vlastenectví svědčí nejlépe veledílo jeho *Slovník český*, v němž všecko bohatství jazyka našeho uložil a na jehož základě teprve utvořil se nový spisovný jazyk český. Jungmann proslul též jako básník znamenitý na tehdejší dobu.

Hlouček mužů, kteří posvátný úkol povznášeti naši národnost podnikali, den ku dni se rozmnožoval, zašlapaná a odstrkovaná řeč naše se zvelebovala, tříbila, sílila, českých knih přibývalo. Avšak vládní kruhy všelijak se vyhýbaly, aby češtině dopřáno bylo zaslouženého a náležitého místa též ve školách.

JOSEF JUNGMANN.
(Kreslil Jan Vilímek.)

Mimo universitu, kde byla pro český jazyk zvláštní stolice, byla čeština ve všech ostatních školách zanedbávána a jen ve vesnických školách péčí vlasteneckého kněžstva a učitelstva bylo při vyučování užíváno jazyka českého. Císař František nařídil sice r. 1816. a 1818., aby též v gymnasiích vyučováno bylo českému jazyku, a ač mělo se tak díti jen skrovnou měrou, přece byl to zase nový slibný krok k lepší budoucnosti, avšak zmařen byl od tehdejších dozorců nad těmito školami. Nezbylo tedy zase jiné pomoci, než vlastní silou uvésti českou knihu i do vzdělanějších tříd obyvatelstva. Ve příčině té platně prospěla zmíněná Matice česká, která stala se středem pro vydávání českých kněh pro vzdělanější kruhy. Mimo ni vznikly též jiné spolky pro písemnictví prostonárodní, a to hlavně působením duchovenstva.

Vedle Jungmanna, jenž stal se zakladatelem novověkého spisovného jazyka, získali si největších zásluh o probuzení našeho národa: *František Palacký*, který svými »Dějinami národu českého« ukázal Čechům slavnou jejich minulost, *Josef Šafařík*, jenž bádal o slovanských starožitnostech a ukazoval důmyslnými spisy na příbuznost Čechů s jinými větvemi slovanskými, utvrzuje je tím ve vědomí, *že nejsou sami a nebudou ztraceni, když nad sebou nebudou zoufati.* Zakladatelem literatury přírodovědecké stal se *Svatopluk Presl.* Kolem r. 1820. povstala zase již nová škola básnická, která nadšenými zpěvy vlasteneckými budila v lidu slovanské vědomí vůbec, české zvláště; škola tato chovala ve svém středu již i některé opravdové básníky, kteří obraceli na sebe pozornost

nejen doma, nýbrž již i jinde, zvláště ve světě slovanském. Není pochybnosti, že vzpružinou této školy staly se rukopisy Královédvorský a Zelenohorský, jež v dobách těch byly objeveny. Později se ovšem ukázalo, že jsou padělkem, ale když byly objeveny, čerpáno z nich mnoho básnického nadšení. Jedním z největších pěvců této doby byl nadšený Slovák, *Jan Kollár*, který ve velkolepé básni své »Slávy dceři« nadšeně hlásal vlastenecké a slovanské vědomí. Mohutné slovy vznešenými líčí tu křivdy národu slovanskému činěné a s důrazem i vroucností vyzývá současníky k velikým činům, k napjetí všech sil, *aby národ utištěný, odstrkovaný opět povznesli k dávné velikosti.* Rovněž soudruh jeho v duchu vlasteneckém, *František Ladislav Čelakovský*, mimo jiné spisy mistrovským dílem svým, jež nazval »Ohlasem písní českých«, zůstane povždy ve vděčné naší paměti. K těmto oběma mužům jako pěvcům první velikosti

PAVEL ŠAFAŘÍK.
(Kreslil Jan Vilímek.)

JAN KOLLÁR.
(Kreslil Jan Vilímek.)

FR. LAD. ČELAKOVSKÝ.
(Kreslil Jan Vilímek.)

BOLESLAV JABLONSKÝ.
(Kreslil Jan Vilímek.)

života nabyl český jazyk svého práva. Snahy ty potkávaly se s různými protivenstvími a překážkami. Bohužel nescházelo ani takových, kteří domnívajíce se, že český národ odsouzen jest již k vyhynutí, neostýchali se snahy českých spisovatelů vyličovati a osočovat jako státu nebezpečné, z čehož vznikly těmto nejedny nesnáze. Někdy podobalo se, že všecka práce jest již marna, ano i nejpřednější mužové, kteří všechen život svůj nezištně obětovali národní práci, jako Jungmann a Šafařík, mnohdy sami již počali pochybovati o zdaru přičinění svého. Avšak Bůh požehnal jejich snažení.

Významná a pamětihodná jsou slova, jimiž František Palacký, zakladatel dějepisectví českého, naznačil druží se *Boleslav Jablonský*, *Jan Erazim Vocel* a *Karel Jaromír Erben*. Čelakovský, Kollár a Erben zabývali se nejen básněním původním, nýbrž sebrali i mnoho plodů básnictví prostonárodního, čímž nejeden vzácný poklad dob minulých zachovali budoucnosti.

Tito, jakož i jiní vysoce zasloužilí mužové, kteří nezištně síly své věnovali na prospěch vlasti, způsobili spisy svými v národě našem ponenáhlu převrat. Mateřský jazyk náš, který byl dosud zavržen a jehož vzdělanější třídy obyvatelstva takřka styděly se užívati, stával se oblíbeným jazykem nejen již ve vsích, ale též ve městech a mezi vzdělanci. Našli se i nadšení jinochové vlastenečtí, kteří snažili se, aby i ve veřejném životě, ve společenských zábavách a vůbec ve všech směrech veřejného

JAN ER. VOCEL.
(Kreslil Jan Vilímek.)

VÍTÁNÍ A SVĚCENÍ PRVNÍHO DO PRAHY PŘIBYLÉHO VLAKU R. 1845.

(Dle současné litografie.)

povinnost všech mužů vlastenecky smýšlejících k zastávání a obraně prospěchu našeho národu. Když totiž jednou hrabě Kašpar Šternberk a Dobrovský následkem četných nezdarů, s nimiž při snahách svých se potkávali, počali zoufati nad možností znovuzrození českého národu, Palacký rozhodně jim odpíral a přímo pravil: »Budeme-li se všickni tak chovati, že si budeme zoufati a že psaní v českém jazyku budeme zanedbávati, pak ovšem musí zahynouti národ náš duševním hladem. Já však kdybych byl třeba *cikánského* rodu a již jeho poslední potomek, ještě za povinnost svou bych pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva.« Odhodlaná a vřelá slova ta měla by si v pamět vštípiti všecka naše mládež. — Abychom mohli plnou měrou oceniti snahy a práci těchto vlastenců a buditelů, jest míti na paměti, že nedostávali nijakých odměn, nijakých honorářů, ale všecko dělali zdarma, ano že přinášeli hmotné oběti, jen aby snahy své uskutečnili a národ probudili, ano že za všecko to zakoušeli ještě i všelijakých pronásledování. A proto zasluhují mužové tito i všickni ostatní vrstevníci vděčnou paměť v srdcích potomstva, které jen obětavou snahou jejich postaveno bylo na ten stupeň, na němž jest v našich dnech. Snahy po vzkříšení národnosti české, způsobené živým slovem, literaturou básnickou, prostonárodní i vědeckou nabyly praktického významu roku 1848.

Císař a král Ferdinand V. (I.).

(1835.—1848.)

Císař František I. zemřel 2. března r. 1835. Nástupcem jeho stal se prvorozený jeho syn Ferdinand, který tehdy již byl v mužném věku 42 let. Jako císař rakouský zván byl Ferdinand I., jakožto král český, korunovaný za hlučných a okázalých slavností dne 7. září r. 1836., Ferdinand V. Korunovace jeho byla poslední toho druhu slavností, spečetující svazek mezi králem a českým národem ve století devatenáctém.

Král Ferdinand V. vším právem zasloužil si čestného příjmí Dobrotivého, jak již za svého života obecně byl nazýván; neboť byl neobyčejně laskav a dobročinný ke všem nuzným a trpícím, štědrá jeho ruka vždy byla pomocna, kdykoli mohla osušiti slzy a pomoci v bídě. Z vlastní své pokladny na tisíce podporoval sirotkův a vdov, ba nezřídka činil v tomto směru i nad svoje síly, jsa v tomto šlechetném snažení svém účinně podporován výtečnou svou chotí Marií Annou, jež se ušlechtilostí povahy a dobrotou srdce docela rovnala svému manželu. Není divu, že panovník mysli tak ušlechtilé neobyčejné se těšil lásce všech svých národů. Poněvadž však již od let dětských byl neduživ a téměř po všechen ostatek svého života churavěl, nezabýval se valně

FERDINAND V., KRÁL ČESKÝ.

záležitostmi politickými; proto zůstalo řízení vlády v rukou Metternichových a mužův ostatních, kteří ji vedli za Ferdinandova otce. Přirozeně nesla se vláda jejich týmž duchem nehybnosti a ztrnulosti, kterým se vyznačovala již za císaře Františka. Snahou jejich bylo udržeti říši v témž stavu, v jakém byla již od let, i bránili se úzkostlivě jakémukoli pokroku.

Čeští stavové v té době několikráte se pokoušeli stavovská práva a sněmovní moc obnoviti, vládou však odpovídáno jim poukazem k Obnovenému zřízení zemskému, které dávalo panovníkovi právo samovolně měniti ústavu zemskou. Na velikou újmu snahám stavovským bylo také, že lid obecný neměl pro ně porozumění, aniť stavové o svých záležitostech z pravidla jednávali soukromě. Jen snahy některých šlechticů, nesoucí se ku hmotnému zvelebení království, docházely obliby, jako nejvyššího purkrabí Rudolfa hraběte Chotka, zakladatele prvního řetězového mostu v Praze a jiných staveb pro život veřejný veledůležitých.

Nicméně čeští stavové neupustili od svých snah a konečně r. 1845. usnesli se požádati vládu, aby jasně vyložila, která práva mají oni a český sněm. K tomuto sporu politickému přidružil se jiný spor o správu některých zemských fondů. Vše to mělo za následek, že všeobecně oblíbený hrabě Chotek vzdal se svého úřadu a r. 1845. stal se zemským správcem arcivévoda Štěpán.

FERDINAND V. NA KRÁLE ČESKÉHO KORUNOVÁN V CHRÁMĚ SV. VÍTA NA HRADĚ PRAŽSKÉM R. 1836.

Ačkoli pak nový správce zemský vstoupil ve příčině snah o zvelebení blahobytu ve šlepěje svého předchůdce a také osobními svými vlastnostmi záhy stal se mužem velmi oblíbeným, rozpor mezi stavy a vládou tím nejen neodstraněn, nýbrž přiostřil se konečně do té míry, že r. 1847. stavové odepřeli vládě vybírati daně na vydržování soudů hrdelních. Avšak vláda, poučená dřívější zkušeností o slabosti stavů, nedbajíc toho vybírala poplatky ony o své újmě dále, aniž jí stavové v tom nějak bránili.

KORUNOVAČNÍ HOSTINA KRÁLE FERDINANDA VE VLADISLAVSKÉM SÁLE NA HRADĚ PRAŽSKÉM DNE 7. ZÁŘÍ 1836.

Avšak tou dobou počínali již mnozí osvícení mužové mezi šlechtou nabývati přesvědčení, že jest potřebí, aby žádosti své, směřující k obnovení staré slávy sněmů českých a stavovského zřízení, spojovali s prospěchy těch tříd a vrstev obyvatelstva, které na sněmě nebyly zastoupeny buď docela buď jen nedostatečně a které se také již počínaly hlásiti ke svým právům — slovem, že jest nutno, aby odpor stavovský splynul s tužbami všeho národu. K těm koncům patrně směřoval návrh z r. 1847., aby za účelem zrychlení dopravy zřízen byl splavný průplav, který by spojoval horní Vltavu s Dunajem. Od

provedení tohoto zámyslu však upuštěno z toho důvodu, že teprv nedávno před tím vystavěna první parní železnice, spojující Prahu s Vídní.

Ještě mnohem dalekosáhlejší byly návrhy, které stavové připravovali pro sněm r. 1848. Nejdůležitější z nich byly, aby rozmnožen byl na sněmě počet zástupců stavu městského a aby při gymnasiích ustanovováni byli professoři jazyka českého. Než na projednání návrhů těchto i jiných již nedošlo, neboť dříve ještě, nežli se tento sněm mohl sejíti, přivalila se od západu prudká bouře, která ve svůj vír zachvátila všechno Rakousko a s ním i vlast naši.

Rok 1848. a jeho následky.

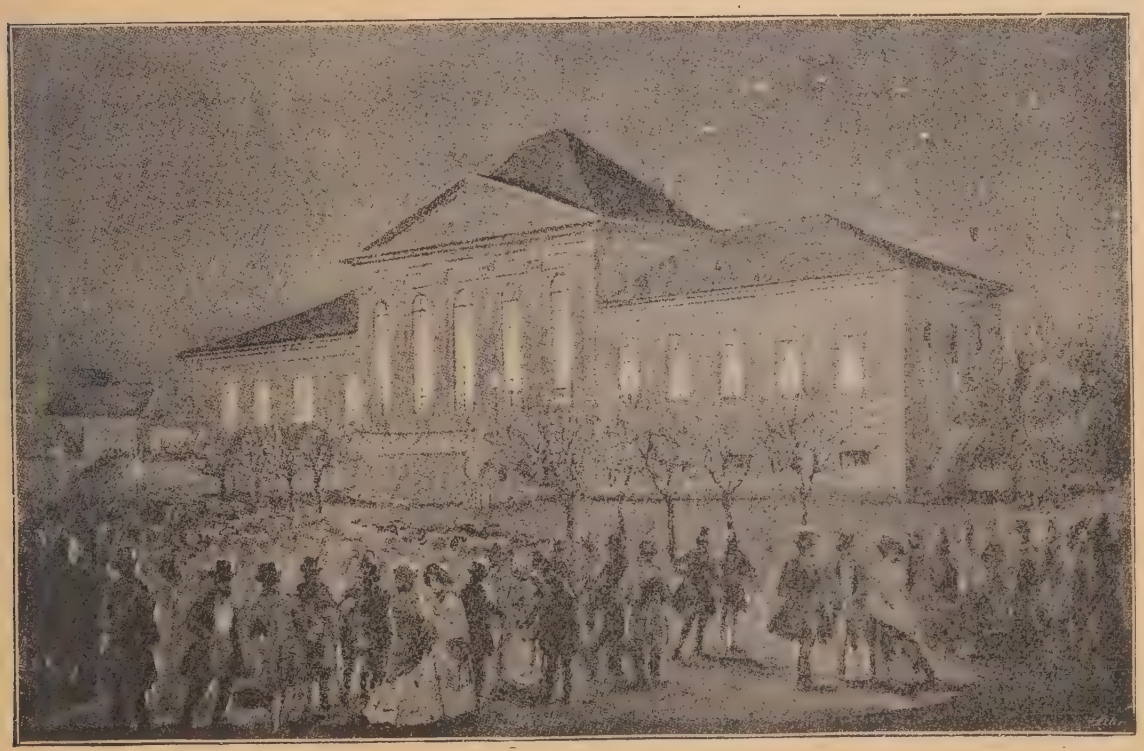
Koncem února r. 1848. vypukla revoluce v Paříži, která měla za následek, že po vypuzení tamního krále Francie po druhé prohlášena za republiku. Hnutí toto je z nejmohutnějších, o nichž vypravují dějiny, neboť nezůstalo obmezeno na zemi, v níž se zrodilo, nýbrž silou obrovského, vše uchvacujícího požáru rozletělo se po valné části Evropy ostatní. Co po dlouhá desítiletí utajeno dřímalo v prsou národů, hlásilo se k slovu, a zdálo se, jako by všeobecná jakási horečka byla zachvátila obyvatelstvo staré Evropy. Na všech stranách ozývalo se za příkladem Francie volání po nových řádech politických a společenských, přiměřených době nové.

Více než kterýkoliv jiný stát evropský zachváceno bylo následky revoluce únorové Rakousko. S podivuhodnou jednomyslností žádali různojazyční národové rakouští propuštění knížete Metternicha, v němž spatřováno takořka vtělení odporu proti všelikým snahám opravným. Císař Ferdinand Dobrotivý, povoliv svorné tužbě svých národů, propustil skutečně Metternicha z úřadu dne 13. března.

Ale dříve ještě, nežli se tak stalo, vstoupil na jeviště dějů politických po dlouhé době ponejprv zase národ český, obrozený k životu novému svou literaturou. Neznámo čí popudem sešla se 11. března veliká schůze lidu v lázni Svatováclavské na Novém Městě v Praze. Shromáždění toto za hlučného souhlasu všech přítomných usneslo se podati vládě císařské ve Vídni písemnou žádost neboli petici o 14 článcích, v níž důrazně žádáno za svobody politické, opravy ve zřízení zemském a především za rovné právo jazyka českého s německým v úřadech, školách i životě veřejném. Zvláštní deputace měla petici tuto, opatřenou přehojnými podpisy ze všech vrstev obyvatelstva českého, odevzdati vládě vídeňské.

Hájení rovnoprávnosti jazykové stalo se odtud vedle snažení o svobody politické hlavním úkolem mladého českého novinářstva, které rychle zmohutnělo, když císař Ferdinand již tři dny po schůzi v lázni Svatováclavské zrušil

censuru a propustil svobodu tisku. V čele novinářů českých doby tehdejší byl Karel Havlíček Borovský, přední politický spisovatel český, jenž nad ostatní své soudruhy vysoko vynikal jak politickým rozhledem a vzděláním, tak břitkostí svého péra. A bylo takové obrany vskutku třeba. Dokud snahy o vzkříšení českého národu měly ráz výhradně jen literární, také mnozí Němci v Čechách sledovali je s přátelským účastenstvím, považujíce je za nevinnou zábavu několika blouznivých nadšenců; jakmile se však projevem ze dne 11. března počal národ český hlásiti také o práva politická a jazyková, počali se k němu

SVATOVÁCLAVSKÉ LÁZNĚ U VEČER PAMÁTNÉ SCHŮZE 11. BŘEZNA 1848.
(Dle současného obrazu.)

velikou většinou chovati nepřátelsky, poněvadž oživený národ český byl překážkou jejich tužbě, aby všecky — tedy i rakouské — země Německého spolku byly přetvořeny v novou říši Německou.

Deputace pražská přibyla do Vídně 19. března a nalezla tam poměry docela nové. Již 15. března přestalo Rakousko býti státem, v němž panovník moc svou vykonával docela neobmezeně neboli absolutně. Sněm uherský, vždy bedlivější o zachování starobylých svobod zemských nežli stavové čeští, vymohl si zřízení zvláštního ministerstva, sněmu odpovědného; také pro ostatní země své zřídil císař Ferdinand ministerstvo odpovědné říšskému sněmu, který složen jsa z poslanců všech zemí neuherských, měl se sejíti ve Vídni a především rokovati o novém ústavním zřízení státu. Duší tohoto ministerstva

stal se od prvních dnů měsíce dubna správce záležitostí vnitřních baron Pillersdorf.

Odpověď, které se dostalo na žádosti pronesené ve schůzi v lázni Svatováclavské, způsobila radostné vzrušení ve všech vrstvách národu českého. Obsahoval ji patent krále Ferdinanda, daný dne 8. dubna, jímž ve smyslu české petice zaručena úplná rovnoprávnost jazyka českého s německým po vší zemi. Podnes trvá tento patent ve své zákonité platnosti. Království Českému mělo se dostati nového zřízení, po kterém by se usnesl sněm, složený na základech nových; vedle posavadních stavů měli totiž na něm zasednouti také poslanci zvolení ode všeho obyvatelstva po dvou z každého vikariátu. Sněmu tomuto zůstaveno také, aby vstoupil ve vyjednávání se sněmy markrabství Moravského a vévodství Slezského o tom, pokud by zákonodárství a správa všech zemí České koruny měly býti společny. Správu měli vésti nejvyšší úředníci zemští, jejichž úřady měly nově býti upraveny přiměřeně požadavkům doby nové. Zatím co se v Praze zřizoval tak řečený národní výbor, aby připravoval v tomto směru předlohy pro budoucí sněm, stavové moravští, zasedající právě v Brně, sami o své újmě změnili složení svého sněmu tím, že dobrovolně přijali poslance z lidu zvolené ve svůj střed.

Patent ze dne 8. dubna byl by se mohl státi základem nového klidného rozvoje zemí koruny České, kdyby do průběhu záležitostí českých nebyly zasahovaly vlivy cizí. Pohříchu však bylo mocnářství Rakouské také na stranách jiných strženo ve vír zmatků. V italských zemích jeho vypukla již v březnu revoluce, směřující k úplnému jich od Rakouska odtržení; zbouření tomu dostalo se zřejmé pomoci od krále sardinského, tak že říši zmítané tolikerými bouřemi domácími ke všemu ještě nadcházela válka s nepřítelem zahraničným. V zemích uherských zneužívala vláda vymožeností nedávno nabytých k hrubému potlačování všech národů nemaďarských. V Německu pak snahy po sjednocení všech Němců v říši jedinou dospěly tak daleko, že vypsány volby do říšského sněmu německého, který by rokoval o příštím zřízení obnovené říše Německé. Baron Pillersdorf nemaje odvahy, aby čelil hnutí tomuto, dal vypsati volby ty také v rakouských zemích spolkových. Německé obyvatelstvo Čech a Moravy chutě přistupovalo k osudí volebnímu, avšak Slované postřehnuvše, že se jedná o přivtělení valné části Rakouska k budoucímu Německu, voleb těch se nezúčastnili. Šli v tom za příkladem Čechů, mezi nimiž Fr. Palacký vyložil nejpádněji důvody jejich jednání.

Zatím byly naděje českého národu, vzbuzené událostmi březnovými a zvláště patentem z 8. dubna, trpce zklamány. Místo aby svoláni byli stavové neuherských zemí rakouských ku společné poradě o příští ústavě, jak bylo doufáno po zrušení absolutismu dne 15. března, vypracoval baron Pillersdorf novou ústavu (tak řečenou oktroyovanou) sám, která byla vyhlášena 25. dubna. Práce tato neuspokojila však téměř nikde; v národě českém jmenovitě způso-

SLOVANSKÁ MŠE NA KOŇSKÉM TRHU V PRAZE DNE 12. ČERVNA 1848.

(Dle současné daguerrotypie.)

SMRT MAJORA MÜHLENA PŘED BARRIKÁDOU U ŠLIKOVA PALÁCE.
(Současný obrázek z bouří svatodušních r. 1848. v Praze.)

bila hořkost tím, že mnohá její ustanovení byla v příkrém odporu s patentem ze dne 8. dubna, dopřávajíce sněmům zemským působnosti jen nepatrné. Z jiných příčin znelíbila se oktroyovaná ústava obyvatelstvu ve Vídni, kde lid, popuzovaný výstředními podněcovateli, dopustil se několikerých krvavých výtržností, až se císař Ferdinand se svým dvorem z obavy o vlastní bezpečnost ve druhé polovici měsíce května přestěhoval do Innsbrucku.

Tam vypraveno za císařem poselstvo národního výboru z Prahy se snažnou žádostí, aby panovník konečně svolal ústavodárný sněm český, slíbený dubnovým patentem. Když totiž nový místodržitel království Českého hrabě Lev Thun pozoroval, že vláda vídeňská zúmyslně otálí se svoláním sněmu tohoto, vypsal volby do něho o své újmě bez svolení, ano proti vůli ministra Pillersdorfa.

Právě toho času zašuměla královská naše Praha ruchem neobyčejným, odevšad sjížděli se do ní hosté slovanští, po ulicích a náměstích Pražských hlaholily všechny jazyky slovanské, jimiž se mluví v Rakousku. Již v dubnu přetřásána mezi slovanskými politiky a novináři myšlenka, aby proti útiskům, jež Slovanům rakouským bylo snášeti, protestováno bylo na společném sjezdě slovanském. Poněvadž národ český byl až dosud v bouřlivých událostech roku 1848. prokázal politickou zralost a vyspělost nejvíce, zvolena Praha sídlem tohoto sjezdu slovanského, který se za přehojné účasti Čechův i jiných hostí slovanských sešel 2. června. Jakkoli byli všichni Slované zastoupeni předními svými muži, váhu největší mělo na sjezdě slovo vůdců českých, zejména dějepisce Fr. Palackého. Sjezd slovanský prohlásil jednomyslně, že hájení zájmů slovanských je hájením nedílnosti a celistvosti Rakouska. Také podáno tam hojně případných návrhů, kterak by bylo práv národů slovanských hájiti.

Avšak sjezdu slovanskému nadešel konec netušený. Zamýšlel-li sjezd tento domáhati se cílů svých prostředky zákonnými, nescházelo — jako tehdy

ODVÁDĚNÍ ODZBROJENÝCH GRANÁTNÍKŮ.
(Současný obrázek z bouří svatodušních r. 1848. v Praze).

v Rakousku nikde — ani v Praze živlů takových, kteří měli za to, že výtržnostmi a násilím vymohou si rychlejší splnění tužeb svých. Živlové tací zvláště byli hojně zastoupeni mezi studentstvem a některou částí měšťanstva. Ono již dříve bylo se po příkladu svých soudruhů Vídeňských sestoupilo v akademickou legii, toto v národní gardu. Obojímu tomuto sboru bylo dovoleno nositi zbraň v naději, že v případě potřeby přispěje k zachování veřejného pořádku. Zároveň byla však také již od delšího času značně sesílena vojenská posádka v Praze, a tehdejší vojenský velitel v Čechách kníže Windischgrätz nařídil, aby pro zamezení možného shluku lidí vojsko po čas trvání slovanského sjezdu silnými hlídkami procházelo městem. Několikráte strhly se menší srážky mezi ozbrojeným lidem a vojskem, které si nevedlo k obyvatelstvu s potřebnou měrou šetrnosti.

Tak nadešlo svatodušní pondělí, den 12. června. Od časného jitra hrnuli se zástupové lidu, většinou ozbrojeného, ku Koňskému trhu (nyní Václavskému náměstí). Cílem všech byla socha sv. Václava (nyní na Vyšehradě umístěná), neboť před ní měly býti konány slavnostní služby Boží. Když se od nich o hodinách poledních zástupové všemi směry rozcházeli, strhla se krvavá srážka mezi davem ozbrojeného lidu a hlídkou vojenskou před budovou vojenského velitelství, které tehdy bylo v ulici Celetné nedaleko Prašné brány. Rázem zavzněly střelné rány a v zápětí na to několik osob, zbrocených

krví, z té i oné strany klesalo k zemi. Avšak také s okna budovy, před níž zápaseno, ozval se výkřik; kněžna Windischgrätzová, manželka vrchního velitele, náhodou vyhlédnuvši z okna, zasažena byla smrtící kulí.

Zpráva o událostech v Celetné ulici bleskem se rozletěla po vší Praze a všude způsobila rozruch ohromný. Rozčilený lid ihned jal se v ulicích stavěti barrikády, odhodlán jsa hájiti jich proti vojsku svou krví. Windischgrätz dobýval jich však jen potud, pokud toho potřeboval, aby dosáhl spojení všech částí pražské posádky. V noci 15. června vytáhl však z Prahy a obsadil výšiny nad Malou Stranou, odkud se jal bombardovati Prahu. Staroměstské mlýny vznítily se prudkým požárem, jehož rudí jazykové záhy se počali objevovati také na budovách jiných. Po ulicích nastal neslýchaný zmatek a zděšení, odvaha svatodušního pondělka v brzce ustoupila kleslosti srdce a malomyslnosti. Windischgrätzovo vojsko vtrhlo znovu do pokořené Prahy, nad níž vyhlášen 17. června stav obležení. Následovalo hromadné zatýkání skutečných účastníkův událostí posledních, i také osob z účastenství na nich jen pode-

BOJ NA BARRIKÁDĚ.
(Současný obrázek z bouří svatodušních r. 1848. v Praze.)

zřelých. Vojenský soud na Hradčanech většinu z nich odsoudil k mnoholeté vazbě pevnostní, jiní za trest odvedeni k vojsku, jiní jinak pokutováni.

Události svatodušní zasáhly pohříchu velice rušivě do rozvoje věcí českých. Slovanský sjezd vzal jimi náhlý konec, ale mnohem ještě horší bylo, že byl národ český od cílů svých oddálen ve chvíli, kdy jim valně byl již blízek. Osudná náhoda chtěla tomu, že právě ve svatodušní pondělí stihla do Prahy zpráva o kýženém souhlasu císaře Ferdinanda ku svolání ústavodárného sněmu českého. Než příběhy shora vylíčené staly se vládě vídeňské vhodnou záminkou, aby se toto nařízení císařské nikdy nestalo skutkem. S ústavodárného sněmu českého sešlo docela, ano rozpuštěn i národní výbor; za to vypsány tou dobou volby do ústavodárného sněmu Vídeňského, společného všem neuherským zemím rakouským, který se měl sejíti 22. července.

Sněm tento byl zahájen novým ministerstvem Doblhoffovým, neboť baron Pillersdorf, který v dobách tak pohnutých příliš málo osvědčil odhodlanosti a ráznosti, odstoupil již před jeho sejitím. Také dvůr císařský navrátil se brzy potom do Vídně.

První ústavodárný tento sněm rakouský dělil se na dvě veliké strany: v pravici a levici. Pravice, jejíž jádrem byli čeští poslanci z Čech a Moravy, přála upřímně zásadám pravé svobodomyslnosti, jednotě Rakouska a budoucí ústavní zřízení říše představovala si tak, aby při něm slušný zřetel jmín byl k dějinnému rozvoji všech zemí, jejichž spojením vzniklo mocnářství Rakouské. Dokonalá rovnoprávnost všech národů říši obývajících byla přední její snahou. Naproti tomu levice, k níž náleželi velikou většinou němečtí poslanci z vlastí našich, usilovala především o sloučení bývalých zemí Německého spolku s novou říší Německou, o jejíž utvoření se právě tehdy ve Frankfurtě jednalo. Tyto protivy sice velmi záhy vyšly na jevo, nicméně přece shodly se obě strany při počátku sněmování o díle velmi záslužném, jehož ovocem byl zákon ze dne 7. září, zrušující všechny zbytky někdejšího poddanství lidu selského. Tak jmenovitě zrušena za výkup robota a všem úřadům vrchnostenským, které doposud ještě vykonávaly nějakou moc soudní neb správní, odňata jejich pravomoc. Tím osvobození lidu selského, k němuž základy položil již císař Josef II. zrušením osobního nevolnictví, dokončeno a dovršeno.

Avšak další klidné rokování sněmu tohoto přerušeno záhy novými událostmi bouřlivými. Odpor vlády uherské vypukl konečně v brannou revoluci, ve Vídni samé pak dopouštěla se tamní chátra, neustále rozpalovaná podněcovateli domácími i maďarskými, zběsilostí takových, že císař Ferdinand opustil s dvorem svým sídelní město po druhé a přesídlil tentokráte do Olomouce. Také poslanci pravice, nejsouce životy svými jisti, rozprchli se z Vídně do svých domovů.

Teprv 22. listopadu sešel se sněm ústavodárný znovu, a to z rozkazu císařova, aby rokování jeho nebylo rušeno hlučnými pouličními výtržnostmi ve-

likého města, v tiché Kroměříži, kde zasedal v paláci arcibiskupa Olomouckého. Sněmu tomuto představilo se již opět nové ministerstvo, jehož předsedou byl kníže Felix ze Schwarzenberka. Hned v počátcích byl sněm ten překvapen událostí dosahu velikého. Jsa, jak už výše pověděno, již od let mladistvých neduživ a hluboce jsa roztrpčen událostmi roku posledního, odhodlal se císař Ferdinand, že složí tíži svých korun s hlavy své. Úmysl tento, drahně času již chovaný, skutkem učinil 2. prosince r. 1848. v Olomouci. Oprávněným dě-

VOJSKO ODKLÍZÍ BARRIKÁDY NA KOLOVRATSKÉ TŘÍDĚ.
(Současný obrázek z bouří svatodušních r. 1848. v Praze.)

dicem trůnu po bezdětném Ferdinandu Dobrotivém byl jeho bratr František Karel, ale ten se ho zřekl ve prospěch prvorozeného svého syna Františka Josefa I.*)

Kroměřížský sněm přistoupil zatím k vlastnímu svému úkolu, pro který byl svolán již do Vídně, k vypracování totiž nové ústavy. Jakož tomu dříve bývalo v podobných případech ve státech jiných, počali také sněmovníci v Kroměříži práci svou povšechným rokováním o základních právech občanských.

*) Po svém zřeknutí trůnu Ferdinand Dobrotivý trvale usídlil se v Praze, kdež se mu velice zalíbilo, tak že opustil odtud až do konce svého života v červnu r. 1875 na delší dobu sídlo své na Hradčanech jen jednou, a to za obsazení Čech Prusy 1866. V Praze byl stařičký panovník ode všeho obyvatelstva srdečně milován a pro svou dobročinnost vážen.

Avšak hned na počátku objevil se příkrý rozpor mezi většinou sněmovní a vládou, která se zvláště houževnatě vzpírala tomu, aby do ústavy pojata byla zásada, že všechna moc ve státě vychází z lidu. Když však článek tento přes její odpor po skvělé obhajovací řeči českého poslance dra. Fr. L. Riegra byl přijat přece, počala se vláda jednání sněmovního straniti a pracovati o nové ústavě oktroyované. V zámyslech těchto byla vláda utvrzena obratem věcí na bojištích. V Italii nebyla válka s králem sardinským, vypuklá již roku 1848, sice ještě ukončena, ale vítězství zbraní rakouských bylo tou dobou téměř už jisto zásluhou stařičkého polního maršála hraběte Radeckého z Radče, potomka staré šlechtické rodiny české, proslulého již za válek napoleonských. Také proti revoluci maďarské v Uhřích postupovala vojska císařská, obětavě podporovaná všemi uherskými Slovany, mnohem důrazněji než dříve. Tyto válečné úspěchy utvrzovaly vládu Schwarzenberkovu v naději, že bude možno platnost oktroyované ústavy rozšířiti na Rakousko celé, tedy i na Uhry.

Tak se skutečně i stalo. Dne 4. března r. 1849. vyhlášena nová ústava, platná pro celou říši. Dle ní měla moc zákonodárná připadnouti sboru, zasedajícímu ve Vídni a ze dvou sněmoven složenému, z nichž vyšší měla se skládati ze zástupců jednotlivých sněmů zemských, nižší pak z poslanců volených, ale nikoli na základě všeobecného práva hlasovacího, jak tomu chtěl návrh kroměřížský, nýbrž jen od poplatníků, značnější obnosy daní platících. Zákonem říšským bylo, na čem se obě sněmovny souhlasně usnesly a co panovník potvrdil. Sněmy zemské tato oktroyovaná ústava sice podržela, poněvadž však téměř všechny obory zákonodárství přikázány sněmovně říšské, byl význam jejich docela skrovný. Tři dni po prohlášení oktroyované ústavy (7. března) rozpuštěn sněm ústavodárný, v Kroměříži doposud zasedající, a palác arcibiskupský obsazen vojskem, aby zakročilo, kdyby se snad poslanci nechtěli rozejíti dobrovolně; ale obavy ty byly zbytečny.

Vláda Schwarzenberkova neklamala se v naději, že brzy nastane obecné myslí uklidnění. Především v Italii vítězství Radeckého přivodila příměří, po němž následoval mír pro Rakousko velice čestný; v létě r. 1849. pak položeno také povstání maďarské, když se vojskům rakouským dostalo k tomu velmi vydatné pomoci od ruského cáře Mikuláše I. Ještě i v jiném směru nastalo obnovení předešlého stavu věcí, jaký býval před rokem 1848., a to v Německu, kde se snahy o politické a národní sjednocení všech Němců rozkotaly na dobro. Průběhem jednání na sněmě ve Frankfurtě vystoupila stará řevnivost mezi Rakouskem a Pruskem na jevo tak ostře, že se jednu chvíli již podobalo, jakoby válka mezi oběma státy byla nezbytná. Ale když král pruský odmítl nabídnutou sobě korunu císařskou, pominulo posléz i nebezpečenství toto, a spolek Německý obnoven zase v předešlém svém složení. Než napjatost mezi Rakouskem a Pruskem, poněvadž nebyly odstraněny její příčiny, zůstala i na dále ve své míře, chovajíc takto v sobě zárodky nových zápletek příštích.

Oktroyovaná ústava, jakkoli daleko nedosahovala nadějí, jež v ústavní zřízení kladeny při počátcích bouřlivého roku 1848., přinesla nicméně mnoho dobrého a mohla se státi základem, na němž mohlo býti usilováno o rozšíření svobod politických a práv národních. Tak zejména vzala vláda velmi horlivě a rázně do ruky provádění zákona o zrušení robot a jiných zbytků někdejšího poddanství lidu selského. Veliký pokrok stal se v soudnictví, v němž zavedeny pro některé zločiny soudy porotní, t. j. ze soudců z lidu složené. Ve všem ostatním soudnictví pak místo posavadního řízení písemného a tajného zavedeno ústní a veřejné. Novotami, jež zavedeny v oboru školském,

NÁRODNÍ GARDY A STUDENTSKÉ LEGIE PRAŽSKÉ R. 1848.
(Dle současné litografie.)

vstoupilo Rakousko v řadu pokročilých států novověkých. Na poli tomto bylo oprav potřebí nejvíce, neboť od smrti císaře Josefa II. nestalo se v oboru tomto skoro nic, naopak snažila se vláda Metternichova, jak už pověděno výše, úzkoprse všechno školství zdržovati všelikého pokroku, dusíc je nad to poněmčováním. Na štěstí pro národ český zasedl v létě r. 1849. v ministerstvu osvícený muž, který bystře postřehnuv všecky tyto nedostatky a vady, měl nejen dosti odvahy, aby je odstraňoval, nýbrž i důmyslu, aby je nahrazoval zařízeními lepšími. Byl to hrabě Lev Thun, někdejší místodržitel český z roku 1848. Pro školy vysoké prohlášena jím svoboda vyučování a zavedeny na nich přednášky o předmětech a naukách takových, o kterých dosud vykládáno nebylo. Počet professorů značně rozmnožen, a pokud nestačily síly domácí, po-

voláváni vynikající odborníci z ciziny. Při tom dostalo se prvního uznání jazyku českému na starobylém učení Karlo-Ferdinandovu v Praze tím, že hrabětem Thunem jmenováni — ač počtem jen skrovným — někteří professoři, kteří počali přednášeti česky. Slávu českého jména v oboru vědy šířili tehdy z university Pražské básníci Fr. Lad. Čelakovský a Jan Prav. Koubek, kteříž oba přednášeli o jazycích a literaturách slovanských, dějepisec V. V. Tomek a zvláště Jan Ev. Purkyně, muž věhlasu evropského v oboru nauk přírodních a jmenovitě lékařských. Gymnasiím dáno novověké zřízení, školy reálné novou osnovou vyučovací z r. 1851. postaveny na základy nynější. Pro obojí druh těchto středních škol postaráno o dostatek učitelů, vědecky náležitě vzdělaných a počet jejich rozhojněn. Také na středních školách stalo se zadost rovnoprávnosti všech národův, ústavou zaručené, alespoň poněkud tím, že zavedeno na nich vyučování neněmeckým jazykům a literaturám. Zvláště nadšení a osvícení učitelé jazyka českého tak odchovali svému národu celé generace uvědomělých českých vlastenců, kteří vyšedše po dokonaných studiích za svým povoláním mezi lid, šířili pak vědomí národní mezi ním dále. Než pokrok největší stal se ve školství obecném, a to nejen tím, že obor učiva znamenitou měrou rozšířen, čímž značně rozmnoženo vědění v obecném lidu proti časům dřívějším, nýbrž především a hlavně tím, že obecné školství národů neněmeckých konečně zbaveno bylo dusivých pout poněmčování, které je tížilo od časů Marie Terezie a Josefa II. Vyučování ve školách obecných postaveno na jedině přirozený základ jazyka mateřského, ač ve školách městských nařízeno vedle toho žáky vyučovati také němčině.

Bohužel však nebylo nadějným těmto květům lepší budoucnosti dopřáno dozráti v plod, ano záhy nadešel krutý mráz, který je spálil docela. Příčina toho záležela v povšechném stavu tehdejší Evropy. Jako se stalo v Rakousku, tak i ve všech jiných státech evropských byly brannou mocí potlačeny nepokoje, kdekoli r. 1848. byly vypukly. Většina panovníků (zvláště ve státech menších) vzala si z toho vítanou příležitost, aby zrušila ústavy, které na nich v hlučném onom roce byly vynuceny. Také při dvoře mladistvého císaře Františka Josefa I. byly mnohé osoby, které tento příklad ciziny vábil k následování. Horlitelem proti zřízení ústavnímu stal se zvláště ministr vnitra Alexander Bach, ač se při počátku své činnosti hlásil k zásadám zcela opačným. Způsobil vlivem svým, který den ze dne rostl, že ani slíbení sněmové zemští, ani říšský sněm ve Vídni nikdy svoláni nebyli, ano z návodu jeho vydal konečně císař František Josef I. 31. prosince r. 1851. patent, kterým i tato ústava oktroyovaná vůbec jest odvolána. Rakousko vrátilo se tudíž zase v řadu státův absolutních. Poněvadž se tak stalo působením Bachovým, který se po smrti knížete Schwarzenberka r. 1852. stal předsedou a duší vlády neobmezené, nazývá se toto poslední období absolutismu v Rakousku vůbec dobou Bachovou.

DOBA NEJNOVĚJŠÍ.

(1852—1909.)

PŘÍBĚHY POLITICKÉ.

Bolestné bylo probuzení z líbezného sna svobody, ve které ukolébalo národy jaro r. 1848. Vláda Bachova neměla od počátku r. 1852. starosti jiné, než jak by zahladila všechny stopy roku revolučního. Nastala nová doba útisku a zpátečnictví. Nejcennější vymoženosti dob nedávno minulých, jako svoboda shromažďování a tisku, byly zrušeny, působnost soudů porotních zastavena, při ostatních soudech zavedeno zase řízení písemné a tajné. Všemohoucí ve státě stala se policie, která dusila v zárodcích každý pokus jakéhokoli volnějšího hnutí, osobujíc si právo muže sobě nepohodlné, jimž nemohla dokázati dle platných zákonů vinu nějakého přestupku, neškodnými činiti internováním, t. j. tím, že jim vykazovala nucený pobyt v místech vzdálených. V plné míře vypiti bylo tento kalich hořkosti zvláště neúnavnému zápasníku za práva národu českého *Karlu Havlíčkovi*, který nejdříve donucen zastaviti svou činnost novinářskou, potom pak v prosinci r. 1851. ve svém příbytku v Německém Brodě zatčen a vyvezen do Brixenu v Tyrolech.

Samosprávu obcí obmezila nová vláda absolutní více ještě, než tomu bývalo za Metternicha, přenášejíc všechno úřadování v obcích na úřady zeměpanské. Všeliké úřadování dálo se zase výhradně v jazyku německém, neboť i vládě Bachově záleželo právě tak jako kdysi Metternichově na tom, aby udržením zevního německého rázu Rakouska pojistila jeho předáctví v Německém spolku; mimo to zdál se jí jazyk německý býti nejbezpečnějším prostředkem ku provádění jednostejné správy celého mocnářství ve všech jeho částech. A tak uvrženi jsou neněmečtí národové — s nimi ovšem i náš — ve stav mnohem trudnější, než v jakém byli před rokem 1848.

Za hluboký tento úpadek politický a národní nedostalo se národům ani částečné náhrady náležitou péčí vlády o jejich prospěchy hmotné. Stalo se v tomto směru sice něco málo tím, že prohlášena svoboda živností řemeslnických, což mělo v zápětí zrušení cechů, trvajících doposud od časů středověkých, pak stavbou nových železnic a přistavováním odboček ke starším, zřizováním telegrafie a t. d., ale všecky tyto věci nebyly s to, aby vyvážily velikou hmotnou bídu, kterou celá tehdejší vládní soustava musila přivoditi nezbytně. Vydržování velikého počtu státního úřednictva vyžadovalo mnoho nákladu, ještě více pohltily útraty na vojsko, které vláda Bachova vydržovala v počtu mnohem větším, než tomu bývalo kdykoli dříve, jednak aby je každou chvíli měla pohotově, kdyby došlo k nějakým projevům nespokojenosti národů, jinak také aby mohla zasahovati do zápletek zahraničných. Pohříchu však

KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ.

dálo se to způsobem ponejvíce nešťastným, tak že z toho Rakousko nejen nenabývalo prospěchů nižádných, nýbrž trpělo jen škodu neustálým vzrůstáním nákladů vojenských.

Není divu, že v okolnostech takových státní rozpočet vykazoval rok od roku schodek vždy větší a státní dluh že rostl měrou nebývalou. Proti nebezpečí nového státního bankrotu neznala vláda prostředků jiných než nové půjčky a libovolné zvyšování daní, aniž se však na straně druhé nějak postarala o to, aby zvýšila také berní zdatnost obyvatelstva. Když ani tyto povážlivé prostředky nestačily, neostýchala se vláda sáhnouti k ještě mnohem povážlivějším. Nejdříve pronajala vozbu na zánovních státních železnicích cizím kapitalistům; tím způsobem propůjčena i nejstarší železnice v Čechách, vedoucí od Podmokel ku Praze a odtud dále k Brnu a Vídni, francouzskému družstvu peněžníků na dlouhou řadu let. Dále přikročeno k prodeji statků korunních, kterým zase království České stiženo nejvíce.

Avšak nejpovážlivější ze všeho byl nepoměr mezi penězi kovovými a papírovými, jichž vydáno v oběh tolik, že pozbyly ceny naprosto. Kovové peníze dobrého rázu téměř všecky přešly do sousedních států cizích, kde velmi ochotně přijímány; u nás naproti tomu stal se stříbrný dvacetník takovou vzácností, že v mnohých rodinách byl uschováván na památku. Obchodu a živnostem vůbec na újmu největší byl naprostý nedostatek peněz drobných;

věci dospěly tak daleko, že papírové zlatky rozstřihovány na dva, ano i na čtyři kusy a tyto přijímány místo drobných; někteří obchodníci, statkáři, hostinští a t. d. dokonce sami vydávali plíšky, které od osob, u nichž požívali úvěru, přijímány za drobné peníze. —

Dusnému tichu, které za doby Bachovy zavládlo ve všem veřejném životě v Rakousku, odpovídal také osvětový stav českého národu. Zdálo se, jako by jarý život, který v něm proudil ještě před nedávnem, najednou byl býval podkosen. Podezíravá policie doby té vměšovala se i do záležitostí spolků čistě odborných a vědeckých, jakým byla na př. společnost Musea království Českého, dusíc v nich hned v zárodcích každý čilejší počin. Na neštěstí odešli na věčnost brzy za sebou (r. 1852.) dva největší básníci doby předešlé Jan Kollár a Fr. Lad. Čelakovský, nemajíce na ten čas následovníků. Všechna skrovná tehdejší literatura česká výhradně spočívala na bedrech několika starších pracovníků, kteří se ještě dočkali těchto smutných let. Jižjiž podobalo se tomu, jako by marny byly snahy našich buditelů, vše leželo úhorem. Avšak pod popelem mrtvého ticha doutnala jiskra budoucnosti lepší, doutnala v prsou zvláště studentstva, odchovávaného přese všechnu nepřízeň doby osvícenými vlasteneckými učiteli, a vyšlehla v bujarý plápol, jakmile nadešly okolnosti příznivější.

A tak se stalo poměrně dosti záhy. Jak už připomenuto, měla vládní soustava Bachova mimo četné jiné zvláště vadu tu, že byla příliš drahá. To se nad jiné zřejměji ukázalo za nešťastné války, kterou r. 1859. Rakousko vedlo se Sardinií a jejím spojencem, tehdejším císařem francouzským Napoleonem III. Válka tato měla v zápětí nejen ztrátu Lombardie, nýbrž i nebývalou bídu. Císař František Josef I. bystře postřehl, že náprava není možna leč úplnou změnou vládní soustavy.

Přesvědčení tomu dal panovník hned po návratu z bojiště výraz veřejným manifestem, kterým sliboval rozsáhlé opravy, a propuštěním ministra Bacha. Obojí skutek ten přivítal národ český s radostným zadostučiněním.

Od slibu pak hned přikročeno také k činu. Již od drahných let měl panovník k ruce sbor svých důvěrníků, zvaný říšskou radou, kterému obyčejně předkládány osnovy nových zákonů k dobrému zdání. Počet těchto důvěrníků panovníkových rozšířen po válce r. 1859. také důvěrníky národů, čímž vznikla tak řečená rozmnožená rada říšská. Hned při počátcích jejího rokování prohlásil císař František Josef I. dobrovolně, že bez svolení rozmnožené rady říšské ani starých daní zvyšovati ani nových ukládati nebude. Pokud se týkalo vlastního úkolu rozmnožené rady říšské, stalo se brzy dohodnutí v ten rozum, že náprava bědných poměrů stávajících vzejíti může jen z obnovy zřízení ústavního. Ale ve způsobu provedení rozcházela se mínění. Menšina, k níž náleželi zvláště důvěrníci němečtí, chtěla i při zřízení ústavním míti zachován německý ráz Rakouska a jednostejnou správu všech jeho částí neboli tak ře-

čenou soustavu centralistickou; většina naproti tomu, v níž na váhu nejvíce padalo slovo některých šlechticů českých a maďarských, přála federalismu, t. j. soustavě takové, aby každé ze skupin zemských, jejichž spojením Rakousko vzniklo, dopřálo se samosprávy co možná nejširší na sněmech domácích, a jen o záležitostech všem zemím společných aby rozhodoval společný sbor zákonodárný. K radě tehdejšího předního svého ministra Agenora hraběte Goluchowského přiklonil se panovník k názorům většiny a vydal dne 20. října r. 1860. památný neodvolatelný diplom říjnový, který se stal základem novověké ústavnosti u nás.

Říjnový diplom byl vším národem českým přijat s jásotem, neboť zdálo se, že naplňuje skoro vše, oč vůdcové jeho usilovali r. 1848. Obsahovalť nejen zaručení rovného práva všech národů rakouských, nýbrž i uznání historických práv jednotlivých království a zemí. Zákonodárství mělo se vykonávati na sněmech zemských a v tak řečené říšské radě, společném to sboru zákonodárném. Bohužel nastalo záhy národu českému trpké zklamání. Tvůrci diplomu říjnového, hraběti Goluchowskému, nebylo dopřáno, aby sám vypracoval novou ústavu a vtělil v ni zásady, zmíněným diplomem vyslovené. Byv propuštěn z úřadu, měl nástupcem rytíře Antonína Schmerlinga. Ten vypracoval tak řečené únorové patenty, vyhlášené 26. února r. 1861. Zcela v duchu menšiny v někdejší rozmnožené radě říšské vyhrazoval Schmerling, horlivý přívrženec centralisace, nadmíru rozsáhlý obor působnosti zákonodárství společnému, kdežto sněmy zemské patrně měly co nejvíce býti obmezeny; nové volební řády jak do sněmů tak do říšské rady byly upraveny tak, aby se národnosti německé dostalo číselné převahy ve sborech zákonodárných a tím aby i na dále byl zachován zevní německý ráz státu.

Únorové patenty vzbudily hluboké roztrpčení mezi neněmeckými národy Rakouska. Maďaři nové říšské rady poslanci svými vůbec nikdy ani neobeslali; poslové čeští do ní sice s výhradou práv svého království vstoupili, avšak pro strannické jednání předsedy Heina opustili ji už r. 1862, vzdalujíce se jí odtud dlouhou řadu let.

Nespokojenost mnohých národů s ústavou únorovou způsobila povážlivé váznutí života konstitučního hned v jeho počátcích. K nesnázím těmto přidružily se v brzce jiné ve spolku Německém, kde dávná řevnivost Rakouska a Pruska nabývala rozměrů vždy větších, hrozíc výbuchem válečným. V okolnostech takových odhodlal se císař František Josef I. k tomu, že veřejným manifestem prohlásil zrušení ústavy únorové a hraběti Richardu Belcredovi, od července r. 1865., nástupci propuštěného Schmerlinga uložil, aby vypracoval návrh nové úpravy konstituční. Ale dříve, nežli se tak mohlo státi, uvržena vlast naše opět do víru vážných událostí válečných.

Záminkou k válce rakousko-pruské r. 1866 byl sice spor o správu Holštýna a Šlesvika, kteréžto země oba státové dvě léta před tím společnou válečnou

BITVA U HRADCE KRÁLOVÉ DNE 3. ČERVENCE R. 1866.

výpravou byli odňali království Dánskému; v pravdě však jednalo se v ní o to, kdo z obou soků má míti prvenství ve spolku Německém. Ve válce této, která počala v červnu r. 1866, mělo Rakousko za spojence nejmocnější státy německé, mezi nimi 4 království. Avšak ze spojenců těch jediný král saský přispěl Rakousku vydatnější pomocí vojenskou, ustoupiv hned na počátku války se vší svou brannou mocí do Čech. Naproti tomu získalo Prusko vedle menších států německých za spojence zánovní království Italské, čímž Rakousko donuceno síly své rozděliti na dvě strany. Kdežto na jihu vedena válka na souši i na moři vítězně, zle dařilo se zbraním našim na bojišti severním.

Prusové třemi mohutnými proudy vtrhli do Čech, nenalezše odporu v pohraničních průsmycích, k obraně tak výborně způsobilých, jakož dosvědčuje minulost nejednou. V řadě krvavých menších bojů v severovýchodních Čechách porazili jednotlivé rozptýlené sbory rakouské, které jim kladly hrdinný, ale marný odpor. Konečně srazily se obě soustředěné nepřátelské armady, počtem sobě téměř rovné, dne 3. července ve vražedné bitvě na severozápad od Hradce Králové. Dlouho klonilo se vítězství v osudné bitvě na stranu rakouskou, ale když se brzy po poledni podařilo Prusům opanovati postavení na výšinách u Chlumu a tím vpadnouti voji rakouskému v zad, rozviklaly se jeho šiky a daly se na ústup, který se posléze proměnil ve zmatený útěk. Jen výbornému rakouskému dělostřelectvu a jízdectvu, složenému ponejvíce ze sborů českých, bylo co děkovati, že osud prchající armady, jejíž rozptýlené zbytky počaly se zase sbírati až na Moravě, nebyl ještě horší.

S neobyčejnou rychlostí obsadili Prusové po bitvě u Hradce Králové velikou část Čech. Již 8. července vstoupili po 122 letech zase vojensky do Prahy. Také učiněn pokus, aby nespokojenosti národu českého s únorovou ústavou, nedávno teprv zrušenou, bylo užito k odpadnutí jeho od zákonitého panovníka. Ve velikém množství rozšiřována od Prusů mezi českým obyvatelstvem brošurka »Pláč koruny České« a vojenským jejich velitelstvím veřejně vyhlášeno provolání k obyvatelstvu staroslavného království Českého v tomto směru. Než národ český zachoval v trudných těchto chvílích neochvějnou věrnost svému králi a všecky tyto pokusy Prusů zůstaly bez ohlasu.

Zatím co vítězové ustupující armadu rakouskou tlačili Moravou, kde svedeny ještě některé krvavé šarvátky, pořád důrazněji na jih k Dunaji, staly se zakročením francouzského císaře Napoleona III. již i první pokusy o mír. 22. července uzavřen v Mikulově klid zbraní, který již po málo dnech proměněn v příměří za účelem jednání o mír konečný. K tomu došlo v srpnu téhož roku v Praze. Na štěstí podařilo se zmařiti původní záměr pruského státníka hraběte Bismarka na zabrání zemí koruny České, neb aspoň Čech až po Labe. Za to však musilo Rakousko zaplatiti značnou válečnou náhradu a vystoupiti ze spolku Německého, který v posavadním svém složení zrušen. Prusku ponecháno, aby zavedlo v Německu pořádek nový. Byl to zárodek

Dr. FR. L. RIEGER A Dr. FR. PALACKÝ.
(Dle fotografie.)

k obnovení říše Německé pod žezlem krále pruského, k čemuž skutečně také záhy došlo.

Po válce stal se ministrem záležitostí zahraničných baron Beust, před tím ministr saský. Ten měl za to, že by jednostranným upokojením Maďarů mohlo Rakousko zachovati aspoň v ostatních svých částech ráz německý a získati časem v Německu postavení, ztraceného válkou právě minulou. Skutečně provedl průběhem roku 1867 s vůdci maďarskými tak řečené vyrovnání, kterým říše rozdělena v části dvě, totiž na země koruny Uherské a na ostatní, jež se odtud nazývají královstvími a zeměmi na říšské radě zastoupenými. Každá z obou polovicí říše má své vlastní odpovědné ministerstvo a vlastní sbory zákonodárné, jen věci zahraničné, vojenství a společné finance spravuje vláda společná. Nové dualistické zřízení říše zrcadlí se také v novém náslovu císařství Rakousko-Uherského.

Proti jednostrannému vyrovnání s Maďary zdvihl se prudký odpor národů slovanských, zvláště Čechů. Zemští sněmové český a moravský přijali adressy, v nichž žádáno za uznání historických práv zemí koruny České, a odepřeli zvoliti ze svého středu poslance do nižší sněmovny rady říšské. Avšak vláda vídeňská oba ty sněmy rozpustila a při nových volbách dosáhla většiny německé, která volby ty provedla. Poslanci čeští, tak řečená státoprávní opposice, tudíž sněm opustili, a krok svůj odůvodnili památnou deklarací z 23. srpna r. 1868, Riegrem sepsanou. Rovněž se důsledně návodem Fr. Palackého říšské rady vzdalovali. Za nepřítomnosti poslanců českých schválila potom říšská rada hotové již vyrovnání uherské a 21. prosince r. 1867 vyhlášena pro země neuherské nová ústava, kterou v podstatě zůstal zachován duch někdejší soustavy Schmerlingovy a patenty únorové pozměněny jen potud, pokud toho vyžadovalo vyrovnání uherské.

Národ český vytrval proti ústavě prosincové v tuhém odporu trpném, o jehož zlomení prostředky násilnými marně se pokoušely rozličné vlády vídeňské, často se střídající. Nicméně byl jednomyslný odpor všeho národu českého proti ústavě prosincové tak mocný, že počalo se konečně ve Vídni vážně pomýšleti na vyrovnání také s Čechy. Nejopravdovější pokus toho druhu učinil po zmaru několika jiných pokusů předchozích ministr hrabě Karel

Hohenwart, jehož vláda dostala se k veslu v dubnu r. 1871. Zasedali v ní také dva Čechové, a to Josef Jireček jakožto ministr vyučování a dr. Karel Habětínek jakožto ministr spravedlnosti.

Hrabě Hohenwart projevil upřímnou snahu o uspokojení českého národu, předloživ sněmu českému tak řečené fundamentální články, ve kterých byl stanoven poměr království Českého k ostatním zemím soustátí. Sněm tento zahájen byl místodržitelem hrabětem Chotkem dne 14. září. Za velikého jásotu a nadšení čten tu královský reskript, o dva dny dříve daný, v němž jasný panovník uznával dějinná práva království českého a vyslovoval ochotu uznání to stvrditi korunovací korunou svatého Václava. Fundamentální články jsou sněmem českým přijaty a na podobném projevu usnesl se také sněm moravský, který jmenovitě žádal, aby při osobě panovníkově obnoven byl někdejší úřad nejvyššího kancléře českého jakožto náčelníka vlády pro země koruny České.

KAREL HRABĚ HOHENWART.

Již radoval se český národ tomu, že po dlouhých dobách strádání ocitl se u cíle dávných svých tužeb. Avšak ani tehdy ještě nezasvitla mu jeho hvězda. Když se ve velké korunní radě jednalo o konečné stvrzení fundamentálních článků, opřeli se tomu důrazně zástupcové vlády uherské a říšský kancléř hrabě Beust. Také vlivy zahraničné pracovaly k tomu, aby vyrovnání s národem českým bylo zmařeno, což se vskutku stalo propuštěním ministerstva Hohenwartova ještě koncem r. 1871.

Nová vláda Auerspergova, jejíž duší byl urputný nepřítel národu českého ministr Lasser, neštítila se nižádných prostředků ke zlomení státoprávní české opposice, kteráž i nadále setrvávala důsledně v trpném odporu proti radě říšské. Konečně r. 1873 provedla i změnu volebního řádu do ní v ten rozum, že zemským sněmům odňato právo vysílati zástupce své do poslanecké sněmovny říšské rady a zavedeny volby přímé. Čeští poslanci vzdalovali se však i potom říšské rady, a když byli zbavováni svých mandátů, voleni českým lidem s velikou jednomyslností opět a opět. Zároveň pronásledovala vláda Auerspergova přes to, že nazývala se svobodomyslnou, každý odpor, žaláře plnily se politickými provinilci, právo shromažďovací a spolčovací omezováno všemožně a českému novinářstvu bylo podstoupiti pronásledování, které v ničem nezadalo době Schmerlingově. Leč ne dosti na tom. Po pádu Hohenwartovu provedla nová vláda i změnu ve složení sněmu království Českého, který nabyl většiny německé-

Dr. JULIUS GRÉGR.

Tu vystoupili čeští poslanci i ze sněmu zemského, tak že národ český nebyl v zákonodárných sborch zastoupen vůbec.

Leč jednotný postup české státoprávní opposice ohrožován byl vždy více rozkolem, bujícím mezi politickými stranami. První zárodky pozdějšího rozvrstvení stran objevily se již r. 1863 u příležitosti povstání Poláků, jež vypuklo v ruském Polsku. Valná část českého národu měla pro Poláky vřelý zájem, který se projevoval i odchodem některých českých dobrovolníků na bojiště, prokazováním rozmanitých pozorností Polákům, kteří jsouce pronásledováni od Rusů vstoupili na půdu rakouskou a zde byli internováni v českých pevnostech, najmě v Hradci Králové. Jinak soudil o věci Palacký se svými soudruhy, odsuzuje polské povstání jakožto dílo šlechtické lehkomyslnosti a předvídaje bezpečně jeho potlačení. Ve sporu o tyto názory ponejprv v novinářstvu vídeňském vymyšleno pro přívržence Palackého jméno Staročechů, pro jeho odpůrce Mladočechů.

Dr. KAREL SLADKOVSKÝ.

Dr. EDUARD GRÉGR.
(Die fotografie J. F. Langhanse.)

Spor mezi těmito nejstaršími politickými stranami českými oživl s nebývalou prudkostí, když trpná opposice rozšířena i na zemský sněm. Nepřítomnosti českých poslanců použili Němci na veliký svůj prospěch ve všech zemských ústavech a zvláště v obecném školství. Vidouce tyto újmy počali Mladočeši se svými vůdci drem. Karlem Sladkovským a bratry Eduardem a Juliem Gregry usilovati

o to, aby obeslán byl českými poslanci alespoň zemský sněm. Spor o tuto věc veden byl na obou stranách s prudkou vášnivostí, až konečně 7 mladočeských poslanců do sněmu za souhlasu svého voličstva 15. září r. 1874 skutečně vstoupilo. Krok jejich došel ohlasu i v jiných okresech volebních, čímž byli i staročeští poslanci donuceni r. 1878 následovati jejich příkladu. Nicméně teprv r. 1883 nabyl sněm království českého většiny složené z poslanců českých a tak řečené šlechty historické, která na počátku zápasův ústavních stála po boku národu českému.

Konec trpného odporu proti zemskému sněmu stal se i koncem trpného odporu proti radě říšské. Když r. 1878 Rakousko-Uhersko vojensky obsadilo Bosnu, postavila se vládě Auerspergově na radě říšské na odpor německá strana ústavověrná, vedená drem. Eduardem Herbstem, jež obávajíc se posílení živlu slovanského v říši obsazením Bosny, odepřela vlastní své vládě potřebné úvěry. Auersperg odstoupil a nahrazen hr. Ed. Taaffem, jemuž panovník uložil přímo, aby provedl smír mezi národy v říši. Schytralý tento státník nesledoval sice cílů dalekých, nýbrž protloukal se dle vlastního doznání ode dne ke dni, dovedl se však při vesle vládním udržeti mnohem déle než kdokoli z jeho předchůdcův od počátku doby ústavní. Taaffovi podařilo se přiměti české poslance, jejichž nesmiřitelný odpor k Vídni poutuchl úmrtím Františka Palackého r. 1876, k tomu, že obeslali r. 1879 i radu říšskou, v níž sou doposud. Ponejprv od dob Hohenwartových povolán do rady korunní i důvěrník národu českého dr. Alois Pražák, vůdce českých poslanců z Moravy, kteří se trpného odporu proti radě říšské byli vzdali hned po zavedení přímých voleb. Dr. Pražák stal se prvním českým ministrem-krajanem, t. j. nespravoval určitého odboru, nýbrž spisy z ostatních ministerstev, pokud se týkaly zemí koruny České, měly mu býti předkládány ku schválení.

Dr. ALOIS PRAŽÁK.

Poselstvo české ve Vídni, v němž rozhodující převahu měli poslanci staročeští za vedení dra. F. L. Riegra, přimklo se k Polákům a konservativní straně německé, složené z poslanců zemí alpských, kteří všichni usilovali o rozšíření zemské samosprávy neboli autonomie. Tak vznikl tak řečený »železný kruh« autonomistické pravice, proti níž německá strana ústavověrná zahájila nejtužší odpor. Nelze upříti, že se poselstvo české domohlo leckterého nepopíratelného úspěchu jak v ohledu hmotném tak mravním. V příčině poslední jmenovitě vytknouti sluší nařízení z 30. dubna r. 1880, jímž se v duchu patentu z 8. dubna r. 1848

při všech úřadech a soudech v celém království Českém jazyku českému přiznává úplná rovnoprávnost s německým. Na druhé straně však rovněž je pravda, že vstoupením na radu říšskou vzdala se praktická politika česká aspoň na ten čas snah státoprávních, směřujících k obnově historických práv zemí koruny České přes to, že při svém vstupu do rady říšské podali čeští poslanci ohražení v ten smysl, že v ničem nezadávají svému státoprávnímu přesvědčení.

Úspěchy, jichž se dodělalo staročeské poselstvo ve Vídni, neuspokojovaly však českého voličstva, které nad to znepokojováno bylo ruchem velkoněmeckým, který se za vlády Taaffovy počal vzmáhati mezi Němci rakouskými vůbec, v německých městech zemí koruny České pak zvláště. R. 1887 vytasili se poslanci němečtí na sněmě království Českého ponejprv s návrhem, aby soudní okresy v Čechách byly rozhraničeny na české a německé. Když pak tento nebezpečný, v posledních svých důsledcích k roztržení nedílnosti království Českého směřující návrh nebyl připuštěn k projednání, opustili němečtí poslanci sněm a vzdalovali se ho některý čas. Toho zalekla se vláda Taaffova, kteráž od té doby počala nejedním skutkem příkrým vystupovati proti národu českému. Tak jmenovitě zrušil tehdejší ministr vyučování bar. Gautsch z důvodů prý úsporných celou řadu českých středních škol, z nichž některé dlouhou řadu let byly vydržovány obětavostí českých obcí a nedávno teprv převzaty do správy státní. Vším tím vzmáhal se odpor v obyvatelstvu proti straně staročeské a při sněmovních volbách r. 1889 nabyli Mladočeši, kteří se stavěli již proti vládě Taafově rozhodně nepřátelsky, převážné většiny mezi lidovými poslanci sněmovními.

To však bylo hr. Taaffovi pohnutkou, aby tím spíše vyhledával smíru s Němci, i sezval počátkem r. 1890 předáky německé i staročeské k poradám do Vídně, na těch pak stala se předběžná dohoda, kterou vyhověno z valné části požadavkům německým za nepatrné ústupky Čechům. Jmenovitě přislíbeno Němcům rozhraničení soudních okresů dle národností a rozdělení některých sborů doposud společných. V důsledcích těchto »punktací« vídeňských provedl sice zemský sněm ještě téhož roku rozdělení zemské školní rady a zemědělské rady v odbory český a německý, ale další provádění punktací vídeňských zákonem znemožněno rostoucím odporem českého lidu, živeným hlavně poslanci mladočeskými a jejich tiskem. Proto přestala vláda Taafova na některých opatřeních, která mohla provésti z vlastní své moci úřední. Z těch nejbolestněji dotklo se českého národu nařízení ministra spravedlnosti hr. Schönborna z 3. února r. 1890, podle něhož nejsou všichni soudní úředníci v krajinách německých povinni znáti jazyk český.

Tím, že podařilo se jim zmařiti vídeňské punktace aspoň v kusech pro národ český nejnebezpečnějších, jakož i opětovným ujišťováním, že ujmou se opět politiky státoprávní, ovládli Mladočeši veřejné mínění v Čechách úplně a při všeobecných volbách do říšské rady r. 1891 zvítězili kandidáti jejich veskrze proti Staročechům. Přes to nevzdala se vláda Taaffova úmyslu provésti punktace

vídeňské a zřídila jmenovitě po přání Němců nový okresní soud v Teplici bez dobrozdání sněmu, kterého zákon vyžaduje. Na to odpovědělo mladočeské poselstvo ve Vídni tím, že r. 1892 podalo na říšské radě návrh na obžalobu původce tohoto nařízení hr. Schönborna, leč návrh nedošel většiny. Téhož roku opustil i český ministr-krajan dr. Pražák svůj úřad. R. 1893 učinila vláda Taaffova poslední pokus, aby na sněmě království Českého vymohla souhlas pro svoje předlohy rozhraničovací, leč i tento pokus selhal, když poslanci národní strany svobodomyslné neboli mladočeské ponejprv užili tak řečené obstrukce tím, že hlučným odporem jednání sněmovní úplně zmařili 17. května 1893. Za úplný tento zmar svých punktací odemstívala se vláda Taaffova pronásledováním české opposice, která v odvetu za to oživovala zase ruch státoprávní tím, že na sněmě podávala státoprávní adressy k panovníkovi, pořádala tábory lidu a schůze, zvláště pak zavedla pravidelné výroční oslavy královského reskriptu z 12. září r. 1871.

Vzmáhajícím se rozporům národním hodlala vláda Taaffova uniknouti značným rozšířením volebního práva do říšské rady. Doufala, že poselstvo takto zvolené odloží všechny spory národní a bude se zabývati výhradně jen věcmi hospodářskými. Než osnova nového zákona volebního narazila na nejtužší odpor Němcův a to nejen ústavověrných, nýbrž i konservativních z někdejšího železného kruhu pravice, jakož i Poláků. Tyto strany způsobily 12. listopadu r. 1893 pád vlády Taaffovy, vítané kdysi s tolikerými nadějemi českým národem, který se s ní rozcházel v úplném nepřátelství. Taaffe vystřídán kn. Windischgrätzem, jehož vláda, opírajíc se o spolek polsko-německý, zaujala stanovisko národu českému nepřátelské, leč padla již po dvou létech a nové období v dějinách českých zápasů politických značí Polák, hr. Kazimír Badeni, jehož vláda nastoupila 2. října r. 1895.

Badeni byl státník velkého důmyslu a rozhledu, měl pevné přesvědčení, že nelze vládnouti trvale nepřátelsky proti národu českému, ale bohužel neměl z vlastního názoru potřebné znalosti poměrů v Čechách, jmenovitě pak znalosti lidí, takže vysocí úředníci, smýšlející protičesky, mařili často i nejlepší jeho úmysly. Vláda jeho uvedla se tím, že provedla značné rozšíření volebního práva do říšské rady, jež uděleno i oněm státním občanům, kteří ho posud postrádali. Pro tyto nové voliče vyhrazeno 72 nových poslanců. Z jara r. 1897 konaly se ponejprv všeobecné volby do říšské rady na základě volebního zákona, jenž umožňoval jmenovitě také stavu dělnickému, aby projevil svou vůli. Od drahných již let vnikalo do Rakouska z Francie a Německa učení socialistické, směřující k vyrovnání protiv mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem, mezi velkým kapitálem a pracující chudinou. Hnutí toto, které ve svých konečných cílech sledovalo sbratření všech jednotlivců i národův úplným společenským převratem, od vlád dřívějších pronásledované, zmohutnělo již tak, že z voleb r. 1897 vyšlo i dosti hojně sociálních demokratů. Čeští byli mezi nimi

jen dva, leč ti naprosto zamítli státoprávní program, k němuž se až doposud hlásili všichni národní poslanci čeští aspoň zásadně. Snaha, by se stav dělnický neodcizoval konečným cílům české politiky, vedla ke zřízení nové strany národních dělníků, která se později, přijavši do lůna svého i jiné vrstvy národní, nazvala stranou národních socialistů. Téhož r. 1897 ustavila se i nová strana radikálně pokroková, která si vytkla za účel důrazněji, než činili vládnoucí doposud Mladočeši, vymáhati české státní právo, jakož i žádoucí opravy společenské. Než na tomto rozkladu nebylo dosti. Již v letech osmdesátých shromáždil prof. T. G. Masaryk kolem sebe družinu vědců, jižto se nazvali stranou realistů, později pokrokovou. Z přetřásání otázek čistě vědeckých přešla strana tato k praktické politice, ve které postupovala z počátku společně s Mladočechy, od r. 1900 však samostatně; hlavní váhu klade na pokrok kulturní a vedle historického dovolává se též práva přirozeného. Čistě zájmové hnutí zastupovala jiná mladá strana, totiž zemědělská neboli agrární, která již při volbách do zemského sněmu r. 1895 prorazila s dvěma svými kandidáty, od té doby pak mohutněla při každých následujících volbách zemských i říšských.

Dr. ANTONÍN REZEK.

Přes tuto strannickou roztříštěnost shodovali se všichni národní poslanci čeští v přesvědčení, že nejdříve nutno řešiti otázku jazykovou, poněvadž v místech většinou obývaných Němci, jež tito počali vyhlašovati za svoje uzavřené prý území, děla se českým menšinám příkoří nejrozmanitější. Badeni, který již r. 1896 vydal nařízení, připouštějící jazyky český a polský za jazyky jednací při soudech a úřadech ve Slezsku, vyhověl této tužbě a vydal 6. dubna pro Čechy a 22. dubna r. 1897 pro Moravu svoje jazykové nařízení, jimiž se pro obě země zaváděla úplná dvojjazyčnost a to nejen ve styku úřadů se stranami, nýbrž i ve vnitřním styku mezi úřady samými. Úředníkům, neznalým jazyka českého, ustanovena lhůta, do které se mu měli přiučiti. Než tato nařízení měrou nikdy před tím nebývalou pobouřila Němce, kteří žádali bezvýjimečné jich odvolání. Proti českým menšinám v mnohých německých místech strhly se

hrubé výtržnosti, v říšské radě chopili se Němci pusté obstrukce, neštítící se ani hrubého násilí, jehož zakusili zvláště slovanští členové tehdejšího předsednictva Polák Abrahamowicz a svobodomyslný Čech dr. Kramář. Když pak i ve Vídni samé udály se na ulici projevy polskému státníkovi nepřátelské, byl Badeni 28. listopadu r. 1897 z úřadu propuštěn.

Na krátko vystřídal jej bar. Gautsch, který 5. března r. 1898 odvolal nařízení Badeniova a nahradil je novými, jež rozdělovala Čechy na 3 jazyková pásma: české, německé a českoněmecké, Moravu celou pak prohlásila za území smíšené. Čeští poslanci stran národních nemohli se ovšem spokojiti s touto novotou, jednak že hájili zásadu, aby se mohl jak Čech tak Němec všude v celé zemi domáhati svého práva jazykem svým, jinak i proto, že se rozlišo-

Dr. ANT. RANDA.

Dr. JOSEF KAIZL.

vání Moravy a Čech příčilo jejich přesvědčení státoprávnímu. Téhož dne 5. března nastoupila po odstouplém Gautschovi nová vláda hr. Fr. Thuna, v níž svobodomyslný český poslanec dr. Jos. Kaizl převzal ministerstvo financí, ovšem nikoli jako důvěrník své strany, nýbrž na vlastní zodpovědnost. Než ani této vládě nepodařilo se ukonejšiti odpor Němců, žádajících vždy důtklivěji za zrušení i nařízení Gautschových. Nástupce Thunův (od října r. 1899) hr. Clary-Aldringen podlehl nátlaku německé oposice a 17. října téhož roku odvolal nařízení Gautschova. Hněv lidu českého nad tím propukl jak obstrukcí českých poslanců na radě říšské tak i okázalými projevy nevole v českých městech i na venkově. To vše přivodilo pád vlády Claryovy již v několika dnech.

Nová vláda Arnošta šl. Körbra (od ledna r. 1900) vytkla si za úkol odstraniti obstrukci jak českou tak německou. Na usmíření českých poslanců obnovil úřad českého ministra-krajana, k němuž povolal učence dra. Antonína Rezka,

který nejsa poslancem neměl závazků strannických, a hleděl spor českoněmecký, který se od dob Badeniových obmezoval skoro výhradně na otázku jazykovou, zatlačiti do pozadí zájmy hospodářskými. Než to se mu nepodařilo ani po rozpuštění říšské rady, naopak z nových voleb přišli do Vídně vedle Mladočechů, kteří se udrželi v převážné většině, také již i někteří poslanci strany agrární a národně sociální, odhodlaní k odporu nejkrajnějšímu. Všecky pokusy Körbrovy o usmíření české oposice selhaly z té příčiny, poněvadž tento ministr nechtěl připustiti žádné změny ve stavu otázky jazykové bez předchozího souhlasu Němců. Tím stávalo se neudržitelným postavení dra. Rezka, který tudíž v červnu r. 1903 opustil ministerstvo, a úřad jeho zůstal na ten čas neobsazen. Teprv v srpnu r. 1904 povolán v tento úřad slovutný právník

Dr. JOS. FOŘT.
(Dle fotografie J. F. Langhanse.)

Dr. BEDŘICH PACÁK.
(Dle fotografie J. F. Langhanse.)

prof. dr. Ant. Randa, ale ještě 31. prosince téhož roku odstoupil Körber sám, když se mu nepodařilo ani českou oposici usmířiti ani Němce pro sebe získati trvale.

Česká obstrukce na říšské radě zastavena teprv za nové vlády, ve kterou se po druhé uvázal bar. Gautsch a ve které setrval i Randa, neboť tato vláda prohlásila se za neodvislou na všechny strany a slíbila splniti dávný požadavek český pro zřízení druhé české university na Moravě. Leč splnění tohoto slibu stalo se jí nemožným, poněvadž zatím vstoupila v popředí otázka všeobecného rovného a tajného práva hlasovacího. Otázka tato náležela již od dřívějška k zásadním tužbám českých národních stran a svobodomyslní poslanci čeští učinili v tomto směru návrh již za vlády hr. Taaffa. Když pak volání po všeobecném právu hlasovacím zachvátilo všechny vrstvy obyvatelstva, předložil Gautsch na přání koruny říšské radě osnovu zákona, jímž se všeobecné právo hlasovací skutečně zavádělo, leč původní osnova Gautschova narazila na tak

tuhý odpor Němcův, obávajících se, že spravedlivý volební řád je připraví o posavadní většinu, že v květnu r. 1906 vládě nezbylo než odstoupiti. Týž osud potkal po kratinkém trvání též novou vládu kn. Hohenlohe.

Provésti volební opravu podařilo se teprv ministerstvu bar. Vlad. Becka, který dosáhl od sněmovny schválení a od panovníka stvrzení nového volebního řádu do říšské rady, který zavádí sice všeobecné a tajné, nikoli však rovné právo hlasovací, neboť přes to, že mají slovanští poslanci nepatrnou číselnou většinu, přiznává obyvatelstvu německému počet poslanců daleko větší, než mu dle lidnatosti náleží. Beck povolal do své vlády dva svobodomyslné Čechy: dra. Jos. Fořta jakožto ministra obchodu a dra. Bed. Pacáka jakožto nástupce Randova v ministerstvu krajanském. Většina poselstva českého ve Vídni zahájila za tohoto ministerstva tak řečenou politiku positivní, směřující k tomu, by dosazováním Čechů do vlivných úřadů postupně zjednáván byl průchod českému právu. Leč první volby do říšské rady, které se konaly dle nového řádu v květnu r .1907, přivodily úplnou změnu ve složení českého poselstva. Kdežto na jedné straně nápadný byl vzrůst sociální demokracie, vykázala na straně druhé největší počet poslanců strana agrární. Tento výsledek měl v listopadu r. 1907 za následek částečnou změnu vlády, níž vystoupili Fořt a Pacák a nahrazeni

Dr. FR. FIEDLER.
(Dle fotografie J. F. Langhanse.)

KAREL PRÁŠEK.

Dr. ALBÍN BRÁF.
(Dle fotografie J. F. Langhanse.)

byli onen Mladočechem drem. Frant. Fiedlerem, tento agrárníkem Karlem Práškem. Než na provedení nejobtížnějšího svého úkolu, na rozřešení totiž otázky české, nestačila ani vláda Beckova, po jejíž pádu v říjnu r. 1908 nastoupil bar. Rich. Bienerth s ministerstvem nejdříve prozatímním, které se teprv počátkem r. 1909 ustavilo trvaleji a v němž zasedli dr. Alb. Bráf jakožto ministr orby a dr. Jan Žáček jakožto ministr-krajan.

Přese všechny pokusy nepodařilo se žádné vládě rakouské uspokojivě rozřešiti otázku českou, jež od počátku života konstitučního stojí v popředí politických otázek rakouských. Naopak, vlny boje národního dmou se vždy prudčeji a mocněji. Útočný postup obyvatelstva německého proti českým men-

Dr. JAN ŽÁČEK.
(Dle fotografie A. Wüsta.)

Dr. JOSEF HEROLD.
(Dle fotografie J. F. Langhanse.)

šinám v území smíšeném vedl k založení obranných spolků českých: Národní Jednoty Pošumavské (r. 1884) a Severočeské (r. 1885), dle jejichž vzoru založeny podobné jednoty též na Moravě. Drobné, ale úsilovné a vytrvalé práci těchto jednot je děkovati, že nám zachovaly mnohý kus rodné půdy, jinak ztracené, že zachránily národu mnohou českou duši, jinak odcizenou. Poněvadž pak ze vzniku mladých politických stran v letech devadesátých mnohé důležité otázky posuzovány s hlediska čistě strannického, uznávala se všeobecně potřeba společného nejvyššího národního tribunálu, v němž by zastoupeny byly všechny politické strany české a který by národní důležitosti posuzoval s hlediska prospěchu všenárodního. Zřízení takového dostalo se nám r. 1903 Národní radou, o jejíž organisaci zásluhy největší získal si první její předseda dr. Jos. Herold.

Otázka česká zůstává otázkou budoucnosti.

KULTURNÍ STAV ČESKÉHO NÁRODU.

Úpadek, ve kterém se octla, jak výše pověděno, národnost česká v době Bachově, byl jen dočasný a hned ustoupil rozkvětu novému, jakmile obnovením života konstitučního v Rakousku nastaly časy nové. Za 50 let uplynuvších od té doby učinil národ český pokroky v každém směru vzdělanosti hmotné i duševní tak značné, že se mu v tom nevyrovná žádný jiný národ rakouský. Za potěšitelné pokroky tyto vděčí národ český především svému školství.

Nejdůležitější odvětví školské, jehož působení zasahuje nejširší vrstvy lidové, školy totiž obecné, dlouho zůstávaly s nepatrnými jen proměnami celkem ve stavu tom, jak byly zařízeny za Marie Terezie. Vláda Bachova jmenovitě úzkostlivě dbala toho, aby školské vyučování nepřekročilo mezí vykázaných obsahem školních čítanek. Po r. 1860. škol počtem valně přibylo, jazyk český v nich pak čím dále tím důrazněji počal se domáhati svého práva. K záslužnému činu vzchopil se sněm království Českého zákonem z r. 1866., jímž ustanoveno, že na příště jediný jen jazyk smí býti na školách vyučovacím; i děleny odtud školy obecné na české a německé.

Avšak proměna nejzávažnější udála se říšskými zákony z r. 1868. a 1869., jimiž posavadní zřízení tereziánské úplně jest zvráceno. Docházka do školy prohlášena povinnou, dozor nad školami odňat církvi a ponechána jí toliko péče o vyučování náboženské, jinak dozírati k nim mají inspektoři státní. Jakkoli zákony těmi značně obmezena samospráva obcí, jimž uloženo značně břemen, avšak dopřáno jen velmi poskrovnu práv na školu, nelze popříti, že zákony ty způsobily mnoho dobrého a blahodárného. Vědění obecné značně se rozšířilo i prohloubilo zvláště přibráním nauk přírodních do učiva. Z nové školy vycházeli a doposud vycházejí tisícové národně probudilých jinochův a dívek, odchovaných osvíceným a vlastenecky nadšeným učitelstvem, do života praktického i do škol vyšších.

Místo někdejších škol hlavních, které novými zákony školskými vesměs zrušeny, zakládány nové školy měšťanské pro chlapce i dívky. O nynější rozkvět škol obecných a měšťanských stejnou zásluhu má obětavost obcí jako horlivá práce učitelstva, pro něž vzdělavatelny novými zákony rovněž nově upraveny. Avšak učitelstvo české nepřestávajíc pracovati o svém dalším sebevzdělání sestoupilo se v četné učitelské spolky, jejichž přední zásluhou je neobyčejný vzrůst českého písemnictví vychovatelského a literatury pro mládež.

V řadách učitelstva českého vznikla také myšlenka na zřízení veledůležitého spolku obranného, jehož působení náležitě bude moci býti oceněno teprve v budocnosti, ač mnohé zdárné výsledky už nyní jsou patrny. Školní zákony neobsahují totiž ustanovení o tom, aby do školy smělo býti přijato

jen dítě znalé jazyka vyučovacího. Poněvadž však marny zůstávaly také snahy o vymožení zákona zemského, který by tuto zásadu stanovil, stávalo se, že rok co rok množství českých dítek v území s německou většinou obyvatelstva bylo odnárodňováno ve školách cizojazyčných. Aby každoroční této ztrátě učiněna byla částečně alespoň přítrž, založena v letech osmdesátých Ústřední Matice školská, která si vytkla šlechetný účel zřizovati a vydržovati pro českou mládež české školy v území zněmčeném. Založení kulturního tohoto spolku po všem národě vzbudilo veliké nadšení a vzácnou obětavost. Chuďas závodil a posud závodí s boháčem, aby přispěl svou hřivnou k této dani národní. Mnohé obce německé, v nichž byli původně české školy matiční, byli již donuceny, aby je převzaly v náklad vlastní, když potřeba jejich způsobem zákonným náležitě byla prokázána. Avšak Ústřední Matice školská neobmezila blahodárnou svou působnost jen na zřizování škol obecných, nýbrž založila i některé školy střední na Moravě a ve Slezsku. Ústřední Matice školská nestala se po tu chvíli zbytečnou ani na Moravě, kde sice zemský sněm r. 1906 přijal zákon uvádějící ve skutek rozumnou zásadu, že české dítě patří do české školy, poněvadž pohříchu trpí se zhusta okázalé nedbání tohoto zákona. — Podobný cíl jako Ústřední Matice školská sleduje starší spolek »Komenský« ve Vídni, který vydržuje z dobrovolných sbírek české školy pro naše děti v Dolních Rakousích a především v říšském hlavním městě.

Mnohoslibné počátky lepších časů, jež nastávaly jazyku českému na školách středních po událostech r. 1848, záhy byly spáleny jako první jarní květy pozdním mrazem. Vláda Bachova zavedla v nich po roce 1854 němčinu za výhradný jazyk vyučovací. Teprv válka r. 1859 způsobila jako v oborech jiných nápravu také ve směru tomto, a střední školy rozdělovány na české a německé. Poněvadž však českých gymnasií a reálek, vydržovaných nákladem státním, bylo tak poskrovnu, že daleko nestačovaly potřebám vědychtivé mládeže české, ujaly se zřizování jich vlastenecké obce české samy a vydržovaly je s krajní obětavostí, až stát uznav jejich potřebu převzal je do správy své. Při tom vznikla také v Čechách myšlenka spojiti studium gymnasijní a reálné, z nichž ono se opírá hlavně o jazyky latinský a řecký, toto pak jmenovitě o nauky přírodní, v jedno a raziti takto cestu příští jednotné škole střední. První ústav toho druhu, podle jehož vzoru zakládány později jiné podobné, vznikl péčí města i sousedních obcí v Táboře r. 1863.

Moravě dostalo se prvních středních škol s vyučovacím jazykem českým teprv po nešťastné válce pruské r. 1866 z velkodušnosti krále Františka Josefa I., jenž cestuje po bojištích odměnil věrnou oddanost českého lidu na Moravě zřízením českých gymnasií v Brně a v Olomouci. Postupem času i v této sesterské zemi rozmnožil se počet středních škol českých, v době nejnovější hlavně reálek péčí zemského výboru moravského. Ale poněvadž škol těch doposud není počet dostatečný, přispěla i tu rukou pomocnou Ústřední Matice

školská. Tomuto spolku náleží také zásluha o české gymnasium v Opavě, jediné to doposud českou střední školu ve vévodství Slezském, kterou Matice založila a drahně času sama vydržovala.

Konečně i to je hodno zaznamenání, že národu českému náleží čest, že v Rakousku první uskutečnil oprávněnou tužbu ženské mládeže po vyšším vzdělání. Také zde sáhlo se k svépomoci; některé osvícené paní sestoupily se v spolek Minervu, který od r. 1890 vydržuje první ženské gymnasium v Praze.

Není divu, že národ, který tolik obětí hmotných i sil duševních vynaložil na mravní i osvětovou výchovu své mládeže, své to do budoucnosti naděje, choval v hlubinách srdce svého vřelou tužbu, aby viděl soustavu svého školství dovršenu a korunovánu českými školami vysokými. Snahy o ně počínají se od obnovení života konstitučního v Rakousku. I podařilo se dosti záhy vymoci rozdělení vysokých škol technických v Praze, jež založeny byvše původně od českých stavů, zatím byly se staly ústavem státním, na samostatná oddělení české a německé (r. 1870.); ale opatření podobné v příčině university, kterou zakladatel její v první řadě zřídil pro syny této vlasti, národu českému dlouho vytrvale odpíráno, ač sami nepřátelé jeho nejednou vědeckou jeho zdatnost uznali veřejně a s pochvalou. Tak jen někteří professoři vykládali po česku, zevnější ráz university zůstával i nadále německý, mateřština naše v ní popelkou. Teprv když poslanci čeští r. 1879. po druhé vstoupili do rady říšské, vytkli si vrácení učení Karlova národu českému za jeden z předních svých úkolů. Usilování jejich nebylo marné, neboť říšským zákonem ze dne 28. února r. 1882. provedeno rozdělení university pražské ve dvě samostatná vysoká učení: české i německé, kteráž obě prohlášena výslovně za pokračování starého učení Karlo-Ferdinandova. I otevřeny ještě na podzim téhož roku fakulty právnická a filosofická, o dvě léta později též lékařská, načež se česká universita r. 1892. stala úplnou, když při ní zřízena také fakulta bohoslovecká.

Osvětové snahy národu českého tíhnou dnes k tomu, aby si pro své potřeby vymohl ještě druhé vysoké učení na Moravě. Také tuto stala se česká technika, zřízená v Brně r. 1899., předchůdkyní budoucí české university v zemi sesterské.

Veliký tento rozvoj českého školství středního a zvláště vysokého věrně se zrcadlí v mohutném rozkvětu české literatury vědecké, která se přes to, že doposud vykazuje některé mezery, prohloubila i rozšířila do té míry, že na mnohých polích vědění lidského čestně závodí s literaturami národů jiných, v českém písemnictví samém nižádná doba předchozí nevyrovná se nynější ani počtem ani prohloubeností děl vědeckých. Poněvadž není úkolem této knihy zevrubně vypisovati dějiny českého písemnictví, nelze nám tuto podrobně uváděti jmen jednotlivých vynikajících pracovníků na roli této; jen tolik budiž pověděno všeobecně, že se na základech položených od našich buditelů buduje dále.

Česká literatura vědecká vykazuje již také mnohé publikace velmi obsáhlé a druhdy i z míry nákladné. Již v letech šedesátých stal se za redakce dra. Fr. Lad. Riegra a spolupůsobení Jak. Malého první, velmi zdárný pokus o český slovník naučný, který však daleko překonán naučným slovníkem Ottovým. V 28 objemných svazcích obsahuje výsledky téměř všeho vědění lidského, všímaje si především světa českého a slovanského vůbec. Také v oboru literatury populární, směřující k tomu, aby se poznatky vědecké podávaly lidu slohem prostým a snadno srozumitelným, staly se již některé mnohoslibné počátky, kteréž uvésti v soustavu pokouší se nově nedávno založený spolek *„Svaz Osvětový“* šířením vědomostí do nejširších vrstev lidových poučnými přednáškami, rozšiřováním vhodné literatury a vůbec hmotnou i mravní podporou všeho, co přispívá k zvelebení obecné vzdělanosti.

Vynikající podíl na úspěchu české práce vědecké mají učené a odborné spolky, mezi nimiž *„Královská česká společnost nauk“* působí zdárně již na druhé století. Vypsali jsme již výše skromné počátky této společnosti, která z počátku, jakkoli sloužila účelům česky vlasteneckým, měla (jako všechna téměř zřízení doby tehdejší) zevní ráz německý. Působením hlavně statečného Frant. Palackého stalo se, že zaveden do jednání a zpráv jejích také jazyk český, který odtud přirozeně nabýval převahy. Vedle starší této společnosti nad jiné úspěšně působí na rozvoj české literatury naukové *„Česká akademie věd, umění a slovesnosti císaře Františka Josefa I.“*, k jejímuž vzniku první základ položil štědrý mecenáš, stavební rada Josef Hlávka, velkodušným darem k cíli tomu složeným. Za necelých 20 let svého trvání vykonala Česká akademie přemnoho dobrého jednak tím, že vydala mnohá nákladná díla vědecká, která by bez jejího přispění sotva kdy byla spatřila světlo, jednak i tím, že cizinu seznamovala i seznamuje s vědeckým a uměleckým snažením českým.

Ze sbírek vědeckých čelné místo vždy ještě náleží a zajisté i v budoucnosti náležeti bude sbírkám »Společnosti Musea Království Českého« v Praze; Společnost byla založena už r. 1818 podnětem hrabat Klebelsbergra, Kolovrata a Šternberga, má nyní nádhernou vlastní budovu, která tvoří velebné zakončení jižní strany Václavského náměstí, dále vlastní knihovnu o 200.000 svazků a 150 časopisů, archiv o 150.000 kusech, bohaté sbírky mincí a pečetidel, předmětů národopisných, zoologických, botanických, mineralogických (zvlášť bohatých a dobře sestavených), předhistorických a j. Štědrá přízeň soukromníků i veřejnosti učinila sbírky ty nepřebraným pokladem zajímavosti z různých časův i zemí, ale především osvěty, jež se týkají vlasti naší v minulosti i přítomnosti. Postupem času vznikla vedle zemského i rozličná musea odborná, jako *„Museum král. hlavního města Prahy“*, »Umělecko-průmyslové«, »Národopisné« a j. v. Velice pozoruhodny jsou sbírky »Musea Náprstkova« na Betlemském náměstí, které hlavně za přispění českých cestovatelů po cizině téměř ze všech konců zeměkoule sebral V. Náprstek. Dle vzoru pražského za-

kládají se nyní musejní společnosti a zřizují musea i v mnohých venkovských městech Čech a Moravy; nejedno z nich obsahuje věci velmi vzácné a cenné (Pardubice, Hradec Králové, Pelhřimov; Prostějov, Olomouc, Uh. Hradiště a j.).

Zvýšenou pozornost věnuje v dobách nejnovějších národ český školství odbornému, zvláště školám průmyslovým, obchodním i řemeslnickým, které se zřizují péčí státu, obcí i soukromých společností. Účelem jejich jest vychovat odborně vzdělané a zdatné průmyslníky, obchodníky a řemeslníky, získávat

MUSEUM KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO V PRAZE.
(Dle fotografie.)

způsobilé pracovníky také těmto, u nás pohříchu dlouho neprávem zanedbávaným oborům a klestiti takto v národě cestu blahobytu hmotnému, bez něhož není možný rozkvět snah osvětových. Jakkoli počínají se jeviti teprve první počátky účinků tohoto snažení, vykonáno přece již i v těchto oborech mnohé co národu našemu čestné zjednává místo mezi ostatními. Svědčila o tom mimo jiné zvláště Jubilejní výstava r. 1891 v Královské Oboře. Byla pořádána na památku první výstavy průmyslové, která právě sto let před tím za Leopolda II. vábila Pražany.

Jaký to rozdíl za jediné století! Tehdy stačila jediná prostorná síň k tomu, aby pojala obraz české práce. Po stu letech tísnil se na rozsáhlém prostoru

v malebných skupinách pavilon na pavilon, všechny naplněny ukázkami vzorných plodů přičinlivosti a práce. Nad jiné pak poutal k sobě kroky každého navštěvovatele prostorný a velkolepý palác průmyslový, stojící v popředí výstaviště. Důmysl, dovednost i píle předkládaly tu užaslým zrakům velkolepou podívanou.

Jubilejní výstava vzbudila po všech vlastech našich rozruch radostný, který jest možný jen v národě, jenž neklesá pod tíhou utrpení a nepřeceňuje sil svých ve chvílích šťastnějších. Ze všech končin, kde hlaholí jazyk náš svatováclavský, sjížděli se navštěvovatelé a vraceli se opět domů radostně vzrušeni jsouce a posilněni k práci další. Jenom nadšení, s kterým provázel národ český dobudování a otevření Národního divadla, rovnalo se obecnému zájmu pro Jubilejní výstavu. Leckdy bylo na ní spatřiti pestré a malebné kroje našich venkovanů, přicházejících až od Domažlic, ze vzdálených končin Moravy, ba i z uherského Slovenska. I není poslední zásluhou výstavy Jubilejní, že zplodila myšlenku, aby světu vůbec a českému našemu světu zvláště před oči byl postaven obraz národního ducha, jak se jeví ve všem jeho žití i konání soukromém a veřejném. Příbytek a jeho zařízení, kroj, způsob života, obyčeje a zvyky, písně a pověry, lidové umění, práce z povinnosti i pro zábavu — zkrátka vše, co jakýmkoli způsobem přispívá k osvětlení národní svéráznosti, bohužel vůčihledě již mizející před ničivým duchem času, mělo se státi předmětem nové výstavy Národopisné.

Ještě nebyla Jubilejní výstava nadobro uzavřena, a již přiložena pilná ruka k zahájení výstavy nové. Přípravou k Národopisné výstavě v Praze byly četné výstavky krajinské po městech venkovských průběhem let 1892—1894. Studentstvo, učitelstvo, duchovenstvo i jiní osvícení vlastenci závodili v pilném sbírání a ladném pořádání zajímavých předmětů národopisných. Co bylo v krajinských těchto výstavkách nejkrásnějšího a nejcennějšího, zasíláno do Prahy, aby zdobilo velikou výstavu tamní.

V letních měsících roku 1895 opět oživly končiny v Královské Oboře. Opět pospíchali tisícové a tisícové, aby se pokochali pohledem na obraz veleutěšený. Mnoho spatřiti tam bylo krásného, nejvíce však pozornosti zajisté budila česká vesnice, jejíž rázovité části zůstaly pro pamět ještě i několik let po výstavě zachovány. Všem nám, kdo navštívili jsme velezdařilou tuto výstavu, utkví dojista v celku svém i v částech jednotlivých v upomínce krásné a trvalé.

Prchli krásní dnové Národopisné výstavy, ale ten zanechala účinek, že pilný obrátila zřetel ke studiu našeho lidu a jeho života. Národopisné museum, dnešního dne umístěné ve zvláštní budově v Kinského zahradě na rozhraní Prahy a Smíchova, je trvalým odkazem výstavy z r. 1895, a také v museích venkovských zařaďují se od té doby předměty národopisné s horlivostí nebývalou.

Vůbec lze rozhraní století devatenáctého a dvacátého v Čechách nazvati obdobím výstavním, neboť po obou velikých zmíněných následovala r. 1898

VÍTĚZSLAV HÁLEK.

Nejskvělejšími výsledky vykazuje se však národ český za posledních 50 let v oboru svého umění slovesného, hudebního a výtvarného. Jakkoli daleci jsme toho, abychom úspěchy ty přeceňovali, pravdou nicméně jest a zůstane, že si naše umění počíná dobývati úcty již i v cizině, nám jinak nevalně příznivé. A co mu krazí cestu za hranice, jest právě český jeho ráz, neboť v umění našem zrcadlí se všechno soudobé cítění a myšlení národu.

S prvním úsvitem obnoveného života ústavního nadešly lepší časy předně českému básnictví.

Suchopar doby předchozí, jejž osvěžovalo jen několik málo květů půvabných, jmenovitě povídky nevyrovnané naší vypravovatelky Boženy Němcové, zo-

ještě třetí, totiž výstava architektův a inženýrů, svědčící o pokrocích našich také v oborech těchto. Když pak r. 1908 dovršoval se zjev v dějinách zajisté zřídka vídaný, totiž šedesátileté panování císaře a krále Františka Josefa I., oslavila Pražská obchodní a průmyslová komora událost tu pořádáním druhé výstavy Jubilejní, která předčila všechny své předchůdkyně obrovskými rozměry. Národ český pak vzpomíná výstav těch tím radostněji, že byly výhradně plodem vlastní jeho práce a píle. Němečtí naši krajané se jich totiž (s několika málo výjimkami r. 1891 a 1908) činně neúčastnili, byly tudíž všecky tyto výstavy svým původem, obsahem i zevním rázem výhradně české.

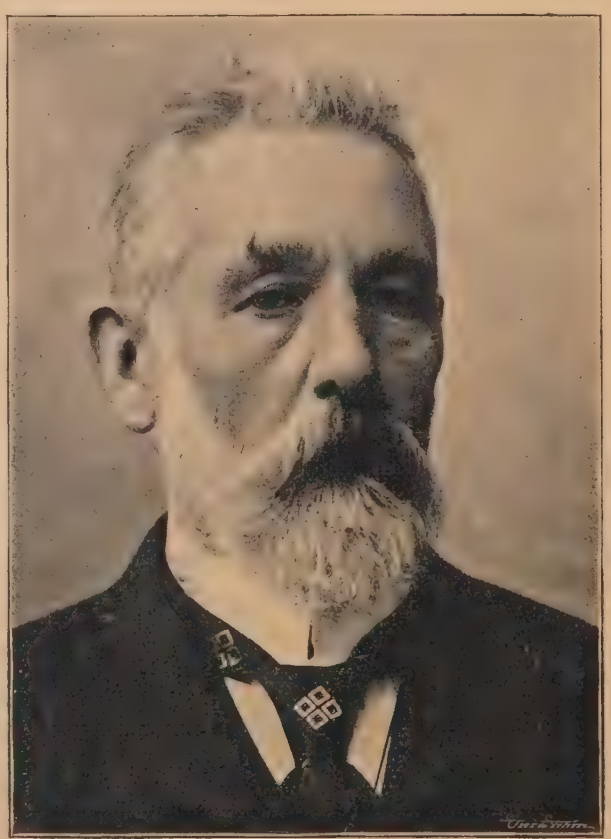
JAN NERUDA.

ELIŠKA KRÁSNOHORSKÁ.

Neruda básníkem uvažujícím, dstva. Byl rodilý Pražan (narodil se roku 1834 v Újezdských kasárnách, kdež jeho otec byl poddůstojníkem). Téměř celý svůj život lnul k Malé straně, kterou si zamiloval láskou vroucí a dětsky oddanou; nejkrásnějším jejím výrazem je slavná eho sbírka »Malostranských povídek«. Láska k rodnému městu a českému lidu nebyla mu však překážkou, aby nekáral, kde naézá co zpozdilého a vadného; činil tak často peprným vtipem a břitkým úsměškem. Jemu také náleží zásluha, že založil český moderní feuilleton, pro nějž vytvořil zvláštní sloh a v němž formou lehce zábavnou často uvažoval o věcech nejvážnějších. Hlavní význam Nerudův spočívá ovšem v básnictví a novellistice, což mu plným právem přiznává

rala kyprý pažit bujará družina několika mladých nadšenců, kteří vystoupivše ponejprv společně v almanachu »Máji« r. 1858 založili kolem r. 1860 novou školu básnickou. »Májem« nazvali sborník svůj k poctě vysoce nadaného, ale od vrstevníků nepochopeného pěvce z let třicátých Karla Hynka Máchy. V čele bujaré této společnosti nálézáme Vítězslava Hálka, Jana Nerudu, Karolinu Světlou, Žofii Podlipskou a Adolfa Heyduka. Kdežto *Hálek* byl především něžným básníkem citu, *Heyduk* pak s oblibou pěstovati počal malbu přírody, zvláště pošumavské, a v knize zvané »Cymbál a husle« nevyrovnaně krásně vylíčil nejenom hmotnou i mravní bídu, ale i světlé stránky v povaze slovenského lidu a půvaby hornaté jeho vlasti, byl *Jan* který se povznesl až k nejvyšším ideálům

SVATOPLUK ČECH.

teprve kritika moderní. Veliké známosti získal si však už za života (z. r. 1891) jako feuilletonista Národních listů a jako jejich divadelní a literární kritik; pro tyto zásluhy nazýváme jej také otcem českého feuilletonu a moderního českého divadelnictví. Ti a jiní jejich soudruhové — někteří hned na počátku své činnosti literární, jiní později — pevně zakotvivše se básnickou povahou svou v rodné zemi a jejím lidu, mistrně vystihli veršem i prosou jeho život, jeho smýšlení a cítění. Tak zejména Karolina Světlá v znamenitých svých povídkách a kresbách z Podještědí vystihla rázovitou povahu horského lidu tamního kdežto Gustav Pfleger-Moravský za předmět svého líčení s oblibou si obíral, rozličné stránky života městského, neváhaje pro námět nejznamenitějšího svého románu (»Z malého světa«) první z českých novellistů sáhnouti do života továrního dělnictva.

JAROSLAV VRCHLICKÝ.
(Dle fotografie A. Durase.)

JULIUS ZEYER.

Bezprostředními slavnými následovníky Nerudovými byli v české poesii hlavně *Josef Václav Sládek* a *Eliška Krásnohorská,* nad něž v brzku (počátkem let sedmdesátých) zejména vynikla skvělá básnická trojice: *Jaroslav Vrchlický, Svatopluk Čech* a *Julius Zeyer.*

Josef Václav *Sládek* bude nám povždy milý zejména tím, že dovedl velmi šťastně uhodit na prostonárodní tón lidového básnictví a že napsal

VÁCLAV BENEŠ TŘEBÍZSKÝ.

několik překrásných knížek pro mládež. Jeho básničky pro děti patří k našim toho druhu nejlepším, ale i ostatní jeho vlastenecká poesie vytryskla přímo ze srdce česky a národně cítícího člověka. Eliška *Krásnohorská* projevila se zejména svým vroucím vlasteneckým nadšením, vřelou láskou k přírodě i k mládeži a svým mile hudebním a zvonivým slohem, který ji řadí mezi naše nejšťastnější básnířky.

BOŽENA NĚMCOVÁ.

Nejslavnějšími českými básníky, kteří slávu našeho národa v ohledu osvětovém a uměleckém rozšířili daleko za hranice, jsou

ALOIS JIRÁSEK.

vedle Svatopluka Čecha Jaroslav Vrchlický a Julius Zeyer. *Svatopluk Čech,* jehož věrní Čechové v smutku ke hrobu doprovodili v únoru 1908, zapsal se hluboko do našich srdcí svými vřelými tóny vlasteneckými, svou nadšenou láskou k dobru, poctivosti a bratrské snášelivosti, svým plamenným hněvem na podlízavost a malé naše národní i lidské sebevědomí. Svatopluk Čech stal se tím miláčkem

nejširších národních vrstev, a jeho památka je stále každoročně uctívána vřelými vzpomínkami. Poesie *Jaroslava Vrchlického* je těžší pro pochopení lidových čtenářů, je však za to nesmírně bohatá city, svrchovaně pestrá a zabíhající do všech oborů lidského nazírání, cítění a rozumování. Vrchlický bývá přirovnáván k mohutnému orlovi, který nad vrcholky nebetyčných skal směle poletuje a pyšným svým zrakem se rozhlédá do všech oblastí země i všehomíra. Jeho básnická plodnost je také neuvěřitelná — napsal nám hodně přes sto knih původních, mezi nimiž jsou básně citové a rozjímavé (lyrické), výpravné (epické) i dramatické, novelly a romány, nehledě ani k ohromnému počtu knih přeložených téměř ze všech světových moderních jazyků. V této příčině je význam Vrchlického nedoceněn: přeložil nám tolik největších klassických děl ze všech literatur, na nichž se potom i naši spisovatelé a čtenáři mohli vzdělávati, že se v tom ohledu nevyrovná českému písemnictví mnohá veliká literatura světová.

Julius Zeyer, kterého jsme také už pochovali počátkem roku 1901, vynikal pestrou a bohatou obrazotvorností, plnou barev a něžných záblesků. Rád se utíkal k minulosti, kterou miloval láskou zrovna dětinskou, a zejména z bájných dob naší české historie napsal nám knihy plné půvabu a krásy. I on byl dramaticky činný a nejeden vzácný jeho dramatický sen přešel jevištěm našeho divadla Národního.

V popředí dnešního mladšího našeho básnictví stojí *J.S. Machar* a *Otakar Březina.* První z obou jako umělec má dar bystré kritické pronikavosti, jadrného úsudku a nebojácného, přímého útoku. Trávě na horké půdě vídeňské jako bankovní úředník, má sterou příležitost viděti častá bezpráví, páchaná na českém živlu, a denní styk s těmito neradostnými zjevy vnuká mu stále silnější odboj proti každé nepravdě a nespravedlnosti, proti zpátečnictví a společenskému pokrytectví. Otakar Březina, moravský venkovský učitel je jako básník hluboký myslitel a nesmírně citlivý lyrik, který má svůj zrak stále upřen k tajemstvím všehomíra a k záhadným hloubkám země. Jeho poesie je těžká, hlubokých smyslů, ale nesmírně vroucná, unášející a čistá.

Vedle těchto básníků vysoko u nás stojí ještě *Antonín Sova,* který dříve básníval drobné, ze skutečnosti vzaté obrázky a krajinomalby, který se však během dalšího rozvoje obrátil téměř úplně k vidinám a snům lepší a zralé budoucnosti; *Petr Bezruč,* který se stal básníkem-mstitelem ubohého dělného lidu na Ostravsku, napsav několik málo, ale neobyčejně hněvných a krutých obžalob tamních vyssavačných uhlobaronů; *Jaroslav Kvapil, Jaromír Borecký* a *Antonín Klášterský,* přináležející škole Vrchlického a vynikající jak všestranností citovou, tak i ladnou formální stránkou; *F. S. Procházka,* rázovitý náš písničkář, který uměl velmi účinně splynouti s duchem českého lidového popěvku a který vzbudil milou pozornost i několika básnickými skladbami

KAROLINA SVĚTLÁ.

ŽOFIE PODLIPSKÁ.

národního a vlasteneckého zabarvení; *Karel Leger,* spisovatel celé řady pěkných výpravných básní ze společenského našeho života, vyznačených zejména bodrým a zdravým humorem; *Bohdan Kaminský,* lyrik a epik, v jehož knihách druží se vroucí a něžný cit k rodině, mnohdy i hluboký smutek životní s rozmarnou a milou usměvavostí; *Aug. Eug. Mužík,* který přešel od prvotních drobných všednodenních postřehů k veršům rozjímavým a k poesii náboženské; *Jan Rokyta* (Adolf Černý), básník něhy a sladkého roztoužení, jemuž

KAREL KLOSTERMANN.

K. V. RAIS.

věnoval svých několik pěkných knížek i *Jan Červenka,* dále *Alois Škampa, Antonín Klose, Em. ryt. z Čenkova, Karel Červinka, Otakar Auředníček,* z mladších *Fr. Sekanina, A. B. Dostál, Em. šl. z Lešehradu, Karel Babánek* a j. — —

Konec století devatenáctého přinesl nám nejenom rozvrstvení v nové strany politické, ale i nové ideje a nové směry v české poesii. Z Francie, Anglie a Ruska přicházely nové myšlenky, které nezůstaly bez patrného vlivu na českou poesii. Přesné vystihování skutečnosti po všech jejích stránkách stinných i světlých, jemná a drásavá dušemalba, vroucná náladovost citová i krajinná, omrzelost života, horoucí vzkypění náboženského citu — tyto všechny, namnoze si odporující směry došly vtělení ve slovesném umění nejmladší básnické generace, která vystoupila u nás na literární kolbiště počátkem let devadesátých právě minulého století a která se skupila zejména kolem časopisu »Moderní revue«. V těch dobách dostoupila svého myšlenkového vyvrcholení také moderní česká (či vlastně, jak jí říkali, »moravská«) kritika, která s velkou přísností počala u nás potírati všecko umělecky málo uzákoněné a ploché. V čele kritiky této, která se opírala zejména o myšlenky literatur západních, stáli učený essaysta *F. X. Šalda* a plodný, k aristokratickým zálibám obrácený básník *Jiří Karásek.* Z básníků je tu časně zemřelý a velmi nadaný *Karel Hlaváček,* formálně okouzlující *Jan Opolský,* teskně náladový *Jan z Wojkowicz,* ironický *Viktor Dyk,* selsky drsný *Josef Holý,* dále *Otakar Theer, St. K. Neumann, Karel Toman, G. R. Opočenský, J. Mahen* a j.

I v literatuře *prosaické* můžeme se dnes vykázati výsledky nad míru potěšitelnými, namnoze tak umělecky vyspělými, že mohou zdárně konkurovati s výsledky literatur světových. Naše historická povídka založená v novější době *Václavem Benešem Třebízským,* byla v počátcích příliš rozcitlivělá, ale poněvadž nesla se snahami ušlechtilými, nalezla hojné ctitele. Trochu romanticky zpracovával ve svých románech historické děje středověké *Josef Svátek,* ale k netušené výši a širokému uměleckému rozmachu přivedl český historický román teprve *Alois Jirásek,* stejně plodný jako mocně dějem svým uchvacující, který nám ve svých široce založených pracích předvedl nejslavnější děje české minulosti. On a přítel jeho *Zikmund Winter,* který si oblíbil k novellistickým obrázkům zejména století patnácté a šestnácté, stojí v historickém románu a novelle nejvýše.

Velmi hojně pěstován je u nás i román realistický a společenský, ať už ze života lidu venkovského nebo velkoměstského čerpaný, a potom drobné obrázky a novelly vybírané z toho ovzduší. *Božena Němcová* svojí »Babičkou« ukázala tu jaksi zdravou cestu, a po ní kráčí nepřehledná řada ostatních. Tak v Čechách dvé osvícených sester, *Karolina Světlá* a *Žofie Podlipská,* na Moravě pak *Václav Kosmák* a *Františka Stránecká* snažili se svými prostými obrázky ze života lidu vésti k dobru a mravní ušlechtilosti; *Gabriela Preissová* napsala zejména řadu rázovitých kreseb ze Slovácka a z Korutanských Alp;

ze Slovácka vyrostly také poněkud národopisně zbarvené práce *J. Herbenovy* a barvité novelly obou *Mrštíků,* z Valašska čerpá motivy *Methoděj Jahn,* ze Šumavy a jejích nádherných hvozdů vynesl nám pravé literární bohatství *Karel Klostermann,* jehož práce patří v tomto ohledu k nejpoctičtějším a nejpoutavějším v českém písemnictví. *Teréza Nováková* obrala si pro svoje mužné a široce založené dušezpytné romány života venkovského lidu východočeského, zatím co trpký úděl lidu podkrkonošského našel hned několik šťastných kronikářů. Na prvním místě stojí tu náš nejoblíbenější povídkář *K. V. Rais,* šťastný následovník ryzího umění B. Němcové, který dovedl v několika knížkách výborně uhodit i na přímý zájem naší mládeže; jsou to dále obsahově jemu příbuzní *Josef Krušina ze Švamberka, Václav z Finberka* a *Josef Šír.* Život lidu jihočeského po stránce duševní i společenské vzácně vystihl v románovém svém cyklu »Naši« *Josef Holeček,* kdežto k poměrům lidu pojizerského obrátil nadšené svoje zřetele *Antal Stašek.* Drobný maloměstský genre a arabesku pěstovali zejména *František Herites, Ignát Herrmann a Václav Štech,* kteří stvořili v tomto oboru i dobrá a větší díla románová. Sem dobře zapadají i *Fr. K. Hejda, Jos. Štolba, Fr. Flos, Karel Šípek, Franta Župan* a j.

ALOIS VOJTĚCH ŠMILOVSKÝ.

Moderní román společenský rozkvetl u nás v posledních desítiletích znamenitě. Dějově založen na starších úctyhodných pokusech *Gustava Pflegra-Moravského, Aloisa Vojtěcha Šmilovského* a na některých pracích *Arbesových,* který si u nás vybudoval nejkrásnější jméno jako samorostlý a originální tvůrce romanet, rozvíjí se utěšeně, prohlubuje se umělecky a myšlenkově vyrůstá. V jádře je realistický, odkojený zejména slavnými romány ruskými; mezi autory sem zasahujícími dlužno na prvním místě jmenovati *M. A. Šimáčka,* který nám vytvořil zejména několik silných románů a novell z ovzduší cukrovaru, *Boženu Vikovou Kunětickou,* nadšenou pracovnici na poli ženského mravního osamostatnění, *Jiřího Sumína,* který vyniká zejména v jadrné dušemalbě svých venkovských nebo maloměstských hrdinů, *F. X. Svobodu,* jemného znatele dívčího nitra a znamenitého vypravovatele pestře zakládaných dějů, jeho choť *Růženu Svobodovou,* která budí veliký zájem svým stálým prohlubováním a projemňováním duševědným, nedávno zemřelého *Josefa Merhauta,* velmi citového a

nadšeného průkopníka dobra a krásy, *Růženu Jesenskou,* vášnivou básnířku ženskosti a s ní souvisejících sklonů, *J. K. Šlejhara,* který umí s úžasným drobnokresebným uměním předváděti trpící a surovostmi okolí drásané nitro lidské, *Jana Klecandu,* který vynikl kdysi jako nadšený pracovník menšinový, v oboru novelly a románu pak zanechal řadu ušlechtile výchovných děl lidových, *Václava Hladíka,* malíře velkoměsta a jeho elegantních boudoirových dobrodružství, z dalších pak *K. Engelmüllera, K. Rožka, O. Theera, J. R. Kronbauera, J. Matějku, K. Sezimu, Q. M. Vyskočila, Helenu Malířovou, F. Šrámka, J. Uhra, K. Kamínka, K. Dewettera* a j.

Jako se kolem hvězd velikých kupí jiné menší, tak nezůstali zmínění pracovníci ojedinělí ve svém počínání, nýbrž došli hojných spolupracovníkův a následovníků, jejichž práce nebudiž podceňována proto, že nedostatek místa brání nám šíře se o věcech rozepisovati. A není neradostný výhled, jejž do budoucnosti rýsuje českého básnictví stav dnešní. Z nadšených řad pokolení dospívajících noví a noví pracovníci přihlašují se k dílu. Pravda ovšem, že mnoho tu vína ještě nevykvašeného, pachtění po heslech ne vždy správně pochopených a snaha po přivedení vlastní osobitosti básníkovy k platnosti co možná největší že způsobily leckterý výstřelek nezdravý; ale rovněž pravda, že souvěké básnictví podalo také mnohý plod ceny trvalé, k němuž opět a opět vracetí se budou čtenářové dob příštích. Těm také bude možno vynésti nestranný soud o práci dnů našich, až nebudou již bezprostředními svědky a dílem i přímými účastníky nynějšího víření a kvašení. — — — —

Obraz náš o nynějším stavu českého písemnictví, třebas jen hlavními rysy kreslený, nebyl by úplný, kdybychom pomlčeli o českém básnictví divadelním neboli dramatickém. Divadlo náleží dnes u všech národů vzdělaných mezi vzdělávací ústavy nejpřednější. Proto také již buditelé naši pilný k němu obraceli zřetel, používajíce ho nejen ku vzdělávání, nýbrž i k národnímu probuzování lidu českého.

Již r. 1771. připomíná se v Praze první divadelní představení jazykem českým. R. 1784. zbudoval hrabě František Nostic vlastním nákladem v Praze divadlo, které r. 1798. prohlášeno za ústav stavovský (nyní zemské divadlo německé na Ovocném trhu). Také v tomto divadle hráváno občas česky (ponejprv r. 1785.), ale poněvadž všechen zevní ráz ústavu tohoto byl německý, uchylovali se čeští vlastenci raději do skrovnějších prostor jiné budovy divadelní, stojící na náměstí nyní Václavském, které v mluvě tehdejších vlastenců, poněvadž většinou byla zbudována ze dřeva, všeobecně bylo přezdíváno »Bouda«. Mnohem volněji dýchalo se českým vlastencům v »Boudě« než v nádherném divadle stavovském, neboť tam byli mezi sebou a bez obavy, že se vydají posměchu. Nicméně dostalo se »Boudě« vzácného vyznamenání tím, že za pobytu svého v Praze poctil ji svou návštěvou císař Josef II. a přítomen byl představení kusu »Veselá bída«. Bratří Thamové, Prokop Šedivý

a neveliký hlouček jiných vlastenců byli duší tehdejšího českého divadelnictví. Sami byli herci, sami také spisovateli, překladateli, upravovateli kusů divadelních, které se ovšem více vyznačovaly dobrou vůlí a vlasteneckým nadšením nežli cenou uměleckou.

Ale bouře válek napoleonských na dlouhou řadu let udusily tyto třebas skrovné, přece jen do budoucnosti mnohoslibné počátky. Lepší časy nadešly zase teprv rokem 1824., kdy spoluředitelem divadla stavovského stal se Chrudiman *Jan Nep. Štěpánek*. Uvědomělý tento Čech, sám skladatel četných kusů, vynikající ovšem více plodností než uměleckou zdařilostí svých prací, dopřál arci více času i péče českým představením v divadle stavovském, nežli tomu bývalo dříve. Žel, že sveden jsa samolibostí dával provozovati hlavně kusy své vlastní, zanedbávaje takto práce jiných, ačkoli Čechům tou dobou již vyvstávali básníci opravdu nadaní, jejichž práce snesly již měřítko mnohem přísnější nežli ochotnické pokusy dob dřívějších. Byli to *Václav Kliment Klicpera* a *František Turinský;* některé kusy Klicperovy podnes ještě s oblibou bývají hrávány. Avšak nadšením pro české divadlo všecky své vrstevníky v první polovici devatenáctého století předčil *Josef Kajetán Tyl*. Ačkoliv se pokoušel v rozmanitých oborech písemnictví, divadlu náležela duše jeho všechna; láska k němu přiměla jej i k tomu, že se vzdal svého úřadu a na konec i nastoupil trnitou pouť herce kočujícího, na níž také strastiplný svůj život dokonal. Kus jeho »Fidlovačka«, jinak nevalně významný, památen je tím, že v něm ponejprv obsažena je píseň »Kde domov můj«, k níž nápěv složil Škroup; píseň ta záhy zobecněvši stala se hymnou národní a známa je dnes každému českému dítěti. Působením Tylovým rozprouděn také po všem českém venkově čilý ruch ochotnický. Za nedlouho mělo každé české město a městečko, ba i mnohá větší ves svoje ochotnické divadlo, jímž jmenovitě studentstvo v době školních prázdnin burcovalo lhostejné k vědomí národnímu.

J. K. Tylovi náleží také nepopíraná zásluha toho, že byl jedním z předních průkopníků myšlenky, aby českému obyvatelstvu královské Prahy dostalo se vlastního, samostatného a důstojného stánku pro umění divadelní. Bohužel nedočkal se však ani prvních počátkův uskutečnění horoucí své tužby. Odvislost české Musy těžce nesli vlastenci čeští. Zdálo se sice po některou dobu, že tužby jejich došly splnění, když pro české hry upraven tak řečený dům Kajetánský, ale i tato naděje zklamala.

I podali pražští měšťané české národnosti ze dne 15. ledna r. 1845. ku stavům žádost, aby jim udělena byla jedna ze dvou divadelních koncessí pražských za účelem zřízení a vydržování stálého samostatného divadla českého. Již dne 9. dubna téhož roku došlo žadatelů vyřízení příznivé a v květnu roku příštího podána vládě žádost za schválení stanov pro akciovou společnost, která by zřídila a vydržovala samostatné české divadlo v Praze. Avšak radost českých kruhů vlasteneckých z toho byla bohužel předčasná, neboť tehdejší vláda, ne-

přející valně národním snahám českým, odkládala se žádaným potvrzením, až nadešel rok 1848., jehož hlučné události přispěly k tomu, aby myšlenka samostatného českého divadla poněkud upadla v zapomenutí. Roku 1849. zemský výbor přispěl tehdejšímu řediteli stavovského divadla Hoffmannovi na zřízení české areny ve Pštrosce u Prahy; avšak to byl čistě výdělkový podnik zmíněného ředitele, který české věci sloužil jen nepřímo.

Zatím mizela při tehdejším stavu politickém čím dále více naděje na zřízení stálého důstojného divadla českého za součinnosti úřadů veřejných. Proto vždy více půdy nabývala myšlenka, aby se i v případě tomto sáhlo k svépomoci a aby si národ český zbudoval stánek svého umění z dobrovolných příspěvků sám. I podal v červenci r. 1850. dr. A. P. Trojan k tehdejší vojenské vládě v Praze žádost za povolení k ustavení »sboru pro zřízení Národního divadla«. Když svoleno, hned se sbor ustavil a zvoliv svým prvním předsedou Františka Palackého, zahájil činnost svou vydáním vzletného provolání ke sbírkám. První úpěch byl tak značný, že již r. 1852. mohlo býti přikročeno k zakoupení staveniště na nábřeží Františkovu nad Vltavou, kde nyní Národní divadlo stojí.

Zatím co konány tyto práce přípravné, dospělo české umění dramatické veliké výše.

Byly sice české hry tou dobou odkázány v divadle stavovském jen na dvoje představení za týden, avšak při vší své stísněnosti právě tyto hry vynikaly znamenitou cenou uměleckou. Bylo to hlavně zásluhou některých tehdejších herců stavovského divadla, kteří výborně ovládali jazyk český. Nehynoucí památka náleží tu hlavně manželům Kolárovým, Josefu a Anně, rodem Manetinské. Josef Jiří Kolár byl však nejen znamenitý herec a výtečný pořadatel divadelní, nýbrž i vynikající dramatický básník, jenž v četných svých truchlohrách historických uvedl na jeviště dlouhou řadu velikých postav naší minulosti. Jsa výborně obeznámen v literaturách cizích, přebásnil J. J. Kolár hojně dramat anglických a německých na jazyk český. Jedním z nejutěšenějších zjevů smutné jinak doby tehdejší je souborné české vydání dramat Angličana Williama Shakespeara, nejznamenitějšího to básníka dramatického všech národův i věků, jenž s nepřekonaným mistrovstvím líčí povahy lidské, dobré i zlé. V díle tomto, které je neposlední zásluhou Matice české, horlivě účastnil se vedle mužů jiných také J. J. Kolár, a česká představení her Shakespearových nabyla zásluhou jeho a jeho choti pověsti nejskvělejší, zasahující daleko za hranice vlasti naší.

Zatím horlivě pokračováno ve sbírkách na příští Národní divadlo, a vypracování plánu pro monumentální tuto budovu svěřeno architektu Zítkovi. Poněvadž se však ukázalo, že náklad 500.000 zlatých, původně rozpočtěný, daleko nestačí, že tudíž uplyne ještě drahně let, než veliké dílo dospěje zdárného konce a podružné postavení českých her v divadle stavovském stávalo se vždy více pokořujícím pro živel český, den ze dne v Praze mohutnější, uzavřeno zříditi

alespoň divadlo prozatímné, které by bylo stálým domovem českému umění dotud, než by účelu svému bylo odevzdáno divadlo Národní.

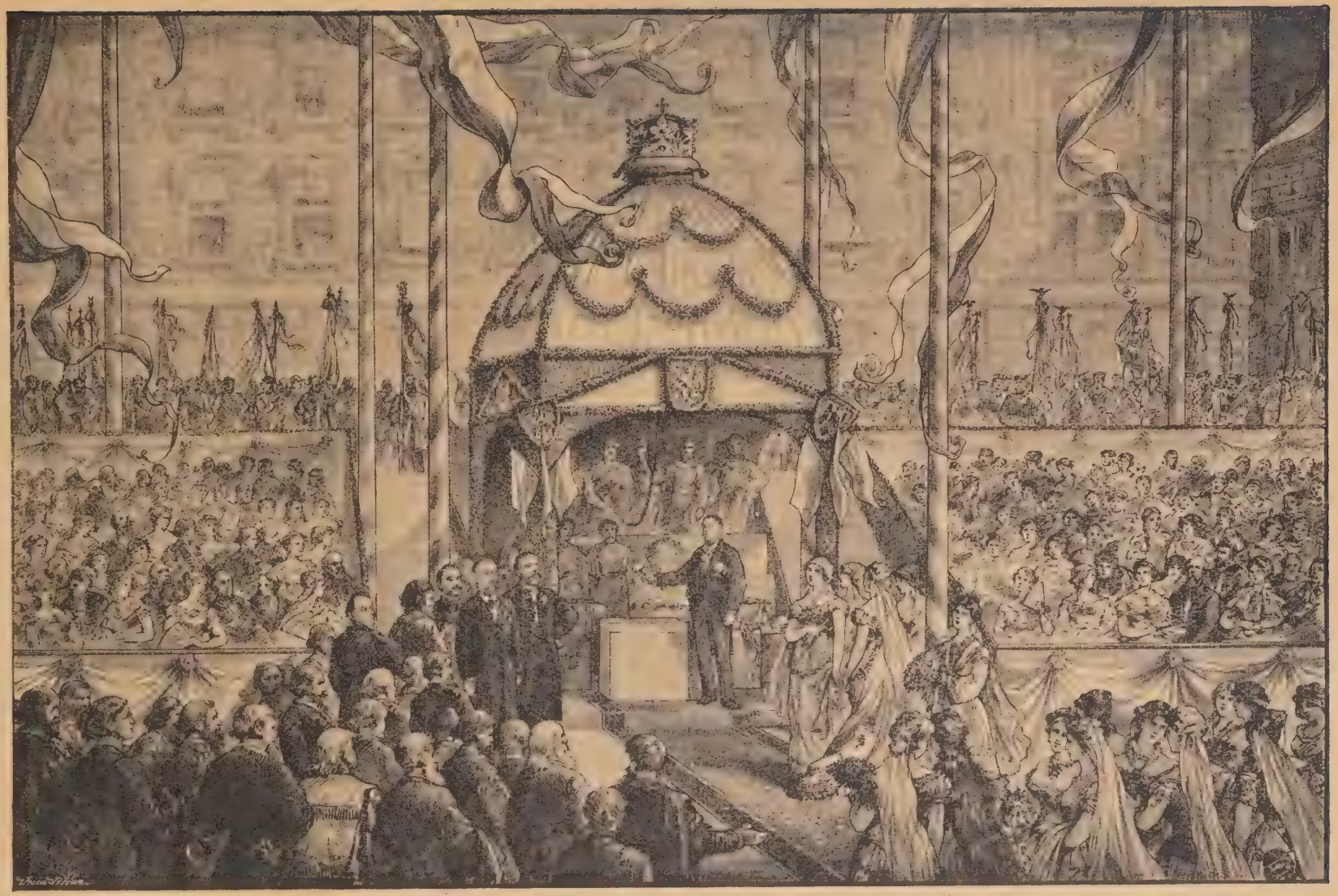
Záměr tento stal se skutkem brzy po obnově života ústavního. Prozatímní divadlo upraveno v sousedstvu staveniště divadla Národního a hry v něm zahájeny 18. listopadu 1862. Hálkovým »Králem Vukašinem«. Z počátku hrávalo se jen třikráte za týden, ale již od r. 1863. každodenně.

Otevření prozatímného divadla stalo se novou vzpruhou pro veřejné sbírky ve prospěch divadla Národního. Heslo »národ sobě«, zdobící nyní proscenium naší zlaté kapličky, zobecnělo po všem národě, a boháč i chuďas pospíchali, aby každý dle možnosti přispěl hřivnou svou na podnik národní. Sbírky dostoupily konečně té výše, že dne 16. května r. 1868. mohlo býti přikročeno k památné slavnosti kladení základního kamene pro Národní divadlo.

Obraz pestrého šumu a ruchu poskytovala tehdejší Praha v nezapomenutelných oněch dnech svatojanských. Snad nikdy ještě nebylo v Praze tolik hostí ze všech končin, v nichž hlaholí jazyk náš svatováclavský jako tehdy, neboť slavnost, jež nadcházela, nebyla jen slavností české Prahy, nýbrž slavností v pravdě všenárodní. Již od časného jitra seřaďoval se u Invalidovny za Karlínem dlouhý průvod účastníků pražských i venkovských, jenž potom za hlučného jásotu lidu bral se ulicemi pražskými ke staveništi. Avšak hlučný šum a hlahol rázem obrátil se v hrobové ticho, když vystoupil ctihodný sedmdesátiletý kmet František Palacký, aby důstojným proslovem dovršil obřad kladení základního kamene.

Hned po památné slavnosti této počato s pracemi stavebními, bohužel však brzy na to valně ochablo předešlé nadšení ve sbírkách; nepěkné domácí rozmíšky, vzniklé z příčin politických, jež stíny svoje vrhaly i do »sboru pro zřízení Národního divadla«, hlavní toho byly příčinou. A tak pokračovala stavba jen velmi zvolna přes to, že na ni vymožena dosti značná podpora z peněz zemských. Teprv když si rozvaděné strany nad čerstvým rovem Františka Palackého podaly ruku smíru a když fondy stavební brzy potom značně obohaceny byly výtěžkem věcné loterie ve prospěch stavby podniknuté, pokročily práce do té míry, že aspoň zhruba bylo Národní divadlo do počátku r. 1881. hotovo.

Té doby sídlil v Praze na Hradčanech mladistvý korunní princ Rudolf, jediný syn císaře Františka Josefa I. Ačkoli pak uvnitř zbývalo ještě mnoho prací dokončiti, uzavřeno prozatímně otevříti Národní divadlo v den 11. června 1881. na oslavu princova sňatku. U přítomnosti vznešených hostí a za nadšené nálady po všem národě zmíněného dne hry skutečně zahájeny Smetanovou »Libuší« a uspořádáno ještě 11 představení jiných, načež divadlo zase uzavřeno, aby po dokončení prací ještě zbývajících trvale bylo znovu otevřeno na podzim téhož roku.

SLAVNOST POLOŽENÍ ZÁKLADNÍHO KAMENE K NÁRODNÍMU DIVADLU V PRAZE R. 1868.

(Kreslil B. Roubalík.)

Bohužel však právě v té chvíli, kdy domníval se již býti docela blízek kýženého cíle, byl národ český od něho znovu ještě na čas odvrácen pohromou neočekávanou. 12. srpna 1881. vznikl neopatrností dělníků na střeše pracujících zhoubný požár, který v málo hodinách schvátil skoro všechen plod mnohaleté úsilné práce. Otrlí, v bouřích života zkušení mužové hlasitě plakali vidouce zhoubné dílo lačných plamenův. Ale nikdy ještě neosvědčila se zdravá životní síla a obětavost českého lidu tak zářivě jako právě v těžké této chvíli. Ještě neukončil zhoubný živel ničivou svou práci, a již docházely do českých časopisů první příspěvky na opětné zbudování vyhořelého Národního divadla. Nejeden udál se tehdy případ obětavosti téměř až k slzám jímající. V několika málo nedělích sebral národ český z dobrovolných příspěvků více než milion zlatých. Ukázala se pravdivost výroku našeho velikého věštce Jana Kollára, že ještě i zlé státi se může dobrým. Jako Phoenix, báječný pták v starověku, o němž byla pověst, že každých sto let vrhá se do plamenův, aby omladlý a krásnější vyletěl z nich znovu, tak zaskvělo se i Národní divadlo, z něhož po požáru zbylo málo více než vnější zdi a síně královské, v lesku nepoměrně větším, než jakým se vykazovala úprava jeho starší. Poněvadž se brzy po požáru architekt Zítek vzdal dalšího řízení stavby, podjal se úkolu tohoto prof. Schulz, který přední svůj zřetel obrátil k tomu, aby odstraněny byly všecky nedostatky budovy vyhořelé. Poněvadž tato trpěla jmenovitě nedostatkem potřebných místností vedlejších, připojeno k divadlu Národnímu i bývalé prozatímné a upraveno slohem přiměřeným. Všechna odvětví českých umění výtvarných svorně si podala ruku k zevní i vnitřní výzdobě Národního divadla, které již r. 1883. odevzdáno trvale svému účelu.

Je přirozeno, že otevření stálého českého divadla způsobilo rozkvět básnictví dramatického nebývalý. Pokoušeli se v něm na př. z básníků výše jmenovaných Hálek, Neruda a Pflegr-Moravský, ač těžiště jejich významu nespočívá v jejich kusech divadelních. Jadrnější osobitost dramatickou projevili vrstevníci jejich *J. Jiří Kolár* a *F. V. Jeřábek*, který »Služebníkem svého pána« ponejprv uvedl otázku sociální do českého dramatu, jako ji *Pfleger-Moravský* uvedl do českého románu. Z ostatních dramatiků té doby nutno vzpomenouti zejména geniálního *Emanuela Bozděcha*, který je nevyrovnaným napodobitelem starší salonní veselohry francouzské; největšího úspěchu dodělala se však koncem let šedesátých jeho truchlohra »Baron Goertz«, v němž souvěké obecenstvo spatřovalo drama politické, neboť Goertz, všemohoucí ministr švédský, byl ve Švédsku cizincem, jako jím byl v Rakousku tehdejší ministr rakouský baron Beust.

Z dalších plodných dramatiků jmenujeme *Jos. Štolbu*, který mistrně líčí všeliké směšnosti života, zvláště maloměstského, v čemž ho následuje *V. Štech*; *Bohumila Adámka*, který svojí »Salomenou« otevřel obnovené Národní Divadlo; *Karla Pippicha*, nadšeného divadelníka i po stránce theoretické, režisérské a pořadatelské, dále *Josefa Šmahu, Fr. Rutha, Polykarpa Starého, Luďka*

Archleba, Jana Ladeckého, který se osvědčil také jako redaktor divadelních časopisů a j. Z básnické družiny let sedmdesátých pěstoval drama *Jar. Vrchlický,* jenž i v tomto oboru prokázal podivuhodnou plodnost a silnou působivou dramatičnost svých kusů, vyniknul rovněž jako mistrný překladatel cizích děl dramatických. Soudruh jeho *Jul. Zeyer* s neobyčejným zdarem uvedl na českou scénu romanticky zbarvené drama historické a dramatickou pohádku a nalezl

NÁRODNÍ DIVADLO V PRAZE.

v tomto posledním směru mezi mladšími básníky šťastného následovníka v *Jar. Kvapilovi.*

Do téhož oboru zasáhl též *Al. Jirásek,* přimísil však, jak je přirozeno při jeho básnické osobitosti, také živel historický. Nepomíjí sice ani látek ze života souvěkého, leč drama historické je živlem jeho pravým a v »Gerovi« a »Janu Žižkovi« podal úchvatné obrazy z trudné i slavné minulosti slovanské. Zvláštní typ historické veselohry stvořil *Lad. Stroupežnický,* který jí dovedl dodati i půvabu rázovitými rčeními a obraty, vzatými z mluvy doby, ve které se kusy jeho odehrávají. Na pole dramatu historického vstoupil i první ředitel Národního divadla a dějepisec jeho *Fr. Ad. Šubert,* ale opustiv je brzy, věnoval se dramatu sociálnímu.

Také v oboru básnictví dramatického dorůstá nám nová generace zdatných pracovníků. Jakkoli nevyhýbá se dramatu historickému ze zásady (Vik. Dyk, J. Hilbert), hoví drama společenské nepoměrně více oblibě této družiny básnické v podrobném rozboru duševních jevů. Vedle *Bož. Vikové-Kunètické, M. A. Šimáčka, F. X. Svobody* a *Jiřího Karáska* vynikli v tomto směru zvláště *Jar. Hilbert* a bratři *Vil.* a *Al. Mrštíkové.* Jejich »Maryša«, mohutný obraz z moravské vsi, plný dramatické síly a rázovitých zjevů, zjednala si vstup i na mnohá jeviště cizí. Z dramatiků doby poslední vedle některých zmíněných jmenujeme i *Jaroslava Marii Mayera, Emila Trévala, Karla Kamínka, Karla Kolmana, Arne Dvořáka,* dále pak *Josefa Ledu, Karla Jonáše, K. Želenského, A. H. Horákovou, Otto Fastra* a j. v.

Praktické potřeby divadelní přirozeně vedou k tomu, že se v oboru básnictví divadelního překládá z cizích písemnictví mnohem více než v kterémkoli oboru jiném. Také v této příčině zasluhují zmínky některé práce, které, třeba nebyly české původem a obsahem, jsou nepopíratelným dokladem formální vyspělosti českého umění slovesného. Nejpádněji svědčí o tom nový Sládkův překlad her *Shakespearových,* který proti starším záslužným překladům J. J. Kolárovým a j. o to je vyspělejší, oč přispělo za poslední půlstoletí české básnictví k vytříbení naší mluvy. Také jiný velký cizí dramatik nabyl v poslední době na naší první scéně značného pochopení a obliby: norský *Henryk Ibsen,* z jehož velikých dramat poznalo české obecenstvo už všecka nejvýznačnější.

Ale nejen máti českých měst Praha, nýbrž i venkov náš čilý jeví zájem pro umění divadelní. Šíří jej četné společnosti kočující, které seznamují obecenstvo naše s předními plody písemnictví domácího i cizího. Mnohá města pořídila si i vlastní budovy divadelní, jako nejnověji Král. Vinohrady, dále Plzeň, Chrudim, Hradec Králové, Pardubice, Ml. Boleslav, na Moravě Prostějov a jiná, však významem a důležitostí nad jiné vyniká Národní divadlo v Brně, nalézající se tou dobou ovšem ještě v stavu prozatímnosti, avšak i tam již učiněny první kroky, aby se mu dostalo umístění trvalého a důstojného pro český živel země sesterské. — — —

Povinnost nestrannosti velí nám, abychom vypsavše utěšené stránky v rozvoji našeho písemnictví, nezamlčovali také stránky jeho stinné. Tou jest odštěpení Slovákův uherských od spisovného jazyka českého. Mnohověká příslušnost této větve našeho národu ke státu Uherskému způsobila, že v mnohé příčině počala se odcizovati svým soukmenovcům v Čechách a na Moravě. Ačkoli právě Slovensko dalo literatuře naší Kollára a Šafaříka, ačkoli spisovná čeština doposud je slovenským evangelíkům jazykem bohoslužebným a obřadním, zdálo se již od počátku století devatenáctého mnohým buditelům na Slovensku, že odchylnost spisovné mluvy české od živoucích nářečí slovácких

hlavní je toho příčinou, že literatura česká nepůsobila na Slovensku tak rychle ve směru národního probuzení, jak tomu bylo v Čechách. I měli za to, že by se dílo toto dařilo rychleji a úspěšněji, kdyby se k lidu slovenskému v knihách mluvilo mluvou jeho vlastní. Tak došlo po několika bezúspěšných pokusech předchozích v letech padesátých minulého století působením hlavně Ludevíta Štúra k samostatnému slovenskému jazyku spisovnému na nějž povýšeno nářečí zvoleňské.

Nicméně i v osamocenosti své a přese všechny četné jiné překážky, s nimiž jest jim zápasiti, vykonali Slováci v básnictví již mnoho pozoruhodného; z básníků jejich jmenovitě vynikli *Pavel Országh (Hvězdoslav)* a nad jiné mnohostranný *Svetozar Hurban Vajanský,* v realistické povídce pak zejména *Martin Kukučin.*

SVETOZAR HURBAN VAJANSKÝ.
(Kreslil Jan Vilímek.)

* * *

Tou dobou není umění, které by jméno české tak proslavilo doma i v cizině, jako česká hudba. Jména předních našich skladatelů chvalně známa jsou i v daleké cizině a skladby jejich provozují se na obou polokoulích. Ode dávna náležela láska k hudbě a zpěvu k předním vlastnostem Slovanův a zvláště u předků našich připomínají se o ní stopy velmi dávné. V dobách nejhlubší národní a osvětové pokleslosti — ve století osmnáctém — byla hudba uměním nejvíce pěstovaným; jmenovitě kolik bylo u nás škol, ať městských ať vesnických, tolik bylo i ohnisek umění hudebního. Chrámová hudba a zpěv přičiněním učitelův i v nejodlehlejší vsi vyšvihly se na značný stupeň dokonalosti.

Tíž učitelé odchovali i dlouhou řadu hudebníků výkonných, kteří odcházejíce do daleké ciziny (najmě do Němec, Francouz a zvláště Italie) nabyli tam jména velmi zvučného. Žel, že nehlásíce se většinou ku svému českému původu, nepřispěli také k oslavě národu, z něhož vyšli. Nejeden z nich pokusil se také o vlastní skladby, z nichž některé svým časem velmi byly oblíbeny; poněvadž však skladby ty hověly jenom pomíjejícímu vkusu současnému a nikterak nepřiváděly k platnosti národní osobitost svých skladatelů, jsou dnes vesměs zapomenuty jako jména jejich skladatelů samých.

K osvěžení hudebního ruchu v Čechách nemalou přispěl měrou koncem 18. století pobyt nejslavnějšího té doby hudebního skladatele německého W. A. Mozarta v Praze. V jeho šlépěje vstoupila dlouhá řada skladatelů českých, z nichž nejznámější byl svého času Václav Tomášek. Avšak ani jeho ani soudruhů jeho skladby nestaly se majetkem národu, poněvadž jen původem svým byly české, nikoli také vnitřním svým obsahem a zevním rázem.

Počátky české národní hudby nerozlučně jsou spojeny s počátky českého divadla. Dne 2. února r. 1826. provozována první původní česká opera »Dráteník«, jíž na slova J. K. Chmelenského složil Fr. Škroup, týž, od něhož pochází také, jak již pověděno výše, i nápěv k písni »Kde domov můj«. Jako česká činohra v hercích, tak nalezla i česká opera znamenitého porozumění v některých pěvcích divadla stavovského; nad jiné vynikli mezi nimi Kateřina Podhorská a Jan Lukes.

FR. ŠKROUP.
(Kreslil Jan Vilímek.)

Pro další rozvoj české hudby mělo však důležitost největší, že pilný obrácen byl zřetel ke studiu české písně národní. Mnohoslibný v tom počátek učinil kněz Jan Pavel Martinovský harmonisováním písní od Erbena sebraných.

Avšak pravý ruch, který posléze přivodil velikou nynější uměleckou výši českého umění hudebního, nastal teprv po roce 1860., kdy za volnějšího ruchu spolčovacího rychle vznikaly přečetné spolky pěvecké, jichž se záhy počítalo do set. Účel jejich případně charakterisován je heslem: »Zpěvem k srdci srdcem k vlasti.« Není divu, že mladí čeští skladatelé zpočátku skoro výhradně obraceli zřetel svůj ke skladbám sborovým, aby vyhověli potřebám těchto spolků. Při skladbách těchto již měrou daleko větší, nežli tomu bývalo dříve, přihlíženo k rázu ryze českému; vedle písně národní přispívalo k němu nemálo i studium starých hudebních památek českých, o něž nejvíce se zasloužil J. L. Zvonař.

Avšak brzy potom obrátili právě nejnadanější skladatelé čeští zřetel svůj na pole jiné. Otevření prozatímného českého divadla v Praze r. 1862. přirozeně přivodilo touhu po české opeře. A té věnovali nejlepší čeští skladatelé síly své uejhojněji. Brzy vystoupili skladatelé oper Skuherský, Šebor, Rozkošný, zvláště

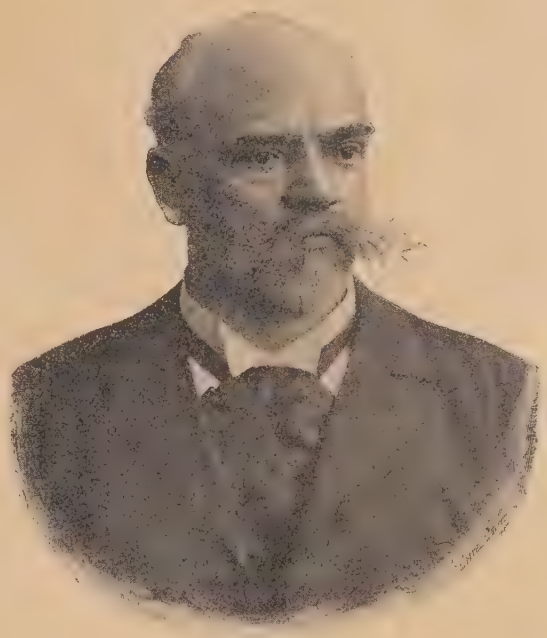
BEDŘICH SMETANA.

pak nad jiné nadaný, ale pohříchu příliš záhy smrtí vyrvaný průkopník českého rázu v opeře, Vilém Blodek. Ale mezníkem nejdůležitějším v dějinách české hudby dramatické je rok 1866., kdy se svou operou »Braniboři v Čechách« na jeviště vstoupil náš nezapomenutelný *Bedřich Smetana* (1824—1884), vrátiv se po delším pobytu ve Švédsku domů. Jím vstupuje teprv česká opera a česká hudba vůbec na půdu ryze národní. »Prodaná nevěsta«, která jen v Praze samé více než pětsetkráte byla provedena, dobyla si obliby nejširší a zdomácněla melodiemi svými ve všem lidu českém, vystihnuvši nevyrovnaným způsobem ducha národního. Tato zcela ojedinělá příznačnost hudby Smetanovy v lidové zpěvnosti kotvící, ale zároveň z pokroků moderní tvorby umělecké, nadmíru úspěšně těžící a dle nich zvláštní »smetanovský sloh« vytvářející, jeví se dále ve vážných, k populárním dějinným námětům komponovaných zpěvohrách »Daliboru« a »Libuši« (kterouž poslední mistr sám ustanovil jen pro představení slavnostní a zvláště významná a kterouž Národní divadlo po dvakráte bylo otevřeno), dále rozkošná, vůní lesů prosycená »Hubička« (po umělecké stránce nejdokonalejší to operní dílo skladatelovo), čtveračivostí i vroucností své hudby stejně uchvacující »Dvě vdovy«, bohatými krásami obdařené »Tajemství«, nejnověji teprv správně oceňovaná »Čertova stěna« a nedokončená »Viola«. Týmž duchem nesou se též ostatní práce velikého našeho mistra, náležející oborům hudby komorní (kvartet »Z mého života«), kantáty a sbory (Česká píseň), skladby klavírní, houslové a solové písně, ale především symfonické básně (šestidílný cyklus »Má Vlast«).

Domněnka, že výhradně český ráz skladeb Smetanových bude na újmu náležitému ocenění jeho děl od ciziny, ukázala se lichou. Smetana zemřel r. 1884, národem milován, ale v cizině ještě téměř neznám, ale již r. 1892 dobyla si »Prodaná nevěsta« na vídeňské mezinár. divadelní a hudební výstavě úspěchův nejskvělejších a od té chvíle nastoupila vítěznou pouť po všem vzdělaném světě, aby klidila všady nadšený obdiv. Z ostatních oper Smetanových provozují se na jevištích cizích »Dalibor« a »Hubička«.

Většího ještě rozšíření svých skladeb v cizině než B. Smetana dočkal se (ještě za svého života) druhý nejrázovitější a nejgeniálnější hudebník český

Antonín Dvořák (1841—1904), umělec nesmírného rozpětí a obdivuhodné tvořivosti, který ve všech oborech hudby zanechal nám díla významuplná a velkolepá. Jako skladatel symfonií řadí se vůbec k nejpřednějším mistrům světovým a díla jeho oratorní, »Hymnus«, »Stabat mater«, »Svatební košile«, »Svatá Ludmila«, »Requiem«, ohromující svou velkolepostí, ale jímající spolu vřelostí melodií, provozují se nyní o hudebních svátcích (festivalech) Anglie a Ameriky. Rozšíření své slávy světové vděčil Dvořák, jenž hudební svou dráhu započal zcela skromně jako člen divadelního orchestru a varhaník, především »Slovanským tancům«, jichž bujarý, křepký rhytmus a z lidového zdroje prýštící nádherná zpěvnost obrátily k němu rázem všeobecnou a zaslouženou pozornost.

Dr. ANTONÍN DVOŘÁK.
(Dle fotografie J. Langhanse.)

Vše, co Antonín Dvořák napsal, má svou zřetelnou pečeť národní; nejvýše stojí — jak jsme již naznačili — v symfonii, jakož vůbec svědčí tvorbě jeho nejlépe obor tak zvané »hudby absolutní«, to jest k žádné otěži průvodního slova (textu nebo programu) se nevížící; v té příčině obvzlášť vynikají jeho »Slovanské rhapsodie«, »Legendy« pak na poli komorní hudby četná kvarteta, tři tria, kvintet a sextet, dále pro orchestr pět symfonií, dvě serenády, dva koncerty, symfonické variace a t. d. Zvláštní místo ve tvorbě Dvořákově zaujímají jeho ouvertury (k »Jos. Kaj. Tylu« a «Husitská«), jakož i symfonické obrazy pro velký orchestr, k nimž námětem byly mu Erbenovy balady »Polednice«, »Vodník«, »Holoubek« a »Zlatý kolovrat«. Vzácné krásy uloženy jsou dále v přečetných jeho písních a skladbách klavírních.

ZDENĚK FIBICH.
(Dle fotografie J. Mulače.)

Dvořákovy opery (»Král a uhlíř«, »Vanda«, »Tvrdé palice«, »Šelma sedlák«, »Dimitrij«, »Jakobín«, »Rusalka«, »Čert

KAREL BENDL.

a Káča«, »Armida«) nemají sice tak směrodatného významu pro hudbu českou, jako zpěvoherní díla Smetanova, ale kotví svým založením rovněž na půdě národní zpěvnosti a vydávají všestranné geniálnosti tvůrcově vysvědčení nejskvělejší.

Zdeněk Fibich (1850—1900) je pravým básníkem tónů, kráčejícím po cestách vlastních a osamělých, otvírajícím domácímu umění našemu zcela nové říše (stal se tvůrcem českého melodramatu, t. j. mluveného slova s hudbou spjatého), neobyčejně vroucným a cituplným, hloubkou citu a líčením nálad zcela svérázným. Vyšed ze školy romantické, přiklonil se později ke směru Wagnerovu, avšak těžil vždy z vlastní přebohaté vynalézavosti melodické a zanechal nám díla neocenitelné půvabnosti ve všech oborech mnohostranné své tvorby. Je umělcem v pravém slova toho významu, mistrem formy, nadšeným apoštolem pokroku a modernosti. Z četných oper jeho nejvýše ceníme »Nevěstu messinskou«, Šárku , Bouři«, »Hedy« a »Pád Arkuna«, kteréž při provedení na divadle také znamenitých úspěchů došly a přízeň obecenstva si zajistily. Scénický melodram Fibichův »Hippodamie«, na slova Jar. Vrchlického komponovaný a ve tři večery rozdělený, stal se úplně novým odvětvím hudby české; tři symfonie a četná díla komorní, symfonické obrazy a básně (»Toman a lesní panna«, »Othelo«, »Záboj, Slávoj a Luděk«, »Virgilie«, »Vesna« a »V podvečer«) posléze ouvertury (»Komenský«, »Noc na Karlštejně«) jsou pracemi mistrovskými, květnatou melodičností a vzácnou vůní se vyznačujícími.

Svrchovaně rozsáhlá a vždy vysoce cenná je mistrova tvorba pro klavír; obrovské dílo »Nálady, dojmy a upomínky« (jakýsi deník o několika stech drobných skladeb) je objemem, dokonalostí a svérázností čímsi zcela ojedinělým, u jiných skladatelů světových se nevyskytujícím. Obdivuhodnou vřelostí a náladovostí dýší posléze četné Fibichovy písně.

Karel Bendl (1838—1897) dobyl si široké přízně českého obecenstva operou »Starý ženich«, v níž ovšem zřejmě podroboval se vlivu Smetanovu, a velkým počtem písní a sborů, národní tón šťastně postihujících, jež staly se velmi populárními. Pozoruhodný byl pokus jeho v opeře velké (»Lejla«), menším zdarem provázeno napodobení veristického směru italského (»Máti Míla«); za to došly zasloužené obliby zpěvohry »Karel Škreta«, »Dítě Tábora« a opereta »Indická princezna«. Bendl napsal též četné rozsáhlé skladby orchestrální, balet »Česká svatba«, Suitu pro housle a klavír atd.

KAREL KOVAŘOVIC.
(Dle fotografie V. Donáta.)

Pilným a v melodické vynalézavosti vždy svěžím skladatelem jest dále *J. R. Rozkošný* (nar. 1833), jehož »Svatojanské proudy«, »Krakonoš«, ale zvláště »Popelka« rychlé a trvalé obliby docházely; výše již vzpomenutý *V. Blodek* (1834—1874) složil sice jen jednoaktovou operu »V studni«, ta však dosud nalézá vděčné posluchačstvo. Svého času populární zpěvohry *Karla Šebora* (1843—1903), zvlášť »Drahomíra«, »Templáři na Moravě« a »Nevěsta Husitská« jsou dnes již zapomenuty, kterýž osud (ač nezaslouženě) hrozí, jak se zdá, i *Hřímalého* »Zakletému princi«. S povděkem přijalo za to divadelní naše obecenstvo roztomilou operu »Veselé námluvy« a dříve již aktovku »Stáňa« od pečlivého pěstitele lidového zpěvu *Jana Maláta* (nar. 1843) a rovněž tak ocenilo půvaby oper *Ed. Nápravníka* (»Dubrovský«, »Harold«) a *Váše Suka* (»Lesů pán«).

Z mladších operních skladatelů obzvláště svérázným talentem upozornil na sebe *Jos. B. Foerster* (nar. 1859), jemně cítící, vynalézavý a ve všech oborech své činnosti vynikající to hudebník; kromě dvou oper »Eva« a »Debora« napsal několik symfonií, symf. báseň »Mé mládí«, řadu prací komorních, sborů, písní a kusů klavírních. *Karel Kovařovic* (nar. 1862), vzdělav se na vzorech francouzských novoromantiků a ukázav slibné svoje nadání nejprve v komických zpěvohrách »Ženichové«, »Cesta oknem«, »Noc Šimona a Judy«, přešel na to k opeře vážné a vytvořil v »Psohlavcích« dílo smělého rozpětí a úchvatné půvabnosti, jemuž co do umělecké dokonalosti nejblíže stojí lyrické scény »Na Starém bělidle«, mile jímající svou náladovostí. Hudebníky nevšedních schopností osvědčili se dále *Karel Weiss* (nar. 1862), autor oper »Viola« a »Polský žid«, *Stanislav Suda* (nar. 1865), od něhož uvedena byla na jevišti opera »Lešetínský kovář«, *Karel Moor* (zpěvohry »Vij«, »Hjördis«, »Pan profesor v pekle«), *Otakar Ostrčil* (»Kunálovy oči«), *A. V. Horák* (»Na večer Bílé soboty«, »Babička«), *L. V. Čelanský* (»Kamilla«), *C. M. Hrazdira* (»Ječmínek«) a *Lad. Prokop.* Neobvyklými, ale vážnými prostředky, prozrazujícími hloubavého a vysoce inteligentního umělce moderního, snaží se k cílům novým dospěti *Leoš Janáček* (opera »Její pastorkyňa«). V baletu a baletní pantomimě cenná díla podali *Kovařovic* (»Na záletech«, »Hašiš«), *Oskar Nedbal* (»Pohádka o Honzovi«, »Z pohádky do pohádky«, »Princezna Hyacinta«), jenž úspěšně pracuje též v oboru písně a klavírní skladby, nejnověji pak i v opeře komické (»Čertova babička«), posléze *Jindř. Kåan z Albestu* (»Bajaja«, »Olim«), zasloužilý také jako

skladatel orchestrálních obrazů »Eklog« a pečlivý upravovatel Smetanových symfon. básní »Má vlast« pro klavír.

Vlastními vůdci nové školy a skvělými, dávno již i v cizině známými a ceněnými representanty mladé hudební generace české jsou *Josef Suk* (1874) a *Vítězslav Novák* (1870), kteří sice nepracují na poli operním, ale vysoce cenné ukázky svého umění podali nám v oboru skladby orchestrální, komorní, písňové a drobné malby instrumentální. *Suk* je nejvyspělejším odchovancem školy Dvořákovy, má smělý rozmach a vyhraněný velký styl mistra svého, jejž se zdarem dokonalým sledoval v symfonii, serenádě a komorní hudbě. Jeho melodika, zdravá a svérázná, prozrazuje vždy hluboký cit, nejvýrazněji před-

OSKAR NEDBAL.

VÍTĚZSLAV NOVÁK.

stupující v melodramatickém průvodu Zeyerových básní dramatických. *Vítězslav Novák,* jenž dnes již k úžasné výši umělecké dospěl, ale nikdy neodpočívaje u cíle dosaženého, vždy nové, závratnější a vyšší dráhy tvoření svého hledá i nalézá, oddal se již v mládí horlivému studiu lidového zpěvu moravského a slovenského, z jehož ducha těžil úspěšně pro veliké své práce orchestrální: symf. báseň »Tatry« a ouverturu »Maryšu«. Jeho písně a balady, tlumočící zcela zvláštní, zastesklou náladu, jsou rovněž tak utěšeným výsledkem tohoto přilnutí k národní písni. V nejnovější epoše své tvorby (»Toman a lesní panna«) předstupuje Novák jako skladatel nejmodernějšího profilu, mohutný a široký v koncepci, odvážný a geniálně vynalézavý ve svých prostředcích.

Za těmito povolanými náčelníky stojí však dnes již celá mnohočlenná generace, silný a zdárný dorost talentovaných a horlivě pracujících umělců. Z nejvýznamnějších sluší býti jmenováni: *Boh. Vendler* (sbory a písně), *Fran-*

tišek Picka (písně, sborové skladby, klavírní kusy), *Eduard Tregler* (komposice pro varhany a klavír), *Oskar Nedbal* (houslová sonata, Scherzo pro orchestr, písně a klavírní skladby), *Karel Hoffmeister* (pieçy pro klavír), *K. Macan* (písně a klavírní skladby), *Otakar Horník* (Suita pro orchestr a četné písně), *Jindřich Jindřich* (erotické písně), *R. Zamrzla* (klavírní komposice), *R. Friml* (písně a skladby pro piano), *O. Nebuška* (písně) a j.

Z hudebních skladatelů, kteří tvořili jaksi *přechod* ze starší školy k této mladé a nejmladší generaci, uvésti dlužno *Jos. Nešveru,* výborného pěstitele písní a instrum. skladeb, jakož i autora opery »Perdita«, *K. M. Rutteho,* rovněž v písni osvědčeného, *E. Chválu* (písně, komorní a klav. skladby), *M. Angera* (opereta »Záletníci«), *J. Hartla* (opera »Natalie«), *Al. Jiránka* (klav. skladby), *J. V. Novotného* (sbory a písně), *J. Rauschera* (písně i skladby instrum.) a *J. L. Vymetala* (zdařilé písně v nár. slohu).

V oboru *církevní a duchovní* skladby vynikli jako mistři prvního řádu *V. E. Horák* a *Robert Führer,* jichž jméno i za hranice daleko se proslavilo. K nim pak druží se *Josef Foerster,* zasl. ředitel varhan. školy *F. Skuherský, Č. Gregora, Frant. Hruška, Karel Stecker, Sychra, Nešvera, Picka, Tregler, Musil, Zelinka, Kubát, Winter.*

Hudební umění *reproduktivní* bylo ode dávna v Čechách proslaveno; měli jsme na slovo vzaté virtuosy houslové *J. Slavíka* (1806—1833) a *Ferdinanda Lauba* (1832—1875) a máme dodnes v oboru tomto umělce tak vysoce geniální, že stojí na vrcholu světové popularity. Jsou to především nejdokonalejší český mistr houslí *František Ondříček* (nar. 1859), pak žáci výtečného prof. *O. Ševčíka: Jan Kubelík* (nar. 1880) a *Jar. Kocián* (nar. 1883), vedle nichž si zaslouženého uznání dobyli *Florian Zajíc, Karel Hoffmann* a *Jos. Suk,* pak virtuos na violoncello *H. Vihan.* Vynikajícím virtuosem na varhanách jest *Ed. Tregler,* světoznámým dirigentem *Oskar Nedbal.*

O výchovu hudební pečuje u nás na prvním místě *konservatoř,* kdež celá řada vynikajících umělců domácích působí paedagogicky. Klavírní oddělení vedou nynější ředitel *Jindřich Kàan z Albestů* a znamenitý pianista, spolu též operní skladatel (»Amaranta«) *Hanuš Trneček.* Předchůdcem Kàanovým byl výborný dirigent, osvědčený spisovatel a skladatel *Karel Knittl,* před nímž úřad ředitelský zastával mistr *Ant. Dvořák.* — Velké koncerty orchestrální pěstuje v Praze jednak konservatoř, jednak Česká filharmonie, vokální »Hlahol«, komorní »Česká jednota pro komorní hudbu«.

Ze spisovatelů o hudebních věcech nejvýše stojí věhlasný esthetik, hudební historik a neunavný badatel v oboru lidové hudby prof. dr. *Otakar Hostinský.* Vysoce cenná díla z oboru nauk o theorii a vědě hudební zanechal nám *F. Skuherský.* Obsáhlé dějiny hudby napsal prof. *K. Stecker,* obraz jich (v Musejníku) nastínil *J. Srb-Debrnov,* menší přehledy podali *Chvála* a dr. *Branberger.* O theoretických věcech psali dále *Gregora, Knittl* a *Janáček.*

Nejčelnější naši kritikové hudební jsou: *Em. Chvála, V. J. Novotný, J. B. Foerster,* dr. *J. Borecký* a dr. *Z. Nejedlý.*

* * *

V oboru stavitelství možno mluviti o směrech uměleckých za doby naší teprv od polovice století devatenáctého. Provedeny sice již před tím mnohé stavby důležité a nákladné, jako mostů, železnic, továren a jiných, ale ty všechny skoro výhradně sloužily účelům praktickým, nikoli také zřetelům uměleckým. Ne poslední zásluha o provedení staveb těch náleží pražské polytechnice, nejstaršímu to po pařížské ústavu toho druhu v Evropě, jež odchovala a i nyní odchovává mnoho znamenitých techniků; nejeden z nich i v daleké cizině zjednává čest české práci. Z učitelů tohoto ústavu zvláště vynikl professor Gerstner, budovatel prvních železnic koňských i parních v Čechách.

Stavitelství budov soukromých i veřejných ocitlo se od dob císaře Josefa II. v úpadku. Všude rozhostil se tak řečený sloh kasárnický, hledící si jen všemožného využitkování místa bez všelikého zřetele k formám uměleckým. Sám stát předcházel budovami svými v tom příkladem, i není divu, že doba od císaře Josefa do šedesátých let století devatenáctého téměř nic neposkytuje v oboru tomto zvláště pozoruhodného. Přes to vynikají však některé budovy té doby, svými klassicisujícími nebo empirovými tvary, jako na příklad knihovna kláštera Strahovského v Praze (1783), jejíž velká síň také uvnitř slohově jest zařízena, fasada celnice pražské (1813) a některé paláce šlechtické v Praze i na venkově (palác hr. Příchovského, nyní německý dům v Praze, zámek Kačina u Nov. Dvorů a j.).

Obnovený život ústavní jako do oborů jiných i do stavitelství přivedl novy svěží ruch. Matička Praha stala se hlavním jeho střediskem. Při stavbách světských užíváno z počátku tvarů renaissance italské, ale čím více šířilo a prohlubovalo se národní vědomí, tím více ustupovala renaissance italská renaissanci české. První budova, která v druhé polovici století devatenáctého přispěla k umělecké výzdobě Prahy, je palác České spořitelny na třídě Ferdinandově, zbudovaný v l. 1858.—1861.

Avšak žádná jiná událost nepřispěla tou měrou k oživení ruchu v oboru uměleckého stavitelství, jako budova Národního divadla, pro něž plány vypracovali, jak už výše vypravováno, architekti Zítek a Schulz. Budova ta, pro niž národ český za 34 let sebral více než 4 miliony korun, po jeho pak vyhoření v několika měsících znovu na 1,500.000 korun, imponuje nejen svým velkolepým provedením na místě nad jiná příhodném, nýbrž draha je všemu národu zvláště i proto, že všechna výtvarná umění česká se spojila k jeho výzdobě vnější i vnitřní. Po všem národě záhy zobecnělo slovo básníka našeho Ad. Heyduka, který Národní divadlo nazval »zlatou kapličkou«.

Týmž jmenovaným architektům děkuje Praha za dům umělců, zvaný Rudolfinum, jehož stavba dokončena r. 1885; mimo jiné obsahuje i rozsáhlou síň koncertní a obrazárnu. J. Schulz jest mimo to také tvůrcem monumentální bu-

dovy zemského Musea království Českého na náměstí Václavském a budovy Umělecko-průmyslového musea u Rudolfina. Budova zemského musea byla účelu svému odevzdána r. 1891. Také zde přispěl k výzdobě českému staviteli rukou pomocnou český malíř a sochař. Nikomu z nás, kdo navštívili jsme budovu musejní, nevymizí z paměti mohutný dojem, kterým na příchozího působí zvláště síň zvaná Pantheon.

J. MOCKER.
(Dle fotografie Jindř. Eckerta.)

Avšak i v oboru stavby chrámové provedeno v naší době nejedno znamenité umělecké dílo ceny trvalé. Románský chrám sv. Cyrilla a Methoděje v Karlíně zahajuje řadu jejich; plány proň byly sice původně zhotoveny ve Vídni, avšak upraveny českými architekty *Ullmannem* a *Bělským*. Za to basilika sv. Václava na Smíchově, již budoval architekt *Barvitius*, je veskrze již prací domácí. Na Královských Vinohradech vystavěn gotický chrám dle plánů *J. Mockera*, jenž navrhl také plány pro gotický chrám v Žižkově.

Za městem hlavním nezůstal ani venkov; všude jeví se snaha po sličnosti a vkusu. Vedlo by nás daleko za meze vykázané tomuto dílu, kdybychom měli vypočítati vše pozoruhodné v tomto oboru. Jsou to radnice, divadla, budovy školní, ústavy peněžní a mnohé jiné. Přestaneme tudíž jen na vytčení zjevů nejčelnějších, které vznik svůj na větším díle děkují teprv době nejnovější, v Praze i mimo ni.

Umělecky provedené radnice mají kromě pražských předměstí Smíchova a Karlína z časů posledních zvláště Kolín, Kladno, Pardubice a Louny. Tři prvě jmenované stavěl architekt *J. Weyrych*, poslední je památkou po záhy zesnulém *Sat. Hellerovi*. Z budov, sloužících účelům školským, vedle vyšší dívčí školy požadavkům uměleckým nejvíce hoví akademie hraběte Straky, zbudovaná architektem Ant. Roštlapilem pod strání Letenskou v Praze z nadace založené zmíněným šlechticem za účelem tím, aby v ní chováni a vyučováni byli potomci schudlé české šlechty.

Nejkrásnější paláce pro závody peněžní má Praha, ač také v mnohých městech venkovských tamní spořitelny a záložny jsou umístěny v budovách vkusných. Zmíníme se aspoň o třech nádherných palácích, které vznikly vesměs v posledním desítiletí století minulého. Jsou to Pražská městská spořitelna, společné to dílo architektů *J. Wiehla* a *O. Polívky*. Zemská banka, kterou po-

sledně jmenovaný stavitel vyvedl na místě domu, v němž až do r. 1891. umístěny byly sbírky musejní, a Hypoteční banka pro království České, jejíž plány vypracoval *Achill Wolf.*

Z jiných budov pozoruhodno je jmenovitě nové městské museum Pražské od arch. *Ant. Balšánka*, jehož dílem, spolu s arch. O. Polívkou prováděný, jest také obecní dům pražský u Prašné brány.

Vzmáhající se vkus vede k tomu, že i české spolky, krčivší se dlouho v těsných a nevhodných místnostech najatých, pořizují si vkusné domy vlastní. Pěkným toho příkladem je Národní dům na Král. Vinohradech, dům obchodnického spolku »Merkur« v Praze (dílo J. Weyrycha), Národní dům na Smíchově a j. v. Také mnohá venkovská města honosí se pěknými domy spolkovými. Ke starším stavbám toho druhu přibyl nejnověji v Litomyšli vkusný dům Smetanův, nazvaný po nejslavnějším místním rodáku. Avšak již i domy měšťanské odkládají starý sloh kasárnický a závodí vkusnou výzdobou. Počátek v ohledu tom tvoří některé domy, vyzdobené ve slohu české renaissance. Pěkných několik takových domů se sgrafitovými ozdobami vyvedli v Praze J. Wiehl a *Jan Zeyer.* Později mladší architekti, jako *J. Kotěra, B. Bendelmayer, A. Dryák* a j. uvedli nový styl architektonický, jenž vyplynuv původně ze všeobecného moderního hnutí uměleckého, navázal v mnohém směru na elementy našeho umění lidového, zachovávaje při tom plnou samostatnost individuálního tvoření. V tomto směru působí zejména arch. *Jurkovič.* Po příkladu národů jiných oblibují si již i naši boháči stavěti sobě v letních svých zátiších villy, při nichž slohy původně cizí ustupují znenáhla domácím. Řadou vkusných vill, v jejichž architektuře k platnosti přecházejí lidové motivy moravské, stkví se jmenovitě lázeňské místo Luhačovice na Moravě.

ZEMSKÁ BANKA V PRAZE.
(Die fotografie závodu „Unie“ v Praze.)

Avšak i v ohledu jiném závodí venkov náš čestně s Prahou; ve snaze, aby slavné stavitelské památky věků minulých byly zachovány, a pokud se toho jeví potřeba, očištěny od všelikých

PANTHEON V MUSEU KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO V PRAZE.

(Dle fotografie Jindř. Eckerta.)

znetvoření. Ani tuto nemůžeme se šířiti o jednotlivostech, připomeneme jen některé stavby nejpamátnější.

Čelné z nich pojí se hlavně ku dvěma jménům: Frant. Schmoranze a J. Mockra. Onen restauroval dlouhou řadu chrámů, hlavně gotických, po různých venkovských městech českých, tento věnoval se cele především uměleckým památkám královského hlavního města Prahy, ač i mimo ni hojně je sledů jeho činnosti. Tak jmenovitě obnoveny jeho přičiněním obě památné věže na mostě Karlově a překrásná arkýřová kaple na radnici Staroměstské a slavné dílo *M. Rejska* z Prostějova, Prašná brána, tento vzácný odkaz z doby vladislavské gotiky. Rovněž řízením Mockrovým vedena drahnou řadu let obnova památného chrámu sv. Barbory v Hoře Kutné, a dostavba velechrámu sv. Víta na Hradčanech, této vzácné perly stavitelské, jejíž dokončení řídí nyní arch. *Kamil Hilbert.*

Pozorný čtenář této knihy postřehl, jak vzácný tento klenot z minulosti trpěl v různých dobách jednak nešťastnými příhodami, jednak však také zlobou lidskou. V první polovici století devatenáctého byl chrám Svatovítský již tak sešlý, že se zdálo, jako by konečná jeho záhuba byla již neodvratná. Přece však nalezli se někteří osvícení jednotlivci, kteří byli odhodláni napnouti všechny síly, aby vzácná památka nepropadla záhubě. Byl to jmenovitě kanovník Pešina z Čechorodu, který nejvíce se přičinil o zřízení spolku pro dostavění chrámu sv. Víta. Spolek ten byl z počátku odkázán jen na příspěvky svých členů, mohl však rozvinouti činnost rozsáhlejší, když se mu dostalo vydatné podpory zemské a říšské.

Zabezpečení staré části chrámu řídil původně Jos. Kranner, jenž sám jsa synem kamenníka z huti Svatovítské, velkou lnul láskou k místu posvátnému, blízko něhož stávala jeho kolébka; než pro skrovnost peněžitých prostředků musil se skoro výhradně obmeziti jen na opravu oněch částí chrámu, které hrozily sesutím. Do nového stadia vstoupila stavba chrámová od r. 1873., kdy se vedení jejího ujal J. Mocker. Tehdy bylo při značnějších již prostředcích peněžitých možno pomýšleti nejen na zachování částí starších, nýbrž i na dostavění celku v rozměrech zakladatelem původně zamýšlených. Již provedena přístavba lodí chrámových, již rýsují se mohutné obrysy hlavního portálu, již týčí se k báni nebeské štíhlé dvě věže, a již v čase poměrně krátkém nadejde snad den, kdy velká stavba bude dokončena. Až bude přestavba dokonána, octne se v samém středu hlavní lodi chrámové nádherné mausoleum královské, zhotovené od Alexandra Colina v druhé polovici šestnáctého století, v němž odpočívají kosti mnohých králů českých od Karla I. až do Rudolfa II.

Kromě velechrámu Svatovítského pracuje se pilně také na obnově a úpravě i všech ostatních, z minulosti památných chrámů. Obec královského hlavního města Prahy neopomenula v tomto vzhledě nic, co bylo její povinností. Tak na př. dala obnoviti starobylý chrám sv. Martina ve zdi, v němž Jakoubek

JOS. HLÁVKA.
(Dle fotografie Jindř. Eckerta.)

ze Stříbra ponejprv podával svátost oltářní pod obojí. Od let již pracuje se horlivě za podpory veřejné na restauraci prastaré románské basiliky sv. Jiří na hradě Pražském, nejstaršího to velkého kostela českého v původní podobě dochovaného. Za našich pak dnů počíná arch. *Ed. Sochor* s obnovou starobylého chrámu sv. Václava na Novém Městě, posledního to zbytku rozsáhlého někdy dvora krále Václava IV., pozdější trestnice.

Příklad matičky Prahy vábí k následování i města venkovská. Z těch nejvíce památek minulosti dochovalo se v Hoře Kutné, kde kromě zmíněné už restaurace chrámu svaté Barbory obnoven především památný Vlašský dvůr. — Také Tábor, Plzeň, Rakovník a mnohá jiná města česká obnovují své staré památky stavitelské. — Z jiných staveb toho druhu připomenouti sluší jmenovitě obnovu starého, památného Karlštejna, již nákladem svým provedl zemský výbor království Českého.

Také různá venkovská sídla panská byla v naší době restaurována, jako na př. zámek v Průhonicích, který obnovil a dostavěl arch. *J. Stibral.* V poslední době počíná se restaurovati radnice plzeňská, zámek Jindř.-hradecký a j.

Nemůžeme zakončiti této stručné zmínky o rozvoji českého stavitelství v době nejnovější, abychom nevzpomenuli muže, kterému sběhem okolností bylo dopřáno sice jen málo staveb zanechati vlasti, který však jméno české pracemi svými proslavil v daleké cizině, ba i za hranicemi státu Rakouského. Je to výše již zmíněný stavební rada *Jos. Hlávka*, štědrý zakladatel české akademie věd, slovesnosti a umění, který zbudoval dílem sám značnou řadu staveb chrámových i světských v cizině (hlavně ve Vídni a Černovicích), dílem sešlé stavby starší opravil.

Jako mnohá starobylá památka stavitelská, dříve nepochopená a zanedbávaná, za naší teprv doby zaleskla se zase v původní kráse, tak byla však bohužel také se zemí srovnána i nejedna jiná, která zasluhovala, aby zachována byla věkům budoucím. Někdy železná nutnost velela ji zničiti, jindy však bohužel také i nedostatečné její ocenění V ohledu prvém zvláště snaha učiniti z měst našich sídla prostorná, vzdušná a zdravá a snaha po uvolnění komunikace vyžádala si za oběť leckterou památku starou. V Praze již od let pra-

cuje se na assanaci některých částí Starého a zvláště býv. Židovského Města, dílem i některých čtvrtí jiných, t. j. na přestavbě jich v ten způsob, aby staré, křivolaké a špinavé uličky s nevkusnými a nezdravými domky ustoupily třídám širokým a vzdušným.

Tak padlo pod motykou a rýčem mnoho šeredného a nevkusného, ovšem ale i ledacos pěkného a památného z toho, co nám zanechali věkové minulí. Některé části Prahy nabyly na rozhraní devatenáctého a dvacátého století

RUDOLFINUM V PRAZE.
(Dle fotografie závodu „Unie“ v Praze.)

vzezření zcela nového. Leč obava, by přeměnami těmito královská naše Praha nebyla zbavena půvabu svého největšího, totiž starobylého rázu, kterým při krásné její poloze nemůže se jí rovnati žádné jiné město střední Evropy a který nejvíce poutá cizince, byla pohnutkou k založení »Klubu za starou Prahu« jenž pečuje soustavně o to, co dříve bylo ponecháno dobré vůli a porozumění jednotlivců, ba často i jen pouhé náhodě. Tou dobou nesou se snahy Klubu především k tomu, aby nová úprava Malé Strany a Hradčan, ke které v budoucnosti se přikročí, nezničila posavadní překrásné, v pravdě uchvacující panorama, které se otvírá příchozímu na Karlův most.

Také výstavní architektura doznala v posledních letech značného pokroku, poněvadž řadou velikých výstav v Praze pořádaných dána byla příležitost k vyvinutí intensivní činnosti v tomto oboru. Některé z výstavních budov zachovány i pro dobu budoucí, jako Průmyslový palác na výstavišti v Král. Oboře z jubilejní výstavy r. 1891., strojovna, provedená dle plánů arch. *R. Kříženeckého* pro jub. výstavu obchod. komory r. 1908. a j.

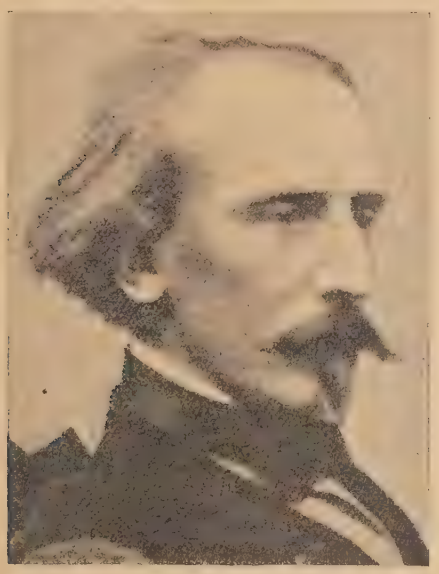
K důležitým stavbám našeho hlavního města patří mosty spojující oba břehy vltavské. Ke starému mostu Karlovu přibyla ve století devatenáctém řada nových, dílem řetězových, dílem kamenných. Z těchto na předním místě vytknouti sluší most císaře Františka, jenž zbudován na místě nejstaršího pražského mostu řetězového, když tento sešel. Odevzdání jeho veřejné dopravě stalo se dne 14. června r. 1901. za osobní přítomnosti císaře a krále Františka Josefa I. R. 1908. odevzdala Praha veřejné dopravě nový most Sv. Čecha, nazvaný k poctě básníka, toho roku právě zesnulého. Jakožto pokračování tohoto mostu navrhl prof. Koula, jeho projektant, další komunikaci průkopem strání letenskou za účelem bližšího spojení odlehlých částí Prahy. — —

Jako v oboru staviteľství, tak i v malířství i sochařství projevila doba císaře Josefa II. velmi málo porozumění a vkusu. Nesouc se výhradně za cíli praktickými, neměla smyslu pro starobylé památky časů minulých. Jako s knihami a rukopisy bylo při rušení klášterů namnoze velmi barbarsky nakládáno s památkami umění malířského a sochařského, i je věru nesnadno, ne-li docela nemožno, byť i jen přibližně odhadnouti, jaké škody tehdy umění naše vzalo. Poslední zbytky slavných někdy sbírek Rudolfových, beztoho již skrovné po řádění Sasův a Švédů za války třicetileté, byly rozprodány, ba r. 1782. dokonce zrušena starobylá bratrstva malířská v městech Pražských, svědčící o samostatném rázu českého malířství v dobách minulých. —

Aby zastaven byl další úpadek výtvarného umění, sestoupilo se v Praze za nejprudších bouří válek francouzských několik osvícených, umění milovných šlechticů domácích s hrabětem Fr. Šternberkem v čele, jižto založili »Společnost vlasteneckých přátel umění«. Společnost tato zřídila stálou obrazárnu a malířskou školu, jež, byvši otevřena r. 1800., byla r. 1896. převzata do správy státní. Škola tato, řízená s počátku ovšem skoro výhradně cizinci, vychovala průběhem desítiletí statnou řadu umělců domácích, z nichž někteří nyní sami na ústavě zmíněném působí. Prvním ředitelem nově založené akademie byl Němec Josef Bergler, v jehož směru pokračovala akademie až do r. 1841., kdy některé časové reformy zavedl ředitel Chr. Ruben. V té době počínají umělci čeští všímat si bedliveji života lidu; vzniká lidový genre v malířství.

Také národnímu probuzení přispělo umění výtvarné měrou nemalou. Nejen že zachovalo nám podoby buditelů, ale uměním svým předváděli malíři scény slavné české minulosti, pochopivše tak úkol svého umění národně výchovný

a vzdělávací. Tváře Jungmannovy a Dobrovského zachoval nám malíř podobizen *Ant. Machek*. Malíři *Ant. Lhota, Jos. Trenkwald, K. Javůrek* a *K. Svoboda*

J. MANES.

K. JAVŮREK.

jali se štětcem a tužkou zobrazovati výjevy z dějin českých. Tehdy provedeny byly také obrazy v hořejší síni letohrádku královny Anny v Praze. Zobrazují

FR. ŽENÍŠEK.

MIKULÁŠ ALEŠ.
(Dle fotografie J. Schumpetra.)

nejdůležitější výjevy z dějin českých od pokřtění Bořivoje až do přednášky, kterou ve společnosti nauk u přítomnosti císaře Leopolda II. měl Jos. Dobrovský.

VÁCLAV BROŽÍK.

Náčrty ke všem těmto obrazům zhotovil výše zmíněný ředitel Ch. Ruben, provedení jich pak pochází od jeho žáků Lauffera, Lhoty, Svobody a Trenkwalda. R. 1866. byla práce tato nákladem Krasoumné Jednoty přivedena ke konci. Reprodukovali jsme skoro všechny ony obrazy v této knize. V oboru malby církevní proslul z vrstevníků těchto malířů *Josef Hellich.* Avšak i Trenkwald se zdarem pokusil se v oboru tomto, podav návrh na malířskou výzdobu klenby v apsidě nové basiliky v Karlíně. Týž chrám chová vedle několika vzácných obrazův oltářních také znamenitou fresku, představující smrt sv. Václava, dílo to *Petra Maixnera.*

Stejně důležitým mezníkem v dějinách českého malířství jest *Josef Manes*, jako mezníkem takovým bylo vystoupení Smetanovo v dějinách české hudby. Manes první prodchnul díla svoje duchem ryze českým. Byv »Jednotou výtvarných umělců«, která založena byla r. 1848., poslán do Kroměříže, aby kreslil podobizny českých politiků na sněmu tamním, odkryl na cestě této nový, nevyčerpatelný zdroj pro malířství ve studiu lidu moravského a slováckého. Tím začíná nová epocha národního umění českého, na jejímž počátku jest Manesova litografie »Líbánky na Hané« z r. 1849. a kterou Manes stupňoval k velikým uměleckým dílům, jako jsou jeho illustrace k Rukopisu Královédvorskému a jeho Orloj pro staroměstskou radnici. Tento malovaný terč, jenž chován jest v městském museu pražském (byv nahrazen kopií Liškovou), jest populárním jeho dílem, které na objednávku rady městské provedl r. 1866. V národním

JAROSLAV ČERMÁK.
(Kreslil Jan Vilímek.)

duchu tvorby Manesovy pokračují v naší době geniální *Mikuláš Aleš* a *Fr. Ženíšek*. Mikuláš Aleš v mnohém ohledu český ráz Manesova umění doplnil novými vlastními rysy. Z posledních jeho prací jest výzdoba vestibulu pražské radnice. — Vedle Jos. Manesa vynikl svérázným temperamentem malířským *Karel Purkyně*, syn slavného fysiologa českého, a bratr Josefa Manesa *Quido Manes*.

Život Slovanů jižních obral si za předmět svých děl jiný znamenitý mistr, *Jaroslav Čermák*. Obrazy jeho z Černé Hory a Hercegoviny ponejprv obrátily na české výtvarnictví zřetel Paříže, v níž se slavný náš krajan zpravidla zdr-

V. HYNAIS.
(Dle fotografie J. F. Langhanse.)

JULIUS MAŘÁK.

žoval. Táž stala se druhým domovem také mistru malby historické *Václavu Brožíkovi*, jehož práce vynikají stejně znamenitou komposicí jako technikou koloristní. Jakkoliv látku téměř všech svých děl čerpal z dějin domácích, žádným jiným obrazem nevryl se v pamět svých krajanů tak trvale jako svým »Husem«. Také reprodukci tohoto velikého díla nalezne čtenář v přítomné knize.

Žádná jiná událost nepůsobila však na zmohutnění českého umění malířského měrou takovou, kterou stavba Národního divadla. Když se první stavba schylovala ke svému dovršení, vypsal sbor pro zřízení Národního divadla veřejnou soutěž na malířskou výzdobu jeho. Množství návrhů, jež v počtu 75 r. 1879. do kanceláře sboru došly, svědčilo, jak zmohutněla počtem česká obec malířská i jak se vytříbila její zdatnost. M. Aleš a F. Ženíšek zvítězili se svými návrhy pro malby na stropech i stěnách hlavního foyeru a hlediště. *Josef Tulka* vymaloval svých známých pět lunet v otevřené loggii hlavního průčelí, *Ad.*

Liebscher své allegorické postavy ve spojovací chodbě prvního patra. První oponu mělo Národní divadlo od Ženíška, ta však zničena osudným požárem r. 1882. Tehdy také těžce poškozeno společné dílo *J. Schikanedra* a *E. K. Lišky*, vlysy představující tři význačné doby z historie české. Nynější nová opona malována jest od *V. Hynaisa*, vlysy děkují původ svůj štětci Brožíkovu. Lože královská zůstala požárem celkem ušetřena. Její schodiště a boudoir vyzdobil

ARKÝŘOVÁ KAPLE NA STAROMĚSTSKÉ RADNICI V PRAZE.
(Dle fotografie Jindř. Eckerta v Praze.)

V. Hynais malbami Míru, Jara, Léta a Podzimu; stěny předsíně představují pohledy na české vrchy a hrady, jež mistrně podal *Jul. Mařák*. —

Podobný rozruch jako stavba Národního divadla rozproudila, ačkoli v rozměrech menších, také stavba nové budovy musejní. Sgrafitové práce ve dvorech jejích provedli Fanta, Klouček a Liebscher; z malířských prací uvnitř budovy třeba uvésti díla V. Hynaisa a Fr. Ženíška. Mladší generaci umělecké poskytla opět výzdoba Zemské banky král. českého vítanou příležitost, aby projevila svoji zdatnost v umění monumentálním.

Malířství církevní pěstitele svého nalezlo ve *F. Sequensovi.* Když obec Pražská podnikla, jak jsme vypravovali v odstavci předchozím, obnovu svých starých památných kostelů, bylo jemu zpravidla svěřováno vypracování kartonů pro barevná okna v nich. Byl k tomu nad jiné způsobilý, osvědčiv se v pracích toho druhu ve chrámě sv. Víta. Od něho pochodí též výjevy ze života svatých na stropě a stěnách kaple Martinické v témž dómě. Později Fr. Ženíšek a *Fr. Urban* provedli mnohé návrhy pro monumentální malby okenní.

Vkus vůčihledě se vzmáhající má za následek, že výzdoba malířská nepovažuje se již jen za privilegium staveb monumentálních a sloužících jen účelům

MĚSTSKÉ MUSEUM V PRAZE.
(Dle fotografie J. Eckerta.)

čistě uměleckým. Kde to připouštějí prostředky, podává dnes český malíř družnou ruku českému staviteli i při podnicích, které hoví v přední řadě potřebám praktickým. Také v této příčině mnohoslibný počátek učinila obec královského hlavního města Prahy, zřídivši roku 1882. v sousedství staroměstských mlýnů čerpací stanici, již zbudoval architekt Wiehl, výše již zmíněný. Stanice tato je první budova, sloužící potřebám praktickým, která vyzdobena byla uměleckými pracemi sgrafitovými. Mik. Aleš předvádí tu typy měšťanů a studentů pražských z konce války třicetileté, F. Ženíšek jednu z bitevních scén za obrany Karlova mostu proti Švédům.

Příklad tento nezůstal bez následování; v Praze již i slušná řada domů měšťanských zdobí se pěknými sgrafity, na venkově zámky, radnice a jiné

budovy. Mnohé z návrhů k těmto sgrafitům pochodí od mistra Aleše, jenž výraznými pracemi svými ozdobil i některé soukromé domy po českém venkově (na př. v Písku a Vysokém Mýtě) a j. V dobách nejnovějších čím dále více obliby zjednává si také polychromie, užívání různých barev k výzdobě síní a průčelí. V tomto směru pracují *K. Klusáček* a *L. Novák*.

Polychromii obnoveného starobylého arciděkanského chrámu v Chrudimi provedli r. 1896. *G. Schmoranz* a *Fel. Jenewein*. — Z nejmladších uměleckých staveb v Praze jest, jak už výše zmíněno, *městské museum*. Malířská výzdoba jeho pochází od Klusáčka, Jansy a Maška. Rovněž některé nové budovy peněžních ústavů výše zmíněných honosí se pracemi českých umělců.

LUDĚK MAROLD.
(Dle fotografie J. F. Langhanse.)

JOŽA ÚPRKA.
(Dle fotografie Relicha.)

Než i neodvisle od architektury vyvíjelo se české malířství rychlým tempem.

R. 1884. přestěhovala se umělecká akademie z původních svých místností v Klementinu do nové budovy na Rudolfově nábřeží a byla reorganisována na skutečnou školu malířskou tím, že povoláni za učitele na ní Max Pirner a Jul. Mařák. Speciální školy těchto umělců a později ještě školy Brožíkova, Hynaisova a Ženíškova staly se východiskem nových zástupců českého umění z generace nejmladší.

Ze školy Pirnerovy vyšli *K. L. Klusáček*, *Emil Horálek* a zejména *Max Švabinský*, jenž geniálním způsobem ovládá především techniku pérokresby a leptu, ve kterémž způsobu provedl mnoho podobizen vynikajících osob českých.

Nové období malířství genrového přivodili *V. Bartoněk*, jenž maloval výjevy ze života pražského, Jar. Věšín, jenž nyní v Bulharsku působí, *Aug. Němejc* a *Jar. Špillar*, malíři českého západu, *Jos. Douba* a j.

ALFONS MUCHA.
(Dle fotografie J. Schumpetra.)

Všichni obrali si za úlohu zobrazovati výjevy své v plném denním světle, plein-airu, ve kterémž způsobu první obrazy vytvořili u nás *V. Mašek* a zejména také *Luděk Marold*, jehož vynikajícím uměleckým dílem jest »Panorama bitvy u Lipan«, dokončená r. 1898. a vystavená v Král. Oboře v Praze. V díle tomto plně uplatnila se již také theorie impressionismu, jež z Francie záhy také do našeho umění pronikla. Názory ty plného uplatnění došly také na koloristických pracích *Jožy Úprky*, malíře lidu slováckého.

Vedle toho jest třeba jmenovati *Hanuše Schwaigra*, jenž vytvořil si svůj vlastní pohádkový a archaisující směr, spojený s groteskní fantastikou a humorem, jenž vyplynul ze studia starých mistrů a lidového umění slováckého. Bizarní element proráží také tvorbou *J. Panušky*.

Z mladé generace, která impressionistní a koloristické tendence moderního malířství u nás vyvrcholila, jsou zejména *Jan Preissler*, geniální improvisator pohádkových dekorací, vedle něho *M. Švabinský*, *Vlad. Županský*, *Fr. Šimon*, *A. Hofbauer*, *J. Obrovský* a j.

Malba krajin stejně jako ostatní obory českého malířství od počátku XIX. století učinila velmi značný pokrok. Z formalistních a kreslířských počátků, které zastoupeny jsou Ant. Manesem, otcem Josefa Manesa a později ještě *Bedřichem Havránkem*, dospělo české krajinářství působením *J. Navrátila Al. Bubáka* a zejména Julia Mařáka k názoru koloristnímu a impressionistnímu Vedle Mařáka také *A. Chittussi* byl mezi prvními, kteří nové umění francouzských krajinářů u nás rozšiřovali a hájili. Z mladší generace pokračovatelem v tomto směru jest *V. Radimský*, jenž usadil se ve Francii. Zvučného jména dobyl si také *B. Knüpfer*, malíř rozvířené hladiny mořské, jehož druhým domovem stal se Řím.

Když byla česká veřejnost uchvácena láskou ke staré Praze, nemohli jí přirozeně zůstati nedotčeni čeští malíři. Nejeden z nich uchyluje se pro motivy svých prací do Staré Prahy. V popředí směru toho jest *Václav Jansa*. Mezitím odchovala škola Mařákova velkou řadu umělců, k nimž i jiní se připojili, kteří

FRANTIŠEK JOSEF I.

všichni jsou dnes představiteli moderního českého krajinářství, jako *F. Engelmüller, J. Ullmann, A. Slavíček, Ant. Hudeček, A. Kalvoda, St. Lolek* a j.

Nemůžeme zakončiti této krátké úvahy o českém malířství, abychom se nezmínili o velikém pokroku, jejž v posledních letech u nás učinilo umění illustrační. Mnohé české knihy jsou velmi krásně, některé dokonce i nádherně illustrované. Někteří čeští illustrátoři slouží slavně i cizině. Umění se tu družně spojuje s novověkými pokroky technickými. Z illustrátorů českých nejvíce prosluli zmíněný již Luděk Marold, *Alfons Mucha* (též mistr uměleckého plakátu), *J. Dědina, Viktor Oliva, Věnc. Černý, K. V. Muttich, K. Stroff, Angelo Zeyer, Jos. Wenig, Artuš Scheiner* a j. v.

Jaká to mohutná obec českých malířů! Jaký to pokrok za jediné století!

A přece nejsme ještě, jak dalece předvídavost lidská souditi může, na vrcholu. Umění výtvarné více než kterékoliv jiné jest potřebno štědrého uznání hmotného. A to byl kámen úrazu, o který se rozbíjel tak mnohý náš talent mnohoslibný. Doufejme, že budoucnost přinese v ohledu tom příznivý obrat. K naději té opravňuje nás skutek, že umění českému dostalo se před nedávnem štědrého mecenáše v samém *císaři a králi Františku Josefu I.*, jenž v dubnu 1901. daroval 2,000.000 korun k účelu tomu, aby z úroků této jistiny byla zakupována znamenitá díla umění výtvarného v Čechách, čímž položen základ k »Moderní galerii« českého umění.

O tříbení vkusu obecenstva pečují občasné umělecké výstavy. Vedle starší Krasoumné jednoty získaly si v té příčině zásluhy umělecké spolky českých

výtvarníkův, jmenovitě »Manes« a Jednota umělců výtvarných, v nichž sdružena jest většina českých malířů. Také jednotlivci pořádají občas výstavy svých děl, a to nejen v Praze, nýbrž i v městech venkovských. — —

Na poli uměleckého průmyslu získala si největších zásluh *Umělecko-průmyslová škola,* která odchovala již řadu vynikajících umělců, kteří náš národní typický umělecký průmysl pozvedli na výši doby.

Také v plastice české lze pozorovati živější ruch teprve ve druhé polovici stol. XIX.

V bouřlivém roce 1848. oslavila Pražská universita pětistyleté své trvání tím, že zbudovala zakladateli svému Karlovi pomník na náměstí Křížovnickém. Pomník ten jest však ještě původem i provedením prací cizí. Totéž možno také říci o nových sochách na mostě Karlově, jež postaveny byly v letech 1853 a následujících. Lví podíl na těchto pracích, které svým neprocítěným, formalistním provedením neslouží mostu valně k ozdobě, mají bratří Josef a Emanuel Maxové, umělci němečtí v Praze usedlí.

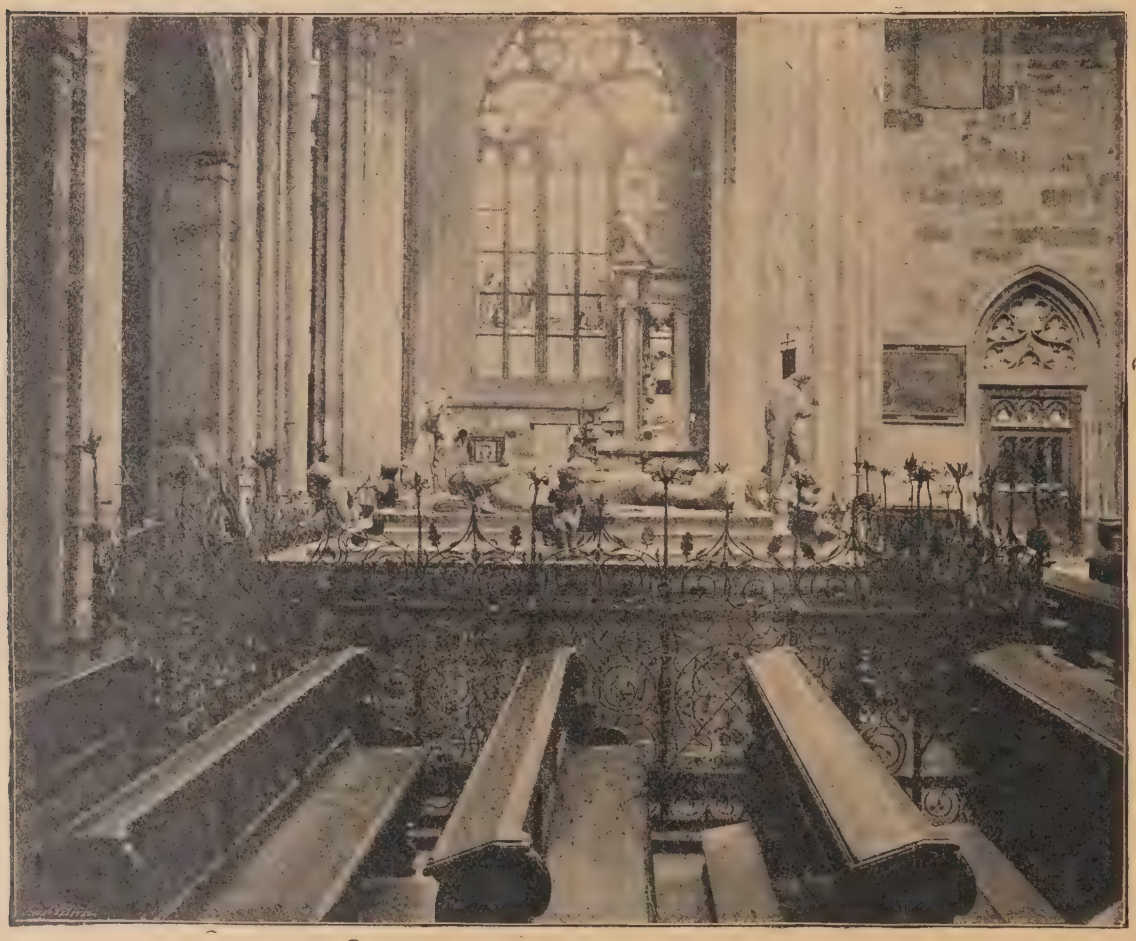
Zatím pojal conte Veith, pán na Liběchově, velmi krásnou myšlenku, která v plném rozsahu nebyla však uskutečněna. Hodlal totiž poblíž sídla svého zříditi český Slavín, v němž mělo býti postaveno přes 20 bronzových poprsí, představujících přední osoby české historie. Práci tuto svěřil mecenáš bavorskému mistru Schwanthalerovi, který částečně za pomoci některých svých žáků provedl šest z objednaných soch. Ale smrt přetala práci další, načež Veith sochy hotové daroval museu království Českého u příležitosti půlstoletého jeho trvání, kde se chovají doposud.

Veith i Schwanthaler mají v dějinách českého sochařství značný význam: onen tím, že v prostém klášterském kuchtíkovi *Václavu Levem* objevil talent sochařský, tento pak tím, že byl učitelem Levého. Dvanáctiletým pobytem v Římě dospělo umění Levého ke svému vrcholu. V něm vyrostl nám první český sochař v uměleckém smyslu slova. Žel, že smrt vyrvala jej v plném květu mužných let z tvořivé činnosti. Litovati také jest, že sochy jeho, namnoze dosud nedostatečně oceněné, rozptýleny jsou, dílem v majetku soukromém, dílem po různých kostelích a sbírkách nejen po Praze a českém venkově, nýbrž i ve Vídni, ano i ve vzdálené Italii. Vtělují skoro výhradně motivy církevní. Dříve však, nežli se geniální Levý, tehdy ještě chlapec, probral nad první počátky umění, které jméno jeho proslavilo doma i za hranicemi, dostalo se Praze

VÁCLAV LEVÝ.
(Kreslil Jan Vilímek.)

prvního veřejného pomníku, který návrhem svým jest dílem českým. Míníme památník císaře Františka I., jejž nákladem svým na nejstarším pěkně upraveném nábřeží vltavském uprostřed svěží zeleni malého sadu postavili čeští stavové; návrh k němu podal *J. Kranner*, provedení však vyšlo z rukou cizích. Totéž možno říci i o pomníku maršálka Radeckého na Malé Straně, při němž zúčastněni byli zmínění už Ruben a bratří Maxové.

MAUSOLEUM V CHRÁMU SV. VÍTA NA HRADĚ PRAŽSKÉM.
(Die fotografie.)

Nový ruch přivodila jako v jiných oborech života českého také v sochařství doba po roce 1860. Probuzené vědomí národní, opírající se o mocné pozadí české minulosti, mimo jiné projevovalo se i tím, že se jal národ budovati svým vynikajícím mužům pomníky a uctívati památku jich zasazováním pamětních desk na jejich rodné a úmrtní domy. Pravda, že tu namnoze pracováno s prostředky jen skrovnými; vedle vysokého významu mravního nelze čilému tomu ruchu odepříti také značné ceny praktické, neboť odchoval nám statnou obec českých sochařů. Nejmocnější byl tento ruch v letech 1870—1890·

Řadu památníků, budovaných z vděčnosti národní, zahajuje r. 1867. pomník prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic poblíž Ouval; je to modelem i provedením první větší samostatná práce *Jindřicha Čapka*. Záhy pak následovaly četné jiné pomníky v Praze i po venkově. Můžeme se zde arci zmíniti jen o nejčelnějších z nich.

16. května 1878. po nadšených slovech slavnostního řečníka dra. Fr. Lad. Riegra spadla za jásotu přítomných rouška, zahalující pomník patriarchy české literatury Jos. Jungmanna na náměstí, které nyní nese jeho jméno. Zrakům diváků objevilo se ušlechtilé dílo mistra *L. Šimka*, představující »tichého genia« při plodné jeho práci. Socha spočívá na podstavci, pro nějž návrh podal arch. A. Barvitius.

J. V. MYSLBEK.

Dříve již (1873.) vzdaly učitelské spolky moravské hold svůj velikému učiteli národů J. A. Komenskému tím, že *Tom. Seidanovi* svěřily úkol, aby dle vlastního modelu vytesal sochu jeho v Přerově.

Skoro současně oslavuje se památka velikého hrdiny táborského Jana Žižky z Trocnova vztyčením vkusného památníku na poli u Přibyslavě, na němž rek skonal. Ale mnohem důrazněji a okázaleji děje se to r. 1877. odhalením Žižkova pomníku v Táboře. Je to významná událost v dějinách českého sochařství, neboť pomníkem tím v známost nejširší vešlo ponejprv jméno *J. V. Myslbeka*, nejzdárnějšího odchovance Levého a předního mistra umění sochařského v národě našem. Bohužel byla litina této sochy, provedená cizí firmou, tak bídná, že se pomník již po málo letech střítil a musil nahrazen býti novým.

Avšak již r. 1880 jiné město české ctí památku Žižkovu. Uprostřed sadů na prostorném náměstí v Čáslavi objevuje se nový pomník slepého hrdiny. Také pro Čáslav modeloval pomník Žižkův Myslbek, který odtud rychle mohutní svým uměleckým významem. Z dalších jeho prací vytkneme jen nejčelnější. Kromě překrásného náhrobku politiku a řečníku dru. K. Sladkovskému na hřbitově Volšanském pocházejí od něho bronzová poprsí Smetany a J. J. Kolára ve foyeru Národního divadla a zvláště velkolepá *sochařská výzdoba mostu Palackého*. Než vrcholu svého umění dospěl mistr kolosální jezdeckou sochou sv. Václava, která v dozírné již době ozdobí náměstí Václavské v Praze. Byvši po prvé veřejně vystavena v Praze na výstavě r. 1908, vzbuzovala nejvyšší zájem všech návštěvníků. A právem zajisté. Nikomu před ním nepodařilo

se do mrtvého kovu vtěliti ideál národní síly tak výrazně, jako ji představuje nadživotní postava národního světce, sedícího na bujném oři.

Za mnohé pěkné pomníky našich velikánů děkují města česká také *J. Strachovskému.* Kutná Hora, sochařovo rodiště, má od něho pomník Karla Havlíčka Borovského, velmi případně umístěný proti Vlašskému dvoru, v němž se konalo Havlíčkovo porotní přelíčení; Pardubice mají od něho *pomník bratranců Veverků, vynálezců ruchadla,* Kardašova Řečice pomník Jablonského, Libochovice pomník slavného rodáka svého Jana Ev. Purkyně. Na hřbitově

SOUSOŠÍ NA PALACKÉHO MOSTĚ V PRAZE.
(Modeloval Jos. V. Myslbek. Dle fotogr. J. Eckerta.)

Volšanském jest od něho náhrobek Jos. Baráka. Přední jeho prací je však nový pomník Žižkův na náměstí v Táboře.

Z mladších pomníků českých uvedeme jen pomník povídkáře V. Beneše Třebízského v rodišti jeho, společné to dílo *F. Hergesella* a *A. Procházky,* Jana Koziny Sladkého, selského vůdce v povstání Chodů, na Hrádku u Domažlic od *Hoška* a botanika B. Roezla od *A. Zouly* v sadech na náměstí Karlově v Praze.

Také pro rozvoj českého sochařství památnou stala se stavba Národního divadla.

Vedle J. V. Myslbeka přispěli k sochařské jeho ozdobě *B. Schnirch* a *A. Wagner.* Onen již r. 1876. provedl malý, ale velmi půvabný pomník V. Hálka

v sadech na Karlově náměstí. Národní divadlo pak děkuje mu mimo jiné za sochy Mus nad loggií, nejvíce však zasloužil se Schnirch o zlatou kapličku svými pracemi dekorativními. Vycházeje ze zásady, že plastika nemá se obmezovati jen na tvorbu monumentální, nýbrž že má družně podati ruku k celé umělecké dekoraci architektury, provedl v Národním divadle řadu vynikajících prací, z nichž nejvíce poutá pozornost velkolepé tympanon nad jevištěm. Z posledních sochařských prací mistrových vzbudila zaslouženou pozornost nejvíce jezdecká socha Jiříka z Poděbrad, vystavená na výstavě r. 1891. a určená pro královo rodné město Poděbrady. Ant. Wagner provedl pro Národní divadlo sochy Lumíra a Záboje, Opery a Dramatu s allegorickými postavami Hudby, Tance, Historie a Poesie.

POMNÍK BRATRANCŮ VEVERKŮ V PARDUBICÍCH.
Modeloval Jos. Strachovský.
(Die fotografie Jos. Pírka v Pardubicích.)

Také na sochařské výzdobě Rudolfina pracovali vedle německých i umělci čeští, jmenovitě *Bern. Seeling*, tvůrce četných postav allegorických, *T. Seidan, J. Čapek, L. Šimek* a *B. Schnirch.*

Tíž umělci zúčastnili se také při obnově a dostavbě Prašné brány, jakož i při sochařské výzdobě budovy musea království Českého. Poslední dobou pracuje se na třech monumentálních plastikách českých, které mají býti největšími sochařskými výtvory českými naší doby. Z těch posud jen uvedená jezdecká socha sv. Václava blíží se svému umístění na místě pro ni určeném na Václavském náměstí. K provedení dalších dvou pomníků, to jest pomníku M. J. Husi a pomníku Fr. Palackého, provedeny již veškeré práce přípravné a pracuje se na modelech definitivních. Model na pomník Husův jest dílem *Lad. Šalouna*, a autorem modelu pomníku Palackého jest *Stan. Sucharda.*

Nejedno vzácné umělecké dílo z oboru plastiky chovají také naše hřbitovy pražské i venkovské. Z prací toho druhu buďte vytčeny zejména Schnirchovy medailony na pomníku Jindř. Fügnera a Mir. Tyrše, zakladatelů českého So-

kolstva. Četné umělecké náhrobky postaveny jsou hlavně na hřbitově vyšehradském, kde v poslední době odhaleno též nové dílo osobitého a hloubavého umělce našeho sochaře Fr. Bílka, pomník Beneše Třebízského.

K předním představitelům moderní české plastiky patří *Jan Štursa*, jehož umělecké inspirace hlavně na výstávách »Manesa« jsou obdivovány.

Z mladé generace plastiků českých jsou také *Bohuslav Kafka* a *Josef Mařatka*, kteří prošli školou francouzskou a upevnili své umělecké nazírání zejména též studiem děl slavného francouzského sochaře Aug. Rodina v Paříži.

Na konec tohoto stručného přehledu připojujeme ještě, že mnohý český sochař nejednou prací přispěl také k ozdobě cizích měst a jich architektur. Stala se již zmínka o sochách Levého. Budiž ještě doloženo, že v druhé polovici devatenáctého století získala českým uměním zvláště Vídeň. Tak zhotovil L. Šimek celou řadu soch, představujících vojevůdce z války třicetileté, pro vídeňský arsenál, ale mnohem ještě více darovalo Vídni umění Ant. Wagnera. Mezi novými nádhernými budovami na Okružní třídě není téměř jediné, k jejíž plastické výzdobě by nebyl přispěl.

* * *

Vylíčili jsme v hrubých alespoň rysech nynější kulturní stav českého národu za tím účelem, abychom ukázali, že není ztracen národ, který na sebe nezapomíná sám; že při vší nestálosti a proměnlivosti proudů politických může vyniknouti i národ malý, nezakopává-li hřivny sobě svěřené. Nynější kulturní stav národu našeho svědčí, kterak i v budoucnosti stále si musíme býti vědomi, že v práci a vědění jest naše spasení. Jen tak splní se prosba, kterou vznášíme k patronu a dědici země České:

Nedej zahynouti nám ni budoucím!

PŘEHLED LETOPISNÝ.

	Strana
I. století před Kr. *Bojové*, první známí obyvatelé v Čechách, pomáhali rodákům svým, Gallům, bojovati s Římany	2
I. století př. Kr. *Markomani*, vedeni jsouce Marobudem, přemohli Boje a zemi jejich zalidnili	3
R. 17. po Kr. Moc Marobudova seslabena v boji s Arminem, knížetem Cherusků	4
19. Katvald, kníže gotský, potřel vojska markomanská; Marobud uchýlil se k Římanům	4
II.—V. stol. *Stěhování národův.* Slované šířili se z pravlasti své na západ	4
V. stol. *Příchod Čechů do Čech.* Praotec Čech	7, 8
V. stol. druhá polovice. Čechové se svými soukmenovci znenáhla zalidnili Čechy	8
Samo (627.—658.)	
R. 627. Samo zvolen za krále	11
630. Samo zvítězil nad Franky u Vogatisburku	11
658. Samo zemřel	12
Krok (druhá polovice VII. stol.)	
Libuše založila Prahu	15, 16

ROD PŘEMYSLŮV.

Roku		Strana
Přemysl, **Nezamysl**, **Mnata**, **Vojen**, **Unislav**, **Křesomysl**, **Neklan**, **Hostivít**	(VIII.—IX. stol.)	
768.	Karel Veliký nastoupil panství v říši Franské	19
800.	Karel Veliký korunován byl na císaře	19
—	Čechové válčili s Franky	19
814.	Karel Veliký zemřel. Čechové přestali Frankům odváděti poplatek	19
843.	Smlouvou Verdunskou rozdělena říše Franská mezi syny Karla Velikého; Čechové stali se sousedy říše Ludvíkovy	20
845.	14 členů vojvodských rodin českých přijalo křest v Němcích	21
846.	Ludvík pomohl Rostislavovi ku panství na Moravě	21
849.	Čechové zvítězili nad Němci, kteří vpadli do Čech	21
863.	*Konstantin a Metoděj přišli do Moravy*	22
867.	Konstantin a Metoděj putovali do Říma	23
—	Král Ludvík vtrhl s vojskem na Moravu	24
869.	Konstantin (Cyrill) zemřel v Římě	24
—	Ludvík opět vypravil vojsko na Moravu	24

Roku		Strana
870.	Rostislav zajat od Svatopluka a vydán v moc Němců, načež byl oslepen a uvězněn	24
—	Arcibiskup Metoděj uvězněn v Solnohradech	27
870.	**Bořivoj** *první křesťanský kníže český*, nastoupil po Hostivítovi panství	28
871.	Svatopluk v Němcích zajat a uvězněn	27
872.	Král Ludvík vypravil dvě vojska na pokoření Čechův a Moravanův, jež byla však poražena	27
873.	Svatopluk táhl s vojskem přes Dunaj do území Karlomana, syna Ludvíkova	27
874.	Němci uzavřeli se Svatoplukem mír ve Forchheimě	27
875.	Král Ludvík zemřel	28
—	Arcibiskup Metoděj vrátil se na Moravu	28
880.	Arcibiskup Metoděj putoval podruhé do Říma	29
885.	Arcibiskup Metoděj zemřel	29
894.	Svatopluk zemřel	29
—	Synové Svatoplukovi počali se mezi sebou svářiti	30
907.	(asi) Maďaři rozkotali Velkomoravskou říši	31
	Spytihněv I. (asi 895.—905.)	
	Vratislav I. (asi 905.—920.)	
	Drahoměř (920.—923.)	
921.	15. září. Sv. Ludmila zavražděna na hradě Tetíně	32
	Václav Svatý (923.—935.)	
928.	Král německý Jindřich I. Ptáčník přitáhl s vojskem do Čech	34
935.	28. září. Sv. Václav zavražděn v Boleslavi	37
	Boleslav I. (935.—967.)	
950.	Král německý, Ota I., přitáhl do Čech	38
955.	Maďaři vpadli do Němec	39
965.	Doubravka, dcera Boleslava I., provdána za Mečislava, knížete polského	39
967.	Boleslav I. zemřel	39
	Boleslav II. (967.—999.)	
973.	V Praze zřízeno biskupství; prvním biskupem českým stal se Dětmar	40, 41
983.	Sv. Vojtěch zvolen za biskupa po Dětmarovi	41
993.	Klášter v Břevnově u Prahy založen	42
995.	Vyvrácením Libice zrušen poslední zbytek samostatnosti kmenové; všechna země bezprostředně podřízena knížeti Boleslavovi	43
997.	Sv. Vojtěch zavražděn pohanskými Prusy	43
999.	Kníže Boleslav II. zemřel	46
	Boleslav III. (999.—1002.)	
1002.	Boleslav III. vyhnán; Vladivoj povolán za českého knížete	46
	Vladivoj (z Polska — 1002.—1003.)	
1003.	Kníže Vladivoj zemřel	46
	Boleslav III. (1003.)	
1003.	Vršovici povražděni při masopustním hodokvasu	49
1003.	**Boleslav Chrabrý** (z Polska — 1003.—1004.)	
1003.	Boleslav Chrabrý dal Boleslava III. oslepiti a zavříti do žaláře a sám se zmocnil Čech	49
1004.	Jaromír a Oldřich dobyli Prahy; Boleslav Chrabrý vyhnán z Čech	50
	Jaromír (1004.—1012.)	
1012.	Jaromír zbaven panství od Oldřicha	50
	Oldřich (1012.—1037.)	
1025.	Kníže polský, Boleslav Chrabrý, zemřel	50
1031.	Po tříletém válčení mezi Čechy a Uhry uzavřen mír; *Morava rozdělena.* Kněžic *Břetislav* stal se správcem části Moravy k Čechám připojené	50
—	Založen klášter Sázavský	51
1037.	Kníže Oldřich zemřel	52
	Břetislav I. (1037.—1055.)	
1038.	Kníže Břetislav I. dobyl Krakova	53
1039.	Kníže Břetislav I. opanoval Slezsko a Velkopolsko	53
—	25. srpna. Ostatky sv. Vojtěcha přineseny z Hnězdna do Prahy	53
1040.	Vítězství Čechů nad Němci	54
1041.	Němci lstí a zradou dostali se ku Praze. Břetislav I. zřekl se výbojů v Polsku a podržel si toliko Slezsko s Vratislaví	54

Roku — Strana

1046. Klášter ve Staré Boleslavi založen 54
1054. Břetislav I. postoupil Slezska polskému knížeti Kazimírovi 54
1055. 16. ledna. Kníže Břetislav I. zemřel 55

Spytihněv II. (1055.—1061.)

Vratislav II. (jako král I.; 1061. až 1092.)

1062. V Olomouci zřízeno biskupství . . 55
1067. Bouřlivý sněm na Dobeníně. Přemyslovec Jaromír biskupem pražským 55, 56
1075. Pře o některé statky mezi biskupem Jaromírem a olomouckým biskupem skončena 56
— Kníže Vratislav II. dopomohl německému králi, Jindřichovi IV., k vítězství nad Sasy na řece Unstrutě 56
1081. Čechové, pomáhajíce králi Jindřichovi IV. ve válce italské, dobyli Říma 56
1082. 12. května. Kníže Vratislav II. porazil Leopolda II., markrabě rakouské 59
1086. 15. června. Kníže Vratislav II. a choť jeho Svatava korunováni na království 59
1092. 14. ledna zemřel král Vratislav I. 60

Kunrát I. (1092.)

Břetislav II. (1092.—1100.)

1096. Břetislav II. vyhnal slovanské mnichy z kláštera Sázavského . . 62
— Křižáci ubírajíce se Čechami, násilně křtili Židy 62
1099. Břetislav II. hledal přízně pro svého bratra Bořivoje u císaře Jindřicha IV., jemuž nabízel Čechy v léno 62
1100. Břetislav II. zavražděn 62

Bořivoj II. (1100.—1107.)

1107. Zbaven vlády od Svatopluka . . 63

Svatopluk (1107.—1109.)

1108. 26. října. Vršovici povražděni . . 64
1109. 21. září. Svatopluk zavražděn v ležení u Hlohova 64

Vladislav I. (1109.—1117.)

1109. Vladislav I. volán na dvůr císaře Jindřicha. Bořivoj II. vrátil se ku Praze. Domácí války kolem Prahy 66
1110. Bořivoj II. zajat a jako zločinec odvezen na tvrz Hammerstein 66

Roku — Strana

1110. Poláci s kněžicem Soběslavem vpadli do Čech; Čechové poraženi u Trutiny 66
1114. Vladislav I. ponejprv se připomíná jakožto držitel čestného důstojenství číšníka v říši Německé . 70
1115. Soběslav vrátil se z Polska do Čech 69
1117. Bořivoj II. propuštěn z vězení. Vladislav I. postoupil mu trůn . 69

Bořivoj II. (1117.—1120.)

1120. Bořivoj II. zase vypuzen z Cech . 69

Vladislav I. (1120.—1125.)

1123. Soběslav vyhnán z Čech 69
1124. Vladislav I. se smířil se Soběslavem 69
1125. 12. dubna. Vladislav I. zemřel . 69

Soběslav I. (1225.—1140.)

1125. 16. dubna. Soběslav slavně dosazen na knížecí stolec 70
— 21. října. Kosmas, nejstarší náš kronikář, zemřel 70
1126. Soběslav I. dobyl slavného vítězství nad císařem Lotharem u Chlumce 71
1128. Kněžic Břetislav úklady strojil o život Soběslava I. 72
1130. 22. června. Spiklenci proti životu knížete potrestáni 72
1138. Soběslav I. pokoušel se na zemském sněmu v Sadské, aby ve příčině nástupnictví na trůn přijat byl zákon prvorozenství 72
1140. 14. února. Soběslav I. zemřel . . 72

Vladislav II. (jako král I., 1140. až 1173.)

1147. Vladislav II. účastnil se křižáckých válek 73
1156. Císař Fridrich Barbarossa vrátil Vladislavovi II. Hořejší Lužici a slíbil mu dědičný titul královský, bude-li mu pomáhati ve válce v Italii 74
1158. 11. ledna. Vladislavovi II. byla slavně propůjčena královská koruna 74
— 18. ledna. *Císař Fridrich potvrdil zápisem dědičný titul královský českým panovníkům* 74
— 23. července. Čechové hrdinsky bojovali v Italii před Milánem . 77
1161. Kněžic Soběslav zmocnil se Olomouce 77
1173. Král Vladislav vzdal se vlády a za nedlouho zemřel 77, 78

Roku		Strana
	Fridrich (1173.)	
	Soběslav II. (1173.—1178.)	
	Fridrich (1178.—1190.)	
1182.	Císař Fridrich I. prohlásil Moravu za samostatné markrabství	79
1185.	Bratrovražedná bitva mezi Čechy a Moravany u Loděnic	80
1187.	Císař Fridrich I. prohlásil statky biskupství Pražského za samostatné knížectví duchovní	80
1190.	Fridrich zemřel	80
	Kunrát Ota (1190.—1191.)	
	Václav (1191.—1192.)	
	Přemysl (1192.—1193.)	
	Břetislav Jindřich (1193.—1197.)	
	Vladislav III. (1197.)	
1197.	Vladislav III. sám udělil investituru biskupu pražskému	81
	Přemysl Otakar I. (1197. až 1230.)	
1198.	Filip Švábský vrátil českým panovníkům titul královský na všecky časy a potvrdil práva země České	86
1204.	Papež Inocenc zvláštní bullou propůjčil českým panovníkům titul královský na věčné časy	86
1212.	Přemysl Otakar I. pomohl Fridrichovi II. k německému trůnu	86
—	v měs září. Císař Fridrich II. potvrdil a rozmnožil výsady království Českého	86
1216.	Královic Václav prohlášen na zemském sněmu za dědice trůnu	87
1222.	Přemysl Otakar I. ujal se vlády v Moravě po smrti údělného knížete moravského Vladislava	87
1224.	První vpád Tatarů do Evropy	93
1228.	Královic Václav a choť jeho Kunhuta korunováni na království	87
1230.	Přemysl Otakar I. zemřel	87
	Václav I. (1230.—1253.)	
1237.	Václav I. znepřátelil se při říšském sněmu v Řezně s císařem Fridrichem	92
1240.	Václav I. válčil s Fridrichem II., vévodou Babenberským	92
—	Tataři podmanili si Rusy	93
1241.	Tataři vyřítili se z Ruska do západních zemí	93
1241.	9. dubna. Tataři zvítězili u Lehnice nad Poláky, načež pustošili Moravu	94
1242.	Tataři odtáhli z Evropy	94
1248.	31. července. Velmožové čeští odepřeli Václavovi I. poslušnost a zvolili si syna jeho, Přemysla, za krále	94
1249.	Václav I. bojoval se synem svým o trůn	94
—	10. června. Václav I. rozdělil se o vládu nad Čechami a Moravou se synem svým Přemyslem	95
1251.	Velmožové rakouští zvolili si za pána svého Přemysla	96
1253.	22. září. Václav I. zemřel	96
	Přemysl Otakar II. (1253. až 1278.)	
1254.	Působením papežovým učiněn mír mezi Přemyslem a králem uherským Bellou	100
—	Přemysl Otakar II. podnikl výpravu do Prus	100
—	Založeno město Královec	100
1260.	12. července. Přemysl Otakar slavně zvítězil nad Uhry na Moravském poli. Nabyl vítězstvím tím Štýrska	101
1261.	Přemysl Otakar II. pojal za manželku Kunhutu, dceru ruského knížete Rostislava	102
1264.	Sňatek krále Belly s Kunhutou, dcerou braniborského markraběte, oslaven na Moravském poli	102
1269.	Přemysl nabyl Korutan a Kraňska	102
1273.	29. září. Rudolf, hrabě Habsburský, zvolen za krále německého	103
1275.	Přemysl Otakar II. dán byl do říšské klatby	103
1276.	Přemysl Otakar II. válčil s německým králem Rudolfem	103, 104
—	21. listopadu. Přemysl Otakar odřekl se Rakous, Štýrska, Korutan, Chebu a království České a markrabství Moravské přijal v léno od Rudolfa	104
1278.	26. srpna. Přemysl Otakar II. zrazen Milotou z Dědic padl v hrdinské bitvě na Moravském poli	106, 107
	Václav II. (1278.—1305.)	
1278—1283.	*Ota Braniborský,* poručník nedospělého královice	107—109
1278.	Uzavřen byl mír v Čáslavi mezi Rudolfem Habsburským a Otou Braniborským	108
1279.	Slaveno svatební veselí královice Václava s Jitkou, dcerou Rudolfa, a synem jeho, Rudolfem, s Anežkou, sestrou Václava II.	108

Roku — Strana

1279.—1283. Braniboři hubili zemi Českou 108, 109
1280. Rudolf Habsburský přitáhl s vojskem do Čech 109
1281.—1282. Neúroda a hlad v Čechách 109
1283. Václav II. vrátil se po pětiletém žalařování do Prahy 109
1287. Jitka, dcera Rudolfa a manželka Václava II., přijela do Prahy . . 111
1290. 24. srpna. Záviše z Falkenštejna popraven pod hradem Hlubokou 112
— Založen klášter ve Zbraslavi . . 112
1291. Václav II. stal se knížetem krakovským a sandoměřským . . . 113
— Král Rudolf I. Habsburský zemřel 113
1292. Působením Václava II. zvolen Adolf, hrabě nasavský, za krále německého 113

Roku — Strana

1297. Skvělá korunovace Václava II. 112, 113
1300. Václav II. korunován ve Hnězdně 114
1301. Uhři nabízeli Václavovi II. trůn . 114
— Václav, syn Václava II., korunován v Bělehradě na krále uherského 114
1304. Král Albrecht vtrhl do Čech, avšak před bitvou prchl 114
1305. Václav II. zemřel 114

Václav III. (1305.—1306.)

1305. 5. října. Václav III. pojal za manželku Violu, dceru knížete Meška Těšínského 114
1306. 4. srpna. Václav III. zavražděn v Olomouci. *Jím vymřel rod Přemyslův po meči* 116

ROD HABSBURSKÝ.

Rudolf I. (1306.—1307.)

1306. Rudolf zvolen za krále 119
1307. 4. července. Rudolf zemřel při obléhání Horažďovic 120

ROD KORUTANSKÝ.

Jindřich Korutanský. (1307. až 1310.)

1307. 15. srpna. Jindřich Korutanský zvolen za krále 121
1309. Němečtí měšťané z Prahy a Kutné Hory zajali přední úředníky královské a české pány v Sedleckém klášteře 122
1310. 28. května. Eliška Přemyslovna v přestrojení uprchla z Prahy do Nymburka 124
1310. 29. června. Eliška Přemyslovna vrátila se do Prahy. Čeští pánové vypravili poselstvo žádat německého krále, aby jim dal syna Jana za krále 124
— 31. srpna. Jan Lucemburský přijal Čechy v léno 124
— 3. prosince. Jan Lucemburský zmocnil se Prahy. Jindřich Korutanský tajně vyšel ze země . . . 124

ROD LUCEMBURSKÝ.

Jan Lucemburský. (1310. až 1346.)

1311. 7 února. Jan Lucemburský s manželkou slavně korunován 127
1313. Král německý Jindřich VII., otec Janův, zemřel 127
1314. V Němcích zvoleni dva protikrálové 128
1315. Jan Lucemburský propustil k naléhání českých stavů cizí rádce . . 127
— Jindřich z Lipé uvězněn 127
1316. Smír mezi českým panstvem a králem 128
— 16. května. Václav (pozdější Karel I.) se narodil 128
1316. 30. května. Václav (pozdější Karel I.) pokřtěn 128
1318. Jan Lucemburský smířil se s odbojnými pány českými v Domažlicích 129
1319. 18. července. Domácí válka a neshoda mezi králem a královnou skončeny mírem 130
1322. Jan Lucemburský dopomohl Ludvíkovi Bavorskému k trůnu německému 131
1327. Jan Lucemburský vypravil se s vojskem do Polska 131
1329. Jan Lucemburský podnikl tažení proti pohanským Litvanům . . . 131

Roku — Strana

1330. Královna Eliška zemřela 133
1333. Jan Lucemburský vypravil do Čech syna Václava (Karla) 133
— 30. října. Královic Václav (Karel) navštívil hrob matky své v klášteře zbraslavském 134
1338. Markrabí Karel najal České království od otce 135
1341. Markrabí Karel ustanoven nástupcem po králi Janovi 135
1344. Markrabí Karel s otcem svým u dvora papežského návštěvou . 135
— 30. dubna. Pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství 136
— 5 května. Arcibiskup pražský nabyl práva korunovati českého krále 136
— 21. listopadu. *Arnošt z Pardubic* povýšen za arcibiskupa. Položen základní kámen ku stavbě arcibiskupského kostela sv. Víta . . 136
1346. 26. srpna. Jan Lucemburský padl v hrdinské bitvě u Kresčáku . . 137
— Karel zvolen za krále německého (IV.) 137

Karel I. (IV.) (1346.—1378.)

1347. 26. ledna. Papež svolil, aby v Praze založeno bylo *vysoké učení* . . . 139
— 2. září. Karel a manželka jeho, Blanka, slavně korunováni na království 138
1348. Do Prahy svolán sněm zemí České koruny 139
— 26. března. Základní kámen k Novému městu Pražskému položen 140, 141
— 7. dubna. Karel vydal vysoce důležitých 14 listin 139
— Položen základní kámen ku stavbě kláštera »na Slovanech« (v Emauzích) 141
— Založen hrad Karlštejn 141
1349. 26. prosince. Karel svěřil správu Moravy bratrovi Janu Jindřichovi 142
1351. 21. března. Karel dal do Prahy přivézti odznaky císařské své hodnosti 142
1353. Královna Anna, druhá manželka Karlova, zemřela 142
1354. Karel jel ve slavném průvodu do Říma ke korunovaci 143
1355. 5. ledna. Karel přišel do Milána 143
— 1. dubna. Karel s průvodem svým stanul před branami Říma . . . 143
— 5. dubna. Slavný vjezd Karlův do Říma 143
— 21. května. Pisánští úklady strojili o život Karlův 143
— 28. září. Svolán do Prahy valný sněm do zemí koruny České, na němž mimo jiné vydán zákon, jímž *celistvost a nerozdílnost všech zemí koruny České potvrzena byla na věčné časy* 144
1355. 25. listopadu. Karel na říšském sněmu v Norimberku 144
1356. Hradu Žampacha dobyto a Jan Pancéř popraven 147
1357. Stavba Karlštejna dokončena . . 147
1358. Kazatel Konrád Waldhauser povolán do Prahy 159
— Položen základ ku stavbě Karlova mostu v Praze 148
1360. Universita pražská úplně zařízena a vyňata z moci soudů a úřadů zemských i městských 159
— Karel počal Prahu na levém břehu vltavském zvelebovati 150
1361. 26. února. Václav (pozdější IV.) narozen 149
— Neúroda, hlad a mor v Čechách 150
1362. Alžběta Pomořanská, třetí manželka Karlova, zemřela 151
1364. Karel uzavřel s Rudolfem, vévodou rakouským, dědičnou smlouvu . . 149
— 30. června. Arcibiskup Arnošt z Pardubic zemřel 150
1368. Karel založil v Římě český hospic 151
1369. 6. července. *Jan Hus* se narodil . 172
1373. Země koruny České rozhojněny o Braniborsko 151
1374. 1. srpna. Kazatel Jan Milič z Kroměříže zemřel v Avignoně . . . 159
1376. 10. června. Královic Václav zvolen za krále římského 152
1378. 29. listopadu. Karel I. zemřel . . 152
— 11.—14. pros. Slavný pohřeb Karla I. 153

Václav IV. (1378.—1419.)

1379. Jan z Jenštejna nastoupil na stolec arcibiskupský 164
1389. Johanna Bavorská, první manželka Václavova, zemřela 166
1391. Kaple Betlémská založena . . . 163
1393. 20. března. Generální vikář Jan z Nepomuka utopen 165
1394. 8. května. Čeští pánové zajali Václava 166
— 25. srpna. Václav propuštěn z vězení 167
1395. Čeští pánové opět se vzbouřili . 168
1396. Jan Hus stal se mistrem svobodných umění 175
1397. Přední čtyři milcové Václavovi popraveni 168
1399. Všeobecné vzbouření proti Václavovi vypuklo 168

Roku — Strana

1400. Němečtí pánové sesadili Václava s trůnu a zvolili si za krále Ruprechta Falckého 168
— Mistr Jan Hus vysvěcen na kněze 175
1401. Úmluva mezi králem a českými stavy učiněna 168
1402. 6. března. Sigmund, král uherský, zajal a uvěznil bratra, krále Václava 169
— Mistr Jan Hus stal se kazatelem v kapli Betlémské a pak též rektorem vysokých škol Pražských 175
1403. Kutná Hora vzdala se na milost a nemilost králi Sigmundovi . . 170
— Vyňatky ze spisů Wiklefových předloženy universitě k posouzení 176
1409. 18. ledna. Vydán dekret Kutnohorský 179
1410. 16. července. Knihy Wiklefovy spáleny v domě arcibiskupském . . 180
— 18. července. Mistr Jan Hus dán do klatby 180
— 24. září. Klatba na mistra Jana Husa stížena 180
1411. 5. června. Václav omezil práva duchovních soudů 181
— 3. července. Dohodnuto, aby Václav rozhodl spory mezi arcibiskupem a mistrem Janem Husem a jeho přátely 181
— 28. září. Arcibiskup Zbyněk zemřel 181
1412. 7. června. Veřejné hádání o bulle odpustkové ve velké síni Karlovy kolleje 182
— v měs. červenci. Mistr Jan Hus dán do klatby 183
— v měs. srpnu. Mistr Jan Hus sepsal proti klatbě veřejné osvědčení 184
— v měs. říjnu. Mistr Jan Hus uchýlil se do jižních Čech 184
1413. 2. února. Papež odsoudil knihy Wiklefovy 185
1414. v měs. červnu. Mistr Jan Hus uchýlil se na hrad Krakovec . . 185
— 11. října. Mistr Jan Hus vydal se na cestu do Kostnice 187
— 1. listopadu. Církevní sněm sešel se v Kostnici 186
— 3. listopadu. Mistr Jan Hus přijel do Kostnice 187
— 28. listopadu. Mistr Jan Hus uvězněn vazbou lehkou 188
— 6. prosince. Mistr Jan Hus uvězněn v dominikánském klášteře . . 188
1415. v měs. březnu. Papež Jan XXIII. z Kostnice utekl 190
— 23. května. Mistr Jeronym uvězněn v Kostnici 198

Roku — Strana

1415. 5. června. První veřejný výslech mistra Jana Husa 190
— 10. června. Mistr Jan Hus loučil se s Čechy 194
— 6. července. Mistr Jan Hus odsouzen a upálen 194, 195
— 19. července. Mistr Jeronym poprvé vyslýchán 198
— 2. září. Čeští a moravští pánové v důrazném listu hájí cti národní 196
— 5. září. Čeští a moravští pánové sestoupili se v jednotu 198
— 11. a 23. září. Mistr Jeronym odpřisáhl, že učení Wiklefovo i Husovo jest kacířské 199
1416. 23. a 26. května. Veřejný výslech mistra Jeronyma 199
— 30. května. Mistr Jeronym odsouzen a upálen 200
1417. 11. listopadu. Kardinál Odo z Colony zvolen za papeže, Martinem V. zvaný 201
1418. 22. dubna. Církevní sněm Kostnický rozpuštěn 201
1419. Václav nařídil Pražanům, aby husitské faráře vyhnali 202
— 6. července. Václav ustanovil nové konšely na Novém Městě Pražském 207
— 22. července. Pouť na horu Tábor pořádána 207
— 16. srpna. Václav IV. zemřel . . 208

Sigmund (1419.—1437.)

— 30. září. Shromáždění lidu »u Křížků« 213
— 10. listopadu. Shromáždění lidu v Praze 214
— v měs. prosinci Sigmund přijel do Brna 214
1420. 25. března. Jan Žižka zvítězil nad železnými pány u Sudoměře . . 219
— 1. března. Papež Martin V. vydal bullu na vyhlazení kacířů 221
— v měs. dubnu. Sigmund podnikl válečnou výpravu do Čech . 224, 225
— 30. června. Sigmund vjel do Pražského hradu 224
— 14. července. Bitva na hoře Vítkově 225, 226
— 26. července. Němečtí měšťané z Prahy vypovědění 231
— 28. července. Sigmund dal se korunovati za českého krále 231
— 30. července. Sigmund opustil Prahu 232
— 22. srpna. Táboři opustili Prahu 233
— 12. října. Vítězství Jana Žižky u Velkého Boru 233

Roku		Strana
1420.	31. října. Sigmund stanul s vojskem u Kunratic	234
—	1. listopadu. Bitva pod Vyšehradem	234, 235
—	13. listopadu. Táboři dobyli hradu Přiběnického	236
—	18. listopadu. Smlouva o příměří mezi Tábory a Oldřichem z Rosenberka	236
—	24. prosince. Mikuláš z Husi zemřel	237
1421.	v lednu. Kutnohorští přepadli Přelouč	237
—	v měs. březnu. Sigmund opustil Čechy	238
—	15. března. Žižka oblehl Chomutov	238
—	16. — Žižka útokem dobyl Chomutov	238
—	22. března. Slavný vjezd Žižkův do Prahy	241
—	16. dubna. Pražané a Táboři dobyli Českého Brodu	242
—	25. dubna. Kutnohorští pokorně odprosili Pražany	242
—	15. května. Husité dobyli Jaroměře	242
—	3. června. Sněm Čáslavský zahájen	244
—	7. června. Úmluva stavů českých i moravsk. na Čáslavském sněmu	245
—	30. června. Působením kněze Želivského obnovena správa Starého a Nového Města Pražského. Sloučení těchto měst	246
—	na poč. července. Arcibiskup Konrád svolal do Prahy sněm duchovenstva	246
—	4. července. Sněm duchovenstva v Praze zahájen	247
—	Žižka úplně oslepl	247
—	5. srpna. Pražané byli nuceni ustoupiti od Mostu	247
—	11.—17. listopadu. Brněnský sněm. Moravané slíbili Sigmundovi věrnost	249
—	Sigmund podnikl druhou výpravu do Čech	249
—	1. prosince. Slavný vjezd Žižkův do Prahy	249
—	8. prosince. Žižka vytáhl z Prahy ke Kutné Hoře	249
—	9. prosince. Pražané vypravili se rovněž ke Kutné Hoře	249
—	23. prosince. Žižka probil se vojskem nepřátelským u Kutné Hory a ustoupil ke Kolínu	250
1422.	6. ledna. Žižka vytrhl od Kolína proti nepřátelům. Sigmund utekl z Kutné Hory a dal město zapáliti	250
1422.	8. ledna. Žižka pronásleduje vojsko Sigmundovo, dopadl a částečně pobil toto u Haber	250
—	10. ledna. Německý Brod vzdal se Žižkovi	250
—	11. ledna. Žižka pasován na rytířství	250
—	15. května. Sigmund Korybutovič přijat na sněmu v Čáslavi od Čechů za náměstka krále Vitolda	252
—	17. května. Slavný vjezd Sigmunda Korybutoviče do Prahy	252
1423.	27. dubna. Žižka porazil pány na hoře sv. Gotharda u Hořic	253
—	v létě. Husité podnikli výpravu na Moravu. Žižka v Uhrách	253
—	na podzim. Pražané pokoušeli se smířiti s králem Sigmundem	254
—	v měs. listopadu. Žižka počal válčiti proti Pražanům	254
1424.	na jaře. Žižka obklíčen Pražany v Kostelci nad Labem	254
—	7. června. Žižka porazil Pražany u Malešova	254
—	29. června. Sigmund Korybutovič vrátil se do Prahy	254
—	v měs. září. Žižka s lidem svým přišel k Libni	254
—	14. září. Úmluva o mír mezi Korybutovičem a Pražany se Žižkou	257
—	11. října. Žižka zemřel	257
1425.	18. října. Husitské strany smířily se u hradu Vožického	258
—	Táboři a Pražané podnikli výpravu do Rakous	259
1426.	na jaře. Husité táhli do Moravy a pak do severních krajin Čech	260
—	14. června. Husité před Ústím připravovaly se k boji proti Němcům	260
—	16. června. Husité strašně porazili Němce u Ústí	260
1427.	12. března. Táboři a Sirotci porazili Albrechta, vévodu rakouského, u Světlé	263
—	v létě. Táboři a Sirotci podnikli velké a slavné tažení do Lužice a do Slezska	264
—	v měs. červenci. Křižáci vpadli do Plzeňska	264
—	2. srpna. Křižáci utekli před Husity bez boje	265
—	4. srpna. Křižáci opět utekli před Husity u Tachova	266
—	v měs. prosinci. Prokop Holý podnikl výpravu do Moravy a do Uher	266
1428.	Husité vítězili ve Slezsku	266

Roku		Strana
1429.	4.—5. dubna. Sjezd husitských vůdců se Sigmundem v Prešpurce	266
—	30. května. Sněm v Praze	267
—	v měs. září. Náboženské spory mezi stranami husitskými skončeny příměřím	269
—	Husité trestali nepřátele v Lužici a v zemi kurfirsta braniborského	267
—	v měs. prosinci. Husité podnikli tažení do Sas a do západních Němec	267
1430.	asi 1. ledna. Ohromné vojsko německé prchlo před Husity u Lipska	267
—	Husité dobyli přes 100 měst a veliké množství vesnic a měst nehrazených v Německu	267
—	21. února. Slavný vjezd vítězných Husitů do Prahy	268
—	v měs. březnu. Táboří podnikli válečnou výpravu do Slezska a do Uher	268
—	na podzim. Sigmund jel do Němec radit se s knížaty	269
1431.	3. března. Po Martinovi V. zvolen za papeže Eugen IV.	269
—	v měs. únoru. Sigmund vyjednával s Čechy na sněmu v Kutné Hoře	269
—	1. srpna. Křižáci vpadli do Čech	269
—	6. srpna. Husité vytáhli proti křižákům	270
—	14. srpna. Husité dobyli slavného vítězství nad křižáky u Domažlic	270
—	Arcibiskup Konrád zemřel	271
1432.	v měs. únoru. Sněm českých stran	271
—	9. května. Chebský sjezd	271
—	v měs. květnu. Čechové a Poláci se spřátelili	272
—	30. srpna. Poslové ku koncilu Basilejskému na sněmu Kutnohorském zvoleni	271
—	Husité navštívili záhubnou válkou Rakousy	272
—	v měs. prosinci. Čeští poslové vyjeli z Domažlic do Basileje	272
1433.	4. ledna. Čeští poslové přijeli do Basileje	272
—	16. ledna. Zahájeno hádání o věcech víry na koncilu Basilejském	272
—	14. dubna. Čeští poslové vrátili se z Basileje do Čech	275
—	28. května. Poslové koncilu přišli do Prahy	275
—	12. června. Sněm v koleji Karlově	273
—	v měs. červenci. Husité poslali opět do Basileje posly	273

Roku		Strana
1433.	Husité podnikli válečnou výpravu do Uher a proti německým rytířům	273, 274
—	Čechové u moře Baltského	274
—	30. listopadu. Čechové přijali na sněmu návrh smírné smlouvy	275
1434.	14. ledna. Poslové basilejští odjeli z Prahy	275
—	v měs. dubnu. Vznik jednoty panské	277
—	30. května. Bitva u Lipan	278, 280
—	v měs. červnu. Sněm v Praze	281
—	26. července. Sjezd duchovenstva	281
—	v měs. srpnu. Sněm v Řezně	281
1435.	v měs. červenci. Sjezd českých poslů se Sigmundem v Brně	282
—	31. července. Brněnský sjezd ukončen	283
—	21. září. Sněm v Praze zahájen	283
—	10. listopadu. Poselstvo z Čech vyjelo do Uher ku sněmu	283
1436.	8. ledna. Sigmund slíbil legatům, že nezdrží zápisu Čechům daného, nebude-li se to líbiti církvi	283
—	6. června. Sjezd v Jihlavě	283
—	28. června až 2. července. Sepsána úmluva, jíž Čechové přijali kompaktata	284
—	5. července. Úmluva předešlá veřejně vyhlášena	284
—	20. července. Úmluva mezi Čechy a Sigmundem uzavřena	285
—	14. srpna. Čeští stavové přijali Sigmunda za krále	285
—	23. srpna. Sigmund s manželkou svou přijel do Prahy	285
—	18. listopadu. Smlouva mezi Tábory a císařem ve věcech víry	286
1437.	1. ledna. Zahájen sněm	287
—	v měs. lednu. Zemský soud po osmnácti letech zase zahájen, zemské desky otevřeny a zavedena pravidelná správa země	287
—	11. února. Do Prahy dodány bully, jimiž koncil potvrdil kompaktata	287
—	v měs. dubnu. Papež Eugen IV. schválil rovněž kompaktata	287
—	16. srpna. Sigmund na rychlo vrátil se do Prahy od říšského sněmu	288
—	6. září. Vojsko Sigmundovo útokem dobylo hradu Siona	288
—	28. září. V Praze sešel se sněm	291
—	11. listopadu. Sigmund se dvorem svým opustil Čechy	292
—	9. prosince. Sigmund zemřel	292

ROD HABSBURSKÝ.

Roku — Strana

Albrecht (1437.—1439.)

1439. 27. října. Albrecht zemřel 293

Doba bezvládí. (1439.—1453.)

1440. 29. ledna. Zemský sněm se usnesl, aby všechen národ zachovával kompaktata, řídil se dle zápisu císaře Sigmunda, Rokycana byl potvrzen za arcibiskupa a nový král zvolen 294

— 22. února. Ladislav Pohrobek narozen 293

— v měs. květnu. Sešel se sněm za příčinou volby krále 294

— 15. června. Za českého krále zvolen Albrecht, vévoda bavorský . . 294

— 24. srpna. Sjezd v Koubě 294

1442. Stavové čeští usnesli se vyjednávati o nástupnictví Ladislava Pohrobka na trůn 297

1444. Strany Příbramova a Rokycanova se smířily 298

— 22. srpna. Hynce Ptáček z Pirkštejna zemřel 298

— v měs. listopadu. Sněm v Českém Brodě 299

1446. v měs. červnu. Oldřich z Rosenberka vyjednával se stranou pod obojí 300

— v měs. listopadu. Sněm v Praze . 300

1447. 23. února. Papež Eugen zemřel . 300

— 6. března. Za papeže zvolen Mikuláš V. 300

1448. 1. května. Kardinal Jan Carvajal přijel do Prahy 301

— Jiří Poděbradský shromáždil vojska sobě oddaná u Kutné Hory . 301

— 13. září. Jiří Poděbradský zmocnil se Prahy 301

Roku — Strana

1448. 5. září. Rokycana slavně uveden do Týnského kostela a uznán za správce duchovenstva strany pod obojí 302

1449. Sjezd v Pelhřimově 302

— 3. února. Menhart z Hradce zemřel 302

1450. 10. června. Uzavřena smlouva o mír mezi Oldřichem Rosenberským a synem Menharta a Jiřím Poděbradským 303

— v měs. listopadu. Sněm v Praze . 303

1451. Sněm v Benešově 303

1452. 24. dubna. Jiří Poděbradský zvolen za mocného a pravého správce v království Českém 303

1453. Ladislav sešel se osobně s Jiřím Poděbradským 304

— 1. května. Ladislav potvrdil zápisem svobody zemské a Jiří Poděbradského za správce zemského 304

— v měs. říjnu. Ladislav vydal se na cestu do Čech 304

— 24. října. Ladislavův slavný vjezd do Prahy 304

— 28. října. Ladislav korunován za českého krále 304

Ladislav (1453.—1457.)

1454. v měs. březnu. Otevřen zemský soud 307

— v měs. prosinci. Ladislav jel s Jiřím Poděbradským do Vratislavě . 308

1455. Papežem stal se Kalixt III. . . . 308

1456. Soliman II. učinil útok na knížectví Srbské 308

1457. Ladislav, syn Hunyadův, v Budíně stat; bratr jeho Matiáš Corvín, odvezen do vazby do Čech . 308

— Ladislav vrátil se z Uher do Prahy 308

— 21. listopadu. Ladislav roznemohl se nemocí morovou 308

— 23. listopadu. Ladislav zemřel . . 308

Z PODĚBRAD.

Jiří Poděbradský (1458. až 1471.)

1457. 25. listopadu. Ladislav slavně pohřben 309

1458. 24. ledna. Uhři zvolili si za krále Matiáše Corvína 310

— 2. března. Jiří Poděbradský zvolen za krále 310

1458. 7. května. Jiří Poděbradský slavně korunován 311

— 8. května. Johanna, manželka Jiříka z Poděbrad, slavně korunována 311

— 6. srpna. Papež Kalixt III. zemřel 312

— 19. srpna. Papežem stal se Pius II. (Aeneas Sylvius) 312

Roku — Strana

1459. Jiří Poděbradský volán do Uher za prostředníka v rozepřích . . . 312

1460. 31. července. Císař Fridrich III. udělil Jiříku z Poděbrad léno na důstojenství kurfirstské 312

— 1. září. Stavové slezští a později lužičtí přísahali Jiříku z Poděbrad poslušnost 312

1461. Bratr Řehoř a přednější mužové z Kunvalského bratrstva mučeni a vězněni 315

1462. 8. ledna. Vydán královský list, aby poselstvo z Čech slíbilo papeži poslušnost a jednalo o stvrzení kompaktat 316

— 14. ledna. Poslové vyjeli z Prahy do Říma 316

— 10. března. Čeští poslové přijeli do Říma 316

— 20. března. Papež Pius II. veřejně mluvil proti kompaktatům 316

— 31. března. Papež Pius II. ve slavné konsistoři prohlásil, že nepřijímá poslušenství krále českého 316

— 10. srpna. Zahájen v Praze sněm, na němž Jiří Poděbradský prohlásil, že stojí při kompaktatech . . 317

— v měs. listopadu. Jiří Poděbradský pomáhal císaři Fridrichovi III. ve válce s Rakušany 317

1463. 18. července. Jiří Poděbradský svolal valný sjezd všech stavů zemí koruny České do Brna . . . 318

1464. v měs. březnu. Německá knížata shromážděná na sjezdu v Novém Městě za Vídní, poslala k papeži důrazné přímluvy, aby náboženského válčení proti Čechům zanechal 318

— 16. června. Papež Pius II. vydal na Jiříka z Poděbrad půhon . . . 318

— 15. srpna. Papež Pius II. zemřel . 318

1465. Kolem Velikonoc. Nespokojení čeští pánové se strany katolické začali proti králi Jiříkovi nepřátelsky vystupovati 319

Roku — Strana

1465. 28. června. Nástupce Pia II., Pavel II., obnovil půhon na Jiříka z Poděbrad 318

— 2. srpna. Kardinalové, kteří měli souditi českého krále, volali tohoto ku dvoru papežskému 318

— 6. srpna. Papež Pavel II. zmocnil legata Rudolfa, aby soudy a tresty stíhal přátele krále Jiříka a hlásal křížovou válku proti Čechům . . 319

— 28. listop. Zelenohorská jednota uzavřena 320

1466. Matiáš Corvín počal nepřátelsky vystupovati proti svému tchánu Jiříkovi z Poděbrad 320

— 23. prosince. Papež veřejně vyhlásil Jiří z Poděbrad za kacíře a křivopřísežníka 320

1467. v měs. únoru. Sněm v Jindřichově Hradci 321

— 20. dubna. Jiří Poděbradský vyhlásil členům Zelenohorské jednoty válku 321

— 16. června. Jiří z Poděbrad zvítězil nad Vratislavskými u Frankenštejna 321

— 22. září. Křižáci poraženi u Nýrska 321, 322

— Vznik Jednoty bratrské 315

1468. 31. března. Matiáš Corvín vyhlásil králi Jiříku válku 322

— 3. června. Křižáci strašlivě poraženi u Turnova 323

— 5. června. Viktorin, syn krále Jiříka, slavně probil se uherským vojskem u Třebíče 323

1469. v měs. lednu. Matiáš Corvín přitáhl s vojskem do Čech 323

— 27. února. Králové Jiří a Matiáš sešli se ve vsi Ouhrově k mírnému vyjednávání 323

— v měs. listopadu. Kníže Jindřich zvítězil nad Matiášem 324

1470. v létě. Královna Johanna zapudila Matiáše z Čech 324

1471. 22. února. Jan z Rokycan zemřel 325

— 22. března. Jiří Poděbradský zemřel 325

— 25. — Pohřeb krále Jiříka . . 325

ROD JAGAJLŮV.

Vladislav II. (1471.—1516.)

1471. v měs. květnu. Poselstvo krále Matiáše žádalo stavy na sněmě Kutnohorském za přízeň pro téhož panovníka 326

— 27. května. Stavové zvolili za krále Vladislava, syna polského krále Kazimíra 326

1471 v měs. červnu. Poslové čeští v Krakově nabídli zvolenému králi korunu 326

— 25. července. Vladislav vyjel z Krakova do Čech 326

— 10. srpna. Vladislav přísahal na pomezí zemském zachovávati zemské svobody 326

Roku		Strana
1471.	19. srpna. Slavný vjezd Vladislava do Prahy	326
—	22. srpna. Vladislav slavně korunován	326
1473.	27. května. Královna Johanna zahájila rokování na sněmu v Benešově	326
1475.	12. listopadu. Královna Johanna zemřela	329
1477.	Matiáš opanoval skoro celé Rakousy	329
1478.	Mír mezi Vladislavem a Matiášem v Olomouci	329
1480—1493.	August Sanktuarienský z Mirandoly zastával úřad světicího biskupa mezi kališníky	330
1483.	Nepokoje v Pražských městech	329
1485.	Smír mezi katolíky a kališníky	330
1490.	Uherský král Matiáš zemřel	333
1497.	Ustanoveno přesné a určité pravidlo ve příčině obsazování nejvyšších úřadů zemských	335
1500.	Vydáno Vladislavské zřízení zemské	336
1502.	Měšťané vznesli žaloby proti pánům a rytířům ku králi	336
1502—1517.	Válka domácí mezi měšťany, pány a rytíři	336, 337
1504—1507.	Filip de Nova Villa zastával úřad světicího biskupa mezi kališníky	330
1509.	Vladislav dal syna svého, Ludvíka, korunovati za českého krále	337
1515.	Sjezd krále Vladislava, císaře Maxmiliana I. a polského krále Sigmunda ve Vídni; vzájemné sňatky mezi Habsburky a Jagailovci smluveny	337
1516.	13. března. Vladislav zemřel	337
	Ludvík (1516.—1526.)	
1517.	Vilém z Pernštejna přičinil se na čas ukliditi spor mezi vyššími stavy a městy na sněmu Svatováclavském	338
1518.	Staré a Nové Město Pražské spojena v jednu obec	338
1521.	Ludvík pojal za manželku Marii, vnučku císaře Maxmiliana	340
1522.	Ludvík s manželkou přijel do Prahy	340
1523.	13. února. Ludvík sesadil nejvyšší úředníky a jiné osoby na místa jejich ustanovil	340
—	9. října. Petr z Rosenberka zemřel	341
1524.	Městská rada ve spojených městech Pražských obnovena	340
1525.	v měs. únoru. Lev Zdeněk z Rožmitálu a jeho přátelé nabyli bývalé moci	341
1526.	29. srpna. Ludvík zahynul na výpravě proti Turkům	342

ROD HABSBURSKÝ.

	Ferdinand I. (1526.—1564.)	
1526.	23. října. Ferdinand I. zvolen za krále	346
1527.	v měs. lednu. Ferdinand I. přijel s manželkou do Prahy	346
—	24. února. Ferdinand I. slavně korunován za krále	346
1528.	Ferdinand I. usadil na Starém i Novém Městě Pražském nové konšele, čímž tato města zbavena společné správy	349
1529.	Turci u Vídně	350
1533.	Mír mezi Zápolským a Turky v Carihradě	350
1541.	Luteráni zvolili si v dolejší konsistoři administratora ze svého středu	351
—	2. června. Požár na Hradčanech a Malé Straně	352
—	Založeny nové desky zemské	352
1546.	Válka mezi císařem Karlem V. a spolkem Šmalkaldským	352
1546.	v létě. Stavové čeští, shromážděni u Kadaně, odepřeli králi pomoc ve válce Šmalkaldské	352
1547.	2. ledna. Stavové čeští, shromážděni u Litoměřic, opět odepřeli králi pomáhati císaři Karlovi V.	353
—	Čeští stavové povstali proti králi	354
—	24. dubna. Císař Karel V. s bratrem Ferdinandem porazili spolek Šmalkaldský u Mühlberka	354
—	Stavovské vojsko se rozuteklo	354
—	8. července. Pražané poddali se Ferdinandovi I. na milost a nemilost	355
—	Náčelníci stavu panského a rytířského pokutováni	355
—	v měs. srpnu. Krvavý sněm Bartolomějský	356
—	v měs. říjnu. Sborové bratrští v Čechách zakázáni	358
1548.	Appellační soud zřízen na hradě Pražském	358

Roku — Strana

1549. Ferdinand I. dal syna Maxmiliana prohlásiti za svého nástupce . . . 358
1555. Náboženské rozepře v Němcích na čas urovnány mírem Augšburským 359
1556. Jesuité přišli do Čech 359
1558. Ferdinand I. zvolen za císaře německého 359
1562. Ferdinand I. zrušil zvyk stavů obnovovati si konsistoř a jmenovati administratora 362
1564. Papež Pius IV. povolil přijímání pod obojí v Čechách, na Moravě, v Bavořích a v Rakousku všem, kdož by si toho přáli . . . , 360—361
1564. 25. července. Ferdinand I. zemřel 362

Maxmilian I. (jako císař II.) (1564.—1576.)

1567. Luteráni vymohli na císaři Maxmilianovi odstranění kompaktat z privilegií zemských 364
1575. Česká konfessí vypracována . . . 364
— 25. srpna. Maxmilian svolil k české konfessí 364
1576. 12. října. Maxmilian zemřel . . . 365

Rudolf II. (1576.—1612.)

1579—1593. Čeští bratří vydali »Královskou biblí« 367
1583. Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna narozen 403
1602. Rudolf II. vydal mandat proti Jednotě bratrské 370
1603. Většina českého sněmu žádala za odvolání mandatu proti Jednotě bratrské 371
1604—1605. Štěpán Bočkaj způsobil v Uhrách vzbouření proti vládě . . 372
1606. Arcikníže Matiáš dohodl se ve Vídni s Bočkajem a se vzbouřenými stavy uherskými 372
— Arcikníže Matiáš uzavřel mír s Turky 372
1608. na jaře. Arcikníže Matiáš vtrhl s vojskem do Moravy 375
— 25. června. Rudolf II. postoupil Matiášovi království Uherského, zemí Rakouských a markrabství Moravského 375
1609. v měs. lednu. Bouřlivý sněm v Praze 375
— 9. července. Rudolf II. podepsal majestat 376
1611. v měs. prosinci. Vpád Passovský . 378
1612. Rudolf zemřel 379

Roku — Strana

Matiáš (1611.—1619.)

1614. v měs. srpnu. Matiáš svolal společný sněm všech svých zemí do Lince 381
1615. Sněm počal vydávati nařízení k ochraně českého jazyka 368
1617. Ferdinand, arcikníže štýrský, byl přijat a korunován za budoucího krále českého 38
1618. 23. května. Čeští stavové vyhodili královské místodržící z oken hradu Pražského 385

1618.—1648. Třicetiletá válka.

1618.—1624. Válka česká a falcká.

1619. 20. března. Císař Matiáš zemřel . 386

Ferdinand II. (1619.—1637.)

— Jindřich hrabě Thurn vtrhl do Moravy 387
— Jindřich hrabě Thurn odtáhl do Rakous a oblehl Vídeň 387
— 26. srpna. *Fridrich Falcký* zvolen za českého krále 388
1620. Maxmilian Bavorský přinutil rakouské stavy zříci se spolku s Čechy 394
— v létě. Maxmilian Bavorský a Karel Buquoy vtrhli s vojskem do Čech 394
— 8. listop. Bitva na Bílé hoře . 394, 396
— 9. listopadu. Fridrich Falcký utekl z Prahy 396
1621. Gabriel Betlen, kníže sedmihradský, uzavřel s císařem mír v Mikulově 397
— 20. února. Náčelníci českého povstání zjímáni 398
— 28. února. Úmluva (akord) Dražďanská 397
— 13. března. Kalvínští a bratrští kněží vypovězeni z Čech 398
— 21. června. Popravy na náměstí staroměstském 398, 399
1622. 3. února. Ferdinand II. vydal generální pardon 400
— Pražská universita odevzdána Jesuitům 402
1624. Ferdinand II. povýšil Valdštejna za vévodu fridlandského 403

1626.—1629. Válka dánská.

1626. Valdštejn zvítězil nad Mansfeldem u Dessavy 403
— 27. srpna. Tilly porazil dánského krále u města Lutteru 403

Roku		Strana
1621.	z jara. Valdštejn pokořil slezské stavy a dorazil zbytky vojsk Mansfeldových	404
—	25. května. Vydáno »Obnovené zřízení zemské«	405
—	31. července. Vydán mandat ve příčině provedení náboženské jednoty v Čechách	406
—	17. září. Nařízeno vystěhovalcům, aby zaplatili pokutu	406
1628.	Ferdinand II. dal syna svého, Ferdinanda, korunovati za českého krále	409
1629.	Mír s Kristianem, králem dánským, uzavřen	409
—	Valdštejn stal se vévodou meklenburským	410
	1629.—1635. **Válka švédská.**	
1630.	Ferdinand II. svolal říšský sněm do Řezna	410
—	v měs. červenci. Švédský král, Gustav Adolf, počal válčiti s císařem	413
—	17. září. Tilly poražen u Breitenfeldu	413
1631.	15. listopadu. Arnim, saský vojevůdce, dostal se na Bílou horu. Emigranti vraceli se do Prahy	413
—	Slavný pohřeb hlav popravených českých pánů	414
1632.	Gustav Adolf porazil na řece Lechu kurfirsta Maxmiliana a jeho generala Tilly-ho	414
—	v měs. dubnu. Tilly zemřel	414
—	25. května. Valdštejn dobyl Prahy. Emigranti zase prchali za hranice	414
—	1. září. Gustav Adolf poražen u Norimberka	415
—	16. listopadu. Bitva u Lützena. Gustav Adolf zabit	415
1633.	Valdštejn bojoval ve Slezsku proti Sasům a Švédům	416
—	Valdštejn zvítězil nad Thurnem u města Stínavy	416
—	v létě. Švédové pustošili Bavory	417
1634.	24. ledna. Valdštejn sesazen z velitelství	418
—	24. února. Valdštejn přijel do Chebu	418
—	25. února. Krvavý kvas na zámku Chebském. Valdštejn zavražděn	418
—	6. září. Švédové poraženi v bitvě u Nördlink	418
1635.	30. května. Ferdinand II. smířil se s německými protestanty	421
	1635.—1648. Válka švédsko-francouzská.	
1637.	15. února. Ferdinand II. zemřel	421
	Ferdinand III. (1637.—1657.)	
1639.	23. dubna. Švédové vtrhli do Čech	422
—	24. dubna. Banér vydal provolání ku svému vojsku i k obyvatelstvu	422
—	29. května. Císařské vojsko poraženo	422
—	30. května. Švédové přitáhli na Bílou horu	422
—	v měs. září. Arcikníže Leopold Vilém jmenován nejvyšším velitelem císařských vojsk	424
1640.	1. února. Vydány Deklaratorie a Novelly	424
—	Omezení sněmu uvolněno	406
1641.	Banér zemřel	424
1642.	Porážky císařských ve Slezsku	424
—	14. června. Švédové opanovali Olomouc	424
—	2. listopadu. Švédové zvítězili nad císařským vojskem u Breitenfelda	424
—	Matiáš Gallas jmenován nejvyšším velitelem císařského vojska	427
1643.	Švédové hubili Cechy a Moravu	427
—	Dánský král vyhlásil Švédům válku	427
1644.	Gallas zbaven velitelství	427
1645.	v měs. lednu. Ferdinand III. přijel do Prahy	428
—	v měs. lednu. Švédové vtrhli zase do Čech	428
—	6. března. Bitva u Jankova	428
—	Švédové vpadli na Moravu a do Rakous	428
—	4. května. Švédové oblehli Brno	428
1646.	5. srpna. Císař dal syna svého, Ferdinanda, korunovati za českého krále	428
1648.	26. července. Otovalský přivedl Švédy na Malou Stranu Pražskou	429
—	5. října — 1. listop. Švédové dobývali Starého a Nového Města Pražského	430
—	*Konec války třicetileté*	433
—	24. října. V Münsteru a Osnabrúku uzavřen mír mezi císařem a Švédy	433
1650.	Švédové opustili Olomouc	424
1654.	4. března. Karolinum a Klementinum spojena v jedno učení pod jménem *Karlo-Ferdinandská universita*	438
1656.	Zřízeno biskupství Litoměřické	436
1657.	Ferdinand III. zemřel	436
	Leopold I. (1657.—1705.)	
1664.	Zřízeno biskupství Hradecké	436
1669.	Zřízeno »Dědictví Svatováclavské«	437

Roku		Strana
1680.	Selské povstání proti vrchnostem	443
1683.	Turci u Vídně	443
—	Mor v Čechách	447
1689.	Francouzští paličové v Čechách	447
—	21. června. Požáry v Praze	447
1705.	5. května. Leopold I. zemřel	447
	Josef I. (1705.—1711.)	
1711.	17. dubna. Josef I. zemřel	447
	Karel II. (jako císař VI.) (1711. až 1740.)	
1720.	16. října. Stavové čeští přijali pragmatickou sankci	448
1736.	Marie Terezie provdána za Františka, velkovévodu toskánského	448
1740.	20. října. Karel II. (VI.) zemřel	448
	Marie Terezie (1740.—1780.)	
1741.	10. dubna. Fridrich, pruský král, zvítězil u Molvic nad vojskem Marie Terezie	451
—	v měs. srpnu. Vojsko francouzské a bavorské vpadlo do Horních a Dolních Rakous a pak do Čech	452
—	26. listop. Spojené vojsko francouzské, bavorské a saské dobylo Prahy	452
—	v měs. prosinci. Karel, kurfirst bavorský, dal se v Praze korunovati za krále	452
1742.	v měs. lednu. Karel, kurfirst bavorský, zvolen za císaře římsko-německého	452
—	Fridrich, král pruský, opanoval Kladsko	453
—	Vpád Prusů do Čech a na Moravu	453
—	17. května. Prusové zvítězili nad vojsky Marie Terezie u Chotusic	453
—	11. června. Mír mezi Marií Terezií a králem Fridrichem ve Vratislavi	453
—	17. prosince. Francouzský maršal Belle-Isle s vojskem svým opustil Prahu	454
1743.	29. dubna. Marie Terezie přijela do Prahy	454
—	12. května. Slavná korunovace Marie Terezie	454
1744.	v měs. srpnu. Fridrich II., pruský král, vtrhl do Slezska a do Čech	454
—	12. září. Prusové opanovali Prahu	454
—	v měs. listopadu. Prusové vypuzeni z Prahy	457
1745.	Karel VII. zemřel	457

Roku		Strana
1745.	30. září. Vojsko Marie Terezie poraženo u Zárova	457
—	v měs. prosinci. Marie Terezie uzavřela mír s Fridrichem II.	457
1748.	Marie Terezie uzavřela mír v Áchách s ostatními nepřáteli	457
1751.	Počet krajů v Čechách rozmnožen na šestnáct	466
	1756—1763. Sedmiletá válka.	
1756.	v měs. září. Fridrich II. vpadl do Sas	458
—	1. října. Friedrich II. porazil vojsko Marie Terezie u Lovosic	458
1757.	6. května. Fridrich II. zvítězil nad vojskem Marie Terezie před Prahou	458
—	7. května — 19. června. Prusové obléhali Prahu	458
—	18. června. General hrabě Daun zvítězil nad Prusy u Chocenic	459
—	19. června. Prusové odtáhli od Prahy	459
1759.	Prusové vpadli do Čech	459
1763.	Mír mezi Marií Terezií a Fridrichem II. v Hubertsburce	459
—	Na universitě počala latina ustupovati němčině	463
1765.	Zemřel manžel Marie Terezie	459
1768.	Vydán nový hrdelní zákon; mučení obviněných zrušeno	465
1769.	Neúroda v Čechách	467
—	Zřízen soukromý spolek hospodářský v Praze	478
1770.	Sčítání obyvatelstva	466
—	Drahota v Čechách	467
1772.	Hojná úroda zažehnala bídu a hlad v Čechách	467
1773.	Jesuitský řád zrušen	463
1774.	Školská komise vydala nový řád pro gymnasia	464
1775.	Robota zmenšena o polovic	468
—	Povstání selské	468—471
1777.	Olomoucké biskupství povýšeno na arcibiskupství	474
—	Vymřel rod Bavorský	460
—	Fridrich II. opět vyhlásil Marii Terezii válku	460
1779.	Marie Terezie uzavřela s Fridrichem II. mír v Těšíně	460
1780.	29. listopadu. Marie Terezie zemřela	471

ROD HABSBURSKO-LOTRINSKÝ.

(Od r. 1780).

Roku		Strana
	Josef II. (1780.—1790.)	
1781.	Vydán toleranční patent	472
—	v měs. květnu. Zrušeno osobní poddanství selského lidu	477
1783.	V Praze zřízen sirotčinec	478
1784.	Budějovické biskupství zřízeno	474
—	Vydán nový studijní řád pro gymnasia	475
—	Soukromá společnost učenců v Praze nazvána »Královskou českou společností nauk«	476
—	V Praze zřízen chudobinec	478
1786.	V Praze založen ústav pro hluchoněmé	478
1788.	Soukromý spolek hospodářský v Čechách zřízen za veřejný pod jménem: »Vlastenecká společnost hospodářská«	478
1789.	10. února. Vyhlášen patent o vybírání nové berně	479
—	Gideon Laudon jmenován velitelem císařského vojska	480
—	Josef II. svolal sněm v Uhrách	480
1790.	V Praze založen blázinec a všeobecná nemocnice	478
—	20. února. Císař Josef II. zemřel	480
	Leopold II. (1790.—1792.)	
1790.	22. března. Zemské sněmy svolány	480
1791.	Rok 1764. ustanoven ve příčině oprav normálním	481
—	6. září. Leopold II. korunován za českého krále. První výstava zemská v Čechách	481
—	28. října. Zřízena učitelská stolice na Pražské universitě	481
1792.	1. března. Leopold II. zemřel	481
	František I. (1792.—1835.)	
1792.	v měs. srpnu. František I. dal se korunovati za českého krále	482
—	František I. zapleten do revoluce francouzské	482
1793.	Vlastenci žádali sněm, aby ujal se zanedbávaného národa a jazyka českého	495
1796.	Akademie umělecká založena	494
1802.	Vysoká škola technická v Praze založena	494
1804.	František I. přijal titul *dědičného císaře rakouského*	489
1805.	2. prosince bitva tří císařův u Slavkova na Moravě	488
1806.	Císař František složil korunu říše Německé, která se rozpadla. Všechny právní svazky mezi ní a říší naší přestaly	487
1811.	Vydán nový zákon občanský	487
—	Vydán finanční patent	488
1813.	Francouzský císař, Napoleon Bonaparte, úplně poražen	488
—	z jara. Napoleon Bonaparte po své porážce v Rusku sebral armádu proti Rusku a Prusku	488
—	27. srpna. Napoleon Bonaparte zvítězil u Drážďan nad spojenými vojsky	491
—	30. srpna. General Vandamme poražen u Chlumce od vojsk ruských a rakouských	491
—	16.—18. října. Napoleon Bonaparte poražen u Lipska	491
1815.	9. června. Zástupcové všech mocností uzavřeli všeobecný mír ve Vídni	491
1816. a 1818.	František I. nařídil, aby v gymnasiích vyučováno bylo českému jazyku	498
1818.	Založena »Společnost musea království Českého	496
1829.	Zavedena daň potravní bez svolení sněmu království Českého«	492
1831.	»Matice česká« zřízena	496
1835.	2. března. František I. zemřel	503
	Ferdinand V. (jako císař rakouský I.) (1835—1848.)	
1836.	7. září. Korunovace Ferdinanda V. za krále českého	503

Roku — Strana

1845. Čeští stavové usnesli se požádati vládu za výklad svých a českého sněmu práv. Purkrabí hr. Chotek odstoupil a nahrazen arcivévodou Štěpánem 504
1847. Sněm odepřel vybírati daně . . 507
1848. 11. března. Památná schůze v lázni Svatováclavské. České národní požadavky formulovány v petici, která hojně podepisována a po několika dnech zvláštní deputací králi Ferdinandovi ve Vídni odevzdána . . . 508
— 13. března. Na svorné přání národů rakouských ministr kníže Metternich z úřadu propuštěn . 508
— 14. března. Censura zrušena 508, 509
— 15. března. Rakousko přestalo býti státem absolutním. Nové ministerstvo, jehož duší od prvních dnů dubna bar. Pillersdorf, zodpovědno říšskému sněmu zemí neuherských ve Vídni, který předně měl rokovati o novém ústavním zřízení říše . . . 509, 510
— 8. dubna. Patent krále Ferdinanda odpovědí na petici z 11. března. Prohlašuje rovnoprávnost jazyka českého s německým a nové složení i úkoly sněmu království Českého . . 510
— 25. dubna. Vyhlášena první oktroyovaná ústava vypracovaná Fillersdorfem. Nespokojenost s ní 510
— 2. června. Sjezd slovanský v Praze za přehojné účasti se sešel 513
— 12. června, v pondělí svatodušní. Slovanská mše na Koňském t.hu, počátek krvavých bouří svatodušních v Praze 514
— 15. června. V noci počíná bombardování Prahy 515
— 17. června. Nad Prahou vyhlášen stav obležení 515
— 7. září. Zákon o zrušení roboty. Poslední zbytek soudní pravomoci na lidem selským vrchnostem odňat 516
— 22. listopadu. První ústavodárný sněm rakouský sešel se v Kroměříži 516, 517
— 2. prosince. Císař a král Ferdinand vzdal se trůnu ve prospěch svého synovce Františka Josefa I. 517

František Josef I. (od r. 1848).

1849. 4. března. Vláda Schwarzenbergova vyhlásila novou oktroyovanou ústavu, platnou pro celou říši 518

Roku — Strana

1849. 7. března. Ústavodárný sněm v Kroměříži rozpuštěn . . . 518
1851. 31. prosince. Oktroyovaná ústava odvolána. Rakousko znovu státem absolutním 520
1860. 20. října. Císař František Josef I. vydal neodvolatelný diplom říjnový, základ novověké ústavnosti Rakouské 524
1861. 26. února vyhlášeny patenty únorové, vypracované ve smyslu centralistickém od Ant. ryt. Schmerlinga 524
1862. 18. listopadu otevřeno prozatímné divadlo v Praze . . 556
1865. V září. Císař František Josef I. veřejným manifestem stavil dočasně platnost ústavy únorové 524
1866. Český sněm usnesl se na zákoně, že na obecných školách v Čechách jediný jen jazyk smí býti vyučovacím. Školy děleny na české a německé 539
— V červnu. Vypukla válka s Pruskem 527
— 13. července. Rozhodná bitva u Hradce Králové 527
— 8. července. Prusové po 122 letech opět vstoupili vojensky do Prahy 527
— 22. července. V Mikulově smluven klid zbraní, který za krátko proměněn v příměří za účelem jednání o mír konečný . . . 527
— 10. srpna. Mír s Pruskem smluven v Praze 527
1867. Vyrovnání s Uhry provedeno. Říše naše státem dualistickým (Rakousko-Uhersko) 528
— 21. prosince. Za nepřítomnosti poslanců českých vyhlášena nová ústava prosincová . . . 528
1868. 16. května. Základní kámen k Národnímu divadlu položen 556
— 23. srpna. Poslanci čeští odůvodnili svou trpnou opposici t. zv. deklarací, Riegrem sepsanou 528
1868. a 1869. Vydány nynější zákony školské 528
1870. Vysoké učení technické v Praze rozděleno na české a německé 541
1871. V dubnu. Povoláno ministerstvo hrab. K. Hohenwarta, aby provedlo vyrovnání s národem českým 529
— 14. září. Místodržitel hr. Chotek zahájil sněm království Českého čtením královského reskriptu . 529

Roku		Strana
1871.	Koncem roku. Ministerstvo Hohenwartovo propuštěno, snahy o vyrovnání s národem českým zmařeny	529
1873.	Zavedeny přímé volby do rady říšské	529
1874.	15. září. Vstoupilo 7 mladočeských poslanců do sněmu království Českého	531
1879.	Poslanci z Čech vstoupili do rady říšské	531
1880.	Založena Ústřední Matice školská	540
—	30. dubna. Vydáno ministerské nařízení, kterým se zavádí rovnost jazyka českého s německým v úřadech a soudech v království Českém	531
1881.	11. června. Ponejprv otevřeno Národní divadlo	556
—	12. srpna. Národní divadlo vyhořelo	559
1882.	28. února. Říšským zákonem vysoké učení Karlo-Ferdinandovo v Praze rozděleno na české a německé	541
1883.	Sněm království Českého nabyl většiny z poslanců českých a historické šlechty	531
—	Národní divadlo odevzdáno účelu svému trvale	559
1884.	Založena Národní Jednota Pošumavská	538
1885.	Založena Národní Jednota Severočeská	538
1887.	Němečtí poslanci navrhují na sněmu království Českého ponejprv rozdělení soudních okresů dle národnosti	532
1889.	Mladočeši nabyli při sněmovních volbách většiny mezi lidovými poslanci	532
1890.	Smluveny vídeňské punktace	532
1891.	Jubilejní výstava v Praze	543
—	Při volbách do říšské rady Mladočeši zvítězili veskrze	532
1893.	17. května. První obstrukce na sněmu král. Českého	533
—	12. listopadu. Taaffe odstoupil	533
1895.	Národopisná výstava v Praze	544
1895.	Do sněmu král. Českého zvoleni první agrárníci	534
—	2. října. Nastoupil ve vládu Kazimír hr. Badeni	533
1897.	Sociálně demokratičtí poslanci čeští na radě říšské zamítají program státoprávní	534
—	Ustavily se strany národně dělnická a radikálně pokroková	534
—	6. dubna. Badeni vydal jazyková nařízení pro Čechy, 22. dubna pro Moravu	534
—	28. listopadu. Badeni propuštěn	534
1898.	5. března. Odvolána nařízení Badeniova. Téhož dne nastoupila vláda Thunova. Dr. Kaizl ministrem financí	535
—	Výstava architektův a inženýrů v Praze	545
1899.	Zřízena česká technika v Brně	541
—	17. října. Odvolána jazyková nařízení Gautschova	535
1900.	Od ledna vláda Körbrova	535
—	Strana realistická odloučivši se od Mladočechů, počala vystupovati samostatně	534
1903.	Zřízena Národní rada	538
1904.	31. prosince. Vláda Körbrova odstoupila	536
1905.	Nová vláda Gautschova slibuje zříditi českou universitu na Moravě	536
1906.	Nastoupila vláda bar. Becka	537
—	Zemský sněm markrabství Moravského přijal zákon, že dítě nesmí býti přijato do školy bez znalosti jazyka vyučovacího	540
1907.	V lednu. Provedena oprava volebního řádu do rady říšské	537
—	V květnu. První volby dle nového řádu	537
1908.	Druhá Jubilejní výstava v Praze za příčinou oslavy šedesátiletého panování císaře a krále Františka Josefa I.	545
—	V říjnu. Po odstoupení vlády Beckovy v čele prozatímného ministerstva postaven bar. Bienerth	538
1909.	V únoru. Vláda Bienerthova se ustavila trvale	538

POŘAD ČESKÝCH PANOVNÍKŮ.

Bořivoj I., první historický kníže z rodu Přemyslova (asi 870.—895.).
Spytihněv I. (asi 895.—905.).
Vratislav I. (asi 905.—920.).
Václav I. Svatý (920.—929.).
Boleslav I. (929.—967.).
Boleslav II. (967.—999.).
Boleslav III. (999.—1002.).
Vladivoj, polský Piastovec (1002. až 1003.).
Boleslav III. po druhé (1003.).
Boleslav Chrabrý, Piastovec (1003. až 1004.).
Jaromír (1004.—1012.).
Oldřich (1012.—1037.).
Břetislav I. (1037.—1055.).
Spytihněv II. (1055.—1061.).
Vratislav II., od roku 1086. král toho jména I. (1061.—1092.).
Kunrat (1092.).
Břetislav II. (1092.—1100.).
Bořivoj II. (1100.—1107.).
Svatopluk (1107.—1109.).
Vladislav I. (1109.—1117.).
Bořivoj II. po druhé (1117.—1120.).
Vladislav I. po druhé (1120.—1125.).
Soběslav I. (1125.—1140.).
Vladislav II., od roku 1156. král toho jména I. (1140.—1173.).
Fridrich (1173.).
Soběslav II. (1173.—1178.).
Fridrich po druhé (1178.—1190.).
Kunrat Ota (1190.—1191.).
Václav II. (1191.—1192.).
Přemysl Otakar I. (1192.—1193.).
Břetislav Jindřich, biskup Pražský (1193. až 1197.).
Vladislav III. (1197.).
Přemysl Otakar I. po druhé (1197. až 1230.). On i jeho nástupcové trvale králi.
Václav I. (1230.—1253.).
Přemysl Otakar II. (1253.—1278.).
Václav II. (1278.—1305.).
Václav III. (1305.—1306.).
Rudolf I. z rodu Habsburského (1306 až 1307.).
Jindřich Korutanský (1307.—1310.).
Jan, zakladatel rodu Lucemburského v Čechách (1310.—1346.).
Karel I., Otec vlasti (1346.—1378.).
Václav IV. (1378.—1419.).
Čechy bez krále (1419.—1436.).
Sigmund (1436.—1437.).
Albrecht II. z rodu Habsburského (1438. až 1439.).
Ladislav Pohrobek (1440.—1457.).
Jiří Poděbradský (1458.—1471.).

Vladislav II. Jagelovec (1471.—1516.).
Ludvík (1516.—1526.).
Ferdinand I. z rodu Habsburského (1526. 1564.).
Maxmilian I. (1564.—1576.).
Rudolf II. (1576.—1611.).
Matiáš (1611—1619).
Ferdinand II. (1619.—1637.)
Ferdinand III. (1637.—1657.).
Leopold I. (1657.—1705.).
Josef I. (1705.—1711.).
Karel II. (1711.—1740.).
Marie Terezie (1740.—1780.).
Josef II. z rodu Habsbursko-Lotrinského (1780.—1790.).
Leopold II. (1790.—1792.).
František I. (1792.—1835.).
Ferdinand V., Dobrotivý (1835.—1848.).
František Josef I. (od 2. prosince 1848. až do nynějška).

Rodokmen, znázorňující posloupnost českých rodů panovnických.

Václav II., král český † 1305.

Václav III., poslední Přemyslovec † 1306.

Eliška, manžel Jan Lucemburský.

Karel I.

Václav IV.

Sigmund.

Alžběta, manžel Albrecht II., vévoda rakouský.

Ladislav Pohrobek.

Alžběta, manžel Kazimír IV. král polský.

Vladislav II., král český.

Ludvík.

Anna Jagelovna, manžel Ferdinad I.

REJSTŘÍK JMEN OSOBNÍCH.

(Číslice za jménem udávají stránku; číslice v závorce letopočet.)

Abrahamowicz David, místopředseda sněmovny, 534.
Adámek Bohumil, básník, 559.
Achilles Český, Břetislav I., 50.
Albrecht I., syn Rud. Habsburského, král Německý, (1297.) 112, (1292.) 113, 114, (1305.) 115, (1306.) 119, 120, (1307.) 121, († 1308.) 122.
Albrecht V., vév. Rakouský, král Český (1420.) 224, (1424.) 257, 258, (1427.) 263, (1435.) 283; (1437.) 292, 293, († 1439.) 293.
Albrecht, vév. Bavorský, (1440.) 294, 297.
Albrecht, arcikníže Rakouský, (1498.) 311, (1462.) 317.
Aleš Mikuláš, malíř, 580, 583.
Alexandr V., papež, (1409.) 179, († 1410.) 180.
Alžběta, druhá choť Václava II., (1306.) 119, 120, 122.
Alžběta Pomořanská, čtvrtá manželka Karla I. (1363.), (1368.) 151, 155.
Alžběta, dcera kr. Sigmunda, 584, 292, (1440.) 297.
Alžběta, manž. Fridr. Falckého (1619.) 388.
Ambrož, farář hradecký (1420.) 223; (1436.) 287.
Anežka Česká, dcera Přemysla I., 92.
Anežka, dcera Přemysla Ot. II. (1279.) 108.
Anger Moric, hud. skladatel 569.
z Anhaltu Kristian mladší, (1620.) 395.
z Anhaltu Kristian. 381 (1620.) 392, 394, 396.
Anna, choť Jindř. Korutanského (1306.) 119, (1307.) 120, (1309.) 123, (1310.) 127.
Anna Falcká, druhá manželka Karla I., (1349.) 138, († 1353.) 142.
Anna Svídnická, třetí manž. Karla I. (1353.) 142, (1355.) 143, († 1362.) 151.
Anna, dcera Karla I., 155, 176.
Anna, dcera kr. Vladislava II., choť kr. Ferdinanda I., 334, 337; (1515.) 345, (1527.) 346, († 1547.) 362.
Arbes Jakub, spisovatel, 552.
Archleb Luděk, básník, 560.
Armin, kníže Cherusků, 4.
Arnim, saský vojevůdce, (1631.) 413.
Arnošt, vojvoda (849.) 21.
Arnošt z Pardubic, viz z Pardubic A.
Arnulf, král německý, 30.
Arnulf, vévoda Bavorský 33.
z Arrasu Matyáš (1344.) 136.
Attila, král hunský († 453.).
z Aufenšteina páni (1309.) 123.
z Aufenšteina Jindřich (1310.) 124.
August III., kurfirst Saský, (1741.) 452.
Augusta Jan, biskup českobratrský (1547.) 358.
Augustin, biskup Rábský, (1458.) 311.
Augustinov Mikuláš, rada královský (1409.) 179.
Auředníček Otakar, básník, 551.
Axel viz z Oxenstierna.

Babánek Karel, básník, 551.
Badeni Kazimír hr., rak. státník a ministr, 533.
Bach Alexandr, ministr (1852.) 520, 521, (1854.) 539, 540.
Balbín Bohuslav 437, 440.
Balšánek Antonín, stavitel 574.
Banér Jan, švédský generál, (1639.) 422, 423, († 1641.) 424, 428.
Barák Josef, novinář, 590.
Barbora, choť krále Sigmunda, (1436.) 285; (1437.) 292.
z Barchova Barchanec Bernard († 1547.) 356.
Bartoněk V., malíř 585.
Barvitius Antonín, stavitel 573, 589.
Batu, chán Tatarský (1241.) 93, 94.
Bavor, viz ze Strakonic.
Beck Max Vladimír, rak. státník a ministr, 537, 538.
Beckovský Jan 437.
z Bechyně Tobiáš, biskup Praž. (1280.) 109.
z Bechyně Tobiáš, pán Český (1307.) 120, 121.
Bela IV., král Uherský, (1241.) 94, 96, (1260.) 102.
Bela, syn Bely IV., (1264.) 102.
Belcredi hrabě Richard, ministr (1865.) 524.

Belle-Isle, maršálek franc., (1742.) 453, 454.
z Bělovic Kuneš, hejtman Sirotčí (1426.) 260.
Bělský Quido, stavitel 573.
Bendelmayer B., stavitel, 574.
Bendl Karel, hud. skladatel, 566.
Benedikt IX., papež 54.
Benedikt XIII., papež (1409.) 179.
Beneš Třebízský Václav, spisovatel 551, 590.
Berghauer Jan Tomáš Vojtěch 437.
Bergler J., řed. malířské akademie, 578.
z Bergova pán (1309.) 124.
Bernard Výmarský (1633.) 417, (1634.) 418.
Betlen Gabriel, kníže Sedmihradský (1619.) 391, (1620.) 394, 395, 396; (1621.) 397, (1626.) 403, 404.
Beust baron Fridrich Ferdinand, ministr (1867.) 528; (1871.) 529, 559.
z Bezdružic, viz Harant K.
Bezruč Petr, básník, 549.
Bienerth Richard bar., min. rak., 538.
Bílek Jakub, kněz Českých Bratří (1547.) 358.
Bílek František, sochař, 592.
z Bilenberka Sobek Ferd. Matouš, biskup Hradecký (1664.) 436.
z Bilíny Jakoubek, vůdce Táb. (1426.) 260.
Biskupec, viz z Pelhřimova M.
Bismark Otto Eduard Leopold (1866.) 527.
Blahoslav Jan, biskup českobratrský, 367.
Blanka, choť Karla I. (1347. — † 1348.) 138.
Blodek Vilém, hud. skladatel, 564, 567.
Boček, viz z Poděbrad.
Bočkaj Štěpán (1604.—1606.) 372.
Boleslav I., Ukrutný, kníže Český, 32, (935.) 34, 37, 38, (955.) 39, († 967.) 39, 40, 42.
Boleslav II. Pobožný, syn Bol. I., (967.) 40, (973.) 40, 41, 42, 43, 45, († 999.) 46, 50.
Boleslav III. Ryšavý, syn Bol. II., (999.) 46, (1003.) 49.
Boleslav Chrabrý, kníže Polský, syn Mečislava I., 43, (1000.) 46, (1003.) 49, († 1025.) 50, 53.
Boleslav III., Křivoústý, kníže polský (1108.) 63, (1110.) 66, (1115.) 69.
Bonaparte, viz Napoleon.
Bonifác VIII., papež (1301.) 114.
Bonifác IX., papež (1393.) 166, 68.
Borecký Jaromír, básník a hud. kritik, 549, 569.
Bořivoj kníže Český (870.) 28 30, 34.
Bořivoj II., bratr Břetislava II. (1099.) 62, (1107.) 63, 65 (1110.) 66, (1117. — † 1124.) 69.
z Boskovic Jan Šembera (1420.) 234.
z Botenštejna Konrád, vrah Václava III., (1306.) 116.
Bozděch Emanuel, spisovatel, 559.
Božena, dcera Křesinova, 50.
Božetěch, opat, 61.
Božetěcha, manželka Kosmasa letopisce, 70.
Bráf Albín dr., český politik a rak. ministr, 538.
Brahe Tycho de, hvězdář, 366.
Branberger dr., hud. kritik, 569.
Brandl Petr Jan, 442.
z Brandýsa Jiskra Jan, (1437.) 287; (1440.) 297.
Breda, hrabě, 443.
Brokoff Ferdinand, sochař, 442.
Brokoff Jan, sochař, 442.
Brown hr. Maximilian, (1756.) 458.
Brožík Václav, malíř, 581, 582.
Brus Antonín z Mohelnice, arcibiskup pražský, 362, 365.
Břetislav I., syn Oldřichův, (1028.) 50, 51, (1037.) 52, 53, (1038.—1039.) 53, (1040. —1041.) 54, († 1055.) 55.
Břetislav II., syn Vratislava II., 59, 61, (1091.—† 1100.) 62.
Břetislav, syn Břetislava II., (1130.) 72.
Břetislav Jindřich, biskup Pražský (1193.) 80.
Březan Václav, kronikář, (1611.) 379.
Březina Otakar, básník, 549.
z Březové Vavřinec, kronikář (1420.) 235.
Bubák Alois, malíř, 585.
z Budova Budovec Václav (1603.) 371, (1609.) 376, († 1621.) 398.
z Buchova Zbyněk, hejtman Táborský (1420.) 220, (1421.) 244, 245.
Buquoi Albert Karel (1741.) 452.
Buquoy Karel, generál císařský (1618.) 386, (1619.) 387, (1620.) 394, 395, 397.
Buttler Walter (1634.) 418.

Caesar Julius 3.
Carjaval Jan, kardinál (1448.) 301.
de Causis Michal (1412.) 183, (1414.) 188, (1415.) 194, 199.
Cesarini Julian, kardinál (1430.) 269, (1431.) 270, (1432.) 273.
z Cimburka Ctibor Tovačovský 331.
Clary-Aldringen hr., rak. ministr, 535.
Cola di Rienzi, viz Rienzi.
Colin Alexandr, sochař 575.
Colloredo Jan, hrabě (1634.) 421, (1648.) 433.
z Colony Odo, pozdější papež Martin V. (1417.) 201.
Conti hrabě Armand (1648.) 433.
Corvinus, viz Matiáš.
Cyrill sv. Konstantin († 869.) 24, 141.

Čapek Jan ze Sán, hejtman Sirotčí (1433.) 273, 274, (1434.) 278, 280, 281, (1442.) 297.
Čapek Jindřich, sochař (1867.) 589, 591.
Čáslav, bratr sv. Vojtěcha († 996) 43.
z Častolovic Půta (1421.) 245.
Čech, praotec národu 7.
Čech Svatopluk, spisovatel 547, 548, 549.
z Čechorodu Pešina, kanovník 575.
z Čechorodu Tomáš Pešina 437, 440.
Čelakovský František Ladislav 499, 500, 520, († 1852.) 523.
Čelanský Lad. V., hud. skladatel, 567.
z Čenkova Emanuel ryt., básník, 551.
z Čeňova Václav Vlček, (1470.) 324.
Čerklas, viz Tilly.
Čermák Jaroslav, malíř 267, 581.
Černín, zakladatel rodu Černínů 82.
Černín, viz z Chudenic.
Černý Věnceslav, malíř, 586.
Červenka Jan, básník, 551.
Červinka Karel, básník, 551.
Čestmír, vojevoda kníž. Neklana 20.

Dacius, vůdce Milaňanů (1158.) 77.
Dagobert, král Francký (630.) 11.
Dalemil, kronikář 92, 120.
Dampierre Henri Duval, cís. generál (1618.) 386, (1619.) 387.
Daniel, biskup Pražský 81, 85.
Daun Leopold Josef Maria, generál (1757.) 459.
David Karel, krajský hejtman (1743.) 454.
z Dědic Milota, pán moravský (1278.) 106.
Dědina J., malíř, 586.
Dětmar, první biskup Pražský (973.) 41, († 982.) 41, 42.
Dětřichovic Pavel, purkmistr (1437.) 288, (1440.) 294, (1448.) 302.
Dětřišek Buzovic, župan (1110.) 66, 82.
Devereux Walter (1634.) 418.
Dewetter K., spisovatel, 553.
Dientzenhofer K., stavitel 442.
z Dietrichštejna František, kardinál a biskup Olomoucký (1622.) 402.
Dikastus Jiří, administrator, (1619.) 388.
Divíšek Mikeš, viz z Jemniště.
Doblhoff Ant., ministr (1848.) 516.
Dobner Gelasius, piarista 465, (1784.) 476.
Dobrovský Josef 474, (1784.) 476, 497, 503, 579.
Dostál A. B., spisovatel, 551.
Douba Josef, malíř, 585.
Doubravka, dcera Boleslava I. (965.) 39, 43, 46.
Drahoměř, matka sv. Václava 32, 33, 37.
z Dražic Jan, biskup Pražský (1307.) 120.
z Dražova Martinius Samuel, ev. farář týnský (1631.) 414.
Dryák A., stavitel, 574.
Držislav, zakladatel rodu Drslaviců 82.
z Dubé Ondřej 163.
z Dubé Škopek Jindřich (1414.) 189.
z Dubé Václav (1414.) 187, (1415.) 193.
z Dubé Roháč Jan (1421.) 244, (1436.) 287, (1437.) 288, † 291.
z Dubrovníka Šimon, biskup (1420.) 226.
Durynk, vychovatel Vlastislavova syna 20.
Dvořák Antonín, hudeb. skladatel 565, 568, 569.
Dvořák Arne, básník, 561.
Dyk Viktor, básník, 551, 561.
Eberhard, biskup Braniborský 108, 109.
Eduard, princ anglický (1346.) 137.
Eliška Přemyslovna (1306.) 119, 120, (1309.) 122, 123, (1311.) 127, (1316.) 128, (1318.) 129, (1319.) 130, (1323.) 132, († 1330.) 133, 134.
z Emmerberka Schenk Berchtold, pán německý (1278.) 106.
Engelmüller František, malíř, 586.
Engelmüller Karel, spisovatel 553.
Engelšalk, hrabě francký (870. — † 871.) 27.
Engliš Petr, mistr (1432.) 271.
Erben Karel Jaromír 500, 563, 565.
Eugen IV., papež (1431.) 269, (1437.) 287, (1438.) 293, (1442.) 298, (1445.) 300, († 1447.) 300.
Eugen Savojský 443, 447.
Fabricius Filip, písař (1618.) 385.
z Falkenšteina Záviše, Vítkovec 110, († 1290.) 112.
Fanta, malíř 582.
Fastr Otto, básník, 561.
Felix V., papež (1442.) 298.
Ferdinand I., král Český 334, (1526.) 345, (1527.) 346, (1528.) 349, (1529.) 350, (1541.—1547.) 352, 353, 354, 355, (1548.) 358, (1558.) 359, 360, 361, (1562.) 362, († 1564.) 363, 368, 382, 437.
Ferdinand II., král Český 365, 370, 381, (1617.) 382, (1618.) 386, (1619.) 387, 388, 391, (1620.) 392, 394, (1621.) 397, 398, 399, (1622.) 400, 403, (1627.) 405, 406, (1628.—1629.) 409, (1630.) 410, (1631.) 413, 414, (1634.) 418, († 1637.) 421.
Ferdinand III., král Český, (1628.) 409, (1637.) 421, (1640.) 424, (1643.) 427, (1646.) 428, († 1657.) 436, (1653.) 438, 442.
Ferdinand IV., král Český (1646.) 428, 442.
Ferdinand V. (I.), král Český (1835.—1836.) 503, (1848.) 508, 509, 510, 513, 516, 517.
Ferdinand, arcikn., syn Ferd. I. (1549.) 358, 359, (1564.) 363, 365.
Fibich Zdeněk, hudební skladatel 566.
Fiedler František dr., český politik a rakouský ministr 538.
Filibert, biskup konstantský (1433.) 273, 275, (1434.) 281, (1435.) 283, (1436.) 286, (1437.) 287, 288, († 1439.) 297.
Filip Švábský, král Německý (1198.) 86.
Filip, lantkrabě Hesský (1546.) 352, (1547.) 354.
Filip V., král Španělský (1741.) 452.
z Finberka Václav, spisovatel 552.
Flos František, spisovatel 552.
Foerster Jos. B., hud. skladatel 567, 569, 570.
Fořt Josef dr., český politik a rakouský ministr 537.
František I., Lotrinský, (1736.) 448, (1741.) 452, (1742.) 453, (1745.) 457, († 1765.) 459.
František I. (II.), král Český, (1792.) 482, (1804.) 487, (1805.) 488, (1813.—1815.) 491, (1815.—1829.) 492, 494, (1816.—1818.) 498, († 1835.) 503, 504.
František Josef I., císař Rakouský, (1848.) 517, (1851.) 520, (1859.) 523, (1865.) 524, (1866.) 540, 545, 556, 578, 586.
František Karel, otec Františka Josefa I. (1848.) 517.
Freiszleben baron (1680.) 443, 444.
Fridrich Barbarossa, císař Německý (1152., 1156., 1158.) 74, 77, 78, 79, 80.
Fridrich Bojovný, markrabí Míšenský (1421.) 247.
Fridrich II. Bojovný, vév. Rakouský (1240.) 92, († 1246.) 94.
Fridrich Brandeburský, viz Fridrich Hohenzollernský.
Fridrich Falcký, král Český (1619.) 388, 391, (1620.) 392, 394, 395, 396, 397, 400, 402.
Fridrich Hohenzollern., kurfirst braniborský (1427.) 264, (1430.) 268, (1431.) 269.
Fridrich Krásný, vév. rakouský (1307.) 120, 121, (1308.) 122, (1314.) 128, 129, (1322.) 131.
Fridrich, syn Vladislava II. (1173.) 77, 78, 79, (1185.) 80, († 1190.) 80.
Fridrich II., císař Německý (1212.) 86, (1246.) 91, 104.

Fridrich III., císař Německý (1442.) 297, (1444.) 299, (1446.) 300, (1448.) 301, (1451.) 303, 304, (1457.) 310, (1458.) 311, (1460.) 312, (1462.) 317, (1467.) 321, (1468.) 322, (1470.) 325, (1477.) 329, 334.
Fridrich II., král Pruský (1740.) 451, (1741.—1742.) 453, (1744.) 454, (1748.) 457, (1757.) 458, (1757.—1763.) 459, (1777.—1779.) 460
z Friedberka Ojíř, milec Václava I. (1237.) 92.
Friml R., hud. skladatel 569.
Fügner Jindřich, zakladatel spolků sokolských 591.
Führer Robert, hud. skladatel 569.

Gallas Matiáš, cís. generál (1634.) 418, (1639.) 423, 424, (1642.) 427.
Gautsch Pavel, svob. pán, rakouský ministr 532, 534, 535, 536.
Geraldino Robert (1634.) 418
Gerson Jan, kancléř university Pařížské (1414.) 186.
Gerstner František Antonín, professor 570.
Gertruda, dědička Babenberků (1246.) 94.
Geyza, chán maďarský 42.
Goluchowski hrabě Agenor, ministr (1860.) 524.
Gordon Jan (1634.) 418.
Götz Jan, cís. generál († 1645.) 428.
Gregora Čeněk, hud. skladatel 569.
Grégr Eduard dr., český politik 530.
Grégr Julius dr., český politik 530.
Grojský Viprecht (1081.) 56, 59.
Guido, kardinál 78.
Gustav Adolf II., král Švédský (1630.) 410, (1631.) 413, 414, († 1632.) 415, 424.

Habětínek Karel, ministr spravedlnosti (1871.) 529.
Hadrian II., papež (867.) 23.
Hájek Václav z Libočan, kronikář Český († 1558.) 12, 437.
Hálek Vítězslav, spisovatel 546, (1862.) 556, 559, 590.
Hammerschmied Jan Florian, 437.
Harant Kryštof z Polžic a Bezdružic († 1621.) 398.
z Hardeka Jan, purkrabí (1425.) 259.
Harrach Arnošt Vojtěch, arcibiskup Pražský (1622.) 401, (1648.) 430, 438.
Hartl Jindřich, hud. skladatel 569, 570.
z Hasenburka Zbyněk Zajíc, arcibiskup Pražský 170, (1403.) 176, 178, (1410.) 180, († 1411.) 181.
z Hasenburka Zbyněk Zajíc, správce (1444.) 299.
Hatzfeld Melchior, cís. generál (1644.) 427, (1645.) 428.
Havlíček Borovský Karel, spisovatel (1848.) 509, (1851.) 521.
Havránek Bedřich, malíř, 585.
Hein (1862.) 524.
Hejda Frant. K., spisovatel 552.
Heller Saturnin, architekt 573.
Hellich Josef, malíř 580.
Herben Jan dr., spisovatel 552.
Hergesell F., sochař 590.
Herites František, spisovatel 552.
Herold Josef dr., politik 538.
Herrmann Ignát, spisovatel 552.
Heřman, biskup Pražský 63.
z Heslova Mikuláš Dačický, kronikář 369.
Heyduk Adolf, básník 546, 570.
Hilarius, děkan (1467.) 321.
Hilbert Jaroslav, básník 561.
Hilbert Kamil, architekt 575.
z Hiršova Myslík Sigmund, plukovník (1640.) 424.
Hladík Václav, spisovatel 553
Hlas Jan, viz z Kamenice.
Hlaváček Karel, básník 551.
Hlávka Josef, stavební rada 542, 576.
Hněvsa, vrah sv. Václava (935.) 37.
Hofbauer A., malíř 585.
Hoffman Karel, hud. skladatel 569.
Hoffmann, ředitel stavovského divadla (1849.) 555.
Hoffmeister Karel, hud. skladatel 559.
Hohenlohe Jiří (1620.) 392, 396.
Hohenlohe Konrad kn., rak. ministr 537.
Hohenwart hrabě Karel, ministr (1871.) 526, 529.
Holeček Josef, spisovatel 552.
Hollar Václav, rytec 442.
Holý Josef, básník 551.
Homoň, vrah sv. Ludmily (921.) 32.
Horák A. V., hud. skladatel 567.
Horák V. E., hud. skladatel 569.
Horáková Abigail, spisovatelka 561.
Horálek Emil, malíř 584.
z Horky Pardus Jan, hejtman Táborský (1433.) 273, (1434.) 275.
Horník Otakar, hud. skladatel 569.
Hostinský Otakar dr., kritik a spisovatel 569.
Hostivít, kníže Český 16, († 870.) 28.
Hošek Fr., sochař 590.
Houska Martin, Loquis, kněz (1421.) 241.
z Hradce Adam, nejv. kancléř (1523.) 340.
z Hradce Menhard (1427.) 266, (1434.) 276, 277, 281, (1436.) 286, (1437.) 288, 291, 293, (1440.) 294, (1446.) 300, († 1449.) 302.
Hrazdira C. M., hud. skladatel 567.
Hřímalý Vojtěch, hud. skladatel 567.
Hromádka Jan z Jistebnice, vůdce táborský (1420.) 216, († 1421.) 237.
Hron, zakladatel rodu Hronovicův 82.
Hruška František, hud. skladatel 569.
Hudeček Antonín, malíř 586.
Huller Sigmund, podkomoří 164.
Hunyady Jan, správce Uher (1456.) 308.
Hunyady Ladislav, syn předešlého († 1457.) 308.
Hurban-Vajanský Svetozar, básník slovenský 562.
Hus Jan, mistr 163, (1369.) (1393.) 172, (1396.—1400.) 175, (1403.) 176, 177, 178, (1409.) 179, (1410.) 180, (1411.) 181, (1412.) 182, 183, 184, (1413.) 185, (1414.) 186, 187, 188, 189, (1415.) 190, 193, 194, († 1415.) 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 207, 211, 212, 219, 222, 246, 294, 339.
z Husi Mikuláš, vůdce Husitů (1419.) 214, (1420.) 219, 220, 234, 236, † 237.
Hynais Vojtěch, malíř 582.
Hynek, syn Jiřího Poděbradského (1462.) 317.

Chelčický Petr, zeman, původce Jednoty českobratrské 314.
Chittusi Antonín, malíř 585.
z Chlumčan Matěj Landa, hejtman Písecký (1432.) 271, (1433.) 273.
z Chlumu Jan (1414.) 187, 189, (1415.) 193, 194.
z Chlumu Jindřich, Lacenbok (1414.) 187.
z Chlumu, viz Slavata Vilém.
Chmelenský Josef Krasoslav spisovatel (1826.) 563.
Chotek hrabě Rudolf (1741.) 452, (1789.) 479, 504.
Chotek hrabě Bohuslav, místodržící (1871.) 529.
z Chudenic Černín Diviš, († 1621.) 399.
z Chudenic Černín P. Vojtěch, (1741.) 452.
Chval, viz z Machovic.
Chvála Emanuel, hud spisovatel, 569.

Ignác z Loyoly, zakladatel řádu Tovaryšstva Ježíšova 359.
Illov Kristian, vojevůdce, († 1634.) 418.
Innocenc III., papež, (1204.) 86, (1249.) 95.
Innocenc IV., papež 100.
Innocenc VII., papež 178.

Jablonský Boleslav 500.
Jahn Methoděj, spisovatel, 552.
Jakub I., král Anglický (1619.) 388; (1620.) 392; (1622.) 402.
Jan, syn Tistův, Vršovec (1109.) 65.
Jan, vév. Bavorský (1427.) 264.
Jan Fridrich, kurfirst Saský (1546.) 352, (1547.) 353.
Jan Jiří, kurfirst Saský, (1618.) 386, (1619.) 387, (1620.) 391; (1621.) 397; (1631.) 413, 432.
Jan Lucemburský, král Český (1310.) 124, (1311.) 127, (1316.) 128, (1318.) 129, (1319.) 130, (1327.—1329.) 131, 132, (1333.) 133, (1344.) 135, (1346.) 136, († 1346.) 137, 138.
Jan Jindřich, syn Jana Lucemb. (1349.) 142, 152, 160.
Jan, syn Karla I. 152, (1394.) 167, († 1396.) 168.
Jan Rakouský, Bezzemek (1308.) 122.
Jan Sigmund, kníže Sedmihradský 362.
Jan VIII., papež 28, (880.) 29.
Jan XXII., papež 132.
Jan XXIII., papež, (1410.) 180, (1412.) 182, 183, (1413.) 185, (1414.) 186, 188, (1415.) 190, 193.
Janáček Leoš, hud. skladatel, 567.
z Janova Matěj, kazatel 163, 175, 200.
Janova, malíř, 565.
z Janovic Petr (1434.) 277.
Jansa Václav, malíř, 584, 585.
Jaromír, syn Boleslava II., 46, (1003.) 49, (1004.—1012.) 50, 52.
Jaromír, syn Břetislava I., 55, 56.
Jaroslav ze Šternberka, viz ze Šternberka Jaroslav.
Javůrek K., malíř, 579.
z Jelení Václav, měšťan pražský, († 1547.) 356.
z Jemniště Divíšek Mikeš, nejvyšší mincmistr, (1420.) 235.
Jenewein Felix, malíř, 584.
z Jenštejna Jan, arcibiskup, (1379.) 164.
Jeroným Pražský, mistr, 176, (1412.) 182, (1415.) 190, 198, 199, († 1416.) 200, 201, 202, 212, 246.
Jeřábek František Věnceslav, básník dramatický, 559.
Jesenská Růžena, básnířka, 553.
Jesenský, viz Jessenius.
Jessenius Jan, lékař, († 1621.) 399.
Jindřich z Belfortu, legát, (1427.) 264, (1429.) 267.
Jindřich Břetislav, biskup pražský a kníže český, (1193.—† 1197.) 89.
Jindřich Jindřich, hud. skladatel, 569.
Jindřich Korutanský, kr. český, (1306.) 119, (1307.) 120, 121, (1308.—1309.) 122, 123, (1310.) 124, 127.
Jindřich Lev, vév. saský, (1147.) 74.
Jindřich, syn Jiří Poděbradského, (1462.) 317.
Jindřich Pobožný, kníže slezský († 1241.) 93, 94.
Jindřich I. Ptáčník, král německý, (928.) 34, 38, 39.
Jindřich II., Svatý, císař německý, (1002.) 46, (1004.) 50
Jindřich III., císař německý, 53, (1040.—1041.) 54.
Jindřich IV., král německý, (1075. — 1081.) 56, 59, 61, (1099.) 62, 71.
Jindřich V., král německý, 62, (1107.) 63, (1109.) 64, 65, (1110.) 66, 69.
Jindřich VI., syn Bedřicha Rudovousa, císař německý, (1192.) 80, († 1197.) 86.
Jindřich VII., král německý, (1309.) 123, (1310.) 124, († 1313.) 127.
Jindřich IV., král francouzský, 314, 381.
Jiránek Alois, hud. skladatel, 569.
Jirásek Alois, spisovatel, 551, 560.
Jireček Josef, ministr vyučování, (1871.) 529.
Jiří z Poděbrad, král český, (1435.) 282, (1437.) 291, (1440.) 294, (1444.) 298, 299, (1445.) 300, (1448.) 301, (1449.) 302, (1450.) 303, (1453.) 304, (1454.) 307, (1454. — 1457.) 308, 309, (1458.) 310, 311, (1459.—1460.) 312, 313, 314, (1461.) 315, (1462.) 316, 317, (1463. — 1465.) 318, 319, (1466.) 320, (1467.) 321, (1468.) 322, (1469.) 323, (1470.) 324, († 1471.) 325, 326, 329, 332, 333, 336, 345, 361, 364, 380, 591.
Jiskra viz z Brandýsa.
z Jistebnice, viz Hromádka Jan.
Jitka, choť Břetislava I., 50, 51, 55.
Jitka, choť Václava II., (1279.) 108, (1287.) 111.
Johanna Bavorská, manželka Václava IV., († 1389.) 166.
Johanna z Rožmitálu, choť krále Jiří Poděbradského, (1458.) 311, (1470.) 324, (1473.) 326, († 1475.) 329.
Jonáš Karel, spisovatel, 561.
Josef I., král český, (1705.—† 1711.) 447, 448.
Josef II., král český, císař německý, 459, 464, 465, (1770.) 467, (1780.) 471, (1781.) 472, 473, (1784.) 474, 475, 476, 477, (1788.) 478, (1789.) 479, († 1790.) 480, 481, 482, 487, 494, 495, 516, 519, 520, 553, 570, 578.
Jošt, markrabí moravský, 152, (1394.) 166, (1396.) 168, (1403.) 170, († 1411.) 186.
Judita, choť Vladislava II., 148.
Jungmann Josef, spisovatel, 463, 497, 498, 500, 579, 589.

Jurkovič Dušan, architekt, 574.

Kàan z Albestu Jindřich, hud. skladatel, 567, 569.
Kafka Bohuslav, sochař, 592.
Kaizl Josef dr., český politik a rak. ministr, 535.
Kalixt III., papež, (1455.) 308, († 1458.) 312.
Kalvin Jan, reformátor, 380.
Kalvoda A., malíř, 586.
z Kamenice Jan Hlas, (1420.) 237.
Kamínek Karel, básník, 553, 561.
Kaminský Bohdan, básník, 550.
Kapistrán Jan, mnich, (1452.) 303, 307.
Kaplíř Kašpar, viz ze Sulevic.
Karásek Jiří ze Lvovic, spisovatel, 551, 561.
Kardinál viz z Renštejna.
Karel Veliký, císař římsko-německý († 814.) 19, 20, 142.
Karel, vnuk Karla Velikého, (843.) 20.
Karel, syn Ludvíka Němce, (869.) 24.
Karel Robert, král uherský, (1301.) 114.
Karel, syn Ferdinanda I., (1564.) 363, 365, 382.
Karel I. (IV.), král český a císař německý, (1316.) 128, (1319.) 129, (1327.) 131, (1323.) 132, (1333.) 133, 134, (1338. — 1344.) 135, 136, (1346.) 137, (1347.—1348.) 138, 139, 140, 141, (1349. až 1353.) 142, (1354.—1355.) 143, 144, (1356.—1357.) 147, 148, (1364.) 149, 150, (1365. až 1373.) 151, († 1378.) 152, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 160, 161, 163, 176, 212, 231, 292, 310, 313, 366, 575.
Karel V., císař německý, (1546.) 352, 353, (1547.) 354, (1552.) 358, (1558.) 359.
Karel II., (VI.), král český, 154, 443, (1711.) 447, (1713.—† 1740.) 448, 451.
Karel, kurfirst bavorský, (1741.) 452, 453, (1743.) 454.
Karel VII., císař německý, (1744.) 454, († 1745.) 457.
Karel VII., král francouzský, (1457.) 308, 310.
Karel Gustav, falckrabě, (1648.) 432, 433.
Karel Emanuel, vév. savojský, 381, (1618.) 386, (1619.) 388, (1620.) 392.
Karel, vév. lotrinský, (1742.) Karel Emanuel, král sardinský, (1741.) 452, 453, 454, (1757.) 458.
Karloman, syn Ludv. Němce, (869.—870.) 24, (872.) 27.
Kateřina, dcera Karla I., 148.
Kateřina, dcera Jiří z Poděbrad, (1458.) 310.
Katvald, kníže gotský, (r. 17. po Kr.).
Kazi, dcera Krokova.
Kazimír, kníže polský, (1054.) 54.
Kazimír, bratr Vladislava II., krále pol., (1438.) 293, král polský, (1457.) 310, (1463.) 318, (1466.) 320, (1469.) 324, (1471.) 326, (1475.) 329.
Kepler Jan, hvězdář, 366.
Khlesl Melichar, biskup vídeňský, 371, (1606.) 372.
Kinský hrabě František, (1774.) 465, (1781.) 476.
Kinský Vilém, (1611.) 378, (1633.) 417, († 1634.) 418.
Klášterský Antonín, básník, 549.
Klecanda Jan, spisovatel, 553.
Klem viz Ruprecht Falcký.
z Klenového Přibík, (1434.) 276, (1446.) 300.
Klicpera Kliment Václav, spisovatel, 554.
Kliment VI., papež, (1344.) 136, (1347.) 139.
Kliment VII., papež, 160.
Kliment XIV., papež, (1773.) 463.
Klose Antonín, básník, 551.
Klostermann Karel, spisovatel, 552.
Klouček, malíř, 582.
Klusáček K., malíř, 584.
Knittl Karel, hud. kritik a spisovatel, 569.
Knüpfer Beneš, malíř, 585.
Konrád, opat zbraslavský, (1306.) 115, (1309.) 123, (1310.) 124.
Konrád II., císař německý, (1031.) 50.
Konrád III. Hohenštaufský, císař německý, (1142., 1147.) 73, († 1152.) 74.
Kocel, kníže pannonský, 23.
Kocian Jaroslav, houslista, 569.
Kojata, župan, 56.
Kolár Josef Jiří, básník dramatický, 555, 559, 561, 589.
Kolárová Anna, roz. Manetínská, choť spisovatele Jos. Jiří Kolára, 555.
z Kolína Štěpán, mistr, 171.
Kollár Jan, 499, 500, († 1852.) 523, 559, 561.
Kolman Karel, básník, 561.
Koloman, král uherský (1108.) 63, 64.
Kolovrat-Krakovský Filip, (1741.) 452.
Kolovrat František hrabě, zakladatel musea, 542.
z Kolštejna Hynek, (1420.) 237.
Komenský Jan Amos, poslední biskup českobratrský, (1627.) 408, (1648.) 433, 440, 589.
Königsmark Jan Krištof, švédský generál, (1646.) 428, 429, (1648.) 430, 432.
Konopišťský, viz ze Šternberka Zdeněk.
Konstantin, sv. Cyrill, (863.) 22, (867.) 23, († 869.) 24.
Koranda Václav, kazatel, (1419.) 213, (1462.) 316.
Körber Arnošt šl., rak. ministr, 535.
Kosmák Václav, spisovatel, 551.
Kosmas, biskup pražský, 61, 62.
Kosmas, první dějepisec český, 7, 10, 12, 19, 50, 64, 66, († 1125.) 70, 73, 85.
Kostka viz z Postupic.
Kotěra J., architekt, 574.
Koubek Pravoslav Jan, 520.
Koula J., architekt, 578.
Kounic Václav Antonín, (1748.) 457.
Kovařovic Karel, hudební skladatel, 567.
Kozina Sladký Jan, 590.
Krajíř Lipold, (1420.) 233, (1421.) 248.
Královec Jan, hejtman sirotčí, (1426.) 260.
Kramář Karel dr., místopředseda posl. sněmovny, 534.
Kramerius Václav Matěj, 496.
Kranner Josef, stavitel, 575, 588.
Krása Jan, měšťan pražský, († 1420.) 221, 222.
Krásnohorská Eliška, básnířka, (1870.) 547, 548.
Krchlebec Mikuláš, purkrabí zvíkovský, (1434.) 278.
Kristian, král Dánský, (1622.) 402, (1629.) 409.
Kristina, dc. Gustava Adolfa, (1632.) 415, (1648.) 432.
Krok, (druhá pol. 7. století) 12.
z Kroměříže Milič Jan, viz Milič.
Kronbauer J. R., spisovatel, 553.
Krušina Josef, viz ze Švanberka.
Krušina, viz z Lichtenburka.

Křesina, otec Boženy, 50.
Křesomysl, kníže český, 16.
Křišťan (Strachkvas), mnich a legendista, 38, 70.
Kříž, měšťan pražský, (1391.) 163.
Křížanecký Rudolf, architekt, 578.
Kubát Norbert, hud. skladatel, 569.
Kubelík Jan, houslista, 569.
Kukučin Martin, slovenský spisovatel, 562.
Kunhuta, choť Václava I., (1228.) 87.
Kunhuta, dcera markraběte braniborského, (1261.) 102.
Kunhuta, choť Přemysla O. II., (1261.) 102, (1276.) 104, (1278.) 107, (1279.) 108, 110, († 1285.) 111.
Kunrát, syn Břetislava I., 55, 61.
Kunrát, údělný kníže znojemský, (1142.) 73.
Kunrát Ota, syn Kunráta Znojemského, 79, (1185.) 80.
z Kunvaldu Pešík, (1437.) 288, (1440.) 294, (1448.) 302.
Kupecký Jan, malíř, 442.
Kuttnauer Jan, purkmistr, († 1621.) 399.
Kvapil Jaroslav, básník, 549, 560.
Lacenbok, viz z Chlumu Jindř.
Ladecký Jan, básník, 560.
Ladislav Svatý, král uherský, 59.
Ladislav, uherské jméno Václava III., (1301.) 114.
Ladislav, král neapolský, (1411.) 182.
Ladislav Pohrobek, král český, (1440.) 293, 297, (1444.) 299, (1446.) 300, (1448.) 301, (1451.) 303, (1453.) 304, (1454.) 307, († 1457.) 308, 309, 345.
Lang Filip, komorník Rud. II., (1600.) 370.
Lanoy, jezovita, (1603.) 371.
Lanz, probošt litoměřický, 55, 56.
Laub Ferdinand, hudebník, 569.
Laudon Gideon, vojevůdce, (1759.) 459, (1777.) 460, (1789.) 480.
Lauffer E., malíř, 580.
Laurin z Tábora, (1432.) 271.
z Lažan Lefl Jindřich, (1414.) 185.
Leda Josef, básník, 561.
Leger Karel, básník, 550.
Leopold, arcikníže, biskup pasovský, (1610.) 377, (1611.) 378, 379.
Leopold I., král český, (1657.) 442, (1680.) 444, († 1705.) 447, 467.
Leopold II., král český, (1790.) 480, (1791. — † 1792.) 481, 482, 487, 543, 579.
Leopold II., markrabě rakouský, (1082.) 59.
Leopold Vilém, bratr Ferd. III., (1639. — 1642.) 424, (1644.) 427.
z Leslie Walter, cís. důstojník, (1634.) 418.
z Lešehradu Emanuel šl., básník, 551.
Lev III., papež, (800.) 19.
Levý Václav, sochař, 587, 589, 592.
Lhota Antonín, malíř, 579, 580.
z Liboslavě Hlavsa, primas, (1524.) 340.
Libuše, kněžna česká, 12.
Liebscher Adolf, malíř, 581.
Liebscher Karel, malíř, 582.
z Lichtenburka Oldřich, (1307.) 121.
z Lichtenburka Krušina Hynek, (1420.) 223, 234.
z Lichtenštejna Karel, (1607.) 372, (1620.) 397, (1621.) 398, (1622.) 402.
z Lipé Jindřich, kr. podkomoří, (1307.) 121, (1309.) 122, (1315.) 127, (1316.) 128, (1318.) 129, 130, 132, 135.
Liška E. K., malíř, 580, 582.
z Lobkovic Hasištejnský Bohuslav, 331.
z Lobkovic Zdeněk Popel, nejvyšší kancléř, (1609.) 37 376.
z Lobkovic Karel, generál, (1756.) 458.
Lolek Stanislav, malíř, 586.
Lorek, vrah Břetislava II., (1100.) 62.
z Losů Jindřich Otta, († 1621.) 399.
Lothar, syn Ludvíka Pobožného, (843.) 20.
Lothar, vévoda saský a císař německý, 69, (1126.) 71, 72, 78.
Ludmila svatá, (870.) 28, 31, († 921.) 32, 33.
Ludvík, patriarcha aquilejský, (1420.) 226.
Ludvík, král český a uherský, (1490.) 334, (1516.) 337, (1517.—1518.) 338, (1521. až 1523.) 340, (1525.) 341, († 1526.) 342, 345, 346, 349, 380.
Ludvík I. Pobožný, král francký, 20.
Ludvík II. Němec, syn Ludvíka I., (843.) 20, (845.) 21, 22, (867.) 24, (872.) 27, († 875.) 28.
Ludvík Bavorský, král německý, (1314.) 128, 129, 131.
Ludvík Bavorský, kurfirst, (1476.) 321.
Ludvík, vév. bavorský, (1526.) 345.
Ludvík VII., král francouzský, (1147.) 73.
Ludvík XIV., král francouzský, 443, (1680.) 444, (1689.) 447.
Lukes Jan, operní pěvec, 563.
Lumír, pěvec, 569.
Lupáč Martin, farář chrudimský, (1432.) 271, (1433.) 273, (1435.) 283.
Luther Martin, reformátor, 339, 340.
Macan K., hud. skladatel, 569.
Magdalena, dcera francouzského krále Karla VII., (1457.) 308.
Mahen Jiří, básník, 551.
Mácha Karel Hynek, spisovatel, 546.
Machar Jan Svatopluk, básník, 549.
Machek Antonín, malíř, 579.
z Machovic Chval, hejtman táborský, (1420.) 220, (1421.) 244.
Maixner Petr, malíř, 580.
Malát Jan, hud. skladatel, 567.
Malířová Helena, spisovatelka, 553.
Malý Jakub, spisovatel, 542.
Manes Antonín, malíř, 585.
Manes Quido, malíř, 580.
Manes Josef, malíř, 580, 581, 585.
Mansfeld Arnošt, vojevůdce, (1618.) 386, (1619.) 387, (1620.) 392, 396, (1621.) 397, (1622.) 402, (1625.—1626.) 403, 404, (1628.) 409.
Marie Alžběta, dcera Albrechta z Valdštejna, (1634.) 418.
Marie Anna, choť Ferd. V., 503.
Marie Habsburská, choť Ludvíka Jagajla, 334, (1521.) 340, (1526.) 342.
Marie Terezie, (1736.) 448, (1740.) 451, (1741.) 452, (1742.) 453, (1743.—1744.) 454, (1745.—1748.) 457, (1757.) 458, (1757.—1763.) 459, (1777.—1779.) 460, 463, (1768.) 465, (1770.) 466, 467, († 1780.) 471, 472, 474, 475, 476, 478, 481, 482, 491, 495, 520, 539.

Marie Uherská, manželka krále Sigmunda, 166.
Markvart, zakladatel rodu Markvarticů, 82.
Marobud, král markomanský, 3, 4.
Marold Luděk, malíř, 585, 586.
Martin V., papež, (1417.) 201, (1418.) 202, (1420.) 221, (1427.) 263, 264, (1430.) 268, († 1431.) 269.
z Martinic Bořita Jaroslav, (1617.) 382, (1618.) 385.
Martinovský Jan Pavel, kněz, 563.
Mařák Julius, malíř, 582, 584, 585.
Mařatka Josef, sochař, 592.
Masaryk Tomáš G. dr., spisovatel a politik, 534.
Mašek Ladislav, malíř, 584.
Mašek V., malíř, 585.
Matějka Josef, spisovatel, 553.
Matiáš Corvinus, král uherský, (1457.) 308, (1458.) 310, 311, (1459.) 312, (1466.) 320, (1467.—1468.) 322, (1469.) 323, 324, (1470. až 1471.) 325, 326, (1478.) 329, († 1490.) 333.
Matiáš, král český, 370, (1604.) 372, (1608.—1609.) 375, 376, 377, (1611.) 378, 379, 380, (1614.) 381, (1617.) 382, (1618.) 385, († 1619.) 386, 388.
Mauder, malíř, 565.
Max Emanuel, sochař, 587, 588.
Max Josef, sochař, 587, 588.
Maxmilian I., císař německý, (1490.) 334, (1515.) 337, (1516.) 338.
Maxmilian I. (II.), král český, (1549.) 358, (1564.) 363, (1567.—1575.) 364, († 1576.) 365, 368.
Maxmilian, vévoda bavorský, (1620.) 391, 394, 396, 397, (1622.) 403, (1631.) 414, 415, (1633.) 417, (1645.) 428, 432.
Maxmilian Josef, syn Karla VII., (1745.) 457.
Mayer Jaroslav Mar., básník, 561.
Mečislav I., kníže polský, (965.) 39.
Medek Martin, arcibiskup pražský, 365.
Merhaut Jos., spisovatel, 552.
Měšek, kníže těšínský, (1305.) 115.
Metoděj svatý, (363.) 22, (867.) 23, (874.) 24, 27, 28, († 885.) 29, 30, 141.
Metternich Klement Václav, (1813.) 488, (1825.) 492, 494, 504, (1848.) 508, 519, 521.
Michal, císař řecký, (862.) 22.
z Michalovic Jindřich, (1468.) 322.
Mikuláš Augustinov, rada královský, (1409.) 179.
Mikuláš I., cář ruský, (1849.) 518.
Mikuláš V., papež, (1447.) 300, (1453.) 307, († 1455.) 308.
Mikuláš Jindřichův, arcibiskup 298.
z Miletínka Diviš Bořek, (1424.) 257, (1434.) 277, 278, (1437.) 288, 291, († 293.).
Milič Jan z Kroměříže, kazatel, († 1374.) 159, 163, 175, 200.
Miniatti Antonín, cís. plukovník, (1642.) 424.
z Mirandoly Augustin Sanktuarienský, biskup, (1480. až 1493.) 330.
Mlada, dcera Boleslava I., 41.
z Mladenovic Petr, bakalář, (1414.) 187, (1415.) 193, (1416.) 199; mistr, (1446.) 300.
Mnata, kníže český, 16.
Mocker Josef, stavitel, 573, 575, 577.
Mohamed II., sultán turecký, (1456.) 308.
z Mohelnice A., viz Brus.
Mojmír I., kníže moravský, († 846.) 21, 22.
Mojmír II., syn Svatoplukův, (894.) 30.
z Mokrovous Beneš, (1432.) 271, (1434.) 277.
Moor Karel, hud. skladatel, 567.
Morana, bohyně, 10.
Mozart Wolfgang Amadeus, hudební skladatel, 563.
Mrštík Alois, básník, 552, 561.
Mrštík Vilém, básník, 552, 561.
Musil J., hud. skladatel, 569.
z Mühlheimu Jan, zakladatel kaple Betlémské, (1391.) 163.
Mucha Alfons, malíř, 586.
Mutina, Vršovec, († 1108.) 63, 64.
Muttich K. V., malíř, 586.
Mužík Aug. Eug., básník, 550.
Mydlář Jan, kat, (1621.) 399.
Myslbek V. Josef, sochař, 589, 590, 591.
Myslík, viz z Hiršova.
z Mýta Václav, biskup pod obojí, (1435.) 283.
Načerad, velmož, († 1142.) 73.
Napoleon I., Bonaparte, císař francouzský, 487, (1805.) 488, (1813.) 488, 491, 492, 494.
Napoleon III., císař francouzský, (1859.) 523, (1866.) 527.
Nápravník Eduard, hud. skladatel, 567.
Náprstek Vojta, zakladatel Náprstkova musea, 542.
Nasavský Adolf, král německý, (1292.) 113.
Navrátil J., malíř, 585.
Nebuška O., hud. skladatel, 569.
Nedbal Oskar, hud. skladatel, 567, 569.
Neipperk, hrabě, (1741.) 451.
Nejedlý Zdeněk dr., hudební kritik a spisovatel, 570.
Neklan, kníže český, 16, 19, 20.
Němcová Bož., spisovatelka, 546, 551, 552.
Němec Petr ze Žatce, kněz sirotčí, (1432.) 271.
Němejc, Augustin, malíř, 585.
z Nepomuka Jan, vikář, († 1393.) 164, 165, 438.
Neruda Jan, spisovatel, 546, 559.
Nešvera Josef, hud. skladatel, 569.
Neumann Stanislav K., básník, 551.
Neumann, rytmistr, († 1634.) 418.
Nezamysl, kníže český, 16.
Nostic hrabě Antonín Frant., (1770.) 475, (1784.) 553.
Novák, malíř, 584.
Novák Vítězslav, hud. skladatel, 568.
Nováková Ter., spisovatelka, 552.
de Nova Villa Filip, biskup sidonský, (1504.—1507.) 330.
Novotný J. V., hud. skladatel a spisovatel, 569, 570.

Obrovský J., malíř, 585.
Očko Jan, viz z Vlašimě.
Odolen, syn Střížův, (1158.) 74, 77.
Ogilvi, hrabě, (1741.) 452.
Ojíř, viz z Friedberka.
z Olbramovic Dvořecký Prokop, († 1621.) 398.
Oldřich, kníže český, syn Boleslava II., 46, (1003.) 49, (1012.) 50, (1031.) 51, († 1037.) 52.
Oldřich, syn Vratislava II., 62, 63.
Oldřich, vévoda korutanský, 103.

Olíva Viktor, malíř, 565.
Ondřej III., král uherský, († 1301.) 114.
Ondříček František, houslista, 569.
Opočenský Gustav R., básník, 551.
Opolský Jan, básník, 551.
Országh Pavel, básník slovenský, 562.
z Ostie Petr, kardinál, (1355.) 143.
Ostrčil Otakar, hud. skladatel, 567.
Ostrovský, viz z Valdštejna Hašek.
z Ostředka, viz Zůl.
Ota Bavorský, (1305.) 115.
Ota, vév. braniborský, (1278.) 107, 108, (1280.) 109.
Ota I., král německý, (950.) 38, (955.) 39, († 973.) 40.
Ota III., císař německý, (995.) 42, (1000.) 43.
Ota IV. Brunšvický, král německý, (1197.) 86.
Ota, markrabí svinibrodský, 50.
Ota I., syn Břetislava I., 55, 56.
Ota II., Černý, syn knížete Oty I., (1107.) 63, 65, (1124.) 69, († 1126.) 71.
z Ottersdorfa Sixt, kancléř, (1547.) 355.
z Ottersdorfu Sixt Jan Theodor, (1621.) 399.
Otovalský Arnošt, zrádce, (1646.) 429, (1648.) 430.
z Oustí Jan starší, (1412.) 184, († 1414.) 185.
z Oustí Jan mladší, (1420.) 216.
z Oušavy Rendl Albrecht, (1497.—1500.) 336.
z Oxenstierna Axel, kancléř švédský, (1632.) 415, (1648.) 433.
z Ozory Pipo Spano, vůdce krále Sigmunda, (1421.) 249, (1422.) 250.

Paběn, hradník vyšehradský, (1109.) 65.
Pacák Bedřich dr., český politik a rakouský ministr, 537.
Pachta Vít, olomoucký jesuita, 403.
Palacký František, dějepisec, 340, 498, 500, 503, (1848.) 510, 513, (1867.) 530, 531, (1850.) 555, (1868.) 556.
Páleč Štěpán, mistr, (1403.) 176, (1412.) 182, (1414.) 188, 189, 190, (1415.) 199.
Palomar Jan, arcijáhen barcelonský, (1433.) 273, 275, (1434.) 281.
Pancéř Jan, viz ze Smojna.
Panuška J., malíř, 585.
z Pardubic Arnošt, první arcibiskup pražský, (1344.) 136, (1361.) 149, († 1364.) 150, 159, 200, 589.
z Pardubic Smil Flaška 163.
Pardus, viz z Horky.
Parléř Petr, stavitel chrámu sv. Víta, 136, 148.
Pavel II., papež, (1464.) 318, 326.
Pelcel Martin František, český kronikář, (1774.) 465, (1784.) 476, (1791.) 482.
z Pelhřimova Mikuláš, Biskupec, kněz táborský, (1421.) 241, 247, (1432.) 271.
z Pernštejna Vilém 331, (1516.) 337, (1517.) 338, 340.
z Pernštejna Vojtěch, syn předchozího, (1521.) 340.
Pětipeský Václav († 1547.) 356.
Petr, arcibiskup mohučský, 127.
Petrarka (1354.) 143.
Pfleger-Moravský Gustav, spisovatel, 547, 552, 559.
Pflug Kašpar, viz z Rabštejna.
Pful Adam, švédský plukovník, (1639.) 422.
Piccolomini Octavian, císařský generál, (1634.) 418, (1680?) 444.
Picka František, hud. skladatel, 569.
Pillersdorf baron (1848.) 510, 513, 516.
Pipo, viz z Ozory.
Pippich Karel dr., básník, 559.
z Pirkštejna Hynce Ptáček, (1434.) 277, 281, 282, (1437.) 291, 293, (1440.) 294, († 1444.) 298.
Pirner Max, malíř, 584.
Písař Bartoš, spisovatel, 339, (1524.) 340.
Pius II., papež, (Aeneas Sylvius), (1424.) 254, (1451.) 303, (1458.) 312, (1461.) 316, (1462.) 316, 317, († 1464.) 318.
Pius IV., papež, 360.
Pius VI., papež, 475.
Plachý Jiří, vůdce studentů, (1648.) 430.
Platteisové (1621.) 399.
z Plavna Jindřich (1420.) 233.
z Plumlova Jan, zemský hejtman, († 1420.) 234, 235.
z Plzně Prokop, mistr, (1421.) 247, (1434.) 263, (1433.) 273, 298.
Pobraslav, bratr sv. Vojtěcha, († 996.) 43.
z Poděbrad Hynek Boček, (1424.) 254.
z Poděhus Jaroš, nejv. purkrabí, (1260.) 192.
Podhorská Kateřina, herečka, 563.
Podlipská Žofie, spisovatelka, 546, 551.
Poggio Jan František, papežský tajemník, (1416.) 199.
Polívka Osvald, stavitel, 573, 574.
z Polžic, viz Harant.
z Pomuka Jan, viz z Nepomuka.
Porej, bratr sv. Vojtěcha, († 996.) 43.
Pospíchal Jiří, generál křižovníků, 443.
z Postupic Kostka Vilém, (1432.) 271, (1434.) 277, 281.
z Postupic Zdeněk Kostka, (1462.) 316.
z Prachatic Křišťan, mistr, 163, (1427.) 263, (1437.) 288, (1442.) 298.
Prášek Karel, český politik a rak. ministr, 538.
Pražák Alois dr., svob. pán, český politik a rak. ministr, 531, 533.
Preissová Gabriela, spisovatelka, 551.
Presl Svatopluk, 498.
Prkoš, župan bilínský, (1041.) 54.
Procházka A., sochař, 590.
Procházka F. S., básník, 549.
Prokop sv., poustevník, (1031.) 51, 141, 155.
Prokop, markrabí, (1402.) 170.
Prokop Holý, Veliký, nejvyšší hejtman táborský, (1425.) 259, (1426.) 260, (1427.) 266, (1429.) 267, (1431.) 269, 270, (1432.) 271, (1433.) 272, 273, 274, (1434.) 275, 278, 280.
Prokop Ladislav, hud. skladatel, 567.
Prokůpek, Prokop Malý, kněz a vůdce táborský, (1425.) 259.
z Prostějova Matěj Rejsek, stavitel, 331, 575.
Přemysl, kníže český, 15.
Přemysl Otakar I., král český, (1192.) 80, (1197.) 81, 82, 85, (1212.) 86, († 1230.) 87, 104.

Přemysl Otakar II., syn Václava I., (1249.) 94, (1249.) 95, (1251., † 1.) 96, 99, 100, (1260.) 101, (1261.) 102, (1275.—1276.) 103, 104, (1278.) 105, († 1278.) 106, 107, 108, 110, 131.
Příbram Jan, mistr, (1420.) 226, (1421.) 247, (1427.) 263, (1434.) 276, (1436.) 286, (1443.) 298.
Přivitan, kmet, (1110.) 66.
Puchmajer Antonín Jaroslav, 497.
Puchník Mikuláš, officiál arcibiskupský, (1393.) 164.
Purkyně Jan Ev., lékař, 520.
Purkyně Karel, malíř, 580.
Puš Jan, strýc Prokopa Holého, 259.

z Rabštejna Pflug Kašpar, (1547.) 354, 356.
z Rabštejna Prokop, kancléř, (1462.) 316.
z Radče Radecký Josef Jan, polní maršálek, (1848.) 518.
Radim, bratr sv. Vojtěcha, 42, (997.—1000.) 43.
Radimský Václav, malíř, 585.
Radslav, vévoda zlický, 33, 34.
Rais Karel Václav, spisovatel, 552.
Rákóczy Jiří, kníže sedmihradský, (1644.) 427, (1645.) 428.
Ramée Vavřinec, vůdce pasovský, (1611.) 378.
Randa Antonín dr. ryt., český učenec a rak. ministr, 536.
Rauscher J., malíř, 569.
z Renštejna Jan, kardinál, (1414.) 187.
Rezek Antonín dr., český učenec a rak. ministr, 535, 536.
Rieger František Ladislav, (1848.) 518, 542, (1878.) 589.
z Riesenburka Boreš, nejvyšší komoří, 99, 103.
z Riesenburka Děpold, správce zemský, (1280.) 109.
z Riesenburka Jan na Rábí, (1420.) 223.
z Riesenburka a z Vřešťova Aleš, správce zemský, (1434.) 275, 277, 281.
Richard II., král anglický, 155, 176.
Richelieu, kardinál, (1622.) 402, (1630.) 410, (1632.) 415.
Roezl B., botanik, 590.
Roger Petr, viz Kliment VI., papež.
Roháč Jan, viz z Dubé.
Rokycana Jan, arcibiskup pod obojí, (1424.) 257, (1427.) 263, (1432.) 271, (1433.) 273, 275, (1434.) 276, 281, 282, (1435.) 283, (1436.) 284, 285, 286, (1437.) 287, 288, (1440.) 294, (1442.) 297, (1444.) 299, (1446.) 300, (1448.) 301, (1452.) 303, (1460.) 315, († 1471.) 325, 329.
Rokyta Jan, básník, 550.
z Rosenberka Jindřich, nejvyšší purkrabí, (1394.) 167, (1396.) 168, (1401.) 168, (1403.) 170.
z Rosenberka Oldřich (1420.) 233, 236, (1421.) 244, (1422.) 252, (1427.) 263, (1434.) 276, 277, 278, 280, 282, (1437.) 291, 293, (1440.) 294, 297, (1446.) 300, (1448.) 301, (1449.) 302, (1450.) 303, (1453.) 304.
z Rosenberka Jošt, biskup vratislavský, (1460.) 312.
z Rosenberka Jan (1465.) 320, (1467.) 321.
z Rosenberka Petr Vok, († 1523.) 341.
z Rosenberka Petr Vok, (1611.) 379, poslední pán z „Růže".
Rostislav, kn. moravský, (846.) 21, 22, (867.) 24.
Rostislav, kníže ruský, (1261.) 102.
Roštlapil Ant., stavitel, 573.
z Roupova Václav, (1631.) 414.
Rozkošný, hudební skladatel, 563, 567.
Rožek Karel, spisovatel, 553.
z Rožmitálu Lev Zdeněk, nejvyšší purkrabí, (1516.) 338, (1524.) 340, (1525.) 341, (1526.) 345, (1527.) 349.
Ruben Ch., malíř, 578, 579, 588.
Rudolf, biskup lavantský, legát, (1465.) 318, 319, 320, (1467.) 321, (1470.) 324.
Rudolf Habsburský, král německý, (1273.—1276.) 103, 104, (1278.) 105, 106, 107, (1279.) 108, (1280.—1283.) 109, 111, († 1291.) 113.
Rudolf I., syn Rudolfa Habsburského, (1279.) 108, (1306.) 119, († 1307.) 120, 122.
Rudolf II., král Český, (1576.) 365, 368, (1600.—1602.) 370, (1606.) 372, (1608.—1609.) 375, 376, (1611.) 378, († 1612.) 379, 380, 575.
Rudolf IV., vévoda rakouský, 148, (1364.) 149.
Rudolf, korunní princ, syn císaře Františka Josefa I., (1881.) 556.
Rudovous, viz Fridrich Barbarossa.
Ruprecht Falcký, Klem, (1396.—1401.) 168, († 1410.) 186.
Ruth František, básník, 559.
Rutte Eug. Mir., hud. skladatel, 569.

z Řečice Jiří, (1432.) 271.
Řehoř, zeman, z Jednoty bratrské, (1461.) 315.
Řehoř VII., papež, (1075.) 56, 61, 78, 85.
Řehoř X., papež, 103.
Řehoř XI., papež, († 1378.) 160
Řehoř XII., papež, (1409.) 179, 182.
z Řepic, viz z Machovic Chval.

Samo, král český, (627.—658.) 11.
ze Sán, viz Čapek.
Seeling B., sochař, 591.
Seidan Tomáš, sochař, 589, 591.
Sekanina František, básník, 551.
Sequens F., malíř, 583.
Sezima Karel, spisovatel, 553.
Shakespeare William, dramatik anglický, 545.
Scheiner Artuš, illustrátor, 586.
Schenk Berchtold, viz z Emmerberka.
Schikanedr J., malíř, 582, 583.
Schmerling Antonín, ministr, (1861.) 524.
Schmoranz František, stavitel, 575.
Schmoranz G., malíř, 584.
Schnirch B., sochař, 590, 591.
Schönborn Bedřich hr. dr., rak. ministr, 532, 533.
Schulz J., stavitel, (1881.) 559, 570.
Schwaiger Hanuš, malíř, 585.
Schwanthaler, sochař, 587.
ze Schwarzenberka Karel, maršálek, (1813.) 488, 491.
ze Schwarzenberka Felix (1848.) 517, († 1852.) 520.
Schwerin hrabě Kurt Krištof († 1757.) 458.
Sigmund sv., král burgundský, 151.

Sigmund, král český a uherský, syn Karla I., 152, (1394.) 166, (1396.) 168, (1402.) 169, (1403.) 170, (1411.) 181, 186, (1414.) 186, 187, 188, (1415.) 190, 193, 194, 195, 196, (1418.) 201, 202, (1419.) 211, 212, 214, 215, (1420.) 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 231, 232, 233, 234, 235, 236, (1421.) 238, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, (1422.) 250, 251, 252, (1423.) 253, (1424.) 254, 257, 258, (1425.) 259, (1429.) 266, 267, (1430.) 268, 269, (1434.) 276, 281, 282, (1435.) 283, (1436.) 284, 285, 286, (1437.) 287, 288, 291, † 292, 294, 298, 301, 307, 330, 331, 362.
Sigmund Korybutovič, (1422.) 252, (1424.) 254, 257, 258, (1426.) 260, (1427.) 263, 264, (1430.) 268, (1431.) 270, († 1435.) 292.
Sigmund, král polský, (1515.) 337.
Sigmund III., král polský, (1618.) 386, (1620.) 391, 394.
Sigmund, arcikníže rakouský, (1458.) 311.
Sylvius Aeneas, viz Pius II.
Sixtus IV., (1472.) 326.
Skuherský, skladatel hudební, 563, 569.
Skultet, kazatel, (1619.) 391.
Sládek Josef Václav, spisovatel, (1870.) 547, 561.
Sladkovský Karel, publicista, 530, 589.
Slavata Vilém z Chlumu 369, (1618.) 385, (1627.) 406, (1633.) 417.
Slavibor, vévoda pšovský, 28.
Slavíček A., malíř, 586.
Slavík Josef, houslista, 569.
Slavník, vévoda zlický, 41, († 981.) 42.
Slavomír, kněz, (871.) 27.
ze Slivna Jaroslav, viz ze Šternberka.
Smetana Bedřich, hudební skladatel, (1881.) 556, († 1884.) 564, 566, 568, 580, 589.
ze Smojna Jan Pancéř, loupeživý rytíř, († 1356.) 147.
Soběbor, bratr sv. Vojtěcha, (995.) 42, 43, († 1004.) 50.
Soběslav I., syn Vladislava I., (1110.) 66, (1124.) 69, (1125.) 70, (1126.) 71, (1130.—† 1140.) 72, 73.
Soběslav II., syn Soběslava I., (1161.) 77, (1173.) 78.
Sochor Eduard, stavitel, 576.
Soliman II., sultán turecký, (1521.) 341, (1529.) 350.
de Souches Ratvit, cís. generál, (1645.) 428.
Sova Antonín, básník, 549.
Spytihněv, syn Bořivojův, 28, 30, († 912.) 31.
Spytihněv II., syn Břetislava I., (1055.—† 1061.) 55.
Spytihněv, syn Vratislava I., 32.
Spytimír, bratr sv. Vojtěcha, († 996.) 43.
Srb-Debrnov J., hudební spisovatel, 569.
ze Stahrenberka Rüdiger Arnošt (1683.) 443.
Starý Polykarp, spisovatel, 559.
Stašek Antal, spisovatel, 552.
Stecker Karel, hudební spisovatel, 569.
Stepling 476.
Stibral J., stavitel, 576.
Strachkvas, viz Křišťan, mnich a legendista.
Strachovský J., sochař, 590.
ze Strakonic Bavor, pán český, (1307.) 120.
Stránecká Františka, spisovatelka, 551.
300.
ze Stráže Jindřich (1446.) 300.
ze Strážnice Bedřich, kněz, (1433.) 273, (1438.) 293.
Strnad 476.
Stroff K., malíř, 586.
Stroupežnický Ladislav, dramatický spisovatel, 560.
ze Stříbra Jakoubek, mistr, (1414.) 188, 189, (1415.) 198, (1421.) 247, (1422.) 252, (1427.) 263, 575.
ze Středy Jan, biskup, (1364.) 150.
Suda Stanislav, hud. skladatel, 567.
Sucharda Stanislav, sochař, 591.
Suk Josef, hud. skladatel, 568, 569.
Suk Váša, hud. skladatel, 567.
ze Sulevic Kašpar Kaplíř († 1621.) 398.
ze Sulevic Kašpar Zdeněk Kaplíř (1683.) 443.
Sumín Jiří, spisovatel, 552.
Sušický Šimon († 1621.) 399.
Svatava, choť knížete Vrat. II., (1086.) 59, (1124.) 69.
Svátek Josef, spisovatel, 551.
Svatopluk, kníže velkomoravský, (870.) 24, (871.) 27, 28, († 894.) 29.
Svatopluk, syn Svatopluka Velkomoravského, (894.) 30.
Svatopluk, knížete Oty I. syn, (1107.) 63, (1108.) 64, († 1109.) 64, 65.
Světlá Karolina, spisovatelka, 546, 547, 551.
Svoboda F. X., spisovatel, 552, 561.
Svoboda K., malíř, 579, 580.
Svobodová Růžena, spisovatelka, 552.
Sychra J., hud. skladatel, 569.
Symeon, cář bulharský, 29.

Šafařík Pavel Josef, 498, 500, 561.
Šalda F. X., kritik a spisovatel, 551.
Šaloun Ladislav, sochař, 591.
Šebíř, biskup pražský, (1038.) 53, († 1067.) 55.
Šebor, hudební skladatel, 563, 567.
Šedivý Prokop, 553.
Šembera, viz z Boskovic.
Ševčík O., hud. paedagog, 569.
Šimáček Mat. A., spisovatel, 552, 561.
Šimek L., sochař, (1878.) 589, 591, 592.
Šimon František, malíř, 585.
Šípek Karel, spisovatel, 552.
Šír Josef, spisovatel, 552.
Škampa Alois, básník, 551.
Škréta Karel, malíř, 442.
Škroup František, hudební skladatel, 554, 563.
ze Škvorce Olbram, arcibiskup, (1401.) 168.
ze Šleinic Max Rudolf, biskup litoměřický, (1656.) 436.
Šlejhar J. K., spisovatel, 553.
Šlik Kašpar, kancléř, (1435.) 283, (1437.) 292.
Šlik Ondřej Joachym (1619.) 388, († 1621.) 398.
Šlik Jindřich (1639.) 423.
Šmaha Josef, dram. herec a básník, 559.
Šmilovský Alois Vojtěch, spisovatel, 552.
Špillar Jar., malíř, 585.
Šrámek Fráňa, básník, 553.
Štěkna Jan, kazatel, 171.
Štěpán Dušan Silný, car srbský, (1355.) 155, 156.
Štěpán svatý, král uherský, (984.) 42, 50.
Štěpán III., král uherský, 77.
Štěpán IV., král uherský, 77.
Štěpán, syn Belův, král uh., (1254.) 96, (1260.) 101, 102, (1264.) 102.
Štěpán, arcivévoda, (1845.) 504.

Štěpánek Jan Nep., spoluředitel stavovského divadla, (1824.) 554.
ze Šternberka Jaroslav, vítěz nad Tatary, (1241.) 94.
ze Šternberka Jan, biskup, (1364.) 150.
ze Šternberka Holický Aleš, hejtman krále Sigmunda (1421.) 245, (1434.) 277, 281, (1437.) 291.
ze Šternberka Zdeněk Konopišťský, nejvyšší purkrabí, (1458.) 310, (1465.) 319, (1467.) 321, (1468.—1469.) 323, 324, (1473.) 326.
ze Šternberka hrabě František (1818.) 496, 578.
ze Šternberka hrabě Kašpar, (1818.) 496, 542.
Šteyer Matěj 437.
ze Štítného Tomáš, spisovatel, 163.
Štolba Josef, spisovatel 552, 559.
Štúr Ludevít, spisovatel slovenský 562.
Štursa Jan, sochař, 592.
Šubrt A. František, spisovatel, 560.
Švabinský Max, malíř, 584, 585.
ze Švamberka Bohuslav (1419.) 216, (1420.) 233, (1421.) 238, († 1425.) 259.
ze Švanberka Krušina Josef, spisovatel, 552.

Taaffe Eduard hrabě, rak. ministr, 531, 532, 533, 536.
Tesánek 476.
Tetka, dcera Krokova, 12.
Thakulf, markrabě, (849.) 21.
Thamové bratří 553.
Theer Otakar dr., spisovatel, 551, 553.
Thun hrabě Lev, místodržící, (1848.) 513, (1849.) 519, 520.
Thun z Hohensteinu František hrabě, rak. ministr, 534.
z Thurnu Matyáš Jindřich (1609.) 376, (1617.) 382, (1618.) 385, (1619.) 387, 391, (1620.) 392, 396, (1631.) 414, (1633.) 416, 417.
Thurn mladší (1620.) 396.
Tille, malíř, 562.
Tilly Tserklas (1620.) 394, (1622.—1626.) 403, (1628.) 409, (1631.) 413, († 1632.) 414, 424.
Tista, vrah sv. Václava (935.) 37.
Tista, Vršovec, 65.
Tomášek Václav, hudební skladatel, 563.
Tomek Václav Vladivoj, dějepisec, 236, 291, 520.
Torstenson, švédský generál, (1641.—1642) 424, (1643. až 1645.) 427, 428.
Trčka Adam (1633.) 417, († 1634.) 418.
Tregler Eduard, hud. skladatel, 569.
Trenkwald Josef, malíř, 579, 580.
Tréval Emil, básník, 561.
Trneček Hanuš, hudební paedagog, 569.
Trojan Alois Pravoslav (1850.) 555.
Tulka Josef, malíř, 581.
Tůňa, vrah sv. Ludmily, (921.) 32.
Turinský František, spisovatel, 554.
Tyl Josef Kajetán, spisovatel, 554.
Týra, vrah sv. Václava, (935.) 37.
Tyrš Miroslav dr., spisovatel a spoluzakladatel spolků sokolských, 591.

Uher J., básník, 553.
Ullmann J., malíř, 586.
Ullmann, stavitel, 573.
Ungar Karel Rafael, kněz, 474, (1784.) 476.
z Uničova Albík, arcibiskup pražský, (1411.) 181, (1412.) 184.
Unislav, kníže český, 16.
Úprka Jóža, malíř, 585.
z Uráčova Vodňanský Nathanael († 1621.) 399.
Urban VI., papež, 160.
Urban František, malíř, 583.
z Ústí, viz z Oustí.

Vacek, rádce Vladislava I., 69.
Václav svatý, kníže český, 31, 32, (923.) 33, († 935) 34, 37, 38, 39, 155.
Václav I., král český, (1216.) 87, (1230.) 91, (1237., 1240.) 92, (1241.) 93, 94, (1249.) 95, († 1253.) 96.
Václav II., král český, (1276.) 104, (1278.) 107, (1279.) 108, (1283.) 109, 110, (1297.) 112, (1291.) 113, (1300.—† 1305.) 114, 115, 119, 124, 127, 131.
Václav III., král český, uherský a polský, (1301.) 114, (1305.) 115. († 1306.) 116, 119, 120.
Václav IV., syn Karla I., (1361.) 149, (1376.) 152, (1378.) 160, 161, 162, 163, (1393.) 164, 165, (1394.) 166, 167, (1395. až 1401.) 168, (1402.) 169, (1403.) 170, 171, 175, 176, 178, (1409.) 179, (1410.) 180, (1411.) 181, (1412.) 182, (1413.) 185, (1414.) 186, (1415.) 196, (1418.) 201, (1419.) 202, 207, † 208, 211, 231, 232, 438, 576.
Václav, syn Soběslava I., 80.
Václav, syn Jana Lucemburského, viz Karel I. (IV.) (1316.) 128, (1319.) 129, (1323.) 132, (1333.) 133, 134.
Václav, kanovník, (1393.) 164.
z Valdeka Vilém Zajíc, († 1319.) 130, 131.
Valdemar, markrabí braniborský, († 1319.) 131.
z Valdštejna Voksa, milec kr. Václava IV., (1412.) 182.
z Valdštejna Hašek Ostrovský, hejtman Pražanů, (1422.) 251.
z Valdštejna Albrecht Václav Euseb., 369, (* 1583., 1624. až 1626.) 403, (1627.) 404, (1628.) 409, (1629.) 410, (1631.) 413, (1632.) 414, 415, (1633.) 416, 417, († 1634.) 418.
de Valle Fantin, legát, (1462.) 316.
Vandamme, generál francouzský, (1813.) 491.
z Vartenberka Čeněk, nejvyšší purkrabí, (1419.) 214, (1420.) 222, 223, (1421.) 242, (1422.) 253.
z Vartenberka Jan, (1307.) 121, (1310.) 124, (1315.) 127.
z Vartenberka Jan, nejvyšší purkrabí, (1523.) 340.
z Vartenberka Jindřich (1434.) 277, 281.
z Vartenberka Sigmund (1421.) 247.
Veith, mecenáš, 587.
z Veitmile Šebestián (1547.) 354.
z Veleslavína Adam Daniel, knihtiskař, 366, 367.
Velvar Jan z Prahy (1432.) 271.
Vendler Boh., hud. skladatel, 568.
de Vergeriis Pavel Petr (1420.) 226.
Vesna, bohyně, 10.
Věšín Jaroslav, malíř, 585.
Veverkové bratranci, vynálezci ruchadla, 590.

Vihan H., hud. virtuos, 569.
Viková-Kunětická Božena, spisovatelka, 552, 561.
Viktorin, syn krále Jiří z Poděbrad, (1460.) 312, (1462.) 317, (1468.) 322.
Vilém, hrabě německý, (870. až † 871.) 27.
Vilém Holandský, král německý, (1247.) 94.
Vilém, vévoda saský, (1457.) 310, (1458.) 311
Vilém, vévoda bavorský, (1526.) 345.
Vintíř, poustevník, (1041.) 54.
Viola, choť Václava III., (1305.) 115, 119.
Vítek, zakladatel rodu Vítkoviců, 82.
Vítek Vítkovic, bratr Závišův, (1290.) 112.
Vít, knížecí kaplan, (1126.) 71.
Vitold, kníže litevský, (1421.) 248, (1422.) 252, (1430.) 268.
Vítovec Jan (1442.) 297.
Vladislav I., kníže český, (1109.) 65, 66, (1115. až † 1125.) 69, (1114.) 70.
Vladislav II. (jako král I.) (1130., 1140.) 72, (1142. až 1147.) 73, (1158.) 74, 77, († 1173.) 78, 148.
Vladislav III., syn Vlad. II., (1197.) 80, 81, 85, († 1222.) 87.
Vladislav II., král český, (1469.) 324, (1471.) 326, (1475.) 329, 330, 331, 332, (1490.) 333, 334, (1497.) 335, (1502.) 336, († 1516.) 337, 338, 346, 349, 356, 380.
Vladislav, syn Václava I., (1246. — † 1247.) 94.
Vladislav Lokietek, král polský, (1306.) 116, (1327.) 131.
Vladislav, král polský, (1420.) 248, (1422.) 252, (1424.) 254, (1430.) 268.
Vladislav III., král polský, (1438.) 293, 297.
Vladislav, kralevic polský, (1432.) 272.
Vladivoj, bratr Boleslava Chrabrého, (1002. až † 1003.) 46.
Vlasta, kněžna dívek v dívčím boji, 16.
Vlastislav, kníže lucký, 19, 20.
z Vlašimě Jan Očko, arcibiskup pražský, (1364.) 150, 153, 159, 164.
Vocel Jan Erazim, 500.
Vojen, kníže český, 16.
Vojtěch svatý, biskup pražský, (982.) 41, (989.) 42, (993.) 42, († 997.) 43, 53, 141, 155.
Vratislav I., kníže český, 28, 31, († okolo r. 920.) 32.
Vratislav II. (jako král I.) (1061.—1062.) 55, 56, (1082. až 1086.) 59, († 1092.) 60, 61, 71.
z Vratu Fikar Jakub, měšťan pražský, († 1547.) 356.
z Vratu Pašek Jan, primas, (1518.) 338, (1524.) 340, (1525.) 341, (1527.) 349.
Vrbenský Václav, mistr, (1462.) 316.
Vrchlický Jaroslav, básník, 547, 548, 549, 560, 566.
z Vřešťova viz Riesenburka.
Všebor, otec Kojatův, 56.
ze Všehrd Kornel Viktorin, právník, 331.
Vydra Stanislav (1784.) 476.
Vymetal J. L., hud. skladatel, 569.
Vyskočil Quido Mar., spisovatel, 553.

Wagner A., sochař, 590, 591, 592.
Waldhauser Konrád (1358.) 159, 163, 175, 200.
Wallis Olivier hrabě (1775.) 471.
z Wechty Konrád, arcibiskup pražský, (1413.) 184, (1414.) 187, (1418.) 201, (1420.) 231, (1421.) 241, 243, 244, 245, 246, († 1431.) 271, 361.
Weiss Karel, hud. skladatel, 567.
Wenig Josef, illustrátor, 586.
Weyrych J., stavitel, 573, 574.
Wiehl J., stavitel, 573, 574, 583.
Wiching, biskup nitranský, 29.
Wiklef Jan, mistr angl., 175, 176, 201.
Windischgrätz kníže Alfred, (1848.) 514, 515.
Windischgrätz Alfred, kníže, dr., rak. ministr, 533.
Windischgrätzová kněžna Eleonora († 1848.) 515.
Winter J., hudební skladatel, 569.
Winter Zikmund dr., spisovatel, 551.
Wittenberg, švédský generál, (1648.) 429, 432.
Wolf Achill, architekt, 574.
Wolfgang, biskup řezenský, (973.) 40.
Wrangel Gustav, švédský generál, (1645.) 428, (1646.) 429.

Záboj 569.
Zajíc viz z Hasenburka.
Zajíc Flor., hud. virtuos, 569.
Zamrzla Rudolf, hud. skladatel, 569.
Zápolský Jan, kníže sedmihradský, (1516.) 337, (1528.) 350, 362.
Záviš z Falkenštejna viz z Falkenštejna.
ze Zbraslavic Markold, (1432.) 271.
Zderad, milec Vratislava II., 59.
Zdík Jindřich, biskup, 70, (1126.) 72, (1142.) 73, (1147.) 74, 77.
Zelinka F., hud. skladatel 569.
Zeyer Angelo, illustrátor, 586.
Zeyer Jan, stavitel, 574.
Zeyer Julius, spisovatel, 547, 548, 549, 560.
Zítek, architekt, 555, 559, 570.
Zmrzlík Jan (1430.) 267.
ze Znojma Oldřich, farář, (1432.) 271.
ze Znojma Stanislav, mistr, (1403.) 176, 178, (1412.) 182.
Zoula A., sochař, 590.
Zůl Mikeš z Ostředka, loupeživý rytíř, 170.
Zvonař J. L., 563.

Žáček Jan dr., český politik a rak. ministr, 538.
Želenský Karel, dram. herec a básník, 561.
ze Želiva viz Želivský.
Želivský Jan kazatel, (1419.) 207, (1420.) 222, (1421.) 246, 247, 248, (1422.) 251, 252.
Ženišek František, malíř, 580, 582, 583, 584.
ze Žerotína Karel starší (1606.) 372, (1608.) 375, (1619.) 387.
Žižka Jan z Trocnova (1419.) 208, 214, 216, (1413., 1420.) 219, 220, 223, 224, 225, 226, 232, 233, 236, 237, (1421.) 238, 241, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, (1422.) 250, 251, 252, 253, (1423.) 254, (1424.) 254, † 257, 258, 259, 589.
Žofie Bavorská, druhá choť Václava IV., 166, 175, (1410.) 180, (1418.) 201, 202, (1419.) 214, 294.
Župan Franta, spisovatel, 552.
Županský Vlad., malíř, 585.

VYDÁNO ROKU 1910 V PRAZE,
NÁKLADEM JOS. R. VILÍMKA,
SPÁLENÁ UL. ČÍS. 13. NOVÉ
(PRŮCHODNÍ DŮM „U VILÍM-
KŮ“). TISKEM ČESKÉ GRAF.
AKC. SPOLEČNOSTI „UNIE“
V PRAZE.

NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMKA V PRAZE, SPÁLENÁ UL.

vydalo a doporučuje mezi jinými tyto spisy:

OBRÁZKOVÉ DĚJINY NÁRODA ČESKÉHO.

☛ Malé vydání. ☚

Dle prof. dra *A. Rezka* napsal *J. Dolenský*. Pro nové vydání upravil prof. dr. *J. Kosina*. Bohatě illustrováno. K 4·—, váz. K 6·—.

Toto menší vydání doporučujeme zejména těm, kdož nemohou si pořídíti velké, skvostné vydání těchto „Dějin". Neobyčejně levná cena umožňuje každému, aby si toto vlastenecké dílo opatřil. V stručném výtahu obsahuje vše, co obsahuje velké vydání „Obrázkových dějin".

GARIBALDI, BOHATÝR SVOBODY.

Napsal *Karel Tůma*. S čet. illustr. *St. Hudečka*. K 14·—, váz. K 17·—.

Vzletnými slovy líčí tu autor úžasné boje, jež Garibaldi sváděl za osvobození Italie, líčí jeho snahy, jeho obětavost a utrpení, takže velkolepé toto drama čte se jako nejpoutavější román. Zajisté že každý upřímný Čech a přítel svobody toto dílo, jednající o životě a bojích Garibaldiho, uvítá s nejvřelejšími sympatiemi, a to tím spíše, že Garibaldi svou chrabrou a ryzí povahou, svým plamenným, vlasteneckým duchem, svou vojevůdčí geniálností nám připomíná našeho nepřemožitelného Žižku. Svěží vánek svobody vane celým dílem.

„*Národní Listy*" o tomto díle napsaly:

„... Nikdo jiný nemohl nám napsati životopis korsara z bojů jihoamerických republik a generála v červené košili, nežli náš znamenitý publicista, jehož péro přes čtyři desítiletí ohnivě a neúnavně slouží myšlence svobody a ideálu vlasti."

Z MÉHO ŽIVOTA.

Memoiry ministra dr. *J. Kaizla*. Uspořádal dr. *Zd. V. Tobolka*. S četnými illustracemi, podobiznami atd. Tři díly. Svazek I. za K 8·—, váz. K 10·60.

Toto bohaté, svrchovaně důležité dílo jest neobyčejně zajímavého a vzrušujícího obsahu, neboť děj jeho odehrává se v dobách politicky nejpohnutnějších a vysvětluje i mnohou dosud neobjasněnou záhadu naší domácí i rakouské politiky, při čemž není šetřeno osob, pokud jde o zjištění pravdy, kritiku názorů a celého systému. Není pochyby, že dílo takové zajímavosti a důležitosti setká se s nejvřelejším zájmem nejen všech kruhů politických, ale i u nejširší intelligentní veřejnosti vůbec.

VZPOMÍNKY A LISTY L. N. TOLSTÉHO.

Napsal *P. Birjukov*. Autorisovaný překlad dra *Boř. Prusíka*. Bohatě illustrováno. Dva díly. K 14·—, váz K 18·—.

Národ a škola:

„Tato přítomná kniha jest nezbytným doplňkem všech spisů velikého muže ruského, jest proto nezbytnou, že uceluje jaksi všechny jeho snahy a myšlenky. Není to totiž jen prostý životopis jeho, jest to obraz celého jeho života se všemi událostmi, v nichž odráží se nám celý jeho duševní vzrůst ..."

CAR PETR VELIKÝ.

Napsal *Sir John Barrov*. Přeložil *Jaň Váňa*. K 2·50, váz. K 3·90.

Car Petr Veliký jest jednou z nejdůležitějších postav v dějinách novější Evropy. Proto kniha tato o velikém budovateli novověké Rusi bude čtena se zájmem zvláště dnes, kdy poslední události staví carskou říši stále v popředí pozornosti celého světa. U nás pak vzbudí interes tím větší, čím silnější jsou sympathie, s nimiž sledujeme rozvoj bratrského národa slovanského.

Obdržeti lze u každého knihkupce.

NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMKA V PRAZE, SPÁLENÁ UL.

vydalo a doporučuje mezi jinými tyto spisy:

ILLUSTROVANÉ DĚJINY SVĚTOVÉ.

Nádherné dílo historické, čítající 1312 stran, 609 skvostných illustrací, 6 map atd.

Napsal prof. dr. *Jar. Kosina.* *Úplné ve třech dílech za K 21·50, váz. za K 29·—.*
I. *Starověk* K 7·50, váz. K 10·—. II. *Středověk* K 8·40, váz. K 11·—.
III. *Novověk* K 5·60, váz. K 8·—.

Znalost světových dějin jest jednou z hlavních podmínek všeobecného vzdělání. Proto nemělo by dílo toto chyběti v knihovně žádného vzdělance. Zejména však zasluhují býti doporučeny učitelstvu a studující mládeži.

*

DEVATENÁCTÉ STOLETÍ
slovem i obrazem.

Přehled veškeré duševní i hmotné práce minulého věku, s několika sty nádherných illustrací, barevných obrazů, map, facsimilů atd.

Redigoval *Jan Klecanda.* *Úplné ve 4 svazcích za K 40·—, váz. K 60·—*
Jednotlivé svazky po K 10·—, váz. po K 15·—.

Dílo toto jest nepostrádatelné pro každého, kdo chce znáti dobu, v níž žijeme. Z nesčetného množství údajů a jmen vzrůstá tu před námi imposantní a přehledný obraz uplynulého věku s velikými jeho triumfy práce a vědy.

*

NA ÚSVITĚ NOVÉ DOBY.

Dějiny r. 1848 v zemích českých. Napsal *Jos. J. Toužimský.* Bohatě illustr. K 15·—, váz. K 18·—.

Rok osmačtyřicátý je nezapomenutelným rokem našeho politického probuzení. Tímto rokem zahájil národ náš novou epochu svého života, a proto jest nejen poučno, ale i důležito čísti toto zajímavé vypravování o památných událostech. Kniha psána jest velmi poutavě, postup spletilých událostí rozvíjí se před námi velmi plasticky.

*

VELIKÁNI NAŠICH DĚJIN.

Napsal prof. dr. *Jar. Kosina.* Bohatě illustrováno. K 8·80, váz. K 13·—.

Dílo toto předvádí čtenářům největší bohatýry národní, aby se shlíželi v jejich ctnostech jako v zrcadle a aby z jejich křehkostí a vad brali poučení a výstrahu. Dílo toto přimyká se svým rázem a obsahem k „Obrázkovým Dějinám", ale odlišuje se od nich tím, že vyjímá z toku české historie jednotlivé typické postavy.

*

VELKÝ ČECH.

Život, působení a význam Fr. Palackého. Napsal dr. *Václav Řezníček.* Obsahuje 88 illustr., 9 zvláštních příloh a 14 různých vzácných facsimilů, mezi nimiž facsimile celého královského poselství k českému sněmu s vlastnoručním podpisem panovníkovým. K 7·—, váz. K 10·—.

Životopis „otce národa" podán je tu s nesčíslnými zajímavými a karakteristickými podrobnostmi. Kniha je psána s láskou a úctou k velké této postavě našich novodobých dějin, ale zároveň i s důkladnou znalostí veškerých poměrů.

Obdržeti lze u každého knihkupce.

NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMKA V PRAZE, SPÁLENÁ UL.

vydalo a doporučuje mezi jinými tyto spisy:

MISTR JAN HUS.

Napsal dr. *Václav Flajšhans.* S mnoha illustracemi, portréty Husovými z různých dob, fotografickými snímky, facsimily rukopisů atd. K 8·—, váz. K 10·—.

Autor kreslí Husa velikými rysy jako mohutnou postavu světových dějin, plasticky odrážející se od pozadí své doby. Zápas Husův s tehdejší církví jest vylíčen nejen dle postupu zevních událostí, nýbrž vyložen zevrubně a jasně v celém dosahu myšlenkovém.

POSTILLA

Mistra Jana Husi. Bohatě illustrováno a ozdobeno ornamenty. Starobylá typografická úprava K 7·80.

Kdo chce poznat myšlení velikého našeho mistra, jeho vroucí zbožnost a hluboké ponoření se do ducha evangelií, tomu bude „Postilla" neocenitelným pramenem k seznání zdrojů, z nichž vyvřela u nás náboženská reformace.

SPISY MISTRA JANA HUSI.

Z latiny přeložil *M. Svoboda.* Úvody a vysvětlivkami opatřil dr. *V. Flajšhans.* Úplná sbírka K 34·50, váz. K 47·70. *Svazek I.* (Překlad spisů latinských díl I.) K 5·40, váz. K 7·60. — *Svaz. II.* (Překlad spisů latinských díl II) K 5·—, váz. K 7·20. — *Svazek III.* (Výklad sentencí) K 8·—, váz. K 10·20 — *Svazek IV.* (Spisů českých díl I.) K 4·—, váz. K 6·20. — *Svazek V.* (Spisů českých díl II) K 7·50, váz. K 9·70. — *Svazek IV.* (Postilla) II. vyd. K 4·60, váz. K 6·80. — **Vědecké vydání spisů M. J. Husi:** (Texty latinské, úvody a vysvětlivky v řeči české): I. *Expositio decalogi* K 1·80. — II. *De corpore Christi* K 1·80 — III. *De sanguine Christi* K 1·60 — IV. *Super IV. Sententiarum I.* K 5·80. — V. *Super IV. Sententiarum II.* K 7·80. — VI. *Super IV. Sententiarum III.* K 7·—. VII. *Sermones de sanctis I.* K 2·50 — VIII. *Sermones de sanctis II.* K 8·50.

NĚMECKÁ PANOVAČNOST

Napsal *M. Lair.* Přeložil dr. *Jiří Guth.* K 3·60, váz. K 5·—.

Náš národ nejvíce trpí německou rozpínavostí, a proto v zájmu národním jest důležito poznati svého souseda a následovati jej v tom, v čem je hoden následování. Příčiny a důvody tohoto německého rozpětí podává autor přesvědčivě a jasně.

KULTURNÍ HISTORIE.

její vznik, rozvoj a posavadní literatura cizí a česká.

Napsal dr. *Čeněk Zíbrt.* K 2·40.

Osvědčený kulturně-historický badatel podává v řadě zajímavých statí rozhled po obzorech práce kulturně-historické, jenž čtenáři podá mnoho nových a užitečných poznatků i přehled příslušné literatury.

LISTY Z ČESKÝCH DĚJIN KULTURNÍCH.

Napsal dr. *Čeněk Zíbrt.* K 2·—.

V knize této dočte se čtenář o líčení a šlechtění starých Čechů, o různých zvycích, jako o stínání kohouta, mlácení kačera, shazování kozla, o symbolice barev u starých Čechův a jiných věcech.

Obdržeti lze u každého knihkupce.

NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMKA V PRAZE, SPÁLENÁ UL.

vydalo a doporučuje mezi jinými tyto spisy:

RADOST ŽIVOTA.

Napsal *John Lubock*. Přeložil *J. Váňa*. II. část. K 1·90.

Mimo zajímavost, již kniha má pro každého, ať sebe vzdělanějšího, ať prostého člověka, dlužno i na to upozorniti, že jest znamenitým prostředkem k výchově mládeže a k odvrácení mladých lidí od zhoubného škarohlídství, nabubřelého theorisování i planého, bezmyšlenkovitého napodobování.

*

Z POKLADŮ PRAŽSKÝCH.

Napsal dr. *Fr. X. Harlas*. K 2·30, váz. K 3·70

Obsah: Praha a cizinci. — Velechrám Pražský. — Letohrádek královny Anny. — Staropražské vzpomínky. — Praha v obrazech. — Pohled na Prahu. — Staré nástropní malby pražské. — Výzdoba ulice. — Umělecký život pražské minulosti. — Studie z pražských obrazáren. — Dvorní umělci na hradě Pražském. — Cechy a pořádky v Praze.

Myslíme, že i pouhý tento výčet obsahu a jméno autorovo stačí, a že netřeba snad více doporučovati, co se samo doporučuje.

*

ÚVAHY HISTORICKÉ A LITERÁRNÍ.

Napsal Lord *T. B. Macaulay*. Přeložil *Jan Váňa*. K 2·—, váz. K 3·40.

Historické úvahy v této knize obsažené svojí přísností a instruktivností, zároveň populárním svým slohem a záživností nemají hned tak rovných a jsou vzorem, jak by měla pokračovat popularisace dějepisu v nejširším slova smyslu. Tato kniha poutá, baví a poučuje každou svou řádkou.

*

PŘEDSTAVITELÉ LIDSTVA.

Napsal *R. W. Emerson*. Přeložil *J. Váňa*. K 2·40, váz K 4·20.

Jest žádoucno, aby kniha tato, obsahující opravdu dokonalý obraz „představitelů lidstva", hojně byla čtena, neboť povšechný názor a přehledné stanovisko oproti světové filosofii a pokroku lidstva jest nyní nanejvýš potřebno každému, kdo chce si nárok činiti na titul vzdělance.

*

POCTIVÉ MRAVY A SPOLEČENSKÉ ŘÁDY
při jídle a pití po rozumu starých Čechů.

Napsal dr. *Čeněk Zíbrt*. K 1·—.

Kdo chce nabýti určitějších představ o mravech a názorech našich předků, nalezne v této knize hojnost zajímavé a poučné látky — vesměs dokumenty, jejichž zajímavost bude stoupati tím více, čím lépe se budeme učiti vidět v historii nejen část politických událostí, ale především historii kultury, života a mravů lidí.

*

ČESKÁ SVATBA.

Napsal *Fr. Vykoukal*. K 2·40.

Spis tento obšírně líčí postup staré české svatby a uvádí všecka sem vztahující se rčení, říkadla a rýmování. Dnes, kdy ujímá se ve městech našich obliba pořádati slavnosti s českými svatbami a podobnými venkovskými zvyky, bude knížka tato mnohým vhod.

Obdržeti lze u každého knihkupce.

NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMKA V PRAZE, SPÁLENÁ UL.

vydalo a doporučuje mezi jinými tyto spisy:

FINANČNÍ VĚDA.

Napsal dr. *Jos. Kaizl.* II. vyd. Úplné za K 6·20. Díl I. K 2·80. Díl II. K 3·40.

Heslem naší doby jest hospodářské usamostatnění národa. Jen národ hospodářsky silný může domoci se politických práv a svobod. Každému, kdo dovede pochopiti důležitost finančních a hospodářských otázek pro ústrojí dnešního státu, tomu výborně poslouží toto dílo vynikajícího finančníka a státníka.

V SRDCI ASIE.

Deset tisíc kilometrů po neznámých cestách.

Napsal *Sven Hedin.* Přeložil prof. dr. *A. Kraus* a dr. *Jiří Guth.* Přes 1300 str., s více jak 400 vyobrazeními a přílohami a s 5 mapami.

Úplné za K 20·—, váz. za K 25·—. Dva svazky po K 10·—, váz. po K 12·50.

Sven Hedin jest jeden z těch bohatýrů moderní doby, kteří hnáni vášnivou dobrodružnou touhou, odvažují se do nezbádaných dosud končin, aby strhli z nich roušku tajemství. A tato kniha jest pravá epopej moderní, vypravující o činech, svízelích a dobrodružstvích tohoto hrdinného cestovatele.

SVĚTEM AUTOMOBILEM.

Z Pekingu do Paříže v 60 dnech.

Napsal *Luigi Barzini.* Přeložil prof. *F. Pover.* Téměř půldruhého sta illustrací. K 9·—, váz. K 12·—.

Zajímavé dílo o cestě z Pekingu do Paříže, již nedávno vykonal na svém automobilu kníže Borghese provázený italským publicistou Barzinim. Není to publikace určená výhradně pro sportsmany. Naopak: každý čtenář všech kruhů společenských neobyčejně se pobaví, takřka letem a nejzajímavějším způsobem procestuje celou Asii a Evropu, získá nesčetné poznatky zeměpisné, národopisné a politické. Jeden z nejzajímavějších cestopisů, jaký byl kdy napsán!

ŘÍŠE NEROSTNÁ OBRAZEM I SLOVEM.

Dle stejnojmenného díla prof. dra *R. Braunse* se zřetelem k domácím poměrům upravil prof. *J. John.* Nádherná, ve mnoha barvách provedená vyobraz. 955 nerostů, kromě toho v textu ještě přes 300 dalších vyobrazení.

Úplné za K 50·—, váz. K 58·—.

Příroda jest zdrojem všech potřeb, vší síly, a vší potěchy lidské. Jen poznání přírody a jejích utajených sil dovedlo lidstvo k moderním vymoženostem techniky, s nimi dnešní svět stojí, padá. A proto jistě každý intelligent i každý pokroku milovný člověk sáhne rád po jasných i přístupných pramenech, jež by mu umožnily vniknouti v taje přírody.

V NEJTEMNĚJŠÍ AFRICE.

Napsal *H. Stanley.* Přeložili: *G. Dörfl, El. Krásnohorská* a *P. Sobotka.*

Se 150 obrazy a 17 mapami. K 9·—.

Veliké cestopisné dílo, vypravující o cestách, jimiž americký žurnalista postavil se po bok nejslavnějším výzkumcům. Autor vypravuje živě a plasticky a dovede upoutat dramatickým líčením kritických chvil i popisy přírody.

Obdržeti lze u každého knihkupce.

NAKLADATELSTVÍ JOS. R. VILÍMKA V PRAZE, SPÁLENÁ UL.

vydalo a doporučuje mezi jinými tyto spisy:

NÁRODNÍ ALBUM.

Sbírka 1336 podobizen a životopisů českých lidí, prací a snahami vynikajících a zasloužilých. S ornamentem J. Filipiho, A. Häuslera, St. Hudečka, J. Klára, K. V. Mutticha, K. Röhlinga, V. Skrušného, V. Strettiho, K. Štapfera, B. Wachsmanna, J. Weiskirchnera. Úplné dílo K 20·—, skv. váz. K 25·—, Desky dle návrhu akad. malíře V. Olívy.

„Národní Album" jest velecenným illustrovaným slovníkem biografickým, jenž co do úpravy směle řaditi se může k podobným vynikajícím publikacím literatur světových. Zevní úprava díla jest skvostná, podobizny provedeny jsou co nejzdařileji a ve svém seskupení dle jednotlivých odborů dávají prosvítati vůdčí myšlence celého díla.

*

LETEM ČESKÝM SVĚTEM.

Panorama Čech, Moravy, Slezska a Slovenska. Přes půl tisíce velkých fot. pohledů na města, malebné krajiny a památnosti. Slovným výkladem doprovázeno. Vázáno ve skvostných deskách dle návrhu A. Muchy: vydání jednostr. (2 sv.) K 43·—, dvoustranné (1 sv.) K 30·—.

Všecko, co jímá zrak svou krásou, co hlásá slávu minulosti, anebo co mluví o duševní naší práci a vyspělosti, je pojato v tuto nevyčerpatelně bohatou galerii pohledů. Obrazy provázeny jsou textem stručným sice, ale obsahujícím vše, co důležitého třeba k poučení o jednotlivých pohledech říci.

*

OD TATER K ADRII.

Sbírka 210 skv. fot. reprodukcí vynikajících měst, staveb a malebných krajin slovanských a ostatních zemí rakouských. Brož. K 14·—, skv. váz. dle návrhu V. Olívy K 19·—.

Podobně jako dílo „Letem českým světem" provádí nás po vlastech československých, předvádí nám toto dílo obrazem i slovem krajinné krásy a památnosti jiných zemí rakousko-uherského mocnářství. Přátelům turistiky a vůbec každému, kdo hledá poučení obrazem, tato publikace způsobí potěšení.

*

ZA ČESKOU SLÁVOU.

Pouť Evropou po stopách české minulosti. Půl třetího sta skvostných obrazů. Uspořádal *K. Hipman*. K 15·—, váz. K 20·—.

Nádherné toto dílo křísí před našima očima dávnou naši slávu, moc a kulturu. Není snad země v Evropě, kde by politické či kulturní styky s našimi předky nebyly zůstavily památku. Kniha tato je nejen vítaným doplňkem našeho vzdělání historického, ale i prostředkem k obohacení našeho národního citu.

*

ZE SVĚTA ZVÍŘAT.

Mžikové fotografie živočišstva dle přírody. Slovy provází prof. *B. Bauše*. 190 obrazů velikosti 175×225 *mm*. Brož. K 12·80, váz. K 17·—. ☞ Doporučeno školám středním, ústavům učitelským a školám měšťanským výnosem c. k. ministerstva kultu a vyučování ze dne 3. října 1901 č. 23462.

Dílo podává přesně vystižený, života plný svět zvířat, beze všech malířských effektů, na základě momentních fotografií, v zoologických zahradách pořízených, tedy jedině správný a věrný názor čelných jedinců zvířeny. Určeno jest nejen na stolek učenců, ale i nejširším vrstvám lidu i mládeže.

U nás, kde nemáme zoologických zahrad a kde vyučování přírodopisu odkázáno jest, pokud se týče názoru namnoze na obrazy, jest vítanou pomůckou toto dílo, které přihlíží především k cizokrajné zvířeně a málo známým druhům živočišstva.

Obdržeti lze u každého knihkupce.

NAKLADATEL
JOS. R. VILÍMEK
PRAHA